

Jiří Stanislav
Guth-Jarkovský

Společenský
katechismus
Mezi lidmi a s lidmi

Půjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

Zpřístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

Pořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Společenský katechismus

Mezi lidmi a s lidmi

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský

Znění tohoto textu vychází z děl *Společenský katechismus, díl II., část I.* a *Společenský katechismus, díl II., část II.*:

(GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: mezi lidmi a s lidmi*. Praha: Hejda a Tuček, [1915]. 320 s.

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: mezi lidmi a s lidmi*. Praha: Hejda a Tuček, [1915]. 706 s.).

Fotografie J. S. Guth-Jarkovského: originály archiválií jsou uloženy v Památníku národního písemnictví – literární archiv.

Text díla (Jiří Stanislav Guth-Jarkovský: *Společenský katechismus: mezi lidmi a s lidmi*), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Citační záznam této e-knihy:

GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Společenský katechismus: mezi lidmi a s lidmi* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2015 [aktuální datum citace e-knihy – př. cit. rrrr-mm-dd]. ISBN 978-80-85041-79-8 (pdf). Dostupné z:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/12/26/73/spolecensky_katechismus_ii.pdf.

Vydání (obálka, grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyžijte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/cz/).

Verze 1.0 z 7. 8. 2015.

Upozornění pro čtenáře

Tato e-kniha obsahuje poznámky pod čarou, které nejsou hypertextově provázány.

Text poznámky pod čarou je umístěn na dolním okraji každé stránky, ve které je v textu zvýrazněno číslo poznámky pod čarou (např.: Text⁰).

⁰ Text poznámky pod čarou.

OBSAH

Upozornění pro čtenáře	6
ČÁST PRVNÍ	9
I. Úvod	9
II. Sebevýchova	19
III. Slušnost, zdvořilost a takt	37
IV. Všeobecné úvahy a poznámky	47
V. Všeobecně úvahy a poznámky (Pokračování)	57
VI. Všeobecné úvahy a poznámky (Dokončení)	67
VII. Doma a v cizině	79
VIII. Doma a v cizině (Dokončení)	89
IX. Různé úvahy	106
X. Různí lidé	119
XI. Různí lidé (Pokračování)	132
XII. Různí lidé (Dokončení)	149
XIII. Staří, mladí a stáří	165
XIV. Rodiče, děti, příbuzní	176
XV. Rodiče, děti, příbuzní (Dokončení)	191
XVI. Milenci a snoubenci	203
XVII. Manželé	218
XVIII. Manželé (Dokončení)	233
ČÁST DRUHÁ	248
XIX. Žena a muž	248
XX. Žena a muž (Dokončení)	262
XXI. Přátelství a nepřátelství	278
XXII. Přátelství a nepřátelství (Dokončení)	289
XXIII. Soused a domácí	302
XXIV. Představený, podřízený	312
XXV. Služebnictvo	325
XXVI. Rozmanitá povolání	347
XXVII. Prodavač a kupující	360
XXVIII. Dobrodinci. Učitelé	371
XXIX. Úřady a obecnstvo. Spolky. Parlament	394

XXX. Velcí páni	416
XXXI. Etiketa	428
XXXII. Sport a hry	441
XXXIII. Na cestách a na venkově.....	465
XXXIV. Cizinci a hosté	487
A. O styku s cizinci	489
B. O styku s Čínany	492
XXXV. Miscellanea	499
XXXVI. Doslov	517
Rejstřík.....	524

ČÁST PRVNÍ

I. Úvod

Rod, bohatství, intelligence jakožto stěžejné síly, ovládající společnost lidskou. – Obcování s lidmi jest pojátkem a vyvrcholením jejich. – Obcování s lidmi dlužno pokládati za umění. – Poměr druhého dílu »Společenského katechismu« k dílu prvnímu. – Nesnáze psáti knihu podobnou.

Jsou tři stěžejné síly, které ovládají společnost lidskou celého světa: rod, bohatství a intelligence.

Přes všechny snahy moderního člověka, který hledá svoji sílu toliko sám v sobě, hraje dosud rodokmen ve společnosti lidské úlohu vedoucí a bude ji hrát ještě do dob nedohledných. Neběží tu jen a výhradně o rody panovnické, které kácí se se svých trúnů tak, jako se kácely od pradávna, sílu rodu cítí nejen šlechtic, který na základě svého erbu domáhá se a dosahuje vlivného postavení, cítí ji i celé rody úřednické, rody selské, a posléze i syn a vnuk vynikajícího spisovatele, který jenom proto, že je potomkem toho velikána, bere podporu literárního spolku, nebo stipendista, požívající nadace předka dávno, dávno zesnulého. Snad vymizí někdy privilegia nynějších rodů, vlny vzrůstající se demokracie, všecko nivellisující, smetou snad nynější šlechtu, jako sem tam již se stalo, ale než se to stane, síla rodu platí. Avšak i když se to stane, – přijdou rody jiné, pod jiným titulem a jinou rouškou a stará píseň počne od začátku. Lidstvo vezdy bude uctívati potomstvo velkých a vezdy bude se domnívati, že i ono jest velké. Je to jeho odvěký klam, tak jako do skonání světa bude se mu zdáti, že hůl do vody ponořená je zlomena, nebo že země stojí a slunce se pohybuje.

Jenom že klam ten přece má svůj důvod, třeba ne všeobecný, ve přírodě, její dědičnosti a jejím atavismu: klame-li syn, neklame vnuk. I kdyby nerozhodovalo v rodu jméno, erb a zvučný titul, bude

vždycky rozhodovati ušlechtilost račy v nejšířším toho slova smyslu.

A bohatství?

Zlato nemluví, ale mnoho působí, a k penězům celý svět tváří obrácen. Zlatý klíč všechny zámky otevře, – i pekelný, dodává přísloví: ale nebeský nemůže. A to je útěchou chudých, kteří tvrdí, že bohatství není všechno. A přece za ním se pachtí... Kdo bude dnes vykládati sílu bohatství? Přes to jsou lidé, kteří vychvalují chudobu jako Seneka, zapomínajíce, že filosof ten při tom na tunách zlata seděl. Také jenom chudý vymyslel přísloví, že chudoba cti netratí, – jakoby při chudobě a bohatství běželo nejdřív o čest. A proto asi také český národ zakládá si na své chudobě, že dosud nezbohatnul. Jak vysvětliti si psychologickou tu záhadu, že když u nás člověk chce bohatnouti, kde kdo mu vyčítá tuto dobrou snahu, – kterou potají má sám. Stalo se, že spisovatelé založili si sdružení svépomocné, nemohouce déle přihlížeti k tomu, kterak nakladatelé z práce jejich bohatnou, zámožně si vedouce, a také zatoužili po lepších dobách než jaké mívali sedíce od rána do večera jen za svým psacím stolem. A div že nebyli prohlašováni za zlosyny, že honí se za zlatým teletem opouštějíce ideály svoje. Jest kůrka suchého chleba opravdu ideálem? A ti, kdož jiným mamon vyčítají, pijí snad jen čistou vodu, k ní řetkvičky přikusujíce?

A přece na druhé straně těšíme se z toho vidouce, kterak množí se bankovní domy a roste číslice spořitelních vkladů – jen pokud nevíme, čím ty vklady jsou!

Bohatství jest moc a síla, které dobrovolně se vzdává rozmařilý syn bohatého otce, rozhazující těžce nastrádané dědictví.

Také o nás Čechách se povídá, že nesneseme bohatství do třetího kolena a že bohatství rodinné, místo aby rostlo, tenčí se. Snad je smutného tohoto závěru příčinou jenom neúplná indukce. Nelze si mysliti, že by česká prozíravost na tolik klesla a vzrůst hospodářského našeho života kárá ukvapený ten úsudek ze lži.

Třetí z pák, světem hýbajících a nejsilnější ze všech, také nejšířě působící jest intelligence, rozumnost a soudnost ve svém rozkvětu.

Tam, kde není síly rodu, tam, kde není moci, z bohatstva vyplývající, nastupuje – intelligence, která stejně jako rod jest darem přírody, ale takovým, že vlastní snahou může býti vypěstěna, zdokonalena a zveličena. Intelligence je bohatstvím ducha, která, konec konců, dovede otevřít i ty brány nebeské. Intelligence to jest, která povznáší člověka na největší jeho výši. Rozum kraluje, – moře neunes, co rozum zamyslí.

Nejsou souřadné tyto tři síly: bohatství lze dobýti, inteligenci aspoň zdokonaliti, zbystřiti, ale volba rodičů je nám naprosto znesnadněna. Útěchou budiž, že není zapotřebí vždy těchto tří prostředků k moci a síle, – nerozhodujeme, zda ku štěstí. Ovšem ten, kdo z vysokého rodu pošel, má bohatství a vyniká duchem, ovládne všade svět. Může tak i bez vznešeného rodu jako Napoleon, může i bez bohatství, jako Kristus.

Co platí o jednotlivci, platí i o celých národech: chtí-li domoci se významu, musí nejsouce potomky národů velkých, – a to jediné pro veliké ty celky nestačí – domáhati se bohatství a intelligence. Odtud dva stěžejní požadavky pro náš národ český: rozmach hospodářský, který musí jíti ruku v ruce s rozvojem školství. Po pravdě dlužno dáti národu českému skvělé svědectví, že dovedl vážiti si svých škol a že pěstuje svoji inteligenci: chudá statistika analfabetů je nejlepším toho dokladem. Že není tomu tak vždy co se týká hospodárnosti, letem jsme naznačili. Jsou četné instituce hospodářské, které netěší se pozornosti tak všeobecné, jak by zasluhovaly.

Udělejte krok za hranice a poznáte hned, že jednou z velikých příčin našeho neúspěchu jest naše chudoba. Co platno, že země česká sama je bohatou, když jí nic z bohatství jejího nezбудe!¹ Dodnes národ český je chudý a nic platno, musí soustřed'ovati své snahy ku zvelebě svého hospodářství, v jednotlivcích i v celku. Jako

¹ Známo, že nejpěknější uhlí, nejkrásnější ovoce a mnoho jiných věcí z Čech se vyvážá a že potom zase za drahé peníze je kupujeme zpět! Nehledě k tomu, co se vyvážá do Vídně.

nemůže býti úkolem těchto úvah vyšetřovati, proč a jak je chudý, tak nemůžeme ani udávati prostředky, jak domoci se národního bohatství; musí nám tuto stačiti, konstatujeme-li to, co jest. Kdo nevěří, toho zase musíme odkazovati na výlet za hranice, nic dál než do sousední německé říše. Jsou jistě velmi mnozí z našinců, kteří viděli německá města před 30ti, 40ti lety a po té době přijeli do nich zas. Dojista že se podivili ohromnému vzrůstu jejich, kterak se zvelebila, okrášlila. Vykonejte procházku kolem hamburského Alsterbassinu a jenom nahlédněte do nádherných zahrad obklopujících skvostné villy německých rejdařů. Snad nahodí se vám navštívit německé hrady a zámky, ve kterých vzpomenete s bolestí, že české hrady a zámky leží buď v ssutinách nebo jsou valnou většinou v rukách nejen cizinců, ale našich nepřátel. Můžeme-liž se srovnávati s malým národem řeckým, jehož synové dávají své vlasti dary millionové, desetimillionové a dvacetimillionové, jako kupci Averov, bratři Zappasové a jiní, - my, kteří za dar několika set tisíc korun učiníme rádi šlechetného dárce takového národním světcem? Kolik z lidí opravdu českých čítá svoje roční příjmy ve statisíce? A takových je v cizinách všady bezpočetně, nemluvě ani o Americe, vlasti miliardářů.

Komu z našich v cizině nevydral se vzdech z hloubi srdce: ach, kdyby takhle bylo u nás! Nemusí to býti ani cizina hranicemi odloučená, stačí Vídeň. Kolika z našich politiků nezastesklo se tam v tom lesku a nepomyslíl sobě: kdybychom my byli bohati, však by -

* * *

Avšak jiný důsledek tane nám na mysli z těchto úvah.

Tak asi jako tomu, kdo chce míti ucelený názor světový, nestačí ještě všechny vědy a teprve filosofie položí konečnou fiálu na temeno věže jeho vědecké stavby, tak i při těchto třech silách, rodu, bohatství a inteligenci schází ještě lakový nátěr toho obrazu, který má nám člověka ukázati v jeho dokonalé moci. Člověk, vynikající rodem, bohatstvím a inteligenci je silný, mohutný, je obáván. Snad

i ctěn a vážen, ale není ještě milován, pokud neosvojí si způsob, kterým jediné vedle úcty a vážnosti lze dobýt i lásky všech spolublížních. Je to způsob, kterak obcuje s nimi, kterak s nimi zachází, jedná a mluví, kteréhož nelze nabýt ani rodem, ani bohatstvím, a který netkví ani v sebe větší učenosti. Snad základy dobrého toho způsobu mohou být člověku vrozeny jeho povahou, ale dokonalosti jeho musí jej naučiti buďto zkušenost vlastní nebo zkušenost jiných, a jím teprve dodá se posledního brusu tomu drahokamu, jakým jest člověk venkoncem silný a dokonalý.

Co pomůže nám síla, která odpuzuje, místo aby vábila? Co se silou takovou, která vzbuzuje nenávisť místo lásky a tím natropí více škody než prospěchu? Neboť jaký jest cíl, kterého člověk se domáhá, chtěje stát se silným? Jen pro sílu samu a rozkoš, která s ní je spojena? Dojista nikoli a síla ta jest jenom prostředkem k účelům vyšším, jež vyjadřuje široký pojem: dobro. Pro dobro jsme na světě a to abychom konali a šířili kolem sebe, k tomu jest nám osvojiti si způsob, jímž práce naše i přes cíle nejslechetnější vždycky svízelná byla usnadněna, ba umožněna. Nesetkáme se s úspěchem, i kdybychom tomu nejlepšímu chtěli, budeme-li to konati způsobem drsným a odpuzujícím. Dobro, které konati míníme, dojista předem bude se týkati zase lidí a jest zapotřebí, abychom s nimi obcovali tak, aby jednání naše bylo hned pochopeno a přijímáno jako dobré. Nestačí vždycky dobrá vůle, nutno s ní spojit i dobrý způsob.

* * *

Obcovati s lidmi tak, abychom učinili se milými a oblíbenými, jest uměním, kterému může a má se naučiti každý. Tím rozeznává se od umění v pravém toho slova smyslu, jež charakterisuje latinské rčení Pěta nascitur... Ale tak jako řečnictví lze si osvojiti, ale přece řečník výborný musí míti vrozené nadání ke svému umění – Demosthenes je spíše výminkou potvrzující pravidlo, – tak také jsou lidé, kteří pro umění obcovati s lidmi mají své vrozené dispoice. Často člověk prostý a vesnický lépe v něm se vyzná, než intelligent učením naditý, pokud umění tomu nevěnoval zvláštní péči. Je to

umění uplatnit se a nabýti vážnosti bez závisti, řídit se podle letory, názorů a náklonnosti jiných lidí a nebýti při tom falešným; umění vžít se v ráz každé společnosti a neztráceti při tom rázu vlastního, aniž snižovati se k nízkému lichocení. Chce-li naučiti se ten, komu není od přírody dáno, obcovati s lidmi, musí osvojit si jistou pružnost, poddajnost, trpělivost, musí v pravý čas ovládati sebe a své vášně, musí uměti zapíratí sama sebe, nepodléhati rozmarům, ale nesmí při tom zabíhati v otrockou líbivost, poníženost, ustupovati hlouposti, mlčeti k nepravu a snášeti bezpráví.

Jsou lidé vznešného rodu, lidé velikého bohatství a vysoké intelligence, ale snesitelnými jsou jenom těm, kdož na nich závisí a vědí o nich, kdo jsou. Zajde-li taková Výsost inkognito mezi lid, každým krokem narazí na odpor, neví-li, jak obcovati s lidmi, sebe zámožnější bohatec může státi se protivným svému okolí, a figura neobratného učence, trkajícího ve společnosti na všechny strany, je obecně známou a předmětem posměchu, právě pro svoji nevědomost, jak obcovati s lidmi.

Nám Čechům tíže než jiným možno učiti se umění tomu pro omezené poměry, v nichž žijeme, nehledě k tomu, že žijeme tu vlastně ve dvou společnostech od sebe oddělených. Jak jinak jest v zemi, kde dětem jejím otevírány jsou nejvyšší úřady, nejvznešenější společnosti, kdežto u nás jest už vysoký úřad v rukou našince vzácnou výminkou. Kterak nedostává se nám pro slušné a bezvadné chování vzorů, pověděl jsem již v úvodu k prvnímu dílu »Společenského katechismu«.

Ale jestli kdo, jsme to právě my Čechové, národ bez upřímných a mocných přátel ve světě, kteří jsme nuceni i po strážce obcování s lidmi býti bedlivými, neboť nám neodpouští nikdo nic, a nedostatky naše i nepatrné se zveličují mnohonásob a škodí nám přes naše dobré vlastnosti měrou nepoměrnou.

Nic nového v následujícím není povědino, jsou to věci vesměs tak staré jako lidstvo samo. Ale slabikář také není žádným objevem a přece stále znovu nutno je vydávati jej, sem tam ve formách trochu

pozměněných, ale podstatou přece stejnou, a stále jsou záčkové, jímž je novotou a kteří horlivě z něho se učí a naučí. Ovšem že těm, kdož z něho se naučili, je knížkou starou, nepotřebnou, snad i trochu k smíchu, jak svým obsahem, tak svojí formou. – Také tyto a následující úvahy jsou jenom takovým slabikářem, a jenom pro ty, kdož neměli ještě příležitosti přemýšleti o tom, kterak nutno obcovati s lidmi, aby obcovali náležitě. Na ostatních, kteří už dovedou to, čemu chce tato kniha, nanejvýše jest, aby řekli, kterak by měla býti dokonalejší, ač-li vůbec ji uznají hodnou svého povšimnutí.

Knihou tohoto druhu klassickou jest a zůstává známá Ueber den Umgang mit Menschen od Adolfa svob. pána Knigge, starší přes sto dvacet let, ale v podstatě stále dobrá. Všecky ostatní podobné návody jsou pak více nebo méně jejím odvarem tu lepším o něco, časovějším a lépe přispůsobeným okolnostem, pro něž jsou určeny, tu horším. Nebudeme brániti se výtce, že i úvahy naše nejednou jsou s Kniggem souběžny, jak ani jinak nelze; máme však při nich hlavní zření k poměrům českým, které bohužel často přímo vyzývají, aby kdo může pozvedl hlasu svého a přispěl k nápravě mravů a způsobů někdy příliš nevázaných a nesvázaných poutem vzájemných ohledů.

K prvnímu dílu »Společenského katechismu« jest tato knížka v jistém poměru. Kdežto první díl všímá si po výtce a zejména jenom *zevních* forem společenských, tyto úvahy mají zřetel ku *vniterné* jejich podstatě a jdou do hloubky i šířky poněkud větší. Mají tutéž snahu jako první díl Katechismu, jenže činí tak po jiné stránce a s jiného stanoviska.

Úvahy tyto nejsou psány pro určitou třídu, ačkoli neměl jsem při nich zření na třídy vysoké, nám Čechům cizí. Každý člověk, ať vznešený, ať prostý, ať chudý, ať bohatý, ať učenec, ať dělník, chceli, aby se s ním slušně jednalo, má povinnost býti milým a příjemným těm, s nimiž obcuje, tím spíše, když to nic nestojí. V některých případech dovede člověk vždycky rozpoznati sám, čeho je k tomu zapotřebí, byť i ve známém a již v Katechismu

citovaném výroku »Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň jim«, byl dán nejlepší a nejbezpečnější klíč, kterak jednati s lidmi nejvhodněji. Musí tedy chtět nechtět sáhnouti k nějakému poučení.

Sám neosvojuji si schopnosti v těchto věcech poučovati. Ani největší životní zkušenost na to nestačí, a zkušenost prostého českého učitele, jakým jsem, nejméně. Čerpám proto i ze zkušenosti jiných, vedle četných knižních i ze zkušeností lidí, s nimiž život mne svedl a kteří podali mi ruky pomocné.

Tudíž také tento druhý díl »Společenského katechismu« nepokládám ani za dílo literární, aniž, jak z hořejšího vysvitá, za venkoncem originální, aniž neomylné a četných pramenů svých, z nichž nejhlavnější jsou Knigge, von Eltz, Franken, baronne Staffe, de Gencé a jiných, jakož i takových, jako jsou psychologické práce Durdíkovy, Krejčího a pod., neuvádím na příslušných místech jmenovitě, aby četba nestala se přetržitou; co na úvahách je původního, sezná snadno blahovolný čtoucí. Ale nikdo nehledej v nich hlubokou filosofii nýbrž toliko souhrn zkušeností prostého člověka.²

² Asi z nejstarších spisů českých o obcování s lidmi jest Steffana Gwazzy: O ctném a chvalitebném v světě obcování (De mutua et civili conversatione), silný špalíček skoro o 900 stránkách (v mém exempláři poslední listy jsou vytrženy), jež přeložil Bartoloměj Havlík z Varžova, zvaný také Srnovec (1552-1610) a vydal r. 1613 v Praze Daniel Karel z Karlsperka. Ne-li speciálně české, aspoň soudobé mravy a názory o mravech i nemravech z knihy té poznáváme. Pro zajímavost aspoň tituly čtyř oddílů knihy té zde uvádíme: Kniha první, v níž se vypisuje vůbec o užitečných pocházejících z obcování a dává se naučení k rozeznání dobrých obcování od zlých. - Kniha druhá, v níž se vypravuje předně o způsobích, jichž všichni při svém mezi lidmi vůbec obcování požívati mají. Potom se ukazuje, kterak po domácku jedni k druhým, jako mladí k starým: urození k prostějším, knížata k poddaným: měšťané a domácí ku pohostinským přespelním: duchovní k světským: muži k ženám etc. a naproti tomu chovati povinni jsou. - Kniha třetí, jak mají manžel s manželkou, otec s syny, bratr s bratrem etc. v lásce se snášeti. - Kniha čtvrtá, v níž ukazuje se pravý způsob počestného obcování, pod příkladem jednoho Panketu, kterýž držán byl v desíti osobách v městě Kasale řečeném. - Bylo by na vrchol zajímavě podati dle toho srovnání mravů tehdejších s nynějšími; bohužel, že rozměry naší knihy toho nedovolují.

Knihu dobrou o obcování s lidmi neb správný návod k tomu sotva může napsati člověk jediný. Jindy, kdy styk lidí byl poměrně omezený, jako ještě za dob Kniggeových, bývalo jinak, kdežto dnes lidem už svět je malý a začínají se stýkati už i ve vzduchu. Stýkáme se dnes nejen lidé různého povolání a různých stavů bez překážky, čehož dříve nebyvalo, ale také lidé různých ras a světa dílů, a to čím dál tím více. Platí to i o nás Česích, přes naši dílem těžkopádnost a nehybnost, dílem nepříznivé podmínky geografické, které neusnadňují nám cestování tak, jako národům při moři ležícím. Proto pro knihu o obcování s lidmi naskrze užitečnou a obsahem bohatou lépe by bylo sbíratí zkušenosti celé řady osob zvláště povolaných, vydati o tom celý slovník nebo sborník, – dokud toho nebude, snad budou tyto statě z řady podobných k tomu průpravou a toho částí. Snad přijdou doby, kdy života českého účastní se i stavové vyšší, vynikající rodem i bohatstvím, – zdali kdy i nejvyšší? – Pak teprve obcování naše s lidmi bude co nejrozsáhlejší a také kniha o něm bude moci míti co nejširší základ a podklad...

A nebyl bych se snad k úvahám těmto vůbec odvážil, kdyby úspěch prvního dílu »Společenského katechismu« a potom přímá výzva nakladatelova nebyly svědčily o tom, že jistá část českého obecnstva bude snad ochotna zvědětí ještě víc o povinnostech společenských. Potěšitelný ten úkaz dodává chuti k další práci i naději ve shovívavost čtoucích a s námi uvažujících.

Vznik této knihy snad vysvětlí, byť i neomlouval okolnost, že některý námět Katechismu tuto se opakuje, nikoli však jeho zpracování. Některé kapitoly z prvního dílu jsou tuto doplněny a rozšířeny, tak že tvoří teď oba díly celek.

* * *

Není snadno psáti úvahy podobného druhu vůbec a u nás zejména. Ani ne tak pro stránku obsahovou, která jest více nebo méně běžnou každému zkušenému člověku dobré vůle, jako spíše pro stránku jinou. – Kdokoli uvažuje o obcování s lidmi, jakoby chtěl býti lékařem duše lidské a nejen jí ukazoval správné cesty, ale

i napravoval její chyby a poklesky. Ale jako člověk rád podrobuje svoje choroby tělesné lékaři, jako je mu vděčen za každé upozornění na to, co jeho tělu prospívá neb škodí, to aby vyhledával neb toho se varoval, – tak zase nerad slyší o svých chybách duševních a o nesprávnosti svého jednání, a spíše ještě vyslechne toho, kdo mu káže, jak jednati a správně se chovati má, nikoli však toho, kdo mu vytýká, co dělati měl anebo neměl. A v úvahách podobných, jako jsou následující, nemožno vyhnouti se tomu, aby nebylo poukazováno na to neb ono chybné jednání nebo smýšlení, a tu hned ten, hned onen mohl by ta slova na sebe vztahovati. V úzkých našich poměrech českých nic není snazšího.

A pak běda pisateli, byť i psal sine ira et studio, beze hněvu a bez úmyslu, a ničeho nebyl dalek tak, jako osobní zloby a nevůle, kdyžť sám hlásá dobrotu a blahovůli.

II. Sebevýchova

Uvedení. – Obcování s lidmi vztahuje se nejdříve na ty, kteří nám jsou nejbližší. Je to umění, kterému třeba se učit. – Buď tím, čím jsi. – Charakter, důslednost a dobrota. – Buď přísným sám k sobě. – Vyhledej společnost dobrých lidí a dobrých knih. – Práce; neodkládej ji a pracuj soustavně. – Pořádek, střídání, dochvilnost. – Povinnost. – Cizí řeči.

Následujících několik letmo pronesených poznámek o vlastní osobnosti, které přes mnohoslibný titul této kapitoly nejsou nikterak soustavnou naukou o sebevýchově a jež doplní ještě řada všeobecných úvah a pokynů níže uvedených, nenahradí vzácnou knížku, která vyšla u nás před více než čtyřiceti lety, ale která proto nic neztratila na své výbornosti. Je to »Karakter« od dra. Josefa Durdíka, na jehož vynikající osobnost a dílo neprávem zapomínáme. Odporujeme dílko to, nevelké objemem, ale nad míru obsažné, k bedlivé četbě naší mládeži, na jejímž charakteru tolik záleží budoucnost našeho národa.

Otázka, kterak přiměřeně obcovati s lidmi, nejlépe byla by rozřešena, kdybychom opravdu všichni milovali bližního svého jako sebe sama a jemu nečinili nic, co není vhod nám samým. Ale boj o život často stěžuje člověku i nejpevnější křesťanské úmysly, a poněvadž je mu vrozeno více pudu sebezachování než náklonnosti k bližnímu, sotva najdeme hojnost pravověrných, kteří by vždy a ve všem a za všech okolností řídili se pravidly biblickými. Nechávejíce stranou extrémní případy, jakým je na příklad panika, při níž kde kdo zoufale bojuje o život svůj a nikoli o život bližního; jakým je vojna, která je dojista největším hříchem proti učení Kristovu, zůstaňme jen při společném obědě, při němž soused obyčejně svému následníku vezme z mísy nejlepší kousek před nosem, místo aby mu ho nabídl a sám se horším spokojil.

Třeba tedy jsme si vědomi, že všeobecná láska na tom světě je ideálem sotva dostižným, přece žádáme u spolubližních aspoň takové chování a jednání, které by život a boj o život učinilo

snositelným, ba příjemným a slušné obcování s lidmi vyžaduje dokonce i jisté ohledy a sebeovládání vůči zjevnému nepříteli, tak že i vojny, boje, zápasy a souboje regulovány jsou určitými pravidly nepřekročitelnými pro protivníka, který chce býti zván slušným.

Rozumí se, že pravidla o obcování s lidmi vztahují se především na ty, s nimiž se stýkáme nejvíce, jako jsou příbuzní a známí, ale také cizí není z nich vyňat. Přírozeně však budeme blahovůli větši měrou prokazovati těm, s nimiž jsme ve styku denním, rodičům a dětem, příbuzným, známým, přátelům, krajanům, sousedům, lidem domácím, než lidem cizím a vzdáleným, a že v případech nerozhodných a za okolností jinak stejných vážky naše nakloní se spíše ve prospěch těch, kteří nám jsou bližší. Kdo s dobrotou vychází vstříc cizím a vzdáleným, tím spíše tak učiní vůči svým. Kdo rád a ochotně pomáhá cizí nouzi a nesnázi, nebude přece nemilosrdným a nelaskavým vůči těm, kteří mu jsou nejbližšími.

Ale slušnost a takt vyžaduje, abychom tuto třeba přirozenou přemíru lásky a ohleduplnosti ke svým nejbližším nedávali ve společnosti na jevo, a o své lásce k rodině, k choti nebo dětem, přátelům, krajanům atd. nemluvíme příliš mnoho.

I když máme v srdci lásku vůči spolubližním, jest způsob, kterak lásku tu jim ukázati a kterak objeviti se jim hned při prvním setkání ve světle co nejpříznivějším, kterak rozhovořiti se s každým nenuceně a jednati s ním tak, abychom vzbuzovali jeho zálibu, uměním, kterému jest se učiti.

Je dosti nesnadno vystihnouti jediným pravidlem všechny požadavky správného obcování s lidmi, přes to, že jsme se již svrchu o to pokoušeli všelikými citáty. Vzájemné poměry, ve kterých žijeme, jsou tak mnohotvárné, že každé stručné to pravidlo potřebuje ještě obšírného komentáře a dodatků.

Mám-li věděti, co nechci, aby činili mi jiní, musím předem sám býti povahou ucelenou a chtěje řádně obcovati s lidmi, musím nejdříve počítati sám se sebou, neboť člověk platí ve společnosti tím, čím opravdu je, čím sebe sama udělal. Nejen společenským postavením, ale zejména svým charakterem, svým chováním. Stačí,

aby společnost jen tušila, že ji klamete v tom neb onom, a stáváte se nemožnými, opovrženými. Na štěstí u nás je dost nesnadno klamati veřejnost předstíráním vysokého nějakého postavení, je nás poměrně málo a známe se příliš, ale stačí, když mladý nedodělaný student dává se titulovati v kavárně od sklepníka »pane doktore«, nebo vypravuje, jak mu ten neb onen známý povídal: »Poslouchejte, pane doktore« - na důkaz, že i tato neřest má u nás hojně půdy.

Nemluvím ovšem o podvodnících, kteří předstírají to neb ono za účelem nekalým, lidé takového druhu obcují nejlépe s dohlížiteli v trestnicích. Co však říci o mladém muži, který v zábavě představuje se mladé dámě tím, čím není, jako septimán, který z dětského nerozumu ve věnečku namlouvá dívce z lycea, že je právníkem ve druhém roce?

Na druhé straně nikdo nemusíš býti skromným tak, abys ponižuje se čekal, až budeš povýšen, a stejně by byl směšným úředník, který by přidával své hodnostní třídě jako stará panna ubírá svým létům, nebo velkoobchodník, který by se vydával za kramáře, továrník za dělníka, aniž živnostník za fabrikanta a pod. Buď tím, čím jsi.

A nezapírej ani svého duševního já, nedělane se ani lepším ani horším, což není nikomu překážkou, aby lepším býti se nesnažil a sebe nezdokonaloval.

Karakter, soustava zásad a souhrn zvyklostí z nich, energicky prováděný, jest ona stránka povahy, která se vztahuje k vůli, schopné vývoje.

Karakterem nestane se člověk náhodou, aniž jest to vrozená nějaká mohutnost, nýbrž charakterem musí se vypěstít. Člověk musí se sám vychovávat, musí pracovati o svém vnitřním zdokonalení a snažiti se, aby se stal charakterem. Počíná malými pokusy, přichází v různé situace a naučí se znenáhla, kterak v jedné každé má se chovati. Utvoří si sám malá pravidla pro nejobyčejnější potřeby, »vychytrá«, a čím více nabývá rozumu, i pravidla jeho jsou širší a pevnější a dospěje i k tomu, že mimo osobní prospěch svůj uznává i něco jiného, čeho šetřiti má. Jsou to požadavky morálky, pravidla

vyšší než pouhá pravidla chytrosti. Chytrost a mravnost se nevyklučují, a z těchto dvou zdrojů prýští člověku všechny předpisy, jak se má chovati sobě i jiným k dobru. Člověk řídí se něčím, jeho vůle se upevňuje v těchto pravidlech, jeho jednání stává se pravidelným řídící se vždy týmiž zřetely, z nichž rodí se zásady.

Pohnutky jednání pravidelného, jež jsou výsledkem uvažování rozumného a vyplývají z představ řádu společenského a mravního, nazýváme zásadami, maximami (Krejčí, Psychologie). Zásady stojí proti vášni i proti žádosti, jež jsou přirozené, kdežto zásada jest umělá, vědomá přirozenost myslí a má ovládati letoru (o níž [viz kapitola X. Různí lidé](#)).

Význačnou vlastností zásadního jednání jest důslednost.

Pokud zásady svoje za správné uznáváš, řiď se dle nich a buď důsledný. Měj svůj životní cíl a jakmile ho uznáš za dobrý, od něho neustupuj, pokud jdeš za ním správnou cestou. Vytrvalostí a pevností ve věcech dobrých jen získáš. Zásada jest jako víno, je tím lepší, čím je starší.

I kdyby tvůj život měl ledažaké podivnosti, ne každému snad srozumitelné, – lidé budou chvíli nad nimi kroutiti hlavami, ale nakonec se spokojí a nebudou ti moci odepřítí své úcty, budeš-li jen důsledný. Často lidé jen proto podezírají správnost a účelnost jednání, že se jim zdá, jakoby nezapadalo do rámce soustavy toho, který tak jedná, čili, že je známkou nedůslednosti.

Nastanou-li spory zásad, konflikt povinností, má zvítěziti zásada vyšší.

Souhrn zásad tvoří mravní přesvědčení neb svědomí, zásadní jednání má tedy vyplývati z přesvědčení.

Jednejte vždy tak, abyste mohli chtítí, aby zásada vaše přijata byla za obecnou (Kant) čili: učíňte normy ethické zásadou svého jednání.

Člověk, který má pro všechny případy chtění a rozhodování zásady, dle nichž důsledně jedná, jest charakter, v užším smyslu povaha. Ten, kdo má zásady nejlepší, to jest takové, které nikdy

zákona mravního neuráží, všechny v úplné shodě mezi sebou, kdo provádí je velikou silou, jest ideálem charakteru.

Dokonalý charakter má býti volný, silný, jednotný a přece rozmanitý, živý a vyrovnaný, vlastně vždy se vyrovnávající, kdykoli v něm vznikne spor, ryzí a důsledný, a má býti tím, čím se zvátí chce, má to být on, jež vidíme a nikoli stálá maska. K ideálu tomu jest se nám blížit.

Karakterů takových jest málo, poněvadž ovládnání zásad vyžaduje potlačování všech choutek, instinktů, žádostí osobních a chvilkových, vyžaduje i obětování hmotného prospěchu vlastního ve prospěch bližního, aby se zásada osvědčila.

Je-li některý z požadavků těchto zanedbán neb i několik z nich, mluvíme o polokarakteru nebo charakteru slabém, ba i o bezkarakternosti.

I v malém kruhu, v životě domácím a rodinném ukazuje, tříbí a osvědčuje se charakter, neboť tam je první místo, kde cvičíme vůli, a tudíž i charakter. Nikdo se nedomnívej, že charakter je něco zvláštního, co uchováno jest jen pro reky a rekyně dramát nebo románů, nikoli pro náš jednotvárný všední život, neboť ke všem projevům vůle i všední život dává příležitosti dost, tudíž i k projevům charakteru. A také nikdo nemysli, že charakter, třeba jméno bylo rodu mužského, byl doménou jen mužů, – žena může a má býti právě tak charakter jako muž.

Za doklady charakteru, z nichž můžeme čerpati sílu a kteří nepřestávají nám býti vzorem silné vůle, jednotnosti a pravdivosti zásad, jsou naši buditelé jako Jungmann, Čelakovský, Kollár, Purkyně, Šafařík, Palacký, Rieger a v novější době Svatopluk Čech, který vším svým životem, veřejným i soukromým je pravým vzorem charakteru, dosud nenáležitě oceněného.³

³ Svatopluk Čech byl snad jediný člověk v Čechách, který dovedl se nejen zříci všech vznešlých poct, ale jim se úzkostlivě vyhýbal, důsledným byl ve svém vlastenectví až do krajnosti a do nejmenších podrobností a beze všech kompromisů šel rovnou za svými zásadami. Byl to bohatýr intelligence a ideál charakterního člověka.

Pamatuj:

Obyčejně lidé nejsou tak dobří, jak se sami domnívají, a ne tak zlí, za jaké je pokládají ostatní. Ale dobrým býti chtěj.

Důslednost charakteru jest něco docela jiného než tvrdošijnost a umíněnost, jež jsou naruživosti jednající slepě a bez rozvahy.

Opakem charakteru jest libovůle, to jest nedostatek zásad, a jeví se jmenovitě u osob, kterým bylo za příznivých okolností životních vyhovováno ve všelikých žádostech. Proto ve sférách moci je málo charakteru. Odtud veliká důležitost kázně ve společnosti a výchově, jež jest soustavným cvikem v podřizování egoistických pudů a náklonností zájmům celku.

Nejlepším prostředkem sebekázně jest odříkání se. Tím seslabuje se působnost pudových náklonností a usnadňuje vítězství zásadám. Charakter podřizuje se, poslouchá, odříká se z vlastního popudu, a jestliže jen ten dovede poroučeti, kdo umí poslouchati, tedy kdo má poroučeti, má býti charakter (Krejčí, Psychologie). Dodáváme, že ten, kdo chce mile obcovati s lidmi, musí býti charakterem.

* * *

Sám sobě je člověk největším přítelem i nepřitelem.

Jsi-li odkázán sám na sebe, jednej vždy tak, jakoby bylo na tebe upřeno tisíce očí, na nichž ti záleží, a jistě nebudeš jednati špatně. Ani v obleku nebuď nedbalým, jsi-li sám a neztrácej ani o samotě vědomí své lidské důstojnosti. Nedělej ve skrytu nic, zač by ses musil stydět, kdybys nebyl sám.

Povinnosti k sobě samým jsou první a proto nejdůležitější, a povinnosti ty jsou duševní i tělesné. Duševní týkají se výchovy vlastního charakteru. Ani vůči tělu nejsme bez povinností a jest krutým a trestuhodným omylem těch, kteří dobře vědouce, že jenom zdravé tělo může hostiti zdravého ducha, přece staví se proti pěstění tělesného zdraví a síly, která ovšem nesmí býti člověku cílem, nýbrž jen prostředkem.

Nevyhýbej se obcovati se sebou samým, s přítelem, který je tobě nejvěrnějším i nepřitelem, který právě když jsi sám, je ti nejvíce

nebezpečným. Aby toto obcování bylo ti milo, musíš sám v sobě být vyrovnaným, být si vědom svého životního cíle a neztráceti mysl nikdy, ani ze svých neúspěchů. Chceš-li v obcování se samým sebou najít útěchu, štěstí a klid, musíš být sám vůči sobě stejně opatrným, poctivým a spravedlivým jako k jiným. Nepřeceňuj sebe, aniž se podceňuj, sice mohl bys dáti v neštěstí volný průchod i myšlénkám sebevražedným.

Nechtěj zchoulostivěti ani svoji duši ani svoje tělo, tak jako obé nesmíš přemáhati. Přetěžuješ-li tělo nebo duši, dopouštíš se stejného poklesku jako když obé zanedbáváš. Zdravé tělo je vzácný dar a poklad, kterého třeba dbáti a jež dlužno opatrovati. Ale ne abys bál se sebe slabšího závanu a vyhýbal se každému prudšímu pohybu: staneš se protivným sám sobě a ještě více jiným. Lidé, kteří křičí, že je průvan, když vidí jen otevřenou skříň, ale bez závady zasednou do otevřeného vozu tramwayového, jsou stejně směšni jako jiným na obtíž. Ten, kdo přemáhá nerozumně svoje síly tělesné, podlehne předčasně jako ten, kdo neustále mysl a duši svoji vystavuje bouřím vášní a rozkošem života. Kdežto ten, kdo schopnosti svého ducha, své mysli a své paměti šetří a chrání před sebe menší námahou, pozbývá síly a odvahy pro ty okolnosti, kdy se bez nich neobejde.

Nepoddávej se domnělým nemocem ani ducha, ani těla a neklesej na duchu při každé nepatrné chorobě nebo sebe menším trudu a při okamžitém neúspěchu neskládej ruce v klín.⁴ Čas všechny rány hojí mimo hlad a mnoho lze napravit vytrvalostí. Mnoho možno zapomenouti, jen když dovedeme upoutati svoji pozornost na něco jiného.

⁴ Američtí bussinessmen dnes jsou millionáři a zítra žebráky, což jim nevadí, aby nezačali znova a zítra svého milionu opět nedobyli, - u nás obchodník po úpadku div že nesloží ruce v klín. V Americe se mne ptal přítel, co dělá známý náš X. v Čechách. »Udělal bankroty povídám.« »Nu ano, ale co dělá teď?« - »Nu, nic, bankrot.« - »Přece nezahálí.« - »Ale když udělal bankrot« - »Nu, ano, ale po bankrotu začne přece pracovat o jiném...« - Tak jsme se nemohli nikterak dohodnout.

Neztrácej myslí, nedosáhneš-li té mravní a intelektuelní výše, na které stojí jiní, ale hledej, nemáš-li jiné dobré stránky, kterých nemají zas oni a utěšuj se tím. Kdybys konec konců jich i neměl, hled' aspoň zdokonalovati ty, jež máš. Ne každé dřevo může býti fládreem, a ne každý může býti nejlepším a největším. Ale toho docíliti může každý, aby byl velkým sám v sobě, čehož docílí vniterným vědomím vykonané povinnosti. Udělám zkrátka, co mohu, čeho na mně jiní mohou žádati, čeho jsem schopen, k čemu jsem se zavázal, přesně a poctivě a mohu býti kliden.

Sám sobě budeš nejlepším společníkem, vystříháš-li se zahálky, která je vši neřesti počátek. Je to čertův polštář: hledě na les nevyrosteš a zevluje na lidi nezbohatneš. Máš-li dobré svědomí i vědomí vykonané povinnosti, tvoje já bude ti přítelem. Jinak bude tě pronásledovati každým krokem.

Neomezuj se však na sebe sama, svoje zamilované představy a myšlenky a nekochej se jimi stále, nýbrž rozšiřuj okruh jejich zkušenostmi jiných a četbou dobrých knih. Sice staneš se nudným svému okolí, jako starý invalida, který nedovede o ničem jiném hovořit než o vojně, kterou před padesáti lety prodělal.

* * *

Vyhledávej tedy společnost dobrých a rozumných lidí, vždycky těch, od nichž můžeš se něčemu dobrému přiučiti. Měj pak vždy otevřené oči a uši a dobře si pamatuj, cos slyšel dobrého a pěkného. Od myslí nepravých nečekej rad zdravých. Podle tvých společníků se poznáš, neboť s kým jsi, takovým jsi. Tedy jen s dobrými obcuj a zlých se varuj. Jinak daleko lépe býti o samotě.

O přátelích ještě později povíme několik slov, ale hned tuto uvádíme ti na paměť, abys byl nejvýše opatrným v jejich výběru. Nikoli nejlepší a nejveselejší společníci bývají nejlepšími přátely a rádci.

Opakem těch, kteří dostačí sami sobě, jsou ti, kdož ani okamžik nevydrží bez společnosti, kteří nemohou být beze své kavárny, beze svého klubu a bez kamarádů, a večer ztrávený o samotě je jim

hrůzou, jako býval kdysi přírodě prázdný prostor. Tady, jako ve mnohých jiných případech, prostřední cesta je zlatá.

Čeho nemůže ti poskytnouti zkušenost jiných, dá ti dobrá kniha. Bud' však opatrným také ve výběru četby a čti zejména dokud jsi mlád, kdy máš nejspíše kdy a nejvíce vnímavosti i nejlepší paměť. Později denní práce nedopustí a paměť není již tak trvalou, aby četbu zachytila. Nezanedbávej žádné příležitosti ke svému vzdělání, uč se všemu dobrému, k čemu máš chut ať to cokoli. Čemu v mládí se naučíš, v stáří jako bys našel. Škola je mládeži první povinností, ale mládež neomezuj se toliko na to, co podává, ale hled' rozšiřovati svoje vědomosti v prázdných chvílích i mimo školu, pokud neodporuje to předpisům jejím. Zvláště učte se cizím jazykům, o nichž ještě níže. Pak také hudbě, která tolik ducha zušlechťuje a srdce těší.

Chceš-li býti přísným vůči jiným a posuzovati je, bud' přísným nejdříve sám k sobě a posuzuj sebe co nej přísněji, nic sobě neodpouštěj. Než někoho odsoudíš, ptej se sama sebe, jak ty sám se chováš v podobných okolnostech neb jak bys se zachoval za okolností stejných.

Neměj se lepším než jiní, ale uvažuj, v jakých poměrech jiní vyrostli a byli vychováni, neboť každý člověk je výslednicí svých poměrů. Každý dobře zvedený zná se, kde byl učený.

Radostí života, pokud nejsou na škodu duchu nebo tělu, užívej, ale vždycky s mírou a po vykonané povinnosti. Tak možno užití všeho. Znal jsem mladého muže, který v době masopustní za večer prodělal dvě, tři zábavy, - ale v jedenáct hodin už byl v posteli a ráno do práce svěží a čerstvý jako bříinka. V první zábavě byl přítomen vstupu, ve druhé si zatančil a ze třetí, ve které začínal se už kaziti vzduch a atmosféra potem byla těžká, už pospíchal domů.

Do místností, ve kterých nenajdete ani nejmenšího poučení a zábavu jen hrubou a sprostou, nechod'te. Zavede-li vás tam náhoda, nakoukněte do nich a jakmile se přesvědčíte, že prospěchu z nich není, odejděte.

Nedávejte se lákati a přemlouvati k činům, s nimiž v nitru svém sami nesouhlasíte. Vězte, že pevností a neústupností imponujete svůdcům daleko víc, než povolností. Ztratíte na vážnosti hned, jakmile se pozná, že zásady vaše jsou jako vosk, který povolí i slabému dechu.

Od zásad svých nedávejte se odchýlit ani posměchem. Dobírá-li si vás někdo, že pijete vodu nebo mléko místo alkoholu, řekněte mu, že mu do toho pranic není, co pijete, vysmívá-li se vám, že nekouříte proto, že vám to maminka zapověděla, odpovězte mu pohrdavým mlčením...

Nezabývejte se prací, ze které není žádného užitku, leč by to byla chvilková zábava na zotavenou. Uvažte, že život je krátký a že může ještě býti zkrácen nemocí. Sami si jej zbytečně zkracujeme příliš dlouhým spánkem. S postele ranní skok bývá k bohatství krok. Ani mládeži ani dorostlému ranní povalečství není prospěšno. Jen hodina rannějšího vstávání a ranní práce, která je nejúčinnější, dělá do roka plných 30 dní práce 12tíhodinové.

* * *

V práci a vědění je naše spasení, bylo heslem velikého Čecha. Ku práci je člověk stvořen, tak jako kůň k tahu a pták k letu. Práce je nejbezpečnější záchranou stanicí člověka, odvrací ho od celé řady neřestí, nepopřávájíc k nim času, jelikož jenom zahálka jest jejich matkou. Práci předem vyděláváme poctivě svůj chléb a toto vědomí dodává nám sebevědomí jistoty a bezpečnosti v obcování s lidmi. Zahálka je sladká jenom po práci, která jest ještě sladší, ale teprve když je vykonána.

Co můžeš vykonati hned, neodkládej na zítřek. Odkladky jsou odpadky. Co máš dnes snísti, schovej na zejtrí, a co máš zejtra dělati, dělej dnes. Nekonej nic váhavě a s nechutí, naopak s chutí půl díla už je vykonáno. Pracuj dobře, přesně a důkladně, ať to jsou cvičení školní, ať práce řemeslná, ať úřad, ať cokolivěk jiného. Pak aspoň nikdy se ti nebude nedostávat zaměstnání, neboť na své práci vždycky najdeme nějakou nedokonalost, kterou dlužno opravit.

Jsou spisovatelé, kteří každou tiskárenskou korekturu opravují a doplňují; jsou sice metlou sazečů a faktorů, ale dílo jejich spěje k dokonalosti. Konáš-li pak práci svědomitě a důkladně, výsledek je dle toho, a úspěch, jehož tím docílíš, bude ti novou pobídkou a zvětší tvoji sebedůvěru.

Odpor proti práci jest jen jiným jménem odporu proti povinnosti, nevážení si příkazů, které drží společnost pohromadě. Práce nosí odměnu sama v sobě tak, že není těžkou tomu, kdo jí zvykl, a jako mnohý hořký lék stává se příjemnou: ale odměna tato přísluší jen práci poctivé, kterou se člověk může chlubit. Způsob, kterak se mají národové ku práci, zakládá nejosudnější rozdíl mezi nimi a práce pojišťuje národu blahobyt, úctu i budoucnost. Jen divoši pohrdají prací a národ, který práci rukou skládá jen na bedra ženy, nikdy nebude velikým a mocným. Práce je družkou, výkonnou silou intelligence. Práce jest konečný smysl hádanky o určení člověka: abychom sil, ať duševních, ať tělesných, které nám jsou dány, upotřebili a vše, co do nás vloženo, přivedli k rozvoji.⁵ Je také řešením hádanky o štěstí, jsouc darem nebes pro každého, dle jeho sil a jeho nadání. Není žádným privilegiem tříd dělnických a práci čest žádají právě tak pracovníci tovární, jako daleko větší legie těch, kteří nechodí sice v průvodech a s prapory v čele, ale pracují denně nikoli osm, nikoli deset, ale jedenáct a dvanáct hodin a více. Co říci o těch gigantech práce, kteří za den operují sta raněných, bez hlesu a s radostí, a při tom pracují nejenom ruce, ale i hlava a srdce zároveň? I ta práce, při které tráví malý úředník den co den, rok co rok, desítky let co desítky let za úředním stolem v dusné kanceláři, i práce malého živnostníka, starajícího se pečlivě svými rukama o výživu četné rodiny, práce malé švadleny i velkého profesora, i bankéře, který spravuje veliké milliony, z nichž jde život na sta lidem, žádá svou čest.

Každá práce může být čestná, ale ne každá pro každého se hodí. Tak otevíratí wertheimky přísluší vedle majitele jen poctivému

⁵ Srv. J. Durdík, *Karakter*, 53.

zámečníkovi, jinému nikoli. Jest na nás, vyhledati si povolání, t. j. práci, která odpovídá našim schopnostem a našemu charakteru.

Všichni velcí lidé byli praví obrové práce a příčinnivosti. Ohlédněme se jen trochu po svém okolí a shledáme, že jenom ten, kdo dělá, vydělá. Nedejme se mýliti lidskou průpovědkou, že ten onen má »štěstí«, které má sice také své slovo, ale říká-li se, že člověk musí této bohyni vyjít v ústrety, značí to tolik, že musí býti snaživým. Píle a příčinnivost je geniem. Nenašel se ještě způsob, který by slávu učinil snadnou, praví Emerson; práce jest jejím údělem. Alexandr Veliký soudil, že jenom práce jest opravdu královská, kdežto rozmařilost přísluší jen duchům otrockým.

Proč roste Německo? Proč je velká Anglie, Spojené Obce severoamerické? Protože tam lidé pracují a sice intensivně a soustavně. Nezbohatne nikdy posluha, který čeká nečinně na rohu ulice, až ho někdo zjedná. Jak truchlivý je pohled do našich kaváren, kde vídáte celé hodiny povalovati se mladý svět v nečinnosti, nejvýše ještě v honbě po zaslánech a pikanteriích neb dokonce u hracích stolků – vydělávat na povalečné svoje živobyti.

A srovnajte ráno člověka po pilné práci minulého dne a ráno člověka po noci prohýřené...

Pracuj soustavně! Jenom práce soustavná hory přenáší. Romanopisec Emil Zola pracoval denně toliko tři hodiny, – ale práce, kterou vykonal, jest úžasná. S důrazem nedosti velikým lze odporučovati soustavnost práce studentské.⁶

Nechť neuplyne jediný den, ve kterém bychom aspoň něco málo nevykonali užitečného, dobrého, ani jediný den bez práce.

Práci započatou, možno-li, dodělej, leč by vyžadovala, abys ji odložil anebo začal jinou, a teprve po práci vykonané odpočinek tě oblaží.

Zvykej pořádku, ujdeš zmatku na statku. Pořádek, který jest z hlavních požadavků řádného obcování s lidmi, nesmí se omeziti

⁶ Posmívají se rače germánské pro její důkladnost a soustavnost, a přece právě tyto vlastnosti jsou klíčem jejího zdaru.

jenom na zevní věci člověka, ale láska k pořádku musí jeviti se zejména v nepřetržité harmonii všeho, našeho jednání a v souměrnosti všech našich životních zásad. – Možno přehlédnouti nějakou chybu v úboru, předpisovaném společenskými zvyky pro tu kterou příležitost, ale nesneseme úboru nepořádného, byť jinak sebe bohatějšího. Nepořádný člověk dovede způsobit jen zmatek a nelad, nezná ceny času, jež zbytečně promarňuje. Kdežto nepořádný neví, čeho se dříve chopiti, protože nemá žádného přesného plánu, podle kterého pracuje a protože nemá po ruce pomůcek k práci své potřebných, člověk pořádku milovný a v práci soustavný pracuje klidně a v určitých kolejích i rozvážně a dostává se bez únavy k cíli. Nepořádný je jako nerozmyslný turista, který do kopce z počátku pospíchá a pak únavou nemůže dál. Nerozmyslil si věc a nezmohl cestu.

Ríká se, že kde je pořádek, tam i požehnání, to jest, práce se daří. Pořádek je stejně základem a sloupem vyrovnaných poměrů jednotlivcových jako celé společnosti.

Ctnost sama je pořádek, t. j. souhlas všeho našeho jednání se zásadami rozumovými; neřest a necnost nepořádek, t. j. nesouhlas všeho jednání s tím, co předpisuje rozum. Panuje-li nelad v našich záležitostech a věcech, přejde znenáhla i na naše smýšlení a působí pak i na naše jednání mravní.

Je-li třeba, abys vlastní věci měl v pořádku, zejména svoje listiny, dokumenty, ba i korresponci, knihovnu atd., tak abys každý kus takřka po tmě naléztí mohl, tím více je třeba, abys v pořádku zachovával věci cizí. Nepůjčuj nikomu předmětů vypůjčených, jako zejména knihy. Ostatně vypůjčovati knihy značí tolik, jako poškozovati spisovatele. Divná věc, že jsou lidé, kteří by se ovšem právem hanbili, kdyby sobě měli vypůjčit kapesník; vypůjčovati obraz, sochu, kus nábytku nebo kus šatstva jako pár bot nebo rukavic ani jim nenapadne, ale knihu vypůjčí si přec, aby nemusili platit několik korun nebo jen haléřů. Veřejné knihovny plnily by snad lépe svůj úkol, kdyby za zapůjčení knih žádaly třeba sebe menší poplatek ve prospěch spisovatele dosud žijícího nebo jeho

rodiny. S jakou chutí mohl by pak pracovati spisovatel, kdyby tímto způsobem měl zajištěný příjem byt' ne veliký, ale stálý? Říká se: koně, ženu a flintu nikdy nepůjčuj, – dodali bychom k tomu: a knihu také ne.

Nikdy se nedávejte upomínati o věc vypůjčenou a nevyčkávejte, že si ochotný půjčovatel pro ni pošle.

Ještě hůře, nejste-li pořádní ve věcech peněžních. Clara pacta, boni amici. Přátelé buďme, dluhy si plaťme. Jste-li již nuceni, peníze si vypůjčovati, dodržte lhůtu splátky co nejpřesněji; není-li možno vyhověti danému slovu a povinnosti, nastává povinnost jiná, totiž omluviti se a požádati za poshovění. Věřitel často spokojí se vědomím, že máte jeho dluhy na paměti.

Neostýchejte se účtovat si přítelem. Poctováním přátelství netrpí újmy.

Každý rád obcuje s člověkem pořádným a rád s ním obchoduje a jemu i půjčí, může-li se spolehnouti na jeho pořádek a spravedlnost ve slově i ve skutku.

Ale pokud možná – hleďme se co nejvíce vystříhati vypůjčovati, půjčovati jiným i ručiti za jiné!

* * *

Spoř a strádej! Spořivostí rozumíme onu vlastnost či chcete-li cnost, kterou člověk to, co má, rozumně a poctivě si rozdělí a užívá, všude přiměřeným způsobem se omezí na nejnutnější a nezbytné, a to, co zbude, odloží pro dny nedostatku, jako křeček schovává obilí na zimu.

Pamatuj, že schránlivost za víc stojí než-li bohatství. Kdo strádati umí, nebude strádati a pomáhá tak obecnému blahobytu, který je základem i národní síly a samostatnosti. Peníz, který přischováš, je stejně dobrý jako ten, který vyděláš. Ten, kdo z mlada naučí se hospodárnosti, na starost hladu nepozná.

Nedávej se kolébatí sny o štěstí, ale pracuj a strádej.

Spořivost přispívá ku štěstí člověka, jak spořivost majetku, tak spořivost časem a silami duševními a tělesnými. Spořivost činí

člověka pracovitým a domova milovným, pevným v charakteru, nezávislým a spokojeným, schopným prokazovati dobro a pokud souvisí se starostí o pozůstalé, způsobuje klidnou smrt. Spořivost jest jedním z prostředků k řešení otázky sociální.

Chceš-li spořiti, plať své dluhy. Ale, kdo dluh dluhem platí, klín klínem vyráží.

Omezuj svoje potřeby, kupuj jen věci dobré a šetř jich, už tím mnoho uspoříš.

Zvykej si platiti hned hotovými, neboť tím se vyhneš nekupovati víc, než potřebuješ, a za druhé kupuješ laciněji.

S pořádkem souvisí i dochvilnost, která je korunou pořádku. Souvisí s korunou i jinak, neboť se říká, že je zdvořilostí králů.^z

Zvykej také rozmyslnosti, festina lente! Nenásilně, ale pilně! Rozvažuj, než co vykonáš a nekonej nic překotně, poněvadž spěšné dílo padá z rukou. Lepší jedna rozmyšlená než sto učiněných. Dokud s hlavou si nepromluvil, nechvátej rukama. Zejména v obcování s lidmi nikdy se neukvapuj. Když spěcháš, snáze klopýtneš.

První a zároveň poslední zásadou sebevýchovy je konati vždy a ve všem svoji povinnost, nikoli proto, aby se nám dobře vedlo na zemi i na nebi, nikoli z toho nebo z jiného důvodu, nýbrž prostě proto, že to jest příkaz mravnosti nepodmíněný, samozřejmý, má platnost sám sebou. »Kdo by se zde ptal: Ano, ale proč nebo k čemu mám konati svou povinnost, – ten neví, co vlastně pravá povinnost jest, ten neví, co jest prostý příkaz, ten neví, co jest podstatou mravnosti.« Každý člověk má jisté povinnosti, a ten, kdo chce býti mravním – nikoli mravným – koná je beze všeho nucení, jako věc, která rozumí se sama sebou, a není mu to s obtíží, poněvadž konati

^z Za jednoho z mých pobytů v Paříži pozval nás několik Čechů prof. Louis Leger k jakémusi dostaveníčku. Když jsme se v určitou hodinu dostavili, prof. Leger už čekal a my zaražení kontrolujeme stanovenou dobu. Ale prof. Leger nás vesele uvítal: »Jdete právě včas. Však jste první Češi, kteří mě nenechali čekat. Vy, Slované, jste hodní lidé, ale nebýváte dochvilni.«

povinnost je zákon mravní, platný beze všeho ohledu, ne k vůli někomu ani k vůli něčemu, zákon, který je v nás.

Jakmile mám svoje místo ve společnosti lidské, mám povinnosti. Tak dítě k rodičům, student ve škole, učedník v dílně, úředník, mistr, poslanec, velmož... všichni mají své povinnosti a musí je konati. Proč? Protože to jest jejich povinností. A koná-li každý svoji povinnost, lidstvo je jako kolostroj dobře namazaný, v němž každá součástka zapadá přesně do druhé a postupuje, aniž se zastaví. Nic snazšího než obcovati s člověkem, který koná svoje povinnosti.

Pro národ malý, jakým je náš a jehož prostředky jsou tak nepatrné, jest příkaz učiti se jazykům cizím důležitější než pro kterýkoli národ jiný. Dnes, při rozsáhlé a značně usnadněné komunikaci asi většina z Čechů stýká se s lidmi národností jiných, kteří jen s řídkými, nepatrnými výminkami učí se jazyku našemu; ten cizině může přinésti užitek jen v málo případech. Před léty pronesl veliký politik český dr. Fr. L. Rieger okřídlené slovo, že každý vzdělaný Čech má uměti německy a jiný politik, dr. Ed. Grégr nazval toto slovo »osudným«. Oba velcí tito Čechové, kterým nikdo nemůže upřítí nejčistší úmysly a záměry i nejlepší vůli prospěti svým krajanům, zašli poněkud dále, než asi sami chtěli. – Jakýsi Turek, se kterým seděl jsem v železničním kupé jeda z Cařihradu, vykládal mi na můj podiv, že skoro každý intelligentní Turek mluví pěkně francouzsky: »My Turci musíme se učiti cizím jazykům. Naše řeč není v ostatní Evropě ani známa ani rozšířena, nezbyvá než učiti se řeči jiné, chceme-li se dorozuměti s ostatní Evropou, i kdyby nám naše řeč a literatura dostačila.« A cizinců turecky mluvících je dojista mnohem více než cizinců mluvících česky.

Není pochyby, že čeština obrodila se podivuhodně a cizinec, který blíže pozná naše poměry, jako velký cestovatel švédský, dr. Sven Hedin, žasnul nad zázračným tím znovuzrozením. Ještě za mých studentských let mohli jsme dobře stopovati každý nový zjev české belletrie, ba i litteratury naukové, – dnes je to asi nemožno. Ale přes to literatura odborná nám dosud nemůže vyhověti, když vysoké učení české trvá sotva třicet let a česká akademie ještě je

daleko mladší, a když nemáme své státní samostatnosti, abychom mohli hospodařiti tak, jak by bylo libo nám. Vždyť i odborník jiného národu musí orientovati se v cizích literaturách svého odvětví, tím spíše obchodník učí se jazyku národů jiných. A právě znalost řečí to jest, kterou německý commis voyageur vytlačuje svého anglického i francouzského konkurenta – tím spíše tedy odborník, obchodník a učenec český musí se učiti některému jazyku cizímu. Zda i vzdělanec vůbec, nelze myslím říci všeobecně. I když uznáváme nedostatky své české literatury, ze které jest vzdělanost čerpati, přece máme za to, že česká škola, česká kniha dovede dnes už poskytnouti všeho, čeho třeba ku vzdělání nejširšímu, vyjímaje odborné. Jako nemusí býti ještě nevzdělaný Angličan, Francouz, Němec, Rus, který nezná jiného jazyka než svého, ale prošel i nejvyšší školy svého národa, i při své neznalosti filologické, tak dojista není nevzdělaným ani takový též Čech. Chce-li však tento vzdělaný člověk vzdělání více ještě prohloubiti, dojista především naučí se jazyku cizímu, – sobě nejbližšímu. Nemusí tedy býti nevzdělaný ten, kdo jiného živého jazyka neovládá, – ale ten, kdo mluví ještě jazykem jiným, je za okolností jinak stejných vzdělanějším. A kdo by vzdělanějším býti nechtěl?

Jsou to ohledy většinou praktické, které nás nutí obracet se k jazyku nám nejbližšímu. U nás je to němčina, a není pochyby nejmenší, že z cizích jazyků pro nás je němčina nejdůležitější. Jí naučíme se nejdříve, protože máme k tomu nejvíce příležitosti praktickým užíváním. Němčina je nám branou, kterou vidíme do intimního života svých odvěků a největších nepřátel, je nám zbraní, kterou je potíráme, nikoli dvojsečnou, neboť dnes už český národ nemusí se báti a nebojí se germanisace. Bývaly doby, kdy Čech se styděl, řekl-li nějaké nesprávné *der die das*, domnívaje se, že je hanbou udělati chybu v jazyce cizím, ale komoliti vlastní jazyk se neostýchal. Dnes tomu jinak, díky Bohu, – německy pochybiti není pokleskem tak jako není hanbou nějaký francouzský nebo anglický blunder. Zardí-li se Němec, když něco poví špatně po česku? – I kdyby každý vzdělaný Čech německy uměl, dnes

nepotřebuje se báti odnárodnění, nebylo to tedy slovo osudné, ale také nebylo pravdou, že každý vzdělaný Čech německy uměti má.

Jsou jiné, horší věci, které ohrožují naši národnost, než vědomosti vůbec a jazykové zvlášť.

Ovšem, že nebudeme užívati němčiny tak, aby ze samé ochoty pro jednoho Němce celá společnost mluvila po německu. Pravidlo, že nemáme mluvit ve přítomnosti cizince, jazykem, jemuž on nerozumí, nemůže býti nijak všeobecné, neboť nikdo nemůže býti nucen mluvit jazykem cizím. Zdá se, že pravidlo to našli úzkostliví Čechové, jen aby si nerozhněvali Němce.

* * *

Úkolem výchovy a sebevýchovy jest pěstovati a vypěstovati ze sebe člověka dokonalého, pokud vůbec tento ideál jest dosažitelný. Takový diamant, jakým jest dokonalý člověk, jest broušený na vsecky strany a každá facetta představuje jakoby jednu dobrou vlastnost, a těch jest řada velice dlouhá. Cnosti jako nezištnost, obětavost, ovládnutí sama sebe, mlčelivost, mírumilovnost, dochvilnost, zdvořilost, takt, skromnost, ušlechtilá ctižádost, široký rozhled, chytrost, roztomilost, věrnost, upřímnost, soustrast, pracovitost a přičinlivost... tvoří lesk toho dýmáku, jež brousiti jest věcí jak výchovy domácí, tak školy, tak výchovy vlastní. Negativní úlohou jest brániti chybám, těmto cnostem protichůdným, jichž řada je stejně dlouhá. Úloha tedy nikoli snadná, kterou nelze odbýti kapitolou neveliké knihy...

III. Slušnost, zdvořilost a takt

Slušnost. – Zdvořilost. V čem spočívá. Proč jsme zdvořilými a kterých prostředků užití, abychom jimi byli. Takt. – Takt v přátelství. – Nedostatek taktu. – Takt vypěstěn výchovou.

Slušnost jest blahovolné a dobrotivé smýšlení člověka vezdy hotového k jistým obětem a jistému sebezapření, jež vyžaduje život společenský vůči spolubližnímu.

Slušnost má svoji mravní cenu jen tenkrát, je-li výrazem pravého přívětivého smýšlení a neslouží-li jenom k tomu, čemu Francouzi říkají *sauver les apparences* (zachránit zdání). Výkvetem slušnosti je takt, řečený »rozum srdce«.

Vznešenou slušnost je nesnadno napodobiti, praví Goethe, poněvadž je vlastně negativní a předpokládá dlouhý a vytrvalý cvik. Neboť nemá člověk svým chováním ukázati něco, co prozrazuje důstojnost, – neboť snadno upadáme pak ve formálnost a pýchu, – spíše nutno vystříhati se všeho, co je nedůstojné a nedosti slušné. Člověk nikdy nemá zapomenouti mysliti stále na sebe a na jiné zároveň, nezadati si, nedělati ani příliš mnoho, ani příliš málo, nedati se ničím přes míru dojímati, nikdy se neukvapiti, v každý okamžik se pamatovati a udržovati tak zevní rovnováhu, nechť uvnitř je bouře jakákoli. Šlechtný člověk může se chvílemi zapomenouti, vznešený nikdy. Ten je jako člověk pěkně ustrojený, nikde se neopírá, aby se nezamazal a každý se stráží o něho se otřít; jest jiným než ostatní, ač nechce se od nich lišiti. Nikde není upjatý, vždycky obratný, všude první, ale nikdy jako první se nevtírá. Kdo chce tedy chováním svým vypadati ušlechtilé, musí skutečně ušlechtilým býti.

»Chceš-li míti úspěch ve světě,« pravila paní Geofrin, dáma pařížské společnosti osmnáctého století, »musí při vstupu do salonu tvoje ješitnost pokloniti se ješitnosti ostatních.«

Zdvořilost jest úmyslným výrazem slušnosti v životě společenském. Civilisovaný život společenský ve všech svých

odstínech není žádným svodem nezdůvodněných náhodností; je to výsledek zkušenosti celých století a jest naší úlohou, zaříditi se dle nich, anebo nejsme-li v jednotlivých případech přesvědčeni o správnosti jejich, chovati se aspoň tak, abychom nenarazili.

Zdvořilost jakožto vhodný zevní výraz slušnosti jest pojem starý, ale nikoli ustálený dobou a místem. Kdežto na př. v Evropě pozdrav smeknutím je asi nejprostším projevem zdvořilosti, mezi Mohamedány je hrubým poklesek hlavu obnažiti.⁸

Zdvořilost jest v podstatě skromnost, zdrželivost, sebezapírání a v mravním svém významu láska k bližnímu. Pour être poli, soyez bon, chceš-li býti zdvořilým, buď dobrým. Svatý Tomáš zval ji decor

⁸ O jistém americkém generálovi se vypravuje, kterak se v Římě představoval papeži. Beze všeho k němu přistoupil a podáváje mu ruku ptal se ho: How do you do, Sir? (Jak se máte, pane?) – V Anglii i v sev. Americe jsou lidé skoro zúmysla nezdvořilí vůči jiným (dle našeho pojmu), aby ukázali svoji hrdost. Prostý muž v Anglii nepozdraví pána, v jehož službách jest; vysvětluje se toto chování tím, že dotyčný uznává svoje podřadné postavení a nechce býti se svým pánem sourodým. Amerikáni jsou mimo dům a společnost nápadně bezohlední: na ulici, v tramwayi nikomu nenapadne se omluviti, když do tebe strčí, nemá na to ani času, ani myšlenek. Šlápnete-li Amerikánovi na nohu, nevšimne si toho, ale zabručí nevrle, když se omlouváte: z bolesti si nedělá nic, ale když ho svojí omluvou nutíte vytrhnouti se na okamžik ze svého myšlení nebo ze čtení novin, vzbudíte jeho nevoli. – Paříž je v mnohých ohledech vysokou školou zdvořilosti, jak na ulici, tak v místnostech veřejných i v slově. Na ulici setkáš se s chováním plným ohledu, cizince pro jeho nezvyklý úbor nebo nezvyklé způsoby nikdo si nevšimne a neobtěžuje; stejně v restauracích. Za to soused nebo protějšek u stolu dobře vidí, když v rozpacích něco hledáte a ochotně vyjde vstříc, podáváje slánku. Francouz se nesměje, lámete-li jeho mateřštinu, je zdvořilým beze vší podlízavosti a galantním k dámám. – Také Španělé jsou známi pro svoji zdvořilost, pozdravují i když vstoupí do tramwaye a v kupé neopomenou ti nabídnouti ne-li jídlo, aspoň cigaretu. – V Orientě pokládá se zdvořilost za hlavní požadavek vzdělání a klade se na ni zhusta dokonce větší váha než na vzdělání duševní. Všichni Orientálci milují nesmírně obřadnost. Stejně Číňané a Japonci. Číňana nesmíš zeptati se přímo na př. na cestu, byť jsi to sebe zdvořileji po našem způsobu učinil. Tam zdvořilost žádá, abys začal oklikou: »Ctihodný bratře, který tady trávu sečeš, odvažují se rušiti tebe z práce. Rád bych šel tam a tam, jdu správnou cestou?« Němci jsou ve své zdvořilosti obhroublí, Slované zase upřímní. Co do pravidel zdvořilosti není ve střední Evropě, ba v Evropě vůbec valných rozdílů.

honestatis, okrasa počestnosti, Francouzi jí říkají fille de la modestie, dcera skromnosti, la fleur de l'humanité, květ lidskosti a pod.

Lidé mravně dokonalí jsou zpravidla zdvořilí, a není slušnost a zdvořilost žádným privilegiem některých, zejména vyšších tříd; i člověk nejprostší může a má být slušným a zdvořilým, jenže slušnost může být člověku dána jsouc darem citu, zdvořilosti musí se naučiti.

Hlavní zásady zdvořilosti jsou:

být zdvořilým i vůči nezdvořilým; zdvořilé slovo působí i na hrubého člověka a nezřídka změní i jeho smýšlení;

být zdvořilým v hádce, při důtkách, trestech atd.; čím zdvořileji, při tom vážně a přísně si v té příčině vedeme, tím jsou slova naše účinnější;

být zdvořilým zejména vůči podřízeným, nižším a prostším; zdvořilost sluší vznešenému a překlene propast, která dělí bohatého od chudého, představeného od podřízeného.

Člověk musil by míti mnoho jiných vynikajících vlastností, aby se udržel na výši beze zdvořilosti, která jest souhrnem vlastností společenských, nutných, abychom se bližnímu učinili milými a užitečnými. Jest potřebná ve styku obchodním i v denním obcování s lidmi, jež bez ní je takřka nemožno, chceme-li se vyhnouti hrubému násilí. Zdvořilost nestojí mnoho, ale pomůže mnoho. Mírní mravy, tiší hněv, klidní rozpálené mysli, přemáhá nenávisť, zabraňuje hádkám a rozporům a okrašluje život. Získává úctu podřízených a lásku představených.

Zdvořilost zdokonaluje vzdělání, neboť vzdělání, které jest vniterné, vyžaduje příslušného vnějšího zdokonalení. Sice vzdělání ducha, srdce a charakteru je věcí hlavní, dodávajíc člověku pravé a vlastní jeho ceny, ale zevní zdvořilost musí získati vnitřku uznání a přivésti niterný obsah k platnosti. Bez ní zůstává člověk jinak hodný nebroušeným diamantem, o sobě cenným, ale nikterak líbivým. Teprve když je broušen a hlazen, nabývá lesku a svítí na

všecky strany, vzbuzuje obdiv a je hledán. Co je diamantu brus, to je vzdělanému člověku slušnost a zdvořilost. Proto mluvíme o vybroušeném chování.

Přese všecku důležitost nesmíme však zdvořilost přečeňovati a učiniti ji věcí hlavnější než jest vzdělání vniterné. Jen povrchní duch se domnívá, že všechno vzdělání a vychování spočívá v pěkném zdvořilém chování. Ale zdvořilost jest jenom *vnější* formou, - nepřestáváme na to klásti váhu - pouhý výron oněch solidních vlastností, jež pěstuje v duši dobré vychování. Vnější forma beze vzdělání vniterného, bez vědění a mravnosti je bezcenná a klamná jako obílené hroby, zevně krásné, ale uvnitř plné hniloby.

Zdvořilostí získáš přízně a důvěry spolubližních. Ale jenom pravou zdvořilostí, to jest tou, která je skutečně výrazem dobrého a blahovlnného srdce a smýšlení. Kdo zdvořilost jen předstírá, daleko s ní nedojde; dříve nebo později v nestřeženém okamžiku objeví se zlé jeho srdce a pokrytec se ukáže. Pak falešná ta zdvořilost vzbudí jen odpor a ošklivost.

Zdvořilost jest posléze i ochranou proti neřesti, jako zábradlí proti pádu do propasti.

Jemný způsob a jím vypěstěný krasocit uchrání často před mnohými nebezpečnými svody k hříchu a udržuje zvláště hrubé výbuchy smyslnosti v příslušných mezích.

Chceme-li býti zdvořilými, musíme především odstraniti příčinu nezdvořilosti a hrubosti. Člověk je nezdvořilým proto, že je příliš sobecký, příliš pohodlný nebo líný, nedůvěřivý nebo závistivý. Ucpěte tyto prameny a potok vyschne sám sebou.

Chceme-li býti zdvořilými, musíme znáti pravidla zdvořilosti, která jsou vnitřní a vnější. Vniterné zahrnujeme slovy dobrota a blahovůle, vnější vyložili jsme v prvním díle »Společenského katechismu« Obé vykládáme blíže v této knize.

Chceme-li býti zdvořilými, musíme i jednati dle pravidel uvedených tak, aby se nám konání jich stalo zvykem. Jest povinností rodičů učiti dítě zdvořilosti tak, aby slušné chování rostlo s ním,

a školou posílilo a se zdokonalovalo. Čím dříve si je osvojíme, tím snazší a jednodušší se nám zdá.

Slušnosti a zdvořilosti se mnoho naučíš, pozoruje jiné, namnoze i tím, že nenásleduješ jejich příkladu. Kdosi byv tázán, kde se naučil svým jemným a vybraným způsobům, odpověděl: »U lidí nezdvořilých a hrubých. Dělal jsem vždy opak toho, co se mi na nich nelíbilo.« Hrubci mají aspoň tu dobrou stránku, že od nich zví člověk pravdu a že vždycky ví, co si o nich mysliti.

Více než pouhá slušnost a zdvořilost je takt. Slušný člověk může nám býti lhostejný, zdvořilý je milý. Ve společnosti taktního cítíte se ještě k tomu povznesenými, neboť on povznáší k sobě, aniž se snižuje, je to dokonalý gentleman, který nemůže býti lhostejným.

Taktem nazýváme jistotu a správnost v cítění i porozumění toho, co je pravé a přiměřené a schopnost ze zevního sledu dopídit se rychle i vnitřní souvislosti a to jak ve vzhledě theoretickém tak i praktickém. Je to onen jemný smysl, kterým rozhodujeme odvažující vzájemné povinnosti a vztahy ve společenských stycích. Od pravého rozumu liší se takt neuvědomělostí a bývá vlastní i lidem prostým, zvláště ženám, které dovedou více cítiti než muži. V životě společenském takt jeví se volbou správné formy, vyhýbáním se všemu, co by mohlo působiti nevoli, neřku-li rozpor. Takt dává nám jasné porozumění pro každou situaci, v které se nalézáme a praví nám, co říci a jak jednati, aniž narazíme, to jest, aniž urazíme drsností nebo pochlebujeme přílišnou zdvořilostí. Taktem tedy jemně přizpůsobujeme zásady spravedlnosti a mravu každému jednotlivému případu.

Taktní chování, pokud není vrozeno, vyžaduje znalosti života a světa i vkusu. Vytríbený vkus jest ten jemný cit, který uznamená hned každou nesrovnalost, každý poklesek proti slušnosti a zdvořilosti a vyhýbá se mu.

Kdyby každý *hned* věděl, co činiti nebo co říci vhodného při každé příležitosti! Později ví to obyčejně každý a pak se na sebe zlobí nebo se hanbí. Ale po skutku zlá rada. Francouzi tomu říkají

»esprit d'escalier«, to jest duchaplnost, pravé slovo neb správný čin, který nám napadá teprve na schodech, když už jsme na odchodu.

Německý filosof Vischer praví: »Jsou dva druhy taktu: takt formální a takt srdce. Onen vyhýbá se neslušnému, tento všemu, co by mohlo ranit. Prvnímu se naučiti je nesnadno; lze toho docílit jenom dlouhým společenským cvikem. Je to asi tak, jako učit se řídit čtyř neb šestispřeží. Člověk beztaktní dává pozor jenom na pár koní sobě nejbližší, nedbá, nenarazí-li někde pár první: ten, kdo má takt, dívá se stejným časem na všechny čtyři koně nebo na všech šest. Taktu srdce nebo duševnímu však naučiti se nelze, buď ho člověk má nebo nemá. Může jej míti a formální nikoli, aneb míti takt formální, třeba měrou vrchovatou, ale ani potuchy po taktu srdce. Mnozí řídí svoje spřežení docela bezpečně a dovedně, nenarazí nikdy na žádný patník, nesrazí se s ničím, ale jsou patníky neviditelné, a to jsou ty nejcennější city lidské, kterých nám jest šetřiti, musíme je cítiti a předvídati, a i ten nejdovednější vozataj jich zhusta necítí a nepředvídá.«

Takt, právě tak jako zdvořilost jest dítětem blahovolného smýšlení; ale ne každý je blahovonný a proto ne každý má takt. Takt podle etymologie (z latinského tactus) značí, že máme předem vycítiti, jak se koho slovo naše dotkne, jak ho potěší nebo zabolí, – a zabolí-li, nesmíme je vysloviti, chceme-li býti taktními.

Největší požadavky na takt klade přátelství, neboť přátelství bývá nezřídka dějištěm nejtěžšího zápasu, jež člověku jest podstoupiti: rozporu povinností. Jak zdá se zhusta snadným a samo sebou srozumitelným rozhodnouti mezi pravdou a lží, mezi upřímností a hrubstvím, mezi nutnou otevřeností a zbytečným, vyhýbavým zapíráním, a jak zase zavilou a zamotanou jeví se tatáž otázka ve případě konkrétním. Nelze vždycky vypomoci sobě tak, že rázem rozetneme gordický uzel pochyb. Kdo se domnívá, že příteli, ba i bratru smí říci všecko, ten ztratí jej právě tak jistě jako ten, kdo souhlasí s každým jeho vrtochem, s každým jeho výrokem a mlčí ke každému jeho bezpráví. Jinak nutno přítele upozorniti na nějaký jeho neuvědomělý nedostatek, jinak nutno vyložit mu

chybu, kterou on sám zná a pro kterou i trpí; jinak nutno mu ukázati nějakou navyklou nemilou hranu, kterou snadno může ubrousiti, jinak takovou, která vznikla přirozeně z jeho povahy. Jest věcí taktu, jak si počínati v jednotlivých případech: buď smíříme se se všemi těmito chybami, které často jsou jenom nezaviněným produktem zanedbaného vychování, – anebo, nemůžeme-li se s nimi smířiti aniž jich odstraniti, omezíme přátelský styk.

Všude v životě, v saloně, u stolku restauračního, v krámě, na ulici, krátce na všech těch přerozmanitých místech a při těch tisícových příležitostech, kde člověk s lidmi se stýká, jest po společenské slušnosti takt tím pravým kouzelným proutkem, který otevírá brány společnosti i srdcí. »Kdo nezdědil takt jako drobnou minci denního styku po svých otcích,« pravil jistý mudrlec, »musí teprve vyměňovati těžké zlaté hřivny svého majetku, nechce-li strádati ve svém bohatství, žíti jako poustevník, v nejlepším případě s jedinou druží, ale vším způsobem býti odstrašujícím příkladem všem jiným.«

* * *

Jsou lidé, kteří mají jinak jasný rozum a velikou dávku učenosti, také způsoby dosti slušné, a přece každou chvíli ve společenském neb obchodním styku naráží, poněvadž se jim nedostává potřebného taktu. Bývají pak pokládáni za hrubce, lidi bezohledné nebo nevychované, ač jimi nejsou, a chování jejich jest jen příliš přímé a dobromyslně nedbalé. Z toho vznikají pak ovšem nedorozumění a nepříjemnosti, jimž náležitým taktem bylo by možno vyhnouti se.

Beztaktnost má svoje stupně počínaje sebe slabším nedostatkem jemnocitu až po urážku.

Vezmi vřdycky náležitý ohled na stáří, zdravotní stav, pocity a náklonnosti i slabosti spolublížních, a to způsobem co možno jemným, skromným a nenápadným aniž vtíravým, jinak uvedeš jen v rozpaky toho, ke komu ohledy chceš míti. Pak by takt zvrátil se v beztaktnost. Beztaktním byl by ten, kdo by nahlas upozorňoval

posměvážka, že předmět jeho vtipů je ve společnosti, místo aby taktním obratem v řeči upoutal pozornost posluchačů jinam.

Hrubou beztaktností jest napomíná-li ředitel školy učitele před žáky, byť i napomenutí mělo sebe větší oprávnění, nebo připomíná-li představený podřízenému jeho povinnosti před cizími, ale více než beztaktním je chování dobrodince, který žebrákovi hází almužnu do klína, místo aby mu ji podal.

Bezettaktním je mluvit o velikém věně před chudou nevěstou, ale taktně se zachoval velmož vstoupivší na pozvání do domácnosti chudého člověka s poznámkou: »Ale vy tady pěkně bydlíte!«

Posmívati se tělesným chybám ve přítomnosti těch, kdož jimi jsou postiženi, je hrubá neslušnost, - litovati jich, je beztaktnost. Člověk taktní vůbec vyhne se hovoru o chybách těch.

Než začneš něco podobného povídati, dobře se poohlédni, není-li ve společnosti nějaký takový přírodou znamenáný chudák, hrbatý, koktavý, krátkozraký nebo nedoslýchavý, nebo vzpomeň, nemá-li kdo z přítomných příbuzného podobnou chybou postiženého. Jak snadno by mohli pak vztahovati posměšek na sebe nebo na ty své příbuzné!

Pozoruje-li člověk taktní, že hovor zabíhá k předmětu, který nepřijemně by se dotekl některého z přítomných, honem, ale nenápadně obrátí jej na jiné koleje.

Bezettaktním je když hostitelé vůči jiným svým hostům nepřestávají litovati, že nepřišel ten, na kterém nejvíce jim záleželo; když ve přítomnosti bezdětných nebo těch, jimž děti zemřely mluvíme o dětech, hovoříme-li sami o svém taktu atd.

Není sice beztaktním, řekne-li hostitel hosti při větší soirée se omlouvajícímu, že musí již odejít: »Je mi líto, ale prosím - po anglicku!«, ale není to taktní, neboť každý slušný člověk sám ví, jak má ze společnosti odejít; právě tak jako když prodavač řekne kupujícímu, který zapomněv tobolek vzal zboží na dluh a platí až následujícího dne: »Vždyť jsem se nebál, že o to přijdu.«

Není taktním, zveme-li do společnosti mladých starého pána, posadíme-li při diner vedle sebe dva nepřátely nebo lidi k sobě se nehodící, ne sice z úmyslu, ale z pouhé nedbalosti atp.

Právem slušného chování žádá každý, aby s ním bylo jednáno taktně, a taktu potřebujeme tedy všude, jak doma, tak ve společnosti, na cestách i v obchodě, vůči příteli i nepříteli, neboť ani vůči tomu nesmíme se chovati beztaktně. Bylo by beztaktním ve společnosti, ve které je můj nepřítel, dávat mu nepřátelství svoje nápadně na jevo, stačí, nechám-li ho bez povšimnutí vyhýbaje se, zase nenápadně, styku s ním.

Jak v případech vážných, tak i v žertu takt zachrání nás ode všeho upřílišení a učí nás vážné nepokládati za žert, nevypuknouti ve smích při vážných scénách na jevišti a žert udržeti v náležitých mezích, aby se nezvrhl v trpkou tragedii.

* * *

Takt, není-li vrozený, jako po většině asi ženám, může býti výchovou vypěstěn, ale ani tady nesmí se zaměřovati s pouhou zdvořilostí. Hlavním pravidlem, kterak nabýti taktu, jest vystříhati se bezmyšlenkovitosti a dříve než počneme mluvit, usuzovati nebo jednati, vžítí se v situaci druhého, s ním spolu cítiti a tázati se v duchu, jaký dojem asi naše řeč a naše skutky naň učiní.

Trochu více pozornosti a sebekázně a vyhneme se valné většině případů beztaktností, které tak často bývají předmětem ústipků humoristických časopisů. Někdy přejdeme beztaktnost úsměvem podobným, jaký provází takový vtip, ale jindy beztaktní jednání může způsobiti bolest a žal, ba i škodu sotva vyhladitelnou.

Řeč a jednání promyšlené, ku kterému máme dosti času, může a musí tím spíše býti taktní. Příkladem takového taktuplného jednání jest příhoda tato. Vážený spisovatel ucházal se o cenu svým dílem a odevzdal je konkurenci. Odevzdávaje je věděl, že nebylo by vhodné ptáti se po konkurentech, ale snad se domníval, že příjemce dá mu nějaký pokyn, – neboť bylo by mu bývalo nepříjemno, kdyby byl býval odmítnut. Na druhé straně nechtěl neucházeti se, ale zase

uznával hodnotu možných konkurentů. Napsal tedy následujícího dne list: »Mám za to, že o tutéž cenu budou se ucházeti pánové X a Y, uznávám, že soutěž s nimi jest nesnadná, ne-li nemožná a prosím, abyste mi moji žádost poslal zpět.« Nepsal s podmínkou, »bude-li se ucházeti pan X a Y«, ale přímo prosbu, aby z konkurence byl škrtnut. Věděl, že příjemce, je-li taktní, práci nepošle, není-li té soutěže, ale pošle, je-li. A ovšem se nezklamal. Takt byl tedy na obou stranách.

IV. Všeobecné úvahy a poznámky

Závist. – Nechval své štěstí a nebuď příliš sdílným, ani příliš uzavřeným. – Nepovyšuj se na útraty jiných. – Lidé neradi slyší věci nepříjemné. O vtipkování a žertech. – Měj zájem o jiné, chceš-li, aby jiní se zajímali o tebe. – Mluv pravdu, ale šetrně. – Pravda o nepřítomném, persifláže. – Zachovej důvěrnost. – Rýpalové.

Má-li býti základní a hlavní cností člověka, který s lidmi dobře obcovati chce, dobrotivost a blahovůle, nutno zhostiti se předem jejího opaku, té neřesti ohavné, která otravuje všecken náš život společenský a veřejný a to je závist. Buď bohu žalováno, že jest u nás každodenním zjevem, kterak ten, který ať jakkoli vyšine se nad nejobvyklejší životní úroveň, ihned je kaceřován, neb aspoň najdou se lidé, kteří závidíce mu šťastnější osud aneb úspěch buď pomlouvají jej nebo překážky v další cestu mu kladou. Tak děje se ve společnosti, v úřadech a žel i v politice. Nerozhoduje tu klidná úvaha o tom, je-li úspěch zasloužený čili nic, už pouhé faktum, že úspěch jiného tu jest, stačí k útokům často hrubým. Je ovšem lidské, že úspěchy jiných vzbuzují v člověku pocity nelibé a že dopadne-li porovnání mého osudu s osudem jiného pro mne nepříznivě, hlásí se závist, ale člověk ušlechtilý musí potlačit tento zárodek a na místo něho má nastoupiti souslast s lepším životem bližního. Závist ubíjí národ tak malý jakým jsme my.⁹

Jak docela jinak vedou sobě jinde a jiní, kde úspěch jednotlivce právem pokládá se za úspěch národa! – Vypravuje se, že mocný

⁹ »Konečně si přeji, aby národ můj dusil v sobě všemožně hřích závisti, u nás bohužel dosti častý. Tento ohavný hřích, jenž ani samému hříšníku neprospívá nýbrž jej otravuje, hřích, jenž dusí vznik a vzlet člověka, jenž pokálí každou zásluhu, podezřívá každou nezištnou práci, strká v bláto každou velikost, ano potlačuje ji v samém zárodku, nedopouští skutkům šlechtným, aby povzbudily jiných, hřích ten býval od věků Slovanům nejhojnějším pramenem nesvornosti, podkopání vší autority, – ano ujařmení od jiných aneb aspoň závadou tvorby mohutných organizací.« (Riegrova Závět.)

inspektor jakéhos vysokého úřadu u nás, když běželo o to, kategorii úředníků, ovšem stejného vzdělání a stejných kvalit, povyšovati do stejné s ním hodnostní třídy, při čemž nic by se nezměnilo, nežli že by měli nově povýšení o hvězdičku na límci víc a jejich vdovy o několik set zvětšenou pensi, zvolal pln indignace. »Ale pak by byli stejné hodnosti jako já!«

Když jiný úřad dostal z centrály příkaz, aby navrhl některé úředníky k vyznamenání, německé oddělení téhož úřadu navrhlo jich celou řadu, třicet, čtyřicet, české oddělení – dva! Centrála musila poslati návrh zpátky, žádajíc nové, rozmnožené vydání návrhu.

Jistý vysoký český hodnostář se chlubil, že za celého jeho dlouholetého působení žádný Čech jeho přičiněním nebyl ani povýšen ani vyznamenán.

Myslíte, že český člověk, domůže-li se vynikajícího místa, hodnosti, postará se, aby urovnal cestu svým krajanům ke kariéře podobné?

Myslíte, že jedině neústupnost nepřátel našich je toho příčinou, že Čechové tak nesnadno se dostávají k centrálním úřadům, na kterých (a nikoli na poslancích) často závisí veškeren osud našeho národa?

Stopujte život politický, společenský i spolkový, všude závist ze všech koutů svítí zelenýma svýma očima. Lysý holému závidí! Nemohlo by býti takové smutné roztržštěnosti, jaká je u nás, kdyby nebylo závisti, té nejhorší nemoci.

Snad lze vysvětliti kormutlivý tento zjev tím, že jsme příliš malý národ, příliš se známe, vidíme si příliš do kapes i do karet a nedovedeme odvrci staré upomínky. Snad toho příčinou staleté otroctví, ve kterém jsme žili, že ten, kdo stane se »pánem«, má z toho takovou radost, že nechce připustiti, aby pány byli také jiní. Rveme se o skývu, kterou zatím sebere jiný.

Kdo závidíš a ze závisti pomlouváš a tupíš, sám si škodíš nejvíce. A co pomůže závist? Ještě nikdo jí nezbohatl...

Není-liž však závist často příčinou sám ten, kdo závist vzbuzuje svým chováním, svou řečí?

Nechlub se tedy svým štěstím, svým bohatstvím, nevystavuj na odív svoji zámožnost, ani svoje schopnosti, ani své známosti a neblýskej se svými dovednostmi tam, kde nejsi o to žádán. Jsou lidé, kteří co chvíli mluví o svých přednostech, jakoby jim působilo potěšení vzbuzovati závist. Sice lépe jest závist na sebe vésti, než ulitování, ale šlechetné není ani taktní, když v tom je úmysl. Stáváme se protivnými a nesrovnává-li se vychloubání naše úplně s pravdou, dokonce směšnými. Převahu druhého snese člověk, jen když je neznatelná, když ho netíží a když se mu nestaví neustále před oči, tak jako stejně neradi býváme komu zavázáni.

Nechtějme zdáti se velikými v očích svých bližních a nepřipomínejme jim ani svého rodu, ani bohatství, ani převahy duševní, sice se jim zprotivíme a tu přednosti naše budou nám spíše na škodu než s prospěchem.

Není proto zapotřebí stýskati si a naříkati, skrývati úzkostlivě svoje blaženství tak jako svoji bolest, ale ani s tím ani s oním zbytečně na venek nechodíte.

Nebudíte vůbec příliš sdílnými, leč s velikou opatrností a jen vůči lidem, jichž oddanost a mlčelivost je dávno a dobře vyzkoušena. Svrchovaně neopatrni bývají, kdož hned při prvním setkání, na př. při jízdě po dráze, vypravují svým spolecestujícím nejen kam a proč tam jedou, ale hned celý svůj životopis, všecky svoje trudy, slasti a strasti i bolesti rodinné. Tím spíše, když se jich nikdo o to neprosí. Nejen že obtěžují svou mnohomluvností, ale mohou často prozraditi něco, čeho později trpce budou litovati nevědouce dobře, s kým měli tu čest. Zbytečné řeči škodí a mrzutost plodí.

Stává se, že lidé baví se se známým třeba i v tramwayi co možná hlasitě o všech možných věcech a lichotí jim pozornost všech přítomných tak, že povídají i věci důvěrné a nebezpečné, jen aby

obecenstvu ukázali, jak výborně jsou o všem informováni. Jak snadno se stane, že poslouchají i uši nepovolané.¹⁰

Přílišnou sdílností snadno prozradíš svoje slabosti, jichž mohlo by být proti tobě zneužito. A zvyknou-li si lidé, že se vším se jim svěříš, žádají na konec, abys ze všeho svého konání úcty jim skládal, všechno pak chtějí od tebe i o tobě vědět a nezví-li, vyčítají ti neupřímnost.

Opatrnost tato nevylučuje však upřímnost tam, kde jest jí zapotřebí, jako mezi manžely, rodiči a dětmi a blízkými příbuznými a kde otevřené slovo může často zabránit trpkému nedorozumění. Naopak lidé uzavření mohou svojí málomluvností způsobiti více zla než lidé sdílní. Často v duchu se trudí, vykládají si pak leckteré slovo jako nepřátelství, každé hnutí za výraz nevole, zatím co jediná upřímná věta by stačila vyrovnati neshodu.

Není snadno získati si jejich důvěry a komu se to podaří, nikdy ji nezklam!

Těžko obcovati s tím, o němž nikdy nevíme, co si myslí.

Jako nesmíš se chlubití svými přednostmi, tak také neukazuj způsobem nešlechtným na slabé stránky a chyby svých bližních, abys tím dal vyniknouti domnělým i skutečným dobrým vlastnostem svým. Povyšovati se na útraty jiných jest ponižovati sama sebe.

Sobě nikdy nepřičítej zásluh cizích a rozeznávej dobře poctu, která přísluší tvé osobě nebo tomu, koho zastupuješ, ať to je jednotlivec nebo korporace.

Směšný a neskromný je pak ten, kdo poctu podobnou vztahuje na sebe, jako kdyby úředník ministra provázející se domníval, že sláva patří jemu. Ale práv jsi, vyžaduješ-li úcty takové, jaká přísluší sdružení nebo jednotlivci tebou zastupovanému. Ovšem přičiň se

¹⁰ Sám byl jsem svědkem, jak na takovém místě veřejném tázal se kdosi docela hlasitě a bez ostychu: »A vy nevíte, že pan X. (a jmenoval známou osobu) také krade?«

především, abys byl uctíván sám k vůli sobě a nikoli k vůli jiným, byť už to bylo ctí, že jsi zvolen zástupcem toho, jemuž čest přísluší.

Máš-li jakýkoli trud nebo jakoukoli bolest, skrývej ji co možná před těmi, s nimiž obcuješ a nechod' s tím zbytečně na veřejnost. Lidé většinou neradi slyší věci nepříjemné a smutné a neradi bývají nuceni k soustrasti. Zvláště těm nenaříkej, kdož tobě nedovedou pomoci a nésti s tebou tvůj kříž. Říká se, že ani věrně ženě nemáme se svěřovati se svými těžkostmi – ale bylo by smutné, kdyby toto pravidlo mělo býti učiněno všeobecným. Žena, druh nejvěrnější, nejspíše dovede snášeti s mužem jak dobré i zlé, a má proň, ne-li radu, aspoň slovo potěšující, je-li ovšem takou, jakou býti má a jakou býti slibovala. Za to vůči jiným, cizím sotva kdy pochybíš, zachováš-li mlčení o svých starostech, neboť často se přesvědčíš, že těch, na něž bys mohl spolehnouti, je hrozně málo, zejména jsi-li v nesnázích nebo dokonce v neštěstí. Pochopí tě leda ti, kdož sami jsou v poměrech podobných a tobě pomoci nebo se, tě ujeti nemohou.

Smutná tvář nikdy není vítána ve společnosti, která má vždycky snahu zachovati veselí a dobrou mysl. Proto vtipkář a člověk, který nic nezkaží, byť byl povahou i nepěknou a vědění mělkého, je vždycky více vítán než ten, kdo málomluvný jsa a zamklý činí dojem smutku a strasti.

Společnost chce se baviti a vždycky ráda přijímá toho, kdo ji obveseluje. Nejkrásnější, nejvznešenější a nejučenější výklady za krátko ji unaví a jenom nějaký vtip nebo svižná poznámka dovedou ji zase osvěžiti. Z toho také naučení pro přednášejícího, který, byť i nechtěl posluchačstvo jen pobaviti, chce si aspoň udržeti jeho pozornost. Společnost ráda slyší o sobě něco pěkného a lichotivého.

Nevyplývá z toho, že by měl kde kdo ze sebe dělati tajrlíka, aby ve společnosti obstál a není důstojno vážného muže ani ženy vymýšleti samé vtipy a chtít stále vzbuzovat jen smích, nejméně pak býti lichotníkem na všechny strany. Lidé, kteří za každou cenu chtějí pronésti nějaký vtip a »pro vtip zabili by i vlastního otce«, kteří i vážné věci zaměňují a bez přestání jen špačky rozpouštějí, záhy se znechutí, stejně jako lidé, kteří se pořád usmívají nebo dokonce

směji, i když se hovoří třeba jen o počasí. Zvláště mladé dámy mívají tento nepěkný zlovyk, chtějí býti nepohasínajícím sluníčkem svého okolí, ale jejich věčné hihhi nebo hehehe nebývá všem a vždy příjemno a naprosto není duchaplné. Podle neustálého smíchu poznáš blázna a podle neustálého úsměvu člověka duchaprázdného.

Ovšem že nic není líbeznějšího, než veselá, jará dívčí tvář, která je výrazem nevinné, vášněmi nezmítané duše, ale k tomu není třeba smát se celý den.

Vtipkář snadno se vyčerpá a chce-li mluvití vážně, nikdo mu nevěří, že má úmysly méně bujné, tak že se mu dají do smíchu dříve, než skončil a vznikne mu z toho mrzutý pocit. Nejhuře, když je patrné, že vtip a žert je nucený, což společnost snadno rozpozná. Opravdový humor a dobrý vtip nelze vynutiti, aniž srdečnou zábavu uměle vyvolávati a udržovati.

Je tedy jistá střední cesta, které se drž pamětliv jsa, že sůl na chléb a ne chléb na sůl se dává, neboť vtipem a v žertech střídme si počínati třeba. Za tolar potrav, za trojník pepře. A každý žert a vtip měj svoje místo. Také nežertuj, s kým jsi nerostl, nikdy si nedovoluj vtipkovati na osoby starší, na svoje představené, vážnosti zasluhující; osoby přítomné snesou jenom vtip blahovolný. Žertem nikoho nezlob, jinak žert žertem býti přestává.

Čest, zákon a oko netrpí žertu.

Sám pro žert se nehñevej. Ten, kdo umí rozdávatí všelijaké špičky, musí také umět přijímatí.

Za to, že obveseluješ společnost, byť jsi při tom viděl samé vlídné a přívětivé tváře, velikého vděku nečekej. Šaška všichni poslouchají, však za přítele mají ho neradi. Čiší z něho někdy zloba.

Člověk, který nedovede vtip svůj ovládatí, bývá více obáván než ceněn. Humor jenom s taktem spojený učiní z tebe oblíbeného všem.

Nesměj se vlastnímu vtipu. Nesměj se také nevhodnému výroku jiných. Nesměj se, jsou-li jiní vážni a nesměj se se škodolibostí.

V jemné společnosti vůbec málokdo se směje, jenom usmívá.

* * *

Chceš-li, aby jiní se o tebe zajímali, musíš nejprve sám jevití zájem o ně. O sobě mluv co nejméně a mluv-li jiný o sobě, poslouchej aspoň trpělivě i kdybys na tom, co povídá, neměl zájmu žádného a třeba že není ti příjemno poslouchati stále jen o jiných a o sobě nic. Míniš-li však učiniti se příjemným, posečkej raději, až společník se tě zeptá po tobě samém.

Jsi-li nucen říci někomu něco nepříjemného, užívej největší opatrnosti, zvláště, děje-li se to veřejně. Vždycky raději slyšíme souhlas se svými názory, než nesouhlas, který vzbuzuje nepříjemný pocit. Proto řekni, dříve než nesouhlas dáš na jevo, několik dobrých slov, požádej za odpuštění, že jsi názoru jiného, neb že v podstatě s některým z názorů pronesených sice souhlasíš, ale v tom neb onom že si dovoluješ vysloviti názor jiný atp. Kdykoli projevíš názory protivné prudce a bezohledně, narazíš vždycky, byť i mínění tvoje bylo sebe lepší.

Vytýkáš-li někomu jeho nesprávné jednání, učiň tak co nejmírněji a kde možno řekni pravdu žertem. Od žertu hlava nebolí a časem z žertu můžeš přejíti do pravdy. S úsměvem říci pravdu bylo již starým Latiníkům vzácným uměním.

I pravdu velice trpkou snese člověk, podává-li se mu tak, jako chinin v oplatkách, tím spíše v oplatkách cukrovaných.

Zpříjemníme-li takto nemilé nějaké slovo, nesmí se to státi způsobem ani nuceným, ani nápadným neb ironickým, což by uráželo. Chvála, předeslaná výtce, musí býti vážnou a upřímnou, jakož rozumí se, že vážný člověk vždycky stojí za každé své slovo. Žádné prázdné fráse a poklony.

Proto, že řekneme sem tam někomu něco příjemného, nemusíme a nesmíme býti ještě lichotníky a pokrytci.

Vystříháme se mluvití zle o nepřítomném a pomlouvati jej, leč bychom to, co řekneme, byli hotovi opakovati jemu do očí a naopak, neřekneme jemu ani to příjemné, co bychom i v jeho nepřítomnosti nemohli potvrditi. Člověk dobrý, šlechetný a loyální dokonce v nepřítomnosti dotyčného i o jeho chybách mluví mírněji a jeho

dobré vlastnosti úporněji chválí v jeho nepřítomnosti, než jemu do očí by učinil.

Zlovykem jest napodobovati způsoby a zvyky nepřítomných, mluvíti a gestikulovati po nich a domnívati se kdo ví co vtipného provádíme. Snad někdy v rozjařené společnosti může si dovoliti některý šprýmař něco podobného, ale jen tenkrát, je-li žert jeho provázen jistou dobromyslností, která nepersifluje nedostatky, za něž osoba persiflovaná nemůže, jako jsou nedostatky tělesné. Podobně má se věc s karrikaturou, která může tepati, ale nesmí boleti.

Persifláže nepřítomného na útraty jeho chyb vrozených nebo nevinných slabostí, ovšem nebolí, ale bolí ty z přítomných, kteří mají cit. Právem vyhybáme se tomu, kdo chce baviti společnost na účet jiných nebo na účet pravdy.

Na druhé straně jemná neurážející ironie v mezích taktu může prospěti a netřeba ji naprosto ze společnosti vylučovati, zejména tam, kde styk je důvěrnější. Nelze přece vždycky všechno bez výminky chváliti a všechny patrné a zjevné chyby omlouvat, naopak lidé, kteří tak činí, vzbuzují nedůvěru, že jsou pokrytci. Lidé takoví mají andělský hlásek, ale hudou čertovu písničku, neboť svojí chválou buď chtějí docíliti, aby stejně shovívavě bylo pohlíženo na chyby jejich, neb aby pro dobré jejich řeči zapomnělo se na zlé skutky, jež učinili chváleným. Ovčí jejich rouno často vlčí srdce skrývá.

Nevypravujte o nikom nic, co by jej mohlo postavit do nepříznivého světla a co sami nemůžete naprosto zaručiti. Nehleďte k tomu, že snadno byste se mohli dostat do konfliktu s trestním zákonem; je to nehezké, neslušné a i nebezpečné. Ještě hůře, chcete-li tím sebe povýšiti.

O těch věcech ještě níže několik slov.

* * *

Také nevypravujte to, co vám bylo řečeno důvěrně a co za důvěrné nutno považovati, byť i výslovně tak nebylo povědíno.

Často forma řeči pronesené mezi čtyřma očima jiná jest, než forma úsudku určeného pro veřejnost, a rozdílu toho může býti zneužito proti mluvčímu, jemuž pak neprávem vytýká se nedůslednost. Tenkrát, když sdělení nám svěřené jakožto důvěrné nesrovnává se s míněním sdělovacím veřejně pronášeným, nastává konflikt, co více chrániti třeba, zda důvěrnost či pravdu, a pak musí rozhodovati konkrétní okolnosti, na kterou stranu miska vah se nakloní. Mohou dojíti nastati případy, kde porušení důvěrnosti je menším zlem než porušení pravdy i naopak. Rozhodně muž v pravdě loyální nepřivede nás nikdy do rozpaků podobných, neboť tak, jak mluví v důvěrnosti, bude mluvit i veřejně zodpovídaje za každé své slovo, a člověk neloyalní nezasluhuje, aby byl šetřen.

To, co se doma uvaří, má se doma snísti, a co slyšíte o soukromém životě svých známých a přátel, nevynášejte nikdy na veřejnost. Život soukromý a život rodinný pokládá se za nedotknutelný, a každý si jej zařídí tak, jak jemu se líbí a jak jemu je vhod. Snadno vzniknou pak klevety, maličkost všelijaká všelijak se překroučí a dobrého z toho nevyplyne nikdy nic. Vypravují se takové věci snad nikoli ze zlé vůle, ale nemístná hovornost a touha vyprávět něco nového za každou cenu může vzbuditi nedůvěru a každý si o něm pomyslí: kdo o kom před tebou, jistě o tobě u jiných. Když pak se ten, o němž jsi to neb ono vypravoval, o tom doví (a možnost toho vždycky je dána, jakož i že tvoje slova a vypravování se překroučí) vzniknou z toho mrzutosti, které často stupňují se až do následků velmi nemilých a o nichž se ti ani nezdálo.

Jako jsou lidé, kteří šmahem všecko chválí, tak zase jsou jiní, kteří stejným způsobem všecko odsuzují a všemu odporují. Jsou to rýpalové, lidé ve společnosti velmi nepříjemní, kteří jenom sami chtějí mít pravdu, jiných nepřipouštějíce.

I kdybyste nesouhlasili s důvody skutků cizích, ptejte se po jich účinku a následcích a nehaňte skutků těch, jsou-li následky jejich dobré a užitečné. Co na tom, dá-li si městský radní vydlážditi ulici, v níž bydlí sám, – ulice bude aspoň v pořádku. Po druhé učiní tak

jiný městský rada a pomalu bude celé město v pořádku. Co na tom, věnuje-li boháč na tu nebo jinou všeužitečnou instituci svoje tisíce a milliony, jen aby dostal řád? Skutek byl by lepší, kdyby se tak stalo bez toho skrytého úmyslu, ale i tak je dobrý a budme mu tedy za to vděční a dostane-li žádané vyznamenání, přejme mu je. Pokud zištnost plodí dobro a daleko větší než jest zisk jí způsobený, neklaďme jí meze, byť i pokládáme nezištnost za ušlechtlejší, zvláště pokud ten zisk neznamená nic než nějakou neškodnou slabost jako jest zvučný titul nebo řád. Je to lidské a na to přece při těchto věcech se předem počítá. Jiná věc, domáhá-li se kdo těchto zevních okázalostí nečestně a podvodem.

Těm, kdož za života žili v ústraní a zapomenuti a teprve závětí svou odkazují národu nebo dobrým, všelidským účelům svůj peníz, často trpce nastrádaný, kterým tedy nešlo o nic jiného než jen o dobro, měli bychom právem stavěti pomníky na věčnou paměť.

V. Všeobecně úvahy a poznámky (Pokračování)

Co a jak hovořiti. – Hovory vědecké a politické i náboženské. – Skromnost v hovoru. – Anekdotaři. – Věci nevhodné. Otázky. – Odpor v hovoru. – O čem nemluvit a kdy mlčeti. – Diskrétní a indiskrétní. – Opatrnost v korespondenci.

Ve styku s lidmi nejvíce potřebuješ řeči a té věnuj svrchovanou pozornost. Pokud zevní stránky se týká viz I. díl Společenského katechismu kapitola VI. Plesy, soirées, večerní zábavy a. j.; po stránce obsahové pak mluv málo, a to dobře, ne mnohé, ale mnoho, to jest obsažně, málo, ale jadrnými slovy. Vypravuješ-li co, nezdržuj se nepatrnými podrobnostmi, které pro ostatní děj nemají významu, ale nemusíš upadat pak ve druhý extrém a mluvit jenom »ano« neb »ne«. Takový nemluva je společnosti břemenem, byť i podle bible si vedl, anebo pokládají ho za nebezpečného společníka, který číhá na každé neopatrné a neprozřetelné slovo, aby ho pak užil k nějakému nekalému účelu.

Jindy zas nepatrné příhodě možno dodati významu, jen stane-li se tak v pravý čas a vhodným vyprávěním. Nechtěj sám míti neustále slovo, což společnost nerada snáší. Neomezuj se ve svém vypravování jenom na to, co zajímá tebe sama, ale především hled' zaujati svoje posluchače. Snaž se poznati na jejich tvářích a posuňcích, baví-li je tvoje vypravování čili nic a řid' se podle povolání, postavení a zaměstnání jejich. Nevypravuj na příklad široce a dlouze o místě svého letního pobytu, jako bys předpokládal, že každý je zná; věz, že velmi často se ani neví, kde ta tvoje vesnička leží a že málokoho zajímá; řekni tedy místo: »trávil jsem léto ve Lhotě« - »ve východních Čechách« a podobně. Nemluv o knize, o divadelním kuse neb opeře, nenarážej na anekdoty, místa z knih, jež soudruh tvůj pravděpodobně nezná nebo nemůže znáti a nepleť

do své řeči věty anglické, francouzské, německé, nejsi-li jist, že všichni přítomní řeči ty znají.

S matkou dítek mluv o jejich dětech hodných, nikoli nehodných, odhaduj stáří osoby, která tě k tomu vybídne, spíš o pět let níž než o pět let výše, s umělcem mluv o jeho úspěších, s nemocným o jeho lepším již vzhledě, s úředníkem o uznání, se kterým jeho činnost se potkává atd., zkrátka vždy to, nač můžeš předpokládat, že tvůj společník rád odpoví. Kde to možno a kde to není příliš nápadno, vpleť do řeči malé pozornosti a nevyhýbej se pokloně. Jakkoli odporně působí lichocením, tak příjemně dotýkají se malé zdvořilosti.

Pán nemluv příliš mnoho o svých dobrodružstvích při honbě, o koních a o psech, o věcech sportovních, dáma ve společnosti pánů ne o služkách, o věcech domácích, o zavařování ovoce neb o dětech, o šatech a o modách.

Nemluvte o povětrí, aspoň ne mnoho, a ne výhradně o povětrí. Vyhýbati se hovoru o počasí nemusíte, neboť známo, jaký má ono vliv na náš tělesný i duševní stav.

Lidé, kteří stále hubují na počasí ať je hezky nebo nehezky, v zimě, že je zima, v létě, že je horko atd., a při tom, se tváří, jakoby nás za to chtěli učiniti zodpovědnými, jsou nejdříve komičtí, potom protivové.

Ve společnosti dam vyhýbej se všemu, co by mohlo urazit jejich jemnocit. Nejsi-li svým thematem jist, vol jiné. Co je pánům často hovorem nevinným, dámy uráží.

Poučně mluvit můžeš, ale jen žádné vědecké přednášky, o něž nejsi přímo požádán.

Právník nebo lékař nemluv mnoho o svých »případech«, učitel o své škole a svých žácích, leč mezi samými právníky, lékaři, učiteli nebo jsi-li na to tázán, a nemluv mnoho o sobě ani tenkrát, když přátelé a známí ze zdvořilosti zatočí řeč na tvoji osobu, tvoje díla, tvoje spisy neb tvoje zaměstnání, rozeznávají tu zdvořilost od skutečného interessu. Chaque genre est permis hors le genre ennuyeux, praví Francouz, t. j. každý hovor je dovolen mimo nudný. Nevyhýbej se pak odpovědi, ale ta buď skromná, lakonická.

Nemluv příliš mnoho o svých cestách a ne příliš důležitě – jako kdyby jen tam bylo krásně, kde ty jsi byl; bývá to pro ostatní nudné a dnes tím už valně neimponuješ.

Čím větší člověk, tím méně mluví o sobě a své práci. Takovými byli Svatopluk Čech i Jaroslav Vrchlický. Nikdy jste od nich neslyšeli výkladů co píší, co chystají do tisku, kdežto spisovatel X nebo Y na setkání bude vám vykládati, že píše román, drama, jakého druhu ta práce jest a kdo všechno tam vystupuje, hudebník Z že píše operu, kterou arci sotva kdy uslyšíš, malíř U již od let vykládá podrobnosti svého obrazu stále ještě nenamalovaného atd. Ti všichni pracují více ústy než rukou a hlavou.

Jsou spisovatelé, či řekl bych raději pisatelé, kteří to, co napsali, nosí s sebou v kapse, vytahují tiskopis při každé příležitosti a předčítají, sami upozorňují na šfavnatá místa, a vychvalují to, co napsali. Potkal mne spisovatel, jehož první otázkou bylo: »Četl jste můj poslední feuilleton v Hlasateli pravdy? – Ne? – Ach, příteli, to si přečtěte, to vám je výborná věc, to vám doporučuji... Počkejte, já vám to pošlu, a pak mi řeknete, jak se vám to líbilo.« – Tenkrát jsem opravdu nevěděl, co říci na tuto spoustu neskromných slov.

Někdy ovšem ocítíme se ve společnosti lidí tak duchaprázdných, že je těžko snížiti se k úrovni jejich zábavy a pověditi něco, co by je bavilo. Nemožno-li odejít, nezbývá než mlčeti a možno-li, výtí s vlky. Ale i tenkrát, když cítíte se lepšími a povznesenějšími nad ně, nedávejte jim na jevo svého pohrdání, neuráží-li vás a jsou-li to jinak lidé dobří. Nevnučujte jim pak své převahy tak, aby druhí objevili se ve světle nepříznivém; sami pak narazíte. Pod nízkým stropem vysoko neskákej.

* * *

K hovoru o otázkách vědeckých musíte býti docela jisti zájmem posluchačů, což může býti sice v úzkém, ne-li nejužším kruhu stejně smýšlejících přátel, ale nikoli ve větší společnosti. Tak jako člověk opravdu vznešený nechlubí se svými penězi, tak člověk opravdu vzdělaný neblýská se svou moudrostí.

Hovory politické a náboženské vedou k vášnivému rozčilení a nepřátelským rozmíškám, které pak každou příjemnou zábavu činí nemožnou. Často objeví se jimi docela neočekávané rozdíly v názorech, které právě tu osobu, kterou si chceme zavázati, nám zneprátelí. V hovorech náboženských buďte zejména dívky a mládež vůbec opatrný: horlivost, se kterou se jejich nezkušenost pouští do řešení nejtěžších otázek životních a náboženských a která by také jiné chtěla pro sebe získati, působí na lidi vážné a zkušené jako něco velmi prostoduchého, po případě nevážného.

Informujte se raději dříve o politickém smýšlení svých společníků, a chcete-li míti klid, mluvíte o politice co nejméně. Ale i tenkrát, když různá mínění se střetnou, chovejte se tak jako při každé diskusi blahovlně, mírně, nechte protivníka vymluviti, neodporujte mu neústupně, zvláště nemáte-li důvodů pro svoje tvrzení takových, jaké musí uznati i váš nepřítel, připusťte možnost názoru opačného a rozcházejte se v dobrém.

Čím je kdo vzdělanější, jest i liberálnější.

Žádáš-li volnost pro mínění svoje, musíš ji dáti i názorům jiných, jak v politice, tak v náboženství, tak v umění. Nemusíš obdivovati obrazů futuristů a výtvorů kubistických, ale nezabraňuj, aby si je tvůrcové jejich vystavovali. Nelíbí-li se ti, nedívej se na ně, ale neříkej, že nechápeš, jak mohou lidé tvořiti něco takového. Nezapomínej, že vkus se mění, vzpomeň, kterak byl na př. kaceřován svého času Mácha pro svůj Máj, kterak dokonce úředové stíhali Galilea Galileiho pro jeho vědecké názory – ač ani toho ani onoho s futuristy, kubisty atd. srovnávati nechceme – kterak v politice obratem ruky ti, kdož včera byli potírání, dnes jsou na vrcholí slávy, kterak každá novota, i ta nejlepší, teprve si musí raziti cestu, kterak osvěta jedněch je tmářstvím druhých a pomni, že každému starci přirozeně svět se zdá teď docela jináčím, než byl za jeho mládí.

I předsudků šetř, pokud jiným zjednávají spokojenost a klid a tobě z nich žádná škoda nevzchází. Co ti na tom sejde, přijímá-li tvůj bližní pod obojí nebo pod jednou? Chceš-li ty, aby tě nechal pod

jednou, nech ty ho zase pod obojí. Posměch nic nepolepší. A kdo ti za to ručí, že sám jsi v těch věcech neomylný?

Jen když tvůj společník je dobrý, hodný poctivý člověk, který nikomu vědomě neublíží, – bojí-li se pátku nebo třináctky, co na tom? Dbej vniterné a mravní stránky člověka, ne takových věcí rázu soukromého, jako jest jeho náboženské přesvědčení, pokud, pravíme znovu, nevzejde z toho nikomu žádná škoda. Pomni, že právě náboženství tkví v základě mravním a nikoli v okázalostech zevních a že projevuje se nikoli v řečech, ale ve skutcích venkoncem dobrých. Nábožnost obejde se bez povrchností, ale nikoli bez dobrého konání.

* * *

Vystříhej se vášnivého odporu v řeči i skutcích a nezavrhuj to, co's před nedávnem úporně hájil. Možno sice změnit svůj názor o věci, ale pak dlužno uvést, že se tak stalo a proč. Jen lidé podvodní a lháři zapomínají, co před chvílí řekli a pak zaplétají se do rozporů, jež vynesou jim jen posměch a pohrdání.

Nevypravujte žádné dlouhé historie, při kterých ostatní netrpělivostí sedí jako na jehlách a neopakujte tytéž věci, o kterých jste už jednou vypravovali. Nepřipojujte ke každé události nějakou anekdotu, především anekdotu již známou. Anekdotáři ze řemesla jsou více obáváni než vítáni, ač vtipnou anekdotu každý rád vyslechne.

Jenom starým profesorům, kteří rok co rok, semestr co semestr vyrukují s těmitéž žerty a říkadly dávno otřepanými, možno blahovolně odpuštění jejich slabost, třeba že paedagogickou není. Zavinuje to jednotvárnost jejich zaměstnání a domněnka, že po roce mají zase jiné posluchačstvo. Propadlé žáky totiž nepočítají.

Kořeniti zábavu řečmi nebo anekdotami dvojsmyslnými, je neslušno a jenom v pánské společnosti důvěrnější smíme vypravovati anekdotu rázu pikantnějšího. Angličané říkají, že před dámami nesluší se mluvit o tom, »co je pod stolem«.

Vyhýbej se všemu, co by osoba přítomná mohla vztahovati na sebe; přihodila-li by se ti přece podobná neobratnost, snaž se účinek zmírniti dodatkem »přítomných ovšem se to netýká«.

Nemluv široce dlouze o nemocech, ani svých, ani jiných, aniž mnoho o jídle a pití.

Neproplétej svoje řeči říkadly a sentencemi obecně známými nebo planými, které nepovídají nic nového, jako že »růže voní a trní bode«, nebo že »život je krátký« a »zdraví největším statkem člověka«, což každý velmi dobře ví. Neříkej také: »Moje matka vždycky říkávala, že kdo se ponižuje, bývá ponížen«. To říkala nejen tvoje matka, ale to říká a ví každý. Myslíš-li, že's pověděl tak něco moudrého řka: »Já říkávám vždycky, že z jara se dny dlouží a na podzim krátí,« - jsi na trpkém omylu.

Nerozuměl-li's něčemu, neptej se jen pouhým »Co?«, »Jak?« nebo dokonce »Hm?«. Nejprve se snaž dávatí pozor, aby se's nemusil ptáti vůbec, ba raději někdy nerozuměj, než by se's ptal. Je-li toho však opravdu třeba, ptej se vlídněji »Co račte?« nebo »Ráčil jste říci - ?« »Odpusťte, prosím, ale nerozuměl jsem.« Odpovídej »Ano, pane,« »Nikoli, slečno«, nebo »Bohužel, nikoli, pane« atp., nikoli jen pouhým kladem nebo záporem.

Neobtěžuj zbytečnými otázkami po věcech, po nichž ti nic není nebo jež jinému mohly by býti nemilé. Ptáti se bezdětných manželů, kolik mají dětí nebo rozvedeného manžela po paní manželce, po zdraví rodičů, kteří dávno zemřeli, bývá často nepříjemné. Nemusí to býti zvědavost, která uvádí pak tazatele v postavení nevalně závidění hodné, ale neopatrnost a nezkušenost. Viz také svrchu O taktu a diskrétnosti.

Lidé, kteří nesnesou odporu, jsou sami nesnesitelní, předpokládaje, že protivné mínění bylo jim pověděno slušným způsobem, neboť proti způsobu nevhodnému a neslušnému vždycky mají právo se ohraditi. Státi neústupně na svém je svědectvím tvrdohlavosti, která v obcování s lidmi nemá místa. I tenkrát, máme-li pro svoje mínění neklamné a pádné důvody,

a kdy ustupovati bylo by zbabělostí, chováme se mírně a dobrým slovem klidníme protivníka.

Odpovídati tvrzením »To není pravda« je velmi neslušné, »To je lež«, je dokonce urážkou. Můžeme říci nejvýše: »Mám za to, – dle mých informací, – myslím, že věc se má jinak«, nebo podobně; to je vše, co je dovoleno. Odpor vůbec dlužno vyjadřovati formou co nejzdvořilejší.

V hádce a rozporu nedejme se nikdy strhnouti k hrubosti, ani ne tenkrát, když vůči našemu dobrému přesvědčení přichází se vstříc s posměchem a ústipkem. Nejspravedlivější věc je na polo ztracena, není-li hájena chladnokrevně; prudká slova aspoň málokdy přesvědčí.

Totéž platí o polemikách novinářských, ve kterých u nás bohužel zřídka kdy šetříme slušnosti, tím žádoucnější, čím noviny jsou rozšířenější. Noviny jsou obrazem smýšlení i chování jednotlivců a zase podle nich na tisíce jednotlivců se řídí a nadávky ranního listu opakuje tisícero úst po celý den i po mnoho dní následujících. A tisk je obrazem chování nejen jednotlivců, ale i celých stran a celého národa... Kdy přejde veškera naše publicistika do kolejí veskrze gentlemankých?

Na místech veřejných, zejména tam, kam lidé přicházejí, aby se pobavili, nemluvte o soukromých svých záležitostech, o věcech obchodních a domácích, o svých starostech a trudech. V divadle, v taneční síni a místnostech těm podobných lidé chtějí se pobavit a rozveselit a jdou tam, aby denním starostem na chvíli unikli, nikoli aby jim tam byly znovu připomínány.

Hovory o hlavách korunovaných vyžadují svrchované opatrnosti.

Ve společnosti mezinárodní i o cizích suverénech mluv s největší úctou; nemáš-li ji opravdu, mlč raději. Rozhodně nehaň je a nepomlouvej, – něco chvályhodného na nich snad přece najdeš a pak chval, byť i s rezervou.

Rovněž o poměrech politických cizího státu nedovoluj si žádného úsudku, tím méně odsudků, dokud jich neznáš co nejdůkladněji, což bývá zřídka.

Nemluv vůbec tam, kde mlčeti je zdvořilejší a užitečnější.

Mluvíš-li s představeným, s osobou starší nebo s dámou, neskákej jim do řeči, nemluv s nimi současně, ale počkej zdvořile a trpělivě až domluví. Poslouchati s tváří zaujatou a pozorně to, co nás nebaví, není snadné, ale získá nám často více přízně, než nejdovednější řeč. Pozorně poslouchaje a vhodnými a včasnými poznámkami a otázkami pobízejе k dalšímu hovoru vzbudíš dojem lepšího společníka než nejskvělejší řečí. Mlč o věcech, kterým nerozumíš, mlč, je-li řeč o slabostech lidí jiných, mlč, máš-li úspěch, abys nevzbudil závist, máš-li neúspěch, abys nevzbudil škodolibost, mlč, jsi-li rozhněván, mlč, bylo-li ti svěřeno tajemství a mlč, když mluví jiný. Každý sama sebe slyší nejraději, neruš jej tedy v této zábavě.¹¹

Mlčenlivého však přiměj, aby mluvil: dej mu možnost, aby mluvil o sobě. Ostatně srv. Společenský katechismus I., kapitolu VI. Plesy, soirées, večerní zábavy a. j.

Mlčeti je příkazem naprostým, je-li nám svěřeno nějaké tajemství. V tom případě je nesmíme prozraditi ani osobám sobě nejbližším, i kdybychom o jejich mlčelivosti byli přesvědčeni. Jsou často věci, které nejsou sice tajemstvím, a které také jako tajemství svěřeny nám nebyly, jež však rozšiřovati není slušno. Víme-li, že dva manželé žijí v neshodě, že chystají se k rozvodu, že obchodník stojí nad záhubou svého obchodu, že nakladatel vrátil spisovateli rukopis, nebudu to rozhlašovati celému světu.¹²

¹¹ Mluvka, který ve společnosti pána nově mu představeného celou hodinu mluvil sám a druhý jen kýval a trpělivě poslouchal, chválil si ho po té: »To je roztomilý člověk, pobavil jsem se s ním znamenitě.«

¹² R. 1528 vyšel v Plzni rádcе: »O řádném mluvení a mlčení«, v němž hlavní váha se klade na princip, abys nemluvil bez otázky. Zvláště »nemůdré jest plésti se v cizí řeči.« Mluvití při hněvu a z hněvu je nerozum; máš-li zlost, raději »ústa stul a zacepej rukou«. Místo mluvení nemá se křičeti, »aby řeč nebyla zpupná, ani

V hovoru říkáváme »důvěrně s vámi sděluji«, a to čestnému člověku musí stačiti, aby zachoval tuto důvěrnost, t. j. sdělenou věc jako tajemství. Stejně v dopisech připomenutí »důvěrné« je tolik, jako závazek pro adresáta, aby sdělenou věc nepovídal dál. Nejlépe dopis takový ihned spálit, i kdyby neobsahoval přímo tuto prosbu pisatelovu. Jsou však bohužel lidé, kteří právě takové dopisy pečlivě schovávají, »aby měli doklad«.

O důvěrnosti ve schůzích viz níže.

* * *

Člověk diskrétní vypyává se co možná nejméně na záležitosti druhých, a to jen tenkrát, je-li si předem jist, že jeho otázka nezpůsobí tázanému žádných rozpaků aniž nepříjemností. Kdyby to pozoroval, hned upustí od dalších otázek. Nejeví nikdy touhy vniknouti do intimních věcí lidí jiných a spokojí se tím, co mu chcete říci sami, nikterak vás nenutě k důvěrnosti a sdílnosti a sám jsa nesdílným. Styk s člověkem diskrétním zbavuje mnohých obtíží a nesnází společenských.

Za to člověk indiskrétní bývá často velmi nepříjemným ve společnosti, kde vše chce vyzvědět za každou cenu, kdo je ten neb onen, z jaké rodiny je jeho choť, jak velké bylo její věno, stojí-li tam ten obchodník nad úpadkem, onen manžel před rozvodem... zkrátka indiskrétního zajímají vždy cizí záležitosti více než jeho vlastní, často i k jeho škodě. Přes to nemusí takový všetečka býti zlého srdce.

třesením pysků provedena.« Mluvící neměl by hlavou pohybovati, točiti, očima vrtěti ani pysků kousati.« Viz Zikmunda Wintra Sebrané spisy. Sv. 2. »Z rodiny a domácnosti staročeském Str. 288. Tamže mnoho jiných zajímavých podrobností o věcech společenského chování za stará, jakož i stará literatura. »Hospodář« Daniela z Veleslavína (1587), kniha »Pomni na mne« od kněze Valentína Polona, faráře v Dřevčicích (1589), »Summa« (1600), Konečného »Kazatel domovní« (1618) a »Šlechtnost v společném obcování« (1629) jsou drobnější staročeské Katechismy společenské. Pak pozdější »Mravův ředitel« (1715) od Jana Libertina. O Komenském viz níže.

Téměř všechno, co platí o osobním obcování s lidmi, platí také o styku písemném, který vyžaduje tím větší obezřetnosti, jelikož slovo psané zůstává a nemá přízvuku mluvy, který dodává mu teprve náležitého výrazu a významu. Kterak rozmanitým způsobem možno čísti jednu a tutéž větu a jak rozmanitých potom tatáž věc připouští výkladů!

I když přesně odpovídáte na každý dopis, nepišete mnoho. Psavý člověk je stejně protivný jako mnohomluvný, a kdo pak má vždy tolik zbytečného času čísti vaše sáhodlouhé dopisy? Pište stručně a jenom to, čeho nezbytně třeba, nezapomínejte komu píšete, a že adresát sotva bude v téže náladě, když dopis váš dostane, jako jste vy, když dopis jste psali. Mnohdy v rozjařenosti, v bujném veselí napíšeme něco – a adresát tomu nerozumí; nedovede se vžítí v tutéž náladu a neví vlastně, co chcete.

Veselá společnost si vzpomene na nepřítomného druhu, jeden z ní navrhne vzpomínku a v té činí se narážky na zábavu právě rozpoutanou, srozumitelné a zábavné všem přítomným, ale adresátu naprosto cizí. Byla by stačila pouhá věta na pohlednici: »Vzpomínáme na Vás« a podpisy přítomných. Naopak nepišťe v náladě smutné a neodpovídejte nikdy v rozhorlenosti. Tento případ jest jediný, který dovoluje odložití odpověď. I na dopis hrubý – ač-li vůbec odpověděti nutno, – odpovíme zdrželivě sice, ale nikoli nezdvořile, a ne hned, – až po důkladném uvážení!

Nepišťe dopisů prázdných a bezobsažných a snažte se vetknouti do svého psaní aspoň nějakou zajímavou zprávu, arci pokud dopis není rázu oficiálního nebo prostě společenského, jako gratulace, poděkování atd.

VI. Všeobecné úvahy a poznámky (Dokončení)

Nevsímejte si cizích chyb. – Nečinite nikoho směšným a nedrážděte nikoho. – Nedonášejte a neobviňujte na zdař bůh. – Nepřipomínejte lidem věcí nepříjemných a jiné. – Nenucenost v chování i v řeči. – Nenucenost v obleku. – Život nad poměry. Domácí hospodářství a dluhy.

Nepozorujte nikdy nápadně, jaké ten který je postavy, jaké má vlasy, jakého je vzrůstu neb jaké má tělesné nedostatky vůbec, zkrátka neprohlízejte si ho, a nepozastavujte se nad věcmi, za něž nikdo nemůže, právě tak jako nesluší domýšleti si příliš na dary přírody, jako jsou krása, stepilost, pěkný hlas a pod. Ani ve společnosti, ani na ulici jevy toho druhu nesmí pro nás existovati, neboť nic není trapnějšího, než znamená-li dotyčný nešťastník, že pro svou chybu je nápadným, nebo předmětem pozornosti neb soucitu, neřku-li posměchu. Tolik síly a sebezapření musí míti každý člověk, který chce býti zván vzdělaným a ušlechtilým, aby přemohl dojem ošklivosti nebo komičnosti, jež vzbuzuje některý lidský nedostatek. I kdybys byl jist, že chybou potrefený tě nepozoruje a nevidí, žádným způsobem jej neb jeho chyby nepozoruj a na ulici ani se za ním neohlížej. Jest známkou dobrého srdce při každé příležitosti mírniti bol a žaly svého bližního a žádným způsobem jich nezvětšovati.

Mimo to uvaž, že často pod zevnějškem i neúhledným skrývá se duše nejčistší a jen tu jest nám na člověku oceniti, nikoli jeho schránu tělesnou. Odpudivý vnějšek je často jen věcí zvyku a předsudků, jako jsou na příklad rezavé vlasy. Stačí óda velikého básníka na »krásný, zlatý vlas« a to, co včera bylo nehezkým, dnes bude velebeno a módní.

Ale ani nedostatků drobnějších a třeba i zaviněných si nevsímejme, jako nevhodného úboru, nedostatků v chování, pokud nás neurážejí a nám nejsou se škodou, neopatrných řečí a posuňků,

a čiňme, jako bychom jich nepozorovali. Ten, kdo se chová tak nevhodně, strojí se nikoli dle předpisů, činí tak snad z nevědomosti a neznalosti příslušných pravidel, snad z domova nebo své vlasti je zvyklý na předpisy jiné a kdyby uznamenal, že se nad tím jakkoli pozastavujeme, byl by uveden v rozpak, mnohdy nezasloužené.¹³

Je-li zapotřebí upozornit někoho na jakýkoli nedostatek, učíte tak vždy v ústraní, a v soukromí a vždy způsobem co nejuctivějším, předesílající náležitou omluvu.

Není to úloha ani snadná, ani vděčná a omezuje se ve společnosti asi jen na drobnější nedostatky toaletní.

* * *

Nečiňte nikoho ve společnosti směšným. Buď ten člověk je hloupý, pak není vás důstojno tropiti si z něho šašky, nebo je chytrý a pak možná odtrumfne, že vám to sotva bude příjemno a má smíšky na své straně; anebo vám později splatí svůj dluh s úroky, které vás mohou mrzet a získáte nepřítele. Nehledě k tomu, že svým počínáním a výsměchem často můžete druhému učiniti škodu nenahraditelnou.

»Pravěť jest ono, poučuje Gwazza-Havlík ([viz kapitola IV. Všeobecné úvahy a poznámky](#)), že kdož mluví co chce, musí zas slyšeti, čemu nechce. Těch nedalecí jsou kunštýři a posměvači, jenž nestydatě a neohrabaně každého chtějí sjížděti svými žertíčky a sami o sobě to smejšlejí, že pro své šprýmky a kratochvilné řeči jiným ku podivu jsou: ježto sice nic neumějí a žádné zdvořilosti neb vlídnosti při nich se nenachází. Člověku poctivému a vážnému jest věc obtížná a nesnesitelná od takových bláznů jejich posmíšky snášeti

¹³ Do jistého z nejčelnějších plesů kdysi kdesi přišla dáma v toilettě sice velmi vybrané a vzácné, ale nikoli takové, jaké my říkáme plesová. Výboři ve své horlivosti, aby zachovali ples na vysoké úrovni společenské, strčili hlavy dohromady - a aniž se informovali, kdo dáma ta jest, požádali ji, aby ples opustila. Později se ukázalo, že byla to choť jistého cizího konsula. Byla z toho ostuda, ovšem nikoli pro paní konsulovou, a div ne diplomatická zápletka.

a častokrát z toho tak k hněvu popuzen bývá, že potom těžce k spokojení přichází. Ale snesitelnosti v tom požití jest nejlépe.«

Vůbec uváděti kohokoli jakkoli úmyslně do rozpaků jest nešetno. Stane-li se tak bezúmysla a mimoděk a zpozorujeme-li to, hledme poklesek svůj co nejdříve napravití buď taktním obratem v řeči nebo přímou omluvou. K chybě své se přiznati není nikdy hanbou.¹⁴

Neškádlejte a nelekejte nikoho, ani žertem, a nesluší se ani děsiti vymyšlenými zprávami žalostnými, ani působiti někomu falešnou radost zprávami radostnými. Prvým působíte žal byt' i jen okamžitý, druhým kalíte radost byt' také jen okamžitou. A to není hezké.

¹⁴ Na jistém gymnasiu v Německu stalo se toto. Mladému studentovi řekl profesor řečtiny pro nějakou chybu »osle«. Student nesnesl však nadávky mlčky: zrudl a patrně rozčilen vyrazil zprudka: »Vy sám jste osel!« V celé třídě nastalo ovšem zděšení. Profesor zbledl leknutím, ale přece se vzpamatoval a zdánlivě klidně pravil studentovi: »Seberte svoje knihy a jděte domů.« Student tak učinil a v trapné náladě hodina skončila. Hned po té oznámil profesor věc řediteli a tento pozval sbor profesorský téhož dne ku mimořádné poradě. Někteří z profesorů navrhovali vyloučiti studenta z ústavu, jiní však musili doznati, že učitel dopustil se chyby první a že vyvolal nesprávné chování žákovo. Profesor sám to uznal a pravil: »Nechme toho, vyrovnám tu věc sám,« a bylo po poradě. – Následujícího rána žák, včera z hodiny vyloučený, sedí opět mezi svými spolužáky, kteří plni napjetí a rozčilení očekávají věci příští, vědí, že včera byla konference a jsou jisti, že přijde ředitel oznámiti výsledek porady. Ale zatím vstoupil profesor řečtiny sám a po obvyklých formalích rozevře knihu a praví: »Tuším, že jsme přestali u kapitoly 25. Ale před tím chci ještě něco vyřídití. Je tady Fischer? Ano, tady jste. K vašemu vyloučení ze školy pro vaše chování, o němž byla ve včerejší poradě řeč, na moje přání nedojde. Je mi líto, že jsem v okamžitém rozčilení nad vaší chybou se přenáhliil a vás nevhodným způsobem oslovil a беру tedy zpět ten výraz, který vás svedl k vašemu nepřístojnému chování. – Tak, a teď pokračujeme...« – Celá třída cítila se povznesenu. Na konci hodiny šel Fischer k profesorovi, prosil ho za odpuštění, že se dal strhnouti ke svému chování – a od té chvíle měli všichni žáci od třídy nejnižší až po nejvyšší největší úctu k tomuto profesorovi, který teď bedlivě se vystříhal vší prudkosti. Žáci byli přesvědčeni, že mu ideální právo stojí výše než vážnost učitele a dokonce výše než vážnost vlastní osoby. (Karel Opperl: Das Buch der Eltern, str. 109.)

Nevzbuzujte narážkami zvědavost a mluvte otevřeně a bez pokrytu. Nemůžete-li říci plnou pravdu, mlčte.

* * *

Donášeti někomu něco, co jiní o něm povídají nebo povídali jest hrubou necností, která nesluší ani domovnicím a služkám. Buďto mlčím vůbec anebo vidím-li, že známému bylo ukřivděno, zastanu se ho na místě. Jen kdybych sám nebyl s to obhájit jeho čest, pak řeknu hned mluvčímu, že jsem nucen vše oznámiti uraženému nebo pomlouvanému, aby věděl, dle čeho se řídit. Je-li to člověk čestný, nelekne se toho a dokáže svůj hanlivý výrok; člověk ještě více dbalý přesného jednání nemluví nepěkně o nepřítomném vůbec a musili už co nechvalného o něm říci, vyčká příležitosti a řekne mu to klidně do očí, aby donášec neměl příčiny ke svému řemeslu.

Nic není tak odporného a společensky neslušného, než tak řečené paušální obviňování celých sdružení nebo sborů. Říkati »tam a tam se krade« a nic nedokázati, je svrchovaně nesprávné. Nestačí říci, »Před soudem to dokáži«, – vímeť, že jsou kličky všelijaké, ze kterých důvtipný člověk dovede se vyvléci. Hned, na místě, jmenovati osoby, podati důkazy, nezvratné, očividné, ukázati cestu k důkazům takovým, pak jsi mravokárcem, který chce napravit společnost, jinak jsi to, čemu se říká v obecné mluvě špatný člověk, který chce využití okolností ve prospěch svůj nebo své strany. Proč se provalí takové ohyzné vředy obyčejně před volbami?... A nejdříve ovšem mravokárce sám musí míti štít lesklý jako zrcadlo, sice ti řeknou, že jsi závistník a že kdybys měl možnost, nejednal bys o nic lépe...

Zdá-li se ti, že ten který hodnostář nebo funkcionář včera ještě chudý, dnes vede život člověka zámožného, nemáš práva vinit ho jen proto ze špatných nebo nečestných skutků. Snad vyhrál z loterie, snad dědil, snad udělal dobrý obchod – dokud nejsi nezvratně přesvědčen, že se dopustil zpronevěry, kterou můžeš mu dokázati, nesmíš říci ani slova. Pouhé »osobní přesvědčení« může snad stačiti soudci, jinému nesmí.

Věz, že i »poslouchati pomlouvačů a hánců není věc chvalitebná. Ale v pravdě, kdo poslouchá zlého pomlouvače, ten jeho k hříchu ponouká a zřídka se kdy trefuje, aby i sám ten nebyl jazyku převráceného.«

Udávati kohokoli úřadům neb jeho představeným, aby ho potrestali, je vždycky odvážné, a jenom tenkrát omluvitelné, když udáním zbavím společnost nebezpečného sprostého zlosyna, vraha, zloděje nebo zrádce vlasti, kterou nade všechno milujeme. Ale i pak nesmíme pátrání po důkazech teprve přenechati úřadům, nýbrž předstoupiti sami se zločinem dokázaným. Nestáčí pouhé podezření. Jinak jenom zvláštní okolnosti, které nelze zahrnouti do rámce všeobecného pravidla, mohou snad ospravedlniti udavače.¹⁵

Stejně člověk, který hrozí udáním, už tím jakoby se udavačství dopustil.

Bohužel, že právě český život trpívá vředem udavačství, a co nejhoršího jest, anonymního. Sotva který z lidí veřejně působících nezkusil zloby nepodepsaného udání, a trudno jest, jak často vychází tento jed z kruhů těch, od nichž očekávali bychom nejvíce lásky, nejvíce dobroty, nejvíce milosrdenství.

Nevzpomínejme lidem věcí nepříjemných, neobtěžujme jich přílišnou soustrastí a rozvažme, zda-li hovorem svým o věcech smutných, jež je potkaly, bolest jejich spíše nezvětšujeme než zmenšujeme. Není také zapotřebí utráceti mnoho slov lítosti tam, kde potrefený sám jí nemá a uváděti ho do rozpaků, ale nesluší se také gratulovati k úmrtí tchýně nebo bohatého strýce z Ameriky.

Slyšíš-li rozhovor dvou nebo několika lidí sobě nepříjemný a nemůžeš-li odejít, odvrát se raději a dělej, jakobys neviděl, neslyšel. Tím spíše, je-li to hádka, do níž povolán nejsa, nikdy se

¹⁵ »Člověk svědomitý a cti své dbalý, nedovede nikdy lehkovážně, bez důkazu náležitých vysloviti podezření, sáhající na čest lidí dosud neúhonných; neboť proneseno podezření jest jako uhel: buď počerní, anebo popálí, mnohdy až smrtelně.« (Nár. Listy 15. března 1914.)

nepleť. Ne vždycky ze dvou se hádajících třetí má potěšení, ale naopak stáváš se *terzo incommodo* a nepříjemnost odneseš sám.

Nestarej se o to, co dělají jiní, pokud se tě to netýká. Do toho, co kdo pije nebo nepije, jí neb nejí, co dělá nebo nedělá, jezdí-li v autu nebo jen tramwayí, tobě nic není a přenech tyto starosti hokynáře v dotyčné ulici.

Stejně je nevhodno nutiti někoho, aby dělal to neb ono, aby šel s tebou, když ho potkáš, na pivo nebo víno, snad je abstinent; nepřemlouvej ho, aby přijal od tebe doutník nebo dokonce šnupeček, když nekouří a nešnupe, a nebud' nijak vtíravým. Tak, jako sám chceš býti volným ve svém konání, ponechávej naprostou volnost i jiným, pokud tobě žádná škoda z toho nevzchází.

* * *

Nenucenost jest z těch vlastností, které činí obcování s lidmi příjemným a jest uměním, kterého lze nabýti jenom častým stykem s mnoha lidmi nejrůznějších stavů, povolání a věků, ač-li náchylnost k nenucenosti není člověku dána od přírody. Nenucenost přílišnou zoveme smělostí až i drzostí a jest ovšem věcí vlastního taktu stanovití hranici příslušnou. Nedostatek nenucenosti je pak nesmělost a ostýchavost, v následcích svých často stejně škodlivá. Nesmělé srdce cti nedochází. Nenucenost nesmí vybočiti v nepříjemnou nevázanost.

Nevázanou jest nenucenost, se kterou na př. při hostině béreme si dobrého jídla přes příliš a ještě k tomu svého syna nebo dceru pobízíme, aby si jen brali, doma že to nemají.

Ani ve společnosti vyšších kruhů netřeba chovati se plaše, ve společnosti pak, kterou pokládáme za nižší (měšťák na obžinkách, na venkovském plese atp.) ne příliš bujně, a nejméně ovšem s pohrdáním; nikdo se nedomnívej, že ve své povýšenosti můžeš si všecko dovolit, zvláště ne vůči venkovanům. Předsudek, že městský člověk je něco víc, nebo lépe se chovati umí, než venkovan, je dávno

překonán. (Srv. »Společenský katechismus« I., kapitolu III. Ve veřejnosti.)¹⁶

Je vzácným darem i vzácným uměním hned při prvním setkání zahájit snadno novou známost, nebýti v rozpacích, kdykoli přicházíme do společnosti, rozpoznati hned, s kým jest nám jednati, o čem s ním nejlépe hovořiti, a zachovati při tom všem určitou míru tak, abychom nevzbuzovali dojem smělého ba i vtíravého, aniž nesmělého a plachého. Varujme se lidí takových, kteří v krátké chvíli chovají se tak, jakoby byli dávno naši známí, hned ke všemu nabízejí své služby, – proto, aby za okamžik po té sami vyrukovali s neskromnou nějakou prosbou.

Lidé přes míru nesmělí nejen že nevědí jak usednout, co počít s nohama, rukama, jež by nejraději odložili někam stranou, ale sami všude ustupují a do koutka se tlačí, jen aby vzbuzovali co nejméně pozornosti, ač právě proto na sebe upozorňují způsobem ovšem nikoli sobě příznivým. Kdo srdce si nedá, vysoko nevysedá.

Neběží tu však jen o chování zevní, ale o jistou rozvahu a odvalu, která často souvisí s dobrým a klidným svědomím, jehož nenucenost jest přímým následkem. Kdo chceš chovati se vždy a všude nenuceně, zaříd' si svůj život tak, abys nemusil se nikoho báti a za nic stydět. Potom i nenucené chování společenské osvojíš si snadno a bez námahy.

U nás v Čechách míváme poměrně málo příležitosti navštěvovati zejména vyšší společnosti, které bohužel nejsou už českými. Proto omezujeme se většinou na užší kruhy, spolky a kluby, a dovedeme

¹⁶ Týmž způsobem šlechetné obcování »městským obcováním« nazývám ne proto samo, že se tak lidé v městě chovají, ale že to k mravům dobrým a způsobům patří, kteříž takové obcování městským a šlechetným činí. A jakož práva a dobré zvyklosti městské netoliko samým městům, ale také vesnicím, městečkám, tvrzím, zámkům i jiným lidem pod správou jich náležejícím vydané jsou: tak i obcování městské netoliko těm přísluší, kteříž v městech svá obydlí mají, ale všem vůbec lidem, jakéhokoli stavu a povolání, kde by koliv bydleli: a summou obcování městské má býti obcování šlechetné, ctnostné, chvalitebné a poctivé. (Gwazza-Havlík.)

se chovati nenuceně jenom v nich a v hostincích, kavárnách a restauracích. Jakmile se ocítíme v lesku nádherných, večerních toalet, v záři komthurských křížů a náprsních hvězd, v hromadě titulů a pod kouzlem úsměvů vznešeného panstva, ztrácíme odvahu a stáváme se plachými a nejistými. Okolnosti tyto reagují i na naši politiku: ráznými jsme doma, mezi voliči, u sklenice piva, ale nesmělymi ve Vídni a na parketách ministerských salonů. Naše nenucenost je ta tam. Příkladů konkrétních, myslím, netřeba uváděti, ohlédní se, kdo chceš, po svém okolí. A když konečně po mnohých trapných zkušenostech naši lidé nabudou té nenucenosti a trochu příslušné odvahy, smete je vítr volební nepřízně a křížová cesta začíná znova.

Stejně jako nenucenost v chování jest uměním i nenucenost v řeči a smýšlení. Člověk nestrojený mluví stručně, určitě, jadrně i jemně a zejména zvolna, ač nikoli rozvláčně. Řeč rychlá i příliš pomalá, stále se opakující, svědčí o rozpacích, jichž nenucený nezná. Ten řídí se podle schopností těch, s nimiž mluví, do jichž myšlenkového okruhu rychle dovede se vžítí. Hovoří podle okolností rozmarně nebo vážně, ale přirozeně, má v plné moci svoje posušky i svoji tvář, chová se klidně a odměřeně, beze vší strojenosti, nerdí se, neklopí oči, dívá se společníku klidně do tváře a nesměje se bez příčiny. Nepřisvědčuje všemu, co povídá společník vznešený a krotí také svůj odpor.

Tak při všech příležitostech, a za všech okolností nevybočuje nikdy z míry.

Jenom tenkrát nabudeme této společenské jistoty, když od nejtělejšího mládí jsme vedeni k tomu, dbáti všech drobností, které předpisuje společenský řád tak, že konáme je nevědomky jako cyklista šlape bez uvědomění pedály svého stroje nebo jako virtuos mechanicky klade prsty na struny nebo klávesy. Nenucenost v chování i v řeči je také podobnou virtuositou, ku které je třeba právě tak talentu, jako učení. Jakmile je třeba pamatovati se, připomínati si co chvíle, čeho třeba dbáti a čeho se vystříhati, je po vší nenucenosti. Už ode mládí musíme věděti, co se sluší a co se

nesluší, jak pozdravovati na ulici pána neb dámu, jak vstupovati do salonu, koho tam pozdravovati nejdřív atd. atd. - máme-li býti ve společnosti volnými.

* * *

Nenucenost a neškrobetnost žádáme i v obleku, který především nesmí přesahovati vlastní prostředky, sic je nevkusným tomu, kdo naše poměry zná. Nosí-li choť malého úředníka neb obchodníka kožešinový plášť, stojící ne sta, ba tisíce korun, neomráčí tím nikoho, leda svého chotě nezaplacenými účty. My mužové neceníme nikdy ženy podle šatů a strojí-li se ženy jen proto, aby vzbudily závist svých známých i neznámých za každou cenu, je to politování hodným poblouzením. Cenu ženy dlužno hledati docela jinde než v brokátové sukni. Mnohem větší význam má srdce a mysl ženy, která je v domácnosti a v rodině sloupem, zlatým tenkrát, když srdce její je dobré a mysl ušlechtilá. Rozmařilost v dámských toilettách - toaletty pánské ani nedávají příležitosti k rozvinutí podobné nádhery, leč při generálských uniformách - je zhoubou národa, kdežto prostota a jednoduchost jejich zárukou jak hospodářské, tak i duševní síly. Známý byly a jsou v té příčině Němky, které při dětských slavnostech dávají svým dětem ozdoby a kusy oděvu papírové, jež na tu chvíli stačí a vykonají naprosto svůj úkol, jsouce při tom velmi levné.

V severoněmeckých mořských lázních i Čechům dobře známých vídáme ve večerních společnostech tančiti dcery bohatých rejdařů, zhusta mnohonásobných millionářů v jednoduchých pracích šatech, kdežto několik dam z Prahy a z Vídně, Oesterreicherinnen, jak jim tam říkají, vynikají nade všechny ostatní nádhernými toilettami. Zda-li ku svému prospěchu?

A německá žena má svůj lví podíl na hospodářském rozmachu své vlasti posledních let. Teď však němečtí vlastenci povážlivě a starostlivě krotí hlavou: prý i v Německu místo dřívější prostoty začíná se šířiti přepych, jevíci se nejdříve v toilettách dam, a ten prý je počátek úpadku.

Nenuťme se do nádhery, která nám nepřísluší a tudíž nesluší. V úzkých našich poměrech příliš se známe, abychom nevěděli, že nádherná toaletta té které stála peníze, jichž doma není a poctivým způsobem býti nemůže. Dokonce i tenkrát, když doma se spokojíte uzenáčem k večeri a dvěma pokojíčky, ten nádherný plášť, třeba poctivě zaplacený, je jako pěst na oko. Toaletta, není-li v harmonii se všemi ostatními poměry, disharmonuje a křičí. Ševče, nelez přes kopyto – platí také pro paní ševcovou.

Nešťastné žití nad poměry! Každý opakuje, jak je to zlá věc, a přece tak málo lidí dovede se přiznat, že »na to nemá«. Cizinec, soudě dle toilett našich dam na ulici a podle plných divadel, kino a kaváren, sotva by souhlasil s míněním i v těchto úvahách nejednou akcentovaným, že nejsme národem boháčů. Soudil by jinak, kdyby tytéž lidi vyhledal doma. Nejsou zdravé poměry tam, kde se žije pro ulici nebo pro vzbuzování závisti na úkor rodiny a domova. Angličanky, jichž dům jest jejich hradem, jsou až příslovečně jednoduché ve svém úboru pouličním, třeba že také dovedou býti nádherny tam, kde třeba. Za to mají rozkošné domovy, z nichž mužové nepospíchají do restaurací a ke schůzím, a do kterých děti vrací se jako do svatyně.

Blahý dům, kde muž je hlavou a žena duší a kterému se říká spořádaná domácnost. Někdy snad domácnost šosácká, avšak v jejích šosech skrývá se ne-li blahobyť, aspoň spokojenost její a tudíž i národa.

Všecko, co je nad poměry, působí dojmem nemilým.

Ale také to, co je pod poměry. A pod poměrem všech je nepořádek a nečistota, jichž protiklad tedy žádáme od každého, s kým obcovati chceme. Nekářeme nedostatek nádherné roby, klobouku s peřím zámořských ptáků, ale sešlapané boty, děravou punčochu, rozepiatou sponu a špendlík na místo knoflíku. I dělník, pokud není v práci, může se objeviti v úboru čistém a pořádném, a musí, chce-li i on vyhovovati požadavkům milého obcování s lidmi. Zamazaná ruka zámečnickova, kazajka lakýrníková barvou

potřísněná, kominíkův úbor nehanobí při práci. Ale mimo ni dbáme vždy čistoty a pořádku.

Tam, kde zapotřebí ustrojiti se nádherněji a nákladněji, budiž tato nádhera opravdová a solidní a nikoli talmová. Než kožešinu nebo šperk falešný, raději nic. Imitace pravých šperků nosí kněžny, které pravé šperky nechávají doma pod zámkem. Pro stav střední je lepší klenot malý, ale pravý, než velký a nepravý. Oslňovati leskem falešným je podvod, který se nesnáší se žádnou povahou ušlechtilou.

Oblek buď také přiměřený svému okolí a společnosti; hled', abys šatem svým se neodrážel ani v neprospěch svého okolí ani v neprospěch svůj.

Šatiti se přesně podle módy sluší mladým, starší i dámy vybírejte z módy jenom mírné její odstíny, jinak stanete se snadno směšnými.¹⁷

Každý dělej jen jak ti řemen stačí a nestyd' se za svoji nezámožnost nebo chudobu, která nikdy cti netratí. Víc se nenatahuj, než se můžeš přikrýti. Pro zevní lesk vydaly by mnohé rodiny vše, co mají i co nemají. Nač předplacení v divadlech, nač drahé toalety, cesty na jih nebo na sever, nádherné pobyty letní, když na to není! Jen proto, aby soused a známý nebo známá záviděli nebo měli o nás »lepší« mínění? A takové malichernosti chcete obětovat domácí spokojenost a klid? Přestaň jen klidně na domácím a spokoj se s tím, co dům, ne co trh dává. Ne všemu chtěj, co kde vidíš, oděv i stravu podle svého říd' a ve všem všudy manželé pospolu chod'te.

Jak můžeme chtít, aby žena hospodařila, neví-li, jak a z čeho? (Srv. kapitolu [XVIII. Manželé](#)) Dům nestojí na zemi, ale na ženě; dobrá hospodyně ho střeže a nešetná ho v rukávě roznese. Kdyby

¹⁷ Libertinův »Mravův ředitel« ptá se: Sluší-li, aby ve všech krojích neb modě jiných sobě rovných následoval člověk mladý? Nikoliv, - odpovídá, - neb mnohokráte ta neb jiná osoba v šatstvu způsob bláznivý začne a chce jenom věděti, zdaliž jinší tak hloupí jsou a ji následovati budou.

muž sebe více pracoval a na žebřinovém voze do domu vozil, ženu však neměl hospodárnou, nic platno, ona po zástěrkách zase všechno mu vynesla. A pak chtějte manželé mile spolu obcovati!

Špatného hospodářství dluhy jsou nejbližší příbuzný.

Dluh nosí lež na zádech, dluh bývá čím dál vždy mladší, dluhy sen zapuzují a sladce spí jenom ten, kdo bez dluhův. Zadlužená domácnost je jako pro kapry vyschlý rybník, a přirozený následek falešných názorů na život...

VII. Doma a v cizině

S kým obcovati. – Do společnosti nevnášejte svých zvykův. – Nechtějte hráti první úlohu ve společnosti a chovejte se vždy a ke všem stejně. – Město a venkov. – Šetřte cizího majetku.

Není nesnadno zodpovědět otázku, s jakými lidmi jest nám obcovati a jaké společnosti vyhledávati? Přísloví radí: S dobrými obcuj a zlých se varuj, a lépe jest v samotě býti, než spolek se zlými míti. Obcuješ-li rovný s rovným, jak zase jiné přísloví vybízí, a s takým, jakým sám kdo jsi, narazíš nejméně, ale chceš-li zdokonaliti se, vyhledávej lepší, než jsi sám a takové, od nichž něčemu dobrému naučiti se můžeš, vyhýbaje se každému, kdo by mohl ohrožovati tvoji mravnost.¹⁸ Nezakládej si nikdo na tom, svede-li tě pouhá náhoda s člověkem urozeným nebo vysoko postaveným. Panská láska po zajících skáče, nikoli po lidech. Za kastovnictví a poměrů u nás přese všecko vládnoucích tvoří urozcenci stav pro sebe, který valnou většinou obrací se ke stavům nižším, jen když je potřebuje. Pravé náklonnosti k nižším u nich není, nýbrž naopak spíše snaha upevniti závory mezi nimi a měšťanstvem, neřku-li dělnictvem, až na výjimky velmi řídké a vzácné, které jenom potvrzují pravidlo.

Vznešenými známostmi a přátely svými vůbec nikdo se nevnášejí a počkej, až oni se budou vynášeti tebou. Ze známostí vznešených málokdy kouká co kloudného: buďto využijí ony tebe anebo když ty jich, a s jejich protekcí-li něčeho se domůžeš, pohlížejí na tě shůry jako na někoho, jemuž prokazují dobrodiní. Zachovej si raději svoji samostatnost vždy a vůči každému.

¹⁸ Jan Amos Komenský (Pravidla mravů, ve prospěch mládeže sebraná léta 1653) v odst. XI. praví: Obcování jenom s těmi měj, kdož tě učenějším a lepším mohou činit, nebo ty je. Spolků nevázaných jako jedu se střež: Kazíváť dobré mravy škaréde hovoření. Srv. Jana Amosa Komenského Drobnější spisy některé. Vyd. Fr. J. Zoubek. V Praze 1876. Tamže vedle těchto Pravidel ještě Pravidla života, Katóna mravná poučování a j., vesměs spisy nad jiné poutavé a poučné.

Mám za to, že zvláště na naši českou povahu podobné styky, pokud z nich cítiti blahosklonnou milost, nepůsobí dobře. Není tomu ještě tak dávno, co naši dědové v potu tváře robotili vrchnostem a před pány skláněli nejen hlavy, ale i záda, a my se dosud nenaučili s panstvem zacházeti s čelem dosti vztyčeným, snadno upadající v ponížené způsoby i tón svých předků nevolníků, který se jistě ani našim vznešeným známým nezamlouvá.

Nechtějice se tuto dotýkati stále ožehavé otázky šlechty zvané české, poznamenáváme toliko, že není pochyby, kdyby šlechta ta byla opravdu česká a národní, totiž jakou je všude jinde, že by měla svoje vynikající místo v národě, který by za její spolupracovníctví byl vděčen, neboť v poměrech dnešních život veřejný a politický beze šlechty není úplný. Pokud však šlechta chce býti »objektivní« a »nad stranami«, není a nebude nikdy šlechtou českou; neboť podle nabytých zkušeností z této objektivnosti kouká vždycky kus němectví. Srv. také »Společenský katechismus« I. díl, kapitolu Úvod a níže [kapitolu XXX. Velcí páni](#).

Naskytují se příležitosti, kde jsme nuceni pohybovati se a trvati ve společnosti lidí, od nichž poučení čerpati nemůžeme, ale kteří mají právo poučení žádat od nás; nesmíme se omezovati na společnosti takové, jako profesor na školní síň, jemuž líbí se obcovati jenom s duchy menšími a zářiti mezi nimi jako slunce mezi planetami. Člověk takový přenáší pak svoje chování i do společnosti, v níž nejsou jenom mozky nižšího řádu, a tu buď nucen je mlčeti nebo káže tam tak, jak je zvyklý jinde, ale v obém případě není příjemným.

Nepřenášejte vůbec zvyky, způsoby a názory svého povolání do široké společnosti, které do soukromého vašeho zaměstnání celkem nic není, a nezapomínejte, že tak jako doma nelze se vždy chovati jinde, jinak že se zařídíme v kanceláři nebo za katedrou a jinak v restauraci, v divadle a j., nepřestávající býti tím, čím jsme. Profesor, který snad v dobrém úmyslu chtěje dbáti ryzosti a správnosti drahé mateřštiny, opravuje ve společnosti kde který

špatný pád nebo germanismus, je snad jinak úctyhodný a užitečný muž, ale společensky nikoli bezvadný. Ať jen mluví sám pěknou a vybranou, nikoli však strojenou řečí, která ostatním se zalíbí a oni budou následovati jeho příkladu, i když nebude vybíratí krejcar za každou chybu na vlastenecký účel.

Kdo chce naučiti se obcovati s lidmi, nesmí ovšem vyhýbatí se příležitostí k tomu, ačkoli člověk, jakožto tvor společenský, sám sebou již je odkázán na společnost a jí nepadno ujde. Poustevník je dnes již takový řídký zjev, že knihy o obcování s lidmi k němu vůbec nepřihlížejí.

Vyhledávej společnost, ale nikdy ne na úkor své povinnosti, která je ti nejbližší, vyžadujíc nejdříve tvé přítomnosti, pozornosti a snahy. A nikdy společnosti se nevnucuj domnívaje se, že bez tebe by se neobešla; vždy raději nechať tě postrádá, než by si přála, abys zmizel, spíše ať si přeje, abys častěji ji navštěvoval, než aby se říkalo, že jsi všude a pokaždé. Nechod' tam, kde nejsi vítán, a sám můžeš vycítiti, kdy jest čas, abys odešel. Osobnost vznešená, představený, osoba, vyžadující zvláštních ohledů neb osoba starší, přijde-li úředně do společností mladších nebo svých podřízených, odejde za chvíli, aby nerušila zábavy mladých, mezi něž jinak nepatří. Je-li mladý syn rodiny přibrán k diner, odejde také dříve, tak jako mladý člověk vždycky ustupuje, baví-li se lidé starší. Je často věcí taktu věděti, kdy jest uchýliti se v ústraní.

Nelze také dáti obecné pravidlo o časté nebo řídké návštěvě společností, toť závisí na tolika zvláštních okolnostech a poměrech stále se měnících a vůbec rozmanitých, že každý musí sám najíti pro sebe vhodnou cestu. Namnoze rozhodují tu poměry, na nichž člověk závisí, nikoli člověk sám. Tak jeden svým povoláním je odkázán na čilejší styk s lidmi různých stavů i různých krajín, jako obchodník, druhý zase je po všechn svůj život připoután na tutéž továrnu, dílnu nebo kancelářskou místnost téhož města, třetí úředník účetního oddělení některé pokladny nemá ani styku s obecnstvem ani s četnými kolegy a pro nízké služné nemůže rozšiřovati styk

s lidmi na četné společnosti omezuje se na věčně stejný kruh denních hostů své hospůdky nebo kavárny.

* * *

Lidé, kteří ve společnosti chtějí mít jen první úlohu, býti jejím středem, kolem kterého všecko se točí, brzo se znechutí společností a společnost omrzí je, neboť při nejmenší příležitosti bude se jim zdát, že jsou odstrkováni a že se jich nedbá, jak toho zasluhují. Tak namnoze starší lidé bývají roztomilí, ochotní, dobří, jakmile jenom jim věnujeme pozornost, ale mrzutí a vzdorovití jako malé děti, kdykoli znamenají, že společnost jich dosti nedbá, domnívajíce se, že jsou za nic považováni. Neočekávejte-li a nežádáte-li ve světě naprosto nic neb aspoň co nejméně, pak vám tím spíše každá pozornost způsobí potěšení.

Nechtějte tedy býti prvními a předmětem pozornosti, ale poskytněte příležitost i jiným, aby se uplatnili. Je mnoho lidí, kteří zaujavše jednou svoje místo žárlivě je střeží, jen aby oni byli stále jediní na vrchu a nestarají se ani o následníka ani o dorost, jen aby po jejich odchodu mohlo se říci, že byli nenahraditelní. Naopak každého, kdo by se zdál jim blížiti se a ztemnit hvězdu jejich slávy, spíše hledí odstraniti ze své cesty a fedrují-li někoho, jsou to jen takoví, od nichž neočekávají pro sebe žádné škody, kteří jich nijak nezastíní. Řčení velmi populární, ale nevalně slušné a poněkud jednostranné, mající toliko hmotnou stránku jejich povahy na zřeteli, praví o nich, že nepřipustí nikoho k žlabu.

Také v užších společnostech, chceš-li získati obliby, klidně nechávej ostatní hovořiti a blýskati se, třebaš i historkami, které sám jsi jim před nedávnem vyprávěl. Nekaz nikomu radost, říkáje hned na počátku anekdoty: »Ah, to já znám!« ale vyslechni ji trpělivě a zasměj se, je-li to vypravování jen trochu veselé. ([Srv. pozn. pod čarou, kapitola V. Všeobecné úvahy a poznámky](#)).

Nezavděčí se ti, kdož poslouchají jedním uchem a obrátí se uprostřed vypravování jinam. Slušná pozornost vyžaduje tu ovšem často mnoho sebezapření a přemáhání, neboť jsou lidé, kteří

dovedou pronásledovati svými věčně stejnými příhodami, jež znáte už z paměti, kteří myslí, že to, co baví je, musí poutati kde koho, kteří v kavárně nedají vám klidně přečíst ani řádky a neustále vás ruší svým povídáním, ve společnosti vytrhnou vás bezohledně z rozhovoru třeba nejdůležitějšího s jiným, jen aby si vylili svoje prázdné srdce, kteří melou pořád z jednoho, přes to, že už jste jim dali na srozuměnou, že vás ty věci nikterak nezajímají. Mějte s nimi trpělivost a ukažte, že jste lepší než oni. Konec konců z každé řeči, byť i sebe nepatrnější, můžete si něco vybrati, nějakou látku ku přemýšlení, a když nic jiného, aspoň máte v ní odstrašující příklad.

Ve společnosti dlužno chovati se ke každému stejně slušně, stejně zdvořile, ale ne všem jdeme vstříc se stejnou srdečností. Lidem, kteří každému ukazují stejně sladkou tvář, kdo koho, ať tak dím, na potkání objímají a jimž ústa překypují vřelostí, přátelstvím a láskou kde komu, nevěříme.

Důvěrnostem se vyhýbej, - mohlo by jich snadno býti zneužito ve tvůj neprospěch a nespolehej, že důvěrnost se zachová, i když jsi o ni požádal. Přes to však zůstávej vždy a ke každému stále stejný, nikoli abys dnes byl vlídný, srdečný, zítra mrzut a nevšímavý, jako rozmazlené dítě. Buď důsledný i v srdečnosti a v přátelském chování, i v chování odmítavém, máš-li k němu příčiny, sic není na tě spolehnutí a lidé se ti budou vyhýbati.

* * *

Ve velkých městech, kde lidé se znají méně než na venkově, kde co den setkáváme se s lidmi jinými, ať na ulici, ať ve tramvaji, v divadle, v restauracích a j. je styk namnoze volnější a ovšem rozmanitější, než na venkově, kde býváme stále odkázáni na tytéž lidi i poměry.

* * *

Čím větší je město a četnější jeho obyvatelstvo, tím snáze se jedinec mezi ním ztratí a tím spíše a více má kolem sebe lidí cizích. Nanejvýše že po letech, bydlíte-li stále v tomže domě neb aspoň

v téže ulici, obeznámíte se poněkud s lidmi své ulice, své čtvrti, ale známosti tyto nebývají tak důvěrné, jako na venkově.

Naše Praha přese svoji rozlehlost není ještě velkoměstem, pokud se týká ohledů společenských a to najmě proto, že společnosti, česká a německá (která přes nepatrné procento Němců pro jejich hospodářský a řekl bych úřednický význam je značná) jsou zde úplně rozděleny. Lidé se znají, aspoň od vidění nebo dle jména, stýkají se poměrně často a v Praze neutoneš tak, jako v městech stejně velikých jinde.

Ve velkém městě stačíš valnou měrou s obvyklými pravidly zevní slušnosti a ta-li zachovávaš, sotva přijdeš do konfliktu s těmi, s nimiž svádí tě denní styk na ulici a v místnostech veřejných; rodinu a úřad tuto arci vyjímáme. I s důvěrnými známými scházíme se ve velkém městě řidčeji, neboť velké vzdálenosti znesnadňují zde vzájemnost, i při nejlepší vůli.

Jinak ve městech menších a malých nebo ve vesnicích, kde lidé jsou odkázáni druh na druhu, nezřídka téměř jako vězňové na společnou celu. Tu teprve umění obcovati s lidmi přichází k plné platnosti a člověk má stero příležitostí, osvědčovati svoji dobrotu a vsecky ctnosti, jichž milý styk s lidmi vyžaduje. Život maloměstský od jakživa býval předmětem satiry a bude, pokud lidé neodloží svoje malicherné slabosti, které v malém kruhu venkovském vždycky ostřeji a zřetelněji vyniknou.

Malé město je lepší školou blahovůle, trpělivosti, shovívavosti k bližnímu, než město velké a v městě malém a na venkově proto, že jsme tu více vystaveni zrakům svých bližních, než ve městě velkém, jsme chtíc nechtíc více nuceni míti se na pozoru a žíti správněji než jinde. Velkoměsto má široký plášť, pod nímž skryje se všelicos, co na venkově bylo by nemožno. Na venkově také snáze uplatní se dobrý vzor a jediný dobrý příklad zmůže tam víc, než ve velkém městě desatero, neboť příklad ten je tam viditelný a přístupný obecně.

V poměru města a venkova činitelem neposledním jsou turisté a výletníci, kterým tuto budiž věnováno několik slov. V časopisech

turistických věnují se jim celé sloupce a články, které nevrhají na české výletníky nejlepší světlo, když na příklad »v lesích... musí tamní lesní správa každé neděle a svátek udržovati zvláštní hlídky, které dusí oheň, který byl způsoben odhozením žhavého doutníku«. Ba i rada městská v Praze musila svého času upozorňovati obecnstvo, aby při vycházkách a výletech do okolí Pražského šetřilo cizího majetku a aby nejen samo květy, větve a užitečné rostliny polní a lesní netrhlo a neničilo, ale také příslušníky svých rodin a jiné osoby důrazně upozorňovalo, že trháním větví, květů a stromů a bezohledným chozením po lesích, lukách a polích mimo místa vykázaná a dovolená cenný majetek polní a lesní trpí velikou a mnohdy nenahraditelnou škodu. »Obecnstvo výletní – dodává pražská vyhláška – žádá se proto ve vlastním zájmu, aby lesních a polních plodin šetřilo a je samo před poškozením chránilo, neboť jest obava, že při dosavadní bezohlednosti bude těch několik málo lesů v okolí pražském opětne uzavřeno a majitelé půdy i také jiné korporace stěží se odhodlají lesy rozšiřovati a přčetné pusté pláně v okolí pražském zalesňovati.« (Čas. tur. 1907, 253.)

Nezbývá, než vyhlášku tuto podepsati.

Ne vždycky dovede obecnstvo šetřiti blahovolného dovolení majitelů k návštěvám parků, lesů a zahrad i na českém venkově, který nezřídka vychází ze zásady, že velmož, který má takový krásný park nebo les ve svém inventáři, je povinen učiniti jej přístupným obecnstvu. Není to pravda, povinnosti tu není žádné, je tu jen ochota, které cizí člověk musí si vážiti a chovati se na cizí půdě jako host, skromně a nikterak vyzývavě. Zákazy návštěv vrchnostenských parků mají skoro vždycky příčinou nesprávné chování se obecnstva, které nemá ovšem na půdě cizí chovati se jako na své. Sotva který z těch, kdož láteří na neochotu velmože, zakazujícího přístup na svoji půdu, bez odmluvy dal by si líbiti, aby lidé chodili po trávnících jeho zahrady, trhali tam květiny, bez dovolení vnikli i do domu a procházeli pokoji a síněmi (stalo se!), nahlíželi do oken a rušili zkrátka domácí klid.

Chcete-li užívatí pěkného parku, jehož udržování stojí majitele peníze, šetřte ho.

Četli jsme v jistém velmi váženém krajinském listě, který bedlivě všímá si turistiky, zvláště pošumavské, tento velice pozoruhodný článek:

»O slastech, jež prožívá ten, kdo pracuje pro pohodlí jiných, mohli by se rozprávěti předseda a jednatel odboru Klubu českých turistů v X. V horku od rána do večera se plahočí, by zřizovali lavičky pro pohodlí jiných, vztyčovali tabulky, opravovali značky nebo pořizovali značení nová. A čeho se jim dostává za práci tu? Ten by chtěl míti cestu značenu tudy a ne onudy, tomu je příkrá – pro bláznů a slonů – onomu je dlouhá, ten chce míti 10 tabulek jiných, onen žaluje, že tam a tam schází značka. Je-li někde třeba nějaké změny a opravy, upozorní se na věc tu ne přátelským slovem, nýbrž jizlivou kritikou. To činí nejvíce ti, kteří sami uvykli pracovatí – »hubou«. To je ovšem »práce« nejprjemnější. Od hojného užití »orgánů mluvících« vyprahne v hrdle a dobře se pak pije a pošklebuje a trhá a »opravuje« dále. Ale podobné »prjemnosti« byly, jsou a budou vždy údělem oněch, kteří pracují pro jiné. Nezachovají se nikdy! Proto netřeba dbáti podobných úkazů. Naopak, nutno si pomysliti: »Vždy je lépe, když někdo nás pomlouvá, nám závidí. Je aspoň viděti, že nám závidí onen blahý pocit, jež přináší vědomí vykonané práce! Závidí nám pocit, jehož sám nepoznal, poněvadž v tajných záhybech svého nitra cítí, že nevykonal sám nic«. Ale nastávají nesnáze horší. Uvedeme a »přibíjíme« tento případ: Předseda s jednatelem řečeného odboru zatloukali na svahu vrchu 4 kolíky, na něž měly přijít značky na oněch místech, kde není jiného předmětu pro umístění značky – kamene, zdi, plotu nebo stromu. Jeden, nejdolejší z oněch kolíků, celkem něco přes 1½ metru dlouhých a vkusně upravených, zarazili do meze při rozcestí. Kolík tam nepřekážel ani povozům, ani proň nebylo trávy na mezi, ani »neužíral hlavatici« na sousedním poli. – Skromně tam čekal, až jej obarví štětec, by ukazoval cestu. Zatím vystoupili řečení činovníci na druhý vrchol, kdež zasazovali třetí

kolík. A nastojte! Majitel pole, na jehož mezi »roztahoval se« onen první kolík a ubíral mu »veliké místo pro vzrůst trávy«, zavolal jednu z žen, jež mu pracovaly na poli, a ta na rozkaz jeho kolík vyhrabala, vytrhla a – zahodila. – Pane! Vykonali jste »hrdinny čin«! Háji jste půdy své – proti vetřelcům! Bránil jste hroudu svou jako Kozina proti Lamingerovi nebo »Kubata, který dal hlavu za blata«. – Vy jste však, jako oni mužové, háji ještě více. Muži, kteří zatloukali koly, vraceli se a chtěli kolík prvý zatlouci na mezi sousedově. Vy jste nastavil prsa a háji jste i souseda. Řekl jste dokonce, že budete žalovati. Proč? Pro rušení držby? Vždyť Vám nic nebylo. Tak podporují pokročilí lidé snahy, nesoucí se za pokrokem! Když cítí se obyvatelé měst dotčeni takovýmto »svévolným zasahováním« do svého majetku, jakž neměli na vsích před časy ohrožovati doktora, že »trávil studny« anebo že »roznášel nemoc«, aby měl výdělek. Neračte se již strachovati – odbor Klubu turistů v X. po smutné zkušenosti by Vám neobarvil ani kámen při mezi Vašich pozemků.

Jeden z těch, kdo o tom slyšel s údivem, nechť je věřiti sluchu.¹⁹

Nebudiž nám zazlíváno, dovolíme-li si doprovoditi tuto malou stať malým komentářem, jedině na prospěch věci.

Chápeme naprosto rozhořčení dotčných pánů činovníků, kteří obětují svůj čas, svoji námahu a jistě také svoje peníze k práci obecně užitečné a obecnému prospěchu, začez musíme a jsme jim vděčni. Nevděkem ovšem práce taková zhořkne a není divu, odvrátí-li se od ní dotčný pán s trpkostí, – zase na škodu obecného prospěchu. Zvláště činovníci v našich spolcích vynikají vzácnou nezištností, a nepotřebujeme než poohlédnouti se po českých vlastech, abychom poznali, jak obětavě a nezištně páni pracují. – Ale to je již osud obětavosti, že namnoze setkává se s nevděkem, a ocenění její nastává později, snad příliš pozdě – zloba a nenávisť lidská, pověstná zvláště v našich českých kruzích, nikdy nevyhyne. Kež by pracovníci naši nedávali se odstrašovati podobným okamžitým

¹⁹ Neváháme uvéstí článek doslova jako charakteristický pro názory obou stran i pro život spolkový, o němž níže.

zneuznáváním a pracovali pilně dále, – však jejich úsilí a jejich práce na konec přece jenom zdolá lenošné pomlouvače.

Jenom je třeba upozorniti, jak učinili jsme již svrchu, aby při vši velmi chvalitebné horlivosti bylo vezdy dbáno náležité opatrnosti, zejména pokud se týče práv majetkových. Známo, jak mnozí lidé v této příčině jsou – zbytečně – nedůtkliví. Ale zazlívati jim toho příliš nelze.

Onen majitel pole, vida účelnost kolíku v jeho majetku zaraženého, nemusil ovšem hned stavěti se proti práci té, bylo by jistě stačilo mírné upozornění a horliví pracovníci byli by jistě vyhověli v té příčině požadavkům činěným. Ale co plátno, – v právu onen majitel byl. Kdykoli cokoli chceme podniknouti na majetku cizím, vždycky třeba vyžádati si napřed příslušného svolení. Jak často se stává, že po dožádaném svolení majitel rád a ochotně svolí ku pracím velikým, kdežto beze svolení nepřipustí ani práce sebe menší! A hájí-li kdo svých majetkových práv, – konec konců musíme dáti jemu za pravdu, byť i forma, kterou tak činí, byla poněkud obhroublá.

Znova a s důrazem tedy připomínáme pánům pracovníkům našim, aby neopomíjeli vyžadovati si dovolení od majetníků ku pracím turistickým a jakýmkoli jiným, byť sebe nepatrnějším, i takovým, jako jest stavba pomníků! Žádá toho slušnost i prospěch věci, neboť tímto způsobem jistě docílíme vždy víc, než kdybychom nedbali práv majetkových, mylně se domnívajíce, že ku své práci obecně prospěšné máme právo tady natíratí svoje značky, tam zarážeti kolíky neb upravovati cesty. Několik dobrých slov ušetří nám pak později mnoho nepřijemností. Netřeba nežli vžítí se v postavení majitelovo.

Píšeme toto upozornění s plným vědomím, vydávající se i nebezpečí nevole obětavých a pilných pánů činovníků, kteří budou s trpkostí vyčítati i nám, že neuznáváme a nehájíme jejich práva proti brutálnosti a nemístné nedůtklivosti jednotlivých majitelů.

VIII. Doma a v cizině (Dokončení)

Různé strany v cizím městě. – Úloha hostitele v tom případě. – Host buď opatrný ve svých výrocích a pozor na cizince. – Potřeba spisu o poměrech českých pro cizince. – Naše styky mezinárodní. – Snahy obeznámiti cizinu s poměry českými. – Mezinárodní sjezdy a zájezdy. – Bankety. – Čechové v cizině.

Obtížné neb aspoň nepříjemné je postavení toho, kdo přijde do toho kterého města navštívit známé nebo přátele, najde tam dvě nebo několik rozvaděných stran anebo národností, jichž rozpor jeho se netýká. Pouhému turistovi, který se omezuje na svůj hotel a návštěvu němých památek, nemaje příležitosti vniknouti do městských společností, a který stýká se nanejvýše s číšníky a průvodci cizinců, vrátnými musejí a fiakristy, je věc celkem lhostejná a snad ji nepozoruje. Ale jinak přijde-li na příklad Čech ze staré vlasti do města amerického návštěvou k Čechům, rozděleným tam na katolíky a svobodomyšlné, zuřivě se potírající, nemluvě o jiných stranách politických nebo náboženských. Ani tak daleko netřeba jezdit, neboť rozvaděné Čechy najdeš všude, v Čechách samých ovšem nejvíc. Přicházíš jako přítel všech, máš po případě přátele v obou táborech, nemáš příčiny rozhněvati si tu neb onu stranu, spor obou tě nezajímá, netýká se tvého přesvědčení, anebo vidíš, že je malicherný, dětinský, středověký, – a teď pojednou od tebe žádají, aby ses rozhodl pro tu neb onu stranu. Nechceme ani valně šířiti se o tom, jak je v té příčině cizinci, přišedšímu do Prahy, jemuž ani Češi ani Němci neudělali nic, nebo který k vůli Čechům sice přišel, ale nezná jejich řeči a s Němci je ve styku přátelském neb obchodním a podobně. Dejme tomu, že si pozvete sem Švéda, který dostal z domova doporučení na některého zdejšího Němce nebo vůbec nějak chce užítí svého pobytu zde s Němci, ovšem nemaje předem potuchy o vzájemném poměru obou pražských národností. Nebo dokonce že navštíví vás známý váš Němec, rovněž ničeho netušící o zdejších bojích (přes všecky noviny je Němců hned

v sousední říši ne na tisíce, ale na milliony, kteří nevědí naprosto nic o tak řečených hrozných útrapách svých ubohých soukmenovců v Čechách), který najde tu nejen svoje soukmenovce, ale náhodou snad i známé mezi nimi. Což kdyby takový váš host vás požádal, abyste šli s ním do německého kasina, nebo kdyby dokonce jeho zdejší německý přítel pozval vás tam jakožto hostitele jejich známého přímo? Při nejmenším, kdyby příchozí cizinec chtěl navštěvovati společnosti obou rozvaděných stran? Dejme tomu, že studuje zdejší poměry, a chce slyšeti názory a mínění obou táborů – a zatím nepochodí ani u jednoho ani u druhého z nich, jež oba mu na konec vyčtou ramenářství?

To všecko jsou možné případy a okolnosti velmi choulostivé pro obcování s lidmi, vyžadující mnoho opatrnosti a taktu.

Nejméně závislým je dojista ve případech takových host, který ubytovav se v hotelu není ničím nikomu vázán za pohostinství a ve všech svých stycích je volnější. Kdežto ten, kdo přijal pohostinství u toho kterého straníka, je tím už sám povinen k jistému strannictví. A vezdy ten je ve značné výhodě, kdo jest o poměrech informován již předem, pokud to možno, a studovati poměry ciziny již před cestou jest obecně známým požadavkem a radou těm, kdo rádi by se vyhnuli starým nesnázem z neznalosti plynoucím.

Jsou arci okolnosti, provázející případy tuto uvedené, tak rozmanité, že nesnadno stanoviti pravidla určitá a zbývá toliko všeobecné pravidlo obcování s lidmi: vzájemná blahovůle a taktní upřímnost, z toho vyplývající. Přijdete-li na místo rozbrojů a poznáte-li rozbroje ty, – což ani nebývá nesnadno, neboť sebe taktnější hostitel nedovede předstírati přátelství tam, kde není, ba naopak pokládá právě proto, že je taktní, za svoji povinnost upozorniti vás na stávající nešváry, – povězte upřímně, že přišli jste s blahovůlí k oběma stranám, proti nimž žádného nechováte nepřátelství a aby vám nebyl vykládán ve zlé styk i se stranou protivnou, když už styku tomu nelze se vyhnouti. Tak příchozí Čech do Ameriky nemá přece příčiny vyhýbati se ať katolíkům, ať svobodomyšlným neb jiným, kteří všichni jemu přicházejí vlídně

vstříc a mezi nimiž vesměs jsou lidé vši úcty hodní. Jako zase navzájem Čech z Ameriky nemá příčiny rozeznávat Mladočecha od Staročecha nebo realisty, národního sociála od sociálního demokrata, tím méně, když všickni tito potírající a rvoucí se bratří vítají strýčka z Ameriky s náručí otevřenou.

Nechťjete však rozsuzovati, i kdyby vás o to žádali, ať z té neb oné strany. Neznáte a nemůžete znáti poměrů do nejmenších podrobností, jichž musili byste, kdybyste chtěli míti úlohu rozhodčího, a povězte bez pokrytu, vám že v té příčině rozhodovati nelze. Vykládá-li vám váš hostitel příčiny a podstatu sporu, vyslechněte jej klidně, z ohledu pohostinství jste nuceni neodporovati, ale nesmíte souhlasiti, nesnáší-li se jeho názory s vašimi a zůstaňte pokud možno němými posluchači. Nutí-li vás jedna strana k prohlášení, že má pravdu a nejste-li o pravdě té přesvědčeni, nemůžete dobře dáti odpověď přímou z ohledu na hostitele, nehledě k tomu, že věci jsou nezřídka zavilé a spleťité a o tom, co nebylo doma rozřešeno za dlouhá desíti let, nelze cizinci rozhodovati v krátké době. Není-li vaším účelem studium těch poměrů, pak vůbec hleďte vyhýbati se hovoru o nich, zůstávajíce toliko nezúčastněnými pozorovateli. Vyžádá-li si vaši návštěvu druhá strana, jste ovšem povinni oznámiti to svému hostiteli, který taktním jsa, neodepře souhlasu omluviv se, že nemůže vás provázeti, tak jako Čech nemůže dobře provázeti hosta v Praze do místnosti Čechům vůbec nepřátelské.

U strany, protivné vašemu hostiteli, chovejte se způsobem stejně rezervovaným a nemůžete-li se vyhnouti hovoru o příčinách sporu, ani zde nedělejte rozhodčího, i kdybyste souhlasili nezapomínajíce na ohledy, jimiž jste povinni hostiteli.

Teprve pak, když poznali jste jádro sporu – nestane se to asi v krátké době, na jakou bývají omezeny obvyklé návštěvy, – nebo když rozhoduje přirozená sympatie nebo naprostý souhlas názorů, postavíte se na tu neb onu stranu, – a jste-li gentleman každým coulem, přičiníte se o vyrovnání sporu, pokud to jest ve vaší moci tak, aby zavládl všude božský mír a andělská harmonie.

* * *

Stejně choulostivou jako úloha hosta jest v podobných příčinách i úloha hostitele, jak již svrchu poněkud naznačeno. Hostitel, pokud sám ve sporu stran je zúčastněn, především bude se chrániti zatahovati do něho i svého hosta, ač vhodným způsobem naň upozorní vyhýbaje se diskusi a ponechávaje hosti naprosto volnou ruku. Přeje-li si host poznati místní poměry, učiní mu hostitel podle své možnosti po vůli a tak, aby cizinec poznal obě strany. »Mám-li zde hosta Němce,« vypravoval mi Pražan-Čech, »vysvětlím mu zdejší poměry snadno a rychle. Chodíme nejdříve do českých závodů a mluvíme po německu. Nikde ani těch nejmenších obtíží. Na konec se stavíme v kasině (!) nebo v některém čistě německém hostinci – není jich v Praze mnoho, – a tam já začnu hlasitě po česku. Máte viděti nejdříve ten rozruch, potom rozhořčení mého hosta na sklepníkovu »Ich verstehe nicht« a z Šavla stane se Pavel obratem ruky...« Ne každý může následovati příkladu tohoto křtitele Němců, ale každý hostitel je povinen, žádá-li host vysvětlení poměrů, vysvětliti mu je pokud možno objektivně a nezamlčovati mu ani chyb a nedostatků své strany.

Hostíš-li u sebe náhodou dvě osoby přátelsky sobě nenakloněné, dělej, jakobys o poměru tom nevěděl a vynalož vše, aby nepřátelství u tebe nepropuklo²⁰.

* * *

Cizí host nezapomínej náležitě opatrnosti i proto, že jsi předmětem zvýšené pozornosti, že tvoje slova se odvažují, opakují a po případě i tisknou. Nevěř hned každému a ledajakému

²⁰ V situaci nejvýš nepříjemné ocítil se hostitel, který uvítal u sebe dva svoje přátele A. a B., příšedší odjinud ku místní slavnosti, ku které jeden z těchto přátel, pan B. napsal Památník a do něho o panu A., jakožto bývalém předáku toho města, stať bezdůvodně nepřilíš chvalnou, což hostitel zvěděl teprve v předvečer slavnosti. Situace hrozila státi se svrchovaně trapnou pro všechny tři, – ale taktí hostitel vyvážl z ní aspoň pro slavnostní chvíli tím, že se přičinil, aby Památník byl vydán až – po slavnosti.

nespokojenci, který nenalézá porozumnění mezi svými spoluobčany, hledá je u tebe a stykem s tebou hledí napravovati svoji pověst. Mnozí rádi vyhledávají cizince, jen aby se chlubili svými rozsáhlými známostmi v cizině a zneužívají jich ke svým účelům. Rozpoznati je lze snadno, bývají to mluvkové a lidé dotěrní, kteří o každém ti poví něco zlého, ale o sobě naopak to nejlepší, nespokojenci a horké hlavy.

Také před cizinci záhadnými dlužno varovati a nevěřiti hned pouhému představení. Žádný slušný cizinec nevpadne do neznámé domácnosti bez náležitého doporučení buď svých domácích úradů nebo některého tvého a svého známého a nikdo nedávej se oslniti skvostnou uniformou nebo nádherným exotickým krojem. Začne-li pak takový cizokrajný kavalír vypůjčovati si peníze, je to neklamným znamením, že je to nějaký švindlěř. Takovému člověku bez rozpaků ukážete dvéře a nechybíte, ani kdyby to byl opravdu nějaký indiánský vojvoda. Když vojvoda, ať nejezdí bez peněz. [Srv. také kap. XXXIII. Na cestách a na venkově.](#)

O našich sporech národnostních a jejich příčinách píše se nejen dlouhé a mnohé články, ale i obšírné knihy. Obsah a průběh sporů těch nespokojenců si zapamatuje a bylo by s velikou výhodou, kdybychom o těch věcech měli stručné, ale obsažné brožury, psané objektivně a zřetelně i v několika jazycích, jež by i soukromníci mohli rozdávat svým známým nebo Čechové na různých mezinárodních kongresech přítomní svým kolegům. S tím ovšem souvisí i naše politické postavení, snahy státoprávní atd., jež ani nám samým nejsou vždy dosti jasny a stávají se čím dále tím zavilejšími vzrůstem četných politických stran, v nichž sotva se vyzná ten, kdo nevěnuje nebo nemůže věnovati značné pozornosti vývoji politických našich poměrů. Stručná knížka o českém státním právu, nebo přiměřená stať o tomže předmětu v brožuře svrchu

uvedené byly by s velikým užtkem jak pro cizinu, tak pro nás samy, neboť ne každý může se věnovati studiu objemných kněh o té věci.²¹

²¹ V »Máji« 1911 str. 484 napsal jsem toto upozornění: »Ocitl jsem se v následující situaci: V jistém mezinárodním shromáždění – lhostejno, ve kterém – měla být přetřásána otázka zastoupení českého, proti kterému někteří členové se stavěli proto, že Čechy nejsou žádným státem samostatným. Přítel cizinec, nám nakloněný, prosil mne, abych jej o věci informoval a já mu slíbil, že mu v té věci dopíši, aspoň v hrubých rysech, a ostatek dodám ústně před schůzí. – Nejsa odborníkem ani historickým ani politickým, měl jsem za to, že stačí několik slov, snad stránek dopisu, ale přece, chtěje býti trochu podrobnějším, pustil jsem se do studia a sháněl literaturu. Při prvních krocích jsem však shledal, že pokouším se o nemožné a teď teprve mi napadlo, abych poslal příteli nějaký o věci spis. Ale jaký? Přítel byl Nor, mluvil francouzsky a trochu také anglicky. – Česká kniha nepomohla by mu nic a také jinojazyčná směla v tom případě býti jen stručnou, informační brožurou. Té bohužel však není. Existuje toliko kniha dra H. Tomana, staršího data, příliš obšírná. O státním právu českém a o postavení české koruny k říši rakouské mluví se tolik, ale mám za to, že cizina věci informována není a býti nemůže, nemajíc potřebných pomůcek. Nebylo by s výhodou napsati, vydati a po případě i rozšířovati brožuru toho obsahu v jazycích francouzském, anglickém a německém? Ačkoli mám za to, že nejpotřebnější je spisek český, neboť pochybuji, že ti, kdož o státním právu českém mluví, mají o něm vždy pojem naprosto správný a ujasněný.«

K tomu poznamenala »Samostatnost«: »Projev tento zasluhoval si otištění jak pro svoji věcnost, tak z jiných důvodů. Upozornění přichází totiž tím více včas, neboť letos na podzim budeme vzpomínat čtyřicetiletí fundamentálek, které byly nikoli pouhým návrhem státoprávního vyrovnání, ale skutečným ujednáním, jež představovalo přání celé země, respektive českého sněmu. Fundamentálkami podrobně se obíral dr. Lad. Machač řadou článků v »Pokrokové Revui« (od května 1909 do února 1910). Zmíněná brožura dra H. Tomana vyšla r. 1872 pod názvem: »Das böhmische Staatsrecht und die Entwicklung der österr. Reichsidee vom J. 1527 bis 1848«. Podrobný výčet literatury o českém státním Právu uveřejněn jest v knize »Státoprávní politika«, vydané »Samostatnosti«. Ve francouzském jazyku vydána již r. 1867 publikace o českém státním právu: L'Autriche et la Bohême (v Praze u Grégra). Obsahuje vedle historické předmluvy překlad řeči dra Fr. L. Riegra o státoprávním vyrovnání, pronesenou na sněmu král. Českého. Od té doby bohužel český národ nečinil vážnějších pokusů tohoto druhu, aby informoval cizinu o svých státoprávních snahách. – Projev v »Máji« otištěný je novým dokladem toho, jak cizina sama a styky s ní nutí nás, abychom se sami více starali o svůj státoprávní program, o jeho studium, jeho literaturu i jeho propagaci.«

O svých stycích mezinárodních rádi čítáváme v novinách, v nichž zprávy nadepsané mnohoslibnými tituly sotva ujdou pozornosti nejširšího čtenářstva lahodíce a lichotíce jemu. Ale je to jen sladký klam.

Je pravda, že od několika let někteří cizinci poněkud si všímají toho malého národa, který tak houževnatě hájí svoje bytí. Před padesáti lety byl to jediný mladý francouzský učenec, Louis Leger, který o Čěších také psal a po něm několik jiných. Pak přišli do Francie Sokolové, vítězili v červených svých košilích, někteří publicisté poukazovali na rozdíl názvu Bohême a Tchèque, deputace francouzských gymnastů, ba dokonce i městské rady přišla sem, naše deputace zase byla vítána v Paříži, – a není divu, že národ, kterého před tím nevšimal si naprosto nikdo, který byl zvyklý, že o jeho existenci ve světě ví se téměř méně než nic, začal si na to domýšlet a horké hlavy vyvozovaly z toho dokonce důsledky o francouzsko-českém přátelství, jehož ovšem hlavním pilířem je společný antagonismus a všecko, co se točí kolem toho. Jděte však do Francie a hledejte tam stopy a účinky těchto styků a nenajdete jich mnoho. Naši krajané v Paříži usedlí vám řeknou, že vám tam pomůže jenom vaše dobrá práce a vědění, pouhým češtvím že se tam neprobijete ani tak jako u nás Francouz, který v nejhorším případě uživí se tady vyučováním své mateřštině.

Není naprosto žádnou výtkou ani francouzské ani které jiné společnosti, že její vědomosti o nás jsou dosud kusé, velmi kusé, ale připomenouti to dlužno, aby z falešných pramenů nebyly odvozovány falešné závěry. Stále ještě francouzská široká veřejnost zaměňuje pojem Čech s Uhrami, Prahu klade do království Uherského, a nejsou to jen francouzské služby, které straší děti pojmem Bohémien totožným s cikánem, ale i lidé dosti vzdělaní dopouštějí se podobné záměny. Sem tam najdete Francouze, který dovídaje se, že jste z Prahy nebo z Čech, zvolá sebevědomě: »Ah – Paláczy, – pilzensky!« – »Oh, que vous êtes bien informé!« – má

z toho radost k slzám dojatý ubohý Čech a na dobré přátelství se pak připíjí.²²

Ještě hůře je v Anglii, třeba že Angličané jinak znají svět mnohem lépe než Francouzi. Podivuhodnou náhodou však Angličané Čechům se vyhýbají, až na Karlsbad, kde o Čechách a o Česích málo se doví, až na nepatrné výminky v nejnovější době. V Rusku ví se o nás ještě méně a o cizině ostatní, myslím, ani netřeba mluvit; leč snad u Jihoslovanů že slovo Čech má dobrý zvuk.

²² »Starý turista« psal o stycích česko-francouzských v Časopise turistů (r. 1910 str. 440): Pěkně se čte o tom francouzsko-českém přátelství, jak v novinách českých, tak tu a tam i v žurnálech francouzských, do kterých píše naši přátelé francouzští, nebo do nichž česká korespondence dovede umístiti lokálku. Není pochyby, že v dobách novějších leckterý Francouz zajímá se o ten neklidný nárudek v srdci Evropy, o němž celá Evropa vůbec a tuze mnoho Francouzů zvláště pořád ještě nemají náležitě jasného pojmu, a že častěji než kdy jindy zavítá nějaká francouzská delegace k nám, a tady nám řekne pěknou poklonu při poháru šampaňského. Když pak čteme zprávy o tom, myslíme si v duchu: Až přijedu do Francie, padnou mi tam kolem krku, nebo až mi bude v Čechách zle, odstěhuji se tam, mezi Francouze, a bude dobře. Dlužno však bráti to všecko cum grano salis. – Hovořil jsem letos v Paříži znova s nejedním krajanem v Paříži usedlým a jejich řeči vyzněly asi v ten docela přirozený a rozumný smysl (výše uvedený): »Tady cení moji práci a schopnost, – po národnosti se nikdo neptá. Také bych mu mnoho tím nepověděl, že jsem Čech. Obyčejný Francouz by nevěděl, kam mne zařadit.« A tak jako před nedávnem delegace pařížské municipality v triumfu přijela do Prahy – tak letos byla zase ve Vídni, v téže Vídni, která Čechy topí na lžici vody. Arci někteří z pánů zajeli také – naprosto neúředně – do Prahy a slyšeli jsme znova řeči velmi přátelské. Ale nic platno, věc zarazila... Nezapomínejme na jednu okolnost při svých stycích mezinárodních: že my vždycky jsme ti chudší, ubožejší, kteří čekáme pomoci, sami že nemůžeme poskytnouti nic, žádných řádů, žádných titulů, leč upřímného pohostinství. Je to dost pro několik vřelých slov ze strany cizinců, ale nevím, stačí-li to na skutky v dobách opravdové potřeby. Vzpomeňme na nedávné polsko-české bratrství a návštěvy Čechů u Poláků... Tenkrát jsme myslili, že opravdu »teď to začne«. A zatím... Proto pozor! Nespoléhejme na nic, než na sebe, naše síla není za hranicemi, kam sice rádi chodíme, ale jen jako turisté, s očima i ušima otevřenými, ale se srdcem opatrným. Za to važme si náklonnosti a lásky opravdové, která osvědčuje se skutkem... Nechceme zastavovat českou káru, jen trochu zabrzdit, kde třeba však i popohnat.

Že nejspíše ještě v Německu o nás se píše a při tom dobrého tuze málo, ví se obecně. Jest to jedna z nejsilnějších zbraní, kterou nepřítel bojuje proti nám.

Široká cizina o nás ví méně než se domýšlíme a než se zdá ze zpráv novinářských, často nadouvaných. Proto však trudití se netřeba: nežijeme pro cizinu, alébrž pro sebe a pak, bude-li vniterný život náš silný, všimnou si nás cizinci i bez našeho úsilí. Tak jako jednotlivec, chce-li se uplatniti, musí pracovati, tak i celý národ, jehož spasení jest jen v práci a vědění. Pracujme co nejúsilněji, snažme se pěstovati dobro, mravnost i krásu a nezmizíme. Počátky se jeví, ovšem poznenáhlé, neboť nejsme tak šťastni, abychom proti národům i menším s existencí zabezpečenou mohli se vyvíjeti volně a klidně, a každý z nás pracuje, maje takořka v jedné ruce meč, ve druhé svůj nástroj. Ale hudba česká, české malířství a sochařství razí si pozvolna cestu i za hranice, i přes vysokou, neschůdnou hráz, kterou kolem nás tvoří němectví, a začíná i česká literatura. V neposlední řadě uplatňuje se v cizině i česká výchova tělesná, jak ji vypěstovali Sokolové. Čím dokonalejší bude české umění a česká věda, tím přese všecko vnější nepřijeň úspěchy naše budou větší a v tom dlužno hledati vzpružinu k dalšímu úsilí.

Nespoléhejme ani na Slovanstvo, krví nám nejbližší. V neštěstí našem neujme se nás ani strýček od západu ani bratr od východu; zápas národů o bytí či nebytí není ideální. Kdo s koho, ten s toho a bijí se i vlastní bratři až trudno se na to dívati.

Přes to přese všecko nesmíme podceňovati snahy těch nemnohých, kteří slovem i skutkem, nejvíce perem, přispívají k tomu, aby cizina nabyla o nás lepšího ponětí paralyzující takto aspoň z části nepřátelské útoky německé publicistiky, na kterou svět je odkázán daleko více než na málo komu srozumitelné články novin českých. Knihy a statě novinářské, psané našimi pracovníky o nás, tvoří důležitou složku národního našeho zápasu, je to bezpečný předvoj, po kterém následuje vlastní národní práce hlásící se o uznání. Každý dopis informační o nás, každý cizí host, kterého vítáme a informujeme, všechny spolkové instituce cizinecké mají svůj

význam v národní práci, ale nesmíme přestávat na tom, hledající jinde konečný svůj cíl.

Jest dojista naší povinností starati se o dobrou pověst svého národa, tak jako obchodníkovi nezazlíváme rozumné reklamy, bez níž sotva by se obešel. Ale co platna reklama nejlepší, když zboží nestojí za mnoho. Nejdříve tedy dobré zboží, – upřímná, poctivá práce ve všech oborech, – a pak teprve upozorňovati na ně!

* * *

Jest úkazem svrchovaně potěšitelným, že Čechy a Praha stávají se cílem sjezdů mezinárodních. Nelze dosti oceňovati jejich význam pro nás, kteří máme dík mocným nepřátelům v cizině pověst nevalně dobrou ba i u přátel. Proto tím je významnější, podaří-li se někoho dostati do té »jámy lvové« a ukázati mu, že je tady dost pěkně. – V posledních dobách hostili jsme v Praze řadu vynikajících učenců při sjezdu radiologickém, nedávno hoteliery, konající svoje porady tušime ve Vídni, a učinivší do Prahy zájezd. Víme, že nezmění se poměry obratem ruky, ale tady spokojíme se i s malým krokem ku předu; několik úspěchů nepatrných dohromady dá přece nějaký výsledek. Peníze, které stojí taková mezinárodní společnost, nesou našemu čestství veliké úroky a jen pane Bože houšť s těmi cizinci sem. Najdou se snad i jednotlivci Češi, kteří budou moci hostit celé takové společnosti, a zajímavo, že i města venkovská se o zájezdy jejich zajímají.

S mezinárodními sjezdy souvisí povahově velmi úzce i zájezdy našich do ciziny, zejména korporativní, jako jsou zejména cesty členů městské rady do Paříže a do Londýna. Nejsme toho mínění, že pánové s panem primátorem v čele si jen tak vyjedou pro zábavu na několik dní »podívat se na Paříž nebo na Londýn«. Naopak víme, že podobné zájezdy přinášejí účastníkům námahu, fysickou a duševní, a že pánové přivázejí si odtamtud jen zkažené žaludky. Jestliže také někdy nějaký řád, budiž jim požehnán. Je dobře tak, nemusí vždycky dostat všecko jiní, ať někdy také my. Nic není příhodnějšího nežli podobná příležitost navazovati styky, – přece

v té věci nejkrásnějším příkladem je německý Reisekaiser, který svojí cestovní politikou, často znevažovanou a zlehčovanou, Německu a jeho obchodu tolik dobra způsobil! Nezávidíme pánům londýnských a jiných banquetů, z plna srdce přejeme jim na nich dobrého chutnání věduce, že nebudou tyto hostiny ani nám tady doma při prosté polévce zbylým bez užitku.

* * *

Když už je řeč o banketech, budiž nám dovoleno několik slov k nim.

Divno dost, že otázka tato zdá se spornou v lůně národa slovanského, který se rád holedbá svou pohostinností, která - zdá se - je víc legendární nežli skutečnou.

Rozděleme otázku ve dvě: banquetujeme v cizině a banquetujeme doma. První uvedená stránka otázky nezdá se valně pochybnou: pozvou-li nás někde venku k hostině, přijmeme pozvání rádi, už ze zvědavosti prostého turisty, a jistě ze zdvořilosti - naskytne-li se příčina, - zveme laskavého hostitele zase do Čech na oplátku. Proti tomu není valných námitek. Zvykáme tomu, že hromadné návštěvy v cizině bez banquetů se neobejdou a klidně tam tedy oblékáme frak a připravujeme žaludek na cizokrajná jídla. Ale není tomu dávno, přece jsme četli v novinách výčitky činěné společností české, velice vážené, že při svých výletech do ciziny, kongresech či sjezdech nebo sletech místo práce banquetů. Slušný člověk banquetům prý aby se vyhýbal, nechce-li býti obviňován z požitkářství. A proti tomu ozvalo se velmi rázné ohrazení v tom smyslu, že (vážená ta) společnost na banquet ani nešla, jak svědčila prázdná místa jí tam vyhrazená. Ani jeden ani druhý nemá pravdu, byť i prvý měl dobrou snahu po jiné formě, účelnější k seznámení se a k informování a trval stokráte do posledního písmene na tom, co napsal, a byť i druhý chtěl dokazovati propast mezi prací jeho společností a požitkářstvím. Přijmeš-li laskavé pozvání k hostině, - to že už jsi požitkářem? Abys nebyl, zasedni za stůl, z osmi, desíti jídel vyber sobě polévku, kousek masa a příkrm, pij jenom sklenici

vody. Chlubí-li se druhý, že při bankete místa Čechů byla po nejvíce prázdná, prozrazuje nedopatření: buďto Češi se v čas neomluvili (ať z těch neb jiných důvodů), jak slušnost káže, – pak hostitel neměl pro ně vyhrazovat místa a dopustil se vůči nim nešetnosti, – anebo se neomluvili Čechové, pak dopustili se oni nešetnosti vůči hostiteli. – Tolik jest jisto, že inter pocula možno podati cizinci vedle sedícím mnohdy lepší a důkladnější informace o věci, o kterou jde, nežli v dlouhé kongresové nebo sjezdové přednášce, že u poháru navazují se důležité i zajímavé známosti a zjednávají úmluvy, čehož svědectvím jsou legendy o nalžovském koňaku. Výlohy hmotné nesou pak mnohonásobný úrok, i nehmotný. Tím vším není řečeno, že na banketě musím jíst a pít, až se hory zelenají, to činí leda člověk neslušný, nebo ten, který doma dosyta se nenají a nenapije.

Bankety pořádné také doma pro cizí hosty, návštěvníky a turisty, a bývají to zejména bankety obce pražské, které se stávají předmětem útoků často dosti prudkých, podle nichž mnohý by soudil, že leckterý občan dal se voliti do obecního zastupitelstva jenom proto, aby se ob čas dobře najedl. Přijde-li k soukromníkovi host, návštěvník, který je nám milý nebo na kterém nám záleží, snažíme se ho uctít, podáme mu »chléb a sůl«, ovšem ve formě moderní. Tak jako dnes nechodíme oblečení ve zvířecí kůže víc nebo méně obdělané, tak nespokojíme se už s tou starobyloou skromností a na chléb podáváme aspoň ještě dobré máslo. Nelze jinak, časy se mění.

Representace města má vedle jiných povinností i povinnost pohostinství, a jsou okolnosti, kde nestačí jen vlídný stisk ruky pana purkmistra a obou pánů náměstků. K upřímným stykům a sebezpoznaní nezbyvá pak nic jiného, než – hostina. Moudřejšího a lepšího dosud nikdo ve vzdělaném světě nevymyslíl. Nelze si představit, aby s hostem nebo dokonce s několika hosty, – někdy bývá jich do desítek, někdy i do set – banketil jenom pan purkmistr nebo pan předseda cizineckého svazu sám, ani by se to neslušelo, a tu chtít nechtít musí býti pozváni ještě někteří jiní, především členové výboru, nebo vynikající jednotlivci, s hostem v nějaké

souvislosti stojící. A to je asi největší kámen úrazu. Ti, kteří pozváni nejsou, vyčítají pozvaným požitkářství. Nemyslíte, že může být pozvanému účastenství někdy obětí? Snad je trochu indisponován, lékař mu nařídil dietu, je vyrušován z práce, musí obětovat obvyklé pohodlí domácí – pro trochu jídla a pití! Přece všichni ti, kteří bývají zváni, najedli by se dobře a s důstatek i doma a svým účastenstvím konají často jen jistou národní společenskou povinnost. Možná, že jsou lidé, kteří při podobných příležitostech neznají míry, nastrkají si doutníky do kapes a domů přicházejíce, netrefí hned klíčem do dírky – to jsou lidé neslušní, naší společnosti pro ostudu, kteří do veřejnosti nepatří. A nepatří na hostinu ten, kdo strká do šosu fraku svého dessert nebo jablíčko, »doma pro děti«, kterým buďto nemáme ani zvykati, aby očekávali po každé hostině výslužku, anebo jim kupme tu sladkost za pár krejcarů. Nejvýše smíš si zastrčit do kapsy »Menu« pro svoji choť, kterou to zajímá. Bohatý cech rybářský londýnských Fishmongerů dává obyčejně po svých nádherných hostinách svým hostům za výslužku úhlednou dřevěnou kasetku s jemnými bonbony a obaluje tento zvyk pověstí, že to tak ode dávna bývalo, a že páni brávali s sebou z hostin sladkosti manželkám, pro tu noc opuštěným, na útěchu.

Rádi slyšíme, že naše delegace tam nebo jinde byla zvána, horšili bychom se, kdyby čeští zástupci nechtěli se objevovati při hostinách, kde jsou zástupci národů jiných, – a měli bychom stavěti se proti tomu, že se Praha chová tak jako Paříž, Londýn, Vídeň... tak, jak se chová dnes každé slušné město? A dejme tomu, že někdy některý pan obecní starší nebo někdo jiný při tom dobře se pomeje, – inu, neštěstí to není žádné, přejme mu dobré chutnání i dobré zažití. – Když už, reformujme tam, kde toho jest opravdu zapotřebí. Ale buďme rádi, že dobrá naše matička Praha, která má tolik těžkých starostí, přece také někdy dovede dělat dámu, vítá hosty, jak se sluší a patří a důstojně reprezentuje český národ, učíc při tom bodré

Pražany chodit ve fraku a nejíst nožem. Jiného než Prahu na tu reprezentaci nemáme.²³

* * *

Podivná, někdy záhadná povaha česká, ne vždycky svého cíle sobě vědomá, jeví se i v kapitole »[VIII. Čechové v cizině](#)«. Abych dlouho nevykládal, myslím to tak: chceme hráti prim a v okestru se tlačíme mezi pulty, ale dovedeme nanejvýše držet noty nebo nastavovat záda, aby si jiní na ně svoje noty položili; chceme vyniknouti mezi jinými jako aristokraté, ale při tom, pro bůh, jen zůstávejme demokraty, chceme, aby si nás cizina všimla, ale aby to nic nestálo, a tak podobně dále. Vzpomínám jistého Průvodce českého, nezáleží na tom, po kterém kraji, jenž zakládal si na tom, že vodí svoje čtenáře a české cestovatele po nejlacinějších hospodách, a to že je demokratické a odpovídá snahám národa českého. Dojista nikdo nic proti tomu nemůže a nebude namítati, ubytuje-li se český člověk v cizině podle svého měšce, naopak, dobře dělá, neutrácí-li nad svoje poměry, – ale nedělejte z chudoby a nemístné skromnosti národní evangelium. Řekni mi, cizinče, v kterém hotelu jsi ubytován a já ti povím, kdo jsi... Představte si, že přijde k vám návštěvou cizinec, představí se, vytáhne i nějaké doporučení, vy přijmete jej

²³ O banketech tuto starou radu ještě vpisují: »Hody začítí se mají od bohyní dobrotivých, jichž poetové tři vymyslili, nazývajíce je Gratiae: a skončítí se na oněch, kteréž šlovou Musae, s uměním a učením se obírající, jichžto položili devět: tomu tak chtějí, aby pozvaných nebylo méně osob tří, a více osob devíti, k naučení tomu, aby pozvaní nebyli daremní žváči, ani němí, ani chtějí kdo mezi nima jen vždy sám mluvití měl: proto, že to není poctivé, ani příjemné. Nebo jakž vína dobré ho, tak i promlouvání společného mají býti oučastní všickni. A jich rozmlouvání mají býti přátelská a o věcech takových, kteréž by ten čas snéstí mohl a potom překážky v jiných jednáních jinde se nedálo. Nad to, pokudž možné, aby spolu s přívětivostí tou jedni druhým užitečně poslouchili. A jakož o věcech nejistých a spletených rozprávěti ohyzdné jest mezi mužmi, když se sami sejdou, nad to před pohlavím ženským, to nic nesluší žádnému, působě posluchače smutné a nevhodné.« – Jemněji než starý rádce, nedovedli bychom zvláště tento poslední pokyn vyslovití.

přívětivě a laskavě, nabídnete mu i svých služeb a na konec se ptáte, kde mu máte oplatit návštěvu... A cizinec jmenuje někde nějakou hospodu třetího, čtvrtého řádu, snad na předměstí... Teploměr přirozeně sletí se své usměvavé výše. Nemohu-li v cizině bydlet – neříkám přepychově, ale slušně, chtěje při tom všude hlásiti a dávat na jevo, že jsem Čech, tož zůstanu raději doma, abych národu svému nedělal ostudu. Prostota a jednoduchost je hezká věc, ale svět na ni nic nedá a soudí podle toho, jak vystupujeme. A nejkomičtější při tom je, že lidé tuto prostotu hlásající sami prostými nejsou a utratí doma za nicotnosti mnoho peněz. Vždy lépe posloužíme národní věci, uskrovníme-li se doma, ale v cizině za to neškrtneme krejcarů. Není potřebí vyhazovat, ale s tak řečeným demokratismem, který záleží v tom, že oblékneme na cestu nejstarší šat, chodíme v jaegrovcce, div se nám na těle nerozpadne, vyhledáváme obskurní místnosti (v lepších ovšem pro svůj zevnějšek ani se necítíme doma, ba možná, že by nás odtamtud i vypoklonkovali), s tím nepochodíme. Nechci hlásati ani zbytečný aristokratismus na cestách, ale neradil bych, aby, jak jsem naznačil, z přílišné skromnosti udělal se národní princip. Proto, že Čechové všeobecně vyhýbají se větším hotelům, nenajdeme v nich také českých novin. Bylo by, myslím, nemístno, žádati v daleké cizině, abychom se v hotelu sebe větším i česky domluvili, ale začítí můžeme požadavkem českých novin velmi snadno tenkráté, učiní-li si čeští turisté ten který hotel svým dostaveníčkem, nechať majitel je jakékoli národnosti. Odebírá-li listy maďarské, hollandské, bude odebírat i české. Neudělá to ovšem k vůli několika málo Čechům, v koutku se krčícím, kteří úzkostlivě se vyhýbají table d'hôte.

Ale Čechové v cizině mívají tu a tam i »svoje« hotely neb aspoň restaurace. Mám za to, že je na čase říci o těchto útulcích několik pravdivých, a právě proto i trpkých slov. Pochopíte, že nejmenuji nic a nikoho, – je to přirozeno. Míval jsem radost, mohl-li jsem hned po příchodu do hotelu v cizině žádati o pokoj hlaholem českým, ale moje radost se mi zakalila, když jsem ten pokoj dostal: za tytéž peníze všude jinde bych musil dostat pokoj lepší a čistší, bez

vedlejších obyvatel. Kdybych byl chtěl pozvati svoje známé do restaurace téhož hotelu, byl bych se musil hanbiti pro špinavou podlahu a neúpravnost celku, vyrovnávající se ve všem restauracím nižšího druhu u nás. Kdysi podléhaje vlivu častých výzev novinářských, hodlal jsem navštívit ve velikém cizím městě »českou« restauraci. Nehledě k tomu, že bylo dosti nesnadno ji nalézt, - když jsem tam vstoupil a pozdravil po česku, zahlaholilo mi vstříc »Guten Tag, was wünschen sie?« (A nebylo to v Německu.) Několik mladíků u stolu sedících, jak jsem se později dověděl, sklepníků bez služby a krejčích, jinak roztomilých lidí a dobrých Čechů, s nimiž velmi dobře jsem se pobavil, vysvětlovalo mně udivenému, že majitel, Čech, není právě doma, a tohle že je jeho paní, Němka. Nechať, aspoň dobře povečeřím. Dal jsem si tedy české uzené se zelím a ještě něco, pro pivo poslali kamsi vedle -, ale skoro všecko putovalo téměř netknuté do kuchyně zpátky. Víckrát jsem tam nešel, anobř - do německé restaurace na nejelegantnější třídě toho města, kde jsem pojedl výborně a lacino. Podobně dařilo se mi leckde jinde. Kdesi, nezastihnuv funkcionáře českého spolku v restauraci sídlícího, nechal jsem tam visitku, - celá hospoda nevěděla si s tou visitkou rady a odvetné návštěvy se mi nedostalo; to nejednou. Možná však, že náhodou a nechci dělat z toho uraženou ješitnost. Řekne se snad, že to je circulus vitiosus: Češi navštěvujte svoje české restaurace, hotely v cizině, a pak teprve z nich něco může být. Není to pravda. Našinec, založí-li si v cizině podobný závod, nemůže spoléhati výhradně na českou návštěvu, naopak nejdříve počítá - dovede-li vůbec počítati - na návštěvu domácích. Češi by byli nejdříve dobrým příspěvkem a na konec teprve stálým kmenem návštěvníků. Ale kdekoli jsem podobné závody české v cizině navštívil, s výjimkami dosti nepatrnými viděl jsem na první pohled, že z těch, i kdyby Češi se tam hrnuli, sotva bude kdy co reprezentačního. Vždyť, mluvme upřímně, i tam u nás v domovině, kde Češi jsou v menšině a staví toho druhu závody pro sebe, nesnesou konkurence se závody německými, neříkám co do bohatosti a elegance, ale ani ne vždy co do čistoty a úpravnosti. A to

jest hlavní podmínka a zásada všech restaurací a hotelů. – Možná, že nemám pravdu, a bylo by mi to jen příjemno, ale podávám tuto svoje zkušenosti na uváženu.

IX. Různé úvahy

Žádosti o místo, protekce oprávněná a neoprávněná. – Zneužití její. – Lidem spíše dávej, nežli bys od nich žádal. – Nepleť se do sporů a hádek, a nesváděj sňatků. – O radách a informacích. – Smiřování sporů. – Sudť o člověku podle skutků. – Drobné pokyny.

Málokdy se přihodí, aby komu bylo nabízeno nějaké výnosné nebo vynikající místo, leč na př. ministrům, universitním profesorům, podpora, stipendium, cena nebo něco podobného, leda snad členům městských rad a akademií. Ve velikém množství případů, chce-li kdo něčeho dosíci, nezbyvá mu, než aby o to žádal. Svět už je tak zařízen, poněvadž chce býti prošen. Ucházeti se o cokoli může každý, slušná prosba je vždy dovolena, ba i o vyznamenání, jakož svědčí o tom statuty různých řádů. Musíš však býti připraven, že budeš odmítnut, aby nezdar nebyl ti těžkým a nepůsobil ti chvíle příliš hořké. Budeš-li vždycky čekati na uznání svých zásluh a ocenění své dosavadní práce, až přijde představený s prosbou, abys přijal vyšší úřad, nebo deputace, aby ses ujal kormidla některé veřejné lodi a za to ráčil přijati veliký honorář, málokdy se dočkáš. Stane-li se tak opravdu, rozeznávej dobře, činí-li tak nabízející proto, že pak od tebe čekají práci, které jiný tak dobře nezastane; nebo očekávají-li od tebe za to nějakých výhod; nebo dávají-li ti to odměnou za tvoje výkony dosavadní a tvoje zásluhy. Pamatuj, že každý stará se nejdříve o sebe a tobě dá to, oč sám nestojí nebo to, čím si tě chce získati; o člověka v ústraní stojícího sotva kdo se postará. Ten pak často hyne ve svém koutě i se svojí prací.

Ucházíš-li se však o cokoli, učiň tak jen s plným vědomím své ceny a zdatnosti, zachovávaje při tom veškeru slušnost. Nejdříve v úřadech a po nich i v soukromí zahnízdily se určité formy a jistá nutnost prositi »nejpokorněji«, aby úřad ráčil »nejmilostivěji« uděliti »v nejhlubší úctě podepsanému« žadateli to a to místo, začej opět v nejhlubší úctě podepsaný slibuje, že »dobrodiní« toho prokáže se hodným a tak podobně dále. Nelze žádati od těch, jichž osud závisí

na dosažení vypsaného místa, aby čelili takové podlízavosti, měl by rázný a ušlechtilé smýšlející nejvyšší úředník odstraniti tuto neodůvodněnou a zbytečnou poníženost, nikdy upřímně nemíněnou. Měl by zavésti prosté tištěné formuláře, ve kterých by žadatel vyplnil jenom nutná data.

Je správně, uvede-li žadatel v žádosti svoji práci, ale ocenění její nenáleží jemu. Nikdo, žádaje, sebe nechval aniž hory doly neslibuj, vykonáš bez toho služební slib anebo přísahu a to musí stačit.

Žádáme-li o cokoli, podle prosté slušnosti dlužno učiniti tak osobně, ač-li okolnosti tomu nebrání. Z toho důsledek, že žadatel koná návštěvy za tím účelem, aby se představil. Tam, kde pro dosažení místa rozhoduje osobnost žadatelova, jsou návštěvy takové dokonce předepsány; kde návštěvy žadatelů z jakýchkoli důvodů přímo se odmítají nebo jsou zakázány, bylo by nemístnou dotěrností, kdybychom je přes to konati chtěli. V principu však slušnost je žádá.

Je šťasten, kdo může konati dobro a rozdávatí místa, ale nedávej štěstí svoje i svou moc na jevo příliš a způsobem, který žadatele ponižuje! Bývají však zvláště v úřadech lidé, kteří na obsazování místa nemají vlastně vlivu pražádného, ale vůči zdvořilým žadatelům, kteří přicházejí k nim se představit jako snad k příštím chefům sobě nejbližším, vypínají se nevlídně, jen aby ukázali svoji moc a sílu, což my Čechové činíváme rádi, nechápajíce, že větší síla a větší ještě moc leží ve vlídnosti a blahovůli. Nebud'te tolik skoupými na dobrá a povzbuzující slova, jimiž docílíte více, než svou pýchou a povýšeností.

A což protekce? – Je-li protekce tolik, co po česku přízeň a ochrana, nezahrnující zároveň v sobě škodu jiného, nelze v ní hledati nic nemístného nebo špatného. Ucházím-li se o nějaké místo, není v tom nic závadného, požádám-li známého, aby rozhodčí úřad upozornil na mne, na moje vlastnosti pro místo to snad zvláště vhodné, na moji kvalifikaci, chut ku práci atd. Rozhodčí nemůže vždy z pouhé žádosti a jejich dokladů nebo z pouhého představení znáti hned všecko a po případě bude i vděčen za takové upozornění;

jinak by musil tyto doklady sháněti sám.²⁴ Neublíží-li se tím spravedlnosti, že by po takové protekci nebo pro ni byl pomínut žadatel vyhovující lépe podmínkám vytčeným, není, proč bychom se o protekci neucházeli nebo ji odmítali, nabízí-li se. Je to poctivý struggle for life, boj o život.

Stejně odevzdáváme se ochraně poslanců, chtějíce docílití nějaké výhody nám patřící v kruzích vládních, pakliže bez ní bylo by nesnadno ne-li nemožno dosíci, čeho si žádáme. Prosím-li toho, kdo mne zná, aby pověděl tomu, kdo mne nezná, všecko co o mně ví dobrého a příznivého, není to ještě nic víc, než doplněk mé žádosti, její rozšíření nebo zdůraznění způsobem jiným, než psaným.

Jestliže pak ten, kdo uděluje místo nebo podporu, o níž běží, rozhodne se podle toho, jak mu kdo a se které hodnověrné strany byl doporučen, nekoná dojistá nic závadného; naopak hledí podle práva a spravedlnosti udělití výhodu nebo místo žadateli poměrně nejlepšímu. Nejen že spravedlnost se neporuší, ale jest jí učiněno zadost. – Jest často pravděpodobno, že by se tak bylo nestalo, kdyby byl žadatel neměl svého ochránce a výborné jeho vlastnosti by pak ustoupily žadateli s vysvědčeními snad stejně dobrými, ale přece jen ne tak dobře kvalifikovanému nebo méně zasloužilému. Ostatně známo, že vysvědčení ať školní ať jakákoli jiná jako doklad přiložená, neodpovídají vždy a nemohou ani dobře odpovídati pravdě a že doporučení osoby, která zná působení žadatelovo nebo jeho poměry, často váží mnohem víc. Co je na příklad žadatelů za různé podpory, kteří se ostýchají přiznati se ke svým trudným poměrům – jestliže pak ve sboru podpory udělujícím ozve se protektor byt' i nežádaný a vydá pravdě svědectví, jak snadno se pak ostatní přikloní na prospěch žadatele! Ochrana, protekce tu rozhodla. Ovšem, jen když to, co protektor ve prospěch svého chráněnce uvádí, snáší se s pravdou.

²⁴ A také shání vlastními informacemi nebo tajnou kvalifikací, která je protekcí bezděčnou, ať v dobrém anebo ve špatném smyslu, a kterou v podstatě sotva odstraní jakákoli pragmatika.

Jinak má se věc, působí-li protekce na úkor spravedlnosti, práva a pravdy, ať jakýmkoli způsobem nebo v jakémkoli rozsahu; pak dopouští se ten, kdo o protekci se uchází, i ten, kdo se k ní propůjčuje, bezpráví a nespravedlnosti. A je bezprávím vždy, rozhoduje-li při udělení kterékoli výhody na místě předepsaných podmínek pouze přímluva známého nebo přítele, jež může a smí nastoupiti toliko jako přívažek za okolností jinak stejných, jsouc mimo to zdůvodněna a opírajíc se o vlastní zkušenost a přesvědčení.

Ještě ošklivější a nemravnější jest protekce toho druhu, která žádá pro svého chráněnce to neb ono, nabízejíc se k příslušné odvětvě v případě potřeby: Ty mi uděláš pro mého chráněnce toto a já zas tobě pro tvého ono. Anebo využití své moci a vlivu svého k tomu, aby níže postavený nebo odvislý učinil to neb ono proti všemu právu a spravedlnosti, – toť mravní zvrhlost, proti které nutno opřít se vším úsilím.

Není nemravným a nečestným ani zasazují-li se o svého příbuzného, nebo chráním-li svou protekcí rodáka, soukmenovce, jsou-li mé ochrany hodni a pakli tím neubližují spravedlnosti, podmínka, beze které žádnou protekci připustiti nelze.

V tom smyslu dlužno bráti i slovo protektorát jakožto čestnou záštitu, kterou vynikající nebo vysoko postavená osobnost nebo korporace (protektor) propůjčuje některé akademii, spolku, výstavě, kongresu a pod. Uchází-li se pak spolek, akademie atd. u tohoto svého čestného protektora o nějakou ochranu skutečnou, aby jemu neb jí svým vlivem vymohl nějakou výhodu nikoli na úkor jiných nebo na úkor spravedlnosti, nekoná nic nečestného a nemravného.

Takového skutku však dopustí se ten, kdo chce něčeho dosíci jenom na základě protekce, nemaje podkladu své práce a svých zásluh, kdo žije jenom z přímluv a využívá vlivu svých příbuzných a přátel. Obecní starší, městští radové neb úředníci, kteří by své moci užívali jen k tomu, aby opatřili svoje neschopné synky a příbuzné, těžce by hřešili proti společnosti. Ještě více, kdyby celá

ministerstva se plnila vědomě jenom příslušníky jedné třídy nebo jedné národnosti na úkor druhých v témž státě...

* * *

Bylo by zneužíváním protekce, kdybychom chtěli, aby z přátelství k nám soudce rozhodl ve prospěch našeho chráněnce, profesor propouštěl neschopného žáka, nebo zaměstnavatel aby přijal neschopného zřízence. Ale možno bez rozpaků upozorniti soukromě profesora na nějakou okolnost, jemu o žákovi neznámou, na př. že je krátkozraký nebo nahluchlý, která ospravedlňuje jistý ohled k němu, nebo soudce na tu kterou věc týkající se vyšetřování a mluvící ve prospěch našeho chráněnce atp.; nicméně nesmíme se pohoršiti, odpoví-li se nám, abychom svoje oznámení učinili cestou úřední, neboť záleží jenom na blahovůli úředníka, aby nás ve věcech podobných vyslechl mimo úřad. Ostatně mají všichni úředníci, profesori a osoby veřejně působící svoje předpisy a instrukce toho se týkající a netřeba je tuto poučovati.

Mnozí lidé nesmírně rádi protěžují a kde koho, sami ku protekci se nabízejíce. Buď jsou to dobráci, kteří opravdu chtějí pomoci, nebo lidé, kteří se rádi chlubí svými známostmi. Nepoškodíte-li tím jiných, a neurazíte-li spravedlnosti, přijměte jejich ochranu, pakli ji opravdu potřebujete.

Nejlépe na tom je ten, kdo se dovede probíti životem sám, bez ochrany, bez protekce cizí a na základě jen vlastní práce a vlastních schopností. Ten jedině může nabýti neochvějného sebevědomí, které mravně váží daleko více, než místo sebe výnosnější, kterého snad nedosáhl. Jenom takoví lidé jsou povahy zocelené a byť jich i netitulujeme Excellenci, máme před nimi neomezenou úctu, nezávislou na zevních formách. Jejich štít je nejenom čistý – protekce spravedlivá štítů nemusí ještě pošpiniti – ale září světlem na všechny strany. Jsou to duchové silní, vynikající, celí mužové nebo i ženy, jakých je více než se zdá, poněvadž nevylezli vysoko na žebříku společenském a není jich vidět. Je jich mnoho zvláště ve třídách

nižších, mezi dělnictvem a živnostníky, lidí, kteří o nic se neucházejí a jenom pracují, nespolehajíce na nikoho a na nic, leč na sebe...

Jiní lidé zase mají utkvělou myšlenku, že jen protekcí lze se něčeho domoci a stále ji shání, ať pro sebe, ať pro jiné. Jsou to slaboši, nemající špetky sebedůvěry, jako student, který se domnívá, že školní práci musí opsat a ani se nepokouší o vypracování samostatné. Jsou postrachem různých kancelářů i jednotlivců, a úcty svými snahami nezískají. Z těch ani s protekcí mnoho nebude.

* * *

Zavděčíš se vždy, budeš-li spíše dávatí nežli žádatí a požadavky svoje vůbec hled' stlačití na míru nejmenší. Kdybys jako Diogenes ve svém sudě na nikom nemusil býti závislým, bylo by ti nejlépe. Co můžeš, vykonej si sám. Tak na př. v kavárně nebo v hostinci nežádej, aby ti sklepník do kabátu pomáhal, když sám se k tomu nemá. Upadne-li ti nějaký předmět, nečekej, že ti ho zvedne někdo jiný, byť i mladší, ale zvedni si ho sám. Rodiče, představení, zaměstnavatelé nedomnívejte se, že by bylo pod vaší důstojností, uděláte-li si to neb ono sami a nečekejte, až přiskočí syn anebo dcera nebo sluha. Veďte je sice k náležitě pozornosti, ale nechtějte na nich v této příčině záviseti.

Kdežto sám naopak hled' každý pokud možno býti ochotným a pomáhati, kde potřeba žádá, aniž však při tom překročiti jisté meze. Stařec nebude sloužiti děvčeti, nebo stařena mladému pánovi!

Neobtěžujte svých známých a příbuzných drobnými věcmi, které sami můžete si obstarati. Zvlášt' venkované vynikají touto slabostí, že rádi se dávají obsluhovati svými známými ve městě. Ten hned dostane výzvu, aby se »zastavil« u krejčího »až půjde okolo« a popohnal vyhotovení objednaných šatů, zatím co by na to stačil korespondenční lístek přímo panu mistrovi neb závodu adresovaný (vtipný známý ve městě napíše pak ten lístek ihned sám, aby nemusil tu věc nosit v hlavě a vážití čtvrt anebo půl hodiny, ne-li více cesty), hned zase dojde prosba, aby koupil to neb ono a ještě

k tomu poslal, kdežto objednávka přímá docílí lepšího a rychlejšího vyřízení, a tak neustále.

Někdy ani vděku není, pošleme-li klobouk, který nevyhovuje, předmět, který se nelíbí, neboť vkus náš zhusta bývá jiný než tam na venkově. Jinak, je-li ku vyřízení věci zapotřebí naší osobní intervence nebo je-li to pro osobu z blízkého příbuzenstva, jejíž vkus známe a když svým zasáhnutím ušetříme venkovana nikoli jen korespondenčního lístku, nýbrž obtížné a nákladné cesty do města. Pak ovšem posloužíme rádi a náš čin je dobrý.

* * *

Nemíchejte se do sporů a hádek jiných a nechtějte jich rozsuzovati, když se vás o to nikdo neprosí, zvláště ne do sporů rodinných, ve kterých je vždycky nesnadno rozhodovati, i kdybys vyslechl obě strany. Přichází tu v úvahu tolik rozmanitých okolností, že nelze jich všech uvážiti a proto raději vyhni se soudcovské stolicí, ať tak či onak bys rozsoudil, obyčejně obě strany na tebe zanevrou. Nejtíže je odhadnouti pravdu ve věcech a rozporech manželských, jichž podrobnosti zůstávají vždy nepřístupnými; nutno spokojiti se tím, jak manželé mezi sebou se smluví nebo jak rozhodne soud a nepátrati dále. Horší ještě a nevděčnější je té neb oné straně raditi, co má dělat.

Stejně nevděčnou jest úloha sváděti sňatky, ale přes to přece vyskytují se a budou se vyskytovat lidé, kteří ochotně při tom pomáhají. Nic snazšího, nežli že pak všechny nesnáze manželství svedou se na ubohého tlampače, který třeba nic jiného neučinil, nežli že pronesl svůj náhled, že ti dva lidé by se k sobě hodili. Poněvadž sňatky v nebi se uzavírají, nepleť se nikdo pánu Bohu do řemesla. Chce-li si kdo z uzavírání sňatků udělat živnost, budiž, je to jeho věc!

Požádá-li vás někdo za mínění o nápadníku své dcery neb o děvčeti, o které se uchází jeho syn, buďte svrchovaně opatrní a zlého neříkejte nic, co byste nemohli nezvratně doložiti nebo říci dotyčné osobě do očí, aniž srovnati se svým svědomím. Mimo to nic

není klamnějšího než raditi ke sňatku, nebo zrážeti z něho, protože manželství často nejvíce slibující rozpadají se za krátko a naopak...

A představte si pak, že ta nebo druhá strana manželská časem se dozví – a dozví se obyčejně – jak jste bouřili proti ní a jejímu nynějšímu štěstí... anebo jak vám bude žehnati ten nebo ta, jemuž nebo jíž jste doporučovali nynější polovici, která ve skutečnosti ukázala se horší! Proto nikdy nechybíte, odmítnete-li veškeru radu a budete-li v informacích svých co nejopatrnější, řkouce, že nevíte nic, leda věci dobré. Vyšetřovati podrobnosti a donášeti je súčasťným, přenechte detektivním ústavům. O bližních svých mluďte vždycky raději chválu než hanu.

V záležitostech sňatku mají právo ba i povinnost raditi jenom rodiče a také jejich rada v té příčině dojistá bude od nich náležitě uvážena a opatrná. Snoubenci mají býti ostatně takového věku, aby sami mohli se volně a svobodně rozhodnouti a nepřenechávati rozhodnutí teprve radě jiných.

* * *

Bývá zvykem, tuším že zvláště v kruzích obchodních, vyžadovati si různé informace písemní. Pak je zapotřebí opatrnosti ne dvoj, ale desateronásobné, když psané slovo zůstává... Nemůžete-li říci nic dobrého, i tady řeknete raději, že nevíte nic, co byste mohli zaručiti. Tazatel už pravdu vycítí. Leč by šlo o člověka zřejmě špatného, před kterým dlužno varovati, a jemuž svoje nepříznivé svědectví můžete bez rozpaků dokázati.

Jsou lidé, kteří velmi rádi radu berou, jakož i lidé, kteří stejně rádi rady udílejí. Každá rada sice po rozumu hezká, ale ptá-li se tě někdo o radu, dobře rozvaž, je-li tvou povinností, abys mu opravdu řekl svoje mínění čili nic, a nechce-li raditi se s druhým, jen aby byl chválen pro svoje úmysly. Sám také se neptej po cizím mínění, jsi-li již rozhodnut učiniti to neb ono, nebo chceš-li jen slyšeti o sobě chválu. Radou podávanou běreme na sebe zodpovědnost a zlá rada hotové neštěstí.

Nebud' ochotným přes příliš a nerad', kde se tě o radu neprosí, málo za to sklidiš vděku. Ba ani za radu vyžádanou nebudou ti lidé vděčni, ač-li šťastnou náhodou se neosvědčila. Dodej každému z opatrnosti: Poslechni mou radu, ale dělej si co chceš, jakož dodáváme i my čtenářům těchto úvah a poznámek. Obyčejně lidé, kteří se rady dožadují, již bývají odhodláni učiniti to, co se jim líbí.

Na druhé straně, potřebuješ-li opravdu rady, jdi o ní k tomu, kterého pokládáš za zkušeného a dobré rady schopného. Neboť staré chrámy mívají dobré zvony.

* * *

Někdy však přece nelze vyhnouti se buď rozhodovati spory, aniž je člověk proto soudcem z povolání nebo porotcem, nebo smiřovati strany rozvaděné. Úkol málo závidění hodný, nevyhoví-li se stranám oběma. A kdo to dovede?

V Čechách asi víc než jinde bývá dosti příčin ke smiřování a ani synové knížete Svatopluka nebyli prvními Čechy, kteří se hádali, hledající spásu v nesvornosti. Nelze-li již vyhnouti se neshodám a různostem v názorech, které vedou dokonce i ku hněvu a rozmiškám trvalejším, dobrý a ušlechtilý člověk nestaví se proti dohodě. Jelikož nikdo na světě není neomylný a bez chyby, nemůže také nikdo bez podmínky a neústupně setrvati na svém mínění a obhajovati svoje jednání až do posledních důsledků, zvláště vidí-li, že narazilo na odpor, který pak musí nutiti ho ku přemýšlení, bylo-li jednání jeho opravdu tak bezvadné. Není-li nikdy hanbou doznati svůj omyl, tím méně, možno-li tímto krokem dosíci smíru a další klidné spolupráce, najmě pak, běží-li o zájmy veřejné a národní.

Ve sporu různých názorů, jenž má býti urovnán, nechtěj nikdo zdržiti protivníka nezvratnými důkazy o svém právu, znamenáš-li, že protivník je na ústupu a hled' mu naopak ústup ten dobrotivě usnadniti vzájemným přiznáním, že dojista sám jsi asi také přestřelil a dnes že bys soudil jinak atd. Hled', aby ve smíru čestném nebylo ani vítězů ani poražených, sice smír je pasmírem, ze kteréhož zůstane v srdci hořkost a zárodek sporu nového. Protivník slušný

dojista uzná blahovůli, se kterou jsi mu vyšel vstříc sám, bera na sebe část viny a bude ti za to vděčen. Tak asi, jako když na ulici vrazivše do někoho, na naši omluvu osoba dotčená zdvořile odpoví: »Stalo se mojí vinou.«

Smiřujete-li koho, hled'te, aby obě strany pokud možno v klidu a upřímně se vymluvily, to udělá oběma velmi dobře; řekněte tomu i onomu několik dobrých slov a poukažte na vyšší cíle a ohledy, které nutí nás osobní nevěli neb antipatii nechávat stranou, aby třetí společný nepřítel nás všech neměl z rozkolu našeho potěšení a na konec i hmotný užitek.

* * *

Poněvadž řeč je člověku dána proto, aby zakryl jí svoje myšlenky, není vždycky pravda, že jaký rozum, taková řeč. Skutky mluví daleko zřetelněji a proto, chceš-li člověka důkladně poznati, všimni si ne tak toho, co povídá, ale spíše toho, jak jedná. Zvláště ve chvílích nestřežených, kdy se domnívá býti nepozorován, nebo v okamžicích, kdy se neovládá. A všimni si drobného jednání denního, zvlášť, ke kterému nemůže se připravovati tak, aby bylo napřed vypočítáno. Člověk nejspíše doma jeví se takým, jakým jest, když svlékna obřadný kabát oblékne župan. Karakterisuje ho způsob, jak se chová hned po probuzení, to, co rád nebo nerad jí, spokojí-li se se vším, co se mu předloží nebo je-li vybíravý, jak se chová vůči svému nejbližšímu okolí a ke služebným a i k žebrákům, jaká jest jeho chůze a chování na ulici, ba mnozí se domnívají, že rozhoduje tu i písmo, ale dojista že i z toho, jaký má pořádek ve svých věcech domácích, na svém stolku ať psacím nebo šicím, soudíme na celého člověka. Kolikrát odradil se ženich, zahlédnuv, že punčoška panny nevěsty je roztrhaná nebo spodnička ucouraná! Je pozdě, uváděti domácnost do pořádku teprve, když se čeká návštěva, což nijak neodporuje tomu, co řekli jsme v prvním dílu svého »Společenského katechismu« o tak řečeném přijímacím dni, který jest dnem oficiálním přijímání návštěv. Jindy nevytopený salon není ještě nikterak svědectvím nepořádné domácnosti.

Proto jenom o těch, kteří jsou nám nejbliž – pokud úsudek náš není subjektivním pro náklonnost nebo nechť – můžeme učiniti si úsudek bezpečnější, ač jenom souhrn všech těch nepatrných projevů k němu vede, nikoli jednotlivý některý ten charakteristický tah. Nemí tedy snadno souditi o lidech a ještě nesnazší jest odsuzovati je, pokud neznáme všech vniterných pohnutek jejich činů a konání. A poznáme-li, teprve asi s odsudkem nebudeme spěchati, neboť vše pochopiti značí, vše odpustiti a chybuje všichni. Nemí choulostivějšího úkolu nad soudcovský, ať soudce z povolání, ať soudce nad člověkem vůbec.

Nesudíte tudíž na první pohled a na první setkání!

V úsudku svém nedávejte se svěsti zdánlivou přívětivostí a sladkostí, a nedávejte se másti prvním chladem, ba snad i nevlídností. To jsou skořápky, které teprve vedou k jádru. Zevní chování společenské je sice mnoho, ale není to všecko, dovede nás nakloniti, ale nesmí nás sváděti k odsouzení vniterné ceny toho, kdo ho nedbá náležitě.

»Nemohuť mlčením pomínouti rozšafnosti té, kteréž obzvláště při ceremoních k obcování potřebných šetřiti se sluší, čteme v Havlíku z Varvažova. Jáť bych za větší rozšafnost to položil, nevzývati při společném mezi lidmi shledání žádných ceremonií, poněvadž více z nádhernosti a z pýchy nežli z upřímnosti srdce pocházejí. Anobrž zdá se mi, že čím více se jich užívá, tím více ošemetnosti a pokrytství se pronáší. Naproti tomu, když spatříte někoho, an v řeči, posuňcích, obyčejích sprostně a bez ceremonií sobě vede, ihned ho za člověka upřímného položíte a jménem dobrého tovaryše nazvete. Což se mne tkne, o to já nestojím, aby kdo z tovaryšstva, jdoucí po pravé ruce, na cestě místa mi ustoupil: ale chtěl bych, aby mi raději mnoho dobrého přál a méněji o poctění mne se staral.«

Pokud tedy líbeznost a přívětivost není provázena skutkem, nespolehejte na ni. Jsou představení samý úsměv a blahosklonnost, ale v tajném svém referátě vám uškodí snad na dosmrti. Jiní

usmívají se jen pokud nežádáme od nich nějaké služby nebo jen službičky, která by stála sebe menšího sebezapření...

Těch lidí přátelství přijímej opatrně a sám jim přátelství nenabízej. A zase neodsuzuj nikoho, ani představeného, snad morousa, dokud nejsi jist, že tobě nebo jiným opravdu uškodil nebo že jen zlé má pro tebe přání.

* * *

Je-li hlavním pravidlem společenským nevzbuzovati pozornosti, dlužno dodati: zejména pozornosti nemilé. Proto vystříháme se ať na ulici ať v místnosti uzavřené všeho, co by společníka nebo společnost jakkoli mohlo obtěžovati, počínajíc od dlouhé šňůry, na které vodíme svého psa, až po úslužnost, kterou zpřijemňujeme okamžiky svých spolublížních. Některá pravidla toho všeho se týkající zůstávají, ať tak díme, na povrchu, jiná jdou hlouběji vyžadující již určitého taktu a porozumění.

Jsou společnosti, ve kterých není žádnou závadou pustiti se do zpěvu, pískati slyšíme někdy i na jevišti v bujně nějaké scéně, ale žádný slušný člověk nezačne zpívati nebo pískati v tiché kanceláři nebo dokonce ve sborovně vážných profesorů neb učitelů, kteří nacházejí se tu, aby se zotavili v přestávce nebo k poradě. Bylo řečeno, že nemluvíme o nepřítomném nic nepěkného, neb aspoň nic, co bychom nemohli mu říci do očí, ale také o přítomném nemluvíme nic potají a úkradkem. Je-li to nutno, aspoň při tom nedívej se na toho, o kom mluvíš a mluv způsobem, aby toho nepozoroval, když už veřejně říci to nelze.

Ve společnosti neposlouchej, co si jiní povídají, ale, - není-li vyhnutí - slušné to není nikdy - neobracej tam zároveň svého zraku.

Pozoruješ-li, že rozhovor začíná býti prudký, hled' vhodnou otázkou obrátiti hovor jinam. Sám-li jsi vzbudil nelibost nějakou zmínkou, mluv honem o něčem jiném a dalšího hovoru o nemilé věci nerozprávěj. Nic trapnějšího, jak pro příchozího, tak pro ostatní společnost, než mluví-li se o někom něco nepříznivého a vlk je za humny, a když pak hovor náhle ustane. Není-li naprosto možno říci

příchozímu, že se o něm právě to a to hovořilo, aspoň vhodným, nikoli však okatým obratem hledíte zakrýti rozpaky pro všechny nemilé.

Nic nezhorší tou měrou náladu ve společnosti jako ostentativně upozornění, že zábava vážne. Veselí pomůžeš na nohy leda vtípem, rozmarným vypravováním, ale nijak je nevynutíš. Jest předem věcí hostitele nebo hostitelky, zábavu udržovati v proudu, jakmile však dáš na jevo, že se tak nestalo, dopouštíš se také hrubé neslušnosti vůči hostitelům. A docílíš vezdy opaku toho, čeho jsi snad docílití chtěl.

Společnost opouštěj vezdy, když zábava ještě je v proudu, odneseš si z ní dobrý dojem. Píti kalich plesových a jiných rozkoší až do bílého rána a snad ještě dopoledne je neslušné, nezdravé a záhubné po každé stránce. Nezazlívej nikomu, a nediv se, nejedná-li tak jako ty, a odchází-li ze zábavy dříve než ty, jistě má pro to své důvody, a ne-li, co je ti do toho? Měj sám dobré svědomí a jdi svojí cestou nechávaje také jiné choditi cestou jejich.

Vidíš-li koho ve společnosti, že neúčastní se zábavy, vybidni ho sice, aby se bavil spolu, ale nenuť ho, není-li hned ochoten. A nevyptávej se ho, proč se straní. Snad by mu odpověď byla nepříjemna nebo těžka.

X. Různí lidé

Letory. – Člověk panovačný, ctižádostivý a ješitný. – Pýcha, domýšlivost, frouňovství. – Lidé snadno uražení, tvrdohlavci. – Hašteřivost, prchlivost, mstivost. – Lidé nerozhodní, nedůvěřiví, mrzouti a nemluvové.

Průměrný ráz vnitřního života co do bohatosti a prudkosti svých vznětů a snah, určovaný průměrným vlivem tělesného ústrojí, sluje letorou, temperamentem. Je to rytmus, kterým plyne tok představovacího života. Stará medicína dala nauce o letorách základ fyziologický, vidouc příčinu dispoic tělesných i nálady duševní v poměrech, v jakých smíšeny jsou mezi sebou šťávy tělesné (temperamentům = směs látek) v přiměřených poměrech. Šťávy ty stanoveny jako živly světa čtyři: žluč žlutá (cholé), žluč černá (melaina cholé), sliz (phlegma) a krev (sanguis), odkudž také Galenem (2. stol. po Kr.) stanovené pojmenování těchto letor: cholerická, melancholická, flegmatická a sanguinická. Až ve století osmnáctém počala tato theorie ustupovati výkladům psychologickým a přes některý odpor psychologů udržuje se dosud a definuje se letora jakožto zvláštnosti duševního života vůbec a chtění zvláště, pokud podmíněny jsou tělem.

Uvedené čtyři letory jsou vlastně extrémy, ba abnormity a kdyby se vyskytovaly ve své ryzosti, byly by to vlastně duševní choroby. Rozdělení má jen ten význam, aby se celkový ráz některé osobnosti mohl označiti přibližně jedním slovem.

Z popisů, jaké bývají obyčejně dávány o letorách, jsou význačny tyto rysy:

Sanguinik vyznačuje se silnou popudlivostí, měnivostí vášní, je veselý, snadno vznětlivý, ale nevytrvá, dojmy u něho nesahají do hloubky, zvíří jen povrch mysli; citům je přístupný, brzo zapomíná, z vášně brzo se vybouří a následků lituje; nálady jeho a úmysly jsou nestálé. Mezi národy plémě románské, mezi Slovany nejspíše Čechové jsou sanguiničtí. Takovými byli Přemyslovci, švédský král

Karel XII., Leibnitz, Goethe a j. (Vášně snadno vznětlé, žádosti prchavé.)

Cholerik je podoben sanguinikovi jsa energie snadnovznětlivé a jemné vnímavosti dojmů; vytrvá však v činnosti a stupňuje cit ve vášeň, přesvědčení ve fanatismus, jednání v boj; činnost v sobě vzbuzenou rozvine v důsledné konání a nenechá ji zaplašiti nově vstupujícími nárazy. Příklady: Mojžíš, Dante, Petr Veliký, Žižka, Othello. (Vášeň snadno vznětlá, žádost trvalá.)

Melancholik jest opakem sanguinika, jsa v sebe uzavřený, rozjímavý, vážný, dojmům přístupný, trápí se ve svém nitru, ale nepovznáší se k činům, kloní se k náladě pochmurné, city vznikají volně, tempo duševního života je klidné a prodlévavé, dusí se takořka vlastním citem a trvá na svém chtění, jako blouznivý Muhamed, nezlomný Hus, Mácha, Schiller, Hamlet. (Vášeň těžkovznětlá, žádost trvalá.)

Posléze flegmatik nesnadno reaguje na dojmy, jest těžkopádný v myšlení a chápání, nepřístupný citům; nerozehřívá se snadno, nepodléhá vášni a podlehne-li, jest činnost jeho setrvačná, váhavá, úsilná. Věci dovede posuzovati dle jejich vlastní hodnoty a pravého významu, poněvadž hned nepřivádí sebe k nim ve vztah; odtud jeho rozmyslnost a prozřetelnost. Mudrc Konfutse, Kant, Newton, Jungmann. (Vášeň těžkovznětlá, žádost prchavá.) Ostatně viz »O letorách« od Dr. Jos. Durdíka nebo »Letory ve škole« od V. Bosáčka; také Krejčí, Psychologie.

Lidem cholerickým se vyhýbá, kdo miluje klid, sanguinikové jsou lidé dobří, měkcí, bez pevnosti a síly, melancholikové jsou sobě, flegmatikové spíše jiným na obtíž.

Mnohem častější jsou kombinace letor:

Cholericko-sanguiničtí, kteří ve světě nejvíce vyniknou, nejsilněji působí, vládnou, bourají a staví; k tomu ještě trochu melancholie a jsou z nich tyranové.

Sanguinicko-flegmatikové žijí asi nejšťastněji, nejklidněji a nejspokojeněji, užívají s chutí, neplýtvajíce svými silami, nikoho

netrápí, ale také nevykonají nic velikého; ve svém extrému zvrhne se tato letora v nevkusné a nízké rozkošnictví.

Cholericko-melancholické natropí mnoho zla; bývají nesdílí, krvelační, mstiví, roztrpčení a ničivost i samovražda bývají zhusta následky této letory.

Melancholicko-sanguiničtí rozpalují se hned z obou konců a ničí se sami na těle i na duši.

Cholericko-flegmatikové vyskytují se dosti zřídka; kombinace tato zdá se sice kontradikcí, ale přece oba tyto extrémy se u nás najdou. Lidé takoví nehodí se nikdy k tomu, k čemu je zapotřebí zdravého rozumu a chladné rozvahy. Rozkývají se sice velmi nesnadno, ale když, pak zuří jako divá zvěř a pokazí všecko svou nezřízeností. Neštěstím rodiny jsou toho druhu otcové, kteří dlouho nemohou se odhodlat chybující dítě napomenouti a pokárati; ale když se jednou rozzuří, pak jejich hněv nezná mezí, bijí děti, ba i kopou je a výsledek toho? Že dítě neuvědomí si svého poklesku, ale zůstane mu jenom strach před otcem a nenávisť vůči němu.

Melancholicko-flegmatictí jsou ze všech nejméně snesitelní a soužití s nimi je každému rozumnému a dobrému člověku útrapou. Jsou k ničemu, nedovedou se o nic přičinit nebo zasadit a při tom mají vědomí, že celý svět jim ubližuje.

Ještě buď poznamenáno, že letora sama není překážkou vůle, vychování nebo zdokonalení se. Nedostatky jedné dlužno úsilně nahražovati, přebytky druhé krotiti rozvahou. Letora nesmí rozhodovati na úkor účelnosti a mravnosti jednání a proto třeba znáti sebe sama, pokud to možno. Letora není tedy výhodou ani darem přírody a každá může býti základem pravého charakteru, každá prokazuje veliké muže. Za to je velice důležitá ve výchově a v obcování s lidmi, a proto se o ní šíře zmiňujeme. Zná-li letoru toho, s kým jedná, a dovede-li pak dle toho se zaříditi, snáším se s každým snáze.

* * *

Pánovitost a vypínavost, protiva skromnosti je matkou i královnou celé řady necností. Z ní a z pýchy vyplývají ješitnost, nemírná ctižádost, pokrytectví, zpupnost, vládychtivost, hašteřivost, závist i nenávisť, – vesměs chyby, které obcování s lidmi nejen ztěžují, ale namnoze znemožňují.

Nesnadno a nepříjemno jest jednati s lidmi pánovitými, kteří chtějí všude hrát první úlohu, žádajíce, aby všechno šlo po jejich vůli. Co nekonají a neřídí oni sami, to nejen že jim nestojí za nic, ale to hledí i zničit. Jenom tam, kde jsou v čele, pracují neúnavně, ale kácí všechno, co jim stojí v cestě. Jsou to na příklad předsedové spolků, kteří spolek sami založili, jenž jest jejich koníčkem, obětují mu mnoho, pracují v něm usilovně, ale nesnesou vedle sebe jiného činovníka, který by chtěl míti také vlastní rozum. Ostatní výbor musí jen a jen kývati; vyskytne-li se jen kousek oposice, hned se rozhněvají a jsou hotovi resignovat. Společensky jsou možni jen tenkrát, jde-li všechno po jejich. Dvě takové povahy vedle sebe jsou nemyslitelny. Chcete-li se snášeti s lidmi toho druhu, musíte ve všem s nimi souhlasiti, velebiti jejich dílo a ustupovati jim ve všem vsudy; ale jen slovíčko odporu a oheň je na střeše. Nedoznají nikdy, že jsou v nepravu a proto také nevědí, co to jest, chybu učiněnou napravit.

Je-li takový despota jinak rozumný a řádný člověk, může se spolku neb ústavu jeho železné ruce svěřenému vésti sice dobře, ale ubozí, kdo jsou mu podřízeni!

Ctižádstivý ve mnohém podobá se panovačnému, který sám také bývá ctižádstiv, ač nikoli naopak, neboť ctižádstivý spokojí se snadno zevnějším vyznamenáním, titulem, řádem, aniž třeba mu uděliti vůdčí roli, které snad by někdy ani nebyl schopen. Takových lidí je velmi mnoho, zvláště pokud působí veřejně a lze s nimi obcovati snáze, než s panovačnými, jen když vyhovíte jejich ctižádsti. I když nelze jim nabídnouti nějaký ten vyšší titul nebo řád s hvězdou, spokojí se často s nevinným zalichocením. Vůči těm, od nichž očekávají, že jejich ctižádst ukojí, jsou velmi poddajní, ba snesou i všelicos, jen aby dosáhli svého cíle. Ale jsou toho druhu

i lidé ušlechtilí, kteří sice domáhají se uznání, ale jen opravdového, zaslouženého a na základě vykonané práce, ač nic proto nepodniknou, co by se právě nesrovnávalo s jejich ctí. Taková ctižádost jest přirozená a i chvály hodna.

Ctižádost druhu prvního hraničí s ješitností, která spokojí se chválou a lichocením. Pozornost a obdiv působí takovému ctižádostivci v každé chvíli velmi dobře a uspokojí jej i beze zvláštních poct a vyznamenání, poněvadž je přesvědčen, že dělá dojem, a to mu stačí. Ješitnými jsme více nebo méně všichni, nebo každý z nás má větší nebo menší touhu zalíbiti a zavděčiti se svým bližním, ne-li vždy a všude aspoň někdy a někde a je to v mírné dávce vlastnost dobrá. Poněvadž především můžeme zalíbiti se vnějškem, strojíme se také z ješitnosti a přirozeno, že po té stránce nejvíce ješitnými jsou ženy. Zavděčíš se každému a ještě spíše každé, řekneš-li, že to neb ono jí pěkně sluší. Dámám s podobnou chválou sotva kdy přijdeš nevhod. Jiní jinými věcmi snaží se zalíbiti, ten hrou, jiný přednášením – není hříchem, pochválíme-li jejich výkony, v nichž si libují, pokud chvály zasluhují. Ale nesprávně jednájí lichotníci, kteří, jen aby se zavděčili, chválí do očí to, co po straně haní a neustále kadidlem lichocením omamují ješitné, kteří pak stanou se směšně domýšlivými a slova pravdy od jiných nesnesou. Takovými bývají mladé dámy, zvyklé slyšeti lichotky se všech stran, ale také staří profesori a učenci, zvyklí slýchati od svých studentů jen samý obdiv tak, že na konec sami věří tomu, že oni samojediní jsou na světě vynikající, a stávají se domýšlivými a na konec i pánovitými. Ješitný učenec profesor objednává si kritiky svých spisů od studentů a nepřiznivých kritik svých kolegů ani nečte. Čeká od každého nějaké lichotivé uznání, jako ješitná žena, a jest mrzut, nedočká-li se. V zemích, kde je málo učených institucí a málo učenců, bývá podobných exemplářů dosti.

Že lidé na jevišti vystupující bývají této chybě oddáni, lze vysvětliti: jejich sláva je poměrně krátkou a pochvala a lichocením obecenstva jakýmkoli způsobem projevená je často největší jejich odměnou. Ale proto přece jen sluší jistá reserva i těmto vyvolencům

publika, a není třeba, aby oni sami svou slávu šířili. Rád by jim člověk někdy řekl slovo chvály a uznání – ale stane se, že oni sami té chvály nám o sobě poví tolik, že na nás už nic nezbude. Ješitnost herců našich má také ještě svoje příčiny v tom, že divadlo u nás je tak úzce spjato s národním probuzením a tím se také vysvětluje někdy až přílišný zájem o ně a o vše, co s ním souvisí.

Není úkolem společnosti napravovati ješitníkům hlavy a pokud s nimi po dobrém vyjítí chceš, vyhov jim lacinou poklonou, která se nepřičí tvému přesvědčení. Sklidíš jejich vděku, ne-li dokonce poklonu pro sebe. Ješitní sami rádi lichotí, aby pro sebe vyprovokovali novou chválu.

Přílišná ješitnost může se zvrhnouti v egoism, který nezná žádných ohledů k jiným, tak že takový sobec ztrácí lásku i těch, s nimiž jej osud spial.

Sobci či egoisty jsme všichni, víc neb míň, ale je právě otázkou výchovy zušlechtiti povahu tou měrou, abychom dovedli tuto vrozenou vlastnost přemáhati. Lidé, kteří svého sobectví nedovedou ani se nesnaží zakrýti nebo přemoci, stanou se velmi brzy nepříjemnými, i kdyby nebyli jinak povah zlých. Nejprve já, – pak zase já, – jest jejich heslem, jež při každé příležitosti hlásají jejich skutky. –

Ješitný, který uvěří chválám lichotníků a bere je doslova, stává se domýšlivým, pokládaje svoje domnělé i skutečné přednosti za vlastnosti vynikající, kterým pak musí se obdivovati kde kdo. Takovými jsou vedle zmíněných profesorů i spisovatelé a umělci, kterým kritika řečená kamarádská pomohla do sedla, kteří se vzájemně povyšují na mistry a každý z nich chce se zdáti geniem.

Nezřízená ctižádost z mezí vybočivší stává se šplhařením čili cizím výrazem štrébrovstvím. Slovo toto nabylo časem významu opovržlivého, pokud jím míní se člověk snaživec, který prostředky ne vždy naprosto čestnými na úkor jiných a své vlastní důstojnosti hledí dostati se v před. I tenkrát, když výrazu toho jen žertem se užívá, je mu přimíšeno cosi nepřívznivého.

Ctižádost je tedy zavržitelná tenkrát, když vzbuzuje v nás falešné představy o našich schopnostech a bližnímu nebo spoluuchazeči nespravedlivě škodí. Jest oprávněna, působí-li, že jdeme za cílem ušlechtilým a že se snažíme býti hodnými vyššího místa ve společnosti. Že tím trpí jiní, jdoucí za tímže cílem, aniž mají totéž právo na úspěch, není naší vinou, pokud omezujeme se na prostředky správné a čestné.

Pýcha, pokud jest vědomím pravé vnitřní povznesenosti a důstojnosti, pokud je pocitem neschopnosti jednati nesprávně a nešlechtně, jest spíše hrdostí a jest vlastností dobrou, kterou má míti každý, a která vede k velikým a dobrým činům. Pravá ta pýcha jest pocitem vyššího ducha, vědomí síly, jež se vzdaluje vši nízkosti a svojí ušlechtilostí dává také zevní výraz. Je to síla charakteru, povýšeného nad měnlivý život každodenní, šlechtictví ducha, vůči nízkým povahám odměřené a uzavřené, ale za to oddané tam, kde nalézá ducha sourodého. Hrdost chrání poctivého člověka, když se ocitá v pokušení, povzbuzuje opuštěného a vynucuje obdiv. Ale jakožto pýcha, zpučnost a nadutost »dýše peklem«. Taková pýcha s hloupostí na jednom dřevě roste a její konec nedobrý bývá, a často předchází pádu. S domýšlivostí jde ruku v ruce, nadýmá se jako bublina, která pak praskne a rozplyne se v nic.

Hrdost byla by neškodná, kdyby se nesnoubila s hloupostí a zlobou. Není dudka bez chocholky a hlupce bez pýchy. Takového nepolepší žádné rozumné důvody a tu nepomůže nic než hrdost proti hrdosti nebo prostě nevšímavost. Co se větrem nastavuje i větrem hyne a nejlepší způsob na pyšného: dbáti o něho co nejméně. Čím více takovým hrdopychům vyhovujete, tím více se nafukují, ale platíš-li jim stejnou mincí, jejich hloupost neví, jak si to vykládat a obyčejně načnou pak z jiného soudku.

V češtině máme pro domýšlivé hrdopyšce zvláštní výraz, sotva přeložitelný, snad proto, že malé naše poměry vypěstovaly zvláštní jejich typ. Jsou to lidé obyčejně z malých poměrů vyšší, kteří měli ve světě štěstí, často také mnoho důvtipu, ač ne vzdělání, tak že zbohatli nebo dostali se k moci. Některé z nich vynesla na povrch

vlna politická, jiné zase různé zájmy veřejné neb obchodní, dosti často bez jejich skutečné zásluhy. Někdy k tomu stačí jen vhodná volba rodičů – nebo ještě spíše dovedně se oženit.

To vše je velmi pěkné a pro náš národ s jistou výhodou. Ale stává se velmi zhusta, že tito lidé, jinak snad dobří, jen proto, aby dali na jevo svoji povýšenost, chovají se nápadně hrdě, až arogantně, tak že urážejí. A arogance je karikaturou pravé pýchy. Těmto lidem říkáme fouňové. Jsou to bývalí učenníci různých řemesel, potom mnohonásobní domácí, bývalí úřednickové, potom ředitelé a inspektoři nebo ještě větší páni, bývalí uzenáři, potom velkostatkáři, dříve chud'asové, potom boháči, bývalí skromní pracovníci, potom oficiální hodnostáři, radové, purkmistři, poslanci, tedy většinou, ne-li vesměs, – povýšenci, kteří však nemají ponětí o slušnosti a milém jednání s lidmi. Mají jenom jedinou touhu: ukázati všem lidem ostatním, jakými jsou tito ubožáky proti nim a jak velicí jsou oni. Snad nelze jinak v národě, který tak dlouho byl v porobě, jehož děti nebyly tak dlouho pány, nýbrž jen otroky, a který odvykl vlasti, jsa jenom ovládan. Když se káně zjestřábí, více drápe než-li rozený jestřáb, pak hleďte se, ptáci!

S takovými lidmi obcovati není příjemno a kde můžeš, vyhni se jim. Tvoji slušnost pokládají za pokoru a »funí« pak ještě víc. A když dva tací fouňové se sejdou, je z toho veselá podívaná.²⁵

²⁵ V Havlíkovi z Varvažova čteme na str. 82. pod záhlavím »Pejcha nadutá a neskrovná, všem nepříjemná« tuto lapidární charakteristiku: »... Takovou vášeň mají spolu s osly, kteříž také nechtějí napřed jíti, leč někdo jde za nimi. V tom houfě jsou ještě jiní nadutí a vysokomyšní, s nimiž obcovati jest věc bez míry těžká a přirození našemu vlídnosti a přívětivosti vlastně navyklému odporná. Takoví mohou se připodobniti oněm tyranům, kteříž nedbají, byt je poddaní jich v nenávisti měli, když jen jich se bojí. Pročež takoví vždycky se obávají, aby ponižováním sebe a jiným společně lásky udělováním, ano i v dobrém tovaryšství s dobrými se shledáváním, ku potupě a zlehčení svému příčiny nedali a tak důstojnosti své neztenčili. Ale nechť se nadýmají a vypínají jak chtějí, vždyť to pravé zůstane, že při nich více povětrného vřesku, než hmotné vlny: více větru, než ctnosti se nachází. A na takové se trefí ono přísloví: »Nedej se medle větru nadýmati, aby se nerozpuku Na takové velmi nevrází Frankové, a ta jest

Nejsou příjemnými lidé příliš citliví, uražení každým, třeba zcela nevinným slovem nebo nedostatkem pozornosti, jako děti, kterým je líto, když se jim stále nevěnuje pozornost. Buď že jsou ješitní nebo ctižádostiví, neb obé, nebo že často bývali drážděni pro nějakou svoji vadu a vidí pak v každém slově narážku na svůj nedostatek, nebo posléze mají opravdu tak jemný cit a vyžadují téhož od jiného. Jsou to netykavky, domnívající se, že jsou neprávem zanedbáváni a proto ztrpčují živobyť předem sobě a pak jiným, vyžadující, aby byli neustále obskakováni, a sebe menší nevšímavost vykládají si jako nevážnost k sobě. A nejsou-li dosti rozumní a poctiví, aby přátelským výkladem dali se poučiti, trápí se neb obtěžují své okolí věčnými nářky a žalobami nad urážkami a příkořím, které jim zdánlivě bylo učiněno. Nezřídka však dobré slovo, vlídné ujištění, že věc nebyla tak myšlena, jak se domnívají, je uklidní a usmíří.

Za to s tvrdohlavci nebo svéhlavými je hůře, na ty aby byl dubovec, neboť svéhlavost jest vada slabého rozumu, který jezdí na své hlavě. Jsou-li však jen trochu rozvážní, není s nimi porřízení tak zcela nesnadné. Popusťte jim v prvním okamžiku, aby jejich vůli bylo zadost učiněno, načež znenáhla oni sami popřejí sluchu rozumu, poznají svoje neprávo a aspoň na krátko stanou se poddajnými. Bývají to často vůdcové oposice, kterým nejdříve dej za pravdu aspoň v »některé části«, nebo »z toho neb jiného stanoviska«, »po té neb jiné stránce« pak je znenáhla přivedeš do nálady smírnější, kdy je s nimi možná rozumná dohoda. Nesmíš na ně se stejnou tvrdohlavostí a neústupností, neboť dva křesací kameny dělají jiskry.

Svéhlavosti s hloupostí spojené nepomohou žádné důvody rozumové, aniž ústupnost sebe větší. Nechcete-li se střetnouti, pak nezbyvá, než abyste nechali takového tvrdohlavce, ať se zaplete do vlastních sítí, a ať si hlavu o zeď rozbije, aby na konec sám se ohlížel po vaší pomoci. Tak jako nepoddajného koně, který nesnese jezdce,

bezpochyby sama příčina, kteráž je od přátelství s Španylem odvozuje, jakožto (prý) lidmi pyšnými, nadutými a vysokomyšlnými.«

musíme nechat vyskákati a vyzpínati se, až se unaví a pak poslušně následuje každého uzdy trhnutí.

Ve společnosti nejlépe potrestati takové hloupé tvrdohlavce nevšímavostí a přehlížením; mnohý z nich, odporuje-li se mu, je s to dáti se vám zlostí do pláče a je z toho nepříjemnost. Ovšem běda, podaří-li se tvrdošijnému koni shoditi jezdce a tvrdohlavci nás přesvědčiti, že on měl pravdu, nebo dopadnouti nás při chybě!

Jako vůbec nikoho, tak zvláště tento druh lidí nesmíme sesměšňovati, sice docílíme právě opaku.

Tvrdohlavci jsou stejně nepříjemní jako představení i jako podřízení, vždycky na ně narazíš. Na podřízeného jsou ovšem příslušné prostředky, aby hlava mu změkla, ale s představeným nebo chleboďárcem, zaměstnavatelem je hůře. Takovému předně neodmlouvej, sic ho zatvrdíš ještě víc, i kdybys věděl, že jeho příkaz je nesmyslem. Nemáš-li zvláštního zájmu na věci samé, vykonáš prostě, co se ti předpisuje, následky si odnese šéf sám. Nesouhlasíš-li však s rozkazem a přiči-li se tvému svědomí uposlechnouti, řekni to otevřeně a slušně a po případě se odvolej k vyšší instanci.²⁶

Jen v případech výjimečných, kdy běží o věci velmi vážné, na tvrdý suk tvrdého třeba klínu a palice! Ale toho prostředku nelze užíti často a při příčinách nepatrných. Potom ovšem kdo s koho! Je k tomu zapotřebí velmi zhusta odvahy a především naprostého vědomí vlastního práva.

* * *

Ze svéhlavosti, jindy pouze ze špatného rozmaru pochodí hašteřivost, věčná, nezdůvodněná oposice, jen k vůli oposici, často proti vlastnímu přesvědčení, pro pouhé potěšení oponovati. Ve společnosti, ve shromáždění, ve schůzi bývají lidé, kteří proti všemu

²⁶ Jsou staří byrokrati nebo šéfové německy vychovaní, kteří píší češtinou prahanebnou, a nepřipustí, aby se jim slovo opravovalo, byť jejich textu živá duše nerozuměla nebo koncept slohovými chybami jen se hemžil. Proti těm je podřízený úředník bezmocný a nebude lépe, dokud s vyšších míst nebudou se i v těchto věcech rozdávat důkladné nosy.

mají nějaké námitky a jest jim lhostejno, jestliže to, co před chvílí potírali, za chvíli zase hájí, nebo jiní, kteří z úmyslu vyhledávají příčinu k osobním hádkám, zejména s lidmi bojácnými, mírnými, jen aby mohli ukázati svoji převahu. Jsou to většinou prázdní mluvkové, kteří přese všechno zdání udatné bojovnosti snadno se dají zastrašiti, anebo jsou to lidé zlí, milující hádku, jimž klidné, věcné jednání je proti mysli. S těmi, nemusíš-li, raději nemluv, jinak hled' zachovati klid a rozvahu a varuj se je rozdrážditi. Naprosto je odzbrojíš, dovedeš-li je odbýti vtipem.

Nedají-li ještě pokoje, řekněte jim otevřeně a mužně, ale formou pokud možná slušnou, že jednání jejich je nevhodné a že je pod vaší důstojností s nimi dále jednati. Předpokládaje, že jejich hašteřivost byla opravdu bezdůvodná a dětinská, odmítněte všechen další s nimi styk, a to docela rázně.

Jako v každém člověku vězí kousek sobectví, tak je v každém také kus odporu, který se hlásí vždycky, kdykoli nejde po mém, ale po jiném. Člověk rozumný, jako přemůže snadno egoism, tak se dá snadno přesvědčiti o jiném, lepším. Ne-li, pak si počínám docela jinak. Mám-li na příklad před sebou takového umíněnce, který je přesvědčen, že to, co není z jeho hlavy, naprosto není dobré, a chci-li něco prosaditi, navrhnu mu opak, nebo zařídím věc tak, aby provedl proti mně vlastní můj názor ([viz kapitola V. Všeobecné úvahy a poznámky](#)).

Člověk prchlivý, který nedovede ovládati své letory, neuráží úmyslně a lituje pak často svého přenáhlení. Prchlivost člověka oslepuje a jedneje s ním jako s chorým. Prchlivého neradno hladiti proti srsti a povolme raději pro okamžik, zejména víme-li, že jinak je to dobrý člověk a že vystřízliv, bude souditi jinak. Potom povolnost přátely činí. Některému prchlivému radno nedomlouvati vůbec, jiný zase mlčelivou chladností, kterou vykládá si za opovržení, ještě více se rozkohoutí.

Hněvati se jest lidsky, ale zlost v srdci chovati d'ábelsky; prvé činí prchlivý, který žalost za sebou vodí, kdežto druhé člověk mstivý, čekající, kdy bude moci hněvu svému pustiti uzdu. Je to člověk zlý,

neboť k myslí šlechtné pomsta přístupu nemá. Mstivý nezapomíná, neodpustí, ani když byl za odpuštění požádán a zlé oplácí zlem stonásobným: za neprozřetelné slovo zlý čin; dotkne-li se ho kdo v soukromí, hned žádá veřejného zadostiučinění pro uraženou čest, neustane, ne dokud se mu nedostane satisfakce, ale dokud protivníka nezničí. A nejen protivníka, pomsta jeho týká se celé jeho rodiny i jeho přátel. Barbarským květem těchto pocitů je msta krevní, která pokoje nedá, dokud neteče krev a neplatí se životem. Nic nepomůže proti takovému člověku než hmotná síla, před kterou má podobný zuřivec jistý uctivý strach. Pokračující civilisace již od počátku křesťanství ponechává pomstu moci vyšší.

* * *

Velký kříž je s lidmi nerozhodnými, kteří nemohou se odhodlati ať k nějaké práci, ať jen k návštěvě nebo ke koupi, odpovědi na dopis atp. neustále to odkládajíce. Jsou to vlastně lenoši obyčejně slabé povahy, jež donutíme buď tím, že uvedeme vhodným způsobem v činnost některou jejich vášeň nebo náklonnost – kdo nebyl při díle, nebuď také při jídle – nebo dokonce vážnou domluvou je přinutíme vykonati dílo, začež budou nám pak vděčni. Jsou postrachem obchodů a prodavačů, kde nad každou věcí se dlouho rozmýšlejí, zdržujíce tím, a na konec ještě nic nekoupí.

Koho nepohneš brkem, toho strč podávákem, dí přísloví.

Také neradi stýkáme se s lidmi nedůvěřivými, podezřavými a uzavřenými i nedůtklivými. Neradi odměřujeme každé slovo, každý krok, aby nebyl původem nějakého podezření, a nic trapnějšího, nežli společnost člověka, který stále mlčí. Nevíme, co soudí o tom, o čem jsme právě pronesli soud my, nevíme, co si myslí o nás, neříká ani, že souhlasí, ani že nesouhlasí, nevíme, má-li radost nebo žal a raději bychom se s ním pohádali, než tak mlčky snášeli jeho společnost. Ptáme se pak, proč vlastně chodí takoví lidé mezi nás, když nedovedou s námi sdíleti ani naše veselí, ani náš smutek, ani náš hněv – nic! Lidé takoví nikdy neopětují naši srdečnost, ale jakoby stále byli na strážní a v nejlepším svém příteli viděli jen

člověka zlovolného a zrádce, před nímž dlužno míti se na pozoru. Není divu, že vůči takovým ochladne veškero přátelství, veškera upřímnost. ([Srv. kapitolu V. Všeobecné úvahy a poznámky.](#)) Jen tenkrát, když příčinou jejich zaryté mlčelivosti jsou časté rány osudu, byli-li podvedeni... odpouštíme jim. Často nalézáme takové mrzouty protivné, o nichž později se dovídáme, že ztratili velkou část svého jmění, že jsou rozvedeni, že vlastní děti proti nim se vzepřely, a tak dále... pak máme s nimi útrpnost, chápající jejich zádumčivost, a necháváme je v klidu a v pokoji. Mrzoutství a rozmarnost osob starých nezbyvá než snášeti trpělivě a ctíti v nich stáří.

XI. Různí lidé (Pokračování)

Škodolibost; závistníci. Pomluva a donašeči. – Lakomci a marnotratní. – Nevděční. – Lidé nepřítí, lživí. – Vychloubači, lichotníci a zahaleči. – Lidé špatní. – Lidé ostýchaví a skromní.

Škodolibost a závist, o níž už svrchu bylo jednáno, jsou nám všem stejně přirozeny a prozrazují člověka neumějícího ovládati svých citů. Škodolibost, radost nad bolestí bližního, předpokládá, jak vysvětluje psychologie, »buď velké odchýlení se od stavu normálního pohnutkami složenějšími (msta, naděje na vlastní úspěch) anebo velkou otupělost, a právem pokládá se za znak ducha surového«.

Jak jednati se závistníky a lidmi škodolibými? – Co nejméně dávat jim příležitost k závisti a škodolibosti, nechlubiti se jim ani svým štěstím, ani svým neštěstím. Je na tom dost, co slyší od jiného, a to stačí, aby vzbudilo jejich závist nebo škodolibost.

Tyto city jdou ruku v ruce s pomluvou, která v životě lidském může způsobiti nejhorší zhoubu, třeba že zlata rez se nechytá, ale z pomluvy vždycky něco zůstane. Pomluv neposlouchej, sice jsi jimi spoluvinen. Není třeba, abys byl vždy advokátem osoby pomlouvané, ale nemohu-li hájiti osobu pomlouvanou, raději se hovoru nesúčastním. ([Srv. kapitolu VI. Různé úvahy a poznámky.](#)) Jsem-li vyzván, abych pověděl svoje mínění, hledím se vymluviti, že nejsem dosti informován, tím méně, je-li mi osoba ta cizí. Arci ne vždy uniknu touto odpovědí a pomlouvač naléhá dále: »Nemůžete přece schvalovati, chová-li se člověk tak, jako pan X... nebo paní Y.« Ale i přes to se chraňte dáti svůj souhlas byť i podmíněný, neboť z něho stane se souhlas s pomluvou. Potom s pomluvou rozšiřuje se i váš domnělý souhlas a už jste v tom, jenom proto, že ve vhodný okamžik nedovedli jste držeti jazyk za zuby. Ani všeobecná poznámka nebývá tu na místě: ohně, který mne nepálí, nejen že nemám hasiti, ale ani ne živiti. Proto vyhněme se přímé

odpovědi, ale docela mírně a přívětivě, nikoli plni okázalého mravního rozhořčení.

Sám, i kdybys pomluvě musil dáti za pravdu, nikdy ji ani neroznášej ani nedonášej, sic byl bys povahou nízkou a hodnou zavržení. Ušlechtilý člověk ať muž anebo žena, může všelicos vyslechnouti, ale nikdy se nesníží k tomu, aby byl hlasnou troubou pomluvačů.

Mluví-li se něco nehezkého o osobách, které sami známe více nebo méně, neb o poměrech, do kterých jsme snad zasvěceni, i pak chovejme se co nejzdrželivěji, nemáme-li úkolem, známého se zastati. Jenom tenkrát, kdyby naše mlčení bylo vykládáno za souhlas, můžeme vážně, klidně a zdvořile, bez horlivosti a hněvu, ale docela rozhodně dáti výraz svému opačnému mínění. Prokážeme-li mimo to, že poměry i osoby známe daleko lépe, než pomlouvač sám, umlčíme málo slovy veškeru pomluvu, neb aspoň silně ji oslabíme.

Stane-li se, že v naší přítomnosti je pomlouván blízký přítel nebo příbuzný, – ač stává se to zřídka a asi jenom tenkrát, když pomlouvač neví o našem blízkém vztahu, neboť bývá zbabělý – pak káže nejen slušnost, ale i počestnost, abychom se otevřeně a vážně, ale zase naprosto klidně a beze vší vášně pomlouvaného zastali, zůstávajíce přesně při věci samé a ani o vlas od ní se neodchylujíce. Zejména buďme opatrní, běží-li o pověst dámy. Je vždycky choulostivo hájiti nevinnost, která má se hájiti sama.

Vůči zjevné nízkosti v pomluvě často ani nelze bojovati zbraněmi poctivými a slušnými a jiných zbraní mimo opovržení člověku ušlechtilému nezbyvá. Proto se jí vyhne jak může, jako vyhýbáme se jedovatému plazu, kterého nemůžeme zašlápnoti.

Pomluva jest jako lavina; kdo ji způsobil, nemůže ji nikdy zadržeti.

Kdo mluví nehezky o jiných, asi v nejbližších dnech nehezky bude mluvit o mně.

Žaloba u soudu bývá posledním, ale málo bezpečným prostředkem, neboť zkušenost učí, že ani skutečná nevinnost není vždy chráněna zákonem.

Často se s lehkovážností až trestuhodnou povídají a opakují věci, které snadno mohou zničit štěstí a spokojenost celých rodin a to jen z touhy po novinkách a zábavě, aby se vyprávělo zas něco nového. ([Srovnej, co bylo řečeno v kapitole IV. Všeobecné úvahy a poznámky.](#)) U hezké mladé ženy často dostačí, že je tuze hezká, aby bylo nevěřeno v její ctnost. Kdežto v románech dámy tuze rády vidí ctnost vítězit, tak v životě zase zřídka v ni věří, zvláště ve ctnost jiných.

Častěji se přihází, že ochotní donašeči s licoměrnou sdílností nám oznámí, že tady neb tam mluvilo se o nás nepěkně to neb ono. Nedávejte donašeči ani domluvit a chraňte se ho na příště.

Je sice rozšířené mínění, že klevety a pomluva nejvíc na ženském jazyku rostou, ale jsou stoly kavárenské, kancelářské stolky a staromládenecké konventikle, u kterých se klevetí možná daleko víc než na schodech a v kumbálku domovnic. Ale tolik je jisto, že hospodyně neměly by poskytovat tolik sluchu služkám, posluhovačkám a pradlenám. Nelze těmto někdy dobrým, někdy zlým duchům našich domácností zašít ústa, ale sotva by jejich lačnost po novinkách v domě byla tak veliká, kdyby nevěděly, že je hledanou a vítanou i jiným.²⁷

²⁷ Havlík z Varvažova rozeznává několikery a rozdílný způsob pomlouvačů, však k jednomu cíli směřující. Některé z nich jmenují larevné, některé řečníky, některé poety aneb veršů skladatele, jiné pokrytce, jiné štíry, jiné zrádce, falešníky, uštípače, posměvače a jiné neznámé aneb pokoutné býti pravím.

Někteří pomluvači pod larvou tichosti a šetrnosti říkají, že nechť jmenovati toho, o němž zle mluví, ale pod tím tak jej patrně malují, že se každý snadno, kdo by byl, dovítípi může – to jsou larevní; oni posmušílí, kteří pod jistou larvou, jízto učitelové výmluvnosti Occupationem jmenují (to jest, když se kdo prve s výmluvou a odpovědí, jako v kožíšku do vody uteče) dávají na sobě znáti, že nechť tohoto neb onoho zlého o někom pověděti, avšak přece mluví, což nejhoršího vědí, – to jsou řečníci; po nich mohou jíti veršů skladatelé, kteříž per Antiphonam pěkně mluví, ale naopak tomu rozumějí, jako když osobu škaredou kumštovně pěknou

Lakomcem není ještě ten, kdo snaží se zlepšiti svoje hospodářské poměry, neshromažďuje-li bohatství pro bohatství samo, ale aby uspokojil svoje přání a potřeby své rodiny pro přítomnost i pro budoucnost a vůbec aby mohl konati dobro. Ten, kdo je nucen živořiti v denních starostech, závisí nezřídka na dobré vůli a milosti lidí špatných tak, že bývá nucen zapírati i svoje zásady, jen aby dosáhl nejpotřebnějšího. Je tedy správně, chceme-li tomu se vyhnouti, abychom i v hospodářském vzhledě zajistili si nezávislost a proto žijeme hospodářsky, a schránlivost tuto nezávislost také zajišťuje. Lépe dobře spořiti, nežli mnoho robiti, praví přísloví.

Každý šetří jinak, domnívaje se, že nejlépe, ale snad nejméně šetří se na tom, co přispívá k okázalosti a zevnímu lesku a na zábavách, protože člověk vždycky rád bývá pokládán za bohatého, i kdyby doma kůrky jedl. Lidé zhusta obětují vlastní pohodlí, bydlí v malém, nepohodlném bytě, spokojí se i s nepořádkem a bídou stravou, ale jen když mají svoji čtvrtku v divadle, milostivá drahou toalettu a v létě když jede na venek, byť i jen do bídne chalupy v zapadle vesnici, zase beze všeho pohodlí a útulnosti, vše jenom pro jméno.

Jsou lidé bohatí, kteří na jedné straně vyhodí tisíce za brillianty a perské koberce, ale služky u nich hladoví, vyhazují peníze na nákladné cesty, ale vybírá-li se na ulicích na Matici, raději ani z domu nevylezou.

nazývají, - to jsou ti poetové; pokrytci zase jsou takoví, že pod způsobem lítosti a spoluotrpnosti, aby jim spíšeji věřeno bylo, potoužně s pláčem přicházejí a z nejpna, polehoučku, hlasem tichým, jakoby ustali, do vypravování lidského neštěstí se dávají. Štírové pak z počátku vás ocasem svým obírají a pod tím namítají ty věci, kteréž potupy a zahanbení plné jsou.« A tak dále o zrádcích, falešnicích a uštěpačech s jemnými psychologickými rozdíly vykládá dodáváje: »Pod tíž praporec náležejí špehyři a klevetníci, kteříž rádi se vpytávají na ledacos a roznášejíce to, jedny s druhými v hromadu vadí a všecko to, co sobě v tajnosti svěřeného mají, roznášejí.« - Na pomluvače nenalézá starý Čech bezpečnějšího lékařství, jako toto: když u přítomnosti naší pomluvač k utrhaní někomu jazyk svůj ostří, abychom my oči své sklopili a na sobě patrně znáti dali, že nad tím jeho tlacháním žádného zalíbení nemáme... Poslouchati pomluvačů a hánců není věc chvalitebná.

Jinde zas pokládají každou cestu i výlet za utrácení naprosto zbytečné, ale největší důležitost přikládají francouzské husičce v březnu, jahodám v lednu a zkrátka žaludek hraje u nich první roli. Jeden šetří tam, druhý tady a každý je přesvědčen, že to umí nejlépe.

Lakota bývá počítána k nejošklivějším vášním a lakomec podle přísloví všem lidem zlý, sobě nejhorší. Nikomu dobře nečiní, leč když umře. Není zlého skutku, kterého člověk nebyl by schopen z lakoty a žádný lepší cit, není-li spojen s hmotným užitkem, nemá přístupu k jeho srdci. Lakomců jsou různé druhy, z nichž nejhorší ten, kdo nezná nic než hrabati se v penězích; jiní mívají různé vášně, pro které spoří a lakotí, jiní zase střádají haléře a vyhazují desítky. Milují peníze, ale nevědí, jak s nimi zacházeti.

Obcovati s lakomci není příjemno, ale chceš-li zavděčiti a zalíbiti se jim, máš na to prostředek velmi jednoduchý: ničeho od nich nežádej, dobře rozpozněj, kterému z uvedených druhů lidí skoupý člověk náleží, a dle toho se zařid'.

Protivou lakomství je marnotratnost, která je jako rozeschlá nádoba: jedním koncem liješ a desíti teče. Nejbližšími jejími dědici jsou dluhy a chudoba. Člověk rozumný nedá se marnotratníkem svést ke zbytečným vydáním, nikdy se za něho nezaručuje, ani mu nepůjčuje, poněvadž to jsou obyčejně ztracené peníze. Ještě hůře by bylo vyčkávati nepřičetného okamžiku takového mrhače a zjiště z něho lákati peníze. Byla by to nepřímá krádež a takový nespravedlivý statek k duhu nejde.

Pamatuj:

Lakomý peníze a jmění bezúčelně shání, marnotratník je bezúčelně utrácí.

Lakomý nemá žádného užitku ze svých peněz, marnotratník jen jediný.

Lakomý může se vrátiti na zlatou střední cestu, kdy chce; marnotratnému je návrat nesnazší, čím více se od cesty té vzdaluje.

Lakomec může, ale zřídka kdy chce; marnotratník často by rád, ale už nemůže.

Lakomec dělá si nepřátele, marnotratník získává přátel takových, kteří jsou horší než nepřátelé.

Lakomce trápí přání, dostat se ještě dál; marnotratníka lítost, že už tak daleko přišel.

Lakota je kořen všeho zla; marnotratnost strom plný hořkých plodů.

Lakomce žere starost, marnotratníka jeho výstřednosti; onen má za odměnu strach, tento starost.

Nezřídka z mladého marnotratníka stane se starý lakomec.

Často dostává se jmění lakotných střádalů marnotratným dědicům. (J. P. Hebel.)

Peníze, jak jsme naznačili v úvodě, jsou hybnou silou našeho společenského života, ale mají cenu jenom potud, pokud užíváme jich rozmyslně a prospěšně. Nakupené bohatství je jako hromada hnoje, která nenese užitku, pokud se nerozdělá.

* * *

Nad člověka nevděčného nic mrzutějšího. Vyhneš se té mrzutosti, nečekáš-li vděku vůbec, jakož teprve pak skutky tvoje dobré jsou, byly-li konány bez ohledu na všechn vděk. Nicméně člověk už je takový, že, i nečeká-li vděku, aspoň nerad vidí nevděk, který světem vládne. Každý dobrý skutek odměňuje prý sama sebe a člověk šlechetný i z nevděku dovede čerpati vniterné potěšení, to jest zadostiučinění, že jednal nezištně, pouze z lásky k dobru věda, že na uznání spoléhati nemůže; nedá se mýliti nevděkem a slouží dále lidem, kteří tím více potřebují jeho pomoci, čím jsou slabší a čím jsou – nevděčnější. Ale to platí jen o člověku velmi šlechetném.

Nevyčítejme nikdy nevděčnost tomu, kdo k díkům je zavázán, to není velkomyslné. Jsou lidé, kteří dobrodince svého ani nepozdraví. Nedohlašujte se o to – a pozdravte takového člověka sami. Snad pocítí jemný ten hrot, – ne-li, nestarejte se o to, kdo nevděk potrestá; bezpochyby že potrestá nevděk sám sebe...

Ale co říci takovému smutnému úkazu, když zemře na příklad mecenáš, který odkáže veškeru jmění své studentstvu, a na jeho pohřbu vidíte studentů sotva několik? Zemře slavný universitní profesor, který prokázal veliké služby české vědě a české literatuře a na jeho pohřbu z vědeckého dorostu sotva pár lidí? Jak malá je proti tomu nezdvořilost abiturienta, který sotva setřel středoškolský prach s obuvi své, přestane pozdravovati učitele, který mu nikdy neublížil! Proč právě mládež to je, již tolik milujeme, která tak často nevděčnou se ukáže?

Nečekejte vděčnosti tam, kde jste konali svoji povinnost, zejména povinnost úřední a nezaměňujte nevděčnost s neslušností. Budete-li pokládati toho nepozdravujícího studenta jenom za neslušného, značně se vám ulehčí vaše povolání.

Ten, kdo působí veřejně, nečekej vděčnost nikdy. Buďto že tvoje práce, byť sebe úsilnější a poctivější, nesetká se s úspěchem a pak posuzují tě podle smutného výsledku tvých snah a zatratí tě, – anebo máš úspěch a pak je vždycky větší závist než vděčnost; potom hledej uspokojení jen ve svém nitru a u vědomí, že's prospěl celku. Zbude ti také ještě naděje, že dojdeš uznání třeba dávno po své smrti.

V celém světě, ne jen českém, kde kdo rád za rybu štíra dá a v tom je také kus útěchy těm, kdož ve veřejnosti české působí.

* * *

Mnozí lidé nejsou s to jíti rovnou cestou hledající často zbytečně okliky, ač by tam došli právě tak přímo. Nejsou to snad lidé zlí, ale byli asi sváděni k tomuto jednání svému tím, že hned z mlada byla jim, snad již jako dětem, projevována nedůvěra, nebo bylo s nimi jednáno tak přísně, že sami důvěry nenabyli a potom k oklikám svrchu zmíněným byli svedeni. Nedůvěra vůbec i věrného kazí. – Nedůvěřivý člověk i nejnevinější věc koná potají a přetvařuje se, aby zakryl pravý účel svého konání. Podobně jako člověk ješitný, aby zakryl svoji slabost. Na lstivost a přetvářku zvykne člověk, který dlouho žil v prostředí, kde přetvářka kvete. Tak jednává se nezřídka

v úřadech i ve školách, tak jednávali podřízení vůči představeným a služby vůči svým vrchnostem. Místo aby šli otevřeně podřízení ke svým pánům a řekli bez okolků, co by rádi, užívají všelikých úskoků, narážek a oklik.

S takovými lidmi nepřímými jednej sám vždy otevřeně a bez pokrytu a slovem i skutkem ukaž se býti nepřitelem vši přetvářky, všeho nepřímého a vši intriky, i zastáncem jednání přímého a poctivého, aby aspoň cítili, jak bychom jich znevažovali, kdybychom je přistihli při některých těch jejich kličkách. Bohužel ne všickni představení aniž páni tak jednají, aniž podřízení. Běží-li o dítě, hled' je povzbuditi k odvaze a hrdosti.

Ukažte lidem takovým, pokud vás nezklamali, naprostou důvěru, dělejte, jakoby vám ani ve snu nenapadlo, že by vás mohli jakkolivěk podváděti a záleží-li jim na vás dost málo, jistě vystříhají se každého falešného kroku. Nebud' me k nim příliš přísni, když je přistihneme při nějaké oklice, celkem neškodné, aby se nemusili nás báti a před námi skrývat. To platí i o výchově a ve škole. Co na tom na příklad, když malý žáček odříkáváje naklání ucho své k soudruhovi, aby ten mu napověděl? Moudrý učitel nespustí hned stavidla své výmluvnosti přidáváje hromy a blesky z hojné své zásoby, ale rozumně domluví, aby přesvědčil žáčka o marnosti, bezúčelnosti a škodlivosti jeho počínání. Rovněž vůči osobám služebným nevystupujme v podobné příčině hned příkře, ale blahovolně a mírně.

Především sami vystříhejte se cesty nerovné, nechtějte slídití kolem nich, ale žádejte přímo, aby vám to neb ono bylo vysvětleno. Hledí-li se druzí vyhnouti a vykrotiti výmluvami více nebo méně smyšlenými, bud' přerušete rozmluvu, dávající tak na srozuměnou, že chcete jim ušetřiti hanbu z jejich nepřímosti a snad i podvodu a potom chovejte se k nim chladněji, anebo nechte je nejprve vymluvit a pak jim vlídně, ale důkladně domluvte; dokažte jim, jak zbytečné a jalové jsou jejich vytáčky a oč lepší a důstojnější je k chybě nepokrytě se přiznati. Je to moudřejší, než přísnou

domluvou se na ně obořiti, sice se zaleknou a začnou lháti ještě nemotorněji.

Podobným způsobem jednáme i s lhářem, který také jen sám sobě nejvíce škodí. Dokažte lháři, kterak lež má krátké nohy a plitké dno a že netřeba lháti, kde dojdeš pěšky anebo na koni dojedeš.

Pakli jste byli znovu podvedeni nebo obelháni, neberte věci na lehkou váhu, projevte spravedlivé svoje rozhořčení – ale slušně, – a neodpouštějte snadno. Kdybyste přes to takového člověka nedostali na cestu přímou a on vás i nadále chtěl podváděti, nezbude než potrestati ho naprostou nedůvěrou, dokud se nepolepší. Někdy pomůže veřejné usvědčení a zahanbení – ale je to prostředek choulostivý a nikoliv gentlemanský.

Jen že takový člověk už sotva k přimosti a pravdě se vrátí a notorického lháře těžko napravití. Takoví lidé lhou, aniž jsou si toho vědomi, jen tak ze zvyku.

Podrobnosti těchto úvah náležejí dílem do oboru právníckého, dílem do vychovatelství, jakož vůbec poznámky naše omezeny jsou jenom na denní styk lidí vůbec.

* * *

Od lhářů dlužno lišiti vychloubače, chvastala a prášila, člověka ne tak zlomyslného, který nepodvádí obmyslně. Proto však není o nic lepší než lhář. A přece setkáváme se s ním zvláště ve středních třídách, dokonce mezi dámami takovými, o nichž jinak nelze říci, že by se jim nedostávalo na rozšafnost a rozumu. Ale tady opouští je rozvaha naprosto, jinak by si přece musily říci, že kdo se chlubí, čest svou hubí – a jsou na vrchol směšny, jakmile se nepravdě přijde na kloub, což stává se velmi snadno.

Vidíte dvě dámy vycházející z divadla a shánějící se hezky hlasitě po »svém« automobilu; za okamžik pozorujete, jak potají vstupují do tramvaje – jen když lidé, kterým na nich naprosto nesejde, myslí, že mají automobil. Nač to? Jindy zase pán o každém kvartále kde komu si stěžuje, co se s tím svým »barákem« nazlobí, jen aby se vědělo, že je panem domácím. Slova dům a domácí vůbec bere se

tuze často nadarmo. Nač to? – Ba znal jsem i princeznu, která při každé příležitosti se oháněla svým vysokým a nejvyšším příbuzenstvem, králem A, císařem B, královnou vdovou C... A byla to princezna. Nač to? – Paní X se chlubí, co stála její toaleta, paní Y předloží jí za to svou vilu v Černošicích a paní Z přetrumfne obě prozrazením hlubokého tajemství, že její choť bude jmenován dvorním radou, byť i ještě v daleké budoucnosti. Nač to všecko? – Doktor X omamuje sousedy u piva v malém venkovském městě povídáním o svých cestách a spisovatel Y začíná svoje causerie hodně z vysoka: Nechať jsem byl na točně severní nebo jižní, v podmořském čluně v hlubinách oceánu Atlantického nebo Tichého neb v aeroplánu lítal přes Himalaju, nechať v Cařihradě nebo u Mysu Dobré Naděje, v zálivu Hudsonském nebo na březích Nilu, na oasis Sahary neb na luzných březích Rivieru všude jsem jedl špekové knedlíky nebo vzpomínal na flekovské pivo Nač to? – Kolikrát musíme přeslechnout ve společnosti poznámky jakoby letem hozené: Psal mi Excelenc ministr tento... Kníže tento mi povídal... Včera jsem mluvil s hrabětem N. v klubu... – to všecko vypravují ti lidé, jen aby vzbudili o sobě co nejlepší mínění, takové, jaké mají sami o sobě, aby se ukázali v lesku, aby na sebe upozornili, aby vzbudili údiv podivnými historkami à la doktor May, aby byli pokládáni za lidi takové a takové, a dokonce i vymýšlejí věci, kterým na konec věří i sami.

Prohlédneme takové žvanily a chlubiče za krátký čas a poznáme, co dlužno bráti za bernou minci a co ne. Jdete pak do podrobností, ptejte se na to neb ono, zapletete vychloubače do jeho vlastní sítě, tak že neví kudy kam a snadno ho usvědčíte z nepravdy, anebo řekněte nějaký vhodný vtip, aby nemyslel, že jste tak naivní, abyste jeho tlachání věřili, – a snad přestane.

V uctivé vzdálenosti zůstávejte ode všech lichotníků, zahalečů, příživníků a lidí dotěrných a jste-li nuceni setkat se s nimi, chovejte se chladně a upiště nezakrývající jim valně, že jejich společnost nebo dokonce jejich důvěrnosti vám nejsou příjemny. Nebezpečnými společníky jsou ti, kdož lahodným ohněm pálí a liščí

ocas podávají, hrozní ti, kdož ležice ustavičně v okně žádají, aby také jiní nosili ruce za pasem. Takovému jsou marny všechny nápisy na dveřích »Neračte návštěvy svoje zbytečně prodlužovati«, – přijdou, posedí, říkají neustále, že nechťi zdržovati, ale z místa se nehýbají a ještě u dveří mají dlouhé výklady, přes to, že stihli hostitele v neodkladném zaměstnání, nebo mistra živnostníka nebo dělníka v plné práci; nejen že jsou nepřijemnými společníky, ale okrádají nad to o vzácný čas, a tím i o výdělek a peníze. Zvláště tedy při návštěvách rázu obchodního buďte co nejstručnější.

Člověk byl by nezdvořilým, kdyby sám jim podal ruku na rozloučenou – ale věru jsou chvíle, kdy jiného nezbývá. Těm, kdož přicházejí nepozváni, jen aby se u vás dobře poměli, jednou dvakrát ničeho nepodejte, – a odvyknou si přicházeti.

Jistý český publicista napsal na svoje dvěře: »Kdo mne navštíví, prokáže mi čest, kdo mne nenavštíví, učiní mi potěšení.« Jistě že odvrátil tím od sebe mnoho návštěv a přátel milých, ale také nebezpečí mnohých návštěv zbytečných, jako onen přítel barona Kniggeho, který zase si napsal na dvěře své pracovny: »Člověku, který má určitou práci, jest utrpením býti obtěžován lidmi, kteří jí nemají.«

Lichotníci jsou nebezpeční proto, že dovedou zkaziti povahu člověka, který sluchu svého jim propůjčuje. Zvykne tomu, že neustále někdo po srsti jej hladí, pravda je mu pak proti myslí a nedbá těch, kdož s ním smýšlí upřímně. Odmítejte pochlebenství, andělského toho hlásku čertovy písničky, jakoby zlého nepřátelství, třeba že není to vždy snadno, zvláště když lichoty zdají se zabaleny, mnohdy i do hořké slupky. Rafinovaný lichotník dovede svoje pokrytecké věci pronášeti tak, jakoby káral, zatím co do nebe vynáší, vytýká i chybičky, aby vynikly vlastnosti, na kterých si zakládáš a podobně.

Znám spisovatele, který nečte kritik pochvalných a jenom výtek si všímá. »Z pochval a poklon nezmoudřím, říkává, ale spíše z výtek.« A má pravdu. V kritikách dobře rozeznávejme kritiku kamarádkou, pod heslem: dnes já tobě, zítra ty mně, od vážné,

cílevědomé, jakož i tu, která za svou chválu na něco čeká, od kritiky zlovolné, která chce jen raniti. Kritika nemusí lichotiti, ani chváliti, ale nesmí ubírat chuti ku další práci a nesmí urážet.

Jsou bohužel spisovatelé a umělci, lidé vážní a zasloužilí, ale citliví, kteří pro zlojné jazyky jisté frakce odkládají pero, štětec nebo dláto, anebo pracují díla jen pro zásuvky svého stolku nebo své ateliery. Příliš těžce nesou nikoli posudky svých prací, ale útoky osobní, které průhledně prozrazuje subjektivnost kritika, a střely otrávené zlobou a výsměškem protivného tábora.

* * *

Podle starých, pochlebenství ne vždycky a ve všem jest odsuzovati. Vypravuje Havlík z Varvažova: »Slyšetl jsem od jednoho velikého pána ve Frankreychu ta slova ku přátelům jeho promluvená: pochlebujte mi (prý) všichni, nebo mi nadto není ve všem světě nic milejšího. Již pak zdá-li se vám, že pochlebenství lidi v bludy uvozuje, u mně se naproti tomu jinač nachází. Nebo jako tomu, koho jiní spravedlivě chválí, přibývá myslí k činění více dobrého: ten, kdo pozná, že ho nehodně chválí, upamatovává se v svých nedostacích a k napravení přichází. A kdyby pochlebenství bylo zlé (myslí asi venkoncem zlé), neužívali by rozumní otcové aneb rozšafní učitelé k dětem a pacholátkům svým, kteřížto ačkoli dostatečně mluvíti, čísti aneb tancovati neumějí, však jich nejmenší hnutí schvalováno bývá, vše k většímu jich podpalu k věcem chvalitebným. An i samo přirození, jakž vidíte, vštípilo jest dítkám v srdcích pochlebenství, když chtějí od rodičů dostati peněz, neb lecjakés jiné věci, běží k nim, líbají a objímají je: toť jak tomu naučilo i žebráky, když chtějí almužny dojíti, aby pokornými hlasy uším lidským lahodili.«

Jisté pochlebenství starý spisovatel tedy pravým a přirozeným býti uznává, ale nikterak pochlebenství vůbec. Neboť nakonec pochlebníka s nepřitelem srovnává řka: »Jestíť důvtipný a schytralý pochlebník a umí tak řásné sukno v hromadu sšívati, že žádného švu znáti nebývá: umíť se stavěti a věci pravděpodobné mluvíti,

jichž od nepravých těžce kdo rozezná. A ačkoli někteří znamenití škrybenti vypsalí o rozličných způsobích, nimiž se přítel od pochlebníka rozeznati má: však velmi těžko, ať nedím nemožno jest toho rozdílu dosáhnouti, jest proto, že svět tento jest takových zvířat pitomých plný, tak i z té příčiny, že nemůže dobře poznáno býti zlé, mající podobu dobrého... Jako vlk podobný jest psu, tak pochlebník příteli...« ([viz kapitola V. Všeobecné úvahy a poznámky](#)).

Bez rozpaků mohli bychom takto celé kapitoly z bystrého starého škrybenta opisovati.

* * *

Možno mluvíti o obcování s darebáky a lidmi špatnými tam, kde chceme nabádati k životu ušlechtilému? Myslím, že ano, neboť jsou okolnosti v životě lidském, kdy nikoliv ty přijdeš ve styk s takovým člověkem, ale on s tebou; anebo jsme sice přesvědčeni o morální nehodnotě jeho, ale nemáme zřejmých důkazů tak, abychom ho mohli beze zřejmé urážky jeho nebo přítomné společnosti míjeti. Krátce, při nejlepší vůli nejsme nikdy zabezpečeni proti styku s lidmi špatnými.

Stane se na příklad, že o člověku, s nímž veřejně působím, dozvím se něco špatného. I kdybych subjektivně byl přesvědčen o pravdě doneseného, nemám práva vystoupiti proti němu, dokud nemám důkazů nezvratných. I po léta mohu pak s ním působiti – a nesmím se ozvati proti němu, ba musím takového člověka i chváliti (pro jiné jeho činy), – a tím nikterak nejednám nesprávně, dokud nemám objektivní jistoty o jeho nepěkném nějakém skutku, na př. o zradě atp. Což kdyby donesené opravdu se nezakládalo na pravdě?

Jediným pravidlem všeobecným jest, jak rozumí se samo sebou, toliko pokyn, lidem takovým dle možnosti se vyhýbati a styk s nimi, pokud poměry nejsme k tomu nuceni, omeziti na míru co nejmenší.

Tomu, kdo odpykal si svůj trest, nebudeme toho připomínati, ani kdyby zákon toho nezakazoval. Nemusí to býti ještě člověk špatný, který pro nějaký přestupek byl odsouzen k trestu vězení, nemluvě

o věznicích politických, z jichž řad máme u nás tolik lidí řádných, ba vynikajících a dokonce i Excellence. Bývalý prezident říšské rady Smolka byl svého času odsouzen k smrti a jenom amnestií zachráněn. Ale stane se na př., že továrník snad pro úsporu, snad z nedopatření dá vystavěti tovární komín mistru k tomu neoprávněnému. Sřítí-li se komín a neštěstí tomu padnou za oběť lidské životy, továrník bude odsouzen k vězení několika neděl, přes to, že je to snad nejlepší a nejzachovalejší člověk pod sluncem! Podobně při úpadcích bank neb akciových společností. Ale i kdyby toho nebylo, – jediné často nepatrné pochybení má za následek intervenci zákona, kdežto činy velice zlé mohou ujíti trestu – z kterýchžto věcí vesměs obecně známých toliko chceme usuzovati, že odsouzení zákonné nemusí vždy vypáliti Kainovo znamení na čelo odsouzence, jehož nesmíme zařazovati hned mezi lidi špatné a dareby. Podle toho pak také zařídíme svoje chování, pokládajíc takový poklesek jednou se přihodivší za neštěstí, ale nevyjadřujíc potrefenému soustrast, aniž se o celé věci zmiňujeme, což by nebylo taktním.²⁸

Jinak ovšem vůči člověku, o jehož nesprávném jednání jsem přesvědčen. Před takovými pozor! Nejen že míváme s ním styk osobní, ale vyhýbáme se všemu, co by jakkoli nás přivedlo do jeho blízkosti a nic jinak nemůžeš jemu imponovati, pak-li styku vyhnouti se nelze, než-li naprostou správností a přímostí svých skutků a svého jednání. Křivé cesty zlých lidí, kteří tobě ukládají o čest a dobré jméno, – nemluvíme o těch, kteří ukládají o majetek nebo život a kterým možno ubrániti se jen revolverem, – nekřižuj cestami stejně křivými, úklad neparalysuj úkladem, a proti darebům s dareby ve spolek nevcházej. Velkomyslnost tvoje vůči člověku takovému, pokud není ještě na dobro zkažený, může jej přivésti snad ještě na dobrou cestu a to by byl dobrý skutek. Musil by však

²⁸ Jen mimochodem poukazujeme tu na moderní, nikoli byrokratické zákonodárství v některých zemích, jež prvnímu zločinu, zvláště je-li zločinec mladý, trest odkládá, po případě i vůbec odpouští.

cítiti, že nejednáš velkomyslně ze strachu před ním, nýbrž z blahovůle.

Toho, kdo nás chce okrásti, máme prý podarovati, snad že velkomyslnost naše učiní naň dobrý dojem. Jsou takové případy a známý jakýs vypravoval mi tuto historku: Šel jsem samotný hustým a pustým lesem a potkám syčáka. Zbraně jsem neměl, leč tenkou hůlku a on silný obušek. Hlasem ne příliš vlídným a pokorným prosil mne o almužnu. Měl jsem v peněžence asi dvacet korun a bylo mi jasno, že se s nimi teď rozloučím. Chlap byl jako hora a kolem široko daleko nic; snad kdybych byl volal o pomoc, byl by mne jedinou ranou skolil. Nemožného by to aspoň nebylo nic. Udělal jsem tedy z nouze ctnost, změřím syčáka a povídám mu: »Človče, vypadáte mi nějak chudě, a když jste mne tak hezky poprosil« - co si při těchto slovech chlap myslel, nevím, - »dám vám, co mám. Nastavte čepici.« Chlap nastavil a já vytáhna peněženku vysypal jsem mu do ní všecken obsah. Ale co ten člověk neudělal? Podíval se do klobouku, v němž byla desítikoruna a něco stříbrných a drobných peněz. »Vašnosti,« povídal, »nejsem tak špatný člověk... když mi to dávaj' dobrovolně, nechám jim aspoň ten papírek. Tu maj'! Kdyby byli nechtěli, mohl jsem si to vzít.« - »Nemoh', příteli,« obrátil jsem a lhal, »mám u sebe browning, nic by vám vaše hůl nepomohla. Ale jen si to nechte,« nechtěl jsem se dát zahanbiti, ač nevím, kdo byl šlechetnější, zda on, nebo já.«

Kdyby se stalo a člověk nekalé pověsti k tobě přišel nabízejí ti služby svoje proti tvému protivníkovi, třeba politickému, o němž tvrdí něco nekalého, ukaž mu dveře. Spojenectví s člověkem takovým vždycky by vrhlo na tebe stín.

Přes pokročilou civilisaci ani zákon nemůže vždy a všude chrániti proti lidem zlého smýšlení a zlého srdce, jediným štítem proti nim zůstává vědomí správného, přímého a poctivého jednání. A nemůžeme docílití toho, aby nás následovali, neboť zlý jenom zlému ruku podává, - musíme aspoň přiměti je, aby se nás báli.

Na pozoru mívejte se před lidmi, kteří lákají nás různá tajemství a důvěrná sdělení, aby jich později použili proti nám. Nedejme se

nikdy strhnouti k důvěrnostem vůči neznámým nebo lidem, o nichž nejsme si jisti, že s nimi zůstaneme vezdy v poměru přátelském, – sice za krátko již pocítíme tíhu své mnohmluvnosti... Arci člověk slušný, i kdyby přerušil dřívější styky přátelské, nikdy nezneužije toho, co mu bylo svěřeno jako příteli.

Lidí, o jichž nesprávných skutcích jsi přesvědčen, hned neudávej, – ačli toho nevyžaduje veřejné blaho, abys spoluviny s nimi nenesl, – anóbrž pokus se přiměti je dříve k nápravě, je-li k tomu příležitost a je-li toho možnost.²⁹ Lidé, kteří pěkně sice mluví, ale jednají nepěkně, patří do kategorií lidí zlých, neboť vedle zlého činu dopouštějí se ještě pokrytectví.

* * *

K lidem skromným, ostýchavým a bázlivým, kteří přes míru se krčí a podceňují, buďte vlídní a přívětiví, chápující jejich skromnost. Jejich ostýchavosti zhusta bývá příčinou nezvyklá společnost, neznalost společenských pravidel, jež poznati neměli příležitosti, někdy i tělesná chyba. Jsou to snad lidé velmi vynikající ve svém oboru, učenci, profesoři a řečníci jinak velmi obratní, ale často jiná místnost, docela odlišná od školské síně nebo jejich pracovny nebo kavárenského denního stolu, přítomnost dam a velký ruch uvádí je z míry, tak že ocitají se v trapných rozpacích. Vyjděte jim vstříc, prokažte jim úctu, která jim přísluší, ale netřeba skromnost jejich povzbuzovati chválami a pochlebenstvím; jsou si vědomi své ceny

²⁹ Ještě jednu mravoučnou historku. – Účetní přijda k šéfovi, oznamoval mu, že přišel na stopu defraudace praktikantovy, kterého nutno dát ihned zatknouti, tím spíše, jelikož praktikant dnes nepřišel. »Nikoli,« pravil šéf »jděte sám k němu a přiveďte mi ho sem.« – Praktikant přišel, šéf se s ním zavřel a za chvíli vychází praktikant všecek uplakaný a zasedá ke svému stolku jako obyčejně. – »Měl jste pravdu,« pravil po té pán udivenému účetnímu, »hoch vzal sto padesát korun. Ale daroval jsem mu je a odpustil mu to, – víte proč? – Protože sám kdysi jsem se z nerozumu dopustil podobného přestupku a můj pán svou shovívavostí udělal ze mne to, čím jsem dnes.«

a byli by na konec uraženi, třeba že cítí se stísněni v mimořádném prostředí.

Bylo by však naprosto nemístno dávat jim na jevo svoji převahu společenskou, která jest jenom zevním nátěrem a nevyváží snad ani z daleka jejich vážnou a vynikající práci.

* * *

Chování skromné sluší i nejvýše postaveným a často naskýtá se příležitost uplatňovati tuto světlou stránku svého já. Jak doma, tak ve společnosti i v cizině můžeme ukázati, že nechceme představovati nic víc, než co nám přísluší.

S tím lze docela dobře spojití právo na vlastní osobnost a netřeba vystupovati jako člověk jenom průměrný, který nemá žádné svéráznosti. Tak daleko skromnost jíti nemusí, neboť rozumný člověk vždycky vezme zřetel na svéráznost svého bližního.

Skromnosti dlužno zvykati a cvičiti se v ní záhy, abychom od života pozdějšího pak nežádali mnoho.

XII. Různí lidé (Dokončení)

Mluvkové, zvědavci a lidé prostořecí. – Lidé zapoměnliví a roztržití. – Umíněnost. – Rozmary. – Lidé chudí duchem; lidé slabých povah a slabomyslní. – Koníček. – Lidé veselí. – Zhýralci, pijani. – Snílkové a blouznivci. – Pokrytci a svatouškové. Zapadlí vlastenci. – Pověra. – Tupitelé náboženství.

Že mlčeti v čas jest uměním, bylo již několikrát naznačeno, zejména v [kapitole V](#). Mnoho mluvíti – věc všetečná, mnoho slyšeti – věc bezpečná, neboť nic nezkazíš. Mlčeti a poslouchati jsou z počtu těch věcí, kteréž ve světě za nejtěžší se pokládají.

Mluvkům a neopatrným lidem nesvěřuj žádného tajemství a zejména nikoli věcí úředních nebo rodinných, často velice důležitých. Jsou lidé, kteří za nic na světě ničeho smlčeti nedovedou a přímo trpí, dokud svěřenou věc sami zase někomu pod rouškou tajemství nepovědí. Lidé povídají i kdyby měli nejlepší vůli, prozradí se posuňkem, jediným slovem a nejsou s to, odepřítí odpovědi i kdyby nejprostší rozvaha toho vyžadovala. S jejich pomocí můžeme rozšířiti, co rozšířiti chceme, ale pak jest nutno je zapřísáhnouti, aby ničeho neprozrazovali.

Zůstanou-li marny všechny vaše domluvy a rozklady, vyléčíte je někdy snad tím, že jim – smíme-li se vyjádřiti lidově, – pověsíte nějakého nevinného bulíka na nos.

Podobně udělejte s lidmi zvědavými a prostořekými. Anebo obraťte pozornost zvědavého na drobné věci tak, aby velkých, od nichž jej odvrátiti chcete, si nevšímal. Nepomůže-li to, pak toho, kdo ke všemu nos přistrčiti chce, vlídně, ale energicky odmítněte, ať písemně nebo slovem.

* * *

Zapoměnliví a roztržití nehodí se k věcem, ku kterým zapotřebí přesnosti. Roztržitost jest většinou chybou mládí a napravuje se ve škole, někdy je příznakem velkých duchů; kdežto zapoměnlivost je

nemilou chybou paměti, které nutno čeliti poznámkami, když uzel na šátku nestačí!

Jestliže velcí duchové z roztržitosti nebo zapoměnlivosti, tedy bez úmyslu dopustí se nějakého nedopatření, opomenutí společenské formy odpouštíme jim, ať si přes to jako kohout přes uhlí chodí; praetor, člověk nad jiné povznesený, nemusí dbáti maličností, ale proto nemysli, že nedbáš-li zevních forem, jsi hned praetorem a nedělej ze sebe velikého ducha jen tím, že zanedbáváš slušnost.³⁰ Takových praetorů běhá po Čechách velmi mnoho. Jsou to lidé, kteří se domnívají, že neomaleností a neotesaností projeví svoji duchaplnost, ba posmívají se těm, kdož slušně a zdvořile si vedou. Jdouce ještě dále říkají, že jsme národ demokratický a že nepotřebujeme takových »malicherností«, které jsou jenom pro zahálčivé bohatce. Názory takové, šířené pak i tiskem, vedou jenom ku sesurování mravů. Ale jsou v kruzích dělníků-demokratů velmi mnozí gentlemani, daleko víc, než si páni z kruhů vysokých myslí, kteří by s takovými názory dokonce nesouhlasili, jsouce sami ve všem konání i vystupování byt i skromném, velice vybraní a slušní.

Chování hrubé *není* příznakem demokratismu, charakteristikou nízkého ducha.

³⁰ Básník Vrchlický byl kdysi zván do rodiny pana X. k hostině, ku které dostavilo se několik vzácných cizinců. Básník nepřicházel a nezbyvalo, než začít bez něho. Jeho místo zůstalo neobsazeno, neboť hostitel věděl, že Vrchlický přijde, když přijetí slíbil. Byla to ovšem nemilá chyba, a zdálo se, že jest ještě hůře, když básník skutečně přišel, ale v obleku docela všedním, kdežto ostatní byli v úboru večerním. Hosté, zvláště cizí, se zarazili, ale Vrchlický nebyl ani v nejmenších rozpacích. »Odpusťte,« omlouval se po vykonaném představení a obvyklých formalitách milým svým způsobem, »zdržel jsem se mimo nadání (a udal vážný důvod) a nebylo už pokdy, abych se přestrojil. A společnost tak vzácnou nechtěl jsem zameškati.« A sotva zasedl, už všichni ocítili se pod kouzlem jeho osobnosti. Sršel vtipy a duchaplností a nikdo si nevšiml ani jeho šedivého kabátu ani barevné košile. Byl to ovšem Vrchlický a jenom ten mohl si dovoliti takovou volnost... Až ti naši tak zvaní demokraté budou sami Vrchličtí, budiž jim ničím frak i bílá kravata. Zatím nezbude než řídit se zákony slušnosti všeobecnými, platnými pro všechny stejně - i pro Čechy, nechtějí-li, aby se o nich říkalo, že jsou národem neslušným.

Těžko lze vycházeti s lidmi tvrdošijnými nebo pedanty, po francouzsku řečeno difficilními. Čemu jsou zvyklí, od toho neustoupí o vlas. Nemá-li takový pedant trepky u postele právě tam, kde je mívá denně, zuří, není-li slánka právě ve středu stolu, zuří, není-li oběd připraven rázem určené hodiny, je zle – slovem nesnesou nic, co se přičí jejich zvyklostem, často jen choutkám, vyžadující, aby všechno okolí se podle nich řídilo. Nejsou tak otroky pořádku, žádající někdy více než pouhý pořádek, někdy zase mnohem méně.

Také v náhledech svých jsou neústupní, ač nebývají ani zlí ani mrzouti. Právě jen v maličkostech spíš než ve věcech velkých se s nimi střetneš, v maličkostech, které nerušily by valně pořádku, jež zdánlivě chrání. Podaří-li se ti, že dovedeš takovému pedantovi vyhověti, staneš se pro vždy jeho oblíbencem, kdežto vůči tomu, kdo ho dráždí jednáje proti jeho strnulým návykům, pedant dovede býti i krutým. Málo který řemeslník mu udělá něco vhod a často tedy co může, udělá si raději sám, třeba že jinak smýšlí velmi rozumně. Je to tedy jen jistého druhu slabost, které vyhovíme, záleží-li nám na přízni lidí takových a pokud známe jejich koníčka. Nesnese-li představený v kanceláři otevřené okno, nu tak je zavřete než přijde a otevřete si je, až odejde a nedělejte mu schválností.

K takovým povahám »difficilním« náleží na příklad také stálí hosté restaurací a kaváren, kteří mají tam »svůj« stůl. Upozorní-li tě sklepník, že jsi zaujal místo takového usedlíka, tak prostě vstaň a usedni jinam. Přec nebudeš chtít dívat se po celou dobu na mrzutou, ne-li zuřivou tvář opozdivšího se denního návštěvníka, jen jen čekajícího na tvůj odchod. Proto respektujeme kavárenské a restaurační cedulky s nápisem »zadáno«, byť snad i nebylo ve veřejné místnosti pro toto upozornění náležitý »právního podkladu«.³¹

³¹ Při přátelském večeru, pořádaném jistým spolkem v městě X., seděl u rezervovaného stolu, opatřeného tabulkou »zadáno«, pan A. ještě s několika

K podivínům, kteří chtějí v maličkostech odlišovati se od ostatních lidí, ne tak z přesvědčení, že jednají lépe, nýbrž a zejména proto, že chtějí dělati to, co nedělají jiní, buďte shovívaví, pokud jejich podivnost jsou neškodné. Co na tom, nosí-li člověk, který léta trávil ve Skotsku, také po Praze skotskou čepici a skotský plášť nebo když se starší dáma šatí tak, jak se šatívala před padesáti léty!

Zasluguje-li jinak úcty a šetrnosti, strpíme tyto podivnůstky s úsměvem, mlčky je přehlížejíce.

* * *

Vrtochů lidí rozmarných, kterým dnes není vhod, co včera se jim zamlouvalo, kteří jsou kam vítr tam plášť a mají rtuť v hlavě, nejlépe nedbati a postavit se jim chováním důsledným a neochvějným. Jsou, kteří dnes vás pozdravují co nejpřívětivěji, zítra sotva si vás všimnou, jak jim právě napadne, dnes vás objímají, zítra div že očima vás nevystřčí, jakoby tolik myslí měli, kolik zajíc křovin. Vy zůstávejte stejnými vždy a všude, přívětivými na jejich přívětivosti ne příliš, a na jejich nevládnosti ne málo. Zle je s rozmarnou ženou, která i chce i nechce a neví co chtít, jiného úmyslu je sedíc, jiného stojíc, a s ničím není spokojena. Zanes ženu na rukou do Říma, a posadíš-li ji u bran nedost jemně, nerozumíš galantnosti, praví jistě cizojazyčné přísloví. Rozmarům snad ženu odnaučíme, když jednajíce důsledně podle prvního jejího přání neustoupíme novému.

pány. Ke stolu tomu chtěl zasednouti pan B., s nímž pan A. společensky se nestýká, ač oba, jak na malém městě bývá, navzájem se znají. Pan A. upozorní mlčky pana B. klidným, volným pohybem ruky na tabulku. To zavdalo panu B. podnět k prudkým invektivám proti panu A. – až věc dostala se k soudu.

Předpokládaje, že gesto pana A. nebylo urážlivé (neboť i posunek může být urážlivým) měl pan B. prostým slovem »Pardon« nebo tak nějak se omluviti, že tabulky si nevšiml nebo jí neviděl a hledati si místo jinde. Ale i kdyby se cítil gestem pana A. uražen, neměl nikdy vyvolávati výstupu ve veřejné místnosti, přítomným vždycky trapného, nýbrž měl prostě konstatovati, co se stalo, že jest uražen a že bude žádati zadostiučinění. Nechtěl-li pan A. uraziti, jistě že jako slušný člověk hned se omluví, že uraziti nemínil, toliko upozorniti na tabulku, a věc by se vyrovnala na místě. Jaký účel a jaké konce má dohra u soudu?

Jak jednati, záleží-li nám na ženě rozmarné, [viz kap. XIX. Žena a muž](#), v níž vůbec o rozmaru více.

* * *

Ne každý člověk dovede vynaléztí prach a jsou také tací, kdož krůpěj od krupobití rozeznati neumí. Cítí-li svoji neschopnost a jsou-li to lidé dobří, mírné letory, kteří snadno dají se vésti k dobrému, neschopně ke zlému, pak není příčiny, proč si jich nevážíti: ne každé dřevo může býti fládrem, a sotva by bylo dobře, kdyby tomu tak bylo.

I tito lidé méně chytrí a nadaní, pokud dobří jsou, mají svoje důležité místo ve světě, tak jako prostí vojíni v armádě. Musí jich býti více než vůdců a generálů, ale jen když se dají vésti k dobrému.

Jsou také lidé chytrí, sice beze vzdělání valného, kteří výborně dovedou předstírat bodrou hloupost, dávajíce vždy na jevo svou skromnost a vědomí své nepatrnosti, aby tak získali pro sebe sympatií toho, na kom jim záleží. Pozor na ně – pracují vždy jen ve svůj prospěch a dovedou těžiti z lidské hlouposti a ješitnosti, jako liška v bajce z hlouposti vrány.

Nesuďte z pouhého zevnějšku a pouhého zdání o rozumnosti nebo hlouposti člověka. Ne každý dovede se vždy projádríti způsobem jadrným, ne každý dovede se hned ukázati tak, abychom rozpoznali, co dobrého v něm vězí. ([Srv. kapitulu VI. Všeobecné úvahy a poznámky.](#)) Tady více než jinde zdání klame. Nezaměňujme pak uhlazenou formu s duchaplností, neboť jsou lvové salonů, kteří však jsou jako svíčka bez knotu.

Není správně dát cítiti duševní svoji převahu lidem prostoduchým, ač dobromyslným. Hledme nenápadně je poučiti, nikoli však raniti poukazující na jejich nižší úroveň duševní, zejména, jsou-li si jí dobře vědomi. Povyšujeme je k sobě neponižující je při tom a sklídíme jich vděk a úctu.

Za to hlupci domýšliví nezasluhují šetrnosti a bude-li nutno, poukážeme je rázně do náležitých mezí, aniž však porušíme při tom své důstojnosti. Ze společnosti takových duchem chudých raději

odejdi, neboť zle koni, kolem něhož osli hýkají. O těchto platí, že čím hloupější, tím drzejší a nadutější. Takový rozumným slovem nezmoudří a na něho vše marno.

Lidí dobrých, ale slabých povah nechtějme zneužívat, alébrž hledme jich nabádati toliko k činům dobrým. Tací lidé, kteří by ani kuře neradi rozhněvali, ochotně slibují každému všechno, více snad, než splniti mohou a zavazují se, seč nejsou. Anebo jsou lehkověrní vůči každému, snadno mu uvěří pokládajíce jej za dobrého přítele, aniž se dříve přesvědčí. Anebo nejsou s to pro sebe vymoci ani, co právem jim náleží, jsou raději povolní, než by se vzepiali a jakou jiní hudou, takou oni tancují. Slovem slaboši, kteří hned složí ruce v klín pravice si při každé zdánlivé překážce, že čelem zdi neprorazíš. Mlčí ke všemu, jedno minou, druhé svinou, – jen aby měli pokoj.

Ani těch dobrot a slabosti pro sebe neužívej tak, abys z nich hned mámil dary, výhody všeliké nebo práci na ně nakládal, tím méně jestliže jako představený nebo chleboďárce a zaměstnavatel jsi oprávněn na nich práce nějaké vůbec žádati. Takový slaboch podřízený je pak otrokem po všechn svúj život politování hodným: nakládá naň šéf, nakládají i kolegové, zaměstnavatel i druhové v práci a ubožák nedovede se ozvati aniž vzepříti: strádá neustále ve svém podřízeném postavení, zatím co ti, za které táhne, skládají buď ruce v klín anebo postupují druh za druhem. K jeho slabosti a nedostatku energie přistupuje právě podřízené jeho postavení a z toho strach, aby slovem si neuškodil. Těžce hřeší ti, kdo z tohoto slabého druha těží.

Naopak tací zasluhují ochrany a představený šlechtný nejen že sám jich šetří, ale dbá, aby byli šetřeni i od jiných, kdyžtě jejich dobrá mysl i píle a úsilná práce toho zasluhuje.

Tato slabost, neuvědomiti si vlastní ceny, jest jednou z charakteristických známek české povahy. Kolik našich lidí strádá zvláště ve vysokých kancelářích vídeňských a na různých konsulátech a pracují tam do úmoru, bez odmluvy, nejtěžší věci bez hlesu, – zatím co jiní »representují« a mílovými kroky je předhánějí.

Říkají, že Čech je dobrý jenom na to, aby sloužil, a jen tenkrát, když slouží, a původ slova Slovan od významu se slovem otrok sprízněného (Slave - Sklave) bez toho nám často vyčítají. Klidně snášeli jsme a snášíme privilegia jiných, nejsouce si ani vědomi své síly, leč sami vůči svým... Je zapotřebí notného otřesu, než český Honza se vzpomatuje.

Slabomyslné pokládej za nemocné, jednej s nimi s největší šetrností, poskytuj jim své ochrany. Bylo by svrchovanou surovostí tropiti si z nich posměšek a baviti sebe a jiné na jich vrub. Často vídáme na venkově takové ubožáky, tiché blázny s utkvělou nějakou představou a je trudno dívatí se, kterak nejen děti, ale i dorostlí užívají jejich hlouposti pro svoje vyrazení. Ubohý blázen je menším bláznem než ti surovci, kteří si ho dobírají a lidské bídy užívají pro svoje veselí. A co pobíhá takových ubožáků po pražských hospodách! Jsou-li mezi nimi vykutálení filutové, kteří hloupými jen se staví, aby potahali hosty, chtivé divokých zábav, za nosy a vymámili z nich groš, nechať. Zle však pro ně, přijde-li kosa na kámen. Je však nemístno, dělají-li se z duševních a také tělesných nedochůdcat tak řečené »pražské figurky«.

Říká se, že každý člověk má svého koníčka, t. j. »nějakou představu nebo družinu představ převládajícího významu pro život jednotlivce, pro jeho snažení a toužení, a spojenou se stopami po všech dojmech tak, že vybavování, ať počne z kterékoli strany, vždy k němu dospěje.« Někdy jmenujeme koníčka amatérismem. Obyčejně všímáme si jen takových případů nápadnějších, kde obsah představy svou malicherností činí stálé se vracení k němu nepochopitelným anebo svou nějakou zvláštností zajímavým. Sem patří právě tak Kato se svým klasickým »Caeterum autem censeo, Carthaginem esse delendam, - mám ostatně za to, aby Carthago bylo zničeno«, kterýmiž slovy končil každou svoji řeč ve sněmovně, jako sběratel reklamních nálepek, mědirytin, tabatěrek, starého porculánu, poštovních známek atd., nebo universitní odborník, který hodinu co hodinu vykládá, jak potřel svého odpůrce, nebo diletant malíř, nebo fotograf amatér či amatér sportsman, který tak

jako Kato na všechno odpovídá »U nás, v cyklistickém klubu...« Hovor takových otáčí se nejraději kolem tohoto koníčka, nechať to společníka baví, čili nic, ať tomu rozumí, čili nic; ale to jim nevadí, jsou šťastni, jen když společník trpělivě je poslouchá nebo jejich sbírky prohlíží v obdivu němém nebo hlasitém. Vyhovte tedy této slabosti ve valném počtu případů nevinné, poslouchajte a prohlížejte bez reptání vědouce, že »rána, kterou zasáhnete koníčka, bolí víc, než rána, kterou udeříte sama jezdc«.

Nezřídka jsou záliby ty věci velmi užitečnou, týkají-li se záležitostí veřejných, obecních, humánních, vědeckých atp. Založí-li někdo prospěšnou instituci a věnuje-li svůj čas její správě nebo správě záležitostí obecních jen z pouhé záliby, zabývá-li se z téhož důvodu vědou neb uměním, nemůžeme jinak než chváliti mu takového koníčka, který stává se už pomalu koněm, tím spíše, můžeme-li mu porozuměti, a neodepřeme mu po případě ani své podpory.

Ale sám-li máš nějakého koníčka, prosím tě, nech si ho raději pro sebe a jiných jím příliš neobtěžuj.

Koníčkem nejnepříjemnějším jsou choroby a nemoci, jež postižení vykládají do únavy zdravým, kteří děkují pánu bohu, že nemoc jim se vyhýbá. Někteří nemocní dovedou líčiti svoji chorobu, až je společníku samému z toho na nic. Mějte s nimi soustrast a smilování, nemohoutě míti svoje myšlenky na pevné uzdě a řekněte jim několik potěšných slov, jako každému nemocnému.

Ještě méně příjemní jsou lidé celkem zdraví, ale hypochondři, kteří své ubohé okolí baví stále jen svými bolestmi a obtížemi. Nepřítelem jejich by se stal, kdo by je ujišťoval, že jim vlastně nic není. Pokud vám na nich záleží, jen je politujte nebo jim na důkaz účastenství porad'te nějaký nový »neomylný prostředek«. Ale nevinný!

Radostí jest obcovati s lidmi veselými, dobrého, zdravého vtipu, při tom osvícenými, kteří nedají ze sebe rozumy vláčeti, na nichž všechno se otvírá a zavírá, jejichž vtíp je nenucený, přirozený, kteří se dovedou zasmáti z plna srdce, nikoli smíchem studeným,

neoprávněným.³² Neníť člověkem zlým, který se upřímně směje, ač ten, kdo je vážný, nemusí proto míti zlé úmysly. Veselá nálada závisí nejen na letoře, ale i na zdraví a na tisícerych okolnostech zevních i vniterných, jimž člověk podléhá.

Lidé zdravého, pravého humoru jsou světla společnosti, bohem vyvolení, neboť rozsévají svým veselím a jasnou myslí jen spokojenost. Proto společnost nejradiji je vítá ve svém středu a přehlíží jim ochotně i ledajaké nedostatky a chyby. Ba, bohužel, dává jim přednost i před lidmi daleko duchem cennějšími, když pro tu chvíli neposkytnou jim téže zábavy a téhož osvěžení.

Prameny zdravého veselí a smíchu jsou věrná práce a vědomí vykonané povinnosti, klidné svědomí a láska k bližnímu, klidný život rodinný a příroda i umění.

My Čechové, tísnění ze všech stran, nemáme mnoho zdravého humoru. Náš humor nedovede také býti tak jemný, pro nedostatek brusů společenského a jemné vtipy cizích veseloher u nás často nenalézají ohlasu. Veselí člověka i celého národa, který musí předem bojovati o svoji existenci, nemůže býti bujně, a když je, vybočuje často z mezí jako humor šibeniční...

Tím lze také vysvětliti, že nejvíce veselí a zpěvu zaznívá u nás z různých pivnic a pivovarů, obyčejně mezi desátou a patnáctou, ne-li ještě pozdější sklenicí. Ale končí často buď velmi melancholicky a světobolně, nebo až příliš kurážně a zuřivě...³³

Český humor knižní a časopisecký pohybuje se dosud většinou v nižších a středních vrstvách společenských.

³² Nenáleží se smáti smíchem studeným, to jest, když se člověk směje, ano se mu nechce. »Hospodář« Daniela z Veleslavína. Zikmund Wintř dodává k tomuto citátu (Sebr. sp. II. 289.): Tento smích jest v našem falešném světě rozšířen a oblíben zajisté víc, než bývalo za starodávna, a už tenkrát byl tak protivný. Staří mu říkali také smích ledový, šermířský, to je smích (vlastně stále sladké usmívání), jimž hleděli se ošlechtiti při veřejném vystoupení šermíři nebo tehdejší divadelníci.

³³ Hrozný bývá humor naší mládeže vůbec, městské a předměstské zvlášť. Z pouhé bujnosti líbuje si ve výrazech hrubých a sprostých a jen tak, z pouhého veselého přátelství traktuje se výrazy, kterých neodvažují se příkladem tady uváděti, ani kdybych poprosil za odpuštění.

Nic snazšího než ze smíchu poněkud bujného přejíti v posměch. Nedávejte se pak strhnouti k satirickým poznámkám o jiných a nevyslovujte ani souhlasu s podobnými výroky, jimiž jiní brousí o jiných svůj vtip. Nesmějte se posměchu, neboť také na posměváčky pohroma přichází. Od koho posměch pochází, na tom se skonává. ([Srv. kapitolu VI. Všeobecné úvahy a poznámky.](#))

* * *

S notorickými zhýralci, pijany a lidmi neřestnými vůbec neměli bychom obcovati, neboť špatné příklady kazí dobré mravy. Opilému člověku se prý i pán bůh s cesty vyhne.³⁴ Ještě více měl by se vyhýbatí zhýralci a nemravovi.

Každý člověk mravný, a nejenom ten, jehož je to povoláním, jako kněz, učitel, má povinnost přiváděti tyto zbloudilce na lepší cesty mírnou a rozumnou domluvou, pokud to možno, a pokud se s nimi stýká, řečí přímou i nepřímou, a nejlépe vlastním dobrým příkladem čeliti zlému.

Zejména mládeži jsou nebezpeční smyslníci, kteří svádějí hochy i děvčata... a před těmi střežte se nejen vy, ale střežte najmě i svoje děti jako před zhoubným morem.

Člověk opilý hovadu se blíží a s člověkem už jenom podroušeným dlužno jednati velice opatrně, protože už to je zmámení smyslů, v němž nikdo není svůj. Víno nezná závory a co střízlivý má jen v srdci, to opilý hned na jazyku.

Působení alkoholu na povahu různých lidí je rozmanité a někteří jsou poživše lihovin veselí, jiní velmi něžní, upřímní, jiní zase smutní až k pláči, posléze mnozí hašteřiví a zlostní. Zvláště těchto jest se ve společnosti vystříhati, nelze-li však vyhnouti se jim, chovejte se zdrželivě a najmě neodporujte jim. Nic si z toho nedělejte, zapíráte-li vůči nim i svoje přesvědčení i zásady, každý ví

³⁴ Řekl sice Goethe »Es ist kein Mann, der niemals einen Rausch gehabt«, že není mužem, kdo se nikdy neopil, - ale nechme platiti toto okřídlené slovo jen pro Goetheovy krajany; ničeho tím neztratíme.

a vidí, proč to činíte a hana nepadne na vás. Slibů v opilství učiněných nedbejte a s opilým nevyjednávajte o věcech vážných. Běží-li tu o prospěchy hmotné, mohli byste se dostat do konfliktu i se zákonem.

Z opilého tropiti si šašky je svrchovaně neslušné, ani když jeho »opice je veselá«. Na ulici s opilým nedávejte se do řeči, na jeho otázky neodpovídejte, ani se za ním neohlížejte, jenom v duchu ho politujte. Mějte zvláště děti k tomu, aby za opilci nepokřikovaly a nepobíhaly, a ukažte jim, jak člověk se snižuje neznaje mírnosti v pití toho jedu, který nejvýše lze připustiti jako lék.

Jsou opilci, kteří nadávají všemu světu a oboří se i na vás klidně kolem jdoucího. Dělejte, jakobyste neslyšeli: člověk ten je nepřičetný a není za svoje řeči a skutky zodpovědn.

Pozorujete-li, že souseď u tabule pije víc, než slušnost dopouští a že je v nebezpečí podlehnouti alkoholu, hleďte tomu naprosto nenápadně zabrániti, pokud je to možno. Řekněte na příklad, že víno je velice silné, že z něho snadno hlava bolí nebo podobně.³⁵ Je žertem svrchovaně surovým nutiti někoho, aby pil proto, aby se opil a my měli pak z toho svoje potěšení, nehledě k možným následkům i velice zhoubným.

Jsou zhýralci, kteří bývají dobrými společníky a hrávají dokonce vynikající úlohu ve společnostech. Je to jen smutným svědectvím společenské zkaženosti a nemusí býti člověk ani mravokárným svatým, aby postavil se proti všem těm, kdož jsou takovým červem ve zdravém jinak jablku. Často dovede mládeži takové mravně schátralé individuum imponovati; varujme a střežme ji před ním.

Snílkové, přepiatci a blouznivci, kteří hledají svůj svět jinde, než každý jiný rozumný člověk, žijí svým zvláštním životem takorča mimo ostatní společnost, honí se za svými vidinami a pro dobro

³⁵ Na jisté transatlantické lodi objednávala si bujná společnost po každém jídle šampaňské. Obsluhující steward pokaždé úkradkem pohlédl na kapitána, který, když pozoroval, že nálada stoupá, dal sluhovi znamení - další šampaňské nebylo již vydáno.

vysněné nevidí dobra, které mají pod rukama. Nečinně přihlížejí tam, kde by se měli chopiti díla, reformují svět a zanedbávají svou rodinu jako ta matka, která psala o nových proudech ve výchově rodinné, načež odešedši přednášet do schůze o tomto tematě pověsila muži a dětem párky k večeři na kliku. Pořádek v domě a spořádané poměry jsou jim něco ponižujícího a směšného, prostý, počestný člověk zdravého rozumu jest jim všední, buržoust, a to, co celý svět má za nechutné, vynášejí oni do nebes jako něco vznešeného. Jsou to futuristé a kubisté nejen v malířství, ale ve všech jiných oborech lidského činění a konání. Marny jim všechny řeči a výklady, vysmějí se jim a jdou klidně dál po svém. Myslím, že to jsou lidé zbloudilého rozumu a vkusu, lhostejní, pokud se honí za svými nevinými vidinami nebo malují svoje mazaniny, jež obdivují jenom jejich kamarádi stejného s nimi rázu. Snad čas, snad nějaký nervový náraz je vyhojí nebo rozumný, zkušený psychiatr. Jsou neškodní, pokud choroba jejich nenakazí jiné a v tom je největší jejich nebezpečí. Jak v umění výtvarném, tak v literatuře a v těch oborech konání lidského, které vymyká se přísnému, praktickému, reálnému životu, působí tito lidé strhující za sebou ty, kterým nedostatek vědění a vzdělání poskytuje jejich příklad vzácnou příležitost, kterak snadno a rychle vyniknouti. Tak jako v malířství několik nesouvislých črt, tak v písemnictví několik nesrozumitelných slov a frási stačí, aby hlásalo se nové umění.

Ani tito reformátoři ani jejich reformy nejsou ničím novým: byli odjakživa a budou, pokud bude lidská duše se svými různými chorobami, která nedovede pohlížeti na život tak, jaký jest, nebo jakým se býti jeví zdravým smyslům.

Pokud jde o obcování s lidmi tohoto druhu, poznáš snadno, že jejich velká slova o novém umění, o psychologii v literatuře, o svobodě, volné lásce, o rovnosti všech lidí a všech národů, o právech lidských, o emancipaci a tak dále nejsou nic než slova a trosky jejich nedokončeného učení a vzdělání, valně se lišící od vznešených ideí reformátorů pravých a velkých duchů. Vybírejte z nich velmi opatrně svou bernou minci a rozeznávejte ji od lákadel,

jimiž chtějí k sobě strhnouti stejně s nimi smýšlející, nebo což horší jest, i mládež dosud vzděláním neucelenou. Hádek s nimi nepočínejte, neposmívejte se jim aniž jich ironisujte a chovejte se vůči nim liberálně jako k někomu, kdo sice zbloudil s cesty, ale může se ještě na ni vrátit.

* * *

Jako tito pod rouškou uměleckých anebo i sociálních a apolitických snah chtějí mítí svůj, jiný svět, tak zase pokrytci a svatouškové pod roušku náboženství se halí. Kdežto však onino nejsou nebezpečni mravnosti, působíce celkem nezištně, pobožnůstkáři a náboženští fanatikové – kteří s pravým, hlubokým náboženstvím nemají společného vlastně nic, – jsou nebezpečni jak zdravému rozumu, tak i obecné mravnosti.

Pokrytec ten je podlízavý, lichotný, otrok velkých pánů, vždycky přívrženec vládnoucí strany, té, od níž mu kyne nějaký prospěch; ochránce opuštěných a nešťastných a cnotný, leda pro zisk svůj nebo své strany. Náboženství má neustále jen v ústech, ale nikdy ne v srdci a v rukách, almužnu dává hlučně a tak, aby se o ní mluvilo a zatajuje svoje dobré činy jenom tenkrát, když ví, že jinudy přijdou na světlo. Omlouvá cizí chyby, ale tak, že jeho omluvou chyby ty ještě se zesateronásobní, využívá jich na propagandu své věci a neodpustí nejmenšího provinění, jehož jsi se proti němu dopustil. Je mstivý až do nejzazší krajnosti a běda tomu, kdo by ublížil jemu nebo lidem stejného s ním smýšlení.

Jak vysoko nad nimi stojí na příklad prostý venkovský kněz, který v zahrádce své pěstí květy a štěpy a rouby rozdává, zakládá záložny a vykládá sedlákům hospodářství, nabádá ku čtení a s lidem žije v pokoji a míru. A na takového vzpomeň, kdo házíš všechny kněze do jednoho pytle odsuzuje je šmahem. Neboť mnoho, mnoho je takových tichých pracovníků na vinici Páně v našich městečkách a vesnicích, a tito kněží to byli, kteří pomáhali zachraňovati český národ, jeho jazyk, jeho literaturu, jeho umění hudební a jeho mravnost. Vděčně jich vzpomínáme, byť i neznáme

všech Jejich jmen, zapadlých ve starých seznamech našich Matic a národních institucí, jimž vždycky rádi a ochotně přinášeli svoji hřivnu netázající se, budou-li mít z ní kdy nějaký prospěch. Jen když národ! Kde kdo měl, a pokud ještě jsou, má je rád a váží si jich pro jejich dobrotu a lásku k bližnímu a národu. Zapadlí vlastenci...

* * *

Pověře a strašidlům může čeliti jenom osvícenost, vlastní názor a chladná krev. Četl jsem kdysi povídku nadepsanou tuším »Nebojte se strašidel« o chlapci bázlivci, ve starém nějakém zámku, kterého otec o půlnoci, v hodině duchů, když to tam nejvíc vrzalo, hučelo a skřípalo, po celém zámku vodil, po půdách a po věži, a pěkně mu ukazoval ty »duchy« a »strašidla«, která tam řádila.

Podobným způsobem snadno a rychle všecku víru v pověru a strašidla vyženeš tak, jako toho z bláhové víry ve vykládané karty vyléčíš, když mu ukážeš, kterak karty dnes, v sobotu, neklamně dokazují, že zítra - nebude neděle.

Proti nevzdělanosti a temnotám duševním možno bojovati jen zvolna a vytrvale, krokem snad hlemýždím, ale nic než osvěta zažene je a způsobí světlo, ku kterému, bohužel, ve světě přece ještě je daleko.

Nebudete-li strašiti děti od malička, samy tak snadno strachu nepoznají, budou klidně ležeti a spáti samy v tmavé světnici a strašidla pro ně nebudou existovati, nevsugerujete-li jim jejich existenci. Hleďte přiměti dítě hned z počátku k dobrému konání nikoli vyluzováním strachu, ale budíce jejich cit povinnosti. Methoda výchovy pomocí strašidel jest opakem výchovy dobré.³⁶

³⁶ Havlík z Varvažova také nerad vidí, když se jonákům ctným mění puls. »Z toho poznati můžeme velikou křivdu«, končí úvahu o strachu, »kterouž rodičové a chovačky činí dětem, majíce nad tím náké zalíbení, když je straší, že se rádi nad ledačims zhrzojí a potom bázliví jsou... Měli by jim raději mysl jejich posilniti a časem proti tomu, což v strach uvádí, naučení dáti, aby se pánu Bohu poroučeli. Jinak můžete znáti, že se na ně právě vztahuje ono přísloví, že toliko psu bázlivému zdá se býti vlk hrozný, ale smělý, se oň pokusí... A protož tím zavřeme, že při

Ani dospělé strašiti a prováděti žerty toho druhu není chvalno, vždyť může státi se podobný žert i zdraví nebezpečným.

* * *

Svatouškové a pobožnůstkáři mají svoje protinožce v těch, kdož náboženství vůbec haní a tupí. Myslíme náboženství pravé, z přesvědčení, jemuž nemůže ujíti člověk, myslící jen poněkud. Představa o Bohu jakožto bytosti, na níž člověk jsoucností svou cítí se závislým a jež jest prapříčinou všehomíra, jest nejpřirozenějším důsledkem rozvahy o tom, co člověk jest. Poznámeť záhy, že existence naše není zabezpečena jen vlastní naší činností a že nenadálé, neočekávané, nezmožitelné překážky staví se jí na odpor. Na jedné straně mohutné výjevy a zjevy přírodní, jako je moře, blesk, zemětřesení, potopa, oheň, vůči nimž člověk cítí svoji slabost, na druhé straně poznání, že ku zachování existence potřebujeme prostředků, které nejsou vždy jen v naší moci a jichž se nám přes to bez našeho přičinění dostává, z toho všeho, jakož i z nejistoty o stavu posmrtném a z touhy po zemřelých, vzniká pocit závislosti na bytosti, které říkáme Bůh nebo Jehova neb Alláh, v podstatě je to totéž jako jiným Osud anebo Příroda; to všecko jsou slova vyjadřující, že je cosi, proti čemu člověk je ničím. A což teprve, vezmeme-li do rukou drobnohled anebo dalekohled a díváme se do nesmírna makrosmu a mikrosmu... Čím více poznáváme, čím určitěji vnikáme v zákonnost přírody, tím více záhad vzniká; každým přírůstkem poznání vzrůstá i nemožnost poznati všecko a tam, kde přestává věda, nastává víra. U jedněch nastává dříve, to jest po poznání kratším, u jiných později, t. j. po poznáním delším. Ale atheismus v čistém toho slova smyslu je nemožný. Jiná jest otázka, jak si kdo svého Boha sestruje anebo myslí. Na tom asi celkem v podstatě nesejde, když víra v něho tu jest, v bytost, která snad svým zasáhnutím změní bolest v radost a veselí opět ve trud.

všech věcech zmužilosti a udatné mysli jest potřebí a že ctnost bez smělosti růsti a prospívati nemůže.«

Tato víra uzdravuje, tato víra s nadějí spojená udržuje člověka v práci, v neštěstí, ulehčuje mu nesnáze – nač tedy bere staré chudé babičce venkovská osvícená učitelka tuto víru, nemůže-li za ní poskytnouti nic jiného, lepšího? Babička po celý život věřila a teď jí řekne ta učená slečna, že pán Bůh není? Babička klidně by byla žila dál, byla by zemřela v pokoji a míru, a teď má se děsit až do konce svého ubohého žití... Je v tom zásluha osvícené učitelky? Chuděra stará, dosud byla si tak jista, že někdo tu jest, kdo jí pomůže k lepšímu, ať tady na zemi nebo po smrti a naděje ta jí svítila jako plavci maják v bouřné noci. Nač zhasínat to světlo, které udržuje v naději na lepší budoucnost?

Jako chceme, aby nikdo nebral nám víru a přesvědčení naše, neberme víru a přesvědčení jinému a nejméně se mu posmívejme pro ně. Nesmíme také souhlasiti s těmi, kteří tak činí, aniž s těmi, kdož pro víru se posmívají. Víra jest přesvědčením každého, jen když jinak je poctivý, hodný a dobrý člověk a jsme hrdi na to, že právě nová doba svou osvíceností přispívá k tomu, že mizí rozdíly náboženské. Kdo nemá pro víru než posměch, není sám hoden úcty.

Ani pohanovi nevysmívejte se pro jeho náboženské obřady.

I lidé, kteří ve věcech náboženství nejsou citliví, neradi slýchají výtky, neřku-li posměch týkající víry, tím méně ovšem fanatikové, jež nikdy žádným slovem nepřesvědčíš, nanejvýše jim imponuješ životem venkoncem správným a poctivým.

Přesvědčení náboženské jest nejintimnější věcí člověka, do níž nikdo nemá práva zasahovat a kterou každý sám se svým nitrem musí probojovat a procítit. Mějme úctu ke všem fásím tohoto boje, jímž často trpívají zvláště duše mladé, nehotové. Pokud jsou přístupny, poradme jim, ale nikdy jich nepřemlouvejme.

XIII. Staří, mladí a stáří

Obcovati nejlépe s vrstevníky. – Staří vůči mladým a naopak. – A ve společnosti mladých. – Mládež. – Obcování s dětmi. – Dlouhý věk.

Děti dětem nejlépe rozumí, mládež sama sobě a staří starým. Nelze však člověku obcovati jenom s lidmi stejného věku, s vrstevníky. Stejnost snah a smýšlení, po případě i stejné povolání, činilo by sice styky lidí snazšími, ale také jednotvárnějšími. Každý věk má svoje určité náklonnosti a touhy, které časem se mění. Mladost je radost, má široký výhled do světa a do života, mladé pivo čep vyráží – kdežto staroba choroba... Mladým dělati, mužům řídit a starým modliti se přísluší.

Stejně zkušenosti dávají hojné látky k zábavě, stejný věk má podobné choutky, třeba že ne vždy a bez výjimky. Ostatně i ta jednotnost zkušeností, zálib a choutek jest míněna jenom všeobecně. I vrstevníci bývají rozdílní letorou, vzděláním, výchovou, okolnostmi, v nichž vyrostli a tudíž i svými zkušenostmi. Mladík z města nenalézá vždy záliby v obcování s druhy svého stáří na venkově a zase naopak prostý venkovan cítí se cizím ve společnosti měšťáků i stejného věku. A což teprve rod, bohatství a povolání rozdvojuje! – Přes to platí pravidlo hned na počátku této kapitoly uvedené aspoň v nejhrušších rysech.

Pokud a jak starým nebo starším obcovati jest v povolání s mladými a dětmi, nepřisluší nám uvažovati do podrobná, neboť úvahy naše nejsou rukovětí pro učitele a učitelky jakéhokoli druhu, třeba že níže několik poznámek o poměru učitele a žáka bude uvedeno. Jenom všeobecně budiž řečeno, že staří ve společnosti mladých nesmějí nikdy zapomínati, že sami také bývali mladými, což bohužel příliš často se děje, ač přiznáváme, že je nesnadno vmyslíti se zpět v ty doby, kdy naše podmínky životní, naše tělo i naše smýšlení bylo docela jiné, než je teď, ve stáří.

Starší buď vůči mladšímu pln blahovůle a shovívavosti, třeba že máš právo žádati, aby mládež vůči tobě vždy a všude zachovávala

pravidla slušnosti. Nemluvíme o starých, mrzutých školometech, kteří se chytají za hlavy, když děti neb i mládež dorostlejší ve škole se jen hne a venku si proskočí a pokřikne; chtěli by, aby jim děti seděli pět hodin za sebou v lavici jako dvorní radové za svým stolem v kanceláři a proto, že se žák někdy ohlédne a soudruhovi něco pošeptá, diktují hned špatnou známku z mravů. Ale jsou i nevrlí starci, kteří na promenádách zuřivě koulí očima, vidí-li děti hrát si na stezkách sadů, honem shánějíce strážníka, dotkl-li se jich náhodou hozený míč. Mějte přece trochu srdce staří páni – dámy jsou celkem shovívavější, nejsou-li to staré panny – a nechte ty děti proběhnout se a proskotačit aspoň na cestičkách sadů, když nesmí tak učiniti pod přísnými tresty na trávnících a když široko daleko není místa nebo hřiště, kde by se mohly volně proběhnouti – leda kus ohraničeného rejdiště, plného prachu a písku, kde se spíše unaví než zotaví. Často nerozvážný strážník poleká svým zakročením dítě trochu bujnější skoro až k nemoci.

Kdo rozhodujete na radnicích, postarejte se ještě více než dosud o zdraví a bujaré mládí svých dětí a obětujte jim někde i brčálovou zeleň a bezvadně přistřižený trávník! Není to snad tak nemožné, když v Paříži, v Londýně a jinde jsou všechny trávníky ve velkých sadech přístupny nejen dětem, ale i obecnstvu, které aspoň v těch několika málo měsících letních na okamžik sblíží se s přírodou, lehajíc sobě na volný drn. Kupujte louky a zahrady ve městě i kolem města nejen pro okrasu, ale také pro zotavení. Ve městě je na tisíce lidí, kteří neznají božského toho požitku sednout na trávník a nevědí, jak voní tráva. A ustanovíte-li strážníka v městských sadech, dejte mu aspoň přísné instrukce, aby jeho přízrak neděsil ubohé malé děti městské i v noci za to, že na stezkách koulely míčem. Těch úzkostí maličkých tvorů, když míč jim zaletí do trávníku! Vždyť míč vůbec do sadů nepatří a hra jím je zakázána, a pak na trávník se nemůže a nesmí. Co teď? A strážník se blíží! Na štěstí nebe se smilovalo. Strážník, snad proto, že mezi dětmi spatřil děvčátka pana městského rady, se usmál – jako když slunce se prodere černými mraky – smiloval se a šlape teď širokými a těžkými

svými botami stébla travin, která tam, kde šlápl, už neporostou. Pod útlou malou nožkou dítěte byla by se travička zelená jen pružně prohnula a hned po té zase ochotně zvedla, aby stop po děcku nezůstalo...

Také obecní strážník může přemýšlet o tom, kterak příjemně a mile obcovati s lidmi vůbec a s dětmi zvlášť, aby jich zbytečně nehonil a neděsil, a vezme-li si některý z těchto ochránců městských majetků skromná naše slova k srdci, tisíce líbezných úsměvů bude mu za to sladkou odměnou, předpokládaje, že i obecní strážník má srdce vnímavé pro dětský úsměv, bez újmy svých těžkých povinností.

* * *

Staří buďte milými k mládeži, ale nezapomínejte, jsouce mezi ní, svého stáří a své důstojnosti, sice je nebezpečí, že budete terčem jich veselosti. Zábav jejich jim nekažte, pokud slušny jsou a také nemíchejte se jim do vády. Tanec, bruslení, sporty, které po výtce mládeži sluší, přenechte mladým. Nic není komičtějšího, než mezi mladým tančícím světem motající se vetřelý stařec, nebo mezi rejem bruslících na ledě šedivá matrona s těžištěm dávno už jinam přesunutým, pokoušející se o kroužky.

Do zábav tanečních staré osoby vůbec nepatří jako účastníci činní, leč by babička provázela svoje osiřelé vnučky jako gardedáma. Poněvadž je to od ní veliká, snad i trapná oběť, zasluhuje největších ohledů, jí přísluší pak nejpohodlnější místo a nemějte jí za zlé, jestliže i přes ruch a taneční vřavu na měkkém svém křesle trochu podřimuje.

Mladí manželé mohou se zúčastniti zábav tanečních, ač-li je to baví. Manželé starší nevrhnou se do tanečního víru hned, nýbrž dávajíce přednost mládeži posečkají, až ruch se rozproudí, zúčastníce se pak veselí tanečního, ač měrou skromnější. Nejspíše mohou se pustiti do tanců řadových. – Tančí-li při zvláštních příležitostech jako při zlaté svatbě dědeček s babičkou, tanec ovšem

mírný a zvolný, ostatní z úcty k nim přestanou tak, aby staří měli sólo. Tanec takový není arci již tancem, nýbrž jen vzpomínkou...

Nechutný, ba až odporný je starý dandy s nalíčenou tváří a nabarveným knírem, který chce být o dvacet let mladší nebo paní v »nejlepších letech«, která chce býti stále tímže smavým zjevem, jakým bývala, když jí bylo šestnáct let.

Je-li směšná líčící se dáma, pak ještě směšnější je muž, který chtěje opravovati přírodu barví si vlasy nebo v nedostatku jich nosí koketní paruku, kterou jen z ohledů zdravotních lze připustiti.

Osoby starší nesmí se nikdy zapomenouti tou měrou, aby mládež měla příčinu jim se posmívati proto, že nechovají se svému stáří přiměřeně, buď že se strojí mladistvě, nebo že jinak chtějí se zdáti mladými. Dáma, která zapírá svoje stáří, je dávno figurou humoristických listů a také nemůže býti neslušno, ptáti se dámy po jejím věku, třeba že takt nám předpisuje nebýti zbytečně zvědavými. Letům přec ani cvalem neutečeš.

Chce-li starý učiniti se v obcování svém s mladými milým, buď jim užitečen svými zkušenostmi, svými radami a svojí pomocí, žádají-li o ni; avšak pomoc nebuď vtíravou, aniž domyšlivou. Nemyslete při tom, že jenom to, co zakusili jste a znáte vy starší, je dobré, ostatní že nestojí za nic, a proto neočekávejte jen samou poddanost a neustálý hold a obdiv svému pozhnanému věku. Osvícený je stařec, který nestaví se proti novým ideám a byť to, čemu uvykl, bylo mu drahým, nejde z toho, že nové musí býti špatné. Pokrok, vojna a freje náleží předem mládeži a stáří je přirozeně konservativní, avšak tím není řečeno, že by uznání lepšího pokroku bylo na újmu rozvážnosti starce. Najde-li mládež u starce porozumění, pocítí k němu vedle úcty i lásku. Za to směšným je starý člověk, který z nenávisti k novotám nevsedne ani do železničního vozu.

Není zásluhou býti starým a ne tak let jako obyčejův šedivost ctihodná. Ale poněvadž ne starostí jako starostmi vlasy šedivěji, ctíme ve stáří to, co léta zakusila dobrého i zlého. Úcta ke stáří je tak stará, jako člověčenství a ani spartanští chlapi uctivě ke starým se

chovající neukázali světu nic nového. Netřeba, aby mladší otrocky poslouchali starých ve všem a všudy, ale slušnost a společenský řád od jakživa žádá k staršímu úctu a šetrnost a i kdyby mravní svou hodnotou toho nezasluhovali, dlužno mítí vždycky jisté ohledy k tělesné jejich slabosti a sešlosti. Starci, i kdyby žebrák to byl, mladší vždycky se vyhni a je-li v nesnázích pro svoji nemožnost, pomoz mu.

* * *

Mládež, byť byla sebe osvícenější a vzdělanější, ve mnohých věcech nemůže znáti to, co starší poznali v přecetných zkušenostech, jichž jenom věkem lze nabýti; když nic jiného, aspoň tu okolnost měl mladý vždycky v bázlivé úctě, že starý člověk je hrobu blížek...

Máme tu předem na mysli jen opravdu staré lidi a v obyčejném styku nikdo nebude zakládati si na tom, že je o rok neb o dva starší než druhý a jen proto nebude nikdy vyžadovati zvláštních ohledů. Toliko za okolností jinak docela stejných může rozhodovati rozdíl stáří, byť i menší, jako na příklad v pořadí hodnostním.

Jsou úředníci ať státní, ať soukromí, i prostí zaměstnanci, kteří znají přesně »služební stáří« a schematismus, chráníce se pozdravit napřed kolegu, byť i o týden mladšího, a jsou žárliví na svoji přednost více než na svoji ženu. Vážnosti tím však nenabudou žádné a kolegalita při tom vadne. Dlužno doznati, že dámy jsou v té příčině obecně snášelivější a – rozumnější.

Tam, kde rozhoduje v pořadí nebo postupu úředním počet služebních let, nehledí se k rozdílu skutečného stáří, třeba že valnou většinou se skutečným věkem jde i počet let služebních ruku v ruce. Ale jako věk není zásluhou, nýbrž jen předností, tak i počet služebních let, a jako starší si nedomýšlejte na svoji trienálku nebo kvinkvenálku, tak zase mladší mějte vždycky slušné ohledy ke kolegům starším, dělníci mladší k soudruhům starším: vzájemnost tato usnadňuje styk a činí jej příjemným.

Úcta ke stáří je thema příliš známé, nescíslněkrátě zobracované na všechny strany, tak že není tuším zapotřebí, ještě se o něm šířiti.

O obcování s dětmi jednájí zase knihy vychovatelské, různá naučení rodičům, učitelům a vychovatelům, kteří nejvíce s dětmi se stýkají. Mimo styk rodinný dorostlí dost málo obcoví s dětmi, ačkoli zabývají se s drobnými, nevinnými tvory je rozkoší, dovedeme-li sestoupiti k úrovni jejich rozvíjejícího se rozumu, který pro psychologa je pramenem nejhojnějšího pozorování. Duše dětská je nefalšované víno pro poznání lidského nitra. Není však snadno pít tento čistý nápoj a obcováním s dětmi poznávati útlou jejich dušičku.

Každý, kdo jedná s dítětem, je více nebo méně jeho vychovatelem, učitelem a bezděčným rádcem, neboť dítě nevědomky ode všech starších se učí přijímajíc vše, co se mu podává. Proto dlužno míti se na pozoru, ježto chování naše k dětem je mnohem více zodpovědno, než k dorostlým.

Nikdy dětí neškáďte a nemějte potěšení z toho, když se zlobí. Stávajíť se zlostnými a učí se nenávidět. Děláme-li to jen pro svoji zábavu, je to surové potěšení, když ještě k tomu dítě nemá prostředků a síly, aby se hájilo a bránilo. Jsou však lidé, kteří pod záminkou, že chtějí žertovati, působí dětem sterých nepříjemností. Často stane se tak bezděky, při nejlepší vůli zalíbiti se děcku a pojednou falešným porozuměním žert zvrátí se v pláč a nářek.³⁷ Proto i při žertování s dětmi buďme nanejvýše opatrní a opatrnost tato neopouštěj nás ve všem našem styku s nimi.

Vystříhejte se lehkých a povrchních nebo do konce nečistých řečí před dětmi, které jsou jejich nejhorlivějšími posluchači. Hřeší ten, kdo kazí tak to duši dětskou; hůře ještě, když i skutky.

³⁷ Potkám na malém městě venkovském známého chlapce, čtyřletého Slávu, který vracel se z procházky ve průvodu chůvy, vezoucí v kočárku ročního jeho bratříčka Karlíka. Sláva hořce vzlykal. »Co je ti hochu?« ptám se. »Ale,« odpovídá Sláva, »každou chvíli nás zastaví hloupí lidé a chtějí, abych jim dal Karlíčka«. A plakal pro ten nevinný žert, až mu srdce usedalo. – Vlastního svého hochu, tenkrát asi tříletého, jsem rozplakal, když dlaní přejel jsem mu kolem krku, že mu hlavu uříznu. Hoch nebyl k utišení, jsa přesvědčen, že se mu hlava zakutálela někam pod stolicí.

Před dětmi nelži a mluv ne-li to, čím by se poučily, aspoň věci jim lhostejné. S nimi samými mluv tak, aby ti rozuměly, ač nemá smyslu dětem komoliti řeč ohavnými výrazy jako hačati, papati a pod. Zvykejme dítě hned od kolébky správné a jadrné mluvě, toť přece svatou povinností, kterou máme vůči své mateřtině. Namnoze dětem samým poněkud vyrostlejší podobný mazlivý způsob mluvy není milý. Právě tak, jako těm zkomoleninám nespisovným, naučí se dítě rozuměti i výrazům správným.

K malým dětem svých představených nemá starší člověk závazků býti přes míru ochoten a úslužný a podřizovati jim svoje stáří. Dítě, ať tak díme, instinktivně očekává od starších zvláště cizích vůči sobě jistou zdrželivost a vážnost a přílišná podlízavost a mazlivost se jim znechutí. Nehledě k tomu, že kazil by takový přechočný podřízený charakter dětí svého představeného nebo své vrchnosti. Dítě je dítě, které musí respektovati každého staršího, i podřízené a služebné svých rodičů.

Pravidla kruhů vysokých, předpisující přednost i dětem před osobami služebními, ba i před vychovateli (čestné místo v kočáře, při tabuli atd.) nás se tuto netýkají. – Pokud jde o děti rodu panovnického, dlužno dbáti zvláštních předpisů.

Je přirozeno, že chceme-li se zavděčiti rodičům, hledíme také a snad předem zavděčiti se i jejich dětem a přijímáme-li na př. pohostinství, přineseme dárek nějaký dítěti svých hostitelů, ale nebudeme jim lichotiti a i kdyby to byly děti velmi vysokého panstva, nemusíme se jim klaněti a jim přepjatě pochlebovati. Není to ani slušné.

Nenapomínejme cizích dětí před jejich rodiči a také nehajme jejich jednání vůči rodičům je napomínajícím. Možno snad vysvětliti některý jejich přečin, uvésti něco na omluvu, srovnává-li se to s pravdou, ale nikdy ne tak, aby se zdálo, že stojíme s dítětem proti rodičům a pokud možno nikoli před dítětem samým. Rodičům sluší nejdříve dítě napomenouti, neučiní-li tak, mlčme raději, nechceme-li se s rodiči rozkmotřiti.

Často bývají rodiče vůči dětem zaslepeni a pokládají za křivdu dítěti a tím i jim samým učiněnou, když kdo dítě napomíná, to jest po jejich mínění nespravedlivě obviňuje. Jsou to nevidomci, kteří jak svoje děti tak i sebe činí pro společnost nesnesitelnými.

Děti nikdy nelíbejte.

Děti malých do očí nikdy neobdivujte pro jejich výkony přes míru a nikdy nechvalte jejich tělesné krásy. Stačí pochvala, že jsou hodné, čisté nebo zdvořilé, když toho zasluhují, nikdy ne víc. Nekladme u nich příliš velké váhy na nové šaty, ale za to ha čisté šaty. Děti, zvláště však děvčátek nádherně šatiti ani nesluší, má to neblahý vliv na jejich předčasnou ješitnost, tak jako brzká návštěva divadla trhá jim už z mládí útlé jejich nervy.

Jakých pravidel dlužno dbáti dětem zejména odrostlejším ve společnosti, vylíčili jsme ve zvláštní knize.³⁸ S důrazem hned tuto upozorňujeme, že dítě, má-li se naučiti slušnosti, musí k ní býti přidržováno od nejuťlejšího mládí.

Svého špatného rozmaru, ba ani starostí nedávejme cítit dítěti, které za nic nemůže.

Trestati citelně dítě cizí, nemá nikdo práva a nikdo se toho neodvažuj, ani kdyby ti nějak ublížilo a i kdyby nikoho tu nebylo, kdo by je trestati směl. Spokojte se pak pouhým napomenutím. Nezbedností neb uličnictví dětí neb i někdy, bohužel, mládeže dorostlejší, si nevšímejte, pak mládež nejspíše přestane. Kdyby pozorovala, že vzbuzuje nebo stupňuje vaše rozhořčení nebo váš hněv, s radostí bude pokračovati, jsouc nezřídka zlomyslná. Kdyby však chování nezbedníků přesahovalo všechny meze, obraťte se nejvýše na nejbližšího strážníka nebo vzdalte se z toho místa. Nechtějte sami nikoho pronásledovati, mládež vám snadno uteče a z dálky udělá na vás dlouhý nos.

Všeobecně nesluší dítě vůbec ani trestati ani okázale napomínati na místech veřejných a obracetí tím na sebe i na dítě obecnou pozornost. Příčí se to zvláště také pravidlům výchovy, jelikož tím

³⁸ Pravidla slušnosti pro mládež. V Praze 1914. Nákladem Hejdy a Tučka.

uvádíme dítě (nemíním uličníka) v rozpaky, ne-li v posměch a napomenutí nebo trest mine se účinkem. Srv. také kapitulu [XV. Rodiče, děti, příbuzní.](#)

Malému dítěti na ulici se vyhněte a dítěti samotnému ať na ulici nebo na dráze a jinde přispějte ku pomoci, kde toho potřebuje. Zřízení drah mají dokonce přikázáno, dětem napomáhati při vstupu a výstupu a míti stále v evidenci oddělení, kde děti cestují samotny.

K dětem buďte krajně důslední a nikdy neměňte bezdůvodně svých rozkazů.

A nepleťte se do sporů větších dětí, obyčejně docela malicherných: děti dávno zapomenou, že se hněvaly, ale zbyla by jim trpkost vůči dorostlému, že jim v té zábavě chtěl překážeti.

Jen v nutných případech zasáhněte rodiče do sporů a hádek dětí svých s dětmi jiných, neboť drobná nedorozumění děti si nejlépe vyrovnají samy; kdežto velcí běrou podobné maličkosti často příliš vážně a mohou z toho vzniknouti rodičovské mrzutosti. Každá z obou stran je přesvědčena, že jejímu dítěti bylo ukřivděno.

Vůči dětem duševně i tělesně slabým a chorým buďte zvláště dobří a shovívaví. Ale přece jen také pevní a důslední, aby se z nich nestali sobci a tyraní.

Tyto povinnosti má k dětem vůbec každý dorostlý, byť nebyl přímo jedním z rodičů neb učitelem.

* * *

Pud sebezachování je toho příčinou, že valná většina lidí přeje si žíti co nejdéle a poměrně zřídka nabývají veškeré city a vášně síly takové, že tento pud převyšují, dohánějíc člověka k sebevraždě.

Činitelé dlouhého věku jsou podle výsledků bádání vědeckého asi tyto:

1. Rodový původ. Je vždy s výhodou, pocházeti z rodičů zdravých a vysokého věku se doživších, neboť tyto vlastnosti jsou

dědičné. Původ z rodičů nemocných jest nevýhodou, kterou lze však rozumným a účelným způsobem života částečně vyrovnati.

2. Okolnosti a poměry, za kterých člověk se rodí, vyrůstá a jest vychováván, a úmrtnost dětí pochodí namnoze z nepříznivých okolností, ve kterých žijí rodiče.

3. Letora klidná vede snáze ke dlouhému věku, než cholerická, s vášní snadnovznětlou.

4. Způsob života, to jest umírněnost v práci i v zábavách a požitcích.

Obecně platí, že tajemství, kterak život si prodloužiti, záleží v tom: nezkracovati jej; mudrc Seneka praví, že život náš není sám o sobě krátký, ale že krátkým sami jej činíme. Ještě určitěji vyjadřuje to francouzský přírodozpytec P. Flourens, který pravil, že lidé neumírají, nýbrž se vraždí. Jen málo lidí umírá sešlostí věkem, jak by tomu z pravidla býti mělo; většina umírá na nemoce, jež si přivodila nevhodnou životosprávou, zbytečným rozčilováním, neřestí atd.³⁹

³⁹ Obecně ženské pohlaví dočká se delšího věku než mužské a počet starých žen jest větší nežli počet staven mužů (průměrně chlapců rodí se více než děvčat). Jenom ve věku od 25 do 40 let jest úmrtnost žen větší než úmrtnost mužů, což vysvětluje se nesnáze a nebezpečím mateřství. Od 40. do 45. roku jest úmrtnost mužů a žen asi stejná; odtud jest úmrtnost žen menší. Delší věk žen vysvětluje se lehčím zaměstnáním a spořádanějším jejich životem; proto také sebevraždy u žen jsou řídkší než u mužů. Až bude provedena tak řečená emancipace ve všech směrech asi i tyto rozdíly se vyrovnají...

Průměrně mají lidé delší věk než příslušníci jiných ras. To také prý proto, že vedou důvěrný život rodinný, jsou střídmí, zdrželiví, spořiví a vytrvalí. Proto daří se Židům i v poměrech, ve kterých jiné račy podléhají. Za to jest u nich počet duševně chorých větší, což vysvětlují zase jejich stálou honbou za výdělkem, jež vyžaduje přemírné duševní námahy.

Lidé, kteří dočkali se vysokého věku, připisují to rozmanitým okolnostem, jedni že jedli to, druzí zase ono, jedni že kouřili, druzí že nekouřili atd., ale v jednom receptu shodují se všichni, totiž ve střídmosti požitků tělesných i duševních a v soustavném rozdělení práce, jak duševní tak tělesné a harmonie obé. Ta není snadná a nezávisí vždy na naší vůli.

Dlouhý věk sám o sobě není ještě štěstím; snáší se příjemně jen tenkrát, je-li spojen s poměrným zdravím a blahobytem, což všechno trpělivému čtoucímu ze srdce přejeme, víc nemohouce.

XIV. Rodiče, děti, příbuzní

Povinnosti rodičů. – Dítě dlužno vychovávat od nejtělejšího mládí. – Slušné obcování dítěte, čemu je učiti, čeho nedovolovati. – Absolutismus rodičů. – Popřejte volnosti dětem. – Slovo tchyním. – Rodiče nechtějte záviseti na dětech; buďte stejně spravedliví ke všem a trpěliví. – Nezakládejte si na své péči rodičovské. – Nenuťte děti k povolání aniž ke sňatkům. – Poučování ve věcech pohlavních. – Připomenutí.

Jest opravdu tak krátkodobá zkušenost o obcování mezi rodiči a dětmi, že se odvažujeme tady ještě přicházeti se svojí troškou? Ale nesměli bychom takto uvažovati, píšíce svoje poznámky vůbec, neboť od prvních počátků lidstvo učilo se obcovati navzájem. Nenaučilo se dosud venkoncem a nemyslíme, že po naší knížce, která jest jenom kapkou z veliké nádoby poučení odvařenou a nepatrnou, nastane rázem obrat k lepšímu a že už nikdy nebude potřebí žádných jiných knih toho druhu. Jistě že bude.

Pro rodiče a děti psány jsou knihy zvláštní, celá literatura o nich jedná, počínajíc od úvah hluboce filosofických až po kázání pro vesnické faráře a tuto vybíráme z pokynů oběma stranám jen několik málo poznámek na uváženu a ku přemýšlení těm, kdož berou úkol vychovatelský poněkud hlouběji.

Nechval žádného člověka moudrost a cnost, dokud nevidíš, jak se o svoje děti staral a jak děti odpovídají péči svého otce (Pestalozzi). Rodiče sami jsou úplně vychováni teprve pak, když sami vychovali.

Cílem veškeré výchovy jest vésti dítě stejným časem ku vnější i vnitřné dokonalosti, a to již od prvního mládí, ba s výchovou dítěte dlužno začítí už dvacet let před jeho narozením, to jest s výchovou jeho matky... Ostatně viz níže. Zvykneš-li dítě na dobrý mrav, dáš mu pro celý život nevyčerpatelný poklad.

Tak s dětmi svými obcujte, abyste ve přítomnosti jejich nic nepřislušného sobě nedovolovali a buďte slušnými ve svých slovech, ve svém konání a ve svých posuňcích: pak budou vás děti

vždycky mítí v úctě. Buďte takoví, jaké chcete mítí svoje děti a děti vaše budou takovými, jakými jste vy. Na dubě nerostou než žaludy a jablko rádo zachovává chuť stromu svého.

Mohou-li děti mítí úctu před vámi, činíte-li sami vše, abyste ji ztratili, když vaše mravy jsou nemravy, posmíváte-li se tomu, co úctyhodno a vynášíte to, co je hodno zavržení? Jen dobrého hnízda dobré plémě a krkavec ani sova nevysedí holubic; jen orel orla. Kterak může požadovati úcty své dcery otec, který matku opustiv, s bývalou služkou žije v divokém manželství? A kterak může otce ctítí syn, kterého otec z hospody se vraceje, z postele vykopne a nutí jej, aby s ním pil dále?

Jedině proto, že jsme dítě zplodili, nemáme ještě práva na jeho lásku a vděk. Otce dělá otcem a matku matkou starost a péče o dítě až do jeho vzletnutí, sice jsou to rodiče krkavčí.

Buďte k dětem dobří a blahovolní a mírnost vaši nechť provází vážnost, ale nikoli zlost a drsné a surové jednání; tím pojistíte sobě úctu dítěte, aniž ztratíte jeho lásku a upřímnost. Láska rodičů pak nesmí zvrátiti se v lásku opičí, aniž v dětinskou důvěrnost, která z vás činí jim rovné. Proto otcí nehodí se zábavy synovy, matce nesluší ješitnost a příliš mladistvé strojení vedle dorůstající dcery.

Dojmy z mládí jsou nevyhladitelné a dítě často si pamatuje slovo zdánlivě nepatrné, výstup zdánlivě bezvýznamný, který rodičům dávno vypadl z paměti, po všechen život. Dojem rodičů, s nimiž dítě poprvé a nejvíce v životě se setkává, jest v mysli jeho nevyhladitelný a zpravidla rozhodující.

Jest na omylu, kdo se domnívá, že dítě začíná chápati teprve, když mluvití začne. Dávno před tím dítě stopuje všecko, co dostane se do okruhu jeho smyslového vnímání a zachovává vjemy s pamětí, kterou dospělý člověk podle vlastní schopnosti odhaduje příliš nízko. První dojmy na dětskou duši utkvívají nevyhladitelně, dodávajíc měkkému srdci určité formy na dosmrti. Důkazem toho, že poměrně dlouho před tím, než řeč a intelektuální její zpracování se dostaví, pozorujeme, že na dětskou duši působí vliv daleko elementárnější a přímější, totiž cesta automatického napodobení

nejbližšího okolí, což jest nejdůležitějším činitelem v učení u dítěte. Proto jest svrchovaně důležité, aby předem rodiče ve svém chování doma od prvních počátků duševního života svého dítěte si byli vědomi tohoto vzdělávacího činitele. Není pochyby, že mnoho vlastností a malých abnormit, které pokládáme jakožto dědičné, přejímá dítě od svého okolí cestou nevědomého napodobení, jak od rodičů, tak od sourozenců i od chůvy. Sem náleží nejen jisté odchylky řeči, ale také způsob chůze, zvláštnosti v držení těla, posuňky a pod. Je-li nervosní domácnost, přenáší se nervosní chování rodičů i na dítě, u něhož nedovedeme si pak vysvětliti jeho nezkrotné výbuchy zlosti: má prostě hysterickou matku, která na nepřijemnou situaci také odpovídá výbuchy podobnými, ne-li omdlením a hysterickými křečemi.

Proto nikdo by neměl sama sebe střežiti s takovou úzkostlivostí jako rodiče vůči dětem (a důsledně i celé jejich okolí). Neboť to, co jim snad je obtížno, u dítěte vyvine se pak snadno a samo sebou. Je-li dorostlému těžko vyhovovati požadavkům slušného chování proto, že mu je cizí, pak často proti němu se prohřeší, kdežto ten, který v něm vyrostl a byl vychován, jak ve slušných formách tak i v dobrotě a blahovůli, nepřijde nikdy neb aspoň ne tak snadno do rozpaků a vždycky bude se chovati s náležitým taktem. Němci tomu říkají *Kinderstuben-Erziehung*, to jest, že Společenský katechismus má býti vštěpován dětem již od jejich chův a opatrovnic.

»A často otec na svou nedbanlivost sám naříkati musí zanedbav syna mravům a cnostem cvičiti, až u večer, k nimž ho měl provoditi hned ráno při východu slunce, z mládí, pokudž ještě říkáje při prsech mateřiných býval: Neznal toho, že rovně jako v měkkém, teplém vosku ledacos se snázeji vytiskne, nežli v studeném a tvrdém. Tak lidé mladí schopnější bývají ke všelijakému umění.«
(Gwazza-Havlík.)

* * *

Važte si upřímnosti svých dětí a nikdy nevyzrazujte tajemství vám od nich svěřených, byť i dětinských, ba nesmyslných.

Svá nedorozumění a své spory tajte rodiče před dětmi a vyrovnávejte si je v jejich nepřítomnosti, abyste pak zase před nimi mohli vystupovati jako ladný celek s jedinou vůlí. Tam, kde otec chce od dítěte něco jiného než matka a naopak, tam, kde matka nabádá děti, aby to neb ono zatajili otci a kde otec mění vědomě rozkazy matčiny, nelze mluvit o správné výchově.

* * *

Co se slušného chování s lidmi týká, uč tedy dítě od malička, takořka od té chvíle, kdy pozoruješ při něm první červánky inteligence, rozeznávati to, co má a co nemá. Jakmile dovede mluvit, uč je přívětivě pozdravovati, prositi a děkovati, zvykej chlapce pěkně smekati a ukláněti se, dávati dámám přednost, i matce a sestře, zvedati, kdykoliv jim něco upadne, ochotně jim podávati, co potřebují atd. Není v tom žádné obtížné omezování jeho svobody, ale sprostňuje ho to neohrabanosti, jemu samému překážející a dodává mu jistoty a nenucenosti. Rodiče učte sami děti hned z mlada, aby byly vezdy i k vám zdvořilé a pozorné; nepokládejte to za neskromnost se své strany, je to nutno. Osob služebných ať děti vždycky požádají, kdykoliv chtějí od nich nějakou službu; nikdy ať neporoučejí.

Učte děti správné a čisté mluvě a cizí řeči ne dříve, dokud neumějí dobře řeč mateřskou, kterou cizí řeč příliš záhy učená pokazí a smaže z ní to, čím získává řeč první sladkého svého epitheta »mateřská«. Politování hodní jsou rodiče, kteří jsou nuceni posílati dítě od malička do školy jazyka cizího, a i děti jsou ubohé; kde děje se tak zúmyslna, tam rodiče jsou barbaři vůči dětem, zločinci vůči svému národu.

Od nejtělejšího mlada, ne teprve, když chodí do školy nebo dokonce ještě později, učte děti mlčeti, když mluví jiní, starší, a slušně jísti. Angličané nepřipouštějí dítek ke stolu, dokud nedovedou správně zacházeti s nožem a vidličkou. Uč dítě jednati správně s maličkým jeho hostem tak, aby jemu ustupovalo jakožto hosti, při rozdělování jídla jemu přálo atd., ve hře podrobovati se

celku a aby neplakalo, když nevyhraje. Nedopouštěj nikdy, aby dítě pláčem a vzdorem něco od tebe vynutilo.

Nedovoluj, aby dítě zvyklo chovati se nepřívětivě nebo dokonce hrubě, aby bylo svéhlavé a hašteřivé, a aby u stolu vedlo slovo a chtělo být středem pozornosti.

Nedovoluj, aby sourozence nelaskavě škádlilo, při hře chtělo mít první roli a aby podvádělo, ani v žertu ne.

Nedovoluj, aby se posmívalo jiným, nejméně zvláštnostem svého učitele.

Nedovoluj, aby hrálo rozpustile, tlouklo dveřmi, na schodech bouřilo a příliš hlučně si vedlo.

Nedovoluj, aby užívalo nepěkných a sprostých výrazů v řeči, aby daný rozkaz odkládalo, odmlouvalo, užívalo výmluv a věci vypravovalo jinak, než se přihodily, pouštějíc uzdu své fantasii; to je první cesta ke lži.

Nedovoluj, aby trápilo zvířata, aby se pralo se sourozenci nebo jinými dětmi, bylo nezdvořilé ke služebným, drzé k cizím, neuctivé k učitelům, učitelkám a vychovatelům. Nikdy netrp, aby zapomělo na úctu k tobě samému, svému otci nebo matce.

Rodiče napomínejte děti, aby jich nemusili napomínati lidé cizí. Hlavně netrpte jim drobných nezpůsobů, jimž sami snadno přivyknete; ale cizím takové nezpůsoby vadí a dětem pak ve společnosti tuze škodí. Rodiče odpouštějí dětem snadno všechno, ale lidé cizí nic, a společnost promíjí spíše leccjakou necnost a neřest, než společenský nezpůsob. Bohužel, – ale už je to takové.

Největším hříchem u dítěte je lež a proti té nutno brojiti hned od prvních začátků, s veškerou silou, nejprve ovšem naprostou pravdomluvností rodičů. Začneme-li od útlého mládí klásti větší váhu na poctivost a pravdomluvnost dítěte, než na malé poklesky, které dítě nezřídká lží chce zakrýti, zvykne si dítě mluvit pravdu. Upřílišená přísnost rodičů svádívá dítě ke lži ze strachu a kdo se lží očišťuje, zamaže se.

Jsou rodiče, kteří oddávající se víru života nebo snad jsou nuceni pracemi svého povolání po celý den trávit mimo domácí

krb, s dětmi svými setkávají se sotva u oběda. Nelze-li jinak, je to chyba osudná pro rodiče i děti, děje-li se tak bez potřeby a ponechávají-li pak rodiče výchovu jen cizím lidem, jenom pro svoje pohodlí a aby sami mohli užítí světa, je to neodpustitelný hřích, proti jim samým, proti dětem i proti přírodě.

Rodiče nevnucujte se svojí láskou dětem a neujišťujte jich sladkými slovy, jak je máte rádi. Tady slova neznamenaají nic, ale skutky všechno. Podle těch dítě pozná lásku beze všeho vykládání. Láska opičí ani dětem není příjemná.

* * *

Častěji se píše a vykládá o povinnostech dětí k rodičům než naopak, ač povinnosti jsou tu vzájemné. Samo desatero káže je dětem slibujíc jim dlouhý život i dobré bydlo, ale rodičům nepřikazuje ničeho. Patrně asi desatero skládal ten, kdo měl syna. Že by rodiče žádných pokynů ani přikázání pro svoje chování k dětem nepotřebovali, sotva lze říci; nebylo by pak zapotřebí zakládati spolky »pro ochranu dětí«, aniž v zákonodárství věnovati povinnostem rodičů celé odstavce. Jsou rodiče milující, matky, které pro dítě postaví se lvu a samy jako lvice dovedou se vrhnouti na každého, kdo by jakkoli jejich dítěti chtěl ublížiti, ale přes tuto velikou lásku dovedou býti nespravedlivými, tyranskými i krutými tak, že za všecku svoji oddanost, obětavost a všecky ty vzácné vlastnosti mateřské nebo rodičovské nedovedou si získati lásky svého dítěte. Není snadno býti dobrým otcem anebo matkou, nebýti příliš slabým a povolným, a zase tolik, aby přísností nezmizela dětská upřímnost a náklonnost.

Jsou však mnohdy rodiče, kteří žádají od svých dítek nikoli úctu, nýbrž otroctví a jen ohledy k sobě samým, kdežto k dětem jsou bezohlední domnívajíce se, že zplodili je jenom proto, aby jim sloužily a jim se obětovaly jdouce ve svém sobectví i tak daleko, že nedají jim ani se vdát neb oženit, chtějí jen sami vyplniti celý jejich život. Vyžadují-li rodiče, aby se děti před nimi jen třásly, přestává také důvěra, mezi rodiči i dětmi roste propast, která se šíří, čím děti

jsou větší. Neboť zapomínávají rodiče, že děti za čas poměrně krátký nabudou rozumu vlastního a že počnou odvažovati jejich jednání...⁴⁰

Stává se, že i tenkrát, když děti již dávno dorostly, rodiče jednají s nimi stále, jako by byly ještě malé, nerozumné, neuznávající ani jejich práce, tím méně hodnotí. Brutální absolutismus se mstí při nejmenším tím, že syn ztratí k rodičům valnou část své oddanosti a lásky, byť i jim prokazoval úctu. Rodiče tací nepřipustí žádného náhledu svého i starého dítěte a vedou vezdy jen svou domnívajíce se, že bez nich syn sebe starší a sebe osvěcenější kroku udělati nedovede a že jenom oni vždy a všude mají pravdu.

Mýlí se stejně jako ti, kdož od svých dětí nejen očekávají, ale i vyžadují stále jen důkazy synovské lásky a příchynosti žárlíce na každého, s kým jest se jim dělití o pouhé sympatie dětí, na konec i na zetě a snachu.

Úcta dětí k rodičům nezáleží v strachuplném respektu dítěte k rodičům, v slavnostní vzdálenosti od nich, nýbrž naopak v srdečné, přátelské důvěrnosti, nepřekračující ovšem meze slušného chování. Lásky nemůže býti tam, kde musí býti jen samá pokora a poníženost, nepřipouštějící nejen odmluvy, ale ani vlastního mínění. Nelze také žádati, aby děti stále jen myslily na své rodiče a na nic a nikoho jiného, leč by jim byl uzavřen všechen ostatní svět. Vynucený důkaz lásky pozbývá ceny.

* * *

⁴⁰ Nejsou toto názory nijak moderní a pokrokové, jakž svědčí tento citát z Havlíka z Varvažova (str. 261.). »Jacíž jsou to otcové, jež jmenujete více než otce? Ti jsou, jenž tyranství nad dětmi provozují a pro nejmenší pochybení hned se po nich co po nějakých chlapích a votrocích shánějí. Takových otcův pravý v pravdě svět nenávidí, pokudž bez ušetření chtějí, aby děti jim všecko, jakž vyměří, zároveň činili, i což možné není, v věku mladém starými býti, nedopouštějíce jim žádné svobody a zvláště jim letům obecné. V čemž mi se dopouštějíte, vidí, že se nic nedělí od školníkův, neumějících dítek krotiti jiným leč obdloužnou ferulí, ježto, kdyby praví otcové byli, přestali na tom až by z opatření jich synové sami sebe poznali, že cíle zákona jiného není, kromě hanebných věcí se varovati a poctivých se přidržeti.«

Nejsem z těch, kteří by hlásali »naprostou volnost individua«, ale přece radím, popusťte poněkud uzdu svým dětem, za to učiňte jim domov milým a sladkým, aby do něho tíhly nikoli z přinucení, nýbrž z vlastní touhy. Žádné ptáče nezůstane v hnízdě do smrti, jakmile křídla mu narostou, odletí – aby si založilo hnízdo vlastní. Je to už tak světa běh a od té chvíle, kdy se vám dcera narodí, buďte připraveni, že nastane den, kdy přijde cizí člověk a uchvátí vám ji, ale nejen to, – ona ještě s radostí a úsměvem na líci bude ho následovati; a od té chvíle, kdy se vám narodí syn, buďte připraveni, že odejde vám do světa a vy osamíte... Nečiňte nikdy proto svým dětem výčitek, nestrpčujte jim vstupu do života svým sobeckým nářkem, že vás opouštějí a neklňte proto svým zeťům a snachám, jak to tchyně dělávaly, dělávají a dělávati asi budou až do skonání světa. Vážnosti nenabudou tím ovšem žádné, leč by vyschly prameny vtipů všech národů této naší planety. Tchánové, zdá se, jsou v té věci rozumější.

* * *

Rád bych se tuto odvolal na nějakou knihu pro poučení tchyním napsanou, ale neznám žádné, bohužel. Zdá se, že kdykoli který spisovatel mínil psáti svoje epistoly tchyním, ustal hned po prvním slově, ač-li je vůbec napsal, říká si v duchu: »Vše marno.« Co matek slýcháme zaříkati se před svatbou svých dcer a synů, že se jim ani v nejmenším do nové domácnosti míchati nebudou, ale jak málokterá splní po dobrém tento slib!

Nechte svých ženatých a vdaných dětí na pokoji a budete míti pokoj sami. Nepleťte se jim do věcí, jež ty »děti« mohou vyříditi bez vás a vyčkejte, až přijdou samy na poradu k vám. Přijde-li však dcera sobě stěžovat, že muž ji ani nenutí do jídla, ani s ní nepije z téže sklenice, jako v prvních dvou měsících, vezměte dcerku pod paží a mírně vyved'te ji ze dveří ven s důtklivým napomenutím, aby s takovými a podobnými hloupostmi nechodila vám na oči a vrátila se tam, kde jediné jest její místo! Tchyním nic nebývá příjemnějšího, než toho druhu žaloby, a to pak je všeho nešváru a neštěstí počátek.

Ale tchyně nemá práva hrát si na anděla míru, tím méně, když povaha anděla od přírody není jí dána.

* * *

Hleďte se co možná zařídit tak, abyste nikdy nezáviseli na svých dětech, ale spíše naopak děti na dobré vůli vaší. Prastará je pravda, že chudá matka spíše sedm dětí vychová, než sedmero dětí jednu matku uživí, jeden otec deset synů, ale těch deset synů že má pak s jediným otcem potíže; co den vidíme a čteme toho příklady, a přece co den soudní akta o nevyplaceném výměnku se množí a naučení ze starých pravd nikdo si nebere. Anebo je to tak zákon přírody, že se opakuje s neúprosnou pravidelností?

Rodiče buďte stejně spravedliví ke svým dětem, nedávejte žádnému přednost, nehleďte na jednoho pěkně a na jiné škaradě, nechcete-li, aby v srdci druhého vznikl žal a pocit závidosti i nenávislosti proti rodičům i sourozencům. Ještě hůře, dáváte-li dítěti na jevo méně lásky pro nějaký tělesný nebo duševní nedostatek. Rodiče nesmí mít žádného svého miláčka, z něhož obyčejně se stane rozmazlenec, pak trapič svých sourozenců a na konec příčina trudů svých rodičů. Stává se to někdy v rodinách, kde po třech anebo čtyř děvčatech narodí se vytožený syn, kterého pak celá rodina soustavně kazí.

Rovněž nesprávně a nespravedlivě je, stará-li se otec jenom o syny, matka jen o dcery. Jsou sice některé věci, ve kterých dcera raději se uchýlí o radu k matce, otec k synovi, ale to nezabavuje povinnosti starati se o všechny děti stejně.⁴¹

⁴¹ Popěvek staročeský povídá:

Podobné sobě své syny
mívá otec všemi činy,
dcera pak následuje zas
šlápějí matky každý čas.

Z toho však nic pro »dělbů práce« v rodinné výchově nevyplývá, anobř vezdy otcí pomněti sluší, že není pod nebem žádné jiné věci, větší starosti a pilné práce potřebující, jako dobře zvěsti dítky vůbec, ať syny nebo dcerky.

Je-li na světě láska trpělivá, která všechno ráda snáší a vždy znovu odpouští, je to láska rodičovská. Buďte trpěliví jak ku pláči svého děcka nemluvněte v kolébce, tak ku hřmotným hrám svých dětí povyroslých, tak i ku pokleskům svých dětí velkých, aby důvěry k vám neztrácely.

Trpělivě je napomínejte a buďte předem přesvědčeni, že když jste desetkrát napomínali i trestali, po jedenáctkrát bude se přestupek opakovat zas.

Svůj účinek bude mít vaše napomínání jednou přece. Přijde-li dorostlý váš syn na scestí a nebude dbáti vašich napomenutí, proseb a vzdechů, i tenkrát buďte ještě trpěliví.

Je-li vaše láska trpělivá, pak i pokárání vaše a tresty budou se dít s mírou. A netrestejte nevině a vyslyšte, než trestáte. Ukřivděnému může se škoda nahraditi, ale slzy nikdy. Síla otcova je v ovládnání sebe, půvab matčin v její dobrotě a mírnosti: obé vyplývá z lásky snoubící se s trpělivostí.

Jak láskou tak i přísností musí prozařovati rozumnost a blahovůle, - i důslednost. Bývají matky i otcové krutí a bezohlední vůči maličkým, buď z rozmaru nebo z nervosy, buď z náhlého hněvu nebo z přílišné zaměstnanosti atd., - a za chvíli láskou by je snědli. Dítě vycítí to hned, poplete se z toho, ztrácí víru v rodiče a výchova se viklá.

Posléze láska rodičů musí býti činnou, jeviti se v přesném konání povinností, které máme vůči svým dětem pečující o jejich tělo a jejich duši.

Kdyby osud tuto péči vaši přerušil a postavil vás k rakvi vašeho dítěte, bude vaše bolest veliká, přenesmírná, ale nezaufejte. Pomněte, že smrt není zlo nejhorší a že mohlo stihnouti vás neštěstí daleko větší, které ani nezanechá takovou sladkost, jako je vzpomínka na hodné mrtvé dítě. Zlo daleko horší, když vidíte, jak všechna vaše namáhavá výchova a všechna vaše péče se zvrhla a že z toho roztomilého zlatovlasého dítěte, které jste hýčkali na svém klíně, je teď - nezdárný syn.

* * *

Nezakládejte si nic na své péči, svých starostech a své lásce k dětem, nic na své práci pro ně a na té úzkosti, se kterou jste se o ně starali od malička. Není to vaší zásluhou, nýbrž svatou povinností, kterou do jisté míry stanoví vám zákon. Stejně je povinností dětí, aby vám za péči vaši byly vděčny, o čemž níže. Nevyčítejte nikdy dětem, že jste je ošetřovali v dětství a v nemoci, co jste pro ně učinili a čeho jste se pro ně odřekli, – dítě mohlo by vám odpovědět, že to bylo zbytečno a že by se obešlo i bez toho, a možná, že by mělo pravdu. Dítě, které na svět jste přivedli, musíte přece přiměřeně vychovat, tím splácíte jen dluh rodičům svým, tak jako zase vaše děti budou spláceti vám ve vašich vnucích. Dítě řádně vychované samo uzná však vaši námahu, aniž musí býti k tomu nuceno. Není správně říkati dítěti: Miluj svou matku proto, že ti dala život, – to k lásce vyvrcholené ještě nestačí a množení pokolení lidského je přírodní zákon. A také mu neříkejte, že bývalo roztomilejší, dokud bylo malé; každé malé dítě bývá roztomilé, ale každé z toho vyroste. Hlavní věc, je-li dítě ať malé či velké hodné.

* * *

Nenuťte ani svých synů ani svých dcer do žádného povolání, ale nechte je voliti svobodně a pokud volí povolání počestné, nebraňte jim. »Potřebíť jest, aby otcové toho považovali, té planety a toho znamení šetřili,« praví náš staročeský Knigge, »kterým a k čemu jejich děti od přirození náklonní jsou, jak se vyjevuje k tomu je oddati. A toho nejlépe hleděti v jejich mladém věku, tak jakž přísloví jest: že ráno hned uzná se, jak pěkný čas toho dne bude. Rovněž naučení tohoto velmi výtečného někteří rodičové neznajíce dětí svých proti přirození jejich je k umění aneb skutkům jim všem ohavným a od jejich přirozené náklonnosti vzdáleným mocí nutkají. Takť není se čemu diviti, jestliže z toho malé potěšení mívají a v lehkost a hněv boží upadají, jakož bývá to, když nebohé panenky mocí do klášterů strkají, an jim ještě, pokud v životech svých matek

byly, manželé svědčily.« Naše panenky do klášterů už tak snadno strkati se nedávají, aniž v životě mateřském se zas nubují, ale stále je mnoho pravdy na slovech tuto citovaných.

Nechci psáti o tom, jaké svízele vznikají, nutí-li rodiče děti do sňatků jim proti srdci i proti mysli jsoucích, a jen touto narážkou se spokojím o věci všeobecně známé.

Ale upozorniti několika slovy na to, co sňatkům předchází, přece mám za vhodné. Srdce dětí nelze regulovati tak, jako jejich slušné chování a dobrý tón a nelze vždycky zameziti, aby se vám syn anebo dcera nezamilovali bez vašeho souhlasu, buď příliš brzo nebo nevhodně tak, že po svém rodičovském svědomí nemůžete dáti té lásce svého požehnání. Nastávají nejtěžší a pro lásku dítěte nejnebezpečnější chvíle.

Nejlépe, dovedli-li jste si zachovati a vypěstiti důvěru dítěte tou měrou, že i dorostlý syn anebo vospělá dcera se vám svěří se svým sladkým tajemstvím lásky, což bývá asi zřídka, neboť sladkost té lásky spočívá právě v tajemství. Pak, anebo když jste se jiným vhodným způsobem – při kterém však dítě nesmí uznámenati z vaší strany nějaké nepřátelské špehování, – dovedli o náklonnosti svého dítěte, střežte se jíti na ně se zlou, jemu vyhrožovati nebo dokonce posměškem odbývati jeho city, které tak najednou zaujaly veškeru jeho bytost. Hleďte v největší dobrotě a s blahovůlí docela ponenáhlu, nepozorovaně na dítě působiti, nejdříve snad jako byste ani nechtěli klásti překážek, teprve později láskyplně začněte domlouvati a přesvědčovati, ukazující na nedostatky, které vidíte. Nechtějte dojíti cíle za hodinu, ani za den; ani snad měsíc na to nestačí. Nejlépe, budete-li moci dokázati dítěti špatnost předmětu jeho lásky, která, jak víte, je tuze slepá a potřebuje rány palicí, než oči otevře. Dítě svoje nešťastně a nevhodně zamilované pokládejte za nemocné, které potřebuje nejlaskavějšího ošetření. Láska nemoc, a zdraví se nechce, – praví přísloví. Sebe menší chyba v léčení může mít snadno dalekosáhlé a truchlivé následky.

Výsměch rodičů raní zamilované dítě snad ještě více nežli zuřivost, se kterou často rodiče slibují hrozné věci, jak »bláznění«

dětem z hlavy vyženou, zapomínajíce, že snad sami nevedli sobě jinak a že jsou v nepravu i tehda, když mají příčinu k nespokojenosti s volbou svého dítěte. Z pravidla docílí tím opaku, protože láska roste odporem. Pak nezapomínejte, že mládí nemůže jinak, než milovat a že láska sluší mladistvému věku lépe než dětem už dávno odrostlým, byť pro lásku vůbec nebylo žádného pravidla ani zákona.

K lásce nepřinutíš ani prosbou ani hrozbou, - ale hrozbou také od ní neodvrátíš, spíše prosbou.

* * *

Náležitě poučení o věcech pohlavních jest dosud z choulostivých problémů výchovy, ač jím býti přestane, nebudeme-li je za choulostivý pokládati.

Pokud dítě je dítětem a samo o ty věci se nestará, nestarejte se také, ale nedávejte mu na jeho otázky odpovědi nepravdivé nebo okatě vyhýbavé, jimiž vzbuzujete teprve zvědavost, nýbrž zvykejte je pohlížeti na ty věci co možná vážně. Nezvykejte je stydět se vlastního těla, které přece je stvořeno »podle obrazu božího«, nemá tedy na sobě nic hanlivého. Ve Skandinávii koupají se lidé bez koupacího úboru, muži i ženy zvláště, a nikomu nenapadne nad tím se pozastavovati.⁴² Mládež bez ostychu, ale vždy způsobem

⁴² Japonci koupají se nejen doma před členy své rodiny, ale i v horkých vřídlech, a na venkově ve veřejných koupelích v tom úboru, v jakém se asi koupával praotec Adam - a to muži i ženy pohromadě. Na výtky evropských a amerických časopisů, kazatelů, spisovatelů, turistů atd. odpovídá Japonec chladně: »My v tom způsobu koupelí nevidíme nic nemravného, nic, co by přirozený náš stud uráželo. Že jest to nemravným, dověděli jsme se teprve od vás, mravokárců, kteří na jiné jste svrchovaně přísní, mezi sebou však krajně laxní. U nás v Japonsku koupáme se tak, jak nás Bůh stvořil - u vás v Evropě nosí dámy do koupele rafinovaně upravené toalety, jichž by naše žena nikdy na sebe neoblékala. Urážíte se nad tím, že naše ženy v horku letním nezakrývají vrchní část svého těla dosti pečlivě, aby tam slídivé, nemravné oči evropského neb amerického hejska nevníkaly - a vaše ženy s frivolitou, jež u nás v Japanu je nemožná, právě pro tyto nemravné pohledy upravují co možná nejrafinovanější dekoletáže.« - Roku 1867 vydal jokohamský

svrchovaně vážným poučme o věcech, ze kterých dělati tajnosti je směšno, kdyžtě jsou lidské a všeobecně se ví nebo zví. Castis omnia casta, čistým všecko bude pak čisté. K poučení není třeba vyvolávatí příležitosti a při tom nikdy nedopouštějte se lži, jako vůbec každá lež rodičů vůči dětem desateronásob se tresce.

Je pravda, že v novější době užším a volnějším stykem obou pohlaví pokušení je silnější a snazší, ale vědění a znalost poměrů pohlavních ještě nechová v sobě mravní sebeovládání, ke kterému je zapotřebí ještě víc. A není pohlavní předráždění mládeže vždy následkem nedostatečného poučení v otázkách sexuálních. Skutečná příčina vždycky vězí spíše v nedostatku pevných zásad a vyšších životních názorů. Pouhé poučení neposkytuje ochrany dostatečné, není-li síla nižších pudů neutralisována všeobecným vzděláním charakteru a silnou vůlí. Výchova musí v dítěti síliti vůli, kterou by dovedlo čeliti všemu pokušení, a přesvědčení, že nízké pudy dlužno přemáhati.

Mnohem dříve, nežli škole, připadá úkol sexuálního poučení rodičům. Daleko lépe mohou úkolu tomu dostáti rodiče, než špatné knihy nebo špatní kamarádi, kterým nepřenechávejte toho úkolu, ale učíte tak opatrně, poukazující na přírodu, kterák množí se rostliny a zvířata, ale zároveň také na vyšší mravní názor, kterým se člověk od zvířete liší.

Není o tom pochyby, že na dalším stupni převezme poučení o těch věcech ne tak škola, jako lékař, nejspíše ještě lékař školní, kteréžto důležité instituce na školách středních bohužel ještě nemáme.

Pojem studu je také velmi relativní: děvče by se studem asi propadlo, kdyby mladý muž je viděl v ranních nedbalkách od krku

gubernér na nátlak cizinců nařízení (pro nosiče, dělníky, kuli a přívozníky, kteří měli ve zvyku v létě vykonávatí svoje zaměstnání bez oděvu): »... protože zvyk tento uráží cizince, nebude napříště nikomu dovoleno prodlévatí v Jokohamě, kdo aspoň krátkou sukni nebo pasem kolem beder upevněným, nebude opatřen.« (Al. Svojsík, Japonsko a jeho lid, 271, 272.) Nakažlivé nemoci příjící přenesli divochům, studu v našem smyslu neznajícím - cudní Evropané...

až po paty zahaleno, ale nestydí se nic na plese s rukama až po paže holýma a s hlubokým výstřížkem. Srov. svrchu uvedenou poznámku o Japoncích.

Jen když mezi rodiči a dětmi je srdečný a upřímný poměr, může opatrné poučení ve věcech sexuálních míti užitek. A poučení děj se tak, aby je mohl dáti stejně otec jako matka, pak také bude dojísta náležitě šetřeno i studu.

Dorůstající mládeži nedávejte zdivočeti. Zvykejte jí, aby vám podávala zprávu i účty ze všech svých vycházek a ze svých známostí i styků, ale žádejte účty tyto nenápadně, nevyzvídejte inkvisitorsky, nýbrž docela blahovonně, aby dítě z toho nevyčítalo slídičství, ale přátelský interes. Zvykejte jí na tělesnou práci a zdravý sport, který je výborným ochranným prostředkem jak proti povalečství v kavárnách, tak proti pohlavním výstřednostem, a kontrolujte také četbu svých dětí.

O nemocech pohlavních netřeba poučovati děti obecných škol, stačí doba, kdy mládež dorůstá.

* * *

Není účelem této knížky vykládati o důvodech lásky a úcty dítěte k rodičům. Omezujeme se tu na poznámku hlavně dětem dospělejším: aby se chovaly i ve společnosti k rodičům při nejmenším vezdy tak, aby rodiče nemusili se za ně stydět. Pravidel slušnosti dbejte děti vůči rodičům předem a nejvíce a okolnost, že s nimi jste stále, žijíce s nimi ve styku nejdůvěrnějším, nezbavuje vás ohledů zdvořilostních nikdy a nikde. Nejméně ovšem ve veřejnosti Každý poklesek dítěte proti slušnosti vůči rodičům působí vždycky na společnost svrchovaně trapně, – a neodpouští se. Těžko však říci, kdo v tomto případě vinen je víc, zda rodiče nebo děti

»Kdyby syn toho dobře užíval,« dí Havlík z Varvažova »jaké veliké a neznámé lásky od otce dochází, nelenoval by se, dobrého způsobu chování na se vzíti, obzvláště, kdyby to zdráv v sebe rozvažoval, že jest povinen vůli svou s vůlí otce srovnati a k jeho rozkazům poslušně a počestně se jmíti.«

XV. Rodiče, děti, příbuzní (Dokončení)

Trestání vlastních dětí. – Chvála dětí. – Zachovejte si důvěru dětí. – Ještě absolutismus. – Dítě nebud' soudcem svých rodičů. – Osud dítěte rodičů rozdvojených. – Syn v domě. – Dcera v domě. – Obcování s rodiči starými a jich rodiči. – Za rodiče se nestyd'. – Nevlastní matka. – Ostatní příbuzní.

Netrestejte svých dětí hned a v prvním rozčilení a o trestu smluvte se vždycky oba rodiče. Uražený otec aneb uražená matka nikdy není dosti objektivní a přiber tedy na pomoc druhou polovici, ne přímo zúčastněnou a tudíž rozvážlivější. Metla sice vyhání děti z pekla, ale jen ty menší a užívá-li se toho prostředku s náležitou mírou.⁴³

Nikdy matka netaj přečinů dětí před otcem. Je-li snad otec prchliv a bojí-li se matka jeho nezřízenosti, řekni mu věc o něco později, v nepřítomnosti dětí a hled' sama ho uklidni dříve, než se ku trestu přikročí. Trestejte vždy s myslí klidnou a s rozvahou!⁴⁴

Také nikdy ani otec ani matka neved'te děti k tomu, aby cokoli matce neb otci zatajovali, – leda běží-li o nějaké malé nevinné překvapení. Domácnost, ve které tímto způsobem se jedná, vždycky je zvrácená.

Trestati děti ve přítomnosti cizích nejen že se nesluší, ale je nepřipustno z několika důvodů. Předně trest je sám o sobě ponižující, ale udílí-li se ve přítomnosti jiných, pak je tím zostřen tou měrou, že dotýká se nejjemnějších strun dětské citlivosti. První trest ve přítomnosti cizích způsobí neklamně hluboké a palčivé poranění pýchy a samolásky v duši dítěte, – a z toho vzniká pak snadno lhostejnost vůči trestu vůbec a posléze i surovost. Trestati dítě na ulici je počin, za který rodiče sami měli by býti potrestáni. – Mimo to přítomný cizí návštěvník, není-li svrchovaně vyškolený v těchto

⁴³ Srv. také, co bylo řečeno o trestání dětí vůbec v kapitole XIII.

⁴⁴ Jestliže hněv prudký proti tvým tě napadne domácím. – Měj se na uzdě, není s pochvalou, lvem v svém domě býti. (Katona Mravná poučování, 253. Přel. Komenský.)

věcech, snadno vmísí se do trestu nebo napomenutí svou přímluvou, zvláště je-li dítě káráno pro svoje chování k němu. Tím však věc se jen zhorší, neboť dítě jest ovšem nakloněno dáti za pravdu laskavému sic, ale nikoli rozumnému přímluvčímu proti svým rodičům.

Starým Čechům vůbec líbili se »otcové, kteří bez bití, toliko přísným pohleděním uměli děti své k poslušnosti vésti a spíšeje, že se poustydí, a čeho pochybili, poznají, jedním slovem napraví.«

* * *

Aniž chváliti sluší vlastní děti před cizími: vzbuzuje se tím v nich jenom ješitnost. Nečin také dítě středem zábavy před návštěvníkem a nedopouštěj, aby se blýskalo svým nadáním.

Přibíjíme na pranýř ješitnost rodičů, kteří pro své děti mají vůbec samou chválu. Ať jsou přítomny čili nic, s oblibou a důležitostí opakují výroky svých dětí, snad vtipné, ale většinou bezvýznamné proto, že nebývají vlastní, nýbrž odpapouškované, jichž vtipu nebo důmyslnosti děti zřídka bývají si vědomy. Jak hudou staří, tak zpívají po nich mladí. Jako den nesluší chváliti před večerem, tak dítě nechval, dokud z hnízda nadobro ti neodletí a dokud samo v životě se neosvědčí. Nezakládejte si na vysvědčeních ani z obecné ani ze střední školy, to je velmi neurčitou zárukou pro úspěchy v budoucnu, na nichž přece nejvíce záleží. Co žáků kdysi vyznamenaných potlouká se bídne světem, kdežto většina těch, kteří zaujímají čestné a vynikající postavení v životě, jsou bývalí žáci prostředního rázu, s nimiž mívali tak zvaný kříž i rodiče i učitelé. Neníť směrodatné množství nasbíraných v mládí vědomostí, jichž ovšem čím více tím lépe, ale nejdůležitějším je způsob, jakým těchto vědomostí v životě dovede dítě užít a mravní základ, jež rodiče, po případě školy, jemu dají, pak vědomí o nezbytném konání povinností, ve kterém sami dobrým příkladem předcházejí. Netrud'te se tedy hned, nepřináší-li vám synáček samé jedničky a syn samé velmi dobré, - jen když je pevných mravních zásad a nedá se strhnouti špatným příkladem a - je k vám upřímným.

Hledíte zachovati si důvěru svého dítěte až do let nejpozdějších. Je to ovšem svrchované umění, snad největší umění rodičů vůbec a sotva lze krátkými slovy udati jeho pravidla, vzhledem k nesmírně rozmanitým okolnostem a činitelům, jež přicházejí tady v úvahu. Dojista spíše docílíte toho dobrotou a blahovůlí než nerozumnou přísností a drakonismem.

Slýcháme velmi často jakožto důvod uváděný dítěti, proč to nebo ono: že otec a matka tomu tak chce. Tedy sic volo, sic jubeo, tak chci, tak poručím. Důvod tento má prý vystačiti všude, kdykoli otec nebo matka za dobrý jej uznají, ba dokonce i vůči dětem dorostlým. Četl jsem tak v jisté německé knize, jejíž autorem byl nějaký bývalý německý důstojník. Nejsem téhož mínění a naopak myslím, že podobný absolutismus dítě jenem zatvrdí. Přirozeno, že dítě nechápe, proč to a ono – proč tedy mu nevysvětliti důvodu? Jak jinak vyplní dítě daný rozkaz, ví-li, proč tak má činiti. Dostatečný důvod je přece prostou zásadou logickou. Pouhá vůle rodičů nemůže býti vždy důvodem dostatečným, když často zdá se býti zvůli. Aby se nezdála, stačí někdy nepatrný výklad, třeba i nedostatečný, ale přece jen výklad a rozumový důvod. Když nic jiného, tedy zkušenost. – Proti absolutismu a tyranii je duše dětská nesmírně citlivá, snad více ještě než duše člověka dorostlého.

Dokud živi rodičové, cti je a za mrtvé modli se. Anebo: Cti otce svého i matku svou – nerad přidávám egoistický dodatek: abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi. Nestačí-liž pouhý ten příkaz s prostým zdůvodněním: protože to tak slušno? Kdyby nebylo v tom nebezpečí, že chceme děti míti rozhodčími, přidal bych raději: dokud neučinili se nehodnými tvé úcty, neboť povinnost je tady vzájemná.

Ale dítě bude vždycky ctíti rodiče, dokud bude viděti, že není přítelíčka nad tatíčka a že matčina modlitba z mořského dna vynímá. Může-liž po právu dítě, nepravím milovati, ale ctíti rodiče krkavčí?

Co toho se týká, pěkná jsou slova starého mravův napravovatele, kterýž praví: »V těchto příčinách radím já otci, aby počestně dobře byl živ, tak dobře pro své, jako děti svých, dobré a poctivé. Synové divíce se té cnosti, kterouž při všem jednání i chování otce svého, an se zřejmě skvěje, spatřují, pocítí v srdcích svých chtivé žádosti k následování jeho. Ano také, když vidí po domácku, kterak čeládka, okolo něho mlče stojící, rozkazy, samým kynutím otce jejich s uctivostí přijímá a je vykazuje, totéž sobě v hlavu po malu berou a otci se vrovňati, i jemu nápodobně činiti hledí. Přes to nechť otec zlý příklad synu dáváje, jiné odplaty neočekává, jako že syn, časem svým otcem pohrdne, a jakž se obyčejně s osobami zle zachovalými děje, jeho sobě nic výše vážití nebude, až otec, vida se opuštěného, a přízně ani pomoci synovské nemajícího, mizerně a bez potěšení zahynouti musí. Aniž tohoto zamlčeti chci, že otec, někdy zle čině jídává ovoce, kteréž dětem v zubích vážne.«

Nicméně i v těchto případech krajních a řídkých, jenom potvrzujících obecné pravidlo o lásce rodičovské, dítě nebud' nikdy soudcem a odsuzovatelem svých rodičů...

Dítě nezapomeň, třeba bys už paměti o tom nemělo, co trudných chvil rodiče ztrávili s tebou, než jsi dorostlo, co bylo s tebou trápení a svízeľů, přes to, že tytéž svízele čekají zase na tebe, až samo budeš mít děti. Vděčnost je první povinností dítěte vůči rodičům a jsou jen výjimečné případy, kdy rodiče jí nezasluhují. Proto i tenkrát, když by děti měli příčinu nejen nesouhlasiti s jednáním svých rodičů, ale za ně se i hanbiti, nechať snaží se chyby ty co nejvíce zakrýti jako synové Noemovi jeho nahotu a zapomínajícíce všeho zlého na nich i toho, co jim snad rodiče udělali nedobrého, nechať zachovají aspoň zdání úcty vůči nim a jsou tedy vděčni i za to málo, čeho užili od nich. Není to se strany dětí přetvářka, ale konají jen dětskou svoji povinnost...

Učiní-li však i rodiče všecko, co povinnost jejich jim káže, pak předpis písmá platí bez výjimky a naproste. V obcování s rodiči každé dítě, ať malé ať dorostlé, je plno úcty jakožto k lidem, kteří je ve světě nejvíce milují, kteří na všem, co týká se dítěte, běrou

největší podíl, kterým ze všech nejvíce je zavázáno a kteří ze všech jemu jsou nejbližší. Jak ono rodičům, tak děti jeho jemu. Vlečeš-li otce ku prahu, povlekou tě tvé dítky přes prah. V tom, jak dítě chová se k rodičům, zračí se veškera jeho povaha a podle toho soudí o něm svět. Nejen domy, které postaví požehnání otcovo, ale zejména úcta všech lidí dobře smýšlejících jest odměnou za vděčnost a péči, kterou synové a dcery věnují svým rodičům.⁴⁵

Travný bývá osud dítěte rodičů rozdvojených. Předem těch, kteří žijí v neustálých rozporech a hádkách, za kterých dítě neví, na čí stranu se obrátiti, nebo dokonce těch, kteří, neberouce ohledů na svoje děti, odloučili se od stolu i lože, třeba že právě v zájmu dítěte může býti lépe, když rodiče se rozejdou a dítě žije pak a je vychováváno v poměrném klidu u jednoho z rodičů, než aby bylo svědkem výstupů, kterých dětská mysl nechápe a které na ni neblaze působí. Rozvod rodičů může rozvrátiti útlý duševní život dětí nedospělých – a co říci o manželích, kteří teprve po dvaceti nebo více letech přicházejí k poznání nemožnosti společného žití? Tuto otázku nelze ani zodpověděti všeobecně, každý jednotlivý případ je sám o sobě světu záhadou.

* * *

Domlouvati rodičům, aby děti své dávali učiti se všemu, co možná a k čemu děti mají dobré nadání a zejména chuť, dnes snad netřeba, jako před dávnými léty, kdy se »zlý obyčej tak rozmohl, že bohatí, zvláště matky nechtěly, aby jich synové učením sobě hlavy lámali a skoro ještě, uměli-li čísti, za to se hanbily.«

* * *

⁴⁵ V Orientě překvapuje chování syna k otci, jevící více úcty než lásky. Dítě v přítomnosti otce nesmí mluvit hlasitě, nesmí vůbec podniknouti nic, co by vzbuzovalo zdání samostatnosti. Evropskému pozorovateli, s počátku chování toto se zamlouvá, ale shledá později, že to jest jenom chladná etiketa, nikoli láska, neboť zdvořilost tu prokazuje dítě toliko otci, nikoli matce. – V Japonsku jest úcta k rodičům nedotknutelná tou měrou, že tam nesmí se ani provozovati kusy, ve kterých, jako na př. v kusech Molièrových, mladým dává se za pravdu vůči starým.

Syn v domě pamatuj:

Nelibuj sobě v bezohlednostech a drsném chování, kterým sotva dospělí mladí lidé chtějí dokázat svoji mužnou nezávislost.

Nezanášej tón, který snad vládne mezi tvými soudruhy, do domu rodičovského. Můžeš užívatí své mladistvé volnosti plnou měrou i tenkrát, dbáš-li slušnosti a dobrých mravů. Nadání, vědomosti a duch mladíka přijde k náležité platnosti teprve v rámci dobrého tónu, který má i svůj praktický význam později, v písárnách obchodních domů, v úradě a všude. Neohrabanost a hrubost zřídka tě doporučí, leda na místo podomka.

Nepozdravuj nikdy otce nedbale, vstaň, když přichází, dávej mu všude přednost a chod po jeho levici. Vykonej za něho, co můžeš, vyslyš jeho napomenutí stoje, mlč, mluv-li, neodmlouvej mu zpupně, chceš-li říci svoje mínění, učíš tak co nejzdvořileji a zdrželivě. Neostýchej se požádati rodičů za odpuštění.

Čím otec je starší, tím více bude stoupati tvoje úcta k němu a tvoje ruce, tvoje oči, uši i nohy budou tím spíše k jeho službám.

Kterak k matce se chovati, viz »Společenský katechismus I« Ve přítomnosti cizích chovej se k matce právě tak pozorně jako k cizí dámě a jsi-li s ní sám, měj se k ní vezdy s nejněžnější pozorností. Cti ji jako nejvzácnější paní, i kdyby byla prosta šatem i chováním. Otevírej jí dvěře, po schodech jdi za ní, na schody před ní, pomáhej jí do kočáru, nabídni jí rámě, provázej ji s deštníkem atd.

K návštěvám svých rodičů chovej se uctivě a cti rodiny vezdy buď co nejvíce dbalým.

* * *

Dcera v domě pamatuj:

Tvůj zevnějšek buď i doma, a zejména doma čistý, půvabný, bez poskvrny, a dívčí tvůj pokoj, mašli jaký, buď jako malá klenotnice: svěží, čerstvý, vonný jako ty sama. Tomuto vnějšímu půvabu odpovídej i tvůj půvab vniterný.

Buď plna lásky a něžné péče o své rodiče, i starší příbuzné a přátele domu. Služ svým kde a kdy můžeš.⁴⁶

Nikdy nezahálej. Žádnou domácí práci nepokládej pod svou důstojností, i když studuješ a obíráš se řeckými klasiky nebo vyšší matematikou. I v tom případě není, myslím, vyloučeno, že se někdy vdáš a i kdybys pak těchto prací domácích sama nekonala, budeš jim aspoň rozumět, a budeš vědět, co můžeš od služebnictva vyžadovati a co ne. Práce žádná není nízká, pokud je poctivá. Studium nezavazuje tě povinnosti zůstatí ženou a nestírej proto se sebe pel, který je na tobě nejkrásnější. Nebuď na svoji učenost nijak domýšlivá a vyšší tvoje vzdělání nebude nikdy omluvou tvého povýšeného chování vůči domácím. Chtít uplatňovati vyšší vzdělání vůči matce a rodičům vůbec jest znamením, že jsi ve svém vzdělání silně zbloudila.

Zdá-li se ti někdy matka staromódní a nepokrokovou, pomni, že se jí stala pro různé životní zkušenosti, kterých sama dosud nemáš; a protože čas nestojí, snad sama svým dětem nebo jiným budeš se zdátí také takovou.

»Prostota, skromnost, něha, přirozenost, ochota, píle a dobrota jest sedmero barev, ze kterých se skládá vidmo čistého dívčího srdce.«

Kterak při návštěvách dceři jest si počínati, vyložili jsme v I. díle »Společenského katechismu«.

* * *

Je-li obcování s rodiči vůbec vedeno zřetelem svrchované úcty a oddanosti, tím spíše obcování s rodiči starými nebo s rodiči rodičů.

Počátek starobného ubývání sil a schopností jest nejtrudnější, jak pro dotyčného starého člověka sama, tak pro jeho okolí. Zvykej nejdříve tomu, abys neporovnával to, co jest s tím, co bylo,

⁴⁶ Jako kuriosum uvádím, že u Jihoslovanů ženy líbají starším příbuzným mužským ruce, ba viděl jsem v Bosně, kterak dívky líbaly ruce vojákům, svým ne o mnoho starším příbuzným.

připomeň sobě, že to je tak přirozený světa běh, že to jsou stromy, které znenáhla usychají, jen že nemáme práva jich porazit, ale povinnost ošetřovati do poslední známky života. Nechtěj napravovati jejich slabosti, neodmlouvej a neodporuj jim a ani je ani sebe nerozčiluj. Přehlížej a neslyš mnohé, nekárej stařecké neobratnosti jejich, kterou staří mnohem tíže sami pociťují než myslíš a vzdávej jim vždy patřičnou čest. A tuto žádej pro ně zvláště od svých dětí i od služebnictva.

Jak pěkný bývá poměr mezi vnuky a dědy nebo bábami, dokud tito jsou čiperní a svěží, přinášejí dárky a s vnuky se mazlí. Ale jak rychle poměr tento schladne, když staří zeslábnou a stanou se snad i směšnými! Nedejte, aby došlo k tomuto ochladnutí, přes to, že dítě má obyčejně jistý instinktivní odpor proti stáří. Jsou ovšem staří lidé, kteří sami svým chováním k dětem odpor ten zbytečně zvyšují, laskajíce je příliš, líbajíce je na potkání, rozmazlujíce je a podobně. Ani hygienicky nelze toho schvalovati a hleďte vhodným způsobem staré lidi od toho odvrátiti. Mimo to mluvíme nejdříve sami s největší úctou o dědech i bábě a s největším soucitem, trpí-li svým stářím. Nic není tak ošklivého, jako když mladí lidé hovoří o svých starých příbuzných s opovržením a nevážností.

I kdyby staroba jejich měla některé směšné stránky, připomeňte svým dětem, co všecko staříci ti vykonali, co zkusili a čím byli, a přinášejte jim i s dětmi svými oběti, které jednou budete žádati od nich a které budou vám pak stejně milými jako jsou dnes vaše oběti vašim starouškům. Veďte svoje děti tak, aby pokládali si za čest, že smějí něčím býti v životě starých a výměnkářů. Neříkejte jim v tom případě »musíš to neb ono učiniti«, ale »smíš«!

I kdyby staří byli již slabomyslní a dětinští, ponechávejte jim čestné místo v domě; tím také služebným dáváte na srozuměnou, jak jim se chovati jest!

A lásku jejich, dobrotu a blahovůli dřívější splácejte láskou, dobrotou a blahovůli, která se vám vrátí i s úroky. Splácejte však i tenkrát, kdyby se nikdy vrátit nemohla. Až nebudou, zůstane vám blahá myšlenka, že jste konali svoji povinnost.

O jiné příčině, ponoukající časem syna proti otci nebo matce a zase otce proti synu, dlužno uvažovati dnes právě tak, jako uvažovali už před staletími. Ta bývá, »když jest otec malý a syn velký, totiž to, když jest otec nižšího povolání a stavu než syn. Tak ku příkladu, bude-li otec laik a z obce, a syn učeným a dvořenínem, najdete skoro vždycky mezi nimi některé odpornosti...« Že však tyto odpornosti býti nemají, o tom pochybnosti není žádné a příkázání, že ctíti třeba otce i matku, nečiní výjimky pro rodiče níže postavené.

Za svoje poctivé a hodné rodiče, za sebe chudší a prostší, nebude se stydětí žádné dobré dítě, ať syn ať dcera, kdyby dospěli sebe vyšších stupňů společenských a anekdoty o synech, kteří v postavení velmi vysokém uctívali svoji prostou matičku nebo svého pantátu, budou míti vždycky vysoký kurs. Neboť konec konců komu vděčí za dosažení tak vysokého cíle? Vedle vlastních zásluh jsou to dojistá v největším množství případů i mravní základy, jichž dostalo se jim z domova a na nichž budovali teprve vlastní práci, nebo, jde-li o dceru, byly to nejspíše základy z domova, které daly jí ten půvab a ty vlastnosti, jež zvábily chotě, kterému pomáhá na cestě k vysokým metám. Jenom tenkrát, hledíš-li nižší svůj původ zakrýti a děláš-li na př. z otce perníkáře velkoobchodníka cukrovinkami, stihne tě posměch a opovržení.⁴⁷

Macecha - zlý prut. Otec, který macechu do domu přivádí, přivádí sice sobě ženu, ale dětem ne vždycky matku. Hořko prý od macechy pastorkovi - ale též nesladko bývá od pastorka maceše. Je to přirozeno, poněvadž matčino srdce nenahradí nic; matčiny ruce i když bijí, měkky. Ale macecha když hlavičku češe, krev potůčkem teče...

Ovšem jsou i macechy dobré, ba velmi dobré, ale všeobecně macecha k cizím dětem nemůže míti té lásky, jako ke svým a je zapotřebí mnoho inteligence, dobroty i lásky v srdci macechy, aby

⁴⁷ V Číně vyznamenání a povýšení syna týká se i jeho rodičů, byť i dávno zemřelých.

dítky z prvního manželství nepocítily rozdílů. Macechy takové dlužno pak tím více ctíti a milovati, neboť učinily vlastně daleko více než matka vlastní. Ještě složitější a těžší jest úloha matky tam, kde jsou děti z dvojího manželství, v čemž je ženě nejlepším rádcem její vlastní dobrý cit a takt.

Žena, která by si brala vdovce jenom ze sobectví a vlastního zájmu a které na dětech jejího muže nic nesejde, raději ať se nevdává vůbec, leda za vdovce bezdětného, než aby drobným tvorům, k nimž se vtírá pod pláštíkem matky, učinila život hořkým.

S dětmi nevlastními macecha i otčím mají jednati tak jako s vlastními, ač na druhé straně bylo by nerozumno, kdyby ať macecha ať otčím byli k nevlastním dětem shovívavější jen proto, aby si zachovali dobrou pověst. Rozumná macecha nedá se mýlití tímto předsudkem, ale snad učiní lépe, přenechá-li přísnost a veškery tresty otci. Otčím mívá v té příčině úlohu snazší, poněvadž pro svoje povolání obyčejně nestýká se s dětmi tou měrou, jako nevlastní matka, a dítě z mládí snáze snáší ztrátu otce než matky.

* * *

O stycích mezi sourozenci psali jsme také v I. dílu »Společenského katechismu«, viz kapitola VIII. Jiné zábavy společenské a sporty.⁴⁸ Citujeme tady, jakož i všude jinde, vydání první. Ve vydání druhém najdeš také odstavec o příbuzných chudých.

Nežřídka slýcháváme stesky o tom, kterak mezi cizími najdeme více přichylnosti, přátelské oddanosti, odvety i lásky, než mezi svými. Je-li již tomu tak, dříve než počneš sobě stýskati, zkoušej

⁴⁸ Havlík vyprávěje příběh o dvou bratřích rozvaděných, jež kdosi smířovati darmo se pokoušel, dodává: Jestíť v pravdě práce daremní, a jako zmařená i vší naděje prázdňá, chtějí oheň nesvornosti, když se jednou mezi bratřimi rozmůže, uhasiti, nad čímž já sám všecken trnu, znaje to, že jest proti rozumu. Anobřz samý rozum to ukazuje, že člověku ublížení mnohem větší se zdá býti to, kteréž se děje od toho, kterémuž slušelo, aby neubližoval.

svoje ledví, nejsi-li toho příčinou sám... Lidé, kteří dlouho se znají a často se vídají beze společenského líčidla, musí býti dvojnásob opatrní, aby druh druhu se neznechutil a pro malé chyby nestal se nespravedlivým k velkým ctnostem. Proto je lépe omezovati svůj styk na míru menší, snad nejmenší a stanete se pak vzácnějšími. A pak nežádejte od příbuzných tolik, ba nežádejte nic, a nebudete sklamáni. Nežádejte ani hmotné podpory, ani rady, aniž jaké pomoci a nemyslete si, že pro krevní svazek musí vám příbuzný přispěti. Nemusí nic. Jako rodiče na dětech hleďte býti i na příbuzných nezávislymi, ale sami přispívejte ku pomoci ochotně, kdykoli oni vás o to požádají. Nestarají-li se oni o vás, co platno, nemůžete se vtírati a nestarejte se pak o ně, leč by se k vám o pomoc uchýlili, zejména jste-li chudší, v postavení podřízenějším, a oni se za vás stydí. Konec konců – každý má pak svoji rodinu, která je mu nejbližší a v ní jste-li uspokojeni, je dobře, třeba že »bratří pro poctivost rodu svého mají sobě všickni vespolek napomáhati, jakžby jeden poklesl, druhého pozdvihnouti, příkrývati a neodkrývati: pamatuje každý, že i on sám může ku pádu přijíti, z něhož by povstati nemohl«.

* * *

Nedomáhej se nikdo pro sebe protekce svého strýce nebo bratrance jenom proto, že jsi jeho příbuzný. To je málo. Způsobíš mu tím jen nepříjemnost v každém vzhledě. Buď že protekce není nic platná a pak má výčitky se strany tvé, anebo že ti pomůže a pak mu vyčítají jiní, že fedruje příbuzné svoje na úkor jiných, schopnějších. Mocným a bohatým strýcům a tetám i bratřím a sestrám vůbec na oči mnoho nechod', budou vždycky se domnívati, že od nich něco chceš a budou raději viděti tvoje záda nežli tvář.

Mnohdy staří strýcové a tety, prastrýcové i pratety rádi napomínají a kantorují svoje synovce a neteře, i dorostlé, domnívajíce se mylně, že na to mají právo. Je lépe, mlčí-li, když je o radu nebo pokyn nikdo nežádal. Často ta trocha dědictví, kterou

zanechají, nestojí za to trápení veškerého okolí. A jindy ani tento peníz neodškodní za jejich tyranství.

Za to bývají tety, staré panny neb opuštěné vdovy, beze kterých nedovedeme si mysliti svoje mládí, které v domácnosti, kde bylo dětí několik, byly pravou rukou matce i otci, které pomáhaly pracovati, vydělávati a schráněti, které oslazovaly nám naše svátky, narozeniny, Ježíšky a Mikuláše drobnými i velkými pozornostmi, dárky a dary, které seděly u našeho lůžka za dlouhých, horečných nocí střídající se s matkou a otcem, které byly nám ochranou a pomocí kde jen se dalo – takové tety, sestry a švakrové jsou pak požehnáním a těch si važme. Strýcové toho druhu jsou asi velmi bílé vrány.

XVI. Milenci a snoubenci

Jak se zamilovanými. – Milování. – Chování zamilovaných; koš. – Poznámky k volbě nevěsty i ženicha. – Práva i povinnosti snoubenců: ženicha i nevěsty. – Aforismy. – Sliby, chyby. – Některé zvyky zásnubní v cizině.

Zamilovaným nesnadno dávatí poučení, jak a co; neposlechnou. Pro lásku není prý žádného pravidla ani zákona. Zamilovaní jsou slepí, hluší a svět není pro ně, tak jako oni nejsou pro svět, leč jenom pro sebe. Chcete-li se s nimi snášeti v dobrém, buď si jich vůbec nevšímejte, nebo trpělivě poslouvejte jejich dithyramby na Ni neb na Něho, nerozčilujte se pro jejich rozmary, vzdechy a bláznovství, uvažujte, že sami jste nebyli svého času o nic lepší nebo budete právě takoví, až láska potká vás. Pro sebe od zamilovaného nežádejte nic, zejména nic rozumného, neboť tvor takový nemívá pro jiného smyslu a není schopen ničeho, nežli špatných veršů. Přes to však sám je třeba nejlepší člověk.

Nemají asi nepravdu ti, kdož tvrdí, že láska je stav chorobný, což ostatně skutky zamilovaných dosti často dokazují, zejména však nechutné sebevraždy z lásky. Nešťastný mladíček, jemuž zlí rodiče nezralého děvčete nehodí hned podle jeho vůle dcerku na krk a on jí i sebe zabije, je zjev naprosto nezdravý a proto nutno s lidmi toho druhu podle toho jednat. Arci dřív, než skončí samovraždou.

Proto neposmívejte se zamilovaným, sice je hluboce roztrpčíte nebo vám řeknou, že jim závidíte a mají pak pravdu. Nic sladšího nad první lásky toužení; láska je plna medu, někdy ovšem i jedu a málokdy bez trnů, jako růže. Láska způsobí u člověka tak veliký převrat, v celém jeho smyšlení a konání, že nikdo to nevěří, kdo nezkusil, aniž ten, jehož srdce jest omnibusem na hlavní třídě.

Láska jest něco docela jiného než manželství, které po ní následuje. Tak v manželství časté hádky mívají svoje zlé následky; kdežto milí se hněvají, ne aby hřešili, ale aby se těšili. Láska bez zehrání jest jako Polák bez vousů. A jako žárlivost v manželství jest

hrozné zlo, které ruší klid a mír, tak žárlivost mezi milenci je na denním pořádku a milí se pak hněvají jen, aby se mohli zase smířiti. »Žárlivost snoubenců je jako sůl: málo působí jako koření, příliš mnoho však činí poměr neztravitelným.«

* * *

Říkává se, že ženy nemilují s oddaností tak věrnou jako muži a známe zase případy bezpříkladné věrnosti milující ženy, přemáhající všecky nesnáze a překážky. Lehkomyslné milování najdete mezi obojím pohlavím stejně, variatio delectat, rozmanitost těší jak ženy, tak muže. Chceš-li mít stálou lásku, drž ji na trojím provázku, – přísloví však nepraví, či láska tu míněna, zda-li Jeho nebo Její. Myslím, že lze tvrditi, že žena na lásku tak snadno nezapomíná jako muž. Změna předmětu lásky u muže nepůsobí tolik rozruchu jako u ženy, snáze se provádí v naší společnosti a proto je asi častější. Muž snáze se přes ni přenesení proto, že vázán jsa obyčejně svými povinnostmi, svým povoláním nemůže se svým citům věnovati cele a výhradně, kdežto žena či dívka, již od přírody citově založená, mívá zase více volného času mysliti jen na předmět své touhy. Nejedná správně milující dívka nebo žena, nemá-li v úctě povinnosti svého idolu a nesprávně činí, nutí-li jej, aby jich zanedbával zapomínajíc, že ten, kdo neplní povinností k jiným, nesplní jich ani k ní. Sobecké milenky, věčně opakující »Ty mne již nemáš rád« stávají se brzy břemenem. Hleďte tedy zachovati si lásku milencovu jiným způsobem, – jakým, nepovídá tato kniha, ale je jich velmi mnoho.

Mladým lidem malé naučení. – Nelze srdce dáti na závoru, ale nepalte v něm slámy; držte je na uzdě, zejména dokud nemůžete se srdcem podati i ruku. Bez té srdce nemá pravé ceny. Ale neslibujte nic, dokud nemůžete slibu dostáti a přísahy studenta oktávána o věrné lásce nemají smyslu. Měly by býti zakázány disciplinárním řádem. Lásky studentské mají sice svůj půvab, ale v jednom z tisíce případů vedou k cíli a ještě ne vždy šťastnému. Mladí lidé bavte se vespolek, ale nevažte se nikdy závaznými sliby, dokud nejste

svéprávnými a dokud, krátce řečeno, nemůžete se ženiti v době aspoň dohledné, to jest podle vší pravděpodobnosti nejdéle za rok, za dvě léta. Student se závazkem lásky jest jako galejní otrok, který vleče za sebou těžkou kouli, řetězem k srdci mu přikovanou. Pobídka, kterou čerpá ze své lásky ke studiu a zkouškám, nevyváží roztržitosti myslí, již mu přivádí. Vždycky nejdříve povinnost, jakou jsou studia nebo vytčená práce, jako je na př. založení obchodu, samostatné živnosti atd. a pak teprve potěšení, jakým jest láska.

Rodičové nedávejte svých synků na byt ke kvartýrským, které mají dcery schopné milování!

Nešťastná láska jest výslednicí uražené samolibosti, vědomí nedostatečnosti, pokoření a pod. citů, spojených s touhou a zálibou. A poněvadž uražená samolibost a vědomí nedostatečnosti atd. jsou city velice prudké, tisknou milencům do ruky browningy, strkají je s mostů do hlubokých řek, anebo pomáhají jim škrabati fosfor ze sirek, – není tu protiváhy v rozumu a klidném smýšlení. Nabývají zde převahy představy překotné a nastává v duši ubohého milence abnormální stav. Sebevrahové a vrahové z lásky jsou, jak již svrchu naznačeno, ubozí šílenci, které lze léčiti jenom opatřením preventivním: výchovou a snahou přesvědčiti je o nezbytnosti, jakou je každému člověku konání jeho povinností a nutné ohledy k jiným. K tomu náleží i povinnost žítí, aby mohl konati dobro. A ten, kdo dobro konati chce, musí předem uměti snášeti zlo, třeba sebe krutější, jakým jest zhrzená nebo nešťastná láska.

Nevažte se záhy a dokud neměli jste příležitosti poznati svět neb aspoň jeho kus či kousek. První láska bývá náhlá a proto také ne stálá. Prchne, ale když jste se zavázali k sňatku, jež potom pokládáte za věc své cti, připravíte sobě i jí peklo na zemi. Nehledě k tomu, že sňatkem příliš brzkým zakrvácíte se hospodářsky a dnové vašeho žití, které měly býti nejkrásnějšími, stanou se nejhoršími.

Mladý věk jinocha bývá nakloněn lásce k dívkám stejného nebo přibližně stejného stáří. Tou dobou jste ovšem oba stejně mladí, panici i panno, ale za dvacet let z těchže dvou lidí žena vypadá

mnohem starší muže, který poměrně pak ještě mlád jsa snadno zvětří. I kdyby to se nestalo: nevalný nebo žádný rozdíl věku obou manželů může pak ztrpčiti život oběma, byť i nevysloveně.

O rozdílu věku viz ještě níže.

Není-liž pak lépe v těch a podobných, před tím uvedených případech, zrušiti slovo dané v omámení smyslné lásky, než uvrhnouti sebe a celou příští rodinu ne-li do neštěstí, aspoň do života plného starostí?

* * *

Postavami ne valně vábnými ve společnosti jsou milenci příliš zaslepení, kteří zapomínají svých povinností vůči veřejnosti. Milenci, tisknoucí se k sobě na ulici, jsou neslušným obrázkem a na milence příliš horké na lavičkách sadů je mravnostní policie. Milenci, jako vůbec dívka s pánem nechodte samotni po ulici, bez průvodu matky nebo rodičů a tím méně můžete se sami objevovati ve společnosti, ve které si pak nedovolujete žádných důvěrností. Slušnost tak žádá. Podrobnosti viz v I. dílu »Společenského katechismu« viz kapitola II. Události rodinné.

Rozbije-li se pouto lásky, střežte se všelikého nešlechetného jednání, nízké nějaké pomluvy nebo pomsty. Nezneužívejte darů nebo dopisů nebo jakýchkoli důvěrných sdělení před tím učiněných a zakryjte všecko, co se stalo, pavučinou zapomenutí. Muž, schopný pomlouvati děvče, které kdysi kralovalo jeho srdci, je hoden opovržení. I kdyby stará láska pohana, nemluví se o ní.

Dostane-li milenec košem, nemusí s ním hned do Vltavy nebo do Labe. Především kdož ví, je-li koš definitivní a mnohé odřeknutí bývá skrytým svolením tak, že kdo vytrvá, možná že zvítězí.

Koš jest ovšem věc nepřijemná, poněvadž obsahuje v sobě ponížení a opakuje-li se, činí uchazeče směšným a vadí mu to pak při jiných námluvách pozdějších. Tedy žádný kvap a se strany děvčete opatrnost. Častější rozdávání košů škodí také pověsti děvčete, a toho pak přirozený následek, že panna zbude na ocet.

Odmítnutý nápadník přijme podaný koš tak, jakoby by byl plný bezvonných květin, klidně a zdvořile a nedává svým zklamaným citům žádného průchodu. Přeruší ovšem důvěrné styky s dámou svého srdce teď bývalou, ale kdykoli náhoda s ní ho svede, chová se k ní s bezvadnou zdvořilostí, nikoli jako nepřítel. Nemá-li, proč by se za svoje dřívější počínání hanbil, pozdraví, kdykoli dámu potká, chladně sice, ale naprosto korektně a chrání se o ni mluvit jinak než s největší úctou. I tenkrát, když se vdala, nepřestane ve svém chování stále zdvořilým, ač nikdy jí zúmyslna nevyhledává. Byly-li všechny tyto styky naprosto správné, není příčiny vyhýbat se jejímu choti a kdyby ten o dřívějších stycích těch zvěděl, jemu je skrývatí nebo zapíratí. To svědčilo by o špatném svědomí a dřívějších snad nekálých nebo neupřímných úmyslech.

Bývají dívky, které si vykládají každé poněkud vroucnější slovo za skryté vyznání lásky a každého mladého muže, který se s nimi častěji baví, za nápadníka, zatím co jemu ani ve snu nenapadá nabízetí srdce, neřku-li ruku. Pozoruje-li mladý muž toho druhu smýšlení dívky neb i její matky, nechať ihned omezí styky svoje na míru nejmenší, pakli by naprosté přerušení jich vzbudilo nemilou pozornost. Ostatně lze dáti velmi snadno na jevo, ba i říci zcela upřímně, někdy žertem do opravdy, vždycky však zdvořile, že na vzájemnou známost nebo dokonce na ženění nikdo nepomýšlí. Dozví-li se pak mladý muž, že děvče se chlubilo jeho nápadnictvím, - slušné děvče ovšem nikdy tak neučiní, - má právo domněnku takovou slušně odmítnouti.

Na každou radu, kterou dostaneš, mladý muži nebo dívko spanilá, o volbě nevěsty nebo ženicha, můžete odpověděti, že tomu asi není vždycky tak, jak rada zní, poukazující na příklady ze života. Jenom k tomu přisvědčí každý, že nejlépe voliti druhou polovici sobě nejpřiměřenější. Ale která je to? Bohatá, chudá, stará, mladá, veselá, smutná, která má pohromadě všech předepsaných p, nevím zda pět nebo sedm nebo více, či nevdá-li, když některé z nich vypadlo... na všechno to najdete příklady dobré i špatné. Mudrosloví podává několikero rad, čerpaných z mnohonásobné zkušenosti:

Nežeň se očima, ale ušima.⁴⁹ – Než se ženíš, pošli uši mezi lidi. – ženu ber ze sousedstva, kmotry co možná nejdál. – Bera dceru hled' na matku, jaká jest. – Podle bratrův nevěsta.

Schoppenhauer ve svých Aforismech poukazuje na to, že paní, které bývaly chudými děvčaty, mívají často mnohem větší požadavky, než bohaté, které dovedou si peněz více vážit. Ale je to jen aforismus, nikoli vědecký poznatek. Stejně mohou rozhazovati bohaté, které utráceti jsou zvykly. Odvažuj každý příslušné okolnosti. »A protož, kdo se chce ženiti, hled' v tom mírnost a prostředek zachovati, aby (nevěsta) ani příliš chudá ani velmi bohatá nebyla«, dokládá Šalamoun Gwazza. Několika slovy vrátíme se k tomuto thematu v kapitole následující, o manželství.

Hezká tvář je prý věnem nejhezčím, dle jakéhoš provencalského přísloví, ale bez ostatních dobrých vlastností může to být i věno velmi nebezpečné pro domácí klid.

Švýcarský lékař Bunge radí, aby mladý muž si nebral 1. děvče, které nekojila jeho matka, 2. děvče rodiny tuberkulosní nebo duševně zatížené, 3. dceru alkoholika, 4. děvče, které nemá zdravých zubů. Podobnou opatrnost dlužno doporučiti dívkám. – Ostatek jsem toho dalek, plésti se lékařům a eugenistům do řemesla, a jen jako zvláštnost toto lékařské dobrozdání uvádím. I v tomto vzhledě láska je slepá a všechny rady Společenských a jiných katechismů jsou zbytečny; nejspíše zkušené oko rodičů poradí, může-li.

O náklonnosti tělesné nemůže rozhodovati nikdo jiný než dotyční dva a na tu také nevztahuje se uvedené slovanské přísloví, které při výběru uším přednost dává. Každý ženich je jako ten žid, kterého ptal se kníže pán, proč si vzal takovou šerednou ženu, jako

⁴⁹ »To buď podle raddy a mínění oné Olimpiady matky Alexandra Velikého, což jest hodné zlatem zaznamenati: že kdožkoli chce se ženiti ušima prve než očima má ženiti, přátelského s pannami seznámení hledati a o to pečovati, co nejvýš možné i skrze dobré a hodnověrné lidi.«

jest jeho Rebecka a který odpověděl: Jasnosti, kdybyste měl moje oči, nevzal byste si také žádnou jinou.

Ale co se ostatních okolností týká a pro které ženich je obyčejně slepý jako tetřev, pro ty mají příbuzní i nepříbuzní, známí i neznámí, život a literatura tolik rad, že už si ani netroufáme přicházeti se svojí troškou do toho mlýna, shrnujíce nanejvýše všecka ta dobrá naučení v jediné dávno dobře osvědčené: Kdo se ženíš, hledej sobě roveň. Rovné neb aspoň podobné poměry rodinné i majetkové urovnávají předem cestu a činí zbytečným všecko stírání hran. Nerovná spřež nerada spolu táhne. Mohou býti a jsou šťastná manželství i mezi manžely různými rodem, bohatstvím a inteligencí, ale vždycky budeme na ně ukazovati jako na výjimky potvrzující pravidlo.

A zase bývají sňatky rovné a tuze nešťastné.

My mužové nedovedeme si dobře představití sňatek šťastný tam, kde muž je z rodu nízkého, kdežto žena z vysokého, a také dochází ke sňatkům takovým zřídka, kdežto naopak mnohem častěji, počínaje knížetem Oldřichem a Boženou až po mesaliance korunovaných hlav našich dob. Také sňatky umělců mezi sebou nebo jen jednostranné, netěší se dobré pověsti, to proto, že o šťastných toho druhu manželstvích se nemluví.

Je-li sňatek loterií, nelze předpovídat, jaké číslo vyjde a nikomu radit, na které by měl sázet.

Jako muži nelze zazlívati, ohlíží-li se do nové domácnosti po nějaké pomoci ve formě příslušného věna, nelze ani vykládati ve zlé děvčeti, touží-li po výhodném sňatku. Ale v obou případech tyto jediné zřetele pro štěstí manželské nedostačí.

Podobně má se věc se sňatky různověrců a sňatky mezi příslušníky dvou různých národů. Láska sice všecko sladí, všemu učí, ke všemu ponukne, všecko přemáhá a snad i hory přenáší, ale možno tuto energii zachovati si ještě i pro jiné věci v životě nezbytné, než ku snášení nezvyklých věcí, když možno tomu se vyhnouti. Inteligence jest arci povznesna nad rozdíly náboženské, ale zbudou pak přece ještě jisté ohledy, - ač-li manželé nezřeknou se

svých církví vůbec, – kterých by nebylo třeba šetřiti, kdyby manželé táhli za jeden a týž náboženský provaz. – Podobně, co se týká svazků jinonárodních. Nehledě ani k odvěkému antagonismu Němců a Čechů, který nikdy nemůže přispěti k utužení manželského poměru mezi Němcem a Češkou nebo naopak, už sama okolnost, že musí jeden z obou po celý život slyšeti z milovaných úst řeč ne-li chybnou, aspoň o falešném, cizím přízvuku, že minulost mého národa jiná jest než minulost národa jejího nebo jeho, musí všeobecně býti kalem, kterým se aspoň zamžjí čisté manželské víno. Buďto řeč mateřská neb otecká přestane býti tím sladkým zvukem, který zní nám v uších a v duši pro všechen život, a nebudí již té lásky, která je tak činorodou a která je vzpruhou nejkrásnějších projevů vlasteneckých.

A kdyby i nešlo přímo o choť, která se přizpůsobí pro svou lásku ve všem a všudy svému choti neb naopak, zbývají její nebo jeho příbuzní, ať chudí nebo bohatí, staré a steré rodinné tradice, rozmanité názory sociální i jiné, jež vždycky rušivě zasáhnou do života manželů, ať dříve či později, ať víc anebo méně...

Rovnost nemusí se týkati letory, náklonností, schopností a vkusu ve všem a všady, aby docíleno bylo šťastného spojení, zhusta – nemíníme-li tím různost v názorech základních – právě naopak bývá dobře, když vznětlivou povahu mužovu dovede žena stlumiti svou mírností a povolností neb když na takové ženské fanfárum muž působí svým klidem a svou rozvážlivostí. Bylo by zle, kdyby oba manželé měli stejnou zálibu v nesmyslné nádheře nebo přepychu, oba se honili přes míru za společnostmi a lépe je, když druh vyváží druhá.

* * *

Není ani pěkné ani ušlechtilé, mají-li ženy příliš velkou představu o své osobní ceně, ať vnitřní, ať vnější. Svým oblekem a chováním cílí k tomu, aby ulovily muže, dráždí svým ženstvím a hledí na se upozornit svým zevnějškem, který neodpovídá poměrům jejich

rodičů. Podaří-li se úlovek, jest otázka, vzejde-li z toho štěstí. Volme určitý případ.

Otec jest obchodník, zdánlivě zámožný; rodina bydlí velmi slušně, v létě jezdí se na venek, dcera předtančí na některém plese, nedělní odpoledne tráví všickni buď v elegantní restaurační kavárně při hudbě nebo ve Stromovce, a nápadník se dle toho domnívá, že se znamenitě ožení. Ale při námluvách se doví, že dcera nedostane více než »apanáž« několika set korun. Není to k zahození, ale na to zdání a na vystupování rodiny i děvčete, které chodí v nádherných toaletách a doma nic nedělá, není to nic. I když nápadník láskou jatý neustoupí, zůstane mu trpkost, že byl omámen a oklamán zdánlivým bohatstvím. Jen poctivé chování se strany rodičů i děvčete může vésti k dobrému cíli a panenka chovej se vždycky spíše skromně a v koutě sedávej. Není pravda, že »za nynějších dob« tě nenajdou!

Děvčeti více než mladému muži budou radit rodiče při volbě ženicha, který proti nevěstě skoro vždy je samostatnější. Nebudou dceři brániti, leč z důvodů opravdu vážných a zrazovati ji způsobem co nejšetnějším.

Nepřijde-li hned ten pravý anebo volil-li ten pravý jinou, popřej času osudu a nepodávej z trpkosti ruku prvnímu, který se ti potom namane bez ohledu na to, máš-li k němu sympatie čili nic.

* * *

Která práva mají snoubenci? Ovšem společenská, neboť o práva zákona tuto neběží.

Předem jde o to, získanou lásku udržeti, neboť ne každé zasnoubení vede k oltáři.

Snoubenec má právo nevěstu navštěvovati, v rodinách středního stavu dovoleno to denně, smí jí psáti (srv. Spol. katechismus I. díl, kapitolu II. Události rodinné), ale ve společnosti musí se zdržeti naprosto všelikých důvěrností, které snad v záchvatu lásky učinil by v soukromí, jako držeti snoubenku za ruku, šeptati s ní a pod., jak bylo povědíno svrchu, kde byla řeč o chování milenců na veřejnosti.

Nevěsta sama má plné právo a povinnost přiměti snoubence k náležité zdrželivosti v té příčině a nedělej si nic z jeho výčitek. Po svatbě bude ti za to vděčen.

Zabývají-li se snoubenci výhradně sami sebou, nudí společnost.

Snoubenec nemá práva zůstatí se snoubenkou samotén a musí při svých návštěvách klidně snášeti přítomnost osoby třetí, matky, sestry nebo jiné osoby příbuzné. Stejně na procházkách. Zhusta popřává se snoubencům více volnosti, ale není to správné. Kdykoli snoubenci vycházejí bez průvodu (lze to připustiti nanejvýše jen na místa velice frekventovaná a za dne) a vystupují-li spolu na veřejnost, běrou na se povinnost, chovati se co nejsprávněji – sic ať raději nikam nechodí.

Bližším a častějším stykem s nevěstou poznáš její přednosti, ale také chyby, kterých dříve jsi nepozoroval. Těš se z oněch, nedávej se však hned odstrašovati těmito uvažuje, že i ona na tobě objeví ledajaký nedostatek.

Nepřekázej nevěstě v dalších snahách po vzdělání, i kdyby tě okrádaly o vzácný styk s ní, a měj v úctě její nebo její matky mravní názory, které se ti snad zdají příliš přísné. Nikdy nejsou přísnými dost! Proti jejím názorům vůbec nestav se hned příkře, ale hled' je přeměnití znenáhla tak, aby souhlasily s názory tvými a připravovati tak příští duševní harmonii. Při vzájemné dobré vůli otrou se nezbytné hroty a hrany již před svatbou. Spíše však ženich nevěstu sobě přizpůsobí než naopak.

Příští tchyni vycházej vstříc bez předsudků, zdvořile a s láskou i důvěrou. Věnuješ-li jí hned s počátku úctu synovskou, dá ti i ona synovská práva. Šetř jejích některých zvláštností, jež má každý starší člověk a buď k ní pozoren. Nemluv nikdy nevážně o ní před jinými, povol jí ve věcech drobnějšího rázu a bezvýznamných, ale v podstatných setrvávej skromně sice a zdvořile, ale neústupně na svém, aby hned s počátku cítila pevnou ruku a nezvykla si ovládati tvoje rozhodnutí. Obyčejně se spokojí s nadvládou v maličkostech.

Tchánovi budeš imponovati méně vnějšími formami jako mnohem spíše svým charakterem a svou zdatností v práci, v úřadě,

v obchodě, v průmyslu atd. Avšak rozumí se, že i k němu budeš zdvořilý a pozorný.

K sourozencům své nevěsty chovej se jako bratr a hled' tento poměr zachovati navždy; stejně nevěsta. Nic trudnějšího, nežli rozkol manželů se sourozenci té nebo druhé strany a zánik dřívějšího důvěřivého poměru, který mezi sourozenci panoval. Přírozeno sice, že když pak každý z nich založí si rodinu, dřívější důvěrný poměr se změní, ale trudno, když pro švakra nebo švakrovou přestane docela nebo promění se v nepřátelství. Je to pak rozhodně nedostatek dobroty a blahovůle té strany, která rozkol zavinila, někdy i stran obou. I tenkrát, když druhá sestra vdá se do poměrů skvělejších, je na ní, aby nedávala sestře chudší znáti svoji převahu a švagr nebude chudou ženu svého bratra proto přehlížeti. Říká se, že důvěrný rodinný život zejména u židů šíří se i přes sourozence na jejich ženy a muže a rodina sebe širší že tam »drží pevně pohromadě«. Je to pak vzácný úkaz blahovůle a hodný následování. Srovnej také kapitulu předchozí.

* * *

Nevěsta hled' ukázati rodině svého snoubence, že jí nebereš jejího syna a bratra, ale že o lásku jeho budeš dělit se s ní. Nesnadno říci, má-li snoubenka v té příčině těžší postavení nežli ženich. Kdežto ženich přichází, aby s rodičů sňal břímě starostí o budoucnost dcery, nevěsta zmocňuje se veškeré bytosti syna, dosud jen rodičům oddaného a chce jej konec konců míti výhradně pro sebe. A zase odchodem nevěsty z domova jejich rodičů změní se všecko, dcera jde za »cizím člověkem« a je pro rodiče »ztracena« na dobro, jak rozlíceně matky říkávají, kdežto na poměru dorostlého syna k rodičům, jenž už má svoje povolání a svoji určitou cestu životem, mnoho změnit se nemusí a celkem ani nemůže. Záleží ovšem na okolnostech, ale rodiče i děti hled'te vždycky, abyste se navzájem »neztratili« a udržujte krásné to pouto, které slove rodina.

Nevěsta ochotně vyhovuj přání rodičů svého snoubence, snaž se býti jim příjemnou, přehlížeť jejich slabosti a buď jista, že každou

tvoji pozornost k nim tvůj snoubenec vysoko ocení a bude si jí vážit. Ukaž matce svého ženicha, že neztratí syna, ale získá dceru. Příštího tchána získáš veselou myslí, svěžestí, přívětivě přijímajíc jeho žerty a vyhovujíc jeho přáním. Staří páni vídají rádi veselá a upřímná děvčata. Vůči sourozencům svého ženicha chovej se sestersky, ale neodhaluj jim důvěrnosti svého poměru k jejich bratru.

Tváří-li se nevěsta z lásky lepší nežli jest, někdy skutečně se při tom polepší.

Je slušno, aby nevěsta nezáčastňovala se veřejných zábav beze svého ženicha (srv. »Společenský katechismus« I. díl, kapitolu II. Události rodinné). Veřejné zábavy ve své podstatě nejsou ničím jiným - neradi užíváme toho slova jinak přílehavého - než trhy na nevěsty. Co tam tedy nevěsta ještě hledá? - Zúčastní-li se však snoubenka náhodou zábavy rázu soukromého (a jen ty jsou snoubence přístupny) beze svého snoubence, chová se tam nanejvýše zdržlivě, nevyznamenává žádného z přítomných pánů aniž připustí, aby byla vyznamenávána.

V korespondenci se snoubencem buď snoubenka stejně pilnou jako on, ale tón jejich dopisů nebuď vřelejší než jeho a dopisy ty buďte tak psány, aby mohla je čísti i osoba třetí.

* * *

O hádkách mezi snoubenci platí něco podobného jako o žárlivosti. Jsou jako bouřky: jednotlivé občerstvují, opakují-li se však příliš často, ochlazují silně ovzduší.

Chceš-li poznati svoji snoubenku, všimni si, jak jedná se služkou a se služebnictvem v domě, a chceš-li věděti, jakou hospodyní bude tvoje nevěsta, podívej se na její matku. Jako ženich neslibuj, čemu jako muž nebudeš moci dostáti. Sliby před svatbou jsou vůbec nebezpečná věc, pokud později se nepromění ve skutečnost, a bývají zárodkem rodinných sporů a nešvarů. Nejlépe, neslibuješ-li nic a uděláš pak mnoho, nejhůře naopak.

* * *

Také sliby tchánů bývají všeho zlého počátek. V té příčině je nejlepším pojišťovacím ventilem řádná svatební smlouva před notářem anebo úřední instancí, tak aby v ní byly stanoveny všechny podrobnosti příštích závazků. Pro bůh, jen se neostýchejte z »delikátnosti« žádati svatební smlouvu ať vy, ať vaši rodiče nebo ti, kdož jsou tuto ochotnými prostředníky. Sňatek, toť přese všecku velkou lásku snoubenců více nebo méně obchod, který musí míti svůj právní základ. Před svatbou slibují rodiče hory doly, - když pak po svatbě muž žádá z těch hor aspoň kousek, vyčítají mu hrabivost a touhu po penězích místo touhy po nevěstě. A rozkol je hotov. Snad té svrchu zmíněné harmonie v rodinných kruzích židovských je příčinou právě okolnost, že židé bez pokrytu přistupují ke sňatku jako k obchodu a všechno napřed smluví a podepíší.

Jako nevěsta má býti mladší a menší nežli ženich, tak také duševně má k němu pohlížeti raději vzhůru, rozhodně ne shlížeti na něho v té příčině.⁵⁰ O manželích, kde muž je menší nežli žena, říkají Japonci, že vypadají jako párek blech.

Přesný rozdíl stáří ženicha a nevěsty může stanoviti úvaha lékařská. Příslloví povídá, že starého děvče jen pro radu si bere. »I berouc starý střevíc, koupíš sobě nový,« řekl starý pán ze Žerotína své dceři, když jí dával za starého Tetoura, kterýž potom brzo umřel a ona po něm statku dostala...⁵¹

⁵⁰ Ředitelka dívčího gymnasia v Clermond-Ferrandu uspořádala nedávno anketu mezi žákyněmi svého ústavu o vdavkách a předložila jim mimo jiné otázku: »Chtěla byste, aby váš budoucí manžel měl nad vámi převahu, byl vám roveň, anebo byl duševně pod vámi?« Dvacet hlasů ze dvaceti šesti znělo pro duševní převahu, ostatních šest pro muže rovnocenného. Ani jediná z mladých dívek nepřála si muže, který by stál duševně pod její úrovní.

⁵¹ Staročeská naše autorita povídá: »Co se tkne nerovnosti věku, vidí mi se věc velmi neslušná, když mladice má se dostati někomu, jejímžto on spíšeji otcem nežli mužem mohl by slouti, a dobře tomu nevěřím, že za takové ženichy vdávajíc se dcery, jakoby smrt živou sobě brali, o čemž ty, které toho pokusily, více a dobře vědí, jak nepřijemný jest ženě mladé muž starý a což jest nad to ještě horšího, jak jsou ony bídné, že byt' se dosti poctivě chovaly, přece pro nezpůsoby a nepodoby

* * *

Ve Francii bývalo dříve zvykem slaviti svatbu o půlnoci a v Bretagni děje se tak dosud. Nověji dostal se tento zvyk i do Spojených Obcí severoamerických. Ve vznešených kruzích tamějších jdou nevěsta a ženich do divadla, po té vrátí se domů k bohaté hostině, která trvá do půlnoci, načež snoubenci, družba a hosté odeberou se do nejbližšího kostela. Tam duchovní požehná v několika minutách sňatku, po té je ples a ráno po východu slunce podniknou svatebčané ještě vyjížďku v automobilech. Sotva lze doporučiti u nás k následování. V Anglii ještě do r. 1882 byl zákon, dle něhož sňatek byl platný, jenom byl-li uzavřen dopoledne. Prý proto, že při svatbách odpoledních hosté, ne-li sami snoubenci, se opíjeli nevědouce pak, co činí. Teď bývají tam svatby většinou mezi druhou a třetí odpoledne. V Anglii skoro neznají věna v našem smyslu, teprve po smrti rodičů dostává nevěsta svůj podíl, ne valný, poněvadž většinu dědí nejstarší syn.

Z různých podivných názorů na sňatek uvádíme jenom některé zajímavější ukázky. V Indii uzavírají se sňatky již v dětských letech a někdy se stává, že chlapec za ženicha vyvolený zemře. Pak se jeho nevěsta stává vdovou, i kdyby byla při smrti svého ženicha ještě dítětem, a poněvadž indický mrav nedovoluje, aby vdova znovu se provdala, zůstává děvče po celý život tvorem opovrženým a břemenem své rodině. Takových nešťastných tvorů je v Indii přes dvacet milionů, z nichž asi 60 tisíc mladších 10 let, 15 a půl milionu mezi 10 a 20 roky. Přes prohlášení anglické vlády, že vdovy smí se vdávati znovu, jest odpor proti nim tak veliký, že k tomu dochází velmi zřídka. Za to vdovec může se ženiti podle libosti.

mužů svých starých upadají v pomluvy, křehkosti. Aníž umím pověděti, co v tom těžšího bývá: muž-li, kterýž se za svou ženu bojí a jí nevěří? čili žena, která se v podezření dává.« - Dále vykládá Havlík, že »žena stará a muž mladý neformuje se... Tuť nemůže přátelství ani pokoje dobrého býti. Nebo jako mezi Venuší a Hladoletem jsou ustavičné války: tak lidé mladí a staří spolu v manželství spojení nikda nejsou svorní.«

V Číně mají za to, že sňatkem nezakládá se nová rodina, nýbrž stará se rozmnožuje. Proto nikoli novomanžel, nýbrž otec jeho zůstává, pokud žije, hlavou rodiny. Také tady, zemře-li ženich před svatbou, nevěsta zůstává nadosmrtní vdovou.

V Japonsku sňatky z lásky jsou přímo ne-li zakázány, tož jistě veřejným míněním odsuzovány. Osud dětí jest naprosto v rukách rodičů a rodinné rady; jen ti usuzují, je-li chystaný sňatek výhodou pro celou rodinu čili nic. Hodí-li se k sobě budoucí manželé, jest z pravidla věcí vedlejší. Jiné zajímavé podrobnosti o japonském sňatku viz ve Svojsíkově Japonsku str. 375 a násl.

U národů divokých ve všech dílech světa mimo Evropu dosud kvete násilný únos žen, zvláště od cizích kmenů; jinde ženy kradou jako u Altajců ve Střední Asii, v Africe dostaneš ženu za několik krav. Holka je tím pyšnější, čím více kusů stála.

XVII. Manželé

Manželství. – Ženich a nevěsta vlastně se neznají. – Povinnosti muže a ženy. – Vrtochy. – Manželé dbejte sebe i svých povinností i slušnosti. – Chyby a nedostatky manželů. – Vzdělání. Soulad v inteligenci. – Lhostejnost po sňatku. – Práce; zbraň proti žárlivosti. – Vzájemná upřímnost.

Poněvadž nejpřednější domovní obcování děje se prostřednictvím manželstva proto, že města býti nemohou bez čeledi a rodův, a čeleď i rodové nemohou obstáti bez muže a ženy: vstupmež do šraňku a začněmež od obcování manželského, kterémuž též první poctivost a čest se dává, netoliko proto, že jest v pořádku první, ale že život a obcování muže a ženy v manželství zdárném jest nad jiná stvoření podstatnější. Takto Havlík z Varvažova začíná svoji Třetí knihu nadepsanou »O městském obcování« a ze slov těch nad slunce jasněji svítí, kterakou důležitost i on obcování muže se ženou jest pokládal.

My zase svoje zběžné úvahy o tomto předmětu na konec první části své knihy klademe, či chcete-li doprostřed celého díla, čímž důležitost instituce této míníme vyzvednouti.

Manželství jest jako jablko – každé je jiné, jedno sladké, druhé trpké, jedno krásné na pohled a červivé uvnitř, druhé neúhledné a chuti znamenité – a přece jsou všechna jablka...

Podstatou šťastného manželství je spíše upřímné přátelství než láska řečená šílená, myslí-li se tímto slovem city, jichž i neuvědomělým základem je touha po zachování lidského pokolení. Jsou ovšem přerozmanité příčiny, proč lidé se žení a vdávají a sotva by stačila kniha, kdybychom je chtěli vypočítat všechny, předpokládajíce, že bychom je znali; při tom ještě byla by asi neúplná. Snad přece největší počet těch příčin je touha, jejíž předmětem jest osobnost jiná, tedy cit sobecký, jakož se nejlépe jeví ve vášnivém vznětu myslí, když nelze předmětu touhy té dosíci. Avšak viz o málo níže.

Němec říká, že sňatky uzavírá samo nebe. Něco pravdy na tom asi je, sice by bylo nešťastných manželstev mnohem víc, poněvadž v zamilovaném stavu člověk mnoho rozumu nemá a žene se do sňatku jako slepý. Proto považují židé sňatky z velké lásky za neštěstí!

* * *

Ženich a nevěsta když se bérou, vlastně se neznají – a nepoznají se i když ženich si nevěstu svoji namlouvá sedm let, jako Jakub svoji Ráchel.⁵² On i ona skrývají si bezděky často i vědomě svoje malé i velké slabosti a chyby, a naopak staví svoje přednosti do světla co možná příznivého. Nejméně pak znají se ti, kdož se opravdu mají rádi. Co kdo kochá, to mu milo a byť na půl hnilé bylo. Psyché, kterou pro její půvab Venuše nenáviděla, ale kterou syn její Amor miloval a v noci navštěvoval, nemůže odolati pokušení a chce poznati svého milence. Když usnul, ozáří ho svojí lampou a kapka horkého oleje, která mu padla na tvář, probudí ho... Amor vida, že je poznán, prchá... Naučení: láska potřebuje iluse, aby milovaný předmět byl jí ideálem. Arci že láska musí zamhouřit oči, aby

⁵² Mluvím tu ovšem jen o poměrech našich a nám nejbližších, v nichž je zvykem poznávati děvče dříve než přistoupíme s ním k oltáři, třeba že i u nás vyskytují se sňatky, smluvené příbuznými, při nichž nevěsta a ženich až do svatby jsou si téměř cizími. Neuvažujeme naprosto o sňatcích, které bývají, ať tak dím, obchodní věci rodičů nebo takových, kde ženich vidí svou nevěstu při svatbě poprvé, jako u Turků. – Také nechci mluvit o manželstvech řečených moderních, hlásajících naprostou volnost obou stran nebo takových, při kterých ta neb ona strana žádá pro sebe tak řečené právo na život. Ti, kdož chtějí míti »úplnou volnost« v manželství, nepotřebují se ženit anebo vdávat, a ti, kdož »chtějí žít«, mívají obyčejně zálsuk na nějaké zapovězené ovoce. Ať se tedy dají raději rozvést, když instituce manželství jim nevyhovuje. – Možná tedy, že bude nám snášeti výtku, že velebíme tuto manželství řečené šosácké. které však, říkej kdo chceš, co chceš, je základem spořádaných poměrů společenských.

Nepotřebuji snad zvláště podotýkati, že také úvahy tohoto odstavce, svým nadpisem důležitého i poutavého, omezují se hlavně na základní pravidla vzájemných styků, aniž řeší jakýmkoli způsobem problém manželství, které je problémem vlastně jenom těm, kdož hledají své štěstí mimo ně.

neviděla nic pozemského a křehkého na svém předměť; zahynula by, poznavši. Ale příroda jí káže, aby žila a proto žije v omámení, ve kterém nic nerozeznává!

Také okolnost, že se strany děvčete se sňatek uzavírá poměrně záhy, vylučuje úplné poznání ženského charakteru. Vdávající se osmnáctileté děvče nezná ani sebe sama a důvody, které je ženou ku sňatku, bývají zhusta nesmírně prostoduché, směšné, titěrné, ne-li nízké. Jedna se zasnubuje proto, že dostane nové toalety, že bude chodit se ženichem sama na návštěvy, druhá, že se zbaví věčného napomínání své přísné matky, třetí, že si bude moci vařit co bude chtít, čtvrtá, že si koupí tu nebo jinou garnituru do salonu nebo dokonce, že bude mít povoz neb automobil, ba i šlechtickou korunku k tomu, a jsou i děvčata, která se těší na svatbu proto, že při svatební hostině bude také zmrzlina nebo že dostanou darem houpací křeslo... Na konec dívky, které si říkají moderní a pokrokové, vdávají se proto, aby nabyly svobody. Valná většina děvčat však touží po sňatku ze žárlivosti a ješitnosti, protože se vdávají její přítelkyně jedna po druhé. Se strany ženichovy i nevěsty jsou sňatky řečené rozumové, někdy z nutnosti, z přinucení, z nouze, z vděčnosti, z pouhého rozmaru neb i vzdoru. Sňatek má se však uzavírat z lásky, z rozvážení, z vnitřní potřeby a z touhy po rodině a v přesvědčení, že jenom s osobou vyvolenou dojdou cíle sňatkem vytčeného.

Mladý muž volívá děvče z dobré společnosti proto, že je hezké, půvabné, má věno, vybrané příbuzenstvo nebo něco podobného, co ve světě platí. Ženich volí nevěstu ze známé vrstvy, poněvadž ta neb ona skvělá vlastnost se mu zamlouvá nebo mu lichotí a je-li domácí dcera nápadníkovi nakloněna a všecky ostatní okolnosti se hodí, je pak sňatek umluven velmi rychle.

Manželství je pro děvče převratem daleko hlubším než pro muže. Děvčeti je takorůžka volbou povolání. Muž, je-li v manželství sklamán, má přece ještě útěchu ve svém zaměstnání a ve své práci, kdežto žena nezdařeným sňatkem bývá zničena pro všechen svůj život neb aspoň do smrti svého chotě, přečká-li jej... Úřad, obchod, řemeslo,

práce, ať v dílně, ať v úřadě nebo ve škole, politika atd. dovedou zabavit muže tak, že nemá kdy mysliti mnoho na svoje ztracené sny – může spíše i zapomenouti, chce-li, jeho zaměstnání zabaví ho třeba i v prázdném a studeném jeho domově.

Ale docela jinak žena, která podávajíc muži u oltáře ruku domnívala se, že pluje do bezpečného přístavu. Tím horší je pak sklamaní a poznání, že některé kolečko ve vzájemném poměru vázne... Ani úřady ani hodnosti, ani bohatství mužovo nejsou zárukou pro jeho chování jako manžela a druha v životě...

* * *

Tedy: ženění, života změnění, – a nastávají pak povinnosti, o nichž se dříve milencům anebo snoubencům ani nesnilo.

Možno dávat rady a pokyny manželům? Asi tak, jako raditi přírodě, aby jablko tak aneb onak utvářila; ale možno raditi, kterak jablíčko zachovati co možná nejdéle pěkné a čerstvé, podle zkušeností, v těch věcech učiněných.

Láska, učí psychologie, zušlechťuje se ponenáhlu v pravou sympatii, stává-li se blaho osoby milované předmětem naší snahy bez ohledu na prospěch nám z toho plynoucí. V tomto stadiu mohou vykvést nejkrasší květy oddanosti a obětavosti. Tak vyvíjí se přátelství ze společného se podporování. Doplňování se dvou duší, které se pokládá za znak pravého přátelství, jest původně jakési spojení na výboj a odboj v zápase životním... V takové přátelství musí vykvést každá láska manželů, má-li domácí štěstí býti zajištěno až na konec jejich života. Přestanou přísahy věrnosti na věčnou, ach, věčnost, polibků ubývá od tisíce pod desítku, ale nastupují skutky, počínaje od drobných pozorností a od drobné péče druh o druha, až po úmornou denní práci, která od časného rána do pozdního večera bez reptání snaží se zabezpečiti ženě i dětem klidný život, a až po důkazy věrného přátelství, které vedou ženu za chotěm třeba až do žaláře a do vyhnanství.

Mravním základem tohoto manželského přátelství zůstává stále dobrota a blahovůle, se kterou vykonávají manželé všechny životní povinnosti, k nimž sňatkem se sobě zavázali.

Povinností mužovou jest, aby ženu, kterou sobě za choť vyvolil, pevně k sobě připoutal, chránil a vedl životem; aby jí byl podporou, rádcem a vůdcem; nikoli pánem, ale přítelem nejlepším, který ji miluje a ctí zároveň jako svůj klenot, jako matku svých dětí a jako ochranitelku ušlechtilých a krásných mravů, kterou ani slovem, ani pouhým zdáním nesmí zarmoutiti, neřku-li surovým dotekem. Ženu ani květinou neuhodíš, praví indické přísloví.

Povinností ženy jest, aby choť svému přicházela vstříc vezdy jen s dobrotou, mírností a přívětivostí, aby život její byl jako krásný akkord, v němž rozplývají se všechny disharmonie; jako tichý mír, který neviditelně celým domem kráčí a všechno odstraňuje, co by mohlo býti příčinou hádky a nenávisti, aby pořádkem a pílí učinila domácnost svému choť příjemnou a k ní jej upoutala tak, aby nejen choť, ale i děti nejraději dleli doma, u ní aby nalézali nejkrásnější a nejklidnější přístav, do něhož nejspíše se uchylují po všech bouřích života, a náruč svým drahým aby měla vždy otevřenu.

* * *

Všechn vrtoch jak se strany mužovy, tak se strany ženiny z klidné a šťastné domácnosti je vyloučen. Ani žena neměj rtuť v hlavě, ani muž nebuď podšitý větrem. Muž snášej trpělivě a bez mrzutosti denní starosti a trudy svého povolání a proto, že v úřadě nebo v obchodě moucha mu přeletěla přes nos, nesmí dát strhnouti se k tomu, aby pak doma láteřil a na všechno huboval; kdežto žena přemáhej svoje rozmary, byť i chorobného podkladu, pevnou vůlí a vědomím, že jimi kalíš choť svému i dětem život mnohdy až k nesnesení. A zase oba manželé snášejte na vzájem svoje těžkosti, ve dvou vždy snesitelnější: svědomitý úředník, obchodník, rolník, pilný dělník, mají ve svém povolání tisícero nesnází a starostí, kterých nelze se zbaviti překročením domácího prahu, a žena,

kdyby andělem byla, také bez chyby není; domácnost a rodina jí působí zhusta mnoho starostí, práce a trudů, a tudíž i špatné mysli.

Jsou nesnesitelní mužové, kteří celý den i bez příčiny hubují na ženu a na všecko doma, a kdyby mohli, hubovali by i celou noc, a z domácnosti, ve které žena pro každou hloupost do muže se pouští, muž arci utíká. Noční kázáníčka přeložte aspoň na ráno a nekažte jimi sobě i jiným sladké sny.

* * *

Nemnoho manželů uvědomí sobě náležitě, kterak je důležitě, chrániti se i v zevním styku všeho, co by mohlo působiti nevoli a odpor u druhého. Aní v nejdůvěrnějším soužití nezanedbávejte sebe, svého zevnějšku a pravidel slušnosti, neužívejte nevybraných výrazů v řeči a nezapomínejte, že, je-li kde a kdy zapotřebí čistoty tělesné té nejúzkostlivější, je to v manželství...

Ovšem povolání mužovo, jeho práce, ať doma, ať mimo dům, nedovoluje vždy, aby vyhověl do nejmenších podrobností těmto požadavkům, to závisí na okolnostech, ve kterých žije. Ale žena inteligentní porozumí dobře, kdy a za jakých poměrů požadavky tyto jsou nutností naprostou.

Chce-li choť míti právo na úctu své manželky, musí předem plniti věrně všechny povinnosti svého povolání i závazky domácí. A stejně žena, byť i povinnosti její, nezřídka neméně důležité a zodpovědné než úkoly manželovy,⁵³ omezovaly se nejvíce na domácnost. Běda, dává-li žena přednost povinností mimo domov.

⁵³ Asi vlivem nedobře pochopené emancipace se stává, že domácí práce ženy se zlehčuje, jako kdyby práce mužská byla vždycky cosi vznešeného. Žádná práce sama o sobě, pokud z ní dobro pochází, není méně cennou, byť i její výsledky neměly vždy stejný kurs. Jenom tenkrát muž plete punčochy, nedovede-li nic cennějšího, ač někdy dobře pletená punčocha může konati služby důležitější než sebe učeněji postavené drama. Že práci ženy není vidět, nebudiž jí líto, - kancelářská práce mnohého muže teprve bývá neviditelnou a často i bez užitku, ne-li se škodou.

Muž hleděj svoje štěstí hlavně u svých; aby je tam i našel, je starostí ženy, které nesluší žítí toliko pro děti, a pro ně pak zanedbávati muže. Mnohá žena má za to, že jakmile přijdou děti a s nimi nepřetržitá řada námah a starostí, péče její náleží nadále jen jim, a že výchova dětí jest jejím výhradným působištem. Tento omyl však trpce může ji vytrásti, když potom muž vzdaluje se kruhu, v němž pro něho nikdy není pokdy a ve kterém nenalézá útulnosti, po níž toužil a touží.

Žena měj neutuchající zájem o všechnu práci a činnost mužovu, ale nepleť se mu do jeho zaměstnání a úřadu, v čemž je nemalý rozdíl. Svěřené sobě věci obchodní, úřední, nebo cokoli z povolání svého muž ti poví, zachovávej jako hrob. Je zle, ztratí-li muž v tebe a tvoji mlčelivost důvěru. Je to jako rozbitá sklenice, které již nezcelíš. Žena, která nemá zájmu pro práci svého chotě, nemůže nikdy býti mu skutečnou přítelkyní. Jest pak jen matkou jeho dítek a vrchní správkyní jeho domácnosti, a to je málo. Žena buď muži ne první služkou, ale prvním a jediným tajemníkem. Mnohdy žena i v těžkých otázkách povolání svého chotě dovede vycítiti dobrou cestu a dobře poradí.

Kdežto zas přispívá ku spokojenosti ženy, může-li i ona s chotěm pohovořiti o svých starostech a trampotách v domácnosti a s ním se poraditi.

Havlík z Varvažova poznamenává v této příčině svým pěkným způsobem (str. 291.):

»Aniž má (manžel) pominouti toho, aby s manželkou někdy (byla-li by toho jaká sličná potřeba) o svém oumyslu a předsevzetí nepromlouval, což jest znamením lásky: nebo mnozí jsou platně s svými ženami se radívali. V pravdě přešťastný jest ten člověk, kterýž oznamě své těžkosti milé a věrné tovaryšce života svého, dostává líbezných odpovědí a vděčného potěšení i raddy, pakli jí též o svém některém štěstí poví, onať se z toho spolu s ním raduje a jenom tudy dvojí radost a potěšení hojnější pochází.«

* * *

Formy slušnosti, o nichž mluvili jsme v I. díle »Společenského katechismu« kapitola IX. Konverzace, korespondence, dary a upomínky, jsou vydatnou podporou vzájemné úcty, na které každé manželství jest založeno. Musí mít ovšem hluboký, srdečný základ, spočívající na upřímných citech náklonnosti, sice se stanou pouhou a prázdnou obřadností cizích lidí. Slušné a zdvořilé chování manželů je jako trám, který někdy zachrání bořící se dům. Neodporuje nikterak vzájemné srdečnosti; ale brání tomu, aby nedbalost nezvrhla se v bezohlednost. Jako čistota těla souvisí s čistotou duše, tak zase zanedbávání slušnostních ohledů svádí snadno k nevážení vlastní nebo cizí osobní důstojnosti.

Nejen na veřejnosti, ale i doma a *zejména* doma zachovávejte manželé vůči sobě pravidla zdvořilosti, jako před sňatkem, tak abyste nezavdávali příčiny k satyrickým úštipkům vtipného žurnalisty, který uvádí tyto znaky manželského soužití:

Jde-li pán a dáma, a hledí-li pán přímo před sebe, je to muž a žena; dívá-li se pán na dámu a horlivě do ní mluví, není to muž a žena.

Sedí-li pán v divadle s dámou a prohlíží si přízemí a lóže, je to muž a žena. Sedí-li na polo k ní obrácen a pohlíží-li brzo na jeviště, brzo zase na ni, není to muž a žena.

Upadne-li dámě rukavička a třetí má kdy, aby ji zvedl, je to muž a žena. Shýbne-li se pán bleskurychle a zvedne ji ruče, není to muž a žena.

Jede-li pán a dáma v kočáře a pán kouří doutník, je to muž a žena. Nekouří-li a drží-li její shawl na klíně, není to muž a žena.

Zpívá-li dáma u piana a stojí u toho pán, aniž jí obrací noty, je to muž a žena. Drží-li však už mnohem dříve list hodlaje obrátiti, není to muž a žena.

Přijde-li pán a dáma do krámu s módním dámským zbožím a pán řekne, že tam a tam je to lacinější, je to muž a žena. Řekne-li však: »To je velmi krásné« nebo »To je velmi elegantní!« není to muž a žena.

* * *

Každodenní a nejužší styk manželů podává příležitosti dost a dost, aby oba poznali svoje chyby a nedostatky, nutno tedy čelití tomu poznání nikoli přetvářkou, ale snahou chyby tyto odstraniti a oddáliti všecko, co by jistě způsobilo nepříjemný dojem.

Staročeská naše autorita dává v té příčině tuto radu, dojista dobrou ještě do dnes, třeba že pronesenu slovy na konec poněkud obhroublými:

»Jestliže pak kdy nenadále pošetrí při ní (manžel při manželce) některého nedostatku, buďto že ona v řeči, buďto v mravích a obyčejích něco pobloudí, nemá ji potupiti a roznášeti, jako nevěrný a zlobivý, ale raději má ji z toho pěkně vyvésti a přikryti, aby jí to k újmě její pověsti dobré, kterouž mezi lidmi má, nebylo, čině to sám s samou, vždy před očima majíc ono propovědění: že nenáleží manželu ani vaditi se, ani žertovati v přítomnosti jiných, protože jedno činí blázni a druhé chlípni a nezřízení mezkové.« (Str. 231.)

Zdvořilost a slušnost není dokonce na úkor důvěrnosti. Snažte se, aby hovor i mezi čtyřma očima nebyl jednotvárný a protivný tak, aby on neb ona netoužili po cizí zábavě. Přes to neuzavírejte se mezi svoje stěny, sice se snadno znudíte, při nejlepší vůli a i při veliké lásce. Občas nějaká společnost, divadlo, přednáška, i pouhá procházka mezi lidmi osvěží vám hovor i pospolitý život, jehož nejhorším nepřítelem je nuda, kterou podporuje nejen vzájemná neupřímnost, ale i uzavřenost, již mnozí pokládají za cosi povýšeného a šlechetného, anebo ku které vedeni jsou svojí letorou. O tom ostatně ještě na konci této kapitoly několik málo slov.

* * *

Prázdné je manželství, ve kterém není podstatným kusem domácnosti knihovna a kde dobrá kniha a společná četba nemá žádné úlohy. Duševní život manželů nemůže se točiti stále jen v začarovaném kruhu domácnosti a žena, která spokojí se tím, co poskytla jí škola obecná nebo měšťanská, je brzy hotova se svojí

zásobou. Která nečte ani novin, nemá smyslu pro denní události, aniž proto musí se pouštět do politiky, nesledujíc aspoň zhruba literatury svého národa, ztratí brzy i to, čemu se naučila ve škole a klesne na pouhou hospodyni. Nedostatek ten pak trpce pociťuje muž, zvláště když děti dorostly, kdy není již třeba věnovati tolik péče jim a jejich výchově, a kdy žena se vrací k muži. Pak nejednou pozná choť, že stojí vlastně ve světě sám, neboť žena věnujíc všechnu svoji péči toliko domácnosti, ztratila všechn vyšší zájem; zastavila se ve svém duševním vývoji, zatím co muž pokračoval. A to manžele rozděluje. Muž tedy odchází do společnosti sobě duševně rovné a doma je prázdno. Večer žena nedovede mu nic jiného povědít, než co všecko uklidila, spořádala, spravila – a nic víc... Je to všecko sice velmi užitečné, – ale je toho málo.

Není zapotřebí zabývat se učenými problémy a vědou, která snad v některých vzdělaných rodinách je dobře na místě, ale život lidský a vědění vůbec poskytuje tolik ušlechtilého zaměstnání, že nepadne pochopiti, jak tráví manželé dlouhé svoje chvíle, aniž učiní tyto problémy životní předmětem svého rozhovoru. K tomu nabádá je předem a nejvíce kniha.

Kniha však je nebezpečím domácnosti, stane-li se z prostředku cílem. Žena, která pak pro knihu zapomene na domácnost, manžela i děti, měla vstoupiti do kláštera, kde má na čtení pokdy dost. Pochybují, že manželství, ve kterém žena i muž leží v knihách, každý ve svých, je požehnáním. Ale soudím jenom z doslechu, nejsem tedy směrodatným.

* * *

Jako s bohatstvím, má se věc i s inteligencí. Nejlépe, když inteligentní jsou oba, muž i žena, jestliže jen jedna z obou stran, vždycky lépe hraje manželství, je-li inteligentnější muž než kdy žena muže na rozumu a chytrosti převyšuje. Pojem inteligence je tu ovšem relativní a vzdělání mužovo je často asi jiného druhu, než přirozená chytrost, takt a vtip, který žádáme od ženy. Muž má svoji zkušenost světa, svoje odborné vědomosti a svou učenost, kdežto

u ženy žádáme inteligenci jinou, která by rozumnost mužovu doplňovala a rozmnožovala. Je to předem onen »esprit de détail«, kterým žena dovede tak dobře rozhodovati v podrobnostech, jemnost v citění a rozsuzování situace, důvtip, včasná ústupnost, trpělivost, – vesměs věci, jichž se zhusta nedostává muži, který bývá zase rozvážnější, vytrvalejší, prost předsudků a pevnější, nežli žena.

* * *

Často si ženy stěžují, že mužové po sňatku zlhostejněli. Obyčejně však děje se to vinou ženy, která vzdá se umění, jež pěstovala před svatbou a snad i několik měsíců ještě po svatbě: umění líbiti se, které záleží v půvabu tělesném i duševním, pokud jej sami máme v moci. Rozcuchaný vlas, neupravený šat a nejemný způsob, jakým žena dovede vyhubovati služce, může učiniti trhlinu v manželské náklonnosti velice povážlivou.

Ženy, které hned po svatbě se zanedbávají, nedovedou pak muže získati; ani o tom nepřemýšlejí, čím a jak by jej upoutaly, a neuváží, že veselý úsměv na místo přísné tváře pečlivé hospodyně, koketně upravená blůza s kytičkou ve vlasech jsou prostředky sice nepatrné a nevinné, ale přece takové, že přinášejí nový tón do tak řečené jednotvárnosti manželského žití. Žena, ještě v jedenáct hodin dopoledne neučesaná a nedostrojená má býti nemožností, ale nebývá...

Čistá a veselosti přístupná mysl v manželství dovede udržovati i při různosti mínění a názorů stálý soulad, odstraňující neshody i vrtochy, zavilé to nepřátele všeho manželského štěstí. Zatím co jiné přednosti a dobré vlastnosti ženiny, k nimž na neposledním místě náleží i stud, vzbuzují úctu mužovu, tato veselá mysl a něžná pozornost jej vábí, přivádějíc jej rozrušeného starostmi bezděky v lepší náladu.

* * *

Ti, kteří jsou okolnostmi nuceni pracovati od rána do večera, ba někdy i v noci, sní o krásném živobytí bez práce, povídají si se

ženou, jak by to bylo rozkošné, kdyby »už« byli na odpočinku, jak to bude, až všechny děti budou zaopatřeny a nebude už žádných starostí, až budou moci žít jen a jen sobě... a netuší, jak prázdné bylo by to manželství, kdyby se toužebné to přání vyplnilo hned a nikoli až po dlouhých letech, v odpočinku trpce zaslouženém.

Práce vůbec je člověku požehnáním; kdo pracuje, toho bída nezkracuje; – ale takový manžel, který nedělá nic než o kvartále vybírá činži a koncem měsíce stříhá kupony, nemůže být choti tak drahým jako ten, kdo pro rodinu pracuje, a manželství jeho nebývá tak šťastné, jak by se zdálo. Není tady koření, které by jemu i choti jeho mastný koláč učinilo záživným. Muž pro práci, – pokud není Turek. Práce činí manžela vzácnějším a cennějším v očích dětí i ženy, která od muže očekává čin, ať sebe prostší a chudší. Ne každý muž může být státníkem, ovládati svět ať svým rodem, ať bohatstvím, ať inteligencí, chodit do boje tak bez okolků, jako se chodilo ve středověku, aniž na turnaje, nečítaje sportovní, ale každý může a má být platným kolečkem v kolostroji, jemuž říkáme svět nebo život. Ještě když muž získal svou práci dřívější, nadobyčej snad šťastnou, tolik prostředků, že záhy může se oddat sladké zahálce, – ale co říci o takových lidech zbytečných, kteří zdědivše po rodičích svoje statisíce, skládají pak ruce v klín a světu nejsou ničím?

Muž, který dostojí vždy a všude všem svým povinnostem, má dojistá větší cenu, než ten, kdo vynikaje náhodou nějakou skvělou vlastností dovede učiniti okamžitý dojem. Ale při tom ať se nechlubí svou nezištností, svou pílí, která jenom pro rodinu pracuje, svým dobrým hospodářstvím, a žena nehonos se cností, která snad jest jenom výsledkem náhody nebo chladnějších povah, aniž svojí hospodárností a výchovou svých dětí. To všechno jsou povinnosti, nikoli zásluhy.

Řádná žena uzná práci mužovu, ale sama, třeba ji uznání mužovo těší, nežádá ho. Cnosti i necnosti lze odhadovati teprve dle jejich následků, počkej tedy, až tyto následky samy za tebe mluví budou.

Konání všech povinností vůči manželce, libo-li manželce, jest nejlepší zbraní proti žárlivosti, citu, který vzniká z touhy, aby osoba

milovaná náležela vám cele a jediné a jeví se jako zvláštní druh nejistoty a pochybnosti, často zbytečný, bezpředmětný a urážlivý. Požadavek často neoprávněný a sobecký. Nelze očekávat, aby manželé i po líbáncích zůstali vůči sobě tak málo objektivní, aby neuznávali přednosti i lidí jiných, kteří mimo to, poněvadž s nimi se stýkáme řidčeji, jevívají se nám jenom z nejlepších svých stránek a lichotí nám více, než ti, s nimiž váže nás styk každodenní.⁵⁴ Dojmy toho druhu nejsou nebezpečny, pokud, jak již řečeno, choť dovede si přesným konáním svých povinností získati vedle lásky především úcty i důvěry. Kde selže tento prostředek a kde chybný krok ani okamžitým zmámením smyslů nelze omluviti neb aspoň vysvětliti tak, aby mohl býti odpuštěn, tam pak nezbyvá než násilím přelomiti pouta manželská.

Vynutiti lásku a úctu nelze: srdce, které nutno hlídati, je těžkým břemenem, jako bohatství lakomcovo. A srdce ženy neuhlídáš, naopak ostražitost dráždí tak, jako odpor, který vyvolává protitlak.

Kde možno, vyhýbejte se svodům a příležitostem, která dělá zloděje. Nezvetete přítele ani přítelkyně do své domácnosti, chcete-li, aby byl klid a nevodte svoji ženu do společností, jejichž vlivů se bojíte. Někdy arci právě teprve bližším a častějším stykem s osobou vašemu klidu nebezpečnou poznáte vy nebo vaše choť její nebo jeho vady a opouštěná polovice teprve se ukáže ve světle příznivém a vrátíte se k ní.

Společnosti je každý žárlivý člověk kteréhokoli rodu velmi nepřijemný, kazíť zhusta náladu i zábavu. Nezbyvá, než raditi ubohým těm postiženým, chtějí-li ve společnosti žíti a trvati, aby se snažili přemoci a zakrýti svoje utrpení, vyřizující svoje těžkosti doma. Je to na prospěch společnosti a hlavně na prospěch jejich,

⁵⁴ Proč ženy některé náchylnější jsou k cizím nežli k svým manželům, před třemi sty léty vysvětlovalo se takto:... proto, že frejír všelijak toho šetrí, aby se před ní (manželkou jiného totiž) ničehéhož toho, což by se jí nelíbilo, nedopustil, nýbrž vše činí ku pomýšlení a zalíbení jejímu, což se od manželů neděje, kteřížto jsou s ní vždycky, nezdrží se časem někdy, aby před ní tím svobodněji něco mrzkého buďto nepověděli, buďto neučinili, čehož ona nerada slyší anebo vidí. (Gwazza-Havlík.)

neboť žárlivci působí na lidi nepředpojaté nezřídka i dojmem komickým, a to vzbuzuje leda strojený soucit anebo škodolibou radost.

Sobečtí jsou manželé, kteří žádají, aby druhá strana hned po sňatku spálila za sebou všechny mosty, vízící ji k době minulé, opustila svoje přátele a známé a žila jen výhradně a výlučně s ním anebo s ní. Mladá choť, nech klidně svého manžela při všech jeho zvyklostech z dob mládeneckých, ať jen si jde odpoledne do své obvyklé kavárny nebo večer do restaurace, snad se ti bude stýskat, ale uvidíš, že za krátkou dobu vrátí se sám, a sám přestane odcházet. Hlavně hled', aby měl domov tak příjemný, aby se mu z něho ani nechtělo. Místo abys mu bránila odejít, naopak, není na škodu, vyzveš-li ho, aby se s přáteli sešel a pobavil. Obyčejně pak nejde.

Mnohem hůře bráníš-li mu, pak vzbuzuješ vzdor a pak se ti bude stýskati teprve. Nech mu jeho vzpomínky na bývalé známé a přítelkyně, nespaluj mu jejich podobizny a chová-li tvůj choť od některé své lásky v zásuvce svého stolku rukavičku, požádej pěkně o ni – a dej si k ní udělat druhou, abys měla celý pár. Pak ti dá muž i krásné batistové šátečky, jichž má v téže zásuvce celou sbírku a možná, že i jiné zajímavé památky. Jenom na ně nesmíš žárlit.

Znal jsem manželství velmi spokojené, ve kterém choť byla s několika bývalými láskami svého muže nejlepší přítelkyní, a muž pokaždé utekl, když některá z nich přišla návštěvou. Nebezpečné hroty byly tak hravě ulámány.

* * *

Vzájemná upřímnost ve všech věcech manželství se týkajících jest asi nutnou podmínkou manželského štěstí a manželé nemají mítí před sebou tajemství, neboť jsou jedinou duší ve dvou tělech. To netýká se tajemství úředních neb obchodních a vůbec těch, která manželu byla svěřena jako muži a k jejich zachování je vázán čestným slovem. Ta nesmí se vůbec povídati dál, ani ženě, byť i manželí, který je zvyklý snášeti s ní všechno zlé i dobré, bylo to

těžko. Nehledě k tomu, že zavázali jsme se čestným slovem, tajemství takové ocítí se pak v bezděčném nebezpečí prozrazení, jež pro manžela může mítí následky nedohledné. A u ženy bohužel často jazyk před rozumem ubíhá. Říká se, že žena smlčí jenom to tajemství, o kterém neví, ale nechci tomu věřit. Ovšem jsou také mužové, kteří nepovědí jenom to, co nevědí.

Zle je tam, kde důvěry vzájemné není, kde žena všetečně slídí po korespondenci mužově a sama musí se chránit, aby muž nečetl korespondenci její. Není to beztak nic platno, neboť kdo chce podvádět, bývá vynalézavý a nepadno ho uhlídáš.

* * *

V domácnosti má každá strana svoje určité pole působnosti a je chyba, kde muž v rouše a žena v kukle chodí, čili jak říkáme teď méně uhlazeně než staří, kde žena nosí kalhoty, nebo kde muž jsa pod pantoflem, plní vůli své více méně krásné velitelky nejen doma, ale i mimo dům, ba i ve svém povolání. Japonec říká, že běda domu, kde slepice kokrhá. Mužem sobě porobeným žena pohrdá.

V takovém područí není ještě muž, který se rád se ženou poradí třeba i v některých věcech svého povolání a je přirozeno, že manželé v souladu žijící bezděky podléhají vzájemnému vlivu. Nebylo by manželství upřímného, kdyby žena na muže vůbec nepůsobila a každý muž, sebe silnější, více nebo méně podléhá svým poutům růžovým. Žena, i když muže nebije, přece ho sobě podbije.

Ostatně, když si manželé navzájem rozumí a mají se rádi, poslouchá druh druh, ale neporoučí nikdo, poněvadž mají jen jednu společnou vůli. Snad jsou pak pod pantoflem oba, ale jest jim tam oběma dobře.

XVIII. Manželé (Dokončení)

Vzájemná upřímnost. (Pokračování.) – Nesnadno naléztí naprostý soulad. – Domácí hospodářství. – Nesnáze v manželství. – Do manželství nikdo se nepleť. – Manželství bezdětné. – Nevěra. – Vdovství. – Rady a aforismy.

Máme-li bez nutnosti své choti svěřovati se v neštěstí a v nehodách, jež nás potkávají a kaliti jí tím život, jinak snad klidný a šťastný?

Manželé dobří, tak jako dobří přátelé, mají pravdu na jazyku a duši na dlani. Upřímnost vždy a ve všem, co týká se společného žití, tedy i v neštěstí a nehodách, přátelství to podmiňuje a ovšem také utužuje. Sdílený žal je žalem polovičním a stejně bolest. Bývají mužové, kteří ženě se nesvěří ani s tělesnou bolestí nebo neduhem – a naopak ženy mužům – majíce za to, že to je hrdinství. »Aby ženu (nebo muže) nepolekali.« A pak najednou přikvačí snad i katastrofa! Nehledě k této krajnosti, ale možná, že kdyby byli choť svoji nebo chotě svého upozornili hned v počátkách, společné péči a obezřetnosti by se bylo podařilo zdolati chorobu hned v zárodku.

Není zapotřebí hned naříkati a ztráceti hlavu, ale společně hleděti vstříc možnému nebezpečí. Žádná žena není přece tak bláhová, aby mohla mysliti, že její muž nikdy nemůže onemocněti. A vice versa muž. Mohou sice nastati okolnosti, kdy pouhé oznámení sebe menší nevolnosti ženu by rozčililo, na př. v její nemoci; pak arci šetrný muž zamlčí to, co ho tíží a předstírá veselou mysl. Zamlčí všecko ostatní nepříjemné a nelze mu pak vyčítati, že byl neupřímným. Avšak za normálních okolností věrnou ženu jen by hnětlo, kdyby pozorovala, že se trápíš něčím, o čem ona neví: snad by přece mohla pomoci a poraditi.

Žena sama nebude také obtěžovati chotě planým nářkem, ale nebude mu zatajovati svých chorob a obtíží, které zanedbáním mohly by vypuknouti ve zhoubnou nemoc. Ježto ona neřídí loď manželského žití, nedostane se tak snadno v pokušení, aby choti svému něco zatajovala, až na drobné příhody domácí. Těmi ovšem chotě svého ušetří, pokud není zapotřebí jeho zakročení. Máš-li

rozumnou ženu, muž do drobných záležitostí domácích se nepleť, neb aspoň co nejméně. Máme na mysli obzvláště rozmanitá nedorozumění hospodyně se služkami a je nemístno volati ke každé domluvě kuchařce nebo pokojské na pomoc manžela. To může se státi jen kdyby bylo svrchovaně nutno nebo tenkrát, když věc týká se také pána, jako na př. dopustí-li se služebná osoba krádeže. Ve věcech ostatních tedy žena promluv s chotěm stranou, bez vědomí služebných, muž, třeba-li, také poradí, ale jednati nechává jenom hospodyně a domácí paní, zachovávaje co možná její autoritu, pokud kuchyně a domácnosti se týká. To tak většinou ve stavech středních, kde pro vedení domácnosti není zvláštní hospodyně nebo dokonce úředníka.

Okolnosti i manželstva jsou příliš rozmanité, aby uvedené pravidlo o naprosté upřímnosti mohlo býti pokládáno za pravidlo bez výjimky. Dlužno vzíti v úvahu každý případ zvláštní, v životě se vyskytující, a pak záleží na taktu obou stran, i na jejich letoře a všech okolnostech, jak jednati a co říci nebo zamlčeti. Snad i rozmanité ohledy na příbuzenstvo také tady rozhodují.

Naprostý soulad obou stran ve smýšlení a v povahách nepadno lze nalézti a také, jak bylo řečeno, ku šťastnému a klidnému spoluzítí není toho nezbytně třeba. Hůře je však, kde rozdíl obou je příliš ostrý, a kde cesty jejich se rozcházejí, manželka nebéře naprosto žádného podílu na konání mužově a naopak, když muž hledá svoje štěstí a svoji útěchu docela jinde než jeho choť a mimo rodinu. Neměli se bráti tací lidé, pravda, ale jsou-li již svoji, nutno se dle toho zaříditi. Nezbyvá než mlčeti, když nenalézáme porozumění, vyhýbati se výčitkám a výstupům, zvláště na veřejnosti a ve společnostech. Nezbyvá než trpělivě snášeti, najmě, jsou-li děti, pro které dlužno učiniti vše tak, aby neshody rodičovské zůstaly jim pokud možno utajeny a aby následků jich, nikdy prospěšných, byly uchráněny. Sic jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich spravují.

Tam, kde muž své ženě nebo žena muži kazí život stálým a bezdůvodným nepřátelským mrzoutstvím, hádkami, nenávisť,

lakomstvím, nezřízenou žárlivostí a podobnými trpkostmi, nevznikne snad ještě pohoršení obecné, a věci možno vyřídit doma, tak že pro společnost neexistují. Veřejnost také často o nich neví nic a na venek ukazují taková manželství nezřídka šťastnou tvář. A s tím se společnost musí spokojiti.

Nezůstanou-li poměry mezi manželi utajeny, nepleťme se do nich, nechtějmež nikdy rovnati neshod manželů, nevyzvídejme dál a neroznášejme těchto neblahých novinek. V každém případě chraňme děti, před nimiž slovem nezmiňujme se o rozkolu jejich rodičů.

Ale co počít, dopouští-li se muž věcí nekalých, dokonce sprostých zločinů, nebo žena oddává se nezřízenému životu? Záhada společensky (a jen toto stanovisko máme na zřeteli) dosti těžká, když případy takové sotva lze utajiti.

Rozumný muž i žena zkusí nejprve všechny možné prostředky, aby družku svou nebo druhu svého odvrátili od zlé cesty a zjednali nápravu. Ale nikdy nesnižuje se muž k prostředkům brutálním nebo k násilí; tím už z polovice je prohráno. I tenkrát konej každý ještě úzkostlivěji všechny svoje vzájemné povinnosti, hledaje v tom útěchu při svém protivenství.

Sprostý zločin muže i ženu ze společnosti ovšem vylučuje a druhé polovici činí společnost nesnesitelnou.

Nelze-li zločin nebo nezřízený život zakrýti před dětmi, odluč se od nich raději a dej je na vychování jinam. Lépe jest jim v klidu u lidí cizích než v rozháraném domově.

Jako před dětmi, tak střež se všech hádek i neshod manželských před služebnictvem co nejúzkostlivěji, ač nechceš-li ztratiti jeho úctu a vážnost. Domácí hádky jsou pro služky pastvou, o kterou nejraději sdílí se se služkami všech pater a s domovnicí i se služkami domů sousedních a celé ulice.

Hádají-li se manželé ve společnosti, je to asi tolik, jako když houslista začne hrát za kobyalkou. Všecko se pak rozuteče.

O nutném neb aspoň velmi žádoucím souladu v inteligenci obou manželských stran bylo mluveno v kapitole předchozí.

Co se týká domácího hospodářství, nezamlouvá se nám metoda, podle které jednájí velmi mnozí manželé, dávajíce manželce určitý peníz na měsíc, aby z toho vydržovala celou domácnost, jako nějaké hospodyně, o další se nestarajíce. Zbude-li ženě něco z toho, je dobře, je to její výhoda, nestačí-li s tím – ať šetří. Co se děje s ostatními příjmy nebo zbytkem služného, žena neví. Nezná peněžních poměrů mužových, nezná jeho příjmů a vydání a vůbec stavu jeho jmění, a tato nevědomost snadno ji svádí k nepředloženým výdajům. Nezřídká pokládá za bohatého muže, který z nerozumného a nemístného studu se nepřizná ku pravému stavu věci a překvapí-li pak manžela smrt, mohou následky býti nedozírné.

Knigge dává tento dosud výborný recept: »Dej své choti (tam, kde není domácího správce nebo hospodyně, která zastává úkol, jinak manželce příslušící) jistý obnos peněz, který je přiměřen tvým poměrům, na denní výdaje. Když peníz je vydán, nechať žena přijde a žádá více. Shledáváš-li, že bylo vydáno příliš mnoho, nech si ukázat účty. Přemýšlej společně s manželkou, kde by bylo možno spořiti. Nezatajuj jí nikdy svých majetkových poměrů a sám jí ustanov nějaký peníz na její osobní potřeby, nevinné zábavy, na její toaletu, na dobré skutky a nežádej za to účtů žádných.«

Kdosi kdysi v Anglii navrhoval, aby muž platil ženě přiměřené služné za vedení domácnosti. To by znamenalo učiniti ze ženy jenom hospodyně. Ať nedáme lepší služku. Všecky podobné pokusy »osamostatniti« ženu nejsou nic jiného než podkopy spořádaného a šťastného manželství, ve kterém žena má stejná práva jako muž a hospodaří nikoli jemu, nýbrž s ním.

Za stara soudilo se o domácím hospodářství takto: »Mnohým se vidí, že muži náleží o všem věděti, co se v domě děje, leč by nešťastně dostal ženy neopatrné a nedbalé, tehdy, jakž přísloví jest, otevřenýma očima spal: můžto znáti, žeť sám svou rozšafností ten její nedostatek musí doplňovati. Ale není proč chváliti těch mužův,

kteří majíce rozšafné a správné manželky příliš jsou skrbní a opatrní hledající v každém vejci nejmenší žilky a chtějí sami pokrmy kořeniti, je i míchatí ženám lžice z rukou vydírajíce, je trescíce a hospodářství učíce. Takoví manželé jsou ženám k obtížení... i sebe tím zlehčují nepamatující, že správa domu a čeládky manželkám vlastně přináleží.« (Gwazza-Havlík.)

Naopak zase žera nepleť se muži do úradu, nedělej doktora nebo radu, obchodů sama neuzavírej, není-li to nutno a muž-li o to nepožádal, aniž rozhoduj, kdy muž se má chystati k stávce a kdy ne.

Třeba že naše úvahy nemohou jíti tak daleko, aby podávaly podrobný výklad o správném manželství omezující se pokud možno na rámeček sobě vytčený, aniž ukazují cesty mravného života, přece nemůžeme opomenouti poznámky, že správné hospodářství v domácnostech tvoří základ ke spokojenosti. Uvádíme to proto, že tato spokojenost a klid po stránce hmotné usnadňuje ve mnohém styky manželů chráníc je vzájemných úskoků, jichž následky nemohou býti jiné, než zhoubné. Jako žena má denně vésti přesné účty o svých vydáních, tak i muž věz denně, kolik jsi dal a kolik máš dáti, leda bys měl úředníka, kterému jsi správu svého jmění svěřil. Je to nezbytně nutné pro domácí rovnováhu, ač nikterak na úkor manželské poesie, které nepořádek a chaos jakož i z toho vyplývající dluhy nikdy nepomáhají na nohy. Bez příslušných záznamů často ani bys nevěřil, že's tolik vydal a snadno mohl bys míti podezření, že's peníze ztratil nebo že ti je někdo vzal. Správné zápisy v knihách jsou nejlepším regulativem výdajů, vedouce ke schránlivosti, o jejímž významu [viz kapitola II. Sebevýchova](#).

Není radno velké hotovosti nechávat doma ve psacích stolcích, ba ani ne v železných pokladnách, pokud nutnost toho nevyžaduje. Jsou ovšem překonány doby, kde se ukládaly tovary do punčoch a význam spořitelien i záložen dovedeme teď obecně oceniti. Ale tam, kde jsou banky a ústavy peněžní na blízku a snadno přístupny,

a kde bez nesnází můžeme si založiti běžný účet, ukládáme na úrok i peníze výdajné, jichž okamžitě nepotřebujeme.⁵⁵

Na první pohled zdá se, že to je zbytečná námaha a úrok že nemůže býti veliký zvláště tam, kde není velikých příjmů, ale vezmeš-li tužku do ruky a počítáš-li, kolik získáš, ukládaje pravidelně počátkem měsíce jen příslušný peníz na činži, jež pak vybereš koncem čtvrtletí, dopočítáš se výsledků překvapujících.

Jsou zejména mladé domácnosti, které se domnívají, že dlužno užívati, dokud lze, dokud je mládí a nejsou děti. Prstem můžete mezi svými známými ukázati na manžele, kteří podnikli dlouhou svatební cestu, nebo zařídili se s přepychem, ač nemohli jinak, než zadlužiti se. Právě naopak v prvních dobách manželství, kdy stačí druh druhu, není dobře vrhnouti se hned do proudu zábav a hověti přepychu i rozmanitým choutkám a slabostem, zvláště když není na to peněz. S počátku, dokud domácnost ještě je malá a nevyžaduje tolik nákladu, šetřte s každým haléřem, který byv uložen rozmnoží se a ve stáru přijde dvojnásob vhod. Co se v létě rodí, pro zimu se hodí.

Kdo nejsi v poměrech, abys uživil nejen ženu, ale i děti, které podle vši pravděpodobnosti po roce přijdou, nežeň se. A nemějte za zlé tomu ženichovi, který se ptá po nevěstině přínosu. ([Srv. kapitolu XVI. Milenci a snoubenci.](#)) Jest ovšem lépe, je-li tak bohat, že nemusí se ptáti a nejlépe, když i přes to žena přinese mu přiměřené věno tak, že oba přispějí svým dílem a potřebám životním. Má-li však některá strana býti závislou, jakou strana chudší je vždycky, tož vezdy je lépe, je-li to žena než muž. Veliké věno nedělá vždy šťastného muže.

⁵⁵ V St. Louisu v Sev. Americe najímal jsem soukromý byt. Na konec se ptám, dostanu-li také klíč od domu, či, jak se zachovati při večerním návratu. »Zcela jednoduše« bylo mi odpovědíno, »dům je po celou noc otevřen«. – »A nebojíte se, že budete okradeni?« (Bylo to v době světové výstavy a noční přepadení bývalo tam na denním pořádku). – »Nikoli. Nábytek nám přece nikdo neodvezde a hotových peněz doma nemáme, všechno je uloženo na úrok v bance, odkud podle potřeby vybíráme...«

Manželství, ve kterém žena je mnohem bohatší než muž, vyžaduje mnoho taktu jak se strany ženiny tak i se strany jejího příbuzenstva, aby muž nebyl nikdy ponižován a tudíž nespokojen, po případě i nešťasten. Míjíme tu ovšem muže, jehož úřad anebo postavení neodpovídá výši věna jeho choti.

Když už tě potká to štěstí – nebo neštěstí? – a dostaneš ženu bohatou, ukaž jí aspoň, že se dovedeš obejít bez jejího bohatství, že od ní pro sebe ničeho nepotřebuješ, spravuj její jmění, ale ničeho od ní nechtěj. Zřídka kdy sňatky mužů chudších s bohatými ženami jsou šťastny, kdežto naopak mnohem častěji. Muž při ženě věrnost, ne bohatství vyhledávej.

»Co těžšího, chudá-li či škaredá žena?« táže se náš staročeský pramen šlechtného obcování ([viz kapitola XIII. Staří, mladí a stáří](#)) a odpověď jeho myslím je zajímavá. »Hned to zvíte, praví, když rozeznáte, co jest horšího z toho dvojího: zle večeřeti čili ne dobře spáti. To jest tak, že s chudou jest veliká nouze, zvláště, když jest slabá živnost, zoškliví se i milost, tožť vada o nouzi, ano tohoto neb onoho není: Ale při škaredé najde se proto některému lékařství. – Jaké? – Míti jednu pěknou děvečku, ku posloužení a pohodlí,« dodává šelma potměšilou tuto radu, které následovati nikterak nedoporučujeme. Podle přísloví, kdo se žení pro pouhou krásu, mívá v noci hody a ve dne hladý. O ženě bohaté se říká, že je hrda a v řečech k muži tvrdá.

Tak jako muži nemajetnému, tak i ženichovi chudému duchem radíme, aby neplul do přístavu, který potom nebude mu přístavem, ale širým mořem s neustálými bouřemi. Anebo bude pro smích jako onen manžel, který když jeho choť vyjžděla, vyplížil se na dvůr a ptal se kočího či šoféra: »Nevíte, pojedu-li s sebou?« Muži jest zachovati důstojnost a samostatnost a ani tenkrát, když jste zvykli raditi se se svou chotí ve věcech důležitějších neříkejte: »Poradím se dříve se ženou« nebo »Počkám, až co tomu řekne žena«.

Jinak, jestliže žena přejímá jisté práce a starosti tak, aby ulehčila muži, který věnuje se jiným věcem a je-li pak žena ve svém vlastním oboru neomezenou vládkyní.

* * *

Muž neopouštěj své ženy u lože nemocného dítěte! Není toto volání zbytečné. K těm otcům se obracíme, kteří zvyknou, že matka sama trávila první chvíle svého mateřství u neklidného děcka a je konejšila, myslí, to že tedy je věcí jenom ženy a když za těžkých, černých nocí ona sama bdí plna úzkosti u chraptícího dítěte, oni odejdou do hostince a potom odstěhují se se svou postelí hodně daleko, aby nic neslyšeli a spánek jejich nebyl ničím rušen... Nevymlouvejte se, že budete ráno slabí do své povinnosti, že usnete při práci nebo v kanceláři: když neusnuli jste po noci probdělé v hostinci u piva, neusnete ani tenkrát, kdy příroda sama dodá vám síly a vytrvalosti, tak jako ji dává vaší ženě.

Když manžel sám jest upoután na lože, buď vděčen té, která s něhou a láskou ho ošetřuje a netrýzni ji vrtochy, u nemocného sice někdy omluvitelnými, ale přece často zbytečnými. Sám oplácej tuto péči a něhu, pokud dovedeš – jest jisto, že v úkolu opatrování nemocných žena daleko předčí muže – a pokud dovoluje tvoje povolání, které zhusta železnou rukou tě drží mimo domov.

Neostýchejte se do svých domácností bráti ošetřovatelky z povolání, máte-li na to, nebo milosrdné sestry, které věnují těžké a truchlivé té práci svůj život. Měl jsem sám možnost nejednou poznati oddanost, obětavost a sebezapření těchto žen, které nejdou za žádnou slávou, uznáním a výdělkem, a které jenom z křesťanské lásky obsluhují trpící a nešťastné. A byl jsem bohužel svědkem, kterak trpělivá ta sestra bez odvety a bez hlesu snášela v tramvaji poznámky surových mladíků, když v časných hodinách ranních vracela se od umírajícího vystřídána byvši spolusestrou. Toho, který se jí ujímal, prosila ještě: »Nenamáhejte se, prosím, to nic nevadí.« Ne tak! – Před takovou jeptiškou klobouk dolů – a hodně hluboko...

* * *

Veřejnost vůbec, ba ani dobří přátelé, tety, kmotry a kmotří a všeho druhu příbuzní nemíchejte se do záležitostí manželských,

nejsouce o to požádání. A i tenkrátě hleděte se vyhnouti vši intervenci. Mají-li manželé dobrou vůli, porovnají se i bez takovýchto nezvaných smířovačů; není-li vůle dobré třeba jen na jedné straně, není žádné prostředkování nic platno. Nepřipusťte hned z počátku žádného laskavého smírčího soudce mezi sebe a hleděte vždycky všechny neshody vyříditi mezi čtyřma očima, nanejvýše pak při rozvodu, před soudní stolicí.

Rozvod, poslední etapa nešťastného manželstva, jest méně tragický tam, kde není dětí. Rozvod vůbec je přepych bohatých lidí, neboť stojí peníze a obyčejně mnoho peněz. Buď že platíš veliké alimony, nebo ne-li, vznikne spor, kterého nikdy lacino neprovedeš... O mravním jeho nebezpečí a následcích netřeba se šířiti a také nenáleží to do rámce těchto úvah.

Dokonalé manželství jest výkvětem společenského žití lidstva, neboť vyžaduje neobyčejné vnitřní síly a sebezpřemáhání, často až k obětování muže a ženy, tedy nejvyšší ceny člověka, aby bylo vedeno v trvalém štěstí.

Není dojistě nic milejšího a nic krásnějšího na světě nežli naprostá harmonie dvou lidí, kteří přestávajíce žiti jako *ty* a *já*, žijí nadále jen jako *my*. Banální vtip o manželství šťastném jakožto svátosti, nešťastném jako sakramentu chová v sobě hlubokou pravdu a legendy o starých manželech Filemonu a Baucidě, žádajících zemřítí stejným časem, nepřestávají býti půvabny.

* * *

Pro ženu bezdětnou je život snazší a zároveň těžší. Nejen že zůstane ušetřena bolestí tělesných, ale i bolestných starostí, nejtěžších trudů, jež lidské srdce dovede snášeti. Proto však také nepozná nejdokonalejšího štěstí ženy. A poněvadž nedostává se jí hodnosti matky, je za to zase zavázána býti milenkou a přítelkyní muže a jemu věnovati se dvojnásob. Nicméně může jí dlouhá chvíle býti nebezpečnou, aspoň v prvních letech manželství. Neboť dlouhá chvíle bývá hrobem čistého ženství. Nechať si muž hubuje a láteří, když nedovede jinak, ale zívání je nebezpečnější, často pohřební

písní lásky, jakmile je znamením neustálé nudy a nikoli únavy z činnosti... Chce-li tedy bezdětná žena býti šťastným střediskem své domácnosti, musí býti opatrná a roztomilá v osobním styku. Snad ještě více než matka, které pro její velkou životní úlohu leccos lze odpustiti. Předem musí bezdětná žena snažiti se povznésti svého ducha a rozšířiti svoje vědomosti, aby se nestala malichernou.

Poněvadž jí zbývá více pokdy pro drobnosti života, musí chrániti se, aby jich nepřeceňovala a péči o ně nepřeháněla. Drobnosti jsou důležitý jako prostředek k cíli, ale nikoli jako cíl. Za to zdokonaluj svůj vkus, abys podporovala estetický blahobyt svého chotě osobními, možno-li i zevními svými přednostmi tak, aby v tobě choť miloval ženu i dítě zároveň.

Nebezpečím pro ženu bezdětnou jest ješitnost. V moderní společnosti vídáme zvláště bezdětné ženy blýskati se nádherou toalet, které přímo ohrožují kapsu mužovu a které povrchního pozorovatele snadno svedou k nesprávnému úsudku o nich. Prázdné, neuspokojené srdce hledá pak náhradu v ješitnosti...

Ješitná, povrchní žena je největším nebezpečím muži, často jeho zkázou, ať už je bezdětná čili nic. Dost podivno, že často i bystří mužové nepozorují tohoto nebezpečí, a obletují právě ženy takové jako komáři světlo. Deklamují o panence v koutě, ale hledají a nacházejí pestrý, ale bezvonný tulipán... Kdežto ješitná povrchní žena hledá životní štěstí v nákladných věcech zevnějších, žena duchaplná má nároky mnohem skromnější, poněvadž její život je vyplněn jinak a mnohem lépe.

Cítí-li bezdětná žena zvláštní touhu po činnosti a není-li zaměstnána jinak, na příklad tím, že pomáhá svému choti v obchodě, živnosti atp., zbývají jí předem skutky dobročinnosti, jež přístupny jsou i ženám prostším. A vedle toho, možno-li, poklady umění a vědy, dnes přístupné každé volně myslící ženě.

* * *

A co nevěra v manželství? – Je to hnilobný kaz na krásném jablíčku a slovník šťastných manželů jí nezná. Nepatří ani do našich

úvah a jenom slovem můžeme o ni zavaditi, pokud jde o to, jak k nevěrným manželům má se chovati společnost.

Nevěra jest hřích a hřích miluje tmu. Skryje-li se tam, nevidíš ho, a nevíš o něm. Pak tedy pro společnost hříchu toho není.

Pokud jenom ta neb ona strana v manželství nevěru objevila, je tento hřích věcí interní a manželé ať se vyrovnají sami. Jen probůh nechodte s tím do společnosti, která nechce a nemůže býti vaším soudcem. Vystříhejte se hlavně veřejných skandálů, kterými nikdy nic nenapravíte, naopak věc zhoršíte.

Ani tenkrát, když hřích se objeví na veřejnosti, skandalisování té neb oné polovice nepomůže nic. Nelze dávat zde pravidla obecná, jelikož zvláštní případy jsou tak rozmanité a zavily, že každý pro sebe vyžaduje zvláštní úvahy, tolik jen možno říci, necht' jest uraženou stranou muž anebo žena: chovejte se důstojně a nedávejte citů svých na pospas veřejnosti, svěřující se se svým trudem jen osobám nejbližším a nejdůvěrnějším – a snad ani těm ne.

Podivná věc, že společnost na nevěru pohlíží shovívavěji, než by měla. Nevěře dokázané neměl by býti dovolen přístup do společnosti distinguované, a přece právě v té kvete ona dost bujně. Je to nedostatek mravnosti. Pojem nevěry je tam jako vosk a dá se formovati na všechny možné tvary; i cnota z ní na konec uděláš a velebí ji jako duševní sílu, která se dovedla emancipovati ze svého jha...

Za to společnost nižších stavů soudí o nevěře mnohem přísněji a někdy dokonce sama ji tresce.

A zase nedávej sluchu všelijakým nepěkným klepům a neobviňuj z nevěry, o kom důkazů nemáš. A kdo také může nevěru snadno dokázati, když se tak skrývá? Pokud tedy není bezpečné vědomosti o nevěře, společnost dobře činí, když si jí, to jest klepů o ní nevšímne!

* * *

O vdovách vezdy přísněji se soudilo než o vdovcích. Ani do Indie pro příklad choditi nemusíme a poukazovati na vdovy, které po

smrti svých mužů se upalovaly a snad ještě upalují, a jenom s citátem starého Gwazzy-Havlíka se spokojíme, jenž dí, že »ze všech jiných nejbídnější jest stav vdovský, v kterémžto netoliko ty, které větší svobůdky požívají a v něčem sobě spíše poodpustí, ale i ty, kteréž opatrněji a poctivěji sobě vedou, jednostejně vzdyckny od pomluvačů mnoho trpěti musejí a čím vícej nebohé hlavy své zavíjejí a v černém smutku ukryté chodí, tím lidé zlí více k posuzování a k vyhledávání jich některých nedostatků se vzbuzují. Rovněž chtějí-li, aby šíповé těch pomluvačův zlých jim škoditi nemohli, nechť mají se na pozoru, zvláště pak mladé... pamatujíce na ono propovědění, že vdova v rozkošech živa jest mrtva.« O vdovci nic podobného se nepovídá, leda že má jen polovici srdce.

Kdo vdovu běře, jakoby staré poctivice koupil na trhu: kdož ví, kdo v nich chodil? Dvoji starost prý musí míti ten, kdož sobě vdovu oblibuje: že ji musí nejprve z předešlého manžela obyčejů vyvazovati a potom k svým navazovati.

Společnost nemá žádné příčiny pohlížeti zvláštním nějakým způsobem na stav vdovský. Leda že ke vdově jest úslušnější uznávajíc její opuštěnost, tak jako k sirotkům. Tím spíše, zůstane-li vdova s dětmi v poměrech stísněných, pak nejen slušnost, ale i povinnost mravní káže ujati se jí. Běře-li si kdo vdovu nebo vdovce, je to naprosto jeho věcí a společnost si toho nevšímá.

* * *

Na konec několik rad, zahrnujících úvahy svrchu uvedené a aforismů po různu sebraných a obcování vzájemného se týkajících na vybranou:

Nezapomínej nikdy v choti své ctíti také dámu a nedovoluj si vůči ní žádné bezohlednosti a žádné surovosti.

Neurážej jejího jemnocitu žádným neslušným výrazem a žádnou nevhodnou narážkou. Nebud' domácím tyranem, před nímž všecko se třese.

Nesnáze svého povolání nepřenášej do rodiny.

Nezanedbávej svého zevnějšku a uprav svoji toaletu než zasedneš ke stolu. Platí to o muži stejně jako o ženě, která už k ranní snídani buď jako kvítek; a čím starší, tím v těchto věcech pečlivější.

Potěš svoji choť občas nějakou pozorností. Slav její svátek, narozeniny a hlavně výročí zasnub i sňatku. Tato slavnost však není slavností rodinnou, leč později jako svatba stříbrná nebo zlatá. – Přemýšlej sám, čím bys jí způsobil radost a nenásleduj příkladu onoho manžela, který dával své choti k svátku štůčku plátna, aby mu z ní ušila šest košil. Za to jiná pozorlivá choť dávala pod vánoční stromek svému muži jeho šest párů již nošených vypraných punčoch, ale zabalených do hedvábného papíru...

Nezlehčuj náklonnost a duševní snahy své choti, ale snaž se sám je sdíletí neb aspoň měj je v úctě.

Nedovoluj si nikdy urážlivých poznámek o své choti nebo jejich rozkazech, nejméně ve přítomnosti jiných nebo dokonce služebných.

Prokazuj jí při nejmenším tytéž úsluhy, které konáš jiným paním. Muž, který se shýbne, aby podal ženě předmět, který jí upadl; vstane, když ji vítá nebo pozdravuje; přenechává jí lepší místo; pomáhá jí do pláště; dává jí všude přednost; žádá ji za dovolení, než si zapálí doutník; jde jí naproti do divadla; předcítá jí atd. – (předpokládaje ovšem, že jeho povolání mu toto všechno dovoluje), – ctí svou choť i sebe stejnou měrou.

Slušné chování mezi mužem a ženou netlumí důvěrnosti jejich lásky, nýbrž upevňuje ji a zušlechťuje.

Ve společnosti se manželé nehádejte ani v žertu, – snadno přejdete v hádku opravdovou. A jako nebudete k sobě příliš něžni, tak zase nebuďte k sobě nápadně bezohledni.

* * *

Žena buď k muži stejně pozorná, jako jsi byla k němu, dokud byl tvým ženichem. Zkoumej nejdříve, čeho si přeje on, pak teprve, jaké máš přání sama.

Urovnávej mu cestu jeho života a usnadňuj mu jeho povolání, kterým se stará o rodinu. Jeho pokoj a pracovna buď mu nejpohodlnější, nejpříjemnější.

Stará je pravda, že cesta k srdci mužovu vede jeho žaludkem. Dbej tedy, aby měl nejen dobré, ale i klidné obědy a večere.

Hleď, aby každé společné jídlo bylo rodinnou slavností, tak, aby se muž na ně mohl těšit, nehubuj při tom ani na děti, ani na služebné, zaváděj hovor na věci příjemné a čiň vše, aby tato chvíle byla mužovi z nejmilejších. A hleď, aby měl klid i po obědě.

K nevinným libůstkám svého chotě buď shovívava a přívětiva.

Vůči služebným zachovávej jeho autoritu a ve věcech důležitých odvolávej se na něho.

Známým a přátelům nikdy nedávej znáti rozpory a neshody mezi ním a tebou; vůči nim hladina tvého manželství buď vždycky klidná a lesklá jako zrcadlo. Dětem zvykej, aby názor a vůli otce svého pokládali za nejvyšší instanci! Ale otec hleď, aby jeho názory i vůle byly podle toho tak, aby nebylo třeba dítě do úcty nutiti.

Jako žena nikdy nic před chotěm neskrývá, tak i děti vede k naprosté upřímnosti vůči otci. Sama i děti snášejte tisíckrát raději otcův hněv, než abyste mu cokoli chtěli zamlčeti. Napomenutí, které nelze opakovati dosti často. Žena nedělej muži žádných výstupů a nevzdoruj. Buď každé chvíle hotova odpouštěti a podej sama ruku ke smíru i tenkrát, když jsi přesvědčena o svém právu. Ženina nejkrásnější vlastnost je добрota srdce.

Měj vždycky kdy pro svého chotě. Dáváš-li přednost záležitostem veřejným, nediv se, že bude tě zanedbávati. Žena, která hlásá reformy života domácího a manželského a doma nedovede udržeti pořádek, je paskvil na ženu. Taková ať se vůbec nevďává.

Žena dávej společnosti mužově přednost před jakoukoli jinou, procházce s ním před každou jinou zábavou.

Nevydávej nic bez jeho vědomí, ovšem mimo nezbytná drobná vydání domácí, kterými ho ani neobtěžuj.

Jako nebudeš kontrolovati jeho korespondenci, tak neprohlížej mu kapsy a nehrab se mu v jeho papírech. Je-li spisovatel, nečti mu

jeho nedokončené práce, leda že by tě požádal o tvoje spolupracovnictví.

Pěstuj společenské styky, pokud choti tvému nejsou na úkor; je-li on sám nespolečenský, hled' přiměti jej ke společenským závazkům, jako k nezbytným návštěvám, jen mírnými slovy a opatrnou domluvou.

Nesnáze společenské doma vezmi na sebe a choti svému přenech při tom jen zábavu.

Jednej tak, aby jeho dům byl mu vždycky jeho hradem a přístavem.

* * *

Králem domu jest muž, ale žena jeho korunou. Ženy, kterým nerozumíme, bývají často ženy nerozumné.

Mysli si, že jsi šťasten v manželství, a budeš jím.

Žaloby a stížnosti na chotě vůči osobě třetí jsou prvním krokem k nevěře.

Neustálé popichování bolí často více než vážné poranění.

Každé zevní zanedbání má za následek vniterné ochlazení nebo jest samo jeho následkem.

Mužové často neradi projevuji svoji náklonnost zevní okázalostí, ale ženám láska bez důkazů něžnosti není láskou. Nedávno anglický jakýsi soudce rozhodl, že žena má právo žádati na muži nejméně tři hubičky denně. Řiďte se dle toho, ať vás na konec nezavrou.

* * *

Poznámka. Budiž nám dovoleno dodatkem ke kapitole [XIII. Staří, mladí a stáří](#) citovati ještě přednášku prof. dra K. Chodounského, na vrchol zajímavou a k našemu tematů se odnášející: »O příčinách trvání a zániku života«. (Zvl. otisk z Věstníku V. sjezdu českých přírodozpytců a lékařů v Praze 1914, u dra Edv. Grégra.)

ČÁST DRUHÁ

XIX. Žena a muž

Žena a její inteligence. – Styk se ženou. Společnost bez ženy. – Vliv ženy. – Přátelství ženy a muže. – Krása mužská. – Obcování se ženami. – Ješitnost a zvědavost žen i mužů. – Vrtošivost. – Mladý muž a dívka.

Není zapotřebí býti minnesängrem a pěti chválu ženy jako své doby německý mistr Frauenlob, za kteroužto pozornost ženy mohučské k hrobu ho nesly jako kanárka – v dnešní době ženské emancipace obecně se ví a uznává, že žena jest jednou z obou stránek lidství – nelze již ani říci druhou, aniž rubem, zatím co my mužové představovali bychom líc. Ještě snad jenom hlasovací právo, trochu toho panství v rodině a na konec i svým dcerám dáme po bok šavli a na rameno těžkou ručnici – a rovnoprávnost bude ve všem všudy. O rovnocennosti však už dnes jsme přesvědčeni a proto otevíráme ženám vrata všech možných škol, necháváme ženy žítí podle jejich chutě – a ctíme v nich jako v matkách a vychovatelkách nových pokolení ženu daleko více než ony samy sebe.

Třeba tedy předem nepochybujeme o rovnocennosti obou těchto stránek lidství, přece jest nám poukázati hned tuto na jisté rozdíly, podmíněné stránkou fyziologickou, které přece tady jsou.

Kdežto žena je povahou spíše trpna, je hotova milovati, obětovati se, chce ošetřovati a učiniti muže šťastným, činný duch muže chce býti učiněn šťastným, chce přijímati, býti ošetřován a milován. Činný muž miluje doma klid a pokoj, aby se mohl venku oddati činnosti, trpná žena zase je neklidná, pohyblivá, nakloněná k intrikám; muž po bojích, zápasech a starostech veřejných rád se oddává domácímu klidu, kdežto žena nevidí v domácnosti téhož přístavu, majíc hlavní svou snahu v tom, jak muže upoutati.

Činí to všemi vrozenými ctnostmi svého pohlaví, jako jsou trpělivost, péče a starostlivost, neúmorná píle a neunavnost, něžná

ohleduplnost, soustrast, úslužnost a schopnost trpěti, a nezištné vlastnosti ženského srdce i rozumu, které zahanbují muže, kdykoli si uvědomí svoji netrpělivost nevázanost a bezohlednost, svůj sklon k násilnictví, tyranství a nestřídmosti. Žena okouzluje prudkého, panovačného ducha mužova svou poddajností, cudnou oddaností a láskyplnou něhou, přirozeným důvtipem, mravním smyslem, a estetickým taktem, který dovede vycítiti nejjemnější odstíny ve všech možných okolnostech života a jímž dovede se vyhnouti vši disharmonii neb obnoviti harmonii porušenou.

Na ženu vzdělanou přenáší se duševní vymoženosti mužovy asi tak, jako na Japonce náhle přenesla se kultura celých století.

Všecky ty uvedené vlastnosti ženy působí, že hlavní pole její práce je činnost domácí, vedení domácnosti a výchova dětí, pole, které nešťastným povídáním o vařečkách a o spravování punčoch ženy samy sobě zlehčují, nejsouce si vždy ani vědomy jeho velikého významu a důležitosti.

* * *

Co se týká inteligence obou pohlaví, budiž nám dovoleno citovati následující odstavec, osvětlující jistou měrou jejich rovnocennost.

Anglický psycholog Michael West zkoumal vědecky duševní schopnosti mužů porovnáváje je s inteligencí žen (Pearsons Magazin 1913) a navazuje na psychologická studia nizozemských učenců Heymanse a Viersny, kteří na podkladě rozsáhlé indukce a četných experimentů usoudili, že »žena je snadno vznětliva, impulsivní, soucitná, nábožensky citlivější, taktní, nezištná a méně chtivá peněz, nekritická, málo ctižádostivá a ne přesná v rozpomínce na to, co četla.« Podle přemnohých pokusů ať žen pokud se týká jemnosti, daleko předčí hmat mužů, také daltonismu podléhá 1 % žen proti 4 % mužů. Tato ostrá vymezenost smyslů přibližuje ženu k prastavům primitivního člověka, který byl nucen v boji o život spoléhati na své smysly a tím je nad míru zdokonalil.

Mimo to lze podle síly tepu a dechu dokázati, že u ženy je silněji vyvinut smysl pro pocit radosti i žalu, než u muže. Žena méně

přemýšlí, vždycky více spoléhá na svůj cit a stojí tedy citověji nad mužem.

West zkoušel a zkoumal zejména paměť u obou pohlaví. Jsou dva druhy paměti, praví, a to paměť pro bezvýznamnosti, pro nahodilosti, bezděčná slova, čísla a pod., podruhé paměť pro myšlenkovou spojitost. West dal čísti několika stům osob určité místo z časopisu, jež obsahovalo množství různých myšlenek, načež zkoušel, co kdo z údajů oněch podržel. Ženy zapamatovaly si výslovně méně a při tom věci bezvýznamnější než mužové. Zkoušel-li však tytéž osoby, dávaje jim zapamatovati si řadu náhodně sestavených slovíček, projevíly převahu zase ženy. U těch bylo množství zapamatovaných slov takorba až dvojnásobné.

Srovnávaje mohutnost rozumovou a výsledky duševní práce u obou pohlaví, dal West počítati 500 ženám jisté příklady početní. Úloha byla vyměřena na průměrnou dobu 5 minut. Výsledek zkoušky byl tento: 10 žen rozřešilo za 5 minut 3 příklady, 20 žen 3 $\frac{1}{4}$ příkladu, 30 žen 3 $\frac{1}{2}$ příkladu, 45 žen 4, 50 žen 4 $\frac{1}{4}$, 60 žen 4 $\frac{1}{2}$, 70 žen 5, 60 žen 5 $\frac{1}{2}$, 50 žen 5 $\frac{3}{4}$, 45 žen 6 $\frac{1}{2}$, 30 žen 6 %, 20 žen 6 $\frac{3}{4}$, 10 žen 7 příkladů. Křivka duševní výkonnosti probíhala tu tedy dosti rovnoměrně; nebylo tu právě ani příliš dobrých, ani příliš špatných výsledků. U mužů však byl rozdíl daleko nápadnější: nejšpatnější výsledek byl pouze jediný, typicky nejlepších výsledků bylo devět. Dle toho průměrné nadání žen jde střední cestou a nejhloupější žena jeví se tu býti chytrější než nejhloupější muž. Za to zůstává ženě uzavřena možnost výsledků zvláště výborných a mimořádně vynikajících: nejchytrější žena zůstává za nejchytrějším mužem.

Zajímavo, že také škola anglická, pokud je tam zavedena koedukace, vykazuje tytéž výsledky. Průměrně poskytují dívky lepší práce než hoši, zejména v oboru literatury a věd, tedy v oborech, kde je značným součinitelem paměť. Ve vynikajících výkonech stojí však silně za výkony hochů a myslím, že i zkušenosti našich českých paedagogů s tím souhlasí. Anglický učenec dospívá k těmto resultátům: nelze schvalovati v moderním zápase pohlaví, zápasí-li žena s mužem tam, kde jí už příroda zjevila jistou slabinu,

ale že se má vynasnažiti, aby zjemnila, zbystřila a vzdělala to, co jest jí přirozeně darem nejvlastnějším, citovost a smyslovost, a aby se svéprávně uplatnila ve světě na podkladě svých zvláštních darů přirozených. (Český Svět 1914.)

* * *

Ale však o to tu neběží, nýbrž jenom o styk se ženami vůbec, který rozhodně jiný jest než styk s muži, prostě proto, že žena jest jiná než muž, byť nikoli a nijak inferiornější, třeba se mužům někdy tak líbilo. Ani svrchu uvedené pokusy, ač ukazují v inteligenci rozdíl, nedokazují ještě méněcennost ženy, spíše jen různé stránky její inteligence. Ale jest otázkou, třeba a možno-li vůbec tu rovnost provést až do těch nejposlednějších důsledků a nebude-li lépe, zůstane-li každé pohlaví při té úloze, kterou příroda mu sama udělila, jak míní West: ženě aby zůstal vznešeným ideál matky, jenž vysoko ji povznáší nade všechny práce mužovy (čímž není řečeno, aby zůstala pouhým, abych tak řekl, rozmnožovacím strojem lidského pokolení) a muž aby byl nadále jejím ochráncem v tomto jejím velikém úkolu tak, aby mohla klidně konati velké svoje dílo, směřující vezdy k udržování lidstva.

Co je lidská společnost bez ženy? – Květina bez vůně a barvy, moře bez vody; dojista nejnudnější, jakou si lze myslit, ač-li vůbec to, čemu říkáme společnost ve smyslu francouzského »monde«, bez ní kdy by se bylo vyvinulo. Kdyby svět státi mohl bez žen, naše obcování nebylo by ničímž. A byl pessimistou i mysogynem středověký filosof, který napsal, že »není v světě horší věci, jako žena, jakkoli dobrá a že lepší jest zlost muže nežli dobrota ženy«.

Ženě jsou vrozeny jisté vynikající vlastnosti, které z ní činí Aristotelova »společenského tvora« mnohem více, než jím jest muž. Bohatý, všestranný život citový, často tak silný, že bezděky dere se na rty tak, že působí přímo, má za následek roztomilý dar výmluvnosti, často až překypující; tím dovede žena neúnavně rozprávati myšlenkový postup a půvabná její povídavost podává neustále nové zdroje zábavy. K tomu přistupuje jemný smysl pro

slušnost a vrožený takt, »zdvořilost srdce«, pocházející rozhodně spíše ze zásoby citu než z rozumu. Tím vším stává se žena sama sebou středem společnosti, citem svým jest její světlou stránkou a styk s ní zušlechťuje muže, hlavně mladé. Že míníme tady ženu kulturní, rozumí se snad samo. Společenské katechismy vůbec nepíší se pro Papuány.

* * *

Vliv ženy roste úměrně se vzdělaností, a nelze jej popřít ani vůči muži prostému. Dělník, kterému o polednách žena s děckem na ruce jedné, košíkem ve druhé, přináší oběd, nebo který v neděli odpoledne vychází s ní »za bránu«, docela jinak pojímá život, nežli svobodní jeho druhové, kterým seděti za hospodským stolem je vrcholem požitků. S jakým napětím očekává nově založená kolonie v dálné cizině příchod prvních žen, jimiž teprve neznámá dosud osada vstoupí v řadu kulturních institucí! Jen některým z mužů budou příchozí náležití, ale i z ostatních polodivochů učiní ženy lidi.

Vznešená úloha ženy i ve státě kulturním je tatáž: žena náleží rodině nebo má jí náležeti, ale při tom i nevědomky vykonává kulturní úkol svůj ten, že zastupuje všechno ušlechtilé, krásné i dobré, což jsou přece vůdčí zásady všech žen, nikoli jen vdaných.

K vykonání tohoto úkolu je zapotřebí vedle praktického a zdravého ducha předem dobroty srdce, neboť jenom ze srdce vycházejí velké t. j. dobré a užitečné myšlenky, nikoli z fantasmie bytí sebe skvělejší, a nikoli z toho, co činí ženu jak říkáme zajímavou. Nejzajímavější je žena ovšem tenkrát, ukazuje-li se vždy taková, jaká jest, přirozená, bez přetvářky a koketerie a bez líčidla, ať ve smyslu vlastním anebo přeneseném.

Arci že žena může a má ukázati, co vzděláním a sebevýchovou dovedla učiniti z toho, co příroda jí dala a to jest pak výrazem jejího duševního života. Pojí-li se s tím trochu přirozeného vtípu a vroženého humoru, pak je žena mnohem více nežli zajímavou.

Důkazem společenské touhy a potřeby žen jsou stále se množící útulky ženské a »domácnosti«, kdežto podobných ústavů pro družné žití starých mužů nestává. Snad také proto, že muž po stránce hospodářské je nezávislejší. Také dívčí přátelství často velmi tuhá a předcházející obyčejně mladou lásku, náleží do této rubriky.

Otázka, je-li možné upřímné přátelství mezi mužem a ženou, zůstává asi stále otevřena a budou vezdy lidé, kteří budou tvrditi, že ano, jiní, kteří přátelství toho nezakusili, že ne. Záleží u každého na okolnostech, ale jsou-li skutečně případy přátelství takového, není tedy pochyby, že možné jest. A není opravdu příčiny, proč by nebylo, předpokládaje bezvadné karaktery na obou stranách. Nejen že za okolností těch musí muž i žena býti schopni vroucího citu, ale musí umět cit ten také ovládati. Přátelství vzniká většinou ze souhlasu názorů a náklonností a přijímá svoji potravu ze souladu charakterů, někdy i společných zájmů, kdežto láska spojená s vášní hledá právě naopak obrazotvorností stejným časem pracující nejdříve doplnění vlastního já. Zvláště milující žena může dobře býti přítelkyní jiného muže, poněvadž je chráněna vroucnějším citem.

Tak řečená přátelství mladých lidí, jinochů a dívek z mladých let sotva lze pokládati za přátelství v pravém slova smyslu. Buď on aneb ona měli při vzájemných stycích ještě jiné zájmy, které ochladnou, když poměry se změní, to jest, když on se ožení neb ona se vdá... Nynější koedukace zvláště na školách vysokých a z části i středních jakož i časté styky při sportech mnoho na této věci změnily, a bylo by třeba dokázati, slouží-li tato kamaraderie zvláště mladým dívkám vždy jen k dobru. Stávat se někdy, že mladík příliš častým a namnoze důvěrným stykem s dívkami ztrácí úcty k nim a dívky, v touze co nejvíce se přizpůsobiti svým přátelům odkládají svou dívčí hrdost a stávají se buršíkósními.

Názory o přátelství mezi mužem a ženou, snad lépe řečeno mezi jinochem a dívkou, podléhají změnám dosti častým, dobou i místem. Ještě do nedávna uzavírala se taková »přátelství« jenom na výletech, při společenských hrách pod širým nebem a na procházkách, za blahovolného i přísného dozoru matek i otců, dnes

děje se tak v posluchárnách universitních, na tennis-groundech, ba i v šermírnách, a bez dozoru matek neb otců. Tak u nás – jinde volnost mladých lidí ještě bývá větší, jako v Anglii a v Americe. Anglickému děvčeti popřává se ve společnosti velká míra volnosti zejména proti děvčeti francouzskému, kdežto Angličanka jako žena vede život mnohem vázanější než Francouzka. Zejména mladé Angličanky užívají všech těch svobod, kterých vyžaduje zájem o zdraví a výchovu tělesnou a názory ty šíří se teď i u nás. V Anglii však přísně při tom dbají, aby hranice mravnosti nijak nebyly překročeny.⁵⁶

Společenský katechismus anglický vůbec ve mnohém liší se od našeho, který se vyvinul spíše dle vzorů francouzských, nám bližších. (Srov. Úvod dílu I.) Neomezená svoboda mládeže má v Anglii svou protiváhu v přísných zákonech společenských, jimž zvláště chlapec podléhá již velmi záhy. Nám připadají zákony ty ve mnohém malicherny, příliš stejnoměrný a nudný, ale nelze jim upřítí výchovného vlivu. Podrobiti se tomu, co gentlemenovi je předepsáno, mnohonásobné ohledy při jídle, pozorlivé oko, jímž jest chlapci sledovati rodiče, sourozence a návštěvníky, večerní toaleta, které musí dbáti třeba unaven, a mnohé věci jiné tvoří účinný korektiv přílišné samostatnosti a přílišnému sobectví. Také podřízenost nejen rodičům, ale i starším sourozencům mravem předpisovaná tlumí neustále překypující pocit vlastní individuality. Právo nejstaršího ve velkostatkářských rodinách anglických přeneslo se do všech vrstev, činících nároky na správnou výchovu. Starší bratr i sestra mají tam vždycky přednost, čest připravovati a podávati čaj náleží nejstarší sestře atd.

V Americe smějí mladí lidé obého pohlaví beze vší závady konati si navzájem návštěvy, choditi do divadla, hostince, podnikati výlety a vycházky, aniž kdo se nad tím pozastavuje. Američané tvrdí, že při větší volnosti a větším sebevědomí na obou stranách vzniká také

⁵⁶ Ve Francii ještě do nedávna společné veslování dívek s jinochy dívku vážně kompromitovalo.

větší úcta vzájemná, ačkoli mám za to, že tato úcta může kvésti i bez těchto prostředků, někdy asi přece jen nebezpečných.

* * *

Kdežto muže nejdříve zaujme tělesná krása ženy⁵⁷ a krásné ženy vždycky těší se pozornosti všeobecné, nelze říci, že by krása mužská ženy nadobytěj vábila, ba jsou případy, že mužský krasavec vzbuzuje v ženách i jistý odpor, jakoby cítily, že krása tělesná jest jenom jejich doménou.

»Znám jinochy postavy Antinoa,« píše Knigge, »kteří přes to nemají štěstí u krásného pohlaví a naproti tomu muže tváře skoro škaredé, kteří u žen vzbuzují zálibu a zájem. Důvod také nespočívá v tom, že by dávaly přednost chytřejším a vtipnějším, aniž ve větším anebo menším lichocením a dvoření; jest však jiný způsob, kterak jednati se ženami, jemuž člověk může se naučiti toliko sám ze sebe; a kdo tomuto způsobu nerozumí, nechať je vyzbrojen všemi vniternými i zevními přednostmi, - nepořídí nic. Jsou mužové, kteří příliš zneužívají daru líbiti se ženám, kterým se svěřují dospělé dcery, kteří každé chvíli i nají volný přístup k dámám a vzbudili o sobě pověst, že jsou »sans conséquence«, jimž se dovolují nejvolnější vtipy, však často po té pozdě lituje se toho, co jim všechno bylo dovoleno. Zneužívání však neruší dovoleného užívání onoho umění. Slabý nátěr ženské jemnosti, která však nesmí přecházeti v nemужnou slabost; ochoty, které nesmí býti tak veliké, a tak znatelné, aby byly nápadny nebo vyžadovaly oplaty, ale ne tak tajné, aby nebyly ani pocítěny nebo přehlíženy; malé jemné pozornosti, za které sotva možno děkovati, které tedy poskytují práva, aby se zdály naprosto bez nároků, jimž však přece bývá

⁵⁷ To ovšem na první pohled a bylo by truchlivo, kdyby jiných vlastností muži na ženách sobě nevážili. Starý spisovatel o tom poučuje říka: »Slušit' též i takovým paním toho povážiti, že by muži nebyli tak schopní a volní k ctění jich, kdyby ony též zase, obývajíce s nima, k nim se tak, jak na ně sluší, nechovaly a mužům se v dobrém zalíbíti nehledaly. K čemuž obzvláště potřebí toho jest, aby stydlivé, uctivé, dobrotivé byly a mnohé nemluvily.« (Gwazza-Havlík.)

rozuměno a jež bývají oceněny; jakýsi druh mluvy očí, velmi se lišící od pouhého flirtu, kterou jemné a cituplné srdce chápe aniž třeba ji překládati ve slova; nikdy nevyslovené jisté tajné city; volný srdečný styk, který nesmí se nikdy zvrhnouti v drzou, sprostou důvěrnost; chvílemi jemná těžkomyslnost, která však nepůsobí nudu; jakýsi románovitý vzmach, který neupadá ani v přesládllost, ani dobrodružnost; skromnost bez nesmělosti; neohroženost, odhodlanost, a život bez bouřlivých způsobů; tělesná obratnost, dovednost, svižnost, příjemný talent – to myslím, jest asi to, co by se ženám na nás mohlo líbiti.

Nejlépe ženy samy dovedly by říci, co se jim na mužích nejvíce zamlouvá a jenom ony dovedly by analysovatí podivnou horlivost, se, kterou pronásledují na př. vlasaté umělce, třeba ani ne velké herce, kteří nevynikají nad prostřednost docela obyčejnou, ba i divoké Ašanty, kteří přicházejí se ukazovat do velkých měst. Je-li to i zde pocit potřeby nějaké ochrany a přesvědčení, že muž ten by byl schopen tuto ochranu poskytnouti? Pocit tento je prý dán i ženám, které mají dosti síly energie, aby chránily se samy. Proto známý sklon k championům v boxu, k výkonům atletickým i ke dvojímu suknu, za nímž má býti síla a odvaha, proto jistý odpor vůči mužům slabým, chatrným tělesně, jež nesmíme zaměňovati se soustrastí s nemocným a raněným, které žena dovede ošetřovati až k sebeobětování. Síla a činnost je to, která ovládne ženu více, než krása mužská, nechať se pak projadřuje jakýmkoli způsobem, dokonce i v silné hýřivosti. Jen když vypadá jako výraz schopnosti poskytnouti ochrany ženě, od přírody slabšímu pohlaví, přese všechnu emancipaci a rovnoprávnost.

Gentleman nebud' nikdy na svoji krásu domýšliv anebo nehled' nijak ji uplatniti, obdařila-li tě příroda tváří Apollonovou; nesmíš o ní takořka ani vědět. Nic není i ženě odpornějšího a směšnějšího nad krasavce, který se sobě neustále obdivuje kde v kterém zrcadle a shlíží v tabulích výkladních skříní. Kapesní zrcátko sloužič mužům jedině na to, aby si nenápadně prohlédli, když toho je třeba, mají-li v pořádku kravatu a límec je-li náležitě čistý, víc nic. Za to

nepozastavíme se valně nad tím, když dáma i mimo svůj budoár užije kapesní labutěnky nebo zrcadélka.

* * *

Chceš-li získati přízeň ženy jedné, nesmíš se stejným časem a na tomže místě dvořiti i druhé, neboť žena nesnese falešného citu. Odpustí malou nevěru, která muže učiní snad i trochu více žádaným, ale chce, aby to, co jí muž povídá, pro ni skutečně také cítil, a to jenom pro ni. Jakmile pozná, že totéž podává i jiným, je veta po její přízni.

Každá žena chce sama býti obdivována, ať pro svoji krásu, nebo svoje vlohy a tedy nemile nese, chválíš-li za její přítomnosti její sokyni, stejných nároků jako ona.

Není vždy snadno určití, proč chce žena býti velebena a na čem si zakládá a musíš vypozerovati, je-li to půvab anebo prostota, krása nebo nevinnost, duchaplnost aneb učenost, a podle toho se pak řiď. Všecky ženy rády se baví a muž, který je bavit dovede, byť sebe prázdnějšími slovy, jest jim nezřídka milejší, než muž vážný, důsledný a zasloužilý, který uvažuje každé slovo. Odtud také obliba prázdných hejsků v dámských kruzích. Nejmilejší zábavou obyčejné, prostřední ženy jest její vlastní chvála, zejména je-li zabalena v jemné, lichotivé roucho.⁵⁸ Žádnou ženu neurazíš vybranou poklonou, ani matrona ctihodného stárí se nepohněvá, řekneš-li jí, že ušlechtilá její tvář dosud připomíná její mladistvou krásu. Přese všecky rozumné domluvy mnohá ráda dělá se mladší než jest; pamatují se na svoji starou tetu, dceru generála, která v 78 svých letech tvrdila, že jí je 70. Jenom proto, nechceš-li nerozumnou ženu uvéstí v nemilé rozpaky, po stárí se jí neptej. Zvláště dámy neprovdané v této příčině jsou lehtivy, z důvodů konečně na snadě jsoucích ([viz kapitola XIII. Staří, mladí a stárí](#)).

* * *

⁵⁸ »Můžeme tomu věřiti, že není nástroje příjemnějšího k zbuzení a dojití u žen milosti jako o chválách a hodnostech jejich rozprávěti.« (Gwazza-Havlík.)

Ješitnost nemusí muži ženám záviděti, jsou ješitnými stejně, třeba že zase v jiných věcech.

Právě tak neprávem vyčítá se jenom ženám zvědavost a jest asi stejně mnoho mužů, kteří by chtěli nové věci z devátého ponebí slyšeti. Aspoň poměrně, neboť pro svoje povolání a zaměstnání muži nemají na zvědavost tolik pokdy. Ale starý mládenec, který nemá co dělat než klepy shánět, je nejhorší starou babou. Jen si všimněte, jak v kancelářích, v dílnách, ve sborovnách, v kavárnách staří mladí uši natahují, kde se co nového povídá. Ženská zvědavost jenom proto více kvete, že ženy mají více volného času, aby chodily se dívat do umrlčích komor na mrtvoly a poslouchat do porotních síní přelíčení. Paní domovnice a služky kdyby opravdu pracovaly, nesháněly by se po novinkách a tajnostech nájemníků.

Žena, která má vážné starosti a které práce ať domácí ať mimo dům nepopřává oddechu, není zvědava a dovede také spíše zachovávat tajemství jí svěřené. Nesluší posuzovati ženy vůbec jenom podle určité kategorie jich.

Vrtošivost či slovem méně správným rozmarnost jest nepěknou vlastností ženy, ale dbáti jí dlužno. Ženský pláč, babí hněv a psí kulhání nemá dlouhého trvání. Omlouvá ji neb aspoň vysvětluje slabší konstrukce tělesná a větší dráždivost. Vždyť vůbec »ženské nemoci dají se jen uhodnouti«. Ani krásná žena nesmí býti rozmarná, chce-li zůstat, půvabnou, neboť vrtoch kazí veškerou její roztomilost. Rovnováha duše jediná jest krásná, učí snášeti bolest a trud a jest jediné vznešená. Proto, jakož i z toho důvodu, že při rozmaru běží z pravidla jen o podřízené věci, drobnosti, zhusta naprosto nepatrné, tím méně sluší vrtoch mužů.

Záleží-li vám však na vrtošivé ženě, nezbude lež snášeti její přechodné návaly, ale střežte se blížiti se jí ve chvíli, kdy si vás nepřeje nebo nepovažujte se vtipem aneb i soustrastnými slovy rozmar uklidniti vyčkávající až uklidní se sám a žena pak snad ocení vaši šetrnost a bude hleděti napravití svoji chybu.

Jsou ženy, které dovedou býti opravdu roztomilé, jsou-li veselé myslí, ale běda, přijdete-li jim do cesty ve chvíli, kdy je tato dobrá

míra opustila. Pak dostane svůj díl choť i děti i služebnictvo a kdokoli jiný. Ale brzo po té obloha se zase vyjasní a milostivá září roztomilostí znova. »Klidného manželství« s nimi není.

Jsou ženy, které rády dráždí. Vědí, že to neb ono není vám příjemno a dělají nebo povídají to přece, nikoli snad vždy ze zlé vůle, ale snad jenom z vrtochu. Zachovejte obzvláště klid a trpělivost, pak přestanou a v jiné chvíli nahradí rády tu svoji zlomyslnost zvýšenou dobrotou. Nechte jim jen pro tu chvílku aspoň zdání vítězství, jako ve všech drobných rozporech s nimi, ale nikdy jich neponižujte, toho ješitnost jejich nesnese.

Pomsta ženy prý je hrozná, jakož vůbec zloba slabšího vždy je krutější nežli pomsta každého silnějšího tvora. »Není věci v světě těžší nad tu, jako když jednou žena o někom zlé domněni v mysli vezme a na něj zanevře, nemůže té nechat, z mysli pustiti.« (Gwazza-Havlík). Snad že slabý rád ukáže sílu tam, kde konečně naskytne se mu příležitost a kde může povaliti silnějšího, ale myslím, že vzdělanost zejména do vrstev žen postoupila tak daleko, že přese všecku sladkost přenechávají i ony pomstu Bohu. K šlechetné mysli nemá pomsta přístupu a žena ve své podstatě je šlechetná a dobra, cituplnější a tudíž ve mnohém lepší než muž. Mám za to, že mnohý z nás mužů spíše a častěji pocítil pomstu muže nežli pomstu ženy, která raději nedává na jevo, že se trápí a tím křivdu splatí nejlépe.

* * *

Mladí mužové buďte opatrní ve styku s dívkami a odvažujte svoje sladká slova. Nic snazšího, nežli že nezkušené děvče vezme vaše povídání za bernou minci a myslí nejinak, nežli že se o ní ucházíte. Srdéčko takového děvčete je pak jako věchet slámy a vzplane za krátko. Hejsek toho nepozoruje nebo pozoruje-li, je příliš lehkomyšlný, aby pomyslíl na následky, ba chlubí se ještě svými výsledky. Nebo spoléhá na to, že nikdy nic neřekl o příštím sňatku, ale to pak nic nemění na sklamání nezkušeného děvčátka, u něhož láska zapustila zatím hluboké kořeny. Nezapomínejte, že

běží pak nejen o dívčino štěstí, ale také o její čest. Svůdcové, kteří i tuto děvčeti berou, patří již před soudnou stolicí.

Na druhé straně, mladý muži, střež se styku všech svůdných žen, které ukládají o tvoji čistotu tvoje zdraví, a tím i o spokojenost a štěstí čeho tvého života... Od takových společností uchrání tě předem pevné předsevzetí a silné zásady, pak styky se ženami ušlechtilými a ctnostnými, nejvíce však vzpomínka na tvoji matku.

* * *

Byla jednou žena zlá, Sokratova Xantippa a celé věky nemohou jí toho odpustit – ostatně okolnost pro ženy jen lichotivá, poněvadž dokazuje toliko, kterak na dobrotu ženy jsme zvykli. Staří spisovatelé hrozné věci vypravují o této manželce, že šaty z těla ubohého mudrce trhala, škopíčky vody mu chrlila na hlavu, stoly a stolice ve zlosti kácela atd. Sám její syn Lamproklos nedává jí vysvědčení valně lepší. Nehledě k tomu, že také o Sokratovi všelicos se vypravuje, zejména že pro svoje mudrctví nic o domácnost se nestaral – nestalo se nikdy, aby muž bil ženu ubohou, starostlivou a potom nádobí a nábytek třískal? Co všecko se děje, když muž se opíjí pod obraz boží a takový sotva asi náleží do řady mužů dobrých. Jsou-li tedy zlé ženy, jsou i zlí mužové a sotva se klameme odhadující, že těchto je víc než oněch.

Nejmocnější zbraň, kterou žena vládne a kterou také nejčastěji vítězí nad chotěm a mužem vůbec, je láska a dobrota srdce – nikoli slabost! – zbraň stejně silná jako ušlechtilá, které žena nikdy nemá odložit. I když choť nebo milenec jí křivdí, nedávej se žena strhnouti k zuřivosti jako sufražetky – už proto, že jí to nikdy nesluší. Však až nával hněvu nebo nevole muže přejde, zůstane ona přece vítězem, tou svojí dobrotou a láskou.

Thematem velice lákavým je studium postavení ženy u rozmanitých národů i v různých dobách; není mi však možno zabývat se tím ve svých letmo skizzovaných úvahách.

Literatura o tom je ohromná, právě tak jako o otázce, řečené ženské čili o ženské emancipaci, o níž přece budiž mi dovoleno

učiniti malou poznámku, aniž odvažuji se se pouštět do rozboru věci, která vyžaduje studia mnohem hlubšího než jí mohu věnovati já, laik.

XX. Žena a muž (Dokončení)

Emancipace; jen několik poznámek. – Vystupování ženy. – Titul ženy. – Muž. – Krása ženy. – Gwazza o líčení žen.

Pro povrchní orientaci budiž uvedeno, že hlavní složky moderního hnutí emancipačního jsou:

1. úsilí o uvolnění individuální s praktickým požadavkem neobmezovaného vzdělání pro ženy;

2. sociální a ethické s požadavkem přístupu ke všem povoláním a oborům lidské práce, odstranění dvojí morálky, nuceného celibátu, prostituce;

3. politické, bojující za právo volného sebeurčení ve státě, tedy volební právo, změny některých zákonů;

4. rodinné, snažící se o mravní a právní rovnost v rodině, nezávislost hospodářskou a rodičovskou moc. (Srv. Ottův Nauč. Slovník XXVII. 806.)

Vrcholí tedy ženská emancipace ve snaze učiniti ženu samostatnou, nezávislou na muži a schopnou vlastního výdělků.

Nechce se snad moderní žena vdávat? Kdyby to bylo jejím ideálem, za kterým poněmhu měly by jako za nejvyšším tíhnout ženy ostatní, pak by v ní musil pohasnouti všecken ten mohutný pud, který ji žene k mateřství a k zachování lidského pokolení.

Spíše asi moderní ženě nedostává se vždy možnosti zaopatřiti se vdavkami, a proto je nucena pomýšleti na samostatnost více shodou okolností zevních než z pudu vnitřního. Zevní tyto okolnosti netkví asi v statistickém přesunutí poměru mužů a žen, jež zůstává stejný, aniž ve stoupající drahotě, která zase má za následek stoupaní mzdy a služného. Jednou ze příčin ženské emancipace, byť i ne přímých, ale nepřímých silných je dojista také militarismus se svými nesmírně rostoucími potřebami, jež ubírají mladým mužům majetnost na jiných stranách a tím i možnost založiti vlastní rodinu.

S odstraněním militarismu odpadne i jedna ze hlavních námitek protiemancipačních, že totiž žena nejsou schopna nositi zbraň, nemůže žádati stejného práva s mužem: ženy budou se hojněji, dříve a lépe vdávat a snad celá otázka pozbude svého ostří. Neboť hospodářské příčiny emancipace jsou stále nejsilnější.

Dokud však militarismus je nutným, nepomůže nic a žena je dnes nucena ohlížeti se po nějaké pomoci a proto se především emancipuje.

Schopnosti duševní konec konců nebyly jí odpírány v kulturním prostředí,⁵⁹ neboť žen duševně vynikajících bylo odjakživa, a že ne tolik, jako mužů, jest snad jen přirozený následek toho, že ženy neměly dosud tolik příležitosti zabývat se prací duševní jako mužové a necítily toho také potřeby, ačkoli osvědčovaly svoji vysokou duševní vyspělost na poli jiném, jako vychovatelky a strážkyně žití rodinného. Srovnej, co bylo uvedeno o inteligenci žen v kapitole předchozí. O tom všem není potřebí vykládati široce dlouze národu, který má svoji Němcovou, Světlou, Krásnohorskou, ba i paní exposlancovou Kunětickou.

Dnes brány skoro všech škol se jim otevírají, vyjma vojenských a seminářů, a dnešní děvče nemusí se již tak úzkostlivě ptáti: »Přijde nebo nepřijde? – Budu osvobozena od starostí staropanenských anebo zůstanu na ocet?« Naopak, už v posledním svém školním roce ohlíží se po nějaké vhodné životní dráze, aby ušla nespravedlnosti osudu, a na místo neplodného strádání nastupuje odhodlaný čin, kterým vlastní silou, spojenou se zdravým egoismem, bojuje za vlastní život.

Žena, jejíž dřívější hrdinné skutky diktoval vlastenecký zápal, nebo zvláštní zevnější, obyčejně politické poměry, tak že její vlastní osobnost zanikla ve velikém celku, dnes vstupuje do veřejného, většinou obchodního a také učeneckého života a podniky, ve

⁵⁹ »Shledává se zajisté, že žádný muž až po náš den nevynikl cností žádnoukoli, aby též žena mu v tom nebyla rovna.« Guarinoni, lékař císa. Rudolfa. (J. Winter, Sebrané Spisy II. 178.)

kterých ženská práce a ženská síla hraje podstatnou úlohu, množí se den co den.

Zajímavo, že se při tom vyvinul předsudek jakési ženské aristokracie ducha a vědění proti těm ženám, které volily povolání jiné. Kdežto mezi muži těší se dnes stejné úctě a vážnosti vynikající průmyslník aneb obchodník jako vynikající učenec, je tomu poněkud jinak u pohlaví se emancipujícího. Nemáme přece spolku »akademicky vzdělaných mužů«, ale máme spolek »akademicky vzdělaných žen«, do něhož smějí asi vstoupit jenom ženy s indexem v ruce; sebe vyšší vzdělání mimouniversitní nic jim tam nepomůže. Ženy, které volily činnost průmyslovou neb obchodní, stojí o hodný stupeň níže, nežli ženy učené. V domě rodičovském kryje ještě postavení otcovo nebo vedení matčino praktické zaměstnání dčeřino, že nestane se děvče popelkou. Ale jakmile dcera se osamostatnila a volí nějakou činnost praktickou nebo průmyslovou, jest její dřívější společenské postavení ohroženo.

Muž, nechť jest obchodníkem, zemědělcem, průmyslníkem, živnostníkem, jakmile je ve svém oboru zdatný a pořádný občan, má svoje postavení společenské, kdežto průmysl, ke kterému žena svojí vrozenou péčí o věci drobné a svojí dovedností vlastně je předurčena, staví ji hned o stupeň níže, jako modistku, vyšíváčku a pod., proti níž studentka nebo dokonce profesorka, doktorka řadí se mnohem výše. A přece vyžaduje průmysl, zvláště umělecký, i zvláštního odborného vzdělání. Nevážení průmyslu u žen spočívá asi v hluboce zakořeněném byrokratismu, jehož copařské názory sice děravější, ale nejsou ještě nijak prolomeny. Děti nezámožného vyššího úředníka domnívaly se u nás do nedávna, nedomnívají-li se dosud, že by jim bylo s nectí pracovati na poli jiném, než na kterém vyrostly. Ovšem že v té hradbě předsudků průlom již učiněn, a to důkladný: nejprve jím prošly učitelky a za ním se hrnou davы bankovních úřednic, účetních, pokladních a j., a jsou to často děvčátka, jichž otcové jsou i vysokými úředníky.

Žena učená, doktorka, profesorka, není o nic více nežli žena průmyslnice, obchodnice, živnostnice, která stejným úsilím a stejnou

prací domohla se samostatného svého a vynikajícího postavení, třeba ne stejným studiem, ale možná že větší námahou a většími ještě starostmi a není správně vyhlašovati ženy učené za tvory druhu vyššího a společensky dokonalejší.

Nade všemi těmi, nepřestáváme to zdůrazňovati, stojí však žena matka a žena vdova, která byvši zbavena opory ve světě docela osamí, ale přes to pevnou rukou udržuje a hájí svoji malou domácnost tak, že i při poměrném nedostatku dovede dáti vychování dětem a udržeti domácnost v kolejích.

I tenkrát, když žena nabyla samostatnosti, muž jakožto silnější neztrácí povinnosti chrániti ji a podporovati a není správný názor odpůrců emancipace, že chce-li žena býti ve všem všudy postavena na roveň s muži, – dobrá, – pak tedy přestávají všechny ohledy mužovy i zdvořilostní a společenské a žena ať se stará vůbec, jak se probije světem, tak jako muž. – Žena pro svoje snahy emancipační nepřestává býti člověkem a to člověkem tělesně slabším, byť i duševně s mužem rovnocenným a prostý předpis ethický káže mužovi pomáhati slabším, nikoli jen v okolí, které se blíží stavu přirozenému, ale i uvnitř civilisace.

Zvláštní ochrany vyžadují zejména dělnice tovární a všechny ženy, které jsou nuceny pracovati ve velkých společnostech s muži. Bylo by ovšem lépe, kdyby mzda mužova byla tak veliká, aby stačila pro oba a vždycky a žena aby mohla věnovati se cele své domácnosti a rodině, ale pokud toho není, – a sotva zase jest si toho přáti pro střední třídy, které by musily platiti nutné zvýšení výrobků, potravin atd. – nelze vyhýbat i se zmíněné ochraně, zřizovati opatrovny pro děti bezpečné byty pro dělnice svobodné, dbáti mravnosti atd.

Spor o nadvládu nebo povýšenost toho či onoho pohlaví jest ostatně docela zbytečný ve světě vzdělaném. Rozdílů pohlaví odčiniti nelze, větší hmotná síla je na straně muže a není divu, bývají-li, zvláště lékaři, znající tělo lidské venkoncem, proti vši emancipaci. Každému pohlaví dala příroda jeho zvláštní schopnosti a vytkla mu určité úkoly, o nichž nelze říci, že jedna byla by

důstojnější nebo čestnější druhé. Člověk ať muž anebo žena, vidí zhusta svoji spásu v tom, co nezná, byť to bylo i jenom volební právo. Proč by je také neměla mít žena, pracující stejně jako muž, učitelka, samostatná živnostnice, doktorka, profesorka, živící se a placící daně stejně jako muž mimo daň krve, – a hlavně matka vdova, starající se o celou rodinu? Ať si jen přijdou do sněmu ženy, bude-li to k obecnému prospěchu, budeme je volit jistě také my mužové, a nebude-li, ani ženy jim nedají hlasu svého.

Ale jen ať neznevažují ženy poslankyně, ženy doktorky, ženy profesorky a ženy obchodnice ženu matku, tu světici, kterou povzneslo na trůn obzvláště náboženství katolické, což jest jednou z největších jeho zásluh.

Provedení požadavku extrémních zastaňkyň ženských práv, sufražetky řečených, dojistá by připravilo dívky a ženy o jejich ženský půvab a na konec mužové cítili by se zbaveni všech ohledů vůči ženám jako onen muž, který omlouval svoji bezohlednost oproti dámě v tramvaji, nechťje jí postoupiti svoje místo, tím, že »je pro emancipaci«.

Nerozumné požadavky přehnaných zastaňkyň ženských práv najdou vždy svoji hráz v tom, že mužové – i také pokrokoví, kteří jsou v theorii horlivými přívrženci emancipace, – budou obecně dávatí přednost ženám, které nečiní nároky na nejrozmanitější práva, a štěstí svoje hledají nikoli v rovnoprávnosti s mužem, nýbrž v pěstění zvláštních ženských ctností a vlastností.

Tyto cnosti a vlastnosti budou se i nadále šířiti děděním, kdežto extrémní touhy po ženských právech nikdy svých kořenů nezapustí dosti hluboko, jsouce potírány. Vítězství extrémních snah ženské emancipace bylo by možné jen při úplné degeneraci mužů a takový národ byl by asi záhy zatlačen jiným, zdravějším, byť i na nižším stupni kultury stojícím. Oprávněným a možným požadavkem ženy budiž vyhověno bez nucení, aby bylo možno neoprávněným postaviti se s úsilím tím větším. (Srov. Dr. H. Thiel: Zur Frauenfrage.)

»Ouhrnkem ze všeho viděti,« končíme pro zajímavost hlasem staročeským lékaře Guarinoniho, citovaného svazku, »jsou-li ženy vůbec méně pokročily a rozumny nežli mužové, nic tím vinna není jejich přirozenost ani jich povahy, nýbrž to, že jich nikdo neučí a nevzdělává tak, jako muže; do rad a jiných moudrých věcí nikdo jich s sebou neběře, do vysokých škol, aby v nich naučily se uměním a byly právě tak učenými a myslí vysoké jako muži, nikdo jich nepropouští. A přece jsou, jakož mnohými příklady dokázáno, všeho výborně schopny. Denní zkušeností na oko se spatřuje, že v týchž pracech, v nichž od malička se vzdělávaly, ženy daleko nad muže zručností vynikají a to tak, že by po nich žádný muž toho nesvedl, byť mu šlo o krk.«

To, čemu dnes říkáme pokrok, bylo tedy už dávno před mnoha věky, jen že ne tak rozšířeno jako dnes. Hlas Guarinoniho jest asi ojedinělý. Gwazza-Havlík široce dlouze mluví o pannách a jejich výchově a z něho se dovídáme, kterak na učení jejich tenkrát nedalo se nic. Někteří otcové chtivali tomu, aby dcera nevycházela z domu vůbec, jen jednou nebo dvakráte do roka, a to ještě o svátcích vejročních. Jiní povolovali, aby každého dne, netoliko příbuzné a přátely ven chodíce navštěvovaly, ale i při hodech a sňatcích svatebních se ukazovaly. Jiní dávali je učit, psáti, verše skládati, zpívati i malovati. »O těch pak nemluvím,«, »kteréž se v pokojích zdržují a umějíce čísti, zpívati a na ledajakési instrumenty hráti, nechťívaje nikdy do kuchyně přihlédati, zanechám jich nešťastným jejich manželům, kteřížto s tak ničemnýmá ženama netoliko na mizinu ve svém hospodářství přicházejí, ale častokrát i poctivosti jejich bezpečni nejsou.« Nebyl tedy kurs ženské učenosti tenkrát tuze vysoký. Dávali tehdooba přednost těm paním i pannám, které ani čísti neuměly, neboť »umějícím čísti a psáti dává se příčina ke čtení rozličných novinek Boccatia a psaní lístků plných marnosti a chlípnosti.«

Veřejné vystupování ženy budiž vždy takové, aby nevzdělaný hned porozuměl a uznal, že sleduje určitý cíl a že konání její řídí nutnost a vážný úmysl. Klidný, zdržlivý a vlídný způsob nejlépe

ženě sluší a ji chrání. Předem jest jí vystříhati se všeho nápadného – jak v obleku tak v chování. Toaleta její, vždycky vkusná, buď také vždycky jednoduchá, zejména na ulici a při takových příležitostech, kde je vydána na pospas mnoha očím a zvláště, kde se pohybuje mezi muži. Muž nikdy nemá záliby v toaletách nápadných a křiklavých a strojí-li se žena, chtějí se zalíbiti muži, nádherně a vyzývavě, je na omylu; mužům mnohem více se zamlouvá prostota a jednoduchost.

Stále starosti žen o toaletu nejsou mužům příjemny a nic nezprotiví se jim ve společnosti dam tou měrou, jako jejich nekonečné hovory o toaletách. Dámy ve společnosti ať sebe užší, v níž jsou mužové, vyhýbejte se tedy podobným úvahám, pro vás snad důležitým, ale nemilým mužům, kteří sami podobných hovorů nikdy nevedou, leč u svého krejčího uvažují, co jim sluší nebo nesluší. Mužská strojka je nejvíce na posměch mužům.

Není tím řečeno, že by se muži venkoncem neradi strojili a upravovali neb ozdobovali, neboť již ode dávna bylo jest vídati, »kterak mnohý, vida jíti zdaleka některou ženu poctivou, již obzvláště dobrého přejí, spravuje sobě okolo hrdla obojek, klobouk na hlavě správi, pláště na se potáhne, na nohách se zmužile staví, pěkně hledí a spanile sobě vede a jakoby se všecek kdes v nově bral, pro zalíbení a schválení její v postavě před ní i barvy mu přibývá, jakoby mu srdce z těla vyskakovalo.« To proto, že i on jest žádostiv zalíbiti se ženám a v době, kdy o přízeň některé z nich se uchází, po té již zase lhostejným se stáváje ku přílehavému kabátu nebo pestré kravatě. Ale ať tak či onak, muž nerad o svém zevnějšku hovořívá aniž přiznává se k tomu, jak mu na vnějšku záleží, i když tomu tak jest.

* * *

Ženu vdanou rozeznává společnost titulem paní, kdežto nevdaným říká slečno. Zdrobnělé tituly »paničko« a »slečinko« dnes už nejsou obvyklé, značice jakýsi nižší stupeň titulatury. Staří říkali slečnám »panna«, dojistá titul velmi významný, od něhož bylo

upuštěno jenom dívkám na škodu přes to, že Čelakovský přivádí jej ke cti nádhernými svými verši:

Panna, co jest? Nejkrásnější
květ v pozemském údolu,
od člověka nejdivnější
k jasnému skok andělu...

Starší nevdané dámy rády dávají se titulovat »paní«, ačkoli není pro to důvodu. Jejich svobodný stav není přece pro ně žádnou hanbou, ale starší dámu, nevíme-li je-li vdaná čili nic, vždy oslovíme »paní«.

Novější snahy emancipační směřují také k tomu, aby byl odstraněn rozdíl titulatur paní a slečna, tak jako není rozdílu v oslovení mužů ženatých nebo svobodných. Je však přece jasno, že rozdíl mezi svobodnými a vdanými ženami je mnohem větší než mezi svobodnými a ženatými muži, jeví se i zevně obzvláště tím, že žena přijímá příjmení mužovo, svoje dívčí navždy odkládajíc.

Učitelkám udělují se někde úředně tituly paní bez ohledu na stav svobodný čili nic. U nás nejnověji přidělen tento titul definitivním ředitelkám.

Snaha po jediném titulu žen vysvětluje se žalobami, podle kterých žena svobodná prý je světu méně cennou nežli vdaná, kterým před svobodnými ve společnosti dává se přednost. »Což jest choť učitelova víc než učitelka?« táží se bojovnice za práva žen: »Paní účetní víc než slečna účetní? Choť doktorova víc než slečna doktor? To, co provdané staly se svými muži, to staly jsme se my svou pílí, vytrvalostí a prací.« Je to pravda, ale samostatné ženy nezapomínejte, že ve vdané ženě muž ctí předem matku a té patří právem přednost před kteroukoli ženou emancipovanou, neboť za to, co my mužové jsme, děkujeme nejvíce svým matkám, a za to zůstaneme jim vděční i budeme k nim vzhlížeti s úctou a vděkem až do skonání světa. Srv. také Společenského katechismu I. díl, kapitolu VI. Plesy, soirées, večerní zábavy a. j.

A zase myslím, že titulem »paní« nevdaná žena o nic nepovýší aniž titulem »slečna« o nic neponíží, byť byla stará sto let. Jisto jest, že i stará slečna může býti, chce-li, světu užitečná, mnohdy více než matrona sebe starší. A jsou to právě slečny učitelky, jichž práce dlužno si vážit a mohly by býti právě ony hrdy na svůj titul »slečny«, který zjevně ukazuje, že i panenský ten stav lidstvu může býti a jest s velikým prospěchem. Nechať slečna nebo »paní« – stačí již »učitelka«.

* * *

O ženě mluvíme tady mnoho, o muži málo, buď že chváliti mnoho nechceme a haněti nemůžeme nebo naopak.

V boji o bytí či nebytí člověka a v nejrozmanitějších oborech žití veřejného poskytuje život mužům přirozeně a dosud větší obzor nežli ženám zaměstnaným po většině v domácnosti a v rodině, tak že jsou také větší měrou schopni výtvorů rozumu a fantazie.

Mužové jsou venkoncem tvrdšího srdce a nejsou tak cituplni jako ženy, poněvadž v drsném zápase životním a v různém povolání často se otupí veškero jemnější citění,⁶⁰ kdežto žena žijící pod ochranou mužovou, rodiny a domova, může snáze zachovávat i pěstovat svoje ušlechtlejší smýšlení. Po této stránce sotva by bylo s prospěchem člověčenstvu, kdyby emancipace stala se obecnou a také tam, kde snahy emancipační nabývají většího rozšíření, žena ztrácí to, co činí ji tak rozkošnou a půvabnou – cituplnost. Řádění anglických sufražetek o valné citlivosti nesvědčí.

Jako žena v manželství hledá ochrany, tak muž zase touží v něm po bytosti, která by ho nejen milovala, ale která by měla porozumění pro jeho práci a snahu. Chce bytost, které nejenom tluč srdce pro

⁶⁰ Ve velkých jatkách chicagských jsou zřízenci, kteří po celý den nedělají nic jiného, nežli že ve zvláštní místnosti chodí po zvýšené lávce sem a tam a těžkou kovanou palicí práskají do čel hovězího dobytka, jež poráží. Zatím co poražena tak jedna řada, vženou na druhou stranu řadu novou, kdežto kusy poražené na straně první honem odstraňují. A tak to zabíjení pokračuje po celý den. Chce-li onen zřízenec prováděti přesně svůj úkol, citupln býti nesmí. Která žena by to dovedla?

něho, ale která vším svým zjevem vyzařuje laskavost, mír, klid, pořádek a pečlivost o tisíc drobných věcí, k nimž denně se vrací; přeje si bytost, která kolem sebe šíří vůni ženství, oživující to teplo pro život domácí.

Mužové mají ne-li více, aspoň stejně mnoho chyb jako ženy a není potřeba jich vykládati, poněvadž neestetický, bezpůvabný, ba často brutální způsob mužů i vědecky a umělecky vzdělaných jest známý a očividný.

Bojovnice za ženská práva vyčítají mužům celou řadu nedostatků a poklesků, ačkoli snadno dávají se strhnouti právě tak, jako nepřátelé emancipace velmi neúplnou indukcí ku zobecnění.

* * *

Přes to, že někteří estetikové dokazují, že postava muže je krásnější než postava ženy, náleží přece krása ku podstatě ženy a jejímu dokonalému pojmu. Krásná duše však zušlechťuje tahy obličeje, a i nepravidelné formy může učiniti krásnými; jen tam dokonalá smyslná krása je možná, kde uplatní se duch lásky a síly, v zasnoubení ženské a mužské podstaty, v lásce a věrnosti. Krása bez přijemnosti nepřivábí mnoho hostů, dí přísloví; škoda krásy, kde rozumu není.

»Krása jest jistou měrou projevem zdraví; soulad funkcí má za následek soulad produktů a forem. Jestliže tedy cnost okrašluje, neřest hyzdí – kdo může popřítí, že ctnost udržuje člověka zdravým, neřest že jej činí nemocným?« – praví Feuchtersleben ve své Dietetice duše.

Krása mužská je snad význačnější, vznešenější, mohutnější, nežli ženská; ale tato, jsou více oduševněna, je bohatší na motivy a konfigurace. Thema lidské krásy jest v ženské tváři a zvláště v očích žen mnohem melodičtější, důmyslněji rozmanitá než u mužů, jichž veškeren zjev dává na jevo převážně princip síly. Slabost a odevzdanost ženy, její přirozená ohebnost, lest a bázeň, její snadno uvolněná duše a vášeň s nekonečně bohatou stupnicí afektů

dovede modelovati tahy ženské tváře mnohem bohatěji a půvabněji než vzdor a síla.

Tvář mužova je tvrdá, ostrá a určitá, pedantická a jednotvárná, kdežto měkké a takořka vlnité formy tváře ženské hrají jako vlnky věčnou harmonii, vyjadřující zároveň s okem nejjemnější afekty srdce. Totéž platí o celém ženském těle, jehož přerozmanitou ladnost snaží se nejnověji uplatniti různé soustavy tělocvičné, jako najmě Dalcrozova, Deményho a j.

Veškerá rozmanitost přírody je chudá proti bohatství ženské krásy, která ode dávna bývala pákou činnosti mužovy, zvláště v umění. »Je nutno mluvit o krásných ženách, dí feuilletonista Národních Listů J. R. Hradecký (21. května 1914). Neboť ony často zasahují i do veřejného života, jejich vliv je ohromný a mnozí znamenití mužové jim děkují za svou slávu, talent i moc, právě tak, jako byli mnozí jimi zničeni.«

Před více než 150 lety vzbuzovaly v Londýně tři sestry Gunningovy svojí zcela mimořádnou krásou tak veliké vzrušení, že se nesměly objevit ani na ulici, aby se kolem nich nenahruly obrovské masy lidu, aby nevzniklo takořka malé vzbouření. Prý tyto krasavice, hodné Paridova jablka, kráčivaly každou neděli Hydeparkem na procházku špalírem zvláště k tomu pozvaného vojska, poněvadž jinak byly vždy vydány nebezpečí života.

Nejznámější případ takovéto nebezpečné ženské krásy z novější doby je hraběnka z Castiglione, slavná krasavice druhého francouzského císařství. Když se kdysi objevila při dvorní slavnosti v Tuilleriích, nebyl jí zmámen a rozrušen až k nejkrajnější možnosti pouze Napoleon, nýbrž i všichni ostatní. Když se objevila v sále, i hudebníci jako na povel přestali hrát. Tancující dvojice ustaly v tanci. Všecky oči jakoby oslněny upřely se na krásnou Castiglione. A všude jinde, kde se objevovala, omamovala stejně. Když byla r. 1862 v Londýně a přišla do divadelní lóže, nastalo v divadle takové vzrušení, že všecko se odvrátilo od jeviště a pozorovalo ji. Kus dohrán byl tenkrát za nejvyšší nepozornosti herců i hlediště.

Také jistá Fanny Murayová, vrstevnice zmíněných sester Gunningových musila býti chráněna policejním kordonem, objevili se kdy na ulici, poněvadž jí hrozila pohroma udušení davy. O jisté toulonské krasavici v XVI. stol. se vypravuje, že kdykoli vystupovala veřejně, nastalo takové vzrušení, které se stupňovalo až k zběsilosti a smyslným půtkám, že na konec se viděl magistrát nucena zakročiti náležitým způsobem, aby ochránil život a čest své občanky. Ta si vymínila dva dny týdenních procházek ulicemi toulouzskými a aby ostatní občané nebyli zkráceni na počtích krásy, směla se procházeti krásná Toulouzanka určité hodiny hlavní třídou jen po jedné straně ulice, ostatní, méně krásní Toulouzané pouze po straně druhé. Prostřed ulice stála městská stráž, aby byl magistrátní rozkaz šetřen, ale byla zase tak řídko rozestavena, aby nic nebránilo pohledu na krásné dílo štědré přírody. (Český Svět X. 12.)

Podle legend byla svatá Liobba tak krásná, že Sasové a Durynkové klekali, kdykoli ji potkali nohy jí líbajíce. Viz Ozanam, *Études sur l'Allemagne*. Pař. 1849, a vůbec všechny knihy legend, které vjíj nevadnoucí věnce této nejkrásnější ze všech světic.

Co jest krásná žena? Dokonalost forem? Ovál tváře? Ohnivý pohled? Bělostná pleť? Ach, nikoliv, to všecko netvoří krásné ženy. Krásná žena je ta, která dovede býti krásnou. Některá žena je krásná, ale její krása je zakopaný poklad. Jiná je méně krásna, ale to, co má, září a svítí, je – řekl bych – vycislováno a uplatněno tak, že i slepý cítí: tady je krása. Krása, – býti krásnou, je tedy umění. A nikoliv umění snadné. (Citované Nár. Listy.)

Tak o krásné kněžně albánské Wiedové se vypravuje zejména, že »největší umělkyní je v zacházení s lidmi, které si dovede otočit okolo prstu, tak že by pro ni skočili do ohně bez jediného mrknutí.« Krása, – očím pastva a duším vazba.

Pojem krásy vůbec v celém světě je rozdílný, krásy ženské však zejména. Kdežto u nás štíhlá postava pokládá se za krásnou, Turci dávají přednost dámám tělnatým a krmí je dokonce štěňaty, aby docílili po této stránce co možná nejvyššího stupně ženské krásy.

Turci milují také červené vlasy, kdežto Peršané jich nenávidí. Nám líbí se vysoké rovné čelo, Řekům teď nízké. Na ostrově Haiti líbí se rozplesklý nos tou měrou, že i novorozeným děvčátkům nosy rozmačkávají. Malá ústa platí všude jako malé nožky za krásná. Zuby mají býti bílé, kdežto Japonci milují zuby žluté. U nás jest oblíbena zdravá zardělá barva tváře, dokonce i sluncem ožehnutá pleť, kdežto v Rusku bílá. V Grónsku dokonce malují si ženy tváře na modro a na zeleno a u divokých národů se ještě k tomu tetovují. Angličanky děkují za svoji pověst krásy své pleti. Argentiňanky, ač toho nijak nepotřebují, líčí si tvář nápadným způsobem a docela nepokrytě, tak jako Japonky nosívají svůj hrníček líčidla za pasem. Věčně krásnými zůstanou asi antické vzory ženské krásy, jako Miloská Venuše v Louvru a jiné toho druhu.

Stará česká knížka, kterou snad až příliš často citujeme, krásou ženy mnoho se zabývá a celé stránky jí věnuje, stejně zajímavé před třemi sty léty jako dnes, poněvadž krása ženy je nehynoucí. Byla, jest i bude lepem, na který se chytají mužští ptáci. O kráse ženského těla povídá: »Já jsem to vyšetřil, že dokonalost dospělého těla záleží na mírnosti, totiž aby nebylo příliš silné, nebo pěkné, ani příliš mdlé anebo škaredé, proto: jedno činí lidi smělé, pyšné, hrdé, ale druhé nesmělé a opovržené. A protože schvaluje se to, což jest prostředně něco pěkného, a to vlastně ženám sluší. Přílišnost pak krásy i šerednosti není chvály hodná. Nebo jedna trápí a druhá dráždí. Summou okrasy ženské takové buďte, které by k pokoušení a ourazu nebyly jsouce mírné a chvalitebné.« – Jde tedy starý škrybent zlatou cestou prostřední.

Krásu ženskou vůbec rozeznává trojí: myslí, těla a hlasu. První se chápá myslí, druhá očima, třetí ušima.

* * *

Tyto poznámky o kráse ženské nelze zakončiti jinak než mravoučně v tom smyslu, že krása jest věc pomíjející a nebezpečná, a že toho navedení obzvláště jest potřebí krásou obdařeným pannám i paním, aby své krásy pilně studem ostříhaly, kterážto

krása »při mladici nepoctivé jiného nic není než jako zlatý kroužek okolo pysku nečisté svině.«

Která panna je bez studu,
tu za krásnou mít nebudu,

- pěl staročeský poeta.

* * *

Líčením pomáhala žena skoupé přírodě ode dávna, ba jsou dnes a bývaly dojista i jindy ženy, které opravují přírodu i tenkrát, když svými opravami ji kazí, jako když děvče pleti nejjemnější se pudruje. Stará moje autorita ze století šestnáctého dí o líčení⁶¹: »Já tak za to mám, že se ta zbytečná ozdoba, nížto žena, když jde ven z domu se ušperkuje, děje více pro zalíbení těm, jenž nejsou z jejího domu, než-li pro muže.« - A zle se kasá na ženy, že zpotvořují obraz boží, dokládaje mimo to, že to není příjemné i lidem dobrým, neb slouží k rozdráždění a oklamání. »A jáť nehádám,« pokračuje, »aby kdo zdravého rozumu používaje neobliboval raději krásy prosté, přirozené, než té uličené. Měliť by jistě takové a s těmi tvářemi zmazanými, uličenými se stydět, že se jim lidé smějí, o nich všudy dosti potupně mluví výborně rozumějící té uličené kráse. A ony sklamávají se svým falešným domněním: Předně jakoby se tím mohly na jiné kopyto předělati, nevědouce o tom, že líčidlo nemůže z Hekuby udělati Helenu: Potom domnívajíce se, že lidé jsou tak nevtipní, aby barvy přirozené od té strojené rozeznati nemohli.« - A vypravuje rozmarnou historku, kterák při společenské jakési hře (»na krále«) jedna poctivá matrona, když na ni pořádek přišel, kázala přinést s umývadlem teplé vody a »co král rozkáže, aby ostatní dělaly po ní«. Umyvši sobě ruce i tvář svou všem jiným, aby též činily, poroučela. A když se jiné pořád umývaly, tehdy i ty zlíčené, ač nerady se mýti musily, jimžto s hanbou to jejich krásné

⁶¹ Komu jsou již nudny tyto výpisky staročeské, račiž přejíti hned ke kapitole následující.

mazadlo po tváři dolů teklo. Gwazza znal také jakousi mladici, kteráž mívala tvář zblílenou, vydynchovanou a hrdlo jako mazaná bota. Vypravuje o ní, že když se někdy nešetří a hlavou na stranu pohne, viděti to černé hrdlo i krk velice od tváře rozdílné, až se zdá, jakobyste viděli ňákou modlu a mohl by jeden říci: ta hlava byla odňata hrdlu Nýdrlandce a přistrčená k hrdlu mouřenínky.

O takových ženách měli tenkrát mínění, jaké máme po dnes: jak po tváři zlíčené barvy nosí, taková mají v svých srdcích myšlení, aniž může co dobrého a upřímného při nich nalezeno býti. A dávám tomu místo, že prostá, pravá láska nemiluje takového fermežování... Kterákoli žena obličej svůj od Boha sobě daný opravuje, přijímá na se způsob nečisté lárýně. A jakožto co se z lidí rodí, bývá dílo boží: tak to, co se jinač předělává, líčí, jest dílo ďábla, nepřítel božího... Jenom kdyby někdo nějaký vřed i jiný neduh na své tváři měl, nemá se za zlé, jak muži, tak ženě, aby obličej svůj ponapravili, když jen v tom té rozšafnosti a opatrnosti užívají, aby lidé té opravy buďto snadně nespatriili neb vidíce nad tím se nepohoršili.

Aniž hercům kdo bude zazlívati, když líčidlem pomáhají klamati obecnstvo: Na divadle má líčidlo úlohu jinou, než v životě obecném.⁶²

Zle se katí starý mravokárce na muže, kteříž vědouce o tom, že jejich ženy své tváře líčí, jiné proto pomlouvají a hanějí zamlouvajíce se: kdyby jejich ženy to dělaly, že by z nich hlavy stínali. Kterížto ženkylové dají se svým ženám, že ony to pro jich lásku činí, namluviti a za nos voditi, kam ony chtějí.

Na věci od tři sta let nic se nezměnilo a proto celou tu stať ze staré knihy opisujeme, tím spíše, ježto sami o tomto pro společnost

⁶² Viz O líčení a líčidlech, zvláště u divadla od B. Morávka. (Praha 1904.) Tam je i něco z dějin líčidel, z nichž uvidíš, že tak, jak je dnes, bylo ode dávna, a že i v nejstarších dobách lidé se parfumovali, líčili, vlasy pálili a vousy sobě malovali. Snad žádné líčidlo, sebe uměleji připravované, není takové, aby ve všem všudy nahradilo přírodu a bývá aspoň v následcích svých osudné.

ne-li důležitém, aspoň poutavém předměte o nic lépe hovořiti bychom neuměli.

* * *

Komu se zdá, že o ženě je tuto málo povědíno, viz předchozí kapitoly o manželích, milencích a snoubencích. O mužích poví více kniha psaná ženskou rukou, jakož není ani divu, že tyto statě, psány jsouce mužem, všímají si spíše pohlaví ženského nežli mužského.

XXI. Přátelství a nepřátelství

Přátelství, pobratimstvo. – Volba přítele. – Chování mezi přáteli. – Poměr dobrodince nesnáší se s přátelstvím. – Různé okolnosti v přátelství. – Nebud'te přáteli na obtíž. – Rozmanité úvahy o přátelství.

O přátelství napsal již Cicero svoji klasickou úvahu »De amicitia«, dosud hojně čtenou. A není asi člověka, který by kdy o přátelství neuvažoval, neboť všechno může normální člověk postrádati spíše, než člověka, svého největšího přítele i nepřítele. Upřímný přítel za bratra, zlato převažuje. Ba, často přítel daleko jest obětavější než sám bratr a nejbližší příbuzní, a starověké příklady přátelství jako vzory lásky probíhají neúnavně všemi čítankami a dějepisí novověku.

Již svrchu ([viz kapitola XVII. Manželé](#)) jsme vykládali o přátelství, a z výměru jeho vyplývá, že cit přátelství zakotvuje se nejsnáze v duších zpřízněných sice snahami, ale různými povahou a to za okolností, kde doplnění jeví se potřebou za účelem dosažení nějakého mravního cíle. Takové jest asi jihoslovanské pobratimstvo, svazek dvou, i několika osob stejného, nebo různého pohlaví na základě obyčejového práva, zakládající se na vzájemné mravní lásce a nikoli na společných zájmech majetkových nebo na pokrevním příbuzenstvu. Hlavními podmínkami pobratimstva jsou věrnost a vzájemná oddanost, obětavost, čistota poměru mravního a nerozlučitelnost, ale připouští se rozdílnost víry a plemene a vylučují se vztahy majetkového dědictví.

»Zdar obou zúčastněných osob jest zárukou výsledku« vykládá dále psychologie; »proto jedna druhé dobře činí a dobrého přeje. Vyvívá se vzájemná úcta a snaha se zalíbiti. Když pak představujeme si blaho osoby co nejzeistišněji a dovedeme s ní i za ní cítiti, máme přátelství v celé ryzosti.«

Vol přítele svého z těch, kteří mají asi stejné s tebou vzdělání. Rovnost přátely činí. Přátelství těch, kteří chodili do těchže škol, bývá z nejpevnějších, také proto, že bylo uzavřeno za mlada, kdy duše je nejcitlivější a nejvnímavější, neznajíc při tom společenských

rozdílů. Mezi člověkem vzdělaným a nevzdělancem bývá zřídka přátelství trvalé, leč v románech a bývá obyčejně na úkor méně vzdělaného.⁶³

Záleží také na rovnosti společenských poměrů, i při stejném jinak vzdělání. Sotva také vyvine se upřímné přátelství mezi představeným a podřízeným, leč kdy představený je v pensi, nebo mezi příslušníky dvou rozváděných národů, jichž osobní styky mohou sice dostoupiti jisté míry společenské srdečnosti, ale nikdy nemohou dosíci hloubky přátelství upřímného.

V přátelství musí obě strany dávat i přijímat stejně. Všecko, co působí převahu na jedné straně nebo ruší rovnováhu, ruší i přátelství. Nejmenuj nikoho svým přítelem, koho by ses zdráhal uvést do své rodiny. Ten, jehož zásady a obyčeje činí neschopným obcovati s tvými příbuznými, s nimiž jsi ve stycích důvěrných, nemůže ti býti přítelem vhodným. Různí-li se obyčeje, nebudou přátelé.

Přítele vybírej rukou hedvábnou a drž železnou, buď opatrný, nabízí-li ti někdo příliš rychle svoje přátelství, to bývá podezřelé, a nejmenuj hned přítelem každého povrchního známého.⁶⁴ Ovšem, naše společenské oslovení »Příteli,« »Milý přítel« nezavazuje nikterak k opravdovému přátelství, tím méně, že se ho užívá nezřídka s příděchem trpkosti, hněvu, ba i zjevného nepřátelství.

V mládí, řekli jsme, uzavírá se přátelství nejtrvalejší. Mládí je méně nedůvěřivé, srdce má otevřenější a sdílnější, různé povahy snáze se snášejí a vyrovnávají se navzájem, k čemuž pak přistupuje zvyk a potřeba dalších styků. Později však se stává člověk více nebo méně uzavřeným, nedůvěřivým, srdce podléhá rozumu a radíme se dříve sami se sebou, než se obrátíme na jiného. Jsme vybíravější, nedáváme se oslniti zevní stránkou a míváme jiné pojmy

⁶³ Přátelství nerovné má do sebe vždy cosi nepravděpodobného; je-li pěkně líčeno, jako v románu Lotiho »Můj bratr Yves«, cosi pikantního.

⁶⁴ V malých městech bývají lidé nebo celé rodiny, které snadno se přátelí, nanejvýš s každým nově přichozím. Všimněte si, že takové přátelství netrývá dlouho; nestojí za nic, poněvadž mívá pozadí sobecké.

o dokonalosti člověka, než zamlada; zásady naše jsou pevnější, nedají se tak snadno zviklati, aniž přizpůsobiti jiným. V pozdějším stáří bývá pak muž ženat, žena vdána a jelikož šťastní manželé bývají přáteli nejlepšími, necítí potřeby uzavíratí přátelství nová. Cítí-li, nestojí manželství na pevných nohách.

Poněvadž přátelství je spojení dvou duší na výboj a odboj, ti, kdož nemají čeho dobývatí a před čím se chrániti, lidé vznešení a bohatí, necítí té touhy po přátelství. Jsou také přesvědčeni o své povýšenosti, domnívajíce se, že jsou jiného fládru než lidé ostatní a domýšlivost taková zabíjí přátelství. Mezi nižšími a chudšími vznešení a bohatí přátel nehledají, pro velikou různost poměrů i názorů, – a mezi svými sotva jich najdou; neboť čím člověk vznešenější a bohatší, tím touží stále ještě výš a nachází pak mezi sobě rovnými jenom závist, žárlivost a jiné vášně, přátelství nepřívznivé.

Ze sobě rovných vol za přítele jen toho, ze kterého nevzal bys mravní škody, nehledě k tomu, že člověk mravně úhonný jako přítel brzy nechá tě na holičkách, a budeš se domnívati, že's ošálen, zatím co's sama sebe ošálil neopatrnou volbou.

* * *

Vůči příteli buď pozoren i v malých a nepatrných věcech a projevuj mu svoje účastenství při všech příhodách života. Říká se, že cesty přátelství nemají zarůstati travou a že malé dárky přátelství udržují. Ale na nich přátelství pravé a hluboké záviseti nemůže, jenom že jsou důkazem, kterak máme přítele na paměti. Dojista, malé pozornosti a dárky zavazují k těmže pozornostem a darům neb aspoň k jisté vděčnosti, ze které nepřátelské smýšlení jest vyloučeno. Nelze však teprve darem přátelství získávati. K darům přátel chudých buď shovívav a vlídný.⁶⁵

⁶⁵ Dá-li ti dar kdy jaký kdo z přátel upřímně chudičkových, přijmi milou tváří, poděkuj, až i pochval ochotně, – radí Katón ve svých Mravných poučováních.

Mezi přátely neběží o cenu daru jako spíše o jeho výběr a volbu a o oběti na čase i na námaze s darem tím spojené. Buď vůči příteli ochoten k malým službám a ochotám a beř jej v ochranu, byl-li napaden. Je-li nemocen, navštěvuj ho, ale nebuď mu na obtíž, alébrž hled' býti mu s užitkem. Posýlej mu knihy, kterými se povyrazí, lahůdky, jichž smí požívat, květy, jichž vůně ho občerství, vykonej za něho, pokud možno jeho práci a vezmi k sobě jeho děti, aby doma měl více klidu. V nouzi mu pomáhej i na úkor vlastního blaha. Kdo přítele miluje, ten svého nelituje.

Přítel je darem nebes, ale s oblak nepadne, musíš si ho získati a zachovati.

Služby přátelské se neúčtují, avšak nezneužívej ochoty svého přítele. Věci vypůjčené vrať i příteli co nejdříve a beze zvláštního vyzvání, čisté, v pořádku a nezkažené.

Nevtírej se ani příteli, u přátel řídko bývej, nemíchej se, vyzván k tomu nejsa, do jeho záležitostí, o kterých nemluv beztaktně. Buď upřímným vůči příteli, ale nikoli bezohledným: chval ho, ale nelichoť mu, pokárej ho, je-li toho třeba, ale nečiň mu bolest při tom. Přítele tajně napomínej, ale zjevně chval, praví přísloví. Starý přítel je nejlepší, lepší než dva noví.

Důvěrnost vůči příteli nesmí zacházeti v zanedbávání tak, že ani ve společnosti nesmíš ho opomíjeti.

Nechtěj bydliti s přítelem ani v tomže domě, poněvadž při styku tak blízkém a častém nelze vyhnouti se vždy malým mrzutostem, které přátelství kalí. Proto také nenajímej služebné osoby, které před tím sloužily u tvých přátel; nepřipouštěj, aby se zdálo, že se chceš od nich něco dověděti.

Příteli peněz pokud možno nepůjčuj; přátelské půjčky bývají přátelstvu nebezpečny. Dojde-li k tomu přece, neostýchej se jednati obchodnický, žádati se strany jedné i dávatí se strany druhé přiměřený úrok, smlouvou příslušnou atd.

* * *

Poměr dobrodince ku chráněnci nesnáší se s pojmem přátelství, neboť příliš velikou vahou dobrodiní na jedné straně stává se přítel příteli takorůzka podrobeným. Závazky toho druhu vnášejí do přátelství něco, co tam nepatří, totiž vděčnost nikoli dobrovolnou, nýbrž povinnou. S dobrodincem nelze mluvit tak upřímně a otevřeně, jako s přítelem a přijaté dobrodiní činí z nás stranníky vůči dobrodinci. Z té příčiny buďme v přátelství vůbec opatrní přijímající i konající služby přátelské, a raději hledejme v případech, kde by podobné pochybnosti mohly nastati, pomoci u cizích než u přátel, zvláště pak co se týká záležitostí peněžních. V těch jenom tenkrát užijí pomoci přítele, když jsem naprosto jist, že mohu vyhověti závazkům z půjčky plynoucích, že včas zaplatím úroky i splatím vypůjčenou jistinu, tak že příteli nevzejde z toho žádná škoda, t. j. že by za těchž podmínek půjčil i cizímu, jak naznačeno svrchu. Avšak tenkrát není tu vlastně žádná služba – a vypůjč sobě tedy raději od cizího. Rádi se mějme a každý o svůj měsíc dbejme, praví staré přísloví.

* * *

Nejlepším prostředkem nabytí přátel jest prý přítel vůbec nepotřebovati. Avšak přítel v nejširším slova smyslu potřebuje každý. Ovšem jest otázka, najde-li jich tak, jak si je představuje. Přítele ve všem všudy oddaného, bezvýjimečně obětavého, který by vlastní zájmy i svoje přesvědčení pro nás zapíral, naše chyby nejen blahovolně přehlížel ale i omlouval, nerci-li chválil, spolupůsobil při všech bláhovostech, jichž se dopouštíme – takového přítele mimo ženu najíti bylo by asi nesnadno, poněvadž požadavky takové byly by přemrštěny. Ale přítel, kteří v hlavních zásadách svých srovnávají se s námi, kteří mají radost z toho, z čeho těšíme se sami, kteří nás milují, aniž nás vychvalují do nebe, váží si našich stránek dobrých, aniž jsou slepí k našim chybám, radují se z našich úspěchů a trudí se nad naším neštěstím, kteří učiní pro nás vše, co snáší se s jejich vlastní ctí, aniž při tom trpí jejich rodina, – o takové není bohudík a bohdá nebude nouze ve světě.

Přátel takových važ si i tenkrát, když náhoda nebo štěstí neb i vlastní píle a práce povznesla tě nad ně a nestyd' se pak za přítele chudšího, níže postaveného, tak jako neshlížej ani přes rameno na bývalého spolužáka nade kterého jsi se shodou okolností vyšinul. Nečekej na jeho pozdrav a jenom tenkrát můžeš ochladnouti, kdybys pozoroval, že bývalý ten spolužák chce zneužívat staré známosti.

Stává se nezřídka, zvláště však ve vrstvách úřednických, že na vyšším stupni hodností zapomíná se starého přátelství. Kolega z úřadu povýší - a nejen že přestane znáti svoje druhy v povolání, s nimiž byl ve stycích přátelských, ale i starému příteli z nich - začne vykati. Kdo by z těch, kdož jsou v jakékoli službě nedovedl vypravovati nějakou historku toho druhu? Bohužel, že bývá to Čech, který ve štěstí a povýšenosti ukazuje málokdy vznešenou duši...

Jest ovšem zcela správně a spravedlivě i nutno, žádá-li představený od každého svého podřízeného i svého přítele, aby konal přesně svoje služební povinnosti, ale není třeba, aby stavěl hráz mezi sebe a bývalého přítele aspoň dokud se nepřesvědčil, že přítel chce zneužít staré důvěrnosti. Či snad my Čechové neznáme pravých mezí, až po které smíme se odvažovati vůči představenému a bývalému příteli?

Béřeš-li v ochranu svého přítele, nikdo nežádá, abys tak činil na útraty spravedlnosti a poctivosti a také nejsi vázán protežovati přítele na úkor jiných lepších. Šlechtný představený najde velmi snadno správnou cestu a chvíli, kdy může odložit přísnou úřední tvář a se starým kamarádem vzpomínati starých pěkných dob. Nežadá tím své hodnosti, ale přítele postavením nižšího jen povznese.

Příteli, kterého vlna štěstí vynesla výš, než závid': zůstaň mu oddán, aniž mu však budeš na obtíž. Nežádej od něho víc, než sám bys mohl dáti jsa v jeho postavení, ba ani ne tolik a uvaž jeho situaci často obtížnou.

Nesmíš žádati od přítele, aby hájil tvoje překotné a nerozvážené jednání, ale přítel bude hájiti tvou čest, když jsi neprávem obviňován a bude stát po tvém boku, i když ostatní zrádně tě opustili. Přítel bude veřejně ctíti člověka šlechetného a nebude se za něho stydět i tenkrát, když osud nebo zlí lidé nevinně ho ponížili. Nebude dávat na jevo svoji radost, když nehodní se mu za zády posmívají. Opatrně bude přítele varovati, hrozí-li pohroma jeho cti; možno-li, sám pohromu tu dříve odvrátí, aby ušetřil příteli trpké chvíle.

Bez nehod přítele nepoznáš a teprve neštěstí ukazuje, kdo pravdivě miluje. Buď sám takovým přítelem, ale sám od nikoho nežádej žádného sebeobětování. Čím více dáváš a čím méně žádáš, tím pevnější je přátelství. Nejpevnější, děje-li se tak s obou stran.

Neobtěžujme přítele zbytečně svými starostmi a trudy, leč bychom v krajním případě žádali si jeho rady nebo pomoci.

Žaluje-li ti přítel svoje bolesti a žaly, vyslechni ho s účastenstvím. Nevykládej mu, jak si měl počínati nýbrž poraď, jak si má vésti dále, aby chybu napravil, bolest anebo trud jeho mu zmírní, pomoz, utěš, dodávej mu odvahy, ale nežaluj s ním.

Nedůvěra přátelství otrava. Musíš pokládati za nemožné, že by přítel tvůj byl schopen něčeho zlého.

Svěřená tajemství zachovávej i vůči příteli, neboť nejsou tvým majetkem. Jest na omylu, kdo se domnívá, že příteli smí nebo má všecko říci. Jsoutě tajemství, kterých bez nebezpečí a škody vůbec nikomu svěřovati nelze.

Jako přítel musí míti odvalu pravdu říci, tak musí umět i pravdu vyslechnouti i kdyby byla krutá a dotýkala se nejcitlivějších strun jeho srdce. Lichocení je nepřitelem přátelství, ač nikoli jistá poddajnost v nevinných věcech života, bezvýznamných, jež nemají jinak žádných důsledků.

* * *

Střežte se býti příteli na obtíž nebo příliš častým a důvěrným stykem zanechávati nepřijemné dojmy. Jinak společnost přítele

přestane býti duševním dobrodiním a stane se věcí všední; poznáváme pak navzájem svoje drobné chyby a nedostatky, svoje návyky, druhému snad nepříjemné a vznikají pak bezděky pocity únavy, ba i odporu. Často přátelé jinak velmi dobří, kteří podnikli společnou cestu a byli tak vázáni druh na druhu po celou dobu cesty, ve dne, ba snad i v noci, rozcházejí se po cestě s pocity vzájemného ulehčení. Ve výběru soudruhů cestovních buďte pak zvláště opatrní, neboť k pravému požitku cesty ve společnosti je zapotřebí naprosté shody vkusu a zvyklostí a tak jako cesta rozdvojuje, tak zase se přihází, že lidé náhodou na cestě se setkávají a snášející společně nějakou nesnáz, k sobě přilnou, pokračují v cestě společně a stanou se z nich na konec přátelé.

Nedopouštějte, aby vaše děti nebo příbuzní těžili pro sebe z blahovůle vašich přátel, sice snadno dobrého přítele pozbudete. Můžete sami žádati protekci pro svoje děti, příbuzné nebo známé, ale nesmějí tak učiniti oni na vrub vašeho přátelství.⁶⁶

V bližším styku přátel dlužno býti ještě úzkostlivějším než ve styku dvou manželů, ostatně přátel nejlepších, jsou-li šťastni. Neboť v manželství bezděky odpadají jisté ohledy při myšlence, že manželé jsou oddáni nadosmrti, aby snášeli spolu všechno zlé i dobré. Trvání přátelství záleží také na tom, kterak dovedeme je šetřiti. Přátelství vlídnost i pojí i cele zachovává, a různic s tím se varuj, sobě s kým ruky lásky podáváš. (Katóna Mravná poučování.)

Nepříjemné dojmy, vznikající příliš důvěrným stykem a spolužitím, časem snad se setrou, ale jakožto nepříjemným raději lépe jim se vyhnouti.

Nežádejme od přítele, aby se stýkal s lidmi, kteří nám jsou milí a jemu nikoli, aniž aby se nestýkal s těmi, proti nimž jsme zaujati. Ale tomu, kdo je přítelem mého přítele, i sám přátelsky jsem

⁶⁶ Jistý koryfej český světového jména, velmi zámožný a velmi vlivný měl mnoho přátel, z nichž nejvíce sobě oblíboval skromného středoškolského profesora. Když se ho kdosi tázal, proč právě toho, odpověděl: »Protože on je ten jediný, který ode mne jakživ nic nechtěl...«

nakloněn, jakož zase toho, kdo mu je nepřitelem, nebudu vyznamenávatí svým zvláštním přátelstvím. Přesné hranice v této věci nelze obecně vymezovati a záleží na okolnostech i na osobním taktu, jak se zachovati. Nemohuť ke člověku, nepříteli svého přítele, který sám nikdy nic zlého mi neudělal, chovati se nepřátelsky, aniž se po případě i zjevné urážky dopustím. Nelze jinak, než doporučovati v této příčině největší opatrnost.

Vším způsobem však dítě pokládá za přátele svoje přátele svých rodičů a nepřítel rodičův jest i nepřitelem syna nebo dcery. Děti, nechovají-li se k nim i nepřátelsky, nemohou se chovati jinak než aspoň zdrželivě. Přátelství, ba i láska dětí rodičů zneřátelených je možná, ale má trpké pozadí.

Přátelství nepřehánějme do té míry, abychom se domnívali, že bez přítele žítí nám nelze. Nejsouce pány svých osudů, musíme si zvykati, že bude nám nutno i s přítelem se rozloučiti a nemůžeme tedy činiti život svůj závislým na životě druhého.

* * *

Přítelem zůstávej i v rozloučení a styk osobní nahrazuj písemným, sic by se zdálo, že's dbal dříve o přítele z pohnutek sobeckých a teď, když je vzdálen, že oň nestojíš. Lidé, kteří vám nenapíší ani pár přátelských slov, a přítel, s nímž dříve denně jsem se stýkal v srdečném přátelství, teď po měsíce mi nepíše – takoví lidé nejsou přáteli. Vždyť i příbuzenské svazky takováto nedbalost silně uvolňuje. Dopis příteli není přece žádnou těžkou slohovou úlohou a dnes, kdy písemný styk je tak snadný, není výmluvy, leda že máš po ruce telefon a že snadno můžeš se domluviti telefonicky.

Žárlivost je z přátelství ještě více vyloučena než z manželství. Jest nám z toho jen těšiti se, je-li náš přítel milý i také jiným lidem. Nakloní-li se k nim více než k nám, našel patrně u jiných to, čeho nemohli jsme mu poskytnouti my a pak nebylo pouto mezi námi a jím dosti silné, – nezbyvá než spokojiti se.

Není vždycky nejlepším přítelem ten, kdo nepřestává nás o svém přátelství ujišťovati, každému o svém přátelství s námi vypravuje,

svoje city dává nám okázale na jevo, – všecko podobné přepínání je nevkusné a netrvá dlouho. Ne slova, ale skutky přátelství dokazují.⁶⁷ Ostatně i letora tu rozhoduje a jsou zase lidé, kteří o svém přátelství vůbec nemluví, aniž proto jsou přáteli méně vřelými.

Přátelství přichází jako láska, nezavoláno a z nenadání. Nelze sháněti přátele tak jako člověka, který by byl ochoten půjčiti mi peníze. A přátelství nelze vnucovati. Jsou snad lidé, kteří, jako nepocítili lásky, nenašli také přítele a mají toliko známé; buď že nemají té potřeby sdílet se s jiným jsouce povahami uzavřenými nebo nemají kdy na přátelství, jako na lásku. Nezávidíte jim a nesouhlaste ani s těmi, kdož na potkání každému otevírají své srdce.

Také mezi nejlepšími přáteli mohou vzniknouti rozmanitá nedorozumění. Hněv, je-li přátelský, je krátký, netrvalý, jinak blízko žije přátelství od nepřátelství a nevyrovná-li se nastalé nedorozumění záhy, přátelství snadno ochladne, ba zvrátí se v opak. Proto záleží-li nám na příteli, hledme zaplašiti hned první stíny nevole, ač-li nemohli jsme se vyhnouti její příčině a musili strčiti prst tam, kde dvěře svírají. Není-li zlé vůle, pak snadno lze postavit se začátkům, aby nebylo pozdě připravovati léky.

Zklame-li nás přítel v našem očekávání, ptejme se nejdříve sami sebe, nejsme-li toho příčinou a jestli jsme nevkládali mnoho neoprávněných nadějí v jeho city. Snad jinak jsme si jej představovali, jako často člověk dává se sváděti k tomu, že co je mu milé, je mu i hezké a později teprve přesvědčí se o opaku. Nečiňte tedy žádných nároků a nebudete zklamáni. A když, buďte shovívaví a nesuďte, abyste sami nebyli souzeni. Nezapomínejte, že dokonalým a nesobeckým na světě není nikdo, ani váš nejlepší přítel.

⁶⁷ Kdoť slovy jest vlídný, nebude k tobě z srdce upřímný,

Těž ty podobně mu čiň, tak lest lstí odměnu mívá.

Sřící se vždycky lidí pamatuj přílišně lahodných;

Píšťala sladce zní, když ptáček ptáčata vábí.

Katóna Mravná poučování, 165-168.

Neodvracejte se však od přítele na pouhou pomluvu a dokud jste se doopravdy nepřesvědčili o jeho nevěře. Lidé, kteří na pouhý klep lámou stará přátelská pouta, nejsou hodni přátelství. V takových případech lépe učiníte, když rovnou a upřímně smluvíte se s přítelem pomlouvaným a požádáte jej za vysvětlení. Osvědčí-li se klep býti pravdivým, pak ovšem přátelství přestává.

Nevolejte však po pomstě zrazeného přátelství. Bývalý přítel stal se prostě člověkem cizím a jsme k němu shovívaví jako k člověku cizímu, pokud ovšem neurazil naši čest.

Stává se, že přátelství časem ochladne a promění se v lhostejnost. Nechovejme se nepřátelsky k bývalému příteli a zůstávajíc mu vděční za přátelství bývalé chovejme se k němu ve všem naprosto korektně nepřipomínajíc nikdy s výčitkou bývalého poměru. Sám nikdy nedávej mu na srozuměnou, že lituješ důkazů svého přátelství a nikdy o něm nemluv nic zlého.

Za přítele nepovažuj, kdo za tvým štěstím jde. Přátel u boháčův jako plev okolo zrní. To však nejsou přátelé, byť i za ně se vydávali, nýbrž jenom příživníci, zuby na tvůj chléb a hosté na dobrou polévku. O přátelství mezi mládeží různého pohlaví mluvili jsme obšírněji v [kapitole XIX. Žena a muž](#).

XXII. Přátelství a nepřítelství (Dokončení)

Nepřítel. – Urážky na cti. – Souboje. – Není člověk, aby nepřítele neměl. – Kterak chovati se k nepříteli; k lidem znepráteleným. – Kolegialita. – Tykání.

Nepřítele i nejspatnějšího za málo nevaž a neměj ho za ovci, vždy za vlka. Mysli často na přítele, ale častěji na nepřítele.

Je-li možno, vyhni se mu, ale máš-li dobré svědomí, nikdy před ním neprchej. Setkáš-li se s ním ve společnosti, nevšímej si ho, ale nikoliv tak, aby tvé chování bylo nápadno. Klidem a důstojným svým způsobem budeš mu jen imponovati.

Pamatuj, že ze starého nepřítele nebude nový přítel. Jsou marny všecky pokusy získavati starého nepřítele, zvláště vzniklo-li nepřítelství nikoli z nedorozumění, nýbrž ze zlé vůle, která sama je největší nepřítelkyní všech dobrých styků lidí mezi sebou. Co platí tuto o jednotlivcích, platí bohužel i o celých národech. Ani u těch, pokud jsou znepráteleni ze zlé vůle, nelze mluvit o smíru; nejvýše o způsobu klidnějšího soužití.

Buď šlechetným k nepříteli. Sám nestav se mu nepřátelsky v cestu a nemluv o něm zle, byť tobě i byl ublížil. Nemluv o něm vůbec. Zvláště však stal-li se nepřítel neškodným, jako mrtvý lev, který nekouše. Potká-li nepřítele neštěstí, neraduj se z toho.

Sám neměj nepřítelství k nikomu a odpouštěj, když ti bylo ublíženo. Jenom nepřítelům své cti se postav a těm neodpouštěj nic. Zákony naše ovšem nedovolují, aby's vypořádal se s nepřítelem sám, pronásleduj tedy takového škůdce svého nejdražšího majetku všemi dovolenými prostředky a před soudem se s ním nesmiřuj. Nechať je potrestán ten, kdo sáhl ti na čest, abychom konečně naučili se míti v úctě čest svého bližního. Čest životu se rovná.

Buď bohu toho žalováno, že v dobách posledních u nás se ctí bližního namnoze jedná se, jakoby to kus hadru bylo. A nejhůře, že zneužívá se nezřídka prostředků, jako veřejného tisku, proti nimž není vhodných zbraní. V tisíci exemplářích najdou dnes čtenáři

nějaký útok proti cti některého člověka, – kdo ručí za to, že ti všichni budou čísti zítra příslušnou opravu v jiných neb i v těchže novinách? Nic není tak hanebného jako dotknouti se cti někoho, obviňovati jej ze skutků a důkazů na to nemíti dostatečných. Z pomluv i těch nejméně oprávněných vždycky něco uvízne, a každý si pak řekne, že není toho fochu, aby nebylo pravdy trochu. A jedna pověst pak plodí druhou.

Ale jenom ten, kdo sám cti nemá, druhému ji nedá a trudno pak přihlížeti k tomu, kterak Čechové někdy na sebe tolik hany kydají...

Tak jako nelze se vždy vyhnouti zlým lidem, tak nevyhneme se vždy urážkám na své cti. Svoji čest musíme mít v sobě, nemůže býti nám dána, aniž vzata z věncí, a toto vědomí v některých případech je příčinou, že urážky necháme bez povšimnutí. V jiných případech nutno hájiti svou čest, ale to nikdy tím, že na urážku odpovídáme urážkou, nýbrž podle našich zařízení hledáme ochrany před instancí k tomu stanovenou, před soudem.

Podle našich zákonů (§ 487–492. ob. trest. zák. rak.) dopustí se urážky na cti ten, kdo někoho křivě viní ze zločinu, aniž jde obvinění tak daleko, aby se stalo utrháním na cti (kterého dopouští se podle § 209. téhož zák. ten, kdo někoho pro nějaký naň vymyšlený zločin u vrchnosti, t. j. u veřejného úřadu udá nebo takovým způsobem obviní, že by obvinění jeho dáti mohlo příčinu vrchnosti k vyšetřování neb alespoň k pátrání proti obviněnému); kdo i jinak vyjevováním smyšlených nebo převrácených skutků někoho, zejména nebo znamenání na něho se hodícími křivě viní z nějakého určitého nepočestného nebo takového nemravného činu, který by jej v obecném mínění mohl uvést v opovržení nebo snížiti: kdo v dílech tiskových, rozšiřovaných spisech nebo vyobrazeních anebo kdo, nejsa k tomu zvláštními okolnostmi nucen, veřejně na někoho ve známost uvádí skutky dotýkající se cti ze života soukromého nebo rodinného, byť i byly pravdivé.

Rovněž se dopouští urážky na cti ten – vykládá zákon důkladným svým slohem dále – kdo někoho veřejně nebo před více lidmi v dílech tiskových, rozšiřovaných hanlivých spisech nebo

vyobrazení jakéhokoli způsobu, buď zejména nebo znamením na něj se hodícími, neuváděje určitých skutků, z opovržlivého smýšlení viní nebo jej ve veřejný posměch vydává. Nadávky jsou vezdy urážkou a mohou za urážku býti pokládány i výroky o sobě nevinné, jen když obecně za urážky se pokládají. Tak i oslovení »ty pajsáne« (paysán, sedlák, zbytek z dob francouzských vojen) může po případě býti považováno za urážku. Zlodějem nesmíme jmenovati ani toho, kdo pro krádež byl již trestán, a ani důkaz pravdy neosvobozuje tuto a ve případech nadávek od trestu. Bližší ustanovují ostatně zákony, jichž výklad nenáleží do této knihy.

Nedávejte se strhnouti k nadávkám. Ale užil-li kdo v rozčilení a spíše bezděky než v úmyslu nevhodného slova, jest jeho povinností vzíti je zpět a přiměřeným způsobem se omluviti. Chyby se dopouští nikoli ten, kdo k chybě učiněné se přizná, i nýbrž ten, kdo chtěje zůstati důsledným, trvá na slově proneseném; dokazuje jen, že abnormální duševní rozčilení chce učiniti stavem trvalým. Přiznati se ku patrné chybě není zbabělostí ani nedůsledností a byť i bylo pocitem nepříjemným, jest daleko lepší, než při chybě setrvati a je příznakem smýšlení ušlechtilého. Neváhej se ku chybě přiznati ani představený vůči podřízenému, ani učitel vůči žákovi, získáš daleko více, než kdybys neústupně stál na svém nepravu. Jako i vlas má svůj stín, tak i nejmoudřejší může chybiti. ([Srv. kapitulu VI. Všeobecné úvahy a poznámky.](#)) Urazil-lis tedy někoho nechťeje, snaž se bezpráví svoje napraviti co nejdříve, a to srdečně, mužně a otevřeně.

Nadávka za všech okolností je neslušná a vzdělaný člověk chová se a mluví vždy tak, že mu nikdy nadávka byť i nevinná nepřejde přes rty. Od vlastních nadávek dlužno ostatně lišiti výrazy, jimiž v rozčilení skoro bezděky dáváme výraz svému rozhořčení a jsou okolnosti, kde dobromyslná nadávka (která v tomto smyslu pak nadávkou není) někdy více zmůže, nežli nejlépe myšlené napomenutí a výklady. – Zřízenci a podřízení nedávejte nikdy vůči svým zaměstnavatelům a představeným slovy nebo posuňky na jevo svoji nevážnost aneb opovržení. Jest na to dosti jiných

prostředků a často nejúčinnějším z nich – mlčení. Není proto třeba mlčky snášeti bezpráví, které však nikdy neodčiníme nadávkou. Je-li třeba ozvati se, učiníme tak rozhodně sice, ale vždy v mezích náležité slušnosti.

Podrobnosti vedly by nás však až na pole čistě právnické, na kterém se dovídáme, kdy a za jakých okolností možno dopustiti se urážky i v dopisech a na dopisnicích. Urážka nemusí býti ani přímá, stačí, je-li adresát uražen pouhou formou. Tak na příklad bylo uznáno urážkou, když obchodník druhému, s nímž byl v neshodě, na korespondenční lístek, jež začal bez oslovení, napsal »S příslušnou úctou«. Soud uznal vzhledem k bližším okolnostem, že i v tom byl úmysl urážlivý. Sám o sobě by výraz ten nemusil obsahovati urážku a jinak bylo by »S úctou Vám příslušnou«. Patrně, jak jemné odstíny dovede rozeznávati právník.

O vyrovnání urážky viz několik slov níže.

* * *

Dodnes vyrovnávají se urážky na cti někdy soubojem, přežitkem ze surových dob středověku, jenž má za účel zjednati uraženému zadostiučinění zbraněmi. Je samozřejmo, že účele toho soubojem, to jest bojem dvou soupeřů zbraněmi smrtícími, uspořádanými úmluvami přede svědky obou stran, nebývá vždycky dosaženo, neboť mnohdy vítězí ten, kdo urazil, jelikož rozhoduje tu nikoli právo a spravedlnost, nýbrž větší nebo menší dovednost v zacházení se zbraní, ba i jenom pouhá náhoda či štěstí a uražený má k urážce ještě ránu nebo smrt. Bohužel, že předsudek souboje tak jest rozšířen – vysvětluje to okolnost, že nastavití život za svou osobní čest všeobecně se líbí, a samo přísloví vybízí, abychom za čest a slávu byli hotovi nastavití i hlavu, – zvláště v kruzích šlechty, důstojnictva, studentstva (českého však měrou velmi nepatrnou), umělectva a j., že veřejná moc, která souboj zakazuje, zakročuje proti němu ve případech velmi řídkých a pak jen s tresty značně mírnými. Souboj jest dnes požadavek stavovský, ku kterému je nucen ten, kdo žije ve vrstvách společenských výše uvedených podléhá zvykům

jejím, nad zákony povýšeným, třeba byly přemrštěné, pověrečné a nechvalné. Pokud předsudky stavovské a středověký zvyk budou hledati udatnost jen v krvavém boji a nevážení si života, potud potrvá souboj, třeba zatracovaný rozvahou a rozumem, který radí tu toliko nevyhledávati podle možnosti takových zaslepených společností, hlavně svárlivců a rváčů ze řemesla.

Ve vojště, které jest největší záštitou souboje, nebude odstraněn souboj, dokud nebude stanoven předpis, kterým každý duelant z armády se vyloučí, nehledě ku příslušnému trestu.

Důvod, pro který vlády jen zdánlivě se snaží souboj potlačit a se staví, jakoby se jim to nedařilo, vysvětluje Schopenhauer takto: »Stát není s to platiti náležitě penězi služby svých důstojníků a úředníků civilních; proto druhou polovici své mzdy nazývá cti, kterou dává ve formě titulů, uniforem a řádů. Aby tento ideální plat za jejich služby zachoval ve vysokém kursu, musí ctižádost býti všemi možnými způsoby živena, podněcována a rozhodně trochu přepínána. Poněvadž však k tomuto cíli nestačí čest občanská, už proto, že ji má každý, bere se ku pomoci čest rytířská a udržuje se způsobem zmíněným.«

Není rozumného důvodu pro souboj, všechny jsou proti němu a je vinou najmě armád, že dosud nepřestal. Tam měli by nejprve odstraniti neudržitelný názor, že dareba, byť i nastavoval svůj život soubojem, nestane se mužem čestným a že člověk, uražený ledajakým lehkomyšlníkem je povinen své cti bít se s tím, kdo sám cti nedbá.

Hnutí protisoubojové šíří se však čím dál tím více a je naděje, že ve dvacátém století lidstvo po této stránce přijde k rozumu.

* * *

Není na světě taková anima pia, která by neměla nepřátel. V naší moci není učiniti se ode všech milovaným, ale můžeme a máme usilovati o to, aby nás měl každý v úctě. Obecné chvály a obecného souhlasu docíliti je těžko, ne-li nemožno, ale úcty nemohou člověku

poctivému a moudrému odepřítí, aspoň ve svém nitru, ani darebáci, ani nepřátelé.

Neublížujte nikomu zúmysla, buďte ochotni ke každému, upřímní, loyální, opatrní ve svém konání, nečiňte vědomě ničeho v neprospěch jiných, nerušte štěstí jiných a nepomlouvejte nikoho, pokud možno a pokud dovoluje to vlastní čest, snášejte příkoří a – nelze říci, že nebudete mít nepřátele, – ale aspoň budete mít vědomí, že sami jste nedali k nepřátelství příčiny.

Nežádejte, aby každý vás měl za člověka dobrého a moudrého a aby byl vaším přítelem; čím více máte vlastností vynikajících, tím více bude vám snáseti od lidí zlých, slabých, nízkých a zejména závistivých. Nejsou vždy ti nejlepší, za nimiž jde celý dav, který dá se strhnouti velmi snadno.

Nežaluj na nepřátele a pronásledování jejich, nechceš-li jejich počet rozmnožiti, neboť je mnoho bázlivých a nízkých tvorů, kteří se na tebe dosud neodvažují, ale hned se proti tobě postaví, jakmile zpozorují, že jsi opuštěn, bez rady a pomoci. Měj důvěru v sama sebe a tak udržíš celý houf zlých lidí na uzdě.

Nebud' nikdy ani hrubým ani rozčileným vůči svým nepřátelům, ani v hovoru, ani písmem; se zlou vůlí svých nepřátel nepouštěj se do žádného jednání. Zlé lidi trestáš nejlépe pohrdáním a pomluvy umlčíš, nevšímaje si jich, ač-li nejsou toho rázu, že jest ti energicky vystoupiti proti nim.⁶⁸

Kdyby tě někdo z nečestného skutku obvinil, ihned, jak to zvíš, učiň kroky příslušné, u nás oznámíš věc okamžitě soudu a v novinách pokud to možno prohlásíš, že tak jsi učinil a každého,

⁶⁸ Záleží také na tom, kdo urážku nebo pomluvu pronáší. Bývají noviny pochybného rázu, které žijí a tyjí je jenom ze skandalisování jiných, vymýšlejíce přímo rozmanité nečestné věci a aféry, jen aby uspokojily obecnostvo chtivé sensace, jinými slovy, aby šly na odbyť. Často nezbyvá, než nedbati takových hlasů, jako nevšímáme si štěkajícího psa.

kdo něco podobného říci se odváží, že k soudu poženeš. Kdyby mne někdo obvinil ze zrahy národní, ze zpronevěry a jiných skutků nečestných a já se cítil čistým jako lilie, nesložím hned svých čestných úřadů, nedám hned svého mandátu k dispozici – leč bych byl k tomu vyzván od těch, kteří mi úřad ten svěřili. Ale ovšem nesmím obvinění na sobě nechat lpět a nesmím ustáti dříve, dokud nevina moje nejen není dokázána, ale dokud na cti utrhač není po právu potrestán. Pak teprve složím svůj čestný úřad anebo mandát a dám se voliti znova. Sice by to byl nejprostší prostředek zbaviti se lidí nepohodlných: rozšířiti o nich pomluvu a oni se poděkují ze svého úřadu nebo ze své funkce.

* * *

Setkáváme-li se s osobami nepřátelsky s námi smýšlejícími na ulici, v hostinci, v divadle atd., nevšímejme si jich, dělajíce jakobychom jich naprosto neznali, ani okázale se jim nevyhýbajíce. Čím menší je město nebo místo, tím snáze setkání je možné s takovými osobami, se kterými buď žijeme v neshodě nebo které ať ze zloby ať ze závidosti nebo sobectví působí nám nějakou škodu. Záleží tu ovšem na osobách i na stupni nepřátelství. Rozešli-li jsme se úplně s někým, nejlépe naprosto ho ignorovati. Jinak spokojíme se s chladným pozdravem.

Jsou lidé, kteří se domnívají, že musí mluvit s každým, jehož znají a jsou proto v rozpacích, mají-li osobu, s níž nedávno se zneprátelili, nechati bez povšimnutí. Jsem-li však přesvědčen, že osoba ta mi ublížila, že nejednala správně, nezbývá než přerušiti s ní styk, ať si o tom myslí kdo chce, co chce.

Běží-li však jen o nějaké neosobní diference, o rozdíly ve smýšlení na příklad politickém, jest sice základna přátelství porušena, ale není příčiny ku přerušení styků společenských. Zejména jsme-li pohromadě s jinými lidmi, kteří neznají našeho poměru více nebo méně napiatého, bez rozpaků můžeme vyměnití několik lhostejných slov: jinak zůstáváme zdrželiví, abychom se vyhnuli srážkám a časem zavedli poměry aspoň snesitelné.

Zejména nepřátelé *jenom* političtí nebo vědečtí mají zachovati společenskou formu bezvadnou jak v chování, tak ve slově i písmě a nepřátelství politické nikdy nerozšiřovati na pole jiné, nejméně na pole soukromé. Tak jako advokáti, kteří v soudní síni zastupující protivné strany potírají se navzájem pokud sporu se týká, ale vycházejíce od soudu vezmou se pod paži a jdou do vinárny, kde jsou pak všechny soudní hovory vyloučeny a připouští se jen hádky o výbornosti kaviáru nebo papriky.

Společensky velmi trudný jest úkaz, kde politický protivník stává se i protivníkem osobním a dokonce kde nepřátelství politické propuká elementární silou i v násilí hmotné.

Stejně trudno, když na př. při volbách nepřátelé političtí napadají osobní čest svých protivníků a míchají se i do záležitostí čistě rodinných způsobem nechvalným. Jinak ovšem je voličstvo v právu, žádá-li na poslanci, který má hájiti jeho zájmy, jeho naprostou bezúhonnost.

Ne každý ničemník je nevnímavý vůči jednání velkomyslnému, přímému a ve všem důslednému a těmito zbraněmi bojujte pokud možná proti každému nepříteli, který ne tak z bázně před pomstou jako proto, že sám v očích obecnstva a ve veřejném mínění utrpí, přestane pokračovati v pronásledování a v nepřátelství vůči tomu, komu nikdo nemůže upříti úcty a uznání.

Nepomůže-li ani to, pak vystup proti němu směle, rychle, otevřeně, beze všech oklik, ale nespoj se při tom proti němu s lidmi, kteří tebe nejsou důstojní.

Vůči nepříteli přemoženému a nešťastnému buď shovívavý; nechlub se svým vítězstvím a zamlč bezpráví, kterým se vůči tobě provinil, jakmile už ti škoditi nemůže a jakmile není nutno, aby veřejnost to zvěděla.

Ruku ke smíru upřímnému přijmi, pokud nejde o uvedené případy čestné. Buď sice i pak opatrný, neboť ze starého nepřítel v málo případech bývá nový přítel, jak již řečeno. Řídko dobré maso dvakrát vařené a přítel dvakrát smířený. Ale nedávej na jevo žádné

nedůvěry. Lépe podruhé a nevinně doznati urážky, než jednou ublížiti člověku, který měl opravdovou vůli napravit co zavinil.

Z okolnosti, jak se lidé zachovají, urazivše nás, často nejlépe poznáváme jejich povahu. Buď hned se snaží věc napravit a bez váhání a veřejně požádají za odpuštění. To jsou lidé dobré vůle. Nebo požádají až později, potají, – to jsou lidé buď zbabělí nebo ješitní nebo umínění. Nebo posléze nestarají se dále o věc – buď z liknavosti nebo z bázně nebo ze zlé vůle. Nebo hledí dokázati, že měli pravdu a nedají se přesvědčiti, nebo posléze urazili zúmysla. To jsou lidé zlí.

Žádné nepřátelství nebývá tak prudké jako mezi dvěma bývalými přáteli. Blízkoť žije přátelství od nepřátelství. Naše ješitnost hraje tu často velikou úlohu: stydíme se doznati, že jsme měli přítelem člověka nehodného a snažíme se před světem ospravedlniti svůj rozkol. Není to však správné a i tenkrát, kdybychom seznali v bývalém příteli člověka naprosto nehodného, zachovejme se tak, jak bylo povědíno v kapitole předešlé, kde byla řeč o přátelství ochladnuvším.

* * *

Setkáte-li se s lidmi, kteří navzájem jsou v poměru nepřátelském, jakobyste sedali mezi dvě stolice. Chcete-li se uchrániti nepřijemností a nezkaziti si přátelství se žádným z nich, vyhněte se styku s oběma zároveň. Nelze-li, nepleťte se do jejich rozporů a netrpte, aby druh na druhu vám žaloval. Hleďte zůstati neutrálními a je-li nutno se rozhodnouti, učíňte, co sluší učiniti spravedlivému a poctivému člověku. Nikoli však, abyste na obě strany přilévati oleje do ohně. Také nedělejte prostředníka mezi rozvaděnými, jichž velmi dobře neznáte a pakli vás o to nepožádali. ([Srv. kapitolu VIII. Doma a v cizině.](#))

* * *

Kolegialita, přátelský poměr mezi soudruhy ve škole, v úřadě i mezi lidmi stejného povolání jest požadavkem slušnosti, zůstávající bohužel zhusta jen požadavkem.

Je vzácným výkvětem styků společenských a kde ji najdeme, nutno si jí vysoce vážiti. Pokud běží o mládež ve škole, z kolegiality si tyká a z poměru toho může vzniknouti snadno i pevné přátelství až do hrobu tmavého. Přes vzájemné soupeřství není tam nedůvěry. Za to v úřadě pokládají se kolegové více nebo méně za konkurenty a do poměru mísí se závist, které mládež ještě nezná, aspoň ne tou měrou. Přese všecko oslovování »milý kolego«, nabývají často vrchocity spíše nepřátelské než přátelské. To nejen v úřadech, ale v každém téměř povolání, ve vrstvách obchodnických, živnostenských a j. a snad i mezi metaři.

Kolegialita předpisuje více než pouhá slušnost vzájemnou ochotu, zvláště pokud se týká výpomoci v úřadě a ve stejném povolání, ale z kolegiality nesmím převzítí práci, ze které kyne výtěžek kolegovi, kolegialita žádá, abych ochotně suploval za kolegu jinak zaměstnaného, abych spor hleděl vyřídit s kolegou sám, než si jdu stěžovat ku představenému, abych podporoval oprávněné požadavky kolegy, zvláště stavovské, tím spíše, získám-li jimi sám, ale i tenkrát, když nezískám při tom ničeho. Nekolegiální jest postavit se v těchto příčinách proti kolegovi jenom proto, abych se zalíbil představenému na úkor kolegy.

Poněvadž však, jak řečeno, kolegialitě překáží závist a závist je slabou stránkou české povahy, je kolegialita květinka, které ve vrstvách českých dosud valně se nedaří.

Kolegům buď kolegu. Ve společné kanceláři nebo sborově chovej se tak, abys jiným nebyl tam s obtíží, nezpívej, nepíšej, nekuř, když ostatní nekouří, nechtěj mítí stále zavřená okna, nekaž ostatním náladu hubováním, že je hezky, když slunce svítí a nelaj na čas, když prší, nechrchlej a neplivej kolem sebe a zkrátka nebuď protivou. Vůči spoluúředníkům buď ochoten, nabídni se sám a bez prošení, že převezmeš část jejich práce, můžeš-li jim tímto způsobem

ulehčiti neb umožniti dovolenou; bez výjimky však a s naprostou ochotou tak učiň, jsou-li nemocni.

Na šéfa s kolegy v úřadě samém nehubuj; co proti němu máte, řekněte mu pěkně do očí, zdvořile sice, ale nepokrytě. Je svrchovaně nezdvořilé a trapné pro obě strany, když vstoupí šéf, o kterém právě byla řeč, a najednou všechen hovor umlkne.

Ani o nepřítomných kolezích nemluvte nic, co byste každému z nich nemohli říci do očí. Mluví-li se přece o nepřítomném, mlčte, nemůžete-li se zastati, ale nedonášejte toho nepřítomnému. Nejméně donášejte to představenému, pak byste byli denuncianty a nejen špatnými kolegy, ale i špatnými lidmi.

Mezi úředníky a úřednicemi vládniž tón klidné zdvořilosti, který nepřekročuj nikdy meze slušnosti, zvláště co se týká kolegů druhého pohlaví!

V hodinách úředních vyřizujte jenom věci úřední. Vzniknou-li styky přátelštější, je příležitosti dost je pěstovati mimo úřad.

Obyčejný způsob, kterým lidé vůbec se oslovují, jest vykání. Jenom staří ještě obrádně onikají, jak bývalo zvykem v dobách, na něž sami se pamatujeme. Moje matka svým rodičům ještě onikala. Vykání jest jediné společensky správné vůči osobám neznámým, nebo známým, s nimiž nejsme důvěrní nebo jimž jsme povinni úctou.

Tykají si rodiče s dětmi, příbuzní bližší i vzdálenější, důvěrní a staří přátelé a bývalí spolužáci, pak děti mezi sebou. Učitelé tykají malým žákům, ale na středních školách tykati oficiálně je nepřípustno. V Německu tykají dětem bez rozdílu, až do konfirmace; i osobám služebným dovoleno je dětem tykati.

Tykají-li si hoch a děvče od malička, – záleží na okolnostech, na poměru rodin, častých stycích, mají-li si tykati i jako jinoch a dívka; vdá-li se pak dívka za jiného, bývalý důvěrný způsob oslovení obyčejně sám sebou přestává. Vejdou-li obě strany ve sňatek, může oslovení to potrvati stejně jako tykání se strany ženatého přítele z mládí vůči přítelkyni, která zůstala svobodna.

Tykání mívá obyčejně svůj původ z mládí, neboť později už ne tak snadno vstupujeme v důvěrný poměr přátelský, jehož výrazem bývá tykání a jsme mnohem opatrnější ve výběru svých přátel.

Tykají-li si spolužáci téže třídy, zachovávají tento zvyk až do smrti, i kdyby po rozchodu ze školy už jen zřídka a po letech se setkávali a i kdyby povoláním pak naprosto se různili. Bylo by svědeckvím nízkého ducha, kdyby ministr přestal tykati bývalému spolužáku jen proto, že on je ministr a spolužák »jenom« učitelem obecné školy. Ani představený nevyhýbá se tykati bývalému druhu ze školních lavic, nyní svému podřízenému, ač není-li nadutý domýšlivec.

Zvláštní druh tykání jest bratrství uzavírané při pivě nebo víně a v okamžicích ne vždycky příčetných. Nic není veselejšího než viděti oba tyto kamarády při prvním setkání po tom přátelském večeru. Každý spoléhá, že druhý zapomněl, nebo že zapomenouti hodlá na to, co se tehda stalo. Potom konečně nezbude nic jiného než s pravdou čili s tykáním ven a když se rozcházejí, myslívají si oba: »Byl jsem asi důkladně podroušený, že jsem pil na bratrství s takovým... tento...«

Tykání nabízí starší mladšímu, dáma pánovi, kterýžto případ může nastati, když oba vstupují sňatkem blízkých příbuzných ve bližší a důvěrnější styk (tchyně zeťovi). Odmítnouti nabízené »ty« i vyhýbati se později přímému oslovení slovem »ty« jest urážkou velmi bolestnou, kterou však nesnadno je ztrestati.

Původně bylo tykání všeobecné, jako na př. u Římanů. Teprve ve středověku začíná vykání, ačkoli ještě papež císařům tyká, rovněž šlechtici druh druhu. Potom vykání z vrstev hořejších k nižším se šířilo. V Německu od konce XVII. věku a ještě více později užívali oslovení »Er«, on, vůči podřízeným. U nás namnoze podřízeným jako služkám ještě se tyká, ač zvyk ten čím dále tím více mizí. Může zůstati v platnosti jenom vůči starým služebným ([viz kapitola XXV. Služebnictvo](#)). Marie Terezie říkala Kaunitzovi »On«, tak jako svému komorníkovi, císař Josef II. každému vykal, jen nižším svým sluhům tykal.

Za francouzské revoluce tykali si vysoce i nízko postavení, na znamení všeobecného bratrství.⁶⁹

Tykání jest dosud obvyklé na př. mezi dělnictvem, důstojnictvem, pak v krajinách odlehlých mezi vesničany, zhusta i mezi sportovníky, nezřídka mezi příslušníky téže korporace, jako na př. mezi členy uherského parlamentu, městských zastupitelstev, mezi Sokolstvem, kde má za základ bratrství všech Sokolů, a j.

Vykání jest formálnější a obřadnější. Není sice tak přirozené a přátelské jako tykání, ale fedruje zdvořilost, vidíme-li, jak mluvívají často mezi sebou příliš nenuceně lidé, kteří si tykají. Lidé, kteří chtějí se vyhnouti přemíře důvěrnosti, vyhýbají se i tykání.

Říká se, že není radno ukládati své groše tam, kde ředitel peněžního ústavu s personálem si tyká, – ale statisticky to dokázáno není.

⁶⁹ Návrh k tomu dala Louisa Robertová, dcera rytíře Guynementa de Keralio v *Mercure national* ze dne 14. pros. 1790. Bylo to právě v době, kdy tituly »Citoyen« a »Citoyenne«, občane a občanko, začaly vytlačovati dosud obvyklé Monsieur a Madame. Ale teprve od srpna 1792 tykání se rozšířilo a roku 1793 platilo za výraz pokrokově demokratického smýšlení. Ale Robespierre a konvent nechtěli tykání zavéstí závazně. Teprve výbor pro obecné blaho zavedl sám tykání závazné a po něm přijala toto ustanovení celá vláda, úřady i vojsko. Brzo po té však ozývaly se hlasy proti tomu a La Harpe uváděl dva důvody proti tykání: 1. Tykání jest obvyklé jen v zemích despoticky ovládaných, jako v Rusku. 2. Jsou jisté morální a sociální rozdíly, založené na přirozenosti a rozumu a těm i v oslovení dlužno dáti výraz. Pak tykání znenáhla mizelo, nejdříve ve vojště, až zmizelo skoro úplně a jest nyní ve Francii poměrně dosti řídké; v Itálii za to velmi časté a v Orientě »ty« jest všeobecně obvyklé.

XXIII. Soused a domácí

Soused ve městě. – Soused na venkově. – Děti v sousedství. – Poznámky. – Soused zlý. – Domáci a domovníci. Podnájemníci. – Občasní obyvatelé bytu.

Za přítele stojí i soused, ba blízký soused lepší než daleký přítel.

Ve velkých městech a ve velkých domech souseda téměř neznáme. Obyvatelé i téhož domu, nejsou-li nájemníky mnohaletými, jsou si zhusta většinou cizí, tím spíše, jelikož novější domy stavěny jsou tak, že nájemníci nemusí přicházeti do žádných styků vůbec, nemajíce mimo schodiště naprosto nic společného. Za to v menších místech a v menších domech sousedstvo hraje velikou úlohu a záhy poznáš, že dobrý soused je veliký poklad; na venkově dokonce se říká, že je půl živnosti.

Dobře učiníš, zvláště v menších městech, když přistěhuje se do domu, vykonáš návštěvu svým sousedům, v některých případech i obyvatelům domů nejbliže sousedních, a seznáš-li, že jste si navzájem sympatickými, občas návštěvu obnovíš, ovšem byla-li oplacena. Avšak ne příliš často, neboť důvěrnosti mezi sousedy nezřídka vedou k rozbrojům.

Ve velkém městě můžeš tak učiniti aspoň sousedům na téže chodbě, někdy i v celém domě; nevíš, kdy a jak jich budeš potřebovati. Neučiníš-li tak, aspoň pozdravem při náhodném setkání dej na jevo, že si přeješ dobrých styků.

Na nový rok nebo při zvláštních rodinných událostech vyměň se sousedy, s nimiž návštěvou a vzájemnou sympatií jsi se dostal do styků bližších, visitky, blahopřání nebo kondolenci. Zemřel-li člen tvé rodiny, pošli parte všem obyvatelům svého domu, po případě i domů nejbliže sousedních, i kdybys s nimi se zvláště nestýkal, ba i kdybys jich ani neznal. Slušíť, aby zvěděli, že v domě nebo v sousedství je mrtvý. Doručení parte obstará snadno domovník. Onemocněl-li soused, poptávej se po jeho zdraví.

Můžeš-li prokázati sousedu nějakou úsluhu, učin tak ochotně a rád a v nouzi, na příklad při nějakém neštěstí, při náhlém onemocnění neb i při jiné nehodě méně vážného rázu, pomoz, pokud můžeš a vždy dobře si rozmysli, než nějakou žádost sousedovu, třeba neoprávněnou nebo neskromnou, odmítneš. Sám však nevyžaduj ničeho od souseda, zejména nic si od něho nevypůjčuj. Stane-li se tak (dejme tomu, že služka zapoměla něco koupit a krámy již jsou zavřeny, a předpokládaje, že poměr je tak dobrý, že můžeš se k nějaké výpůjčce odvážiti), hned následujícího dne věc vypůjčenou vrať anebo nahraď. Přeteče-li vana v koupelně tobě nade hlavou a voda prosákne ti do bytu, nehubuj přes příliš na souseda nad tebou, – vždyť možná, že následujícího dne zase tvoje služka zapomene zatáhnout kohoutek vodovodu a vyvede ti kalamitu podobnou. Stane-li se tak, pak se hned u sousedů postižených náležitě omluv a škodu učiněnou nahraď.

Svoje služebnictvo měj k tomu, aby přesně dodržovalo domácí pořádek tak, aby soused neměl příčiny ku stížnostem, a netrp, aby tvoje děti si dovolovaly jakékoli nepřístojnosti v domě, na dvoře nebo v zahradě.

Často také psi, slepice nebo jiná domácí zvířata, která neudržíme v příslušných mezích, bývají příčinou neshod a ruší vzájemné klidné spolužití. Dbejte tedy, aby pes byl uvázan, slepice zavírány atd., neboť za jakoukoli škodu jimi způsobenou jest i před soudem zodpověděn jejich majitel.

Stala-li se pak nějaká škoda tvojí vinou nebo vinou tvých dětí nebo služebných, omluv se proto u svého souseda a učiněnou škodu ochotně zaplať. I ve případech pochybných vezmi náhradu raději na sebe, aby ses proto se sousedem nezneprátilil.

* * *

Svoji úlohu v životě hraje i sousedstvo na venkově, sousedstvo statkářů, velkostatkářů, byť i bylo vzdáleno a sousedilo jen svými pozemky. Koho potom chceš pojati do kruhu těch, s nimiž chceš

blíže se stýkati, záleží na tvoji vůli. Ani vzdálenost několika kilometrů nebývá tu překážkou.

Při první návštěvě nedávej vypráhnouti nebo nech automobil stát před vraty a vykonej návštěvu jenom krátkou, při návštěvách častějších netřeba dbáti tak přesně času pro návštěvu předepsaného, nebo počtu osob, které přivedeš s sebou.

Vzájemná pozvání týkají se často všech členů rodiny, i těch, kteří nejsou dosud uvedeni do společnosti.

Také při stycích mimo dům, ve společnosti, na honě, při setkání u jiných rodin, hled' vždy zachovati dobrý poměr se svými sousedy.

Snaž se, aby tento poměr nebyl kalen třetími osobami, jako služebnictvem, dělníky, zřízenci lesními atp.

Všude a vždy, kdy sousedé předem druh na druhu jsou odkázáni, pomáhejte dle svých sil.

* * *

Bývá kříž a nesnáz se sousedovými dětmi, které slyšíme nad sebou i pod sebou a vedle sebe, které s povykem pobíhají po schodech, zkoušejí svoje nové »hudební« nástroje tobě přede dveřmi, čistota se jim ještě nevžila do jejich přesvědčení, čmárají, po všech možných stěnách, zkoušejí ostrost svých i pořízku a kudel kde jen možno... Snad jen proto bývají domácí, kteří pronajímají svoje byty s vyloučením gramofonů, psů a dětí pro přítomnost i budoucnost. Obyčejně jsou to ovšem cizí děti nikoli naše, které jsou příčinou všech těch nepříjemností, neboť rodiče vždycky jsou přesvědčeni, že *jejich* děti nebyly by schopny žádného takového uličnictví.

Proto nejdříve se podívej a vyšetři každý, nejsou-li tvoje děti těmi kazimíry a vůči cizím ozbroj se zase jen blahovůlí, dobrotou a humorem. Udržíš-li svoje děti na uzdě, učiní to snad i sousedé v domě a máš pak rozhodně spíše právo do něčeho stěžovati. Ale nestěžuj si příliš brzo a v okamžitém rozhořčení a rozčilení, počkej, až ta horká polévka trochu vystydne a přemoz se, abys i v tomto

ohledě dovedl něco snést, vzpomínaje, zda-li sám jsi se ve svém dětství choval vždy bezvadně...

Děti jsou život a život projevuje se pohybem a vývojem. Nemůžeš na dětech žádat, aby chodily po schodech jako dvorní radové a staré, dýchavičné babičky, a kdyby ti doma seděly bez hnutí, byl bys první, který by ses nad tím starostlivě pozastavoval. Kde nejsou v domě děti, je pusto a prázdno. Děti nedávají v našem nitru vzniknouti egoismu a také nepřipouštějí dlouhé chvíle. Proto i přes ten svůj hluk a svoji rozpustilost jsou požehnáním.

Dlužno však je krotiti a začni i tady každý s vlastní rodinou. Hned od prvního dne dbej, aby se po schodech chodilo, nikoliv skákalo, uč děti, aby šetřily domu, vykládaje jim, co stálo námahy, práce a peněz než byl vystavěn, a hled', aby se chovaly zticha s ohledem na pracující, churavé nebo spící sousedy, nepovykovaly a nemlátily dveřmi, což beztak se nesluší, i kdyby sousedů nebylo vůbec. Říká se, že jenom zlý člověk bouchá a mlátí dveřmi.

Pakli dítě něco v domě rozbilo nebo způsobilo svévolně nějakou škodu, nechať samo pokud možno škodu tu napraví, nebo samo ze svých úspor zaplatí nebo souseda či domácího požádá za odpuštění. Bude možná nesnadno přiměti je k tomu, ale stůjte na tom! Dítě velmi nerado se poníží, ale nahlédne pak svoji chybu, když se na věc důležitě pohlíží a bude později opatrnější. A posléze uč děti ohledům a zdvořilosti vůči všem obyvatelům domu.

Nepostavíme klavír ke stěně, sousedící přímo s bytem tichého učence nebo spisovatele a nedopustíme, aby dcera hrála, dokonce k tomu ještě zpívajíc, víme-li, že u sousedů ať vedle ať pod nebo nad někdo stůně, jakož se i smluvíme se sousedy o hodinách, v nichž naše děti cvičí. Chcete-li býti dobrými sousedy, dbejte po obědě, kdy velmi mnozí lidé rádi si poodpočinou, domácího klidu, informujte se, kdy váš soused učenec anebo spisovatel pracuje a na tu chvíli zavřete doma piano a všechny ostatní hudební nebo hřmotící nástroje. Dbejte pro bůh trochu i sousedstva v celé ulici, vy, kdož máte gramofon a spustíte ho pro svoje potěšení v otevřeném okně, ale pro zoufalství všech, kdož jsou na blízku, jsou nuceni to

poslouchat. Vmyslete se v postavení ubožáka na příklad nervosního lékárníka, který vykonává svoji zodpovědnou a napínavou práci, zatím co naproti mu hraje pianino, vedle zase klavír, na němž střídají se matka, tři dcery a posléze synovec, v nejbližším sousedstvu se hlásí fonograf ke svému nepravu, nečítaje služby, které vřískají na dvoře...

Zvykejme děti, aby doma oblékaly měkké domácí střevice, zouvající těžké boty a nekolébejme nemluvnat v hrčivém kočárku na dunivé podlaze. Lomozí to v dolejším bytě jako hrom beze všeho přestání.

Zapomene-li se však nějaký nezbeda a poruší poněkud domácí řád, sousedé nezlobte se hned, vzpomeňte vlastního mládí a svých dětí, buďte milosrdni v těchto věcech – a vykupte třeba-li občas toto »právo dětí« kouskem čokolády.

A děti buďte zase pozorný ob čas k pánům sousedům, nabídněte svoje drobné službičky starým a nemožným sousedům a sousedkám – zamhouří pak spíše jedno oko až zas něco vyvedete.

* * *

Přes možné a někdy žádoucí styky se sousedem nepleťte se nikdy do jeho záležitostí, nejméně prostřednictvím služebných, jimž uložte co největší zdrželivost. Ve valné většině případů jsou služby příčinou sousedských neshod. Poněvadž za své služebnictvo jste zodpovědní, kdykoli toto sousedovi něco provede, hleďte sami věc pro dobrou vůli napravit, nepřenechávající to zase služebným. Nedopouštějte, aby služby vaše přátelily se nad slušnou míru se sousedovými, ale není třeba žádati, aby s nimi vůbec nemluvily nebo žily v nepřátelství.

Sousedům se nevtírejte. Kdybyste pozorovali, že návštěvy, ku kterým svrchu jsme radili, jsou jen dost málo nevhod, nejdříve je zkraťte, potom upusťte od nich. Stačí, zví-li soused, že vám záleží na dobré vůli.

Nejenom děti vaše, ale i vy sami chovejte se zticha nezapomínající, že vaše hlasité mluvení může býti vedle slyšeno

a jemu že cizí mohou rozumět. Proto také se svými hádkami pokud nezbytny jsou, s tresty svých dětí, provázenými obyčejně křikem, uchylujte se do pokoje nejzazšího, aby soused o tom nic nezvěděl.

Také vůči svému protějšku v ulici máte jisté povinnosti. Předem nekoukejte mu do okna a jakmile doma rozsvítíte, spusťte záclony. Kdyby přátelivý protějšek u okna se objevil, pozdravil, opětujte pozdrav vlídně, i kdybys ho neznal. Povinnosti společenské pozdravování vůči protějšku cizímu ovšem není, ale vídají-li se lidé co den, za stejných okolností, a jsou-li dobré vůle, k tomu ještě mají-li vzájemné sympatie, bezděky dávají svým citům výraz alespoň pozdravem. Platí to ovšem o protějšku dlouholetém a spíše ve městě malém, než velkém, kde nájemníků dlouholetých valně nebývá.

Lidé i v téže ulici, pobývají-li tam dlouho, se znají a i těm vlídnost vlídností splácejí.

Nikdy nic nevyhazujte nebo nevykládejte z okna na ulici, ani peřin do okna nevykládejte ku provětrání, není to hezké, byť i policie proti tomu nesměla nic namítat.²⁰

Květinovou okrasu dobře dlužno umístiti, aby nepadala chodcům na hlavy.

Ani na dvůr nesluší nic vyhazovat nebo vylévat, nejméně na sousední dvůr cizí nebo na zahrádku pod okny.

Nepořádejte ve svém bytě hlučných zábav a společností, které by dlouho do noci trvaly, rušily sousedstvo a ovšem neprovozujte hudby dlouho do noci. Proti tomuto nešvaru chrání nás na štěstí policejní hodina.

Zdrží-li se u vás veselá společnost pozdě do noci, omluvte se při vhodné příležitosti těm sousedům, kteří byli tím rušeni v nočním svém klidu.

²⁰ V žádném jiném městě nekvete nezpůsob vykládati peřiny z okna třeba ještě po 11 hodině, než v Praze. Nanejvýše do dvora tak lze učinit, ale nikdy ne do ulice. Když, pak přistavte židle k oknu a intimní ty ložnicové kusy položte na ně. Účinek bude stejný.

Tam, kde styky sousedské jsou regulovány policejními předpisy, dlužno jich ovšem dbáti do všech podrobností.

* * *

Žid, chtěje přátí někomu něco hodně zlého, přeje mu zlého souseda. Maje souseda zlého a k tomu bohatého, běž a nechej všeho, dí mudrosloví.

Vůči zlému sousedu měj se na pozoru dvojnásob, aby ses vyhnul vší příčině k hádce a nešváru a vštěpuj všem členům své rodiny tuto opatrnost. Zejména pak služebnictvo a děti nechať se nedopouštějí ničeho nepřislušného.

Nedbej takového souseda, aniž však se dopustíš urážky vůči němu. Nikdy však se nepouštěj s ním do hádek osobních, přejdi mlčky malé zlomyslnosti, ba i drobné urážky, pokud se ctí tak učiniti můžeš; při větších věcech obrať se na taktního domácího, (ne však na domovníka), nebo na příslušný soud.

Můžeš-li, raději opušť dotyčný byt, než abys zdraví svoje a klid své duše i domácnosti obětoval zlému člověku.

Na venkově říkají: Nekupuj sobě domov, kup souseda; dům koupíš, souseda neprodáš.

* * *

Také nevlídného a hašteřivého domácího potrestej jen nevšímavostí a vykonávej přesně, co předpisuje domácí řád, jinak s ním nic neměj. S domovníkem nebo dokonce domovnicí do řeči o něm se nepouštěj, domovník mu to asi donese a zle je v domě, ve kterém jsou klepy. Pokud je povinností domácího starati se o byt, stanoví zákon a dobře se o věci informuj, než učiníš nějaký požadavek, aby ses vyhnul nevlídnému odřeknutí, ne-li dokonce hrubému jednání s jeho strany. Můžeš-li, raději se vystěhuj nebo si kup svůj dům sám. Nevěř domácím, kteří nařikají na svízele s domem: kdyby to bylo břímě tak těžké, prodali by je nebo darovali buď tobě nebo na dobrý účel.

Je-li tvůj domácí člověk slušný a ochotný, važ si ho jako klenotu, šetři jeho majetku více než svého. Svoje svato, cizí nejsvětější! Svoje povinnosti vůči němu vykonávej řádně a stane-li se kdy, že se pro nějakou příčinu s placením činže opozdíš, předem se omluv. To učiníš ostatně i vůči domácímu neslušnému.

Sám jako domácí buď vlídný a ochotný ke svým nájemníkům a buď rád, máš-li nájemníky hodné a spořádané. Vypudíš-li je svým nevlídným chováním, nevíš, koho za ně dostaneš.

S domovníkem a domovnicí neměj zbytečně dlouhých řečí aniž přátelství. Nebývají to lidé nájemníkům rovnocenní. Odměřená vlídnost dávno stačí ke stykům, pokud jsou nutny.

A zase dbejte sami čistoty v domě, zejména na schodech, jež sluší domovníkům opatrovati, neplivejte po nich a na chodbách a užívejte předložek k čištění obuvi než vcházíte na schody. Uznalost ze strany nájemníků vůči domovníkům působí dobře a každou mimořádnou službu hned zaplaťte. Buďte k nim vlídni a laskavi, jenom pro bůh ne důvěrni!

Ke svým podnájemníkům chovejte se tak, jak byste si přáli, aby v podobném případě lidé chovali se k vašemu synovi nebo k vaší dceři v cizině. Lidé, se kterými jsme ať z těch nebo jiných příčin nuceni společně bydleti, stávají se takorč členové rodiny, tím spíše, chovají-li se sami podle toho. Jim sluší předem býti skromnými a nežádati naprosto nic víc, než co bylo smloueno. Za každou další službu jsou povinni ne-li penězi, aspoň díkem a uznáním. Od podnájemníka se žádá, aby dodržel domácí řád, vracel se v udanou hodinu, nevybíral si v jídle, pokud je na stravu, nebyl indiskrétní, nepomlouval svých domácích, nepůsobil rozbory atd.

Najímáte-li pokoj s nábytkem, podívejte se nejdříve do těch místností bytu, jež jsou nejmenší a užívají se jen v případě potřeby. Je-li tam bezvadně čisto, můžete najímati s důvěrou mnohem větší. Podnájemníci buďte vlídni a přívětiví k dětem svých domácích, jimi vede cesta k srdci rodičů.

Doporučuje se napsati a oběma stranami podepsati nájemnou smlouvu, v níž uvedena jsou podrobně všechna práva i vzájemné

povinnosti. Tím vyhnete se všem pozdějším nesnázím a všemu nedorozumění. Znamé přísloví o jasných smlouvách a dobrých přátelích platí tady více než kde jinde.

* * *

Najímáte-li na několik dní švadlenu, prادلenu neb opatrovnici tak, že jste nuceni míti ji i na stravu, po případě i na noc, nedávejte jí znáti její podřízenější postavení více, než nezbytně nutno nezapomínajíce, že ona dává vám svou práci za peníz jistě ne přehnaný. Za každé vlídné slovo podřízený člověk bude vám vděčen.

Ve volbě těchto osob je třeba jisté opatrnosti a nejlépe, jdeme-li sami do jejich bytu najímajíce je. Přesvědčíme se jediným pohledem do jejich domácnosti o jejich smyslu pro pořádek a čistotu. Mějme se pak na pozoru zvláště před povídavými osobami toho druhu, zejména švadlenami, které to, co slyšely nebo viděly, rády roznášejí zase po domech jiných. Netrpte zejména žádných důvěrností mezi svými služebními a osobami zjednanými jenom na krátký čas.

Proti opatrovnicím nemocných bývá jistý odklon v rodinách a mnozí mají za to, že ošetřovati nemocného člena rodiny sluší toliko lidem domácím. Při menších chorobách i v prvních dnech těžké nemoci asi bez výjimky zůstane ošetření nemocného v rukou domácích paní a dívek, ale hrozí-li nemoc delším trváním, není příčiny, proč nevzítí dobrou ošetřovatelku tak, aby choť anebo dcera zachovala sílu pro ostatní práce domácí a je-li třeba i pro práce, které převezme po nemocném. Dlouhým ošetřováním vysílí i nejvěrnější choť a pak teprve nastávají trapné svízele. – Tím spíše jest opatrovnice zapotřebí, onemocní-li manželka, a manžel pro svoje povolání při nejlepší vůli nemůže trávití všechn čas u jejího lože. [Srv. kapitolu XVIII. Manželé.](#)

Volba vhodné opatrovnice není ovšem snadna, neboť jestli kde, tož u lože nemocného je zapotřebí smýšlení ušlechtilého a plného lásky a obětavosti. Nyní je věc velmi usnadněna tím, že je mnoho sil v tomto oboru vyškolených a inteligentních, které plní svoje

povolání s náležitým porozuměním a s obětavostí. K opatrovnickím chovejte se slušně a zdvořile a dbejte, aby se jim dostalo dostatečné stravy; jsou-li nuceny v noci bdíti, vystřídejme je za dne, aby se mohly vyspat aspoň několik hodin.

XXIV. Představený, podřízený

Služba, tužba. – Povinnosti představeného i podřízeného. – Duch kastovnícký. – Kterak jest chovati se představenému a podřízenému. – Udání anonymní. – Pokyny a poznámky.

Jest asi daleko více těch, kdož odsouzeni jsou sloužiti, nežli těch, kdo toliko poroučí. Tito jsou svobodni, onino otroci, více anebo méně. Jenom sedlák je pánem na své hroudě; již obchodník, živnostník a i ten, kdo svobodné povolání sobě vyvolil, je závislý na svém zákaznictvu a na svých klientech. Z těch pánů ostatních slouží každý zase pánům vyšším. Jest už tak světa běh, že často lepší musí poslouchati horšího a právě proto cizí chléb brzo se přejí. Avšak pro svoji slabost, chudobu a pro jiné okolnosti člověk je tak často nucen dát se zapřáhnouti, ač nerad. Či opravdu jest větší část lidí zrozena ke službě a otroctví? I celí národové musí mnohdy poslouchati hrstky cizinců, ohýbati se pod jejich knutou, pracovati za ně a platiti jim...

Pověděli jsme svrchu ([viz kapitola XII. Různí lidé](#)), kterak o nás Češích je rozšířeno mínění, že jsme národem sluhů, a ne bez příčiny. Kolik našich lidí chodí »sloužit do Vídně«! A slouží tam počínaje od ministeriálních úředníků, jen zřídka vysokých, až po služky a domovníky a Němec jest jim tam pánem. Ale také v Čechách všecko hrne se do služby, sedlák raději chce míti ze svého syna sluhu, kterému pak říká pán, místo aby učinil jej po sobě nezávislým vládcem svého statku, ježž pak raději prodá židovi. Syn úředníkův zase musí býti úředníkem, průmyslníky jsou valnou většinou u nás Němci, ku kterým naši čeští dělníci chodívají sloužit. Kdyby aspoň svůj svému sloužiti mohl! – A bylo by opravdu lépe? Nepraví-liž přesmutná zkušenost, že pod Němcem je služba často snazší a příjemnější, než pod představeným Čechem? ... Trudné úvahy...

To snad proto, že poslouchat nás naučili již tak dávno jiní, – ale poroučet že se teprve učíme, – a neumíme toho dosud.

Nepřísluší nám o tom rozhodovati, aniž zkoumati příčiny toho, že tolik lidí žene se podle jeho služby, – snad zvýšené potřeby životní, touha po požitcích nutí nás dodělávati se toho, co pokládáme nezbytným ke své existenci, a snad také ta okolnost, že býti podřízenu je mnohem pohodlnější a vyžaduje méně energie, než samostatné působení. Nám často se nedostává odvahy k podnikání samostatnému, bojíme se o své groše, které jsme s námahou nastřádali, a proto raději se spokojujeme s malým úrokem, než bychom se něčeho odvažovali, obracejíce se do služby ať státní ať bankovní nebo podobné pod heslem, že úředník nemá nic, ale má to jisté. Svoje selfmademen počítáme dosud na prstech; ale těšme se, že již někteří jsou.

Zatím musí nám stačiti prosté faktum, že jsou vrchnost (pro útěchu se říká »bohem daná«)²¹ a poddaní, představený a podřízený, pán a sluha, vesměs poměr, při kterém jeden činitel jest aktivní, druhý pasivní; tento onomu z pravidla závidí, nejsa se svým osudem, byť sebe lepším, dokonale spokojen a touže po okolnostech, ve kterých chválí chléb svobody proti koláči ve službě. Lepší vlastní kousek chleba nežli cizí pečeně a lépe státi za svým snopem, než za cizím mandelem. Služba je tedy vždycky tužba – neb sužba, jak je libo.

Že poměr služebnosti nebývá sám o sobě podnětem lásky služebníka k pánovi, toho příčinou »sama ta služebnost, kteráž se obyčejně více z mušení a potřeby, než z dobré vůle děje, proto, že člověk znaje se býti v svobodě narozeným a podrobě se v službě proti přirození svému a ačkoli dal se do toho vězení dobrovolně,

²¹ ... v tom, co se mluví o knížatech, míním každou vrchnost nařízenou nad spravedlností, jichž každý má sobě vážiti slušně jakožto věc vyvešenu a služebníky boží. Byť pak mezi nima nacházeli se nespravedliví, ukrutní, nesmělí, převrácení, a přijímající osob: protoť jim přece má čest činěna býti, proto samé, že jsou vrchnost Bohem nařízená. – Tak soudilo se před třemi sty léty (Gwazza); dnes je svět mínění poněkud odchylnějšího. Proto také naučení starého pisatele vrcholící asi v tom, že »my (poddaní) svou nedokonalostí jejich dokonalost posuzujeme«, od našich názorů značně se liší.

vždy však nemůže než mysliti, že dle přísloví, pokrmu v myších pastech požívá«. Tak psychologicky náš starý pramen nechut služebníka proti pánovi vysvětluje, shrnuje později příčinu tu v prostší slova: nesjednocení životů a mravů jejich. Jednomu sluší rozkazovati, druhému poslouchati. Pochybě jeden neb druhý ve své povinnosti – praví dále – uvozují proměnu a neřád mezi sebou.

* * *

Z úvah svých o poměru představeného k podřízenému a naopak vylučujeme naprosto vojsko, které má svoje předpisy zvláštní, jakož vůbec tento činitel nenalézá se v těchto úvahách o české společnosti. Také vylučujeme tuto dvořeniny, o nichž Gwazza povídá trefně: »Rozdíl, kterýž může dán býti mezi urozenými dvořeniny a služebníky knížat: potom řemeslníky urozeným posluhujícími jest takový, že řetěz a pouta řemeslníkův jsou železná, oněch zlatá.«

Podřízený vykonávej především co nejpřesněji povinnosti svého úřadu, vždy, ve všem, do nejmenších podrobností a jsi pak pánem sám. Představený nejen že pak nesmí, ale ani nemůže ti nic vytýkati a jsi pak na něm nezávislý, ač je-li spravedlnost a odvolání proti jeho možné zlovůli. Říká se, že jaký je podřízený, takového zaslouží si představeného. Konáš-li svoji povinnost a dáš při očividné zvlí představenému na srozuměnou, že nedáš si ji líbiti, ovšem čině tak způsobem naprosto zdvořilým a korektním, buď jist, že představený jen poněkud slušný bude se míti na dále na pozoru. Neboj se tajné kvalifikace, neboj se, že ti uškodí, – byl by to zlý a špatný člověk, jakých mezi představenými přece jen je pořádku, – neboť mluví za tebe tvoje práce a její výsledky. Jen nikdy z myslí nepouštěj svoji povinnost a slušné chování!

Najdou se vždycky kolegové v úřadě, nízké duše, jež pozorující napjetí mezi tebou a představeným půjdou a budou se míti k představenému, o tobě i donášeti, aby dostali se snad na tvoje lepší místo nebo přes tebe výše; nevšímej si takových nízkých chámů, na konec musí zvítěziti přímost, poctivost a práce.

Nepomlouvej představeného za jeho zády. Nesouhlasíš-li s některým jeho rozkazem neb opatřením a nejsi-li předpisem služebním nucen slepě poslechnouti, řekni mu svoje mínění pěkně zdvořile do očí a ne abys jemu ve tvář opatření jeho vychvaloval a za zády pak proto jemu lál. Není slušného představeného, který by nebyl přístupen zdvořilé námitce. Ovšem že hrubý a nešetrný způsob se strany podřízeného právem podráždí představeného k odporu a zbavuje ho ohledů k tobě. Nezdvořilým vůči představenému podřízený nikdy býti nesmí.

Ale nebudiž také podlízavým, do očí lichotícím, schvalujícím každý krok představeného a vynášejícím na výsost všechny jeho vlastnosti, jak činívají tak řečení »štrébři«, šplhavci, kteří pomáhají představeným do kabátu, honem utíkají mu otevřít dvěře (ovšem je slušno, jdu-li s představeným do své kanceláře, dvěře mu otevřít a dáti mu přednost, ale nečiním tak vcházeje s ním do kanceláře jeho⁷², rozsvěcují světla a konají služby příslušné sluhům, klaní se div páteř sobě nepřerazí a učinili by vše, co by jen poručil...

Do veřejnosti a do společnosti poměru služebního nepřenášejte. Chovejte se k představenému uctivě, zdvořile, – ale nic více. Raději se představenému vyhněte, kdyby společnost měla pozorovati, že on i mimo úřad chce si hrát na všemohoucího vůči vám. Ve společnosti, do které všickni jsou stejně zváni, jsou také všichni sobě rovni a rozdíly úřední klesají tu na minimum. Stejně v místnostech veřejných, jako v restauracích, v divadlech atp. Není nikterak zapotřebí, aby podřízený v místnostech takových přenechával později přišedšímu svoje lepší místo, zvláště ne, když by věc způsobila rozruch ve společnosti. Ostatně slušný a rozumný představený takové úsluhy ani nepřijme.

Byl jsem kdysi ve společnosti jistého odvětví úřednického, jež měla účelem při přátelském večeru seznámiti trochu srdečněji členy toho úřednického sboru a dokonce také jejich dámy. Ve velkém sále

⁷² V tomto případě slušný představený dává přednost i nižšímu podřízenému, vyjma sluhovi.

seděli v čele u zvláštního »olympského« stolu nejvyšší bohové toho úřadu vážně a poněkud hrdě, se svými starými dámami v atlasu a hedvábí. U stolů sousedních dietní třída o číslo nižší, také již staří pánové, čekatelé těch nejvyšších míst, většinou bez dam, z chytrého ohledu na dámy nejvyšší, kterým jedině sluší královati jak stářím tak hedvábem. Následoval stůl dietní tříd opět nižší, s dámami již mladšími, které sesedly se k sobě, dívaly se na Olymp a horlivě si povídaly. Stoly hodnostní třídy osmé byly dva, větší množství pak stolů třídy deváté, definitivních a provisorních, s dámami v šatech jednoduchých, prostých, ale roztomilých, svěžích tváří, namnoze skoro děvčat, které v božské své naivnosti a nanejvýš nezkušenosti nejvyšších stolic ani si nevšímaly, ba někdy i hlučně se bavily, až se tam nahoře šedivé hlavy a zlaté brejle po nich ohlížely. Manželům bylo z toho úzko. Na konec byla třída poslední, řekněme praktikanti, volentéři, úředníčkové bezplatní, holobrádkové, kteří si jen šeptali a pili většinou jen sodovku. Když některý z nejvyšších a vyšších kolem jejich stolu krácel na chvilku vycházej, uctivě vstávali. Bezděčný tento důkaz spíše strachu než úcty byl kvitován milostivým hlavou kývnutím, nikoli srdečně odmítnut, jak by se bylo slušelo. U nejhorejších stolů sedělo také několik děvčátek líbezných a oči jejich tvořily jedinou komunikaci mezi nebem nahoře a zemí dole, tam u dveří. A tomu se říkalo »přátelský« večírek...

* * *

Věstník klubu českých státních úředníků všímající si bedlivě poměru představeného a podřízeného, poměru zhusta nezdravého, přinesl nedávno (1914. 1.) výtah z rozpravy A. Schnappa z měsíčníku pro německé úředníky, jež v hlavním obsahu tuto podáváme:

»Duch kastovnícký jest zděděným zlem v německých zemích. Následky jeho jsou často škodlivy: důvěra v právo a spravedlnost, láska ku práci a snaživost, ochotná pomoc jiným, přímá mužnost atd. trpí tímto duchem. Právě v řadách úřednických řadí duch kastovnícký. V úřednictvu změnilo se v posledních letech mnoho.

Vyšší místa požadují, aby přednostové různých úřadů a oddělení měli sociální pochopení a aby v poměru mezi přednosty a podřízenými nebylo vnitřní nesrovnalosti. Jest zřejmo, že nadutost, separování se nebo dokonce bouřící pánovitost působí nepříznivě na práci, kdežto vřelý tón uznávající a laskavé lidskosti může práci zcela mimořádně povzbuditi. Přes to však jest tato srdečnost, zdvořilost forem, která snaží se rozdílly stavu dle možnosti vyrovnati, v úřednictvu velmi vzácna. Lze však pozorovati, že všude snahy odlišovati se a sebe přeceňovati právě nyní bujně se vzmáhají. Nedostačí, aby nejvyššími úřady bylo usilováno o sociální spravedlnost, srdečnost, o níž jest řeč, možno získati pouze vlastní výchovou, předpokládající důkladné, sociální vzdělání. Nelze ničeho namítati, snaží-li se některý stav sociálně se povznést, což jest jen známkou vnitřní síly a zdraví. Často však se žádají jen nové bezzvukné tituly a zlepšení platová. Zlepšení platová lze ospravedlniti snahou zlepšiti příjem, vzniklou následkem klesnutí hodnoty peněz, avšak žádati pro vždy užší kruh úřednictva zvláštní tituly a jiné odznaky hodnostní není časové. Má-li se čeliti panujícímu duchu kastovníckému, musí býti, pokud vnější prostředky vůbec příznivě mohou působiti, tituly a pojmenování úřední značně zjednodušeny a soustředěny. Vždyť četné tituly počínající slůvkem »vrchní« působí směšně v Německu a přece jsme již zvykli na různé zjevy ducha kastovníckého. Dnes jest titulování tak složité, že ani úředníci těžké kategorie neumějí se navzájem správně titulovati. Každý druhý rok zrodí se jiný titul, ač v druhu zaměstnání nic se nezměnilo. Necht' dá se každému úředníku hned při ustanovení titul přiměřený jeho zaměstnání a to takový, aby i laik neobeznámený s bližšími okolnostmi bez obtíží mohl jej uhodnouti. Nyní jest pro strany zcela nemožno, najíti vždy pro úředníka pravý titul, neboť mnohé tituly nejsou ani v lidové mluvě obvykly. Tituly trpí vnitřní nesprávností, jsou plodem ducha kastovníckého, který stále hledá rozdílly, oddělovací linie, protivy na útraty pravých skutečností a pravého života. Namítá se historický vývin, jenž však byl v mnohém ohledu pod vlivem ducha

kastovnického. Vývoj titulů závisí právě na duchu pánovitosti a oddělování se třídního a nehodí se k všeobecnému nynějšímu hospodářskému a kulturnímu vývoji. Proto měla by se přítrž učiniti honbě po titulech, čímž by odstraněn byl nynější nedostatek srdečné zdvořilosti, vadící vyrovnání rozdílů stavovských. Tituly jsou nesociálním zjevem a působí nezdravě na nejširší vrstvy. Kdo v jednom případě zůstává sociálně zpět, zůstává v jiném též zpět. Nutno přemoci ducha kastovnického, zjevy s ním spojené a účinky jeho, neboť pro dnešní poměry nehodí se nic malicherného.

I pro naše poměry je v tomto výtahu i v jeho exkursi o titulech mnoho význačného.

* * *

Tak jako hlavním zřetelem podřízeného jest přesně konati povinnosti, zdvořilost a korektní chování vůči představenému, tak zase vodítkem představeného je vlídnost a rozumná shovívavost, velkomyslnost a blahovůle vůči podřízeným i při nejpřísnějším požadavku vykonávání povinností se strany podřízeného. Chce-li představený, aby podřízený tuto svoji povinnost konal, musí sám jemu býti vzorem píle a vytrvalosti a dostáti povinnostem svým do nejmenších podrobností. Ale nebuď puntičkářem a papežtějším nežli sám papež ve vykládání předpisů úřadů a instancí vyšších a nejvyšších. Vytýkaje chyby nečin tak způsobem urážlivým a veřejně, dokud povaha věci toho nevyžaduje a buď shovívavý, vzpomínaje, jak sám jsi se choval na místě podřízeného. Nekřížuj se nad pokleskem podřízeného jako učitel, který nechápe, jak žák může opisovat komposici zatím co on sám svoji klausuru opsal od A až do Z. Nechtěj míti z podřízených svých stroje neb anděle a nezapomínej, že to jsou lidé, přístupní a vděční za každé vlídné slovo a zejména dychtiví na slova uznání.

Ale velmi mnozí představení raději mlčí, než by práci podřízeného pochválili. Prý »je v tom systém«, ale myslím jenom český systém, tak jako v názoru, že neudělují se vyznamenání

a uznání úředníkům vůbec a odstupujícím zvláště proto, – že by jich musilo být mnoho.

Jen zaslepený představený domnívá se, že by pochvalou podřízenému hned »narostly rohy«, a nikdo jiný že to tak nedovede jak on, šéf. Ale žádný šéf ještě nebyl, není a nebude nenahraditelný. Nezamezíte, aby žádný podřízený nepostoupil na vaše místo, dřív nebo později musí se tak státi. Uznáním dodáte podřízenému jen další chuti ku práci, povzbudíte ho a v úřadě se pak pracuje veseleji a intenzivněji. – Nebudiž z toho usuzováno na subjektivismus pisatelův.

Dopustí-li se podřízený nějakého, snad i službu poškozujícího ale nepatrného přestupku, opozdí-li se náhodou do kanceláře o pár minut, udělá jednou chybu v konceptu nebo najdete-li pod mapou jeho psacího stolku rozepsanou báseň, a neopakuje-li se věc, přejděte přes to blahovlně k dennímu pořádku.

Také představený musí být do jisté míry vychovatelem, ale jen do jisté míry, neboť podřízení jeho nejsou chlupci, nýbrž velmi často lidé vzděláním představenému naprosto rovni, ba někdy schopnostmi i prací značně jej převyšující. Pak teprve musí být představený ve svém chování opatrný, aby se nestal směšným a karikaturou nejen pod mapami na psacích stolicích svých podřízených, ale ve skutečnosti. Ostatně takovým lidem děkuje literatura beletristická a dramatická za celou řadu rozkošných figur a figurek. Má to tedy také svoje výhody.

Je na omylu ten, kdo se domnívá, že jenom železnou přísností udrží úřad svůj v nejlepší chodu a také nejvyšší úřady instancím podřízeným nikdy toho neukládají. To jenom přílišní horlivci tak činí na svůj vrub.

Představený úředník má s vychovatelem často i to společné, že stává se i přes svoje hluboké a rozsáhlé vědomosti – člověkem malicherným, zapomínaje pro rozmanité rubriky, statistické výkazy a procentuální přehledy na vyšší cíle a stanoviska svého úřadu. Všecko podle určité šablony, podle formy, a duch i široký rozhled, pro který byli povoláni na svůj úřad, rozplývá se jim pod rukama.

Z hlubokých jeho vědomostí nezbylo pak než to jeho škatulkářství a vyššího prospěchu z nich není.

Vedle těch jsou na štěstí představení, kteří dovedou býti jako otcem svých podřízených a těch je, myslím, na štěstí víc. Lidé, kteří pojmají svůj úřad vůči podřízeným jako kolegové, kteří vládou dobrotou a blahovůlí, nelpí na škatulkářství, vedou svoje podřízené rukou hedvábnou a také jako lidé osvědčují svoje dobré srdce, když podřízeného potká nehoda nebo nemoc. Sám jsem šťasten, že mohu vzpomínati na takové představené, kteří pro svoje podřízené dovedli přinášeti i oběti... Takovým býváme vděčni až za hrob a za jejich působení dlužno si jich vážiti jako drahé, vzácné masti a nezarmucovati jich nikdy.

* * *

Diference vyřizuje představený s podřízenými sám; jsou-li obě strany taktní, k diferencím vůbec ani nedojde. Nastanou-li neshody, buď podřízený je v nepravu a pak mu nezbyvá než uznati to a podřídit se, nebo je v právu a představený neustupuje; pak podřízený zachovej klid a úplnou slušnost a odvolej se k vyšší instanci, ať rozhodne. Buď rozhodne ve prospěch představeného – byť i proti přesvědčení podřízeného a pak aspoň nezůstane v podřízeném trpkost proti nejbližšímu šéfovi, anebo dá za pravdu podřízenému, třeba i s nějakým vedlejším nosem, a je dobře. Bude se pak představený mstít? Nebude, je-li slušný; je-li neslušný, vyvede ti něco zlého i kdyby ses byl neodvolal.

Někteří představení přijímají velmi blahosklonně poděkování podřízeného za udělenou subvenci, za vyznamenání, za povýšení, k němuž nejen nic nepřičinili, ale proti němuž sami se vyslovili a jež se stalo pak přes jejich hlavy. Ti nejednají správně. –

Že podřízenému je dosti nesnadno odložit i ve společnosti svůj poměr k představenému ad acta, snadno lze pochopiti a vysvětliti, ale slušný představený nikdy nepřenesse poměr služební do společnosti. A zase podivno, že tento zjev se opakuje nejvíce ve společnosti české.

Esprit de corps, jaký panuje na příklad ve vojště, není znám našemu úřednictvu. Není zjevem neobyčejným, že vidíš v restauraci vysokého důstojníka u téhož stolu s poručíkem: mezi úřednictvem tomu tak nebývá. Jsoutě představení, kteří nepřipouštějí ani prostého společenského styku s rodinami svých podřízených z obavy, »aby toho nebylo zneužito«. Mohli se zhusta přesvědčiti, jak ubohý je takový »přednosta«, když se svého prestolu sletí do temnot odpočinku! Ještě včera se před ním třásli a klaněli, dnes nikdo si ho nevěšmá a ubožák teď teprve rozdává vlídné úsměvy na všechny strany, kdy nikdo o ně nestojí. Nic platno, jest opuštěn a někdy i nenáviděn, třeba již nikoli obáván. Nikdo nevzpomíná jeho působení s láskou a nejméně s vděčností. Je jako těžký kámen, který se svalil celé kanceláři se srdcí a který teď jen je kde komu v cestě...

Představený neváhej požádati za odpuštění, chybil-lis vůči podřízenému. Tím nijak a nikdy neutrpí tvoje vážnost. Anglický básník Stevenson vypravuje v jednom ze svých dopisů episodku, sice o služkách, jež však se hodí také do kanceláří, sboroven, písáren a úřadoven všeho druhu: »Ondyno měl jsem silné bolení zubů a byl jsem hrubým na služku, která obsluhovala při stole. Dojista nic není nevhodnějšího a odpornějšího, než chová-li se kdo neurvale ke služce, která ztratí svoje místo, odpoví-li tomu přiměřeně. Proto jsem si umínil, že se omluvím. Věříte, že jsem teprve po čtyřech dnech našel k tomu odvahy a že jsem se při tom zarděl a zastyděl jako chlapec. Proč? Snad pro svoji hrubost? Nikterak! Ale proto, že tato moje prosba za odpuštění byla snad neobyčejná a mnohým lidem by se byla zdála směšnou. To je omyl, který nutno odstraniti. Doufejme, že nikdy již nebudu takovým zbabělcem a nikdy se nebudu stydět proto, že jedním jako gentleman!«

Dopustí-li se chyby podřízený, jest jeho povinností omluviti se, po případě požádati za odpuštění. Nesnižuje se tím, ale taktní představený usnadní jemu tento také nesnadný krok tím, že sám hledí chybu zmírniti.

Přímost, poctivost, opravdová láska k bližnímu, důstojnost a důslednost v jednání jest představenému nejlepším prostředkem získati si obecné úcty. Jaký pán, taký sluha.

Máš-li co proti svému podřízenému, řekni mu to bez pokrytu, ale způsobem šetrným, a kdyby bylo třeba, jemu oznam, že to neb ono podle své povinnosti zanéstí musíš do jeho kvalifikace, jejíž tajnost zachovávej jenom pokud jsi nucen služební přísahou.

Žádný poctivý úřad nepřijme anonymních udání na podřízeného úředníka. Poctivý šéf odevzdá udání takové tomu, jehož se týče nebo je ihned zničí, nemaje k němu vůbec zření, ale nikdy nezavede na základě jeho řízení disciplinární. Každý nepodepsaný list je nepoctivostí, i když chválí, tím více, když haní a chce tím způsobiti nesnáze a škody. Hanba nepodepsaného udavačského dopisu padá na toho, kdo dopisu takovému věří a užívá ho za podklad dalšího jednání. Jak musila by se povznéstí mravní úroveň lidstva, kdyby všechny úřady nepokrytě a upřímně prohlásily, že udání anonymního nikde a nikdy nebude dbáno!

* * *

Má představený vcházeje do úřadovny pozdraviti podřízené? – Ano, má, neboť žádá tak ne snad předpis, ale slušnost, neboť pozdravuje vždy a všude příchozí. Jistě že podřízení pozdraví, vejde-li představený, ale ten, pokud jest jemného chování, snaží se pozdraviti dříve. – Stejně profesor i střední školy, vcházeje do třídy pozdraví úklonem hlavy neb i vlídným slovem na povstání žáků.

Návštěvu představeného v bytě soukromém přijme podřízený právě tak, jako každou jinou, to jest uctivě, ale nikterak s přepiatou a poníženou zdvořilostí. Záleží arci také na konkrétních okolnostech. – Chová-li se představený příliš obřadně a odmítne-li podávané občerstvení, nenabízejme po druhé.

Jsou představení, kteří pokládají za nepřístojnost vykonati návštěvu podřízenému, domnívajíce se, že by si zadali. Ale návštěvy nového šéfa u podřízených jsou společenskou povinností, jejížto zanedbání vrhá truchlivé světlo jenom na šéfa. Tam, kde jest velmi

pravděpodobný i příští styk manželek, jako najmě v menších městech, jsou návštěvy i v domácnostech přímo povinností. V městech a při úřadech velikých, s četným úřednictvem omezí se nový představený na návštěvy v kancelářích. Nový ředitel školy představí se při nejmenším při první konferenci, pokud dbá slušnosti společenské, vykoná návštěvu všem ženatým členům sboru s chotí; členům svobodným sám, ovšem pokud jsou tito zařízení přijímatí návštěvy. Je-li ředitel nebo přednosta úřadu svobodný nebo vdovec bez dospělé dcery, oplatí mu návštěvy pouze manželové.

Někdy představený, vychovaný společensky, zve i podřízené k hostinám, večírkům a společnostem. Podřízený odkládá na tu chvíli svůj služební poměr ku představenému, ale dbá tím přísněji svých povinností společenských vůči němu, nezapomínaje, že i ve společnosti je k němu vázán zvláštní úctou.

Poměr dělníka k mistrovi nebo k továrnímu dozorcí tž jest jako poměr podřízeného k představenému a platí tedy i zde totéž, co bylo řečeno svrchu. Mutatis mutandis, neboť zde odpadají na příklad společenské povinnosti návštěv, ve vrstvách dělnických nikoli obvyklé. Tam pro práci a denní starosti o vezdejší chléb není na to kdy. Stačí tam obyčejně přesně konati povinnosti a dostáti převzatým závazkům se strany jedné, vlídnost a blahovůle a žádné přemrštěné požadavky se strany druhé.

* * *

Ještě některé pokyny a poznámky:

Služební poměr vylučuje poměr osobní ve službě, ale nikoli mimo službu.

Pan rada nemá polykat pravítka, pan oficiál nemá však vypadat jakoby byl spolkl pravý úhel.

Nepřestaň býti zdvořilým vůči panu dvornímu radovi ani tenkrát, když prohlásí, že je nepřitelem formalit. Takový se nejsnáze na ně chytne a nejvíce jich dbá.

Nedej se zlákatí žádnou přívětivostí svého představeného k jednání důvěrnému. Mnohý z nich se domnívá, že už to je mnoho, dopouští-li, abys byl k němu ochoten a pozoren. Buď stejně zdvořilý i k jeho rodině.

S podřízenými jednej tak, jak si přeješ, aby představený jednal s tebou. Laskavostí a zdvořilostí upevníš svoje místo víc než přísností a pýchou. Představenému nedávej na jevo svoji duševní převahy.

XXV. Služebnictvo

Paní a služka. – Sluha. – Komorná, kuchařka, atd. – Staré služky. – Několik aforismů. – O nedostacích pánů i služebníků. – Služební poměry. – Výchova služebných. – Spořivost služebných. – Osud služebných – Ze starších dob. – Drobnosti. – Sklepníci. – Hledání a zadávání místa.

Poměry mezi služebnými osobami v domácnosti a pány jejich jsou analogické s poměry představených a podřízených. Žaloby na osoby služebné, ale také na službodárce jsou starý stejně jako služba. Kdo v službě nebýval, ten bídy nevidal, říká ten, kdo slouží, a páni zase tvrdí, že jenom nové koštiště dobře mete...

Zkušená hospodyně udává tato pravidla o přijímání služek:

1. Nenajímej nikdy služky, která hanlivě mluví o svých bývalých pánech; taková má zlý jazyk a bude mluvit hanlivě i o tobě.
2. Nenajímej služky, která tvrdí, že se vyzná ve všem. Taková nerozumí obyčejně ničemu.
3. Nenajímej služky, která napřed vyjednává, co bude dělat a co ne. Taková se práce bojí.
4. Nenajímej služky, která mluví mnoho o tom, co a jak dělala její dřívější paní.

Skromnost, přesnost, poslušnost, pravdomluvnost, horlivost, píli a mravnost musí žádati každá hospodyně a tyto vlastnosti pomohou každé služebné osobě rodu ať ženského, ať mužského nejlépe životem.

Dávejte služebným slušný a přiměřený plat, spíše více než méně. To, co dobré služce nebo sluhovi přidáš na služném, uspoříš zase jinak jejich oddaností, věrností a poctivostí.

Dávejte jim dobrou a hojnou stravu a nezavírejte před nimi úzkostlivě všech zásob, když jste se přesvědčili o jejich poctivosti. Často právě ta úzkost před nimi je dráždí a svádí k nepoctivému jednání. Nedávejte služkám jen zbytků, dokonce ne zbytků

nedojedených z talířů pánů; je to pro ně pokořující, a když se přesvědčíte, že jsou hodny důvěry, neoddělujte jim jídla vůbec. I lepších jídel dávejte jim část, sice je svádíte k mlsnosti i nepoctivosti.

Netykejte služebným ani vy ani vaše děti. Leč tam, kde dlouholetý služební poměr nabývá důvěrnějšího rázu, a kde děti od malička rostly s toužou služkou; tam služka často sama ani si nepřejde, aby se jí říkalo jinak a tykání je tu spíše jakýmsi vyznamenáním služky, než jejím ponížením. Ba bývá někdy i vzájemné. Čím jemnější a slušnější je rodina, tím ohleduplněji jedná se s podřízenými osobami sloužícími.

Jsou ještě i vrchnosti, které tykají nejen svému služebnictvu, ale i svým úředníkům, od nichž a dokonce i od jejich manželek si dávají pokorně ruce líbat. Panstvo takové jest ovšem troskou ze středověku.

Za ložnici vykažte služebným pokud možno sebe menší pokojík, ale světlý a vzdušný. Také služka má právo na svůj koutek a na chvíli, kdy smí býti sama. Bohužel, že teprve v novějších domech byty jsou dle toho zařizovány. V kuchyni služka spátí nemá z ohledů hygienických a z ohledů čistoty. Popřejte služkám času, jehož by mohly užítí pro sebe, večer po práci, aby mohly pak pracovatí pro sebe. Nezkracujte jim bez nutné potřeby jejich nedělního prázdna a spokojte se ve dny sváteční pokud možno se studenou večerí. V Anglii mívají rodiny v neděli často i studený oběd, aby služkám ušetřilo se práce. Je to předsudek, že bez teplé lžice do žaludku a bez polévky není oběda.

Nežádejte náhrady za to, co se rozbije při denní potřebě, leč za to, co se zkaží zúmysla nebo zvláštní, patrnou nedbalostí a nepozorností. Ale sklo a nádobí jsou křehké věci a musí býti hleděno k možnému rozbití hned v domácím rozpočtu. Uvaž, co bys toho rozbil sám nebo rozbila sama, kdybys denně několikrát musila vzítí to nádobí do ruky.

Dávej ochotně obvyklé dárky vánoční nebo novoroční spíše služebným, než lidem cizím. Dbej jejich cti a neobviňuj jich bez

patrných důvodů. Stává se, že paní často bývají bez důvodu podezíravé vycházejíce již předem služkám s nedůvěrou vstříc. Pak se takové děvče jen zatvrdí a zkaží.

Neukládejte služebným práci nad jejich síly a v nemoci pečujte o ně tak, jako o každého člena rodiny. Pokud nelze tomuto požadavku vyhověti v domácnosti, – a v malých domácnostech bývá to nesnadno, – postarejte se o jejich umístění v nemocnici; ale služebné odložte zase svůj odpor proti ošetření v nemocnicích, které jsou přece na to a kde naleznete všecko, čeho k ošetření potřebujete.

O vysvědčení služebným platí zákonná ustanovení: vysvědčení nesmí zkaziti budoucí zaměstnání služebné osobě. Ptá-li se tě kdo po ní, mluv pravdu, ale i tehdy opatrně a nepatrné chyby nezveličuj, bys jí zbytečně neuškodil.

* * *

Hned s počátku seznam osobu služebnou s jejími úkoly a dbej, aby přejatých povinností bylo přesně dbáno. Hleď, aby konala svoji práci pokud možno tiše a beze hluku a aby jediný pokyn jí stačil. Uč ji při práci myslit tak, aby si svoje dílo i čas náležitě rozdělila.

Ke každému hosti nechať služebné osoby chovají se zdvořile, ale ať se nepouští s ním do důvěrných hovorů; návštěvu nechať ihned ohlásí, pomáhají hosti při svlékání a oblékání, dvěře mu otevírají a za ním zavírají atd. V mnohých případech bývá vinou pánů, že se tak neděje. Nevědí zhusta sami páni, co se sluší a co ne.

Do pokoje, ve kterém služka nemá co dělat, vstupuje toliko zaklepavši. Starým osobám služebným se v některých domácnostech tato povinnost promíjí.

Každý vzkaz jest vyříditi ihned. Ač, jsou-li tu hosté, nikoli v jejich přítomnosti, nýbrž hned, jakmile odejdou.

Dbej, aby služebné osoby chodily čistě a slušně oblečeny, ale nikoli nádherně. Osoby služebné nedbale oblečené svědčí o nedbalosti pánů. S počátku dohlížej na jejich práci, později musí ji konati bez dohlídky i bez pobídky.

Jakmile osobu služebnou přistihneš při nepoctivém jednání, jsi práv, propustíš-li ji hned. Poměrů nemravných v domácnosti žádným způsobem netrp, ale poctivé lásce nezabráňuj, nezapomínaje, že služka nebo sluha má právě tak srdce jako ty. Domácí paní slouží jen ke cti, když se jí služka z domu vdává.

Netrp, aby ti služby donášely klepy o jiných rodinách, zvláště o sousedech; takových řečí ani neposlouchej. Nepřipouštěj vůbec žádných důvěrností s osobou služebnou a učiň je svým chováním nemožnými, sice přijdeš o veškeru vážnost.

Kárejte osobu služebnou klidně, nikoli s křikem a vádou, nenechávající se strhnouti ke hněvu a nesnižujte se sami užívající nevhodných slov a nadávek, ani ne tenkrát, když je k tomu příčina. Za přítomnosti hostů služek nehubujte. Nutno-li, omluvte jejich chování, když odešly z pokoje a postarejte se, aby věc se neopakovala. Pokárání neprovázejte ani mnohými slovy, často pouhý pohled musí stačiti. Občas, když toho osoba služebná zasluhuje, povzbuďte ji pochvalou a uspokojením. Poznáte snadno, jak ji to potěší a s jakou chutí bude pracovati dále. Kuchaře zalichotíte zaslouženou pochvalou připravených jídel.

Tak jako žádáte, by odpovídaly služby na rozkaz neb otázku »Ano, milostivá paní«, »Ne, milostivý pane«, nikoli jen prostým »Ano«, »Ne«, tak budete žádati, aby také o všech členech rodiny mluvily s náležitou úctou (viz Společenský katechismus I, kapitola IX. Konverzace, korespondence, dary a upomínky).

O důvěrných věcech rodinných nemluvte ve přítomnosti služebných a nečiňte je důvěrníci svých hmotných poměrů, vyjma služebné staré, ve věrnosti dávno osvědčené, které časem bezděky poznaly vaše poměry. To jsou však případy zvláštní. A zase nechlubte se před osobou služebnou jměním, které máte, ani kterého nemáte, aniž se chvástejte, co stála ta nebo jiná věc, udávající vyšší cenu, aby služka měla o vás lepší mínění. Jen jednou objeví vaši lež a máte po autoritě.

Nečiňte služby nebo dokonce sluhy svědky svých manželských něžností a skrývejte před nimi všechny manželské i rodinné neshody. Děti netrestejte před nimi.

Pán nebuď k jednotlivé služce přívětivější než k ostatním a ke všem buď svrchovaně zdržliv. Chlebodárce, který má se služkami jakékoli pletky, ztrácí vážnost i úctu všech. Poměr paní se sluhou nebo šoférem je nesmírně shoking.

* * *

Sluhovi přísluší čistiti oblek, stolní přibory a stříbro, dbáti, aby lampy byly v pořadu, kde se jich ještě užívá, klepati koberce, čistiti schody a předpokoj, posluhovati při tabuli atd. Je-li třeba, sluha obstarává i práce zahradnické a řídí koně neb auto, a vyřizuje posílky.

Ráno vykonává hrubé práce v pracovním obleku, to jest v kazajce nebo vestě s dlouhými rukávy a zástěrou. Sluha pracující jen ve vestě bez rukávů hřeší proti předpisům dobrého tónu.

U stolu podává buď v livreji nebo v černém obleku, s bílou kravatou a bílými rukavicemi (nitěnými). K livreji volí se barvy tmavé neb aspoň nikoli křiklavé.⁷³ Na plášť a gamaše užívá se sukna buď světle hnědého nebo tmavého, na stříbrných knoflíkách je buď monogram nebo znak chlebodárcův. Livrej kočího nebo šoféra souhlasí s livrejí sluhy a harmonuje i s barvou ekypáže neb auta.

Kočí nosí cylindr, šofér čepici a kožené rukavice, lokaj cylindr. Kočí sedě na kozlíku nebo šofér u volantu přijímá rozkazy pánovy přímo nebo prostřednictvím lokaje, který otevře dvířka auta nebo kočáru a se smeknutým kloboukem čeká na další rozkazy. Kočí nesmí vkročiti do bytu pánova v úboru pracovním.

Komorníkovi přísluší služba osobní, on přináší listy a noviny vezdy na podnosu, přijímá rozkazy, oznamuje, kdy jídlo je

⁷³ Jenom u panstva vznešeného a u dvorů mívají lokajové při slavnostech livreje barev světlých (také kalhoty po kolena, bílé punčochy a p.).

připraveno, provází ke kočáru, obstarává zavazadla na cestách atd. Oblek jeho je černý, s bílou kravatou.

* * *

Jeho hodnosti mezi služebnictvem ženským odpovídá komorná, která obstarává osobní službu u paní domu, kdežto hospodyně stará se o domácnost. Hospodyni přísluší titul »paní«, třeba-li »slečno«, služby oslovujeme prostě křestním jménem.

Kuchařka nebo kuchař kdykolivěk přichází pro rozkazy o jídelním lístku nebo skládat účty, vezme bílou zástěru. Pokojská, která obstarává za dne úklid v pokojích, mívá při posluze u stolu bílou zástěrku a bílý čepeček a obsluhuje při stole v bílých nitěných rukavičkách neb aspoň s bílou utěrkou, aby se nedotýkala nádobí holou rukou.

Provází-li služka děti nebo domácí dcery, nesmí se vystrojiti jako dáma; každý musí na ní hned poznati osobu služebnou, ač jest jí dbáti slušného zevnějšku. Jen když sama vychází ve svých prázdných chvílích, ať se strojí, jak se jí líbí.⁷⁴

* * *

V domech, kde všechno je spořádáno podle přesných pravidel dobrého tónu, osoby služebné slouží rády a dlouho; v domech vrchnostenských dlouhá léta, nezřídka až do smrti nebo do pense.

Špatné hospodyně obyčejně si stěžují do špatných služek. Tam, kde se služby stále střídají, zřídka spočívá vina jen na nich, předpokládáme-li služebné vlastností aspoň prostředních, nepřihlížejíce tuto k ideálům služebnictva, čím dále tím vzácnějším.

Častou výměnou služebných snad mnohé paní nebo hospodáři chtějí se vyhnouti ožehavé otázce, co se služkou starou? Otázka, která doléhá na obě strany, osoby služebné i chleboďárce, pro nás lhostejno, na kterou víc a na kterou méně. Zřídka kdy i šetrná služka

⁷⁴ Těmito i předchozími podrobnostmi, z nichž některé týkají se jen domácností velmi zámožných a vznešených, doplňujeme příslušné kapitoly prvního dílu »Společenského katechismu«.

může si ušetřiti tolik, aby, nevdá-li se, mohla žít k stáru z ušetřeného jmění. Ale kdyby naše služebné nemyslily jen na zábavu a hloupou parádu, za niž vydají nezřídka celé služné, mohly by otázku uvedenou učiniti méně palčivou. Nucené pojišťování, na které by i zaměstnavatel byl povinen přispívat, jako přispívá na pojišťování proti úrazu dělnictva a pod., asi nejprostěji by rozřešilo tento problém. Vyhlička do jisté budoucnosti změnila by mnoho na poměru paní a služky, která by se pak spíše hleděla udržeti ve službě než vdáti se stůj co stůj, třeba do poměrů sebe bídnějších, které jí, zvyklé práci poměrně lehké, bydlení pohodlnému a stravě panské, jsou brzy nesnesitelné a její »zaopatření«, po němž tak toužila, jeví se jí pak jen hrozným zklamáním.

* * *

Několik aforismů:

Neměj více citu ke svým koním, než ke svým sluhům.

Ve mnohém bylo by lépe, kdyby vrchnost a služebnictvo občas na den vyměnilo svoje úlohy.

Měj raději více důvěry ke sluhům, než méně. Nedůvěra plodí podezření, leč příležitost dělá zloděje.

Zvykej svým služebným ne aby říkaly »hned!«, ale aby hned vykonaly, co jim poroučíš.

Přichylností nekoupíš jen zlatem, ale i dobrotou a laskavostí.

Přednášeti o všeobecných lidských právech lze snáze, než podle toho se svým služebnictvem jednat.

Dle tónu služebných pozná se tón celé domácnosti.

Chceš-li poznati cenu služebných, pokus se býti jenom jediný den bez nich.

Nejhorší paní jsou bývalé služky. Takové neodpustí, neprominou, nepřehlédnou ničeho a nemívají také mnoho soucitu.

Služeb svých lidí nežádej jako svoje právo, nýbrž jako výsledek vzájemné úmluvy.

Pravý vzdělanec jedná se svými služebnými ohleduplně.

Lepší starý sluha nebo pán s desíti vadami známými, nežli nový s jednou tajnou.

Či chléb jíš a pivo piješ, toho píseň zpívej.

Služka nestálá nikdy k pěkné sukni nepřichází.

* * *

O nedostacích pánův mluvě Gwazza-Havlík za odpověď dává. »Že ti sami dobře umějí rozkazovati, kteříž uměli sloužiti: odkudž jde i to, že skoro ve všech domích slyšeti paní a hospodářové jsou nešetrní, pyšní, hněviví a zuřiví, kteříž za jiné nemajíce, než že služebníci jsou chlapi, jinač k nim nemluví, jen s hurtem a pyšně... Ještěť jsou jiní, nad ty horší, s služebníky rukama mluvíce, t. j. kteří služebníky bijí a tlukou... Jsou potom někteří jakéhos střeštěného mozku, že chtějí, aby jim, jakož jen očima mžikne aneb hlavou kyne, na poskoku byli, jakoby sami byli němí, chtějí, aby jim se rozumělo s vážností tou, jakoby služebníci jejich byli hadači... Jiní chtějí, aby služebník v jednom punktu, jedné chvíle, tři neb čtyry služby vykonal, nemyslíc na to, že to možné není... Někteří jiní tak nádherní a nevhodní anobřž nenasyceni jsou, že, ne aby jim nejeden, ale všichni, byť i tisíc služebníků měli, na službu hleděli: ještě nemají na tom dosti proto, že se nemůže, což by jim se líbilo, nic státi, an se s služebníky každého měsíce mění.« - O těch, kdož často služebníky mění, povídá, že dávají na sobě znamení vrtkavého člověka a nevhodného, čímž lidé o jeho nezpůsobech více a častěji vyzvědí.

Ale také o služebnicích Gwazza-Havlík povídá, že řídící jsou, aby nějakých vad neměli. Nepěkně se psy služebnictvo srovnává. Předně, povídá, bývají hltaví, čímž se míní, že krom břicha nic nejsou. Potom následuje štekání, proto, že nemůže hospodář buďto promluvíti neb učiniti něco doma, by jeho (služebníkova) ústa všeho toho na ulici nevynesla... Třetí a naposledy nachází se při nich i kousání, jim tak obyčejné: že nechť se jim ještě nad to lépe děje, nepřestanou pánův nevděčnými nazývati a jich dobrého jména utrhati nedopouštějíce tomu, by onen poeta se mejlil, kdež dí: Zlého služebníka nejhorší kus jest jazyk... Jsou k tomu pyšni... To zlé,

následuje lež, služebníkům nejvlastnější proto, že se tomu cvičí, aby nikdá pánům pravdy nemluvili. Ale toľby ještě málo škodilo, kdyby blízko její tovaryšky nebylo, nevěrnosti, v níž se tak hrubě zapomínají, že nemajíce na tom dosti že nám peníze k nakoupení potřeb jim dané kradou... Dle přísloví tolik máme nepřátel, kolik služebníkův.

Končíme rádi tuto exkursi do minulých věků propověděním sama starého spisovatele, že tomu nemá se tak rozuměti »že by, jakož se nacházejí páni a hospodářové, umějící rozkazovati, nebylo též služebníkův, umějících sloužiti.«

* * *

Dnešní služební poměry valně se změnilы proti dřívějšku. Ještě před nemnoha léty bylo jinak. Moje matka měla za svých 59 let vlastní domácnosti čtyři služky: první po desíti letech u ní zemřela, druhá po sedmi letech se vdala, třetí po třicíti osmi letech zemřela a čtvrtá po čtyřech letech dosloužila matce k smrti a slouží teď u jednoho z mých bratrů. Služka třetí vstoupila do služby jako mladé děvče, tenkrát za 24 zlaté ročně – a zanechala po sobě jmění 10.000 K., nehledě k tomu, co všecko za živa rozdala svým chudým příbuzným.

Nebývalo tenkrát onoho domácího pohodlí, jako je dnes, ale byly za to služebné spolehlivé, oddané, pracovitě, které pomáhaly vésti domácnost, ba i vychovávat děti a šetřiti. Byly mezi nimi i špatné exempláře, ale ty se prostě propustily, poněvadž náhrada za ně byla snadná. Při větším počtu služebných na př. na venkově, zůstával vždycky pevný kmen, podle kterého se pak nově příchozí řídili a od něho učili. Staří služebníci srůstali s domem a rodinou a cítili se takorůka jejími členy.

Dnes poskytuje domácnost nesčetných výhod pro služebné i domácí paní, o nichž před léty nikomu ani se nesnilo. Vodovody až do kuchyně, světlo plynové nebo elektrické, vysavače prachu, zdviže, donášky do domu atd., ale za to není těch starých služek, které snad měly větší práci, ale byly při tom zdravý a lnuly přes to

podivuhodně k rodinám svých pánů. Otázka služek, které dnes kladou řadu podmínek do služby vstupující, vymínají si bezdětnost pánů, výpomocné síly pro všechny hrubší práce, byt nejvýše v prvním poschodí, »úřední hodiny« od sedmé do sedmé a jeden večer v témdni mimo neděli do divadla nebo na soukromou zábavu, náleží však ve svých podrobnostech docela jinam, než do těchto úvah. Stačí, když věc toliko konstatujeme a to ještě jen letem, poukazující rovněž jen letmo, že příčinu těchto změněných poměrů nelze asi hledati jinde, než ve všeobecné mělkosti, povrchnosti a přibývající bezkarakternosti, v omezené, slabé, sobecké povaze člověka, který honí se za pouhým zdáním, zejména za zevním blahobytem a domělým štěstím, zanedbává povinnost a zapomíná na ni, v polovzdělanosti a pak hlavně ve změněných poměrech sociálních.

Není pak divu, staví-li se domácí paní proti takovým proudům, vědouc, že lenost a zpupnost neposlouží její domácnosti a hledí tudíž, aby základy jejího domu nebyly zviklány zvlí nehodných služek, které potom o ní rozšiřují pověst zlé paní.

Odpomoc proti těmto poměrům dlužno hledati předem v dobrém příkladu, který dáváme sami svým služebným. Polovzdělanost našich služebných, která zatlačuje vrozené lepší vlastnosti, jako dobrotu srdce, skromnost, vděčnost a j., jde ruku v ruce se špatnými vlastnostmi charakteru a tvoří větší propast mezi vzdělaným panstvem, než bývala dříve. Polovzdělanost to jest z větší části, která vzbuzuje touhu po požitcích, štěstí, svobodě a majetku takovém, jaký mají ti, které osud postavil nad ně. A tento pocit je pak příčinou toho tajného, závistného nepřátelství, které skoro venkoncem charakterisuje dnešní naše služebnictvo a dodává mu rázu sociálně demokratického. Jen že tento ráz postrádá všech dalších a širších perspektiv a spokojuje se obecně s hmotným, aspoň zevním požitkem.

* * *

Nejlepší prostředek vychovati si dobré služebné jest tedy dobrý příklad, – jako u dětí. Příklad ten musí jeviti se v pořádku a dochvilnosti.⁷⁵

Pořádek v domácích pracech jest jako lavina, která strhne s sebou bezděky i služku. Není zapotřebí vykládati o tom hospodyním jen poněkud zkušeným, které dobře vědí, že nestačí jen pořádek od služebných vyžadovati, ale předem musí samy jej zachovávat i prováděti.

Dochvilnost s přesností záleží v tom, aby den byl správně a přesně vyplněn vhodnou prací a náležitě využit. Dobře jest již večer učiniti dispoice pro následující den, aspoň hrubými rysy. Služebnictvo pak ví, co a jak má dělati hned od rána a nepromarní svého času, tak že všechny denní práce postupují pěkně práce za prací aniž co libovolně se přesunuje neb odkládá. Všem pracím mimořádným dlužno pak vykázati dny zvláštní.

Nově přichozí osobu služebnou přijímejte důstojně a vlídně, řekněte jí přívětivé slovo, ale pak vyčkejte, jak se zachová a dovede-li přívětivost tu oceniti.

Docela jinak pohlíží osoba služebná na svoje povinnosti, pozoruje-li, že službodárce sám rozumí práci, kterou žádá, nebo služka, která vidí, že paní není výhradně na ni odkázána, a svépomoc je druhým prostředkem ve výchově služek. Každá svědomitá hospodyně, i kdyby neměla vrozeného smyslu pro domácí práce, ba i kdyby proti nim měla odpor, dobře učiní, když se seznámí se všemi podrobnostmi domácnosti tak, aby nejen věděla co může žádat a co ne, ale aby v případě nutnosti sama mohla zasáhnouti do kolostroje domácího. Zví záhy, kterak tím služebnictvu dovede imponovati. Služky a zlomyslní podřízení,

⁷⁵ »Žádá-li (hospodář) na služebníku toho, aby byl ku posloužení chtivý, musí sám na sobě příklad ten dáti, věda v jistotě, že ničímž jiným spíše služebníkům neprobuď, jako pilností svou hospodář. Jakož naproti tomu nemožné jest, by služebníci byli pilní, vidouce hospodáře nepilného... Jakž i onen filosof jsa tázán, jakým hnojem nejužitečněji roli se spraví odpověděl: Pánovými kroky.« (Gwazza-Havlík.)

kteří poznají, že stroj jde také bez nich, nedají se pak tak snadno strhnouti ke stávce nebo k výpovědi.

Tam, kde domácí paní sama přejímá výchovu služky dosud neobratné, jest ovšem docela v právu, platí-li nižší mzdu.

Oprávněných žalob na rostoucí přepych ženského služebnictva je částečně vinno – panstvo samo. Kdyby panstvo jen potud kladlo váhu na zevnějšek, pokud toho žádá pořádek, čistota a ohled na naše bližní, byl by také sklon služek k parádě mnohem menší. Když se domácí paní a slečny strojí jednoduše, nemůže se komorná vedle nich objevovati v úboru opravdu neb aspoň zdánlivě elegantním. Chytré děvče venkovské pozná ostatně záhy, že prostá, čistá suknice z hrubší látky a šátek na hlavě lepší sluší jadrné, zdravé postavě a tváři, než blůza z pochybného hedvábu nebo bavlněného sametu, která beztoho není než laciný hadr, a než klobouk, který si neumí ani na hlavu posadit.

Anglické nurses chodí vždy jen ve svém prostém kroji s bílým čepečkem. Když již tuto anglických služek se dotýkáme, budiž nám dovoleno krátkými slovy pověditi něco o nich a na jejich chválu. Anglická služka-kuchařka jest setrvačným kolem anglické domácnosti, neboť paní o kuchyň se nestará. Ráno nařídí služce co uvařit a udělat za celý den, a jest věcí služky, aby jídlo bylo včas a řádně připraveno. Leda že paní odcházejíc dopoledne »shopping« objedná, co dlužno do kuchyně dodati, což se stane obyčejně ještě dříve, než se paní vrátí. Služky anglické, ne o mnoho lépe placené než u nás, vykonají denně práce za dvě naše proto, že její čas soustavně jest rozdělen. Mimo to prve, než vstoupí do služby, pobudou rok v jakémsi ústavě pro služebné, kdež se přiučí domácím pracem, které se od nich žádají, a úpravě anglických pokrmů, které vynikají ostatně svou jednoduchostí. (Srv. Anna Plešingerová, Domácí život v Anglii. Dámské besedy 1913.)

S nadšením mnohem menším možno psáti o služkách amerických, které přes vysoké svoje služné, dospěly v ty konce, že se páni před nimi uchylují do hotelů, aby ušli jejich sekaturám. Jistá prostší domácnost, ve které jsem žil v New Yorku, měla věci

zařizeny tak, že ráno telefonicky byly objednány všechny věci do kuchyně potřebné, posel dodavatelův složil přinesené zboží dole do vytahovačla, vedoucího přímo do bytu a paní sama oběd za krátkou chvíli uvařila. Do domu, vlastně do bytu, dostala takto vše, čeho potřebovala, neboť telefonické spojení je tam obecné. Na práce hrubší měla posluhovačku, která sloužila několika rodinám a všichni jsme si toto zařízení líbovali.

Emancipovati se od osoby služebné jest snem asi mnohé paní, ale záleží tu ve mnohém předem na ni samé. S uspokojením poukazujeme na novou šířící se módu, že matky samy vozívají svoje děti v kočárcích na procházku, již ovšem značně usnadňují, ač-li ji nezpůsobily, lehké dětské kočárky amerického původu. Dosud panoval předsudek, že na to jest jenom služebná, a pak byla paní v menších domácnostech nucena sama pracovati, svěřujíc svoje nejdražší rukám často nikoli nejsvědomitějším. Služky však raději se věnují práci v kuchyni, než opatrování malých křiklounů, se kterými matky svedou vždycky víc, než netrpělivé chůvy. Odpor proti dětským vozíkům bývá také jedním z důvodů, proč služby si vymínují bezdětnost svých pánů; lehký americký kočárek odstraní tuto zá vadu a kdo ví, nezpůsobí-li i převrat ve statistice porodů.

Poznámky tyto týkají se ovšem jen stavů středních.

* * *

Ved'te svoje služebné ke spořivosti. Obyčejně služka nevyzná se ve způsobu, kterak peníze ukládati, nemá také kdy běžeti s každou korunou na poštu nebo do spořitelny a věc zdá se jí tisíckrát obtížnější, než je ve skutečnosti. Přicházejte jí v té věci vstříc a nabídněte jí ochotně svou pomoc. Připomínejte jí výhody spořivosti, že zakládá si tím svoji budoucnost šetříc buď na věno nebo na podporu ve svém stáří. Když pak služka uvidí, jak pěkně její kapitálek roste, přestane vydávat na zbytečné věci, pomýšlet na vycházky pro ni drahé, na taneční síně a podobné věci, bude se spíše držeti doma a získáte vy i ona.

Staročeský náš Knigge radí, aby pán služebníku daroval někdy místem a časem něco z těch věcí aspoň, kteréž mnoho pána nestojí a služebníku vděk přijdou. Kterýžto zdá se sobě, že není tak zavázán pánu ze stravy a platu, poněvadž mají mezi sebou, co za práci přijde, smlouvu, ale zavázanu se jemu býti smejšlí, když mu něco z lásky přidá k dokázání vděčnosti.

* * *

V jakési německé knížce, o služkách jednající, četl jsem tento plačtivý odstavec:

»Hled'te se více vpraviti v osud našich služebných děvčat a hled'te zvláště svým dětem vyložiti, jak často je trpký, ne-li krutý jejich úkol. Děvče, často ještě velmi mladé a nezkušené, musí opustiti otce a matku, sestry, bratry a otčinu a jíti k lidem naprosto cizím. Musí vydělávati si na chléb a svoje potřeby a po případě ještě podporovati rodiče a sourozence. Jak často asi touží takový mladý tvor po své rodné vesnici, po svobodě, jak rádo zalezlo by děvče někam do koutu a vyplakalo se steskem po domově nebo uteklo, není-li právě u lidí dobrých. Práci je zvyklá, snad i těžké práci, ale tato práce zde je jiná a trvá dlouho, než se jí naučí. Ráno, dokud panstvo hoví si ještě v postelích, musí již vstávati do chladna a zimy, zatápěti, nebo v létě státi u horké plotny a vařiti. A musí práti, uklízeti i přes to, že nezřídka záda a ruce bolí a odpočinouti si nelze. A zůstati pěkně doma, zatím co celá rodina odchází za zábavou. Při tom, aby byla stále přívětivá, stále veselá, stále ochotná. Jakou úzkost pocítí takové děvče, když děti jemu svěřené ať doma ať na procházce neposlouchají, běhají přes ulici, všude lezou a pod. A když zúmysla se mažou a ona pak ještě večer unavena musí všecko čistiti nebo žehliti. Nedivte se pak, je-li někdy i služka mrzuta a nevlídna... a mějte s ní trpělivost.«

Mám za to, že knížku tu napsala nějaká mladá kuchařka, které se zastesklo po domově, neboť mutalis mutandis mohl by takto psáti každý a každá v cizích službách. Citujeme to jako povzdech druhé

strany, podávající jej chleboďárcům a jejich rodinám k laskavému uvážení.

S větší chutí oddává se osoba služebná svým povinnostem tam, kde pán sám od rána do večera je v práci, v obchodě, v kanceláři, v dílně, u psacího stolku, v hospodářství, a kde paní sama nejdříve přiloží ruku k dílu, přejímajíc všechny lehčí práce, kde hospodyně nejdříve je vzhůru a poslední jde na lože a kde i děti přidržovány jsou ku práci. Taková domácnost obyčejně hraje.

Jinde zase imponují pání osobám služebným rodem anebo bohatstvím. Takovým osoby služebné dovolují nic nedělati...

* * *

Za starších dob bývalo i v rodinách vznešenějších zvykem, že služebnictvo jídalo u téhož stolu s chleboďárci. Na venkově u některých rolníků a v rodinách řemeslnických namnoze dosud tak bývá. Nelze dobře vytýkati, že patriarchální tento zvyk se všude neudržel: změnily se zvyky a názory a mezi služboďárci a služebnými vyvinul se rozdíl, jež vyvolávají vzdělání a společenské postavení a který je podmíněn samým poměrem nad a podřaděnosti. Pozvati ke společnému rodinnému stolu je vyznamenání, které nevím, pokládala-li by služka za žádoucí, ani kdyby se tím mělo oslaviti její pětadvacetileté služební jubileum.⁷⁶ Stero drobných věcí mluví proti zvyku dřívějšímu, jako na př. úbor, jež služka musila by měniti, zasedajíc za stůl a pak zábava rodinná. A služce asi chutná mnohem lépe, jí-li sama nebo ve společnosti ostatních služebných, kde i zábava jest jí daleko přiměřenější; a pak, kdyby láska k bližnímu předpisovala ten zvyk, musili bychom býti důslední a bráti služebné osoby i s sebou na procházky, na návštěvy, do divadla a do koncertů. Služebným bude jistě daleko příjemnější,

⁷⁶ »Pamatuji se«, vypravovala mi paní N., »že u nás bývalo za mého dětství zvykem, že o štědrém večeru služebné večerávaly s námi u stolu. Byly však jako na jehlách a stále v rozpacích, co dělat a jak se chovat. Ba někdy se tím ani valně netajily, že se jim hrozně ulehčilo, když matka svolila, že se smějí vrátiti do kuchyně.«

dostanou-li do divadla nebo na nějakou ušlechtilou zábavu příspěvek a budou-li si tam moci jít samy.

Dobrého služebníka má sobě hospodář vážiti jako věci drahé pamatuje na to, že služebník jest na díle jedna částka hospodáře a že mimo dobrého služebníka není v tomto světě lepšího zboží, jakož se píše o tom: Máš-li věrného služebníka, budiž tobě jako duše tvá. Aniž má pohrdati pán jeho dobrým zdáním, ani styděti se jeho rady dobré uposlechnouti. Neb ze služebníků mnozí více svým pánům v rozmnožení statku pomohli, než vlastní bratří aneb synové jich. Naposledy má s ním přátelsky tak nakládati, aby pamatoval přijímati sebe nižšího tak, jak by sám chtěl přijat býti od sebe vyšších.

Toto staré připomenutí zní docela moderně a myslím, že by je podepsal každý dnešní sociální demokrat.

Za to ovšem ukládá Gwazza také služebníkovi za povinnost, aby na všechny strany myslil, kterak by pánu právě zadosti učinil. Šetřiti však že má toho, aby neupadl v blud služebníka obyčejný, kteříž v způsob nových koštích dům dobře čistí, pilně z prvopočátku slouží a potom oslabnou a otupějí.

Toto zase ochotně podepíše každý chlebedárce neb hospodář.

* * *

Na domovní klíč služebná osoba nemá práva, leč výjimkou, v některých domech sluha ani nemá vlastního kníru. Důvod je týž, jako se žádá na kuchaři, aby měl krátce střižený vlas a ještě k tomu na hlavě čepici. Proto i sklepníkům knír se zakazuje. Sklepníci tvrdí, že požadavek tento odporuje názorům dvacátého století a proto musí býti odstraněn, totiž ten požadavek, nikoli knír. Požadavek holiti knír uráží sebevědomí číšnické více, než-li žiti ze zpropitného a může padnouti tím spíše, poněvadž obecnstvo dávno si zvyklo na vousaté číšníky. Tato hádka »um des Kellners Schnurrbart« snad se stane bezpředmětnou, když teď také u nás obličej hladce oholené i pod nosem přicházejí do módy. Anebo se musíme připraviti v zájmu lidské důstojnosti a volného sebeurčení na číšníky

s dlouhým krásným plnovousem, jehož kroucené součástky budeme pak lovit v polévkách, omáčkách a pivních sklenicích? Nikdo neví, co budoucnost v sobě chová.

* * *

Mluvíme-li již o sklepnících, věnujme jim slovo poněkud obšírnější, neboť toho zaslужují.

Není pochyby, že hostinství i v našich městech je na vysokém stupni a že máme ve skvělých našich restauracích, ať tak dím, university restaurační, ve kterých pikolo učí se ke svému doktorátu. Ale na venkově jsou ještě mezi služebními duchy nedoukové, kteří dovedou ztrpčovat hostům ne-li živobytí, aspoň pobyt v místnostech, kde vládnou.

Dovedný sklepník, zvláště v místnostech čteně navštěvovaných, kde dlužno hosty rychle obsluhovat, musí býti předem čiperný, míti oči, jak říkáme, na stopkách, musí jednat rychle, ale při tom bez hluku. Neříkáme mu darmo »služebný duch«. Sklepníka můžeme viděti, ale nesmíme ho slyšeti. Ani jeho příliš hlasité pozdravy nejsou na místě. Že sklepník na př. všimne si hned, upadne-li hostu vidlička a že mu okamžitě na talíři, nikoli v ruce, přinese jinou a upadnuvší na tomže talíři zase odnese, rozumí se samo sebou. Zejména však sklepníkům výpomocným, zvláště v restauracích zahradních, kde, sklepníci touže utěrkou, kterou utírají talíře, stírají si také pot s unaveného čela, mělo by důrazně býti připomínáno, že čistota je základním trámem všeho hostinství. Proto také bych jako hostinský podrobil nejen šaty, ale i ruce svých sklepníků každodenní revisi, opakované dokonce denně několikrát.

Starostí sklepníkovou jest, aby talíře a mísy hostu podávané, a především ubrousek i v restauracích venkovských, byly bezvadně čisty. Zhusta bývají talíře vespod všelijak znečištěny a host, když talíř mu byl odebrán, ocítí se pak před špinavým ubrusem. Nepěkným zvykem některých sklepníků jest, že stále hosta obcházejí nápadně ho pozorující, snad z velmi dobré vůle, aby žádný z jeho pokynů jim neušel, neustále rovnají talíře a příbory na

stole a činí nervosním hosta, který chce míti klid a pokoj. Dobře vychovaný sklepník jakoby nebyl a přece je všude. On také opatrně otře pivní sklenici i zevně, než ji podá hostu, aby si host nezamazal rukou a podáváje hostu cokoli (při table d'hôte, na příklad) neopírá se druhou rukou o stolicu hostovu. Sklepník, který vida hosta odcházeti, rychle odloží sklenici a rukama od piva ještě vlhkýma popadne jeho kabát a pomáhá mu při oblékání, je sice velmi úslužný, ale nešika. Skvrny pivní na šatech nebo klobouce nikomu nejsou příjemny.

Asi každému ze čtoucích už se přihodilo, že si objednal podle lístku nějaké jídlo, už zuby sobě na ně brousil a laskominy dělal, ale za chvíli teprve přijde sklepník, hlásaje, že »husí jatýrka« nebo »koroptvičky« už nejsou. O takové důležité věci, jako jsou došlé zásoby v kuchyni, má sklepník včas býti informován od personálu kuchyňského, aby jídlo z lístku hned vyškrtl a uvaroval hosta trpkého zklamání.

Mnozí pedanti ve věcech hostinských žádají, aby sklepník opakoval stručně rozkaz hostův, jako student daný mathematický příklad, aby se zabránilo možnému nedorozumění. Způsob snad poněkud školácký nebo vojenský, ale nelze upřít, že, kdyby byl náležitě a taktně proveden, měl by svoje výhody. Host má záruku, že jeho rozkazům bylo dobře porozuměno.

Ostražitý sklepník nenechá před hostem prázdného talíře a nečeká teprve na znamení, aby jej odklidil. Na znamení, že může již odklízeti, položí host ubrousek vedle talíře a příbor na talíř, na pravý jeho okraj. V případech pochybných sklepník raději se zeptá, než by bral hosti poslední sousto od úst. Prázdnou sklenici před hostem nesnese žádný sklepník, který je dobrým a věrným sluhou svého pána. Také v zájmu vlastním, aby se nemusil často vraceti z kuchyně nebo nálevny do místnosti restaurační, sklepník opatrně se rozhlédne, kde kterou sklenici nebo talíř ještě by mohl sebrati, aby nešel s poloprázdnýma rukama.

Dobře vychovaný sklepník přijímá klidně jakékoli výtky horkokrevného hosta a musí mu imponovati svým klidem, kterým

případně hosta i »přikryje«. Nezapomíná, že je vůči hostu v jistém postavení podřízeném a že, bohužel, čeká na jeho zpropitné. Na druhé straně týž sklepník v restauraci velkoměstské neohrnuje nosu na prostého venkovana, který poněkud oslněn bezvadným zevněškem sklepníkovým pokládá ho buď za majitele nebo rozhodně za velkého pána, kterému nesmí se poručit, nejvýše poníženež požádat.

Chce-li »pan vrchní« ukázati svoji převahu a moc tím způsobem, že ubohého pikulíka před hosty pohlavkuje, zasloužil by těch pár pohlavků sám. – Nešvarem sklepníků i ve velkých městech tuze obvyklým je, že naslouchají hovoru hostů a při zajímavém nějakém jednání spolkovém že pro poslouchání zapomínají i na svoje sklepnické povinnosti. Sklepníci nepotřebují sobě uší zacpávat, ale musí osvojit si ctnost býti všude a nikde. Je-li při spolkové schůzi jednání prohlášeno důvěrným, sklepník nesmí čekat, až jednající výbor mu ukáže dveře. Uvádí tím nejen sebe, ale i hosty do nemilých rozpaků.

Nejen hostinští, ale i sklepníci musí »znát své lidi«, učeněji pověděno, musí býti psychology. Ně kterému hosti jsou příjemny poklony a poptávky po vzácném zdravíčku, jiný si myslí, že ani hostinskému nebo kavárníkovi ani sklepníkovi do toho nic není. Oba mají svou pravdu, kterou i sklepník nebo číšník musí umět rozpoznati. Ale kdežto nepřívětivé a hrdé chování hostinského i sklepníkovo odpuzuje, zase podlézavost a přísládlé poklonkování, přehnaná pozornost a nepřírozená přívětivost odpuzuje ještě víc. Mnozí hostinští mívají ve zvyku choditi od stolu ke stolu a pozdravovati své hosty. Když, ať to činí jen velmi šetrně, jen aby host věděl, že jsou šéfy a že na ně dlužno obrátiti se s případnou stížností.

Kuřákům čiperný číšník podá rozžatou sirku, ale pozor, ať se to děje ve vhodný čas, právě v okamžiku, kdy si kuřák chce svůj doutník zapálit. A sklepník nechť si nesplete doutník s kuřákovým nosem.

V lepších restauracích bývá zvykem, že sklepník podá účet tak, že ceny objednaných jídel píše na zvláštní účtenku; rozumí se, že při skromnější objednávce stačí ústní řízení. Bohužel, že nepoctivostí některých sklepníků trpívají podezíráním i sklepníci poctiví, jichž jest, bohudík, valná většina. Smlouvání silného pijáka, který má na pivním tácku čárek celý pluk, nečiní dobrý dojem. Při takovém pití může se mnohem spíše zmýlití piják než sklepník. Ale zkušený sklepník vyzraje na takové pijáky velmi snadno vhodnou nějakou kontrolou. Nejlepším prostředkem proti nedorozuměním podobného druhu jest pítí málo a vždy stejně, byť i prostředek tento u hostinských nebyl oblíben.^z

Zjevně nedá se žádný host ošáliti, ale pak se nepustí hrubě do sklepníka, nýbrž klidně a věcně oznámí věc šéfovi závodu.

Otázka zprostitutného vůbec a sklepníků zvlášť náleží do řádu otázek řečených ožehavých. Když už sklepník musí býti na zprostitutné odkázán, inu, pak se nedivme, že větší zprostitutné působí mu také větší potěšení. Ale svrchovaně neslušným je sklepník, který jakýmkoli způsobem dává hosti na jevo, že darované zprostitutné je mu malým. Zprostitutné, ať tak či onak, je vždycky a v každém případě dobrovolný dar. Když nic jinak, sklepník aspoň úklonem hlavy se poděkuje. U nás před lety dávno dávalo se zprostitutného 2–4 krejčary. Teď bývá zvykem dávati asi 10 procent celé útraty a to je teď asi pravidlem obecným i v cizině. Spravedlivější by bylo pamatovati na ty sklepníky, kteří nám opravdu sloužili a za to panu vrchnímu něco strhnout. Poměrně větší zprostitutné dáme tam, kde platíme za několik osob najednou.

Dojista nejlépe by bylo, kdyby se obsluha připočetla vhodným způsobem hned k účtu, ale dávati zprostitutné pak výslovně

^z Vypravuje se o jistém příliš svědomitém sklepníku, že když nevěděl, zda host vypil sklenic pět neb šest, napočítal jich osm. Jiný také míval ve zvyku psáti na účtenku nejdříve datum a potom v rychlosti nedopatřením připočítal řadové číslo měsíce k halěrům, číslo dne ke korunám. Věc vyšla na jevo, když 31. prosince host za dvě sklenice plzeňského a porci selete platil přes 31 korunu.

zapovědělo. Ostatně viz »Společenský katechismus« díl I., kapitola V. Hostina.

* * *

Hledáš-li pro sebe jakoukoli službu, nejspíše a nejdříve asi obrátíš se na insertní část některého vhodného časopisu. Najdeš-li tam výzvu, která se ti hodí, odpověz na ni ihned, neboť i sebe menší omeškání z tvé strany může ohrozit příznivé vyhlídky. Kdo se hlásí z prvních, toho nabídka jistě bude uvážena. Vylož pak ve své nabídce jasně a zřetelně, co dovedeš. Neslibuj víc, nežli můžeš a chceš splnit, ale odlož také veškeru zbytečnou skromnost. Přilož ke své žádosti příslušná vysvědčení, ale vždycky opisy, nikdy ne originály, jakož vůbec hned, jakmile dostaneš jakékoli vysvědčení, poříd' si opis a dej si vysvědčení legalisovati buď u soudu neb u notáře.

Táže-li se inserát po tvých podmínkách, uveď je skromně sice, ale určitě, jinak popros o přesné udání podmínek se strany toho, kdo služebníka hledá. Je vždycky lépe hned s počátku vzájemné nároky a závazky přesně vyjednat, než ponechat to vše pozdějšímu rozhodnutí. Čím přesněji vzájemné podmínky hned počátkem jsou ujednány, tím příjemnější je pak soužití obou stran. Žadoucí vřelost dostaví se pak později sama sebou, jen když se přesně ví, co se žádá a co se za to nabízí. Přesná a jasná »služební pragmatika« je nejlepší zárukou správné služby, vylučuje všecknu libovůli se strany chleboďárce i pasivní resistenci nebo renitenci se strany služebníka. Proto služba vojenská, ve které přesně vytčeny jsou všechny služební poměry, po této stránce je snadná a příjemná.

Dostaneš-li na svoji nabídku uspokojivou odpověď, sám piš ihned, že přijímáš, tak aby věc rychle byla dojednána a mohl's co nejdříve nastoupiti. Bez oprávněného důvodu nesmíš ustoupiti od závazku jednou přijatého, sice dostaneš se do sporu se zákonem. Kdyby závazek strany druhé byl přerušen, máš právo na jisté odškodnění.

Dostav se pak přesně v dobu úmluvou stanovenou. Opoždění vrhalo by hned s počátku na tebe nepříznivé světlo. Pro uvarování možných nedorozumění oznam ještě jednou dobu svého příchodu krátce před tím.

Dáváš-li sám nabídku do novin, stylisuj ji krátce a zřetelně a na každý došlý dopis s tebou vyjednávající odpověz ihned. Ve výběru kancelářských služeb prostředkujících buď velmi opatrný a vol závod osvědčený, byť i o něco dražší.

Zadáváš-li nějaké místo, věz dobře, co chceš a co můžeš za to poskytnouti. Dle toho odpovídej na učiněné nabídky. Na nabídky nepřijaté nemusíš odpovídati dlouhými dopisy, ale nenechávej jich bez odpovědi, třeba sebe stručnější. Představ sobě situaci ubožáka, který čeká a kojí se nadějí, zatím co snad i jiné místo mu ujde. Lépe tedy, zví-li o zamítnutí své žádosti hned.

Představuje-li se žadatel osobně, měj zřetění k jeho přirozeným a vysvětlitelným rozpakům, zejména běží-li o jeho první místo a vyjdi mu vlídně a povzbudivě vstříc.

Buď opatrný, dávaje někomu doporučení nebo přímluvný list, kterým přejímáš do jisté míry zodpovědnost za žadatele a jeho chování v úradě. Přímluva však často rozhoduje, a můžeš-li komu s dobrým svědomím a nikoli na úkor lepších sil pomoci, učiň tak rád a ochotně, nečekaje za to ani odměny ani zvláštních díků. Dej uchazeči doporučení otevřené, aby věděl, že ho opravdu doporučuješ, ale žadatel odevzdá dopis zalepený [Srv. také kapitolu XXVIII. Dobrodinci. Učitelé.](#)

XXVI. Rozmanitá povolání

Povolání dává člověku ráz. – Učenci, umělci, spisovatelé ve svých dílech a ve skutečnosti. – Slůvko o kritice. – Jak obcovati s lidmi tuto vzpomenuťmi. – Umělci tak zvaní. – Spisovatel a nakladatel. – Lékař. – Právník. – Několik aforismů.

Každé povolání dává svému člověku jistý ráz, a veškerému jeho myšlení jistý směr, kterého ve styku s ním dlužno dbáti. Takovými jsou zejména lidé, kteří povolání svému oddáni jsou tělem i duší, jejichž povolání jest jim nejen prostředkem výživy, ale zároveň přímo jejich vášní. Není pak divu, když to, čím srdce jejich plno, také na jazyk se dere a mějme s nimi trpělivost, nemluví-li nám o ničem jiném, než o tom svém zaměstnání. To činí ostatně i lidé, jichž rozum nesahá dál než ke stěnám jejich kanceláře.

* * *

Učence a spisovatele neposuzujeme vždycky podle jejich spisů. Jsou na př. tak řečení theoretičtí anarchisté, kteří hromují ve svých dílech proti každé nadvládě a doma jsou pod velikým pantoflem, sociální reformátoři společnosti, kteří nedovedou poctivě uživit ani vlastní rodiny, hlasatelé ctností občanských, kteří pro hezkou sukýnku opustí ženu a děti, zanechávající je v bídě a potupě, básníci, opěvující jarní vůně a fialové nicy v županu a bačkorách,... zkrátka, mezi slovem ať mluveným ať psaným a skutkem bývá často rozdíl. Jinak v theorii, jinak v praxi.

Nemusíme ovšem proto každého takového pisatele pokládati hned za pokrytce a licoměrníka, nemáme-li toho přímých důkazů, neboť ani největší básník nedovede svléknouti se sebe smrtelného člověka, ale buďme jim aspoň vděčni za to, co nám ve svých dílech dávají.

Tak jako spisovatel, který líčí ve svých románech a novelách krásné karaktery, nemusí vždy sám vyhovovati obrazu jím kreslenému, tak i ten, kdo popisuje zlobu, snad dokonce i chválí

ústy svého hrdiny nějakou špatnost, není hned špatný sám. Kdo tedy chceš o spisovateli neb učenci souditi jako o člověku, musíš ho jako člověka znáti. Odtud mnohé zklamání, dílem příjemné, dílem nepříjemné, poznáme-li spisovatele, o němž učinili jsme si představu toliko z jeho spisů, herce, kterého známe jen z jeviště, umělce, známého jen z jeho sympatických děl.

Má-li spisovatel právo, užítí svých zkušeností a líčiti ve svých spisech lidi a věci ze svého okolí? Nejen že má právo, ale ve valné většině případů nemůže jinak. Každé dílo umělecké je plodem kombinační fantazie, která z prvků známých staví nové věci, jako architekti budují něco docela nového z cihel, tedy z prvků obecně známých. Žádáme toliko, aby spisovatel neužíval svých zkušeností tím způsobem, aby známá osoba nějaká byla jmenována nebo patrně uražena na své cti. Arci úloha je nesnadná, neboť lidé jsou si tak podobni, že jednomu portrétu spisovatelovu odpovídá veliké množství originálů. Sám jsem v jisté své povídce líčil přátelství dvou dívek, – hned v zápětí se mi přihlásilo asi deset známých děvčat s výčitkou, že jsem tu líčil jejich poměr. Ve skutečnosti nebyla to ani jedna z nich, nýbrž náhodou fantazie, jejíž prvky byly ovšem vzaty ze života, ale místem i dobou docela vzdáleného.

Slovo spisovatel mívalo u nás silný zvuk zvláště v dobách, kdy se říkalo, že kdyby v jisté místnosti pražské, v níž tenkrát vynikající čeští spisovatelé družně sedávali u sklenice piva kolem jediného stolu, spadl strop, bylo by po české literatuře. Od těch dob klíčí v srdci každého českého spisovatele smělá domněnka, že v zájmu české literatury žádný strop jemu na hlavu spadnutí nesmí. Bohužel i bohudík primitivní ty doby již dávno minuly a každý český spisovatel věz, že česká literatura nezahyne, i kdyby náhlým zemětřesením sřítily se jednoho krásného večera stropy všech pražských hospod, restaurací a kaváren. Zbylo by ještě mnoho spisovatelů i mimo kavárny i mimo Prahu. Slovem, velmi málo z písícih jsou nenahraditelní, a proto, páni spisovatelé, zvláště mladí, ne hlavu tak vysoko!

Útěchou zarmouceným, že nejsou sami, neboť totéž platí o celé řadě umělců i učenců...

Okolnost, že máme jedinou universitu, jedinou akademii, svádí snadno k domnění, že členové těchto institutů jsou jediní na světě nejenom českém, ale i vůbec, a okolnost, že mezi nemnohými jeden vynikne nad ostatní, vzbuzuje v něm myšlení, že vyniká v celém světě a z toho jsou hned světoví umělci a světoví učenci. ([Srv. také kapitolu X. Různí lidé.](#)) Můžeme-li se o tom přesvědčiti tím, že i ostatní svět naše umění jemu přístupné jako hudbu, malířství, sochařství atp. uzná za umění skutečné, můžeme se z toho radovati my i dotyčný umělec, který, je-li umělcem i člověkem dokonalým, bude také skromným, – ale v odvětvích, kde soudíme jenom my sami, jako v literatuře, vědě, herectví, kde cizina nemůže tak snadno pronést svého soudu, počkejme i my se svým a nenadělejme si sami ze svých lidí světových herců, světových vědátorů a světových umělců, sice budeme vypadati před cizinou komicky. Nevymlouvejme se na nepřízeň sousedů, k posuzování jsou tu ještě také jiní, jako Rusové, Francouzové, Angličané atd., jichžto slovo rovněž platí, ještě více snad než slovo Němců. Ne vždycky co je české, je také hezké. Ještě když veřejnost soudí o tom kterém učenci, umělci nebo spisovateli příznivě, budiž, ale když jen on sám je tohoto příznivého názoru o sobě a je-li takových domýšlivců několik, pak je to zjev nad míru trapný.

* * *

Neočekávejte ani od učenice, že bude mluvit v samých sentencích, ani od básníka, že i ve společnosti bude pět o měsíci a smuteční vrbě, ani od umělce komika, že vás bude obveselovati jako z jeviště, ani že vám malíř bude kreslit obrázky do vašeho alba... právě tito lidé jsou často rádi, přijdou-li na okamžik do jiného ovzduší, aby slyšeli a viděli i dělali zase něco jiného, než co slyší, vidí a dělají celý den. Nekaždý spisovatel je tak pohotový ve společnosti jako doma ve svém klidu za psacím stolem, kde má ještě k tomu po ruce velkou bibliotéku a potřebuje jen sáhnout k té či

oné knize, z níž čerpá svoji učenost, svého ducha nebo svoje rady a pokyny. Mimo to jsou společnosti třeba docela jiné, než odpovídají jeho duchu a náladě a snad zcela jinak by se jevil ve své obvyklé kavárně, v zákoutí své hospody, než v lesklém shromáždění, kde mu není volno ve fraku a v bílé kravatě. Jak s nimi obcovati, bylo řečeno v [kapitole X. Různí lidé](#).

Jest příznakem závisti vůbec a české zejména, když o svém muži vynikajícím ve vědě neb umění rozšiřujeme všeliké povídačky z jeho života soukromého, jimiž hledíme snížiti jeho zásluhy nebo jeho talent či genia. Člověka geniálního nelze vůbec posuzovati měřítkem obecným a klásti na něj požadavky jako na lidi ostatní. Že nesnadno býti ve vlasti prorokem, je stará věc a neuznají-li tě hned všickni vrstevníci a kavárnišší kritikové, nic si z toho nedělej.

* * *

Spisovatel, umělec, vědec, pracují-li poctivě, nebojí se kritiky, pokud je slušná, věcná a nikoli osobní. ([Srv. kapitolu XI. Různí lidé](#).) – V hovoru však a ve společnosti, v přítomnosti jiných nesluší kárati dílo umělecké nebo vědecké přítomného autora nebyli-li jsme o úsudek požádáni, neboť je nepříjemno slyšeti odsudek vlastní práce, zvláště před jinými. Nemusíme chváliti, když s chválou nesouhlasíme, a mlčíme raději, tím spíše, nemáme-li náležitého porozumění pro věc, o kterou jde. Pamatujme, že tenkrát, když umělci a učenci se nás táží po našem úsudku, chtějí vždycky slyšeti spíše chválu než hanu. Proto buďme opatrní! Tenkrát, když přátelství nás zavazuje k naprosté upřímnosti, řekněme svůj úsudek bez obalu i s obalem, t. j. takovými slovy a takovou formou, abychom neurazili nebo nezpůsobili bolest. Řekne-li přítel, »způsob, kterým píšeš, se mi protiví«, nebo »tvoje dílo je nepopulární«, řekl třeba pravdu, ale mohl ji říci způsobem mnohem šetrnějším a nepůsobiti příteli tím trpký pocit. Zajisté že téhož cíle by došel, kdyby začal s nějakou pochvalou dobré stránky nebo dobré snahy – něco k pochvale jistě vždycky se najde, aspoň ta »dobrá snaha« – a pak teprve znenáhla přešel na chyby díla.

Mluvíte-li se spisovatelem, umělcem neb učencem, informujte se, možno-li, napřed o jeho práci a jeho dílech. Neradi se tito lidé z vaší řeči dovídají, že o jejich významné činnosti nevíte, třeba že společenskou povinností není znáti literaturu o dvojhvězdách, o slovíčku »kaj« u Homera, nebo všechny symfonie pana X a všechny básně pana Y. Ať velcí nebo malí z nich, všichni rádi »cítí kadidlo« a přijímají pozornosti durdice se aspoň v duchu, jednáte-li s nimi jako se smrtelníky obyčejnými, kteří sice nedovedou napsati kloudně ani reklamního článku, neřku-li vzletného verše, ale řídí za to svoje ohromné závody průmyslové, peněžní, obchodní. Nejsou pro český národ tito pracovníci opravdu důležitější než pisatel knihy, které se prodá sotva sto exemplářův, dramata, která po dvou reprisách zapadnou, neb umělec, po jehož smrti za čtrnáct dní nebude nikdo vědět, že žil, leč vdova a dítky, jež zanechal v nedostatku?

Tak jako poslanec, chce-li vůbec uloviti nějaký mandát, musí dnes náležeti některé politické straně, tak má se věc i se spisovatelem, umělcem nebo vědcem. Náleží-li ke straně A, vychvalují ho stranníci A a potírají stranníci B, náleží-li ke straně B, je tomu naopak. Nenáleží-li ani ku A ani ku B, potírají ho strany obě.

Nejsmutnější podívanou poskytují dva učenci téhož odboru, kteří pro různost názorů vědeckých před svými posluchači ani se nepozdravují, zakládají si svoje časopisy a druh druhu co možno snížiti hledí, ba bývali i tací, kteří proto na odchýlné mínění svého protivníka vyšším úřadům ukazovali. Hotový Labyrint Světa.

Jako mezi námi obyčejnými smrtelníky, tak i mezi vyvolenými duchy jsou tací, kteří se věší jiným na paty, aby se po nich vyšvihli, říkajíce »Newton a já tvrdíme...« nebo »Přede mnou sice již Aristoteles na to poukázal, ale já...« Anebo se chlubí svými učenými styky, zapomínajíce, že přívětivost, po případě laskavá shovívavost světových učenců nebo spisovatelů a umělců z nich také světových učenců, spisovatelů a umělců ještě nenadělá.

Zvláštního obcování, ale jenom se strany těch, jichž se týče, vyžadují kritikové, kteří si přejí, aby autora předem znali. Vyzrazuje to otazník za pseudonymem autora, o němž cituji tuto svoji lokálku (»Máj« VIII. 418):

»Na kterém si divadle hráli kus, z cizího jazyka přeložený, a následujícího dne přinášely noviny o něm posudek. Kus přeložil nějaký pan X. neb Y., na příklad Boleslav Lipínský nebo Tadeáš Horák, a v jistém denníku, lhostejno kterém, při posudku o onom kuse za jménem tohoto překladatele ocítil se otazník v závorce - (?). Nač ten otazník? Co znamená? - Referentovou povinností je říci svoje mínění o kusu, říci, co soudí o překladu nebo nemá-li čeho vytýkati nebo co pochvalovati, pomínouti jej mlčením, - ale nač otazník při jméně překladatelově? Patrně není to nic jiného než otázka: Kdo to je ten pan Boleslav Lipínský nebo Tadeáš Horák? Toho neznám. Je-li to pseudonym, - kdo za ním vězí? - Proč se po tom všem ptá pan referent? Vždyť mu do toho nic není, leda že by podle toho, dle osoby dotyčného pracovníka svůj referát přebarvil. A v tom je to čertovo kopýtko, které pan referent v nestřežené chvíli ukázal a prozradil tak nehezkou podstat, na níž spočívá celá jeho kritika. Není on sám v tomto českém světě a bezděky dotýkáme se tu problému anonymity, u nás ještě nerozřešeného. Je-li pan Lipínský panu referentovi neznám - co na tom? Neběží o posudek pana Lipínského, nýbrž jeho překladu, - jindy snad jeho básní, jeho románů atd. Je-li pan Lipínský anonymus, je to patrně jeho věcí, ale ne věcí referentovou. Pokud pan Lipínský nebo pan Horák není osobním a nepíše na př. na referenta básně do Humorů nebo Švandy dudáka, nepřísluší referentovi plést se do věcí osobních, sic prozrazuje, že nechce býti objektivním. A to mu nesluší. - Něco jiného, chce-li divadlo nebo nakladatel, aby překlad byl podepsán jménem překladatelovým, které samo jistým způsobem a podle názoru nakladatelova ručí za kvalitu překladu. To je zase věcí divadla nebo nakladatele, řekněme věcí obchodní. - V našich poměrech nezřídká spisovatel nebo překladatel je nucen skrývati se pláštěm anonymity, nemusíme vykládati proč. Tato anonymita

může interesovati jeho představené, nebo ty, kteří by mu rádi pokazili úřední kariéru a houfy jiných osobních přátel nebo nepřátel, ale nikdy nemá poutati referenta, který má posuzovati věc, nikoli osobu, nebo věc podle osoby! Leda tam, jak povědíno, kde běží o útok osobní, zas pisatel je podlý chlap, když se skrývá. Nemluvím o člancích politických a novinářských, podle povahy věci anonymních. Ale překladatel? Nehledě ani k tomu, že často překlad je prací na objednávku, provedenou sice pečlivě, ale bez iniciativy překladatelovy. Proč mu zazlívát, nepodepíše-li svého jména? Souhlasí-li objednavatel, celému ostatnímu světu do toho nic není, objektivnímu referentovi nejméně, leda chce-li psáti svoje posudky pro kavárny a koterie.

Tato stať není osobní, týká se obecné otázky v české literatuře dosti palčivé. Ani nevím, který referent ten otazník přičinil, nebyl, tuším, pod svým referátem podepsán, a také jsem se po tom ani valně neohlížel. Proto také podepisují toliko šifrou J. G.«

* * *

O kritice a kritikách napsal jsem několik slov již v Doslovu prvního dílu »Společenského katechismu« a nechci se o nich šířiti dále, nikoli ze strachu spisovatelům vrozeného, ale že se domnívám, že v Doslovu onom řečeno bylo dost. Nehledě k tomu, že kdyby se mluvilo o typu, hned deset by se jich mohlo domnívati, že tím jsou míněni oni, jako oněch deset svrchu citovaných panen. A pak by bylo zle... Jsou ovšem také mezi českými kritiky typy nad míru úctyhodné.

Přede mnoha, mnoha lety, ještě jako drobného venkovského studenta, mladý herec venkovské společnosti ráčil mne poctiti svou známostí, ba dokonce vyznamenal mne i tím, že si ode mne soustavně vypůjčoval po zlatce, po dvou, pokud stačily nevalné moje úspory. Byl jsem všecek šťasten z toho vysokého vyznamenání, ale moje naděje, že mi ty zlatky vrátí, rozplynuly se v niveč i když se umělec ten dostal k velikému divadlu, a tím víc, když odešel ku scéně nadpozemské. Dnes, myslím, není potřebí varovati před

podobnou uměleckou bohémou, poněvadž náleží minulosti i také v oborech jiných, než hereckém. Také mládež je chytřejší a nesedne tak snadno na tento umělecký lep. Kdyby náhodou přece nějaký takový mistr – říkali jsme mu ovšem Mistře, třeba že mu bylo teprve 22 let a jako učenník ze zámečnictví sběhl – se vyskytl, který by chtěl zachovati kontinuitu se starými časy, ač pochybuji, že se tak stane, nepůjčujte mu na jeho slávu ať nynější, ať budoucí docela nic. Je to hypotéka velmi pochybná.

Podobně můžete s naprostým klidem takovým individuí, která občas přicházejí vypůjčiti si od vás sto, nebo snad jen padesát korun »jelikož jsou v okamžitých nesnázích«... a když vidí, že jste zaraženi, snad jen dvacet korun... dáti dvacetihalěr a učinili jste zadost dobročinnosti. Jsou to zpravidla lidé, kteří spoléhají na to, že se ostýcháte dáti málo, když oni se neostýchají chtít mnoho. Lidé ti nemají ovšem s umělci, spisovateli atd. naprosto nic společného. Nejvýše, že se jim podařilo jednou, kdysi, udělat něco pozoruhodnějšího a teď za to vytahují honoráře z vás, nebo z dobročinných spolků a hrozí zastřelením, nedostane-li se jim podpory. Ve skutečnosti z podobných lidí nezastřelil se ještě žádný a také nezastřelí, poněvadž je na světě pořád ještě více soucitu než darebáctví.

* * *

Poměr spisovatele k nakladateli je přerozličný přes to, že neměl by býti jiný, než vzájemného spolupracovníctví. Ale konkrétní případy, osobnost spisovatelova i nakladatelova a jich obou význam dává poměru tomu vezdy zvláštní ráz. Nechtěje se o věci šířiti jenom na jednu okolnost z tohoto poměru chci poukázati – na zálohy skutečné i tak řečené. Jestliže nakladatel ať na dílo objednané nebo neobjednané, ale dosud v rukopisu neodvedené dá napřed nějaký peníz, činí tak buď proto, aby si budoucí dílo zajistil, a pak je to věc ryze obchodní; nedodá-li spisovatel věci objednané, má nakladatel soudní cestu ovšem volnou. Anebo dává zálohu na prosbu spisovatelovu, často úpěnlivou, z dobré vůle

a z milosrdenství, bez určitých nadějí na odvedení díla hotového a včas, – pak je nakladatel dobrodincem spisovatelovým.

Ale ve velkém množství případů nakladatel, když dostane od spisovatele rukopis k tisku připravený, dá mu »zálohu«, vycházející ze stanoviska, že honorář má být vyplacen, až kniha vyjde.

Myslím, že nikoli. Rukopis je práce spisovatelova a odevzdáním hotové práce jeho nakladateli vzniká právo spisovatele na honorář. Pro honorář spisovatelův je lhostejno, kdy dílo vyjde nebo vyjde-li vůbec. Tak jako švec, odevzdá-li boty, nemusí se ohlížeti po tom, kdy majitel boty obuje a bude je nosit nebo nebude-li jich vůbec nosit. – Když práce se hodí a je přijata, musí být zaplacená. Švec přijímá plat za boty nepřijímá zálohy a tak také spisovatel, který se snad neurazí, že s mistrem obuvníkem tuto její přirovnávám, nedostává žádné zálohy za odevzdaný rukopis. Nejvýše mohlo by se tu jednat o povinnost korektury, ze které snad by se chtěl některý spisovatel vyzouti, máje honorář celý; ale to učiní asi málokterý, jelikož patrně musí mu záležeti na správnosti díla. Ostatně pro tu možnost lze vyplatit jistou část honoráře až po vytištění díla, – ale část první nejméně zálohou a neponižujte tak pilného pracovníka.

Nechci dotýkati se tu těch nakladatelů, kteří obchodním způsobem užívají stísněných poměrů spisovatelových, kupující drahocenná díla za babku. Ti snad v českém národě již vymřeli.

* * *

Ze svobodných stavů stýkáme se nejčastěji s lékařem, někdy také s právníkem.

Lékaře neobtěžuj zbytečně, zejména hled', abys nemusil ho volati v noci. Nepřišla-li nemoc náhle a s příznaky prudkými, počkej do rána, při pouhé horečce na příklad beztoho by ti pomoci nemohl. Jenom při úrazech anebo porodech si ho povolej. Šetř ho zejména, je-li stár a sám churav. Lid venkovský naopak často by potřeboval pobídky, aby nevolal lékaře jen tentokrát, když nemocný má už duši na jazyku.

Nezdržuj dlouho ošetřujícího lékaře. Nemluv mnoho o svém stavu, vypověz krátce, co cítíš a odpovídej stručně a určitě na dané otázky. Nic mu neskrývej a nestyd' se před ním; věz, že zná tvoje tělo již předem.

Přichází-li lékař k nemocnému, každý jiný návštěvník odejde; je-li potřebí, aby ještě zůstal, poodejde aspoň do vedlejšího pokoje, kde setrvá, dokud lékař neodejde. I kdyby lékař nebo nemocný návštěvníka prosil, aby zůstal, odejde přece. Lékař má u nemocného za všech okolností přednost před hostem i sebe vzácnějším a jak pro nemocného, tak pro lékaře bývá trapno, děje-li se lékařské ošetření ve přítomnosti osob cizích.

Postarejte se, aby při návštěvě lékařově byla pohotově čistá voda, čistý ručník, čerstvé mýdlo, a aby ložní prádlo nemocného bylo pokud možno čisté.

Bez vědomí lékaře ošetřujícího nežádejte o radu žádného jiného a hleďte, aby on sám učinil návrh na konzultaci lékaře druhého, kterého nejraději on sám navrhne. Ani ke specialistovi nechod' me bez vědomí svého lékaře.

Setkáš-li se s lékařem na ulici, ve společnosti nebo jinde, nevykládej mu o své nemoci aniž se ho taž o radu lékařskou v rozmluvě soukromé.

Za ordinace čekej trpělivě, až na tebe dojde a nechtěj, aby ti lékař dával přednost před tím, kdo přišel dříve. Vypravuje se, že zesnulá císařovna rakouská Alžběta na svých cestách kdesi navštívila vyhlášeného specialistu a nedavši se poznati, nejen že čekala trpělivě s jinými v čekárně, ale mladé paní, která si jí stěžovala, že nemůže dlouho býti mimo dům pro svoje malé děti, ochotně postoupila svoje pořadí.

Má-li lékař vůči nemocnému býti upřímným? - Zpravidla ano, ale je mnoho případů, - a záleží na lékaři samém, aby to rozpoznal, - kdy nemocného uzdraví lékařova lež, jinými slovy, kde uzdravuje ho víra, kterou léčil už Kristus. Důvěra v lékaře bývá při mnohých nemocech lékem zázračným a jest na lékaři, aby víry té nebral. Aspoň, když nic jiného, pacientovi se ulehčí, neboť tísnivý

pocit hrozícího nebezpečí může mít za následek podstatné zhoršení nemoci, ne-li smrt.

V případech rázu méně vážného velmi často poznáváme sami účinek víry: zdá se nám, že jsme churavi, konzultujeme lékaře, ten nás ujistí, »že to nic není«, a rázem je dobře.

Je-li obava, že nemocný, neuznávaje nebezpečí svého stavu, žije lehkomyšlně dál, pak je povinností lékařovou na stav ten upozorniti. – Příbuzným ovšem řekne pravdu vždy, ale způsobem opatrným a šetrným a třeba-li upozorní, aby věc nemocnému byla zatajena. Někteří lékaři, často vynikající, zakládají si na nevhodném zacházení s pacienty, ba dokonce se jim i posmívají.

Prý si přinesli tuto módu z Vídně, – nevím. Ale račtež tito pánové – jsou-li dosud toho druhu, – uvážiti, že každý pacient, ať v ordinaci ať na klinice nebo doma je rozrušen, rozčilen a ve stavu více nebo méně abnormálním, – jak teprve, jedná-li se s ním hodně s patra nebo dokonce když se lékař na něho rozkřikne! Jsou lidé, že na podobné ordinace nezapomenou! Je těžké povolání lékařovo, tím více, když vedle jeho hlubokých vědomostí a veliké praxe vyžaduje se ještě mnoho lidumilnosti a psychologie... Takoví, kteří vyhovují těmto požadavkům rozmnožující lékařský věhlas krásou své duše, jsou pak chloubou národa a my Čechové jsme šťastni, že i takovými můžeme se chlubit.

O podrobnostech lékařských povinností nepřísluší psáti nám.

Nezapomeňte, že pomoc lékařská, byť ji i honorujete, není k zaplacení a že zaplacením nejste zbaveni stále vděčnosti vůči lékaři.

Lékaře honorujte hned, jakmile dostanete od něho účet a nedejte se upomínat. Za nemoci slíbili by nemocní lékaři kůži z těla, po nemoci se mu však vyhýbají... A zemře-li pacient, pozůstalí nikdy nedávejte vinu lékaři. Rozvažte jen, co mluvíte! Na žádném lékaři nelze žádati zázraků a byť se i lékař zmylil. – jeť člověkem. Ale stav lékařský je příliš vznešený a vážený, aby – ale není přece zapotřebí lámati kopí pro věc samozřejmou.

Poznámku malou lékařům, kterým se v místě jejich působení usadí kolega. Nezapomínejte, že živnost lékařská je svobodná a že kolega má na ni právo. Je-li vaše praxe v místě malá a pro dva nestačí, upozorněte ho na to vlídně a kolegiálně, ale jinak žádným způsobem nedávejte mu na jevo svoji nelibost, ne-li dokonce hněv, že přišel se sem živit. Kdybyste snad pomluvami chtěli mu mařit praxi, škodili byste předem sobě. Je-li v místě práce dost pro dva, buďte rádi, že se vám ulehčí a přejte dobrého sousta i jinému.

Nového lékaře v malém městě venkovském nebo městečku společenskou povinností jest, aby vykonal návštěvu u všech svých kolegů v místě, i u mladších, pak u lékárníků. Návštěvy ostatní řídí se pak dle okolností.

Co tuto řečeno, platí také o jiných svobodných živnostech, jako na př. o advokátech. Živnostníkům jiným, jako na př. hostinským, řemeslníkům atp. nechci těchto povinností společenských ukládati, věda, že bych sotva pochodil...

* * *

Návštěva u právního přítele buď krátká, neboť jeho čas jsou jeho peníze. Nezaměňujte obchodní návštěvy s návštěvou přátelskou a naopak a neočekávejte od advokáta zvláštních společenských zdvořilostí. Jako u lékaře, neobtěžujte ho záležitostmi obchodními v rozmluvě soukromé, nedivte se pak, dostanete-li za ni účet. Běží-li o pravidelné zastupování, shodnete se s ním o ročním platu, jinak dáte si poslati účet od případu k případu.

Dovedl-li advokát ke konci zvláště šťastnému obtížnou nějakou při, sluší se projevit mu uznání zvláštním díkem; o zvláštní honorář postará se bezpochyby on sám.

Chraňte se jakýmkoli způsobem podpláceti soudce. Je to proň urážkou.

* * *

Pamatuj:

Nevykládej lékaři nikdy lékařské moudrosti, kterou jsi čerpal z knih.

Netaž se toliko lékaře, ale poslechni ho.

Slovo účasti lékaře pomůže někdy víc než lék.

Vol dary pro lékaře nikoli příliš poeticky. Bednička doutníků nebo košík vína bude mu většinou milejší než květiny nebo krásně vyšívané šle.

Lékaři jest často léčiti vedle nemocného těla i nemocnou duši.

Lékař léčí, Bůh uzdravuje.

Žádati o radu starou bábu místo lékaře, dělají dnes jen osoby jim rovné rozumem.

Nejvíc na světě lékařův, poněvadž proti nemoci každý ví nějakou radu, ale poctivou jenom lékař.

* * *

Nejsou tímto nikterak vyčerpána všechna rozmanitá povolání, nýbrž vybrali jsme namátkou jenom některá, řekl bych nám nejbližší, vzhledem k tomu, že o jiných jinde v této knize je řeč, a také z obavy, aby kapitola tato nevyrostla přes míru. Předmět sám dojista je tak obsáhlý, že z kapitoly jedné snadno by vznikla celá kniha.

XXVII. Prodavač a kupující

V trhu. – Věci laciné a do zásoby. – V krámě. – Čechové nemají dosti obchodního ducha. – Obchodník v krámě. – Český obchodník. – Malé upozornění.

Choditi do trhu začíná u dam dnes vycházeti z módy; snad také proto, že prodavači, jakmile vidí dámu v klobouce se pštrosím perem, rádi zvyšují své ceny. Má-li hospodyně spolehlivou kuchařku, pusť ji bez okolků do trhu samotnu, ale nezapomínej se občas přesvědčovati o tržních cenách a nákupy lepší a značnější obstarávej přece jen sama, nejsi-li kněžnou neb aspoň hraběnkou se mnoha poplužními dvory. Nebo se dej provázeti služebnou, která by ti nesla těžký koš.

Na trhu snadno tě objemné prodavačky strhnou na svoji úroveň, která bohužel není valně vysoká, ba až příslovečně nízká a výjimky vyskytují se skoro jen, aby potvrdily pravidlo. Proto nedotýkej se jedlého zboží, kterého nehodláš koupiti a nesmlouvej urputně několik haléřů, věc koupenou ulož a již nevracej, aniž přeplácej druhého kupujícího, abys získala zboží, které on si již vybral a o které se s prodavačem domlouvá.

V řeči zůstávej kupující vybraným a vybranou a spustí-li na tebe neslušná prodavačka proud své nepěkné výmluvnosti, ignoruj ji prostě a pokud možná; žádným způsobem nedávej se na trhu do jakékoliv hádky. Sotva zvítězíš proti vyškoleným jazykům prodavaček a odneseš si ještě nepříjemný dojem, ne-li ostudu neb urážku, kterou nesnadno vyrovnávati. Jediná možnost, jak se tomu vyhnouti, je před soudnou stolicí.

Kupující paní nezdržuj prodavačky a nežádej, aby tvé hedvábné sukni byla dávana přednost před ženou prostší. Kdo přišel dříve, dříve také mele, leč bys spolukupující ženu prostou pěkně

požádala,⁷⁸ aby ti dala přednost, spěcháš-li příliš. Peníz každého kupujícího má pro prodavače stejnou cenu.

Kupujte podle možnosti u jedné a téže prodavačky, a v tomže krámu; tam, kde jste známi, vždycky rádi a ochotněji vás obslouží, vážíce si starého odběratele. Jste také jisti, že nebudete ošizeni, a můžete snáze nehodící se věc později vyměnit.

Kdyby tyto poznámky dostaly se do rukou také bodrým ženám z lidu na trhu prodávajícím, požádal bych je, aby také ony neváhaly řídit se dobrotou a blahovůlí, jež jsou nejsilnějšími vzpruhami milého obcování s lidmi, tak aby slušná paní nemusila se báti obchodních styků s nimi. Vždyť přece je obecně známo, že nejsou tak zlé, jak vypadají nebo jakými se dělají, jsouce přístupny i dobrým slovům a nevyhýbajíce se ani skutkům humánním nebo vlasteneckým. Kolikrát již promluvilo srdce na příklad pražských ovocnářek, které buď že sbírají mezi sebou peníz imponující a kladou jej na oltář vlasti nebo dobrých skutků, nebo podarují malé návštěvníky, žáčky venkovských škol, kteří přišli podívat se na matku Prahu, ovocem i vlídnými slovy!

Nehubujte hned, ať prodavačky nebo prodavači, když to neb ono zdá se kupující paní nebo pánovi drahé a ušetřte je poznámek málo šetrných. Smlouvati má každý právo tak, jako vy máte právo – nehledě k jistým obchodním úmluvám anebo některým výjimkám – prodávati za cenu, jaká se vám uzdá. Cena jest svobodna a podání též. Nebud'te netrpělivy při výběru kupujících a popřejte času každému, zvláště člověku prostšímu, aby si přepočítal dodané

⁷⁸ Tohoto pravidla dlužno dbáti všude jinde, na př. i u okénka poštovního úřadu. Nesluší se dráti se tam o překot, nýbrž dáti přednost tomu, kdo dříve přišel, byť to byl člověk sebe prostší. Ale také sám úředník buď toho dbalý, pokud pro svoje úřadování může si toho všimati. Je to právě a zvláště zdvořilost vůči lidem cizím a neznámým, která charakterisuje slušného člověka, a které se nám ve případech tak mnohých nedostává. Často se přihodí, že u poštovního okénka, v tramvaji a j. někdo do vás neurvale strčí; obrátíte se a on pozná ve vás osobu nikoli cizí. Ihned spustí omluvu, začínající zpravidla: »Odpusťte, já vás nepoznal...« Tak! K cizímu tedy smíme býti bezohlední? Srovnej také »Společenský katechismus« I. díl, kapitola III. Ve veřejnosti.

peníze, a nedomnívejte se hned, že to je nedůvěra k vám. Jest to však přec i ve vašem prospěchu a zájmu, chcete-li býti dobrými obchodnicemi a obchodníky.

V prázdných svých okamžicích čtete noviny a dobré knížky české, abyste se z nich naučily dobrému českému jazyku a nehyzdily jej ledajakými tvary nehezkými tak, aby se neříkalo o člověku ledabyly mluvícím, že mluví jako hokynářka na tíhu. Toto úsloví, které je vám nejméně ke cti, přestane pak býti pravdou.

S povděkem za to uznáváme snahy o zdokonalení českého jazyka ve vyšších vrstvách obchodních působeníh moderních obchodních škol a dnes možno říci, že jazyk obchodní převyšuje správností i jazyk úřední, který nedovedl se ještě docela vymaniti ze starých šimlů. Také u našich řemeslníků, průmyslníků a odborníků vůbec jest jejich názvosloví technické dosud hroznou zkomoleninou a míchaninou češtiny s němčinou, tak že odborný výklad mistrův, před jehož vlastní prací všechna čest, bývá strašlivým na poslech každému Čechu. Náprava, i tuto od let podnikaná s horlivostí chvály hodnou, není ještě dokonána. S upřímnou radostí připomínáme tu na příklad nejnovější odborný Slovník železniční.

* * *

Lidé, kteří kupují vše jenom proto, že je to laciné, jsou marnotratníci. Činívají tak na př. otcové dcer, domnívajíce se, že se věc lacino koupená bude jednou hodit děvčatům do výbavy. Lépe by učinili, kdyby peníz dotyčný uložili na úrok, neboť věc byť i dnes laciná vyjde snadno z módy, pokazí se, nebude líbiti se změněnému vkusu, a je z ní škoda. Zboží i nejlacinější je drahé, je-li zbytečné. Laciné koupí nikdy se neraduj, dí přísloví. Přes to nepokládej něco dobrým jen proto, že to je drahé, nebo špatným jen proto, že je to laciné. Krejčí mívají zkušenost, že jsou zákazníci, kteří nekoupí a neobjednají, neřekne-li se jim vysoká cena.

Nedůvěřujte kupci, který tvrdí, že prodává bez užitku, - z pouhé lásky k bližnímu neprodává nikdo.

Naše matky a otcové, báby a dědové, kupovali rádi »do zásoby« ve falešném domnění, jak dobře hospodaří a šetří. Shromáždili tím způsobem celé vybavy svých synů a dcer, kteří ještě do pozdních let mívali nenačatých zásob prádla ve svých skříních, později často neupotřebitelného. Znovu uvádíme na pamět, že peněz za tyto zásoby uložený za nějakých dvaatřicet let se zečtyřnásobí a že tedy za tučt košil dávno koupených, někdy i časem přeželeých, dnes uložením za tu dobu budou tučty čtyři a nové! Dávejte tedy svým dětem raději spořitelní knížky, než takové vybavy, ovšem s náležitým pojištěním proti jiným choutkám zetě nebo snachy.

* * *

Kterak chovati se v krámě, vylíčili jsme v prvním díle »Společenského katechismu« kapitole II. Události v rodině a dodáváme k tomu ještě některé poznámky.

Dáma, vcházející do krámu, neodpovídá na pozdrav dveřníkův, jenom majiteli obchodu nebo prodavači lehce hlavou se ukloní aniž pozdravuje hlasitě, leč by prodavač byl jí znám. Hovor s prodávajícím buď toliko věčný a jakýkoli příliš důvěrný tón učíň dáma zdrželivým chováním nemožným. S prodavačem nikdy nehovoř o intimních věcech své toalety.

V krámech s pevnými cenami nesmlouvej. Pozoruješ-li, že prodavač přecenil, udej cenu a při ní setrvej. Bylo-li sleveno u jednotlivých položek, nesmlouvej už z celkové summy.

Opatrnosti nezbyvá při dražbách a výprodejích; tam nekupujte nic, co dříve jste si neprohlédli. Nevidomky jen vejce se kupují.

Plaťte co možno hned a hotovými: máte při tom poměrně často značný diskont a platit konec konců musíte. Kupovati na splátky bývá obyčejně drahé. Na úvěr kupujeme snadno víc a dražší věci, než potřebujeme. Proto i kupovati na knížku není dosti hospodářské.

Při větších platech dejte si potvrditi, že jste zaplatili a potvrzení dobře uschovejte.

Chceš-li v krámě býti považován za slušného pána neb dámu, chovej se dle toho, to jest jako pán nebo dáma.

Nechtěj kořistiti z omylu prodavačova. Jsou však, bohužel, majitelé závodu, kteří, když vrátíš jim korunu, o kterou ti dodal kupecký učeň víc, ubohému učni vytnou ještě před tebou pohlavek za to, že se zmýlil. Pak ovšem jsou zase kupující, kteří ze soucitu k učni si tu přebývající korunu raději nechají... Ale i tenkrát, když sám šéf se předal, buď velmi opatrn vraceje peníz, který ti nepatří, a nečiň tak před personálem, sice bude větší šéfova nevole nad blamáží před jinými, než obdiv tvé poctivosti a vděčnost za ni.

Prodavač nechval svého zboží přes míru nezapomínaje, že zboží dobré chválí se samo. A nehaň zboží svého konkurenta, hanobíš tím sebe.

Nevyužívejte nad slušnou míru okamžité nouze bližního ke koupi řečené příležitostné.

Nezapomeňte připočítati i spotřebovaný čas k výlohám s koupí spojeným.

Naše dámy často kupují v létě na venkově máslo a různé potraviny do zásoby na zimu a těší se z laciné koupě. Potěšení často dosti drahé, neboť nepočítají ani nádoby, kterou k tomu koupily (doma jí beztak nepotřebují), ani dovozu na dráhu a ze dráhy, ani pozornosti, kterou se odvděčují těm, kdož ty věci opatřili, ani škody, která se snad stala věcem přibaleným, ani potravní daně, - jen když koupily na místě kilo o dvacet haléřů laciněji. Kdyby koupily přímo v Praze, odpadla by jim nesnadná a nezvyklá práce s balením - atd. Nemůžeme se však o věci šířiti nechtíce, aby naše úvahy a poznámky byly rázu národohospodářského. Bez tak už mnoho zabíháme na toto pole nám cizí.

Muži nedovedou většinou kupovati zboží dámské a podle toho také vypadá »překvapení« manželek a dcer k svátkům, narozeninám a vánocům. Proto kupte si, dámy, na šaty, krajky nebo klobouky samy a dejte se jimi pak překvapiti. Bude pak z toho obecná spokojenost.

Pozor na obchodníky podomní, kteří přinášejí zboží nápadně laciné, aby to nebylo zboží kradené a nekupujte nikdy zboží pašovaného. Sami nevyhýbejte se potravní dani, nestojí ten halěz za nepřijemnosti, když jste dopadeni.

Vyčítáme si my Čechové velmi často, že se nám nedostává obchodního ducha. Je to pravda, jsme si toho vědomi a přece k nápravě máme stále daleko. Na venkově v místech jazykově smíšených je rozdíl nápadný a také tam, kde jsou obchodníci židovští, obyčejně zároveň Němci. Německý nebo židovský krám sám bývá úpravnější, čistší, elegantnější, zařízen jen pro obchod a nikoli také pro rodinu majitelovu, která tam po případě i svačí, děti převinuje atd. Německý a židovský prodavač bývá pln zdvořilosti ke každému kupci bez výjimky, ba i k českému, vidí-li, že z něho peníz kouká, dovede stejně vážiti si halěře jako stovky; český, kupuješ-li za krejcar šafránu, je s to ti říci pohrdavě »A víc nic?«. Německý nebo židovský prodavač ví, že kupec žádá nejdříve vlídné obsloužení a potom teprve dobré zboží. Řecký, arabský nebo arménský prodavač vítá kupujícího jako sultána, předloží mu šálek mokka, celý krám převrací, ujistí, že kupující nemusí koupiti nic, jen aby mu prokázal čest a prohlédl si jeho zboží – český prodavač nemusí sice zacházeti tak daleko aniž zváti mimojdoucího hned na svačinu, ale chce-li, aby obchod jeho poněkud prospíval, nic platno, musí býti zdvořilý a to vybraně zdvořilý. Je-li takovým pánem, že nechce se klaněti před každým, kdo mu krejcar do krámu přináší, ať zanecháváje obchodu chopí se jiného zaměstnání a je odborným přednostou v ministerstvu.

Ve krajně zdvořilém, ač nikoli poníženém chování je veliká část tajemství dobrého obchodníka.⁷⁹

⁷⁹ Přihodilo se mi, že vstoupil jsem do židovsko-německého krámu a smluviv zboží, pozoruji, že zapomněl jsem peněženku. Omlouvám se a prosím, aby zboží bylo odloženo stranou, že za chvíli si pro ně přijdu. »Prosím,« praví obchodník, »jen račte si vzíti zboží s sebou, až půjdete jindy mimo, zaplatíte.« – »Ale vždyť mne neznáte, pane,« namítám. – »Nic nevadí, vidím, že nejste z těch, kteří by nezaplatili,« lichotil obchodník a přinutil mne, že zboží jsem vzal, udav ovšem svoji

Když ještě k tomu prodává zboží laciné, stane se zámožným, když dokonce i dobré, má miliony skoro zajištěny.

Avšak řeči o neobchodním a nepodnikavém duchu českém začínají býti legendárními, když pozorujeme rozvoj našich bank a četných elegantních obchodů jak v Praze, tak i na českém venkově, a vzrůst i českých závodů průmyslových. Pověděli jsme z počátku, že předem v tomto rozvoji je naše spása.

* * *

V krámě šéf i zřízení mají stejnou úlohu vůči obecenstvu, leda že šéf vedle toho dává ještě pozor, aby zřízení chovali se náležitě a v celém obchodě aby všecko šlo jako na drátku.

Zřízencům vůči šéfovi přísluší přesnost, dochvilnost, pořádek, věrnost i zdvořilost a ochota, při čemž má zase právo žádati od šéfa spravedlnost, uznání své práce a humánní a vlídné zacházení.

Vůči kupujícím zřízenec obchodu, neřku-li šéf neprojevuj nikdy netrpělivosti a neklidu, každá známka nevole je nepřípustná. Čím větší jsou požadavky kupujícího, tím buď on klidnější a zdvořilejší. Nikdy si nedovoluj prodávající řeči osobní nebo jakkoli důvěrné, neobchodní poznámky nebo nevhodných žertů. Ani kupecký mládenec na venkově podobnou měrou se neosměluj vůči pannám kuchařkám. Ke všem kupujícím buďte stejně zdvořilí, leč ke starým, známým zákazníkům ještě pozornější.

Zřízenec zachovávej pečlivě obchodní tajemství a haj zájmy svého šéfa. S ostatními zřízenci vycházej přátelsky, ale nespolečuj se s nimi proti šéfovi. Máš-li nějakou stížnost, řekni ji přímo a otevřeně jemu, ale nepomlouvej ho za jeho zády.

Zřízenci nebavte se mezi sebou v obchodech, zejména ne ve přítomnosti kupujících, aniž smí vás kupující překvapiti při bujně nebo jen hlasitě zábavě. Nečiní to dobrého dojmu, ba je to neslušné.

adresu. - Jedná-li takto obchodník, možná dost, že v několika případech se napálí a že kupujícího již neuvidí, ale ve případech daleko četnějších kupující znova se vrátí a kupuje u něho pak »z vděčnosti« za prokázanou důvěru.

Zajímá-li kupujícího některá z prodavaček, nechť nedává jí toho na jevo v krámě, mimo obchod je na to místa i času dost; má-li kupující proti někomu z prodávajících nechut, nedávej mu toho na jevo vůbec, tedy ani ne mimo obchod.

Proto, že je prodavačka ženského rodu, nemá práva na žádné zvláštní ohledy se strany šéfovy nebo spoluzřízenců, než na ty, jako každá jiná slušná osoba. Chce-li žena přivést ženskou práci ke cti, musí zastávat svoje místo právě tak, jako muž by tak činil. Cti i žena svoje zaměstnání a svůj úřad, chceš-li, aby úřad tvůj ctil tebe.

Žádná z povinností zřízencových není tak nepatrná, aby nezasluhovala veškeré pozornosti. Čím vážněji budeš svou povinnost konati, tím bude ti snazší; tak ostatně každému se vede.

Stává se nezdědka, že vstoupíte do krámu, kde švarný mládenec baví se se stejně švarnou zákaznicí a láskou jsa omámen snad ani nepozoruje, že jste vstoupili. To je chyba pro obchod, v němž obchodník musí umět všechny svoje osobní city v čas potlačovati.

Kupujícímu nesmíš dáti na jevo, že máš tři, čtyři činžáky a on nic, nýbrž naopak, chovej se tak, jakoby on měl ty domy, a ty nic.

Obchodník český nesmí opatrnicky čekati, až jak pozdraví vstupující zákazník, zda česky nebo německy. Je to zlozvyk zvláště některých velkých obchodů pražských. Čeká obchodník německý, francouzský atd.? Co pomyslí si cizinec vcházející do českého obchodu, uvítáte-li ho mlčky? Máte-li dobré zboží za výkladem, jež vzbudilo jeho chut ke koupi, však on se neobráčí - ale může se obrátiti pozoruje, že mu nevěnujete ani tolik pozornosti, abyste ho pozdravili. Rozumí se ovšem samo, že jakmile kupující na váš český pozdrav odpoví německy, dáváje tím na jevo, že je Němec nebo jiné národnosti, obsloužíte ho se stejnou ochotou po německu; jinak ani nelze u nás a za daných poměrů, za kterých asi většina našich obchodníků ovládá jazyk cizího národa nám nejbližšího.

* * *

Méně na českém venkově než v Praze vyskytuje se zjev obchodníka, který nechce se přiznati ku své národnosti. Když

koncem minulého století vjel do Prahy neklidný duch pouličních bouřek, najednou zmizelo mnoho dvojjazyčných firem. Když pak atmosféra se zase uklidnila, pomalu objevovaly se nápisy ty znovu.

Máme za to, že český obchodník, má-li jen dobré zboží a vyhovuje-li vůbec pojmu »dobrý obchod«, vystačí v Čechách docela dobře s firmou českou a i Němec, dostane-li u Čecha zboží lepší a lacinější a bude-li u něho lépe obsloužen, koupí u něho raději, než-li špatnější zboží u Němce. To je zkušenost, proti které všechny novinářské články a omluvy obchodní dvojjazyčnosti jsou planým povídáním.

Ale dejme tomu, že český obchodník, chtěje tedy býti zdvořilým k zákazníkovi i německému, dá si na firmu i text německý, tím spíše, je-li opravdu odkázán na bohaté Němce a židy v Praze, tak jako zase německý obchodník dá si také nápis český – má to aspoň nějaký důvod, byť i o něm bylo lze diskutovati. Ale co říci o takových obojetnících, kteří v Praze, v městě s početně nepatrnou menšinou německou, dávají si firmy – francouzské, ne-li dokonce anglické, jako Marchand-tailleur nebo West-End-Taylor, Robes-Modes a p. slova, kterým nikdo nemusí rozumět? Ať jste Němci nebo Češi – Francouzi neb Angličané, podle jména jste asi sotva – nestyďte se tímto obojetným způsobem skrývati svoji národnost!

Není pravda, že obchod je mezinárodní, takové maximy rodí se jen v opatrnických hlavách českých. Ovšem že obchodník vychází pokud možno vstříc všem možným národnostem, pokud o ně stojí, ale při tom zůstává tím, čím je, Čechem, Němcem, Francouzem... podle toho, jak vede svoje obchodní knihy. Zanechte už jednou nedůstojné hry, která jinde všude byla by nemožná.

Ale jak jest se zachovati českému obchodníkovi vůči cizině?

Český obchodník nebo také český hotelier chce docíliti toho, po čem toužíme dojísta všichni, vytlačiti doma obchodníka cizího, strhnouti na sebe klientelu, kterou má mezi námi cizí člověk a pomoci na nohy českému kapitálu, české zámožnosti. Dejme tomu, že českému obchodníkovi, hotelierovi, průmyslníkovi atd. se podaří nabýti doma vrchu nad podnikateli cizími, a že nadále čeští

odběratelé, cestující, zákazníci budou se obracet jenom na české firmy. Vyplývá z toho pro ony české podnikatele příkaz: až sem a nic dále? Dojista nikoli, a je příkazem zdravého obchodního rozumu, aby titíž lidé snažili se získati pro sebe i klientely cizí. Představme si na příklad, že by v celém světě se prodávaly jenom české tovary toho neb jiného druhu, že by cizinci, přicházející sem, obraceli se jenom na naše firmy, do našich hotelů atd. - myslím, že by to bylo vítězství na celé čáře, a ideál, ke kterému spějeme Češi všichni. Nevím, kterak by kdo podepřel svoje heslo: Čech prodávěj a nabízej jenom Čechovi, Němec Němci atd. - Chce-li však získati cizího člověka, jest mu nabízetí svoje tovary, svůj hotel, svoje zboží jenom po česku? Máme posílati plakáty do ciziny jenom české? - Vzpomeňme sobě, jak jsme se ohrazovali proti burácení německých listů, vytýkajících správě hygienické výstavy drážďanské, že poslala do Čech plakáty české! Toť přece vším právem, a kdyby jen německé výzvy v Čechách se byly ocítily, správně bychom jich nedbali. Angličan dosud byl zvyklý nabízetí světu svoje věci po anglicku, anglický cestující neznal jiné řeči než své. Nebylo konkurence a šlo to, pravda. Ale přišel německý commis voyageur, u Hottentotů mluvil hottentotsky, u Papuánů papuánsky - a rázem vyrazil anglickému obchodu žezlo z ruky. - A teď český obchodník, český hotelier chtěje přilákati cizince, posílá do ciziny oznámení svého podniku a nabídku svého zboží ovšem nikoli česky, protože by tomu tam nikdo nerozuměl, nýbrž jazykem tam obvyklým, - je to hřích a zrada věci národní? Co německých, francouzských, anglických letáků rozhodí Švédský spolek turistický - přestává proto býti švédským a je proto méně národním a vlasteneckým?

Je tedy český obchodník, nebo hotelier, nebo průmyslník docela práv, obrací-li se do ciziny jazykem tam srozumitelným a bylo by více nežli šovinismem vytýkati proto jemu beznárodnost nebo dokonce národní zradu. Arci, nestylisuje žádný poctivec český svoje obchodní oznámení tak, aby se zdálo, že je Němec. Ale zase nebude ani beznárodním ani zrádcem, kdo neupozorní svým oznámením, že obchod je ryze český, omezuje se prostě jen na věci obchodní. Co

obchodů německých inseruje v našich novinách (snad většina z inserujících?) aniž máme potuchy, že to jsou Němci, chytající dobromyslné české hejly! Chyťte tedy zase Češi hejly německé, ale tak, abyste byli českému obchodu ke cti, dávající všem, i Němcům, zboží dobré i laciné.

* * *

V dobách novějších množí se – spíše v cizině než u nás – velkoobchody se zbožím rozmanitým, o nesčetných odděleních, v nichž koupíš právě tak nádhernou robu jako kousek mýdla, perský koberec nebo drobnou peněženku, kousek kalounku nebo vyřezávanou kredenc a p. Bývá v takových obchodech nával, jemuž prodavači někdy ani čeliti nedovedou. Přichází kde kdo, za nepohody používá se krámu dokonce i jako vítaného útulku, vybírá, přehazuje zboží a domnívá se, že nikdo si ho nemůže všimati. Vyberte sobě kus vám se hodící a neodcházejte, dokud jste nenašli zřízence, který vás zavede k pokladně, a tam věc vyřídí.

Zdálo by se, že toto upozornění je ponižující, ale okolnost, že nedávno jistý takový velkozávod se sháněl po čtyřicíti detektivech a detektivkách, kteří by pod rouškou kupujících hlídali závod, je svědectvím, že necnost neplatiti bují mezi širokým obecnstvem. Doufejme, že jenom mezi obecnstvem zahraničním; ale nedávné nařízení správy pražské elektrické tramvaje, že ten, kdo sám o lístek se nepřihlásí, platí pokutu jedné koruny, dává látku ku přemýšlení také o obecnstvu českém. Pocit povinnosti dosud se nevžil jako tam, kde tramvaje jsou bez konduktérů a kde obecnstvo hází svoje jízdné do jízdné kasy, uvnitř tramvajového vozu upevněné, beze vší kontroly.

XXVIII. Dobrodinci. Učitelé

Vděčnost za dobrodiní prokázané. – Jak dobrodiní prokazovati. – Dobročinnost je povinností. – Dobročinné bazary. – Dlužník a věřitel. – Učitel. – Pravidla žákům. – Učitel domácí a soukromý. – Pravidla učitelům. – Střední škola a rodiče. – Examinátoři.

Lidé pro nás stromy sázeli, sázejme my též. Vděčnost jest z nejsvětějších vlastností a za nevděčníky Bůh se musí vděčným prokazovati. Jenom člověk zlý, na kom se milosti domlouvá, toho i pomlouvá a čert za dobrodiní peklem se odměňuje.

Toho, kdo dobře ti činí, cti a děkuj mu nejenom slovy, kterými projevuješ vroucnost svého uznání, ale vyhledávej také příležitosti, kde bys mu opět sám mohl posloužiti a býti vůči němu pozoren. Není-li k tomu možnosti – a také zhusta vůči výše postaveným nepadne jí najíti, – aspoň zvláště milým a zdvořilým chováním ukaž mu svoji vděčnost. Neodvažuj chování toto přesně podle výše dobrodiní prokázaného, nýbrž podle dobré vůle, jakož i způsobu, který dobrodinec projevil, neboť obé je tu často rozhodující, tak jako zlá vůle při zločinu. A zase nesmíš výraz tohoto citu přeháněti, abys nečinil dojem člověka podlézavého, ba směšného.

Nepřestaň býti vděčen ani tenkrát, když dobrodince již nepotřebuješ nebo když neštěstím neb osudem byl on svržen se své výše nebo jako tvůj představený – ten-li ti opravdu dobro prokázal, – odešel do pense. Bylo by pak patrné, že tvoje vděčnost nebyla upřímná, alébrž jen výrazem tvého sobectví.

Jako jsme svrchu pověděli, že truchlivým obrazem je šéf pensista, kterého bývalí podřízení ani si nevšímají, tak zase krásným svědectvím pro poměr nadřízeného a podřízeného je bývalý šéf, na kterého všichni podřízení vzpomínají s láskou a vděčností a jemu dávají tyto svoje šlechetné city bez pokrytu na jevo oslazující mu tím jeho vetché stáří.

Nehleď nikdy vymámiti dobrodiní nízkým lichocením anebo za dobrodiní přijaté učiniti se otrokem; ostatně šlechetný a opravdový

dobrodinec nejen že otroctví toho nepřijme, ale vůbec za dobrodiní prokázaná vděku nežádá a nečeká. Dobrodiní splatíš s důstatek přátelskou oddaností, která nevyklučuje upřímnosti a uctivě mužného chování vůči dobrodinci.

Neproказuje nám dobrodiní, kdo nás ctí, chválí a hájí, pakli toho zasluhujeme. To učiní i náš nepřítel, je-li šlechetný a poctivý.

Jest nemilá věc, poznáme-li později svého dobrodince (právě tak jako přítele) s nepěkné stránky. Proto nepřijímejte dobrodiní od lidí, jichž dobře neznáme, ač i ve známém člověku můžeme se zklamati, právě tak jako ve člověku, který dosud ve všem přátelsky se k nám choval. Jestliže však přece se stane, jak svrchu řečeno, nezbyvá než jednati s ním podle jeho pravé ceny. Bylo-li by mlčení nebo shovívavost zločinem a nastupují-li ohledy vyšší než osobní vděčnost, musí bohužel přestati také ohledy vděčnosti.

Jest rozdíl mezi dobrodiním a dobrodíním. Často nepatrná ochota způsobí dobra více, než velká námaha se strany dobře činícího. Kdežto dobrodinec vůbec neodvažuje svého činu podle námahy s ním spojené, pokládaje prostě konání dobra za svoji povinnost, tak zase ten, kdo dobrodiní přijímá, neohlížeje se na to, působilo-li dobrodiní prokázané dobroditeli nesnáze čili nic a buď vděčen vždy, tak jakoby dobrodinec pro tebe co nejvíce byl vykonal a co nejvíce se byl namáhal.

Jest věcí dobrodince, zakládá-li si na svých dobrých skutcích více, než mají opravdu ceny; ale skromností se cena ta jen zvyšuje. Nezní pěkně, když ten, kdo je tak šťasten, že může býti dobrodincem, při každé příležitosti vypravuje, kde komu vymohl trafikou či zaopatřil místo jeho příbuznému, kam doporučil pana X nebo dosadil pana Y. Pravé dobrodiní vůbec je němé.

Nevíme-li, nebudeme-li kdy moci ať dobrodiní, ať úsluhu jakoukoli oplatiti a vděčnost svoji prokázati, ucházejme se o ně jen v krajní nutnosti.

* * *

Způsob, kterak dobrodiní prokazujeme, může cenu dobrého skutku stejně zvýšiti jako snížití. Není snadno konati dobro způsobem ušlechtilým, neurážeti a šetřiti citů toho, jemuž dobře činíme. Nedávejme na srozuměnou, že přijímající nám je zavázán, aniž kdy komu vyčítejme nevděčnost. Tím pozbývá dobrý čin, který musí býti konán jen pro dobro a nezištně, své ceny. Vyhněte se i díkům, kde víte, že jimi by se příjemce dobrodiní ponížil, nemusíte však dobrému srdci bráti příležitost ku vděčnosti.

Dobré skutky svoje činite včas a rychle. Dává dvakrát, kdo rychle. Dávejte rádi, buďte ochotni, ale nevnucujte nikomu svých dobrých skutků a darů. Buďte vlídní a šetrní k těm, jimž dobrodiní prokazujete, aby nemyslili, že očekáváte dík a odměnu, nedávejte jim na jevo své převahy ani svého štěstí a nedovolujte si vůči nim zvláštní volnosti, poněvadž z vděčnosti musí to trpěti.

Žádá-li tě někdo o pomoc, úsluhu, radu nebo dobrý skutek, dej mu vymluviti a řekni mu rovnou, je-li ti možno vyhověti čili nic. Ne-li, pak vylož i důvody toho, ale nevytácej se a neslibuj, co víš, že splniti nemůžeš. S vděčností vzpomínám vysokého úředníka, Němce, který mně, mladému člověku o místo se ucházejícímu, řekl zpříma: »Pane, kdyby bylo možno, rád bych podporoval vaši žádost, ale nemohu. Jsou zde starší, zasloužilejší vás, jimž podporu svou jsem slíbil. Posečkejte ještě.« Jiný, Čech, sladkými slovy mne ujišťoval o své přízni, sliboval, – a když běželo o udělení místa, ze sezení dotyčného sboru odešel, aby pro mne hlasovat nemusil a s ostatními ocet si nerozlil.

Nikdo nemá slibovati jedno místo několika žadatelům. Nedělej blahosklonného dobrodince ten, kdo o věci nerozhoduješ nebo když jsi již rozhodl; jiný nekoj zbytečnými nadějemi každého z uchazečů a ten, který vlivu nemá, ať to řekne přímo a poradí na koho a kam uchazeči jest se nejlépe obrátiti. – Mnohé úřady beztak odstraňují všecko tak řečené ucházení se o úřad, a kde je zapotřebí osobního představení, vyžádají si ho. Všecky ty návštěvy prosebníků a žadatelů jsou jen na to, aby přednosta mohl se ukázati ve své všemohoucnosti, které někdy ani nemá. O místě rozhodují často

instance zcela jiné, přes jeho hlavu, – ale mladík bude sloužit pod ním, ať si tedy myslí, že ho dosadil *on* a na *jeho* vůli že závisí jeho osud...

Nedělej ze sebe dobrodince vykonavatel nějakého dobrodiní. Tak funkcionáři spolku, který spravuje dobročinné fondy, nebo správcové rozmanitých nadací nechovejte se, jakobyste peníze vám svěřené rozdávali sami.

* * *

Býti dobročinným jest mravní povinností každého člověka; nikoli z ješitnosti nebo ze zjištění buď dobrým a dobročinným, nýbrž pro dobro samo. Některým lidem působí přímo potěšení, mohou-li rozsévati radost kolem sebe a těšiti se ze spokojenosti jiných, pokud jest jejich dílem. Německý filosof Kant prohlašuje právem, že podobné jednání, byť bylo sebe pěknější, nemá přece té pravé mravní ceny, nýbrž rovná se jiným náklonnostem, na př. ctižádosti, pokud šťastnou náhodou docílí toho, co skutečně jest obecně dobré a vyhovuje povinnostem a tudíž zasluhuje chvály a povzbuzení, nikoli však vysokého ocenění, neboť nedostává se jednání tomu mravního podkladu, dle kterého takové skutky dlužno konati nikoli z náklonnosti, nýbrž z *povinnosti*.

Dobrodiní, almužny, přívětivost a shovívavost jsou jen surogáty opravdové mravnosti, pokud těmito zevnějšími výrazy ctnosti chce se člověk takořka vykoupiti z povinnosti vyšších, z opravdové vnitřní ctnosti: správného a mravního smýšlení. Člověk takový je pokládán v životě a ve společnosti za dobrého, ale není jím vždy ve skutečnosti.

* * *

Kterýsi škarohlíd nazval dobročinné slavnosti a bazary »trhy, na kterých ješitnost a procovství pod škraboškou dobrodiní a lásky k bližnímu dává si dostaveníčko s koketerií a obdivováním sama sebe v domácím milosrdenství...« Slova přece jen příliš příkrá, která byla by s to připraviti chudinu a dobré účele o mnohý, vítaný groš.

Je pravda, že moderní dobročinnost ve mnohých velkých, ba i malých městech roste na půdě zábav a ješitností, kde chudí tvoří jen kulisy, aby vanity-fair, jarmark ješitnosti, lépe se zdařil. Ale přece, vzpomeneme-li na bazary ve prospěch naší Matice školské, bazary jiných obranných jednot nebo Ženského výrobního spolku, nemůžeme neuznati jejich veliký význam; instituce uvedené mají pro bazary ty již svou stálou rubriku a sotva by se dobře obešly bez jejich součinnosti. A nelze také neuznati obětavost i neúnavnou činnost našich dam, z nichž mnohé po dlouhou řadu let věnují českým bazarům dobročinným velikou péčí a velikou prací. Při bazarech podobných, vím sám, dbá se úzkostlivě, aby výsledek odpovídal námaze a sveze-li se při tom nějaká ješitnost - nechať!

Bývají však bazary rozmanitých druhů, kde dobročinnost bývá jen prostředkem k cíli, folií k ukazování drahocenných toalet, někdy i prostředkem k dosažení nějakého titulu nebo vyznamenání, a snad že nejmenší část zúčastněných myslí při tom do opravdy na vlastní účel bazaru nebo slavnosti a na chudinu. Ale konec konců jen když dají svoje peníze, a hodně svých peněz!

Dobročinné bazary patří dnes po výtce k zábavám a nelze je čítati mezi »dobré skutky«. Navštěvovati bazary takové patří v jistých kruzích k dobrému tónu, tak jako se navštěvují z bontonu koňské dostihy, nebo divadla, nebo pikantní proces. Bývá to někde a někdy předpokoj, do kterého rádi se hrnou ti, kdož se chtějí ohřívat na výsluní šlechty proto, že do salonů samých nemají přístupu. Je to jakýsi raut, ku kterému snadno se dostaneš a nepotřebuješ čekat na zvláštní pozvání, jehož by se ti jinak nedostalo; společnost jindy tobě nepřístupná, ve které můžeš se přiblížiti tady urozené šlechtičně, tam divadelní hvězdě, nebo kde ti poslouží sklenicí šampaňského za dvacet korun dáma, která jindy by ti snad neodpověděla ani na pozdrav...

Nejsme první, kteří si klademe otázku, nebylo-li by lépe, kdyby peníze na bazary obětované byly dány přímo svému účelu, ale nejsme také první, kteří slyšíme odpověď: Bez bazaru neseženete nikdy tolik, co se odvede příslušnému účelu s bazarem. A konec

konců: z celé reže kdo pak má prospěch, ne-li švadleny, živnostníci, obchodníci, dělníci... a kam jinam přijdou ty peníze, nežli zase do lidu, aspoň z větší části?

Je to útěcha, ne sice dosti veliká, ale přece útěcha, a komu záleží opravdu na chudině, buď vděčen i za to, co z výloh na bazar odpadne na ni a čeho jinak by se jí nedostalo. Přiživí-li se sem tam i méně chudý – nu, budiž. Jenom nedělat ze sebe dobrodince tam, kde jimi nejsme a pojmenovat všecko správným jménem. Je však podivné, když jisté vrstvy objevující se na veřejnosti jenom pod svatým pláštěm dobročinnosti, – považují se za oficiální dobrodince, jakoby ti, kteří neodeženou žebráka od svých dveří, dají mu sem tam kus garderoby, navštěvují nemocné, atd. nebyli dobročinní, třeba z toho nedělali společenskou událost. Praví lidé soucitu a lásky k bližnímu konají dobro tiše, nehlukně, ba potají, a chodí kolem nás bez požadavku chvály a slávy.

Je-li při některých bazarech příčina k výtce, je to smutný úkaz ten, že mnohá z dam občanských, ne-li i mnohý z pánů, zapře tam s ochotou a zbytečně svůj jazyk jen pro lepší pohodlí vznešeného panstva...

Bohužel že i dobročinnosti se zneužívá jako všeho šlechetného a je mnoho lenochů, kteří beze studu žijí ze soustrastných lidí. Funkcionáři našich dobročinných spolků znají jejich úpěnlivé žádosti, výkřiky a nesplněné hrozby samovraždou, sliby, že tentokrát už naposledy obtěžují, víckrát že už ne atp. Je i tolik žebráků z povolání a švindlérů, že jsi někdy na vahách, kam se svou dobročinností. Ale však méně chybíš, dáš-li nehodnému, než když pomoc odepřeš snad skutečnému ubožáku... Jest ovšem na jiných činitelích velké této otázce sociální věnovati pozornost co největší. Neodepírejte však své pomoci těm, o jichž bídě jste přesvědčeni ať přímo, ať nepřímo.

* * *

Vůči svým dlužníkům, pokud vyhovují správně svým povinnostem, chovejte se právě tak bezvadně jako k jiným lidem.

Platí-li dlužník pořádně a poctivě svůj úrok, jest jakoby našim bankéřem a ručí-li svým majetkem za dluh tak, že jsme proti ztrátě kapitálu zabezpečeni, koná nám vlastně službu a nemůžeme se pokládati za jeho dobrodince. Neplatí-li však náležitě nebo nesplatí-li dokonce bez vážné, omluvitelné příčiny včas kapitálu, pak přenechme další jednání soudu.

Nedomnívejme se však nikdy, že by měl dlužník od nás snášeti jakékoli ponižování, že nám nesmí nějakou naši prosbu odepřítí a že náš mamon nás opravňuje jednati s dlužníkem jako s otrokem.

Dlužník za to plň věrně to, k čemu jsi se zavázal, plať přesně, a platíš-li o půl procenta více, než dávají peněžní ústavy, aniž jsi k tomu okolnostmi nucen, jsi dobrodincem svého věřitele vlastně ty.

* * *

Možno-li liknavého dlužníka upomínati na korespondenčním lístku, tedy vlastně veřejně, když nelze zabrániti, aby obsah lístku nečetl jiný, než adresát?

Rozesílá-li obchodník lístky tištěné asi tohoto obsahu: »Přehlízejíce svoje obchodní záznamy, shledáváme, že dluhujete nám ještě peníz... Prosíme tudíž zdvořile o laskavé vyrovnání. Se vsí úctou N. N.« – sotva kdo se urazí touto formou, neboť každému snadno se přihodí, že zapomene zaplatiti nějaký účet, zvláště jde-li o menší částku.

Jinak se má věc, je-li lístek psán ručně a ještě k tomu tónem i jen poněkud příkrým. Způsob upomínky lístkem snad zákonem lze připustiti, ale taktní není nikdy; může se však i podle zákona státi urážkou, je-li psán způsobem nepřislušným. Zvláště ústavům, které přejímají incasso účtů jiných firem, tímto způsobem upomínati nepřisluší. Ostav peněžní, který měl na lístcích dokonce vytištěnu svoji firmu tohoto znění: »Ostav pro vymáhání nedobytných pohledávek« byl pokutován pro urážku odesláním upomínky na tomto lístku.

Podrobnosti těchto otázek přísluší právníkům a odborníkům.

Říká se, že také učitelé jsou našimi dobrodinci. Ačkoli ze žáků a ještě více žáčků sotva který s námi bude souhlasiti, neboť učení ať jakékoli, on za mučení pokládá a potom ubohý učitel je katanem.⁸⁰

Sám už přes třicet let jsem učitelem a proto nerad píši tento odstavec.

Jsou rozdíly mezi učiteli a i moje vzpomínky na moje učitele jsou různé. Ale vždycky s vděkem vzpomínám těch, kteří dobrotivě a s vlídností přicházeli mi vstříc a učili mne, třeba konali jen svou povinnost, za kterou byli placeni.

Jak se mají žáci chovati vůči učitelům veřejným ve školách, na to jsou přesné předpisy školské. Jak vůči učitelům bývalým a jestli zasluhují zvláštních ohledů nebo zdvořilostí, – o tom rozhoduje asi cit a vzpomínky každého žáka, které dojista nutí jej, aby zachoval aspoň nejprostší slušnost mladšího vůči staršímu, když už svého učitele nepokládá za svého dobrodince, analogicky jako lékaře.

Pro zákony, kterak žáku k učiteli chovati se jest, pojďme sobě k instanci sice obstarožní, ale dojista kompetentní, to jest ke Komenskému, který ve svých Pravidlech mravů, ve prospěch mládeže sebraných leta 1653 (vydání Zoubkovo, str. 38.) žáčkovi kterémukoli předpisuje:

Učitele jako otce miluj a nikde raději nebývej, nežli jemu na očích.⁸¹

Učiteli všelikou uctivost i poslušnost slovem i skutkem osvědčuj.

K učiteli jako k živému vzoru (vzdělanosti, mravů, pobožnosti) zření měj a následovati jej přičiňuj se.

⁸⁰ Ale Komenský (Školy pansof. § 3.) dí: »Škola že jest dílnou lidskosti, všickni znamenejte a proto, jakž v dílnách bývá, přetvořovati se nejen nechávejte než i žádostiví buďte.«

⁸¹ Podobně v »Zákonech školy dobře spořádané.« Učitele svého každý jako druhého otce upřímně miluj, ochotnou ve všem poslušností úctu mu vzdávej.

Kdykoli mluví učitel, poslouchej; když něco ukazuje pozor dej; když rukou neb ústy předchází, po něm to dělej, když opravuje, napravuj.⁸²

Učitele ať nikdy neurážíš a nezarmucuješ, střež se (neposlouchati učitele a rodičů něco esauského jest, ano posmívati se jim chámovská jest ošemetnost, která prokletím božím trestána býti má).

Hleď předcházeti všeho, proč bys mohl býti bit. Avšak kárán jsa pro vinu spáchanou nebo trestán, snášej to, nereptej, pochválen pak jsa za ctnost, radost měj a chválu zasluhovati neustávej.

Ještě starší náš pramen, Gwazza-Havlík dí: »Ját se zajisté hrubě horším nad naším věkem, v němž sobě již málo váží lidí těch, jenž netoliko umění liternímu, ale i tomu, kterak by kdo dobře živ býti měl, vyučují. Nad čež obé dobré není v světě nic většího. Takoví nemělofby se poupuštetí, ale jich jako vlastních otců vážiti a šetřiti.«

Vůči žáčkům a žákům doby dnešní nestaví se již učitel na kothurny tak vysoké...

* * *

O učiteli domácím a soukromém několik slov, pokud stránky společenské se týká.

Chceš-li získati učitele soukromého, informuj se dobře o jeho zdatnosti jakož i o jeho nárocích, abys nemusil vůbec s ním vyjednávat, kdyby ti požadavky ty nebyly snad vhod. Přeješ-li si, aby vyučování dalo se ve tvém domě, požádáš zdvořilým dopisem učitele, aby tě poctil svojí návštěvou za příčinou úmluvy bližších okolností. Má-li vyučování konati se v domě učitelově, sám jej tam navštívíš.

Mladá dívka nechodí sama do domu učitelova, zejména nikoli, je-li svoboden, a také za hodiny ve tvém domě sluší se, by starší osoba byla přítomna dívčímu vyučování.

S učitelem žádným způsobem o honorář nesmlouvej, přiči se to dobrému tónu; nehodí-li se ti cena stanovená, upušť prostě od svého

⁸² Srov. také Zákony školy dobře spořádané XV. 11.

úmyslu. Nechať stanoví učitel sám, chce-li býti placen měsíčně nebo po hodinách. Je-li placen měsíčně, nesmí se hodiny, nikoli jeho vinou vypadnuvší, odpočítati. Učitel však hodiny svou vinou zanedbané nahradí.

Plat' přesně počátkem měsíce a nečekej nikdy, až učitel o honorář požádá. Ten plat' dle možnosti sám, nikoli dítě, a to v obálce a v penězích přiměřených, nikoli v drobných. Platíš-li za hodinu, dobře si počet hodin znamenej, abys učitele nezkrátil. Při nákupu knih, not nebo hudebních nástrojů pro dítě porad' se s jeho dotyčným domácím učitelem.

Prokazuj domácímu a soukromému učiteli tutéž úctu jako učitelům vůbec a dbej zejména, aby i děti tak činily. Dle možnosti pozvi jej při příležitosti do své domácnosti.

Přerušiti vyučování náhle a beze všeho důvodu jest nesprávné, ne-li někdy urážlivé. Učiníme tak jen v případě krajním a pak s omluvou; obyčejně vzejde tím škoda učiteli, který mezi časem ztracenou hodinu ne vždy znova obsadí.

Po ukončeném vyučování poděkuj učiteli ústně nebo písemně, děti děkují po každé hodině.

Učitel doma vyučující číň tak vždy v úplném úboru, nikoli na př. v županu, a při hodině nekuř. Ve světnici, v níž učíš, buď naprostý klid a pořádek. Hodiny přesně dodržuj, bez důvodu jich nezanedbávej a při vhodné příležitosti konej návštěvy u rodičů svých žáků.

Pamatuj:

Učitele vol sám, učební metodu volí učitel, té mu nepředpisuj. Čas učiteli zaplatiti můžeš, jeho horlivost a námahu však nikoli. Jako počestný člověk zanechá učitel sám vyučování, vida, že je bezvýsledné. Kde děti nectí tvé osoby, nebudeš míti ani jako učitel žádné moci nad nimi.

O chování žáka srov. také naše »Pravidla slušnosti pro mládež«. V Praze, nakl. Hejda & Tuček. 1914.

* * *

Jako pro žáky, má Komenský i pro učitele svoje zákony, velmi podrobné a důkladné, jež celé jeho knihy vyplňují. Budiž nám dovoleno citovati jenom to, co se nám hodí do našeho rámce společenského, a to opět ze »Zákonů školy dobře spořádané«, kdež o učitelích praví se mimo jiné:

Učitelé buďtež muži učení, počestní, činní a bedliví, ctnosti, k nimž jiné vésti mají, živí příkladové, nikoli pod barvou, než opravdově. Barva brzy se setře. – A níže: A poněvadž nepřijímají učitelé pacholat, která mají ihned býti převedena do nebe, než taková, která chtějí prve tu pod nebem lidský mezi lidmi život žítí (dokud Bohu líbiti se bude), pročez budou učitelé pilně navykati všecy své žáky na všelikou slušnou uhlazenost i na švarné šetření zákonů lidské společnosti, opět nejprve a nejpředněji příkladem, než předpisem. Střídmost tedy a střízlivost a tím mysl stále zdravá a čilá všem učitelům na péči buď, Platónské pak kvasy⁸³ nad stoly sybaritské buďte vděčnější. Podobně snažte se v stavě a stroji žákům býti zrcadlem skromnosti, v jednání bdělosti a dbalosti, v pohybování skromnosti a slušnosti, v hovoru vzorem, jak mluvit i jak mlčeti, slovem: v obcování veřejném i soukromém zrcadlem opatrnosti... Naproti žákům třeba jest odíti se snahou otcovskou, po jich zdaru opravdově bažící, jako rodiče jich duší. A konejte všecko raději vlídně nežli přísně pamětlivi jsouce onoho Horatiova »Vší jest chvály hoden, lahodu kdo pojí s užitkem.« Zvláště pro onen věk, který těžkostí života neznaje, užitečnost jenom lahodností měří, žádostiv jsa více cukru a medu, nežli pokrmu podstatného...

Komenský, jako dokonalý ministr vyučování, dává svoje ponaučení také každému řediteli škol, kterému připomíná, že školy celé jest hlavním světlem a sloupem. Jako slunce nebe své na všecy strany osvětluje, tak i ředitel všecy třídy svého ústavu. Po stránce společenské Komenský napomíná ředitele, aby k cizincům a příchozím byl pohostinný.

⁸³ Asi pro jich zákonitou uspořádanost a duševnou zábavu.

Pod ochranou těchto citátů přidáváme několik svých skromných poznámek, pokud rámeček Společenského katechismu toho žádá.

Dětská a mladá duše ve škole jest jako vosk, dechni na ni a můžeš z ní vytvořit co chceš. Tím dechem je tady dobrota a blahovůle, kterou začneš, a teprve kdybys viděl, že tento dech je málo horký, přidáš přísnosti. Zachováš-li při tom spravedlnost, pokud člověk vůbec spravedlnosti je schopen, máš z hruba všecko, čeho potřebuješ k dobrému úspěchu ve škole, vlastní odborné zdatnosti nečítaje, a zachováš-li se podle obecných pravidel slušnosti, kterým nejen že učitel nemůže se vyhnouti, ale musí jich dbát ještě úzkostlivěji než kdo jiný, máje býti příkladem, milý styk se žactvem je zabezpečen. A tento milý a přátelský styk je podmínkou úspěchu veškerého vyučování.

Nezapomene-li učitel, že také býval mlád a že bujná energie mladého věku nedá se tak snadno spoutati společenskými ohledy, jakož i že škola přese všecko úctu, kterou žák i učitel jsou jí povinni, není ani cvičišťem vojenským ani dvorskou společností, bude mírněji souditi, vida, kterak žáček si poskočil tam, kde snad neměl, jak po čtyřech až pěti hodinách únavného sezení sebou vrtí, jak úzkostlivě a šeptem sdílí se o svoje okamžité dojmy se soudruhům atd.

Ne tou měrou disciplína, jako výklad a způsob učitelův musí upoutati žáka ve škole.

Úspěch školní je vyloučen, neb aspoň ztížen tam, kde vládne strach, bázeň a nevolnost hraničící na otroctví. Popřejte žákům jisté volnosti, ač nepřestaňte dbát, aby jí nezneužívali. Mládež už je taková, že touží nejvíce po tom, co je zakázáno: zakažte jim, aby chodili na školní dvůr nebo na zahradu a budou vám tam utíkat; hoňte je v respiriu na dvůr nebo na zahradu, a největším jejich potěšením bude zůstat na chodbě nebo ve třídě.

Popřejte jim vůle, zejména v obraně jejich cti a poskytněte jim příležitosti, aby se mohli hájiti, ovšem že formou naprosto slušnou, nespravedlivě jsouce nařčení z toho neb onoho činu. Proti nespravedlnosti je mládež nesmírně citlivá a těžce nese

absolutismus, který nepřipouští jí ke slovu. Ze školní síně nedělejte však síň soudní, ve které stále něco vyšetřujete – na obecné gaudium a se ztrátou vzácného času.

Drobné poklesky přecházejte mírným napomenutím, často stačí pohled, a pohled usmívavý zmůže někdy víc, než zamračený a trestající.

Vstupující do školní síně máte povinnost pozdraviti právě tak jako každý, kdo vstupuje do jakéhokoli shromáždění. Stejně je povinností odpovědět žákovi na jeho pozdrav, vyjma snad ve školní budově v těch případech, kde na chodbách je množství žáků a kde vyhovětí této společenské povinnosti je fyzickou nemožností.

Žák, vyvolaný k tabuli, ať nechodí po špičkách a neučí se tichošlápství. Netrpte udavačství mezi žactvem bující a nevyptávejte se žáků na soudruhy jejich, tím méně na profesory. O kolegovi, i kdyby byl váš největší nepřítel, ve škole nelze mluvit jinak, než s největší úctou. Netrpte přemrštěně hlubokých poklon žactva, které jest vésti k mužné otevřenosti a přímosti, věci, které se ostatně rozumí samy sebou.

* * *

Styk učitelů středoškolských s rodiči bývá nezřídka předmětem nářků a stesků. Učitelé nevycházejte z předpokladů, že máte před sebou jenom samé darebáky, lotry, či snad individua ještě horší, která přišla na svět jenom proto, aby vám ztrpčovala život, ale že to jsou »poklady« od rodičů vám svěřené na dlouhých osm let, v době, kdy jejich duše je nejvíce vnímavou, ale tělo nejvíce neposedné, a jichž mysl vyplňuje jen škola a škola a skoro nic než škola a profesor. Rodiče přicházející se ptát na svoje děti mají k tomu nejen právo, ale i povinnost to činiti a učitel může jim za to býti vděčen, nebo zhusta doví se od nich o svém žáku podrobnosti, pro další učebny postup snad velmi důležité. Uvěřte rodičům, že hoch, doma velmi hodný, ve škole někdy se roz dovádí v bujně společnosti spolužáků a proto, že úsudky vaše nekryjí se s názory rodičů, neužívejte vůči nim výrazů, jakými si odlehčujete mezi sebou; bolí

to někdy krutě otce nebo matku, slyší-li, že jeho dítě je lump, darebák, ničema atd. – tím více, když často výrazy takové bezděky bývají nadsazeny. Jsou rodiče, kteří přicházejí do hovoren středních ústavů jako na popravu.

»Střední škola a matka« bývá bolestné thema, o němž rozepsala se jedna z matek ve XIII. ročníku »Ženského světa«, která tam psala (v č. 9.):

»Neznám strašnějšího duševního stavu, než když vracím se z informační cesty o prospěchu svých dětí ze střední školy. Je mi asi tak, jako když mě kdysi bezdůvodně křivě a příkře zahanbila třídní v ústavě před celou školou, přede všemi kolegyněmi a před přítomným ředitelem. Pocit bezbrannosti, lítosti a hanby pronikal mě takovou měrou, že pozbývala jsem vědomí a měla jen strašlivý pocit bolesti – nesnesitelné bolesti – v duši. Pocit tento nezpůsobují mi občasné neúspěchy mých hochů; znám jejich povahy příliš dobře a vím, kdy plnou měrou zaslouží nějakou tu pětku, i kdy děje se jim křivda. Ale je to *způsob*, kterým podávají se mi informace. S radostí uznávám, že jsou někteří profesori, kteří mi i nejnepříjemnější věci povědí způsobem, který neuráží, a mám k nim zvláštní cit, jenž mě s nimi sblízuje jako s někým, kdo je blízkým duševnímu vývinu a zdokonalení mých dětí, kdo je s nimi jistou měrou duševně sloučen a tím i pro mne blízkým. Oproti tomu většina stojí na zvláště vyvýšeném stanovisku neomylnosti a nedotknutelnosti, na stanovisku odborníka vůči laiku, které hájí způsobem nemístně příkrým. Krátce a suše sdělí vám známky, konstatuje prostě, že je váš hoch lenoch, a obrací se k odchodu. Běříte a musíte vzít klidně na vědomí, že hoch neovládá předmětu dostatečně – vždyť stojíte jako laik vůči odborníku – ale poslední poznámku nemůžete snést. Ohrazujete se proti výtce lenosti vždyť váš hoch je až chorobně úzkostlivý – často sedá do noci a vstává přede dnem; má-li před komposicí nebo před zkouškou, odříká se i zápasu »Slavie« – nade všecko mu milého – a sedí celou neděli u knihy – nevidí a neslyší, – Snad je příčina neúspěchu jinde? – Neskonale udivený pohled z oka neomylného vás stihne. Jak odváží se někdo – a k tomu ženská – mu

odporovat? »Tomu nevěřím« - řekne suše - a bez pozdravu odchází ku svému snídání.

Ty - milá matko - musíš věřit v absolutní spravedlnost a pravdomluvnost profesora - ale tobě se prostě nevěří - ty lžeš - abys omyla své dítě a učinila je lepším. Ale tím ještě není ukončen důsledek odvahy, která napadla neomylnost. Od té doby nevyvolává dotyčný profesor hoča jinak, než: »Tak nám to poví X.; on se učí do noci, tak jistě všechno umí.«

Než - v tomto případě hájila jsem věc, ku které i odborník neodepře práva sebe většímu laiku: chování se hoča doma. Ale což, když jednou odvážila jsem se říci, že jsem zkoušela hoča z dějepisu, a že uměl -!! Katastrofa hotova. »Vy doma umíte - tak ukažte, co umíte ve škole« - bez této úvodní věty po celý rok nebyl volán z dějepisu. A s houževnatostí obdivuhodnou zkoušel ho dotyčný pán třeba 20 minut a neustál, dokud ho nezastihl při něčem, co nevěděl. »Sedněte si« - t. j. máte nedostatečnou - řekl s plným uspokojením pokaždé. V hochovi trestal matku za drzou domýšlivost, že ona chtěla také něčemu rozumět. Tentýž profesor vyvolával i žáky větou: »X. - pojďte si pro pětku!«

Aby mi bylo rozuměno: Bylo by směšné, aby profesor - řekne-li matka: »já dítě zkoušela a ono umělo« - snad k tomuto úsudku měl ohledy a věřil mu snad více než své vlastní zkušenosti. Ale je třeba činiti rozdíl mezi matkou - po případě i pedagogicky vzdělanou - a matkou prostou, často naivní, která obdivuje sebe menší vědomosti svého dítěte jako zázrak. Ale zejména není správně přede všemi žáky se vyjádřiti: »Jen kdyby se ty maminky nechodily na vás ptát! Jak takovou maminku vidím, nejraději bych utekl. Ale nejsměšnější je, když mně některá také říká, že vás zkouší, a že umíte!«

Dobře. Věřím, že je panu profesorovi něco takového směšné - ale rozhodně nemá práva snižovati význam matky vůči dětem. Hoch, který dříve byl hrdý na svou matku, prokazující zájem jeho studiu a schopnou dáti mu v mnohých případech vysvětlení a radu, pozbyl despektem profesora, k němuž má neomezenou úctu a obdiv,

důvěry k matce u věcech školských – k velké své škodě. – Jsem daleka toho, abych neuznávala, že je profesorovi trapné, ohrazovat se proti matkám, které tak neb onak naznačují, že nevěří v jeho spravedlnost. Ale pokud mé zkušenosti sáhají, takových matek je nesmírně málo. Nejčastější zjevy jsou oněch, které s pokorou a chvěním vyslechnou sdělení profesora a snižují se i k lichotkám a jistému rafinovanému způsobu, který vycitíují, že bude na poměr profesora k jejich dítěti dobře působit. Znímám několik matek, které mi líčily, jak na pana profesora »vyzrály«. »Ano – pan profesor má pravdu kluk je pramilionský ničema. – Ale, pane profesore, – onehdy mi toho darebáka bylo přece líto –! Strašně plakal – že jste mu dal pětku – říkal, že zrovna Vám by tak rád vyhověl – zrovna Vás má tak rád – sliboval mi hory doly – jen prej, abych hleděla Vás nějak udobřit atd.« – A pan profesor měkne – a za tu lásku sleví trochu ze své přísnosti. Není třeba podotýkati, že celý případ s pláčem a láskou je zchytralou matkou vymyšlen. Kdyby byl pravdivý, nebyl by tak odporný.

Jestliže jsou zjevy matek prosících, plačících a lichotících obvyklé, vzbudí pohoršení matka vědomá předností i chyb svých dětí a mluvící přímo, třeba že s respektem k učitelům, i s jistým sebevědomím ku svým vychovatelským a vyučovacím zkušenostem. Jestli že dovolí si i poukázati k tomu, že její syn, kterému ani nejnespravedlivější profesor upříti nemůže značné nadání – snad by měl tak, nebo tak býti posuzován, snad by tak, neb onak mohlo se naň působit – dostane se jí odpovědi: »My nemáme kdy s vaším hochem se párat. Umí, umí; neumí, neumí; to u nás rozhoduje.«

Ano – do jisté míry je to správné. Ale což nemá i profesor – vychovatel, za úkol přivésti nadaného hochu k tomu, aby se učil? Není jiných prostředků, než přísná a bezohledná klasifikace? Není jisté, že pětka, která jednoho vzpruží, druhého deprimuje? Není dokázáno, že na někoho chvála působí k ochabnutí úsilí, k vědomí: umím dost, mohu trochu povolit – u druhého úsilí zvyšuje? Jak možno jednoho měřítko používat pro všechny? – Je-li vyučování na

středních školách tak namáhavé, že nedopřává učitelům být vedle vykládajícího a zkoušejícího subjektu i pedagogem – duševním vůdcem svých žáků – někým, jehož srdečný zájem o rozvoj svých vědomostí musí žák vycítovat, pak jsou naše děti strašní chudáci! Nechtějí si nikdo nemyslí, že žák střední školy nemá smyslu pro spravedlnost svého profesora! Naopak – jistě ani dospělý člověk tak jemně by nevystihl, podléhá-li profesor náladám, antipatii a pod. –, jako žáci. Je to konečně přirozeno. Žák střední školy nezná jiného světa – úmorné a stálé učení dopřává jen malému procentu zvláště samostatných a vyvinutých povah, aby svůj obzor rozšiřovali i jiným směrem, než jaký vyměřuje jim učivo. Celou svou bytostí s ovzduším své školy splývá. Osoba profesora je mu v prostředí, v němž žije, nejsvětlejším bodem, na němž sebe slabší stín ostře se odráží. Jak dovedou žáci brzy proniknouti individuální stránky svého profesora, o tom mohou nejen profesori sami, ale hlavně každý bývalý student mnoho vyprávět. Jestliže žáci klasifikují své kolegy zároveň se zkoušejícím profesorem, shodují se známky ku podivu. Proč? Protože neklasifikují dle svých úsudků, ale poněvadž každý zná způsob klasifikace toho kterého profesora, atd. –

Než zanechme těchto úvah a vraťme se k poměru matek k profesorům.

Jestliže je nevyhnutelné, abych někomu sdělila nepříjemnost, cítím jistou trapnou stísněnost, hledím se své nevděčné úlohy zbýti tak, abych dotyčného zranila co nejméně, abych ostrost nárazu zmírnila měkkým, pružným obalem. Takovéto jednání musí být vlastní každému, kdo má vedle vzdělání to, co nejvýše si ceníme u člověka, cit. Prostá, nevzdělaná, zrovna jako inteligentní a vzdělaná matka je nesmírně citlivá ve všem, co týká se jejího dítěte, hlavně ovšem tam, kde jedná se o jeho životní otázku. Jestliže profesor zbývá se své povinnosti, odpověděti na dotazy, po úspěchu žáka – sice dle předpisu úředních správně – ale dle lidského jemnějšího citění bezohledně, jestliže staví se na stupeň nedotknutelného božství, které nestrpí námitek proti svému úsudku o hochovi, místo, aby námiky tyto přijímají a se svého stanoviska je

případně, ale jemně vyvrátil, nebo dle okolností i do jisté míry připustil – (v očích vzdělané matky by ho to vysoko povzneslo a zvýšilo důvěru k němu), pak dává si vysvědčení chudoby srdce. Otcové nemají času v pracovní době, mezi 10. a 11. hodinou dopolední, dotazovati se po svých dětech. Tento – v nynějších poměrech trapný úkol musí vyplňovati matky. Musí tedy nezbytně již k těm nešťastným »maminkám« páni profesori přihlížeti. Kdyby dovedli se ztrnulého stanoviska povznesených bytostí sejíti a býti více s lidmi, vštípili by také matkám důvěru ve správnost svého jednání a našli by v nich mocnou podporu vůči svým žákům pro své dobré snahy.

Matka přesvědčena o srdečném zájmu profesora ku svému dítěti, je mu neskonale vděčná a dovede i na své dítě působiti tak, aby i na skutečnou křivdu, která se mu snad někdy stane, nepohlíželo jako na úmyslnou zlobu, ale jako na prostý omyl, nedopatření a pod., s kterými zcela jinak se zápasí, nežli s něčím, v čem vidíme nepřátelství, jehož podezření by nemělo nikdy v duši žáka ani vzniknouti.

Vůbec mezi žáky a učiteli na středních školách málo je srdečnosti, málo přátelství, více poměr nevolníků k svrchovaným pánům. Dle mého názoru nejlepším vychovatelem na světě je láska. A pokud té se nebude na středních školách dostávat, potud nebude lze mluvit o výchově.

Pro učitele, který dovede se svými – sebe menšími – žáky přátelství pěstovat – jdou hoši do ohně! Můj hoch, primán, jehož milovaný profesor byl nemocen, psal mu denně listy plné naivních výrazů lásky a vděčnosti – (které ovšem zůstaly neodeslány) – těšil se na jeho hodiny tak horečně – osvěžoval v nich, rozvínoval duši z jiných hodin stlačenou, ochablou. Víím i z jiných případů, že ani nedostatečné známky, dané spravedlivým profesorem, nezviklají oddanost žákovu. Přátelství k sobě měl by a má žák z jednání profesora sebe přísnějšího vycit'ovat. Nejsem pedagogem z povolání, ale to, že na př. při zkoušení má učitel hleděti zjistit, co

hoch umí – a ne klásti hlavní váhu na to, co neumí – říkám již od chvíle, kdy první můj syn vstoupil do střední školy.

A přátelství ku svému synu má a musí vyciřovat matka z referátu profesorova o prospěchu. Nevlídnost, povýšenost, bezohlednost, chorobná nedůtklivost vůči matkám měly by ze síní středních škol vymizeti. Jasným, správným poměrem mezi učiteli a matkami přispělo by se značně k zvýšení zdatnosti žáků a předešlo by se tak mnohým zbytečným trpkostem a bolestem v rodinách.

Nerozpakuji se uvést celý článek, protože mi je líto, že vůbec byl napsán a proto, aby bylo nemožno opakovati podobné nářky.

* * *

Snad je článek ten obsahem zastaralý, snad trochu jednostranný a netýká se moderního dorostu středoškolského učitelstva. Uvádím proti němu příklad z praxe. Ke třídnímu oktávy přišel před maturitou otec, podepíraje svoji prosbu za shovívavost poznámkou, že hoch je – od narození nahluchlý. – »Nahluchlý?« táže se profesor všecek udiven, ne-li zděšen. »A to mi, pane, říkáte dnes, po osmi letech? A já po osm let napomínám vašeho syna pro nepozornost a roztržitost – a nikdo mne neupozorní, že váš hoch trpí vadou tělesnou, která by byla vysvětlila rázem všechno? Pane, vy jste –.« A profesor řekl velmi ostré slovo – na které otec sklopil hlavu a ani nedutal.

Takoví zase bývají rodiče, neboť podobných příkladů každý středoškolský učitel má ve své zásobě. Proto pokusy přivést dohromady učitele a rodiče žáků ke společným poradám a hovorům nemohou býti než znamenitým prostředkem spoluvýchovy.⁸⁴

⁸⁴ »V případě společné úmluvy rodičů a učitele o výchově jejich dítěte nesmí se učitel stavěti na povýšené pedagogické stanovisko. Výchově dle svého přesvědčení rozumí každý otec, rozumí jí hlavně vzhledem ke svému dítěti, k němuž lne láskou rodičskou a jemuž svou láskou mnoho odpouští. Vyslechnouti otce trpělivě jest věcí taktu, porozumění a povinnosti učitelovy... A ostatně jakým způsobem by si učitel mohl osobiti přesvědčení, že v tom množství dětí, které učí zná každé dopodrobna? Vedle toho učitel zkušený dobře ví, že po mnohaleté praxi najednou objeví se v jeho

Dr. J. Folprecht ve článku právě citovaném podrobně rozebírá tuto otázku jakož i příčiny kyselosti v poměru mezi rodiči a učitelem. Jednou z nich je často se opakující poznatek, že žák na střední škole nevalně prospívající prospívá na škole vysoké velmi dobře, jinou zase to, že rozdíl nazírání na dítě u rodičů a u učitelů jest v nepřímém poměru, pak nevysvětlitelné mnohdy útoky a odsudky, které slyšíme a čteme často o učitelích atd. V poměrech českých, praví dr. Folprecht, jest vztah rodičů ku profesorům ještě komplikovanější. Střední školy jsou státní a již tím jest poměr na př. k žurnalistice aspoň poněkud dán. Na profesory hledí se zhusta jako na zřízence státní a tu v jistých žurnálech již tím jasné nazírání se kalí. Stačí pak sebe menší rozpor k tomu, aby na učitele, který třeba dobře plní i své povinnosti národní, uvaleno bylo rozhořčení a hněv.

Nemoha uvéstí článku celého, aspoň tuto naň znovu a důrazně ukazují, zavíraje jeho slovy:

»Se strany učitelů jest třeba, aby si počínali co nejtaktněji a nejšhovívavěji se žáky, poněvadž toho zvláště nynější stav střední školy i poměry sociální vyžadují; se strany rodičů – kteří pozorují učitele většinou zorným úhlem svého dítěte – jest třeba, aby tito – počínali si co nejtaktněji a nejšhovívavěji... ut supra.« –

Zvláštní věc, kterak veřejnost dovede býti citlivá vůči profesorům a učitelům. Nejen že všechny žákovské sebevraždy bez rozmýšlení připisuje na jich účet, ale při každé jejich přísnosti, vybočující jen poněkud z nejobvyklejších mezí, staví se urputně na stranu žactva, sympatisujíc s jejich demonstracemi, ba nerozpakujíc se žádati odstranění profesora, přísného zatím jen domněle. Kdo odváží se kdy demonstrovati proti přísnému, neřku-li nespravedlivému soudci?

živém materiálu individuum tak zvláštní, že takového ještě nikdy před tím ve škole neměl a že tedy mu rady a informací jest vždy třeba. Jako všude jinde i zde jest potřebí taktu i noblesy v obcování.« Dr. J. Folprecht: Škola, rodiče a společnost. (Věstník českých profesorů XXI. 7. 169.). K úpravě dobrého poměru mezi učiteli a rodiči (veřejností) není možno nic lepšího doporučiti než častý a upřímný styk mezi těmito dvěma faktory. (Tamže 9. 208.)

Není stavu nesnazšího, nežli jest učitelský, neboť jest podroben předem kritice mozků ještě nezralých, jimiž dávají se pak strhnouti i mozky zralé jejich rodičů. A který z učitelů zavděčí se žákům, nezavděčí se vždy představeným, a naopak. A přece většina z učitelů oddává se svému zaměstnání z lásky k němu i k mládeži, pracujíc často do vysílení...

Žádný z pedagogů nemá ustláno na růžích, protože nenávidí ho i bozi, kteří proto udělali z něho učitele.

* * *

Buďte opatrní ve svých radách žactvu, nezapomínajíce, že máte před sebou často žáky z rodin velmi distinguovaných tak, aby, až žák přijde domů a vypravuje, co pan profesor radil, nemusili rodiče vám odporovati. Nedávejte nikdy naučení o společenských formách, nejste-li si úplně jisti jejich správností.

Absolutní spravedlnost je ve škole kamenem úrazu a vyhověti jí vždy nelze i při vůli nejlepší, jak svrchu bylo již naznačeno. Zejména ve třídách četně navštěvovaných, kde učitel nemá příležitosti poznati žáka blíže, tak jak by si přál a jak by bylo žádoucí, neboť z několikerého vyvolání nemůže se přesvědčiti dokonale, co v něm vězí. Žákovi pak nezbývá k upokojení, než pocit vykonané povinnosti a rodičům nelpěti tak příliš na známkách vysvědčení, jako spíše dbáti celkového prospěchu a chování jejich syna.

K té povinnosti vedeme žáky především vykládajíce jim, že nevezmou si do života ani pravidel gramatiky latinské nebo řecké, ani dynastie králů assyrských anebo dějin válek vzdálených zemí, ani formulí mathematických, to všecko že jest jen více nebo méně brus jejich rozumu, ale že předem ze školy musí si odnáseti chuť ku práci a vědomí povinnosti. Co jednou na svoje bedra jsem vzal, uznávajíce to správným, to že vykonati musím děj se co děj.⁸⁵

⁸⁵ Z ctností mravných onu usilovně jim (žákům) i budou (učitelé) schvalovati i cvičením v nich ji rozplozovati, aby stali se práce snášelivými, ano práce chtivými; toho-li zajisté bude dosaženo, nesmírný životu bude poklad. Komenský I. c. 77.

Po této stránce buďte přísní a žádejte, aby povinnost byla konána do nejmenších podrobností. Jen v posuzování buďte blahovlnní a než dáte nižší známku z mravů proto, že se žák několikrát ohlédl vzpomeňte sobě, zdali sami vydržíte nehybně a tiše sedět při dvouhodinových přednáškách schůzích anebo svých poradách.

Při těchto poradách zpravidla podávají již ode mnoha let páni ředitelé obsáhlé zprávy hospitační, ve kterých mnohem lépe a podrobněji se vykládá o povinnostech učitelů na všechny strany, a kdybych měl tyto spisy k dispozici, mohl bych sestavit celou knihu, o obcování se žáky i s rodiči, s kolegy i s představenými v úřadě, tak aby tento styk byl co nejmilejší. Tuto nezbývalo než omezit se na několik hlavních pokynů sic dobře míněných, ale nevím, přijdu-li s nimi každému vhod.

* * *

Slovo měl bych ještě k examinátorům, mužům zkoušejícím, zejména k těm, kteří nemajíce nad sebou instance, neohlížívají se na nic a zapomínají, že i v tom vážném okamžiku mají jisté povinnosti, řekl bych pedagogicko-společenské. Nemíním se nikterak míchat do záležitostí odborných, jenom prosím, aby ke zkoušenci chovali se s dobrotou a blahovůlí, jakož dojista chovají se všude jinde ve společnosti. Ale bývají někteří, kdož na zkoušeného, i osobu starší, vyspělou, křičí, nad jeho náhodnou nevědomostí rukama lomí a se křičují, ba nepadno věřiti, jemu se i posmívají a žerty z něho si tropí. Žák ve škole, který zná učitelovy stránky silné právě tak jako slabé, nebere si toto chování tak k srdci, ale hůře je zkoušenci, který nebýval s examinátorem ve styku tak úzkém, jako na škole střední. Neumí-li vysokoškolský kandidát, nechte ho tedy propadnouti, káže-li tak vaše učenecké svědomí, ale chovejte se k němu slušně uvažující, jak těžkou je pro něho chvíle, ve které se rozhoduje o jeho budoucnosti, o níž uvažuje s vážností docela jinou než lehkomyšlný žáček, že je ztremován a že často vlídným slovem vrátíte mu sebevědomí již již prchající.

* * *

Každý stav dává svoji pečeť tomu, kdo ho zastává a někdy je dosti nesnadno zhostiti se těch znaků, jež náš stav nám vtiskne. Ale nejvíce snad učitelství dere se k platnosti i mimo školu, učitelstvu ne vždycky na prospěch. Jest jisto, že učitel je nucen zabývati se ve škole věcmi, pro život obecný dětinskými a malichernými a nemůže jinak. Každé hnutí, každé vrtnutí a každé slovo stopuje, a potom káře nebo chválí, – a bezděky pak přenáší dlouholeté zvyky ze školy i do života domnívaje se, že i tam má před sebou žáčky a žáky, napomíná a opravuje, stává se malicherným a nepřijemným.

Odtud někdy nevalná obliba učitelského stavu v životě veřejném a slovo »kantor« a »kantorovati« mívá nemilou příchuť. Jest však na učitelích, aby tomu tak nebylo.

Namnoze tato příchuť jest přežitkem dob starších a díky moderním snahám učitelstva, jak škol obecných tak středních, dnes pohlíží se na učitele jinak, než před lety. Až učitelé škol obecních docílí i vzdělání universitního a v našich Lhotkách a Hůrkách budou na jednotřídkách vesměs doktoři filosofie, pak teprve stoupne učitelská prestiž. Ze srdce bychom přáli, aby stejnou měrou stoupaly i učitelské platy.

XXIX. Úřady a obecnstvo. Spolky. Parlament

Zdvořilost v úřadě. – Obtěžování obecnstva i úřadů. – Život spolkový. – Slušnost ve spolcích. – Hlízy spolkového života. – Zástupcové úřadu. – Oposice. – Předseda, výbor. – Reformátoři, křiklouni. – Obrázek společenských nedostatků. – Volby. – Parlament.

Úřadové a tudíž i úředníci se namnoze domnívají, že obecnstvo je na světě k vůli nim, obecnstvo zase, že úřad je k vůli němu čili úřadové myslí, smíme-li tak říci, že jsou nad obecnstvem a obecnstvo zase, že je nad úřady, a z toho četná nedorozumění a konflikty, ve kterých arciže vítězívá ten, kdo má větší moc.

Ovšem, že každý úředník ať samosprávný, ať státní nebo soukromý, jest vázán nejen zachovávatí povinnosti svého úřadu, ale také hájiti jeho důstojnost a dobře činí pan rada nebo pan president, odkáže-li mne na svoji kancelář, když se opovážím obtěžovati ho na ulici záležitostmi úředními, nebo pan učitel či profesor na budovu školní, táží-li se ho v hostinci na prospěch svého syna. Úřadové starají se nám o pořádek a spravedlnost, shánějí potřeby na věci obecně nutné a prospěšné; to všecko je práce mnohdy namáhavá a zřídka kdy vděčná a musíme je rozhodně míti v úctě, zachovávatí zdvořilost obecně předepsanou, nechoditi do kanceláří bez zaklepání a s kloboukem na hlavě, neskákati do řeči mluvícímu úředníku atd.⁸⁶ Pokud jsem nic nevyvedl nemusím do žádné kanceláře vstupovati se srdcem tlukoucím, – zbytek z dob pánů Franců, kteří na kancelářích chtěli od lidu obyčejně nějakou nespravedlnost, buď robotu a peníze, nebo udíleli bití.

Ale však zdvořilost ať není jednostranná a stejnou povinnost mají také úředníci vůči obecnstvu přes to, že v rukách jejich spočívá moc. Konec konců, ve státech konstitučních, a o ty nám jde předem,

⁸⁶ V Americe jsou v té příčině volnější, tam za horka i vysocí úředníci sedávají v kancelářích bez kabátů.

moc je v lidu a parlament lidový je, neb aspoň má býti nejvyšší instancí...

Obchodník nebo živnostník, řemeslník, průmyslník, lékař, umělec, spisovatel těší se ovšem, má-li více práce, neboť tím více peněz vydělá. Ale úředník, který má pevný plat, nezná této »radosti z práce«. Jemu je příjemnější, je-li obecenstvem méně obtěžován, ale to nikterak nezabavuje jej povinnosti býti vůči němu vždy a ve všem zdvořilým. Má-li práce mnoho, není obecenstvu do toho docela nic; ať obrátí se úředník na svého představeného, aby mu ulehčil. Obecenstvo nesmí tím nikterak trpěti, buď že úředník práci svoji provádí nepřesně nebo neúplně, nebo že je vůči němu nezdvořilý. Arci, bývají okolnosti výjimečné, kdy i sám úřad je takořka bezmocný a přetížení nemůže dobře zabrániti, jako na příklad při úřadech poštovních v době vánoční, ale tu zase obecenstvo musí uznati »výjimečný stav« a nežádati na úřednících věcí nemožných.

Bohužel, že ani soud, kterýž úřad pro vznešený pojem spravedlnosti pokládá se za povýšený nad jiné a úředníci jeho vznešenost i na sebe přenášejí, nedbají vždy přirozené úzkosti obecenstva vůči tomu množství vznešenosti tak, že z ní na konec jímá strach i ty, kteří nevyvedli nic.

Orgány policejní, které vůči obecenstvu nezřídka jsou v postavení zvlášť u nás choulostivém, by velmi často docílily mírnými a zdvořilými slovy mnohem více než pánovitým zakročením, které dráždí. Na štěstí běží tu obyčejně jen o orgány podřízené, které nemají vždy správné a ujasněné představy o svých právech a povinnostech. Ostatně je předem na obecenstvu, aby poslouchalo bez výjimky jejich pokynů a třeba-li stěžovalo si teprve u vyšších instancí, když dříve nižším se podrobilo, jak žádá zákon.

Proti úřadům vůbec má obecenstvo jistý odpor asi jako příroda měla svého času horror vacui, hrůzu před prázdňem.

Neradi chodíváme zejména k úřadům berním a soudním a zvláště dámy mívají proti nim nechuť, poněvadž nezřídka soudce oblékaje úřední blůzu odkládá všechnu galantnost. Není-li povinnosti úřední dbáti jistých ohledů k dámám a k ženám vůbec,

zbývá tu přece povinnost společenská. Tak jako učitel bývá sváděn viděti všude samé žáky a žáčky, tak zase soudce snadno vidí v každém lotra neb aspoň člověka, kterého někdy snad bude souditi a podle toho s ním jedná.

Naše kanceláře bývají pro laika zpravidla bludištěm, ve kterém bez průvodce se nevyzná a ani nápisy nejsou mu vždycky dost jasny. Když pak na zaklepání buď se neodpoví nebo pro hluk zvenčí odpověď z nitra slyšeti nelze a dáma nebo kterákoli strana přece vejde do falešných dveří, neslušno proto se na ni osopiti.

V kancelářích, do kterých přicházejí strany, ať jakýchkoli, je naprosto neslušno kouřiti, nejméně ze zapáchajících dýmek. Úředník nic by nesměl namítati proti tomu, kdyby strana předvolaná zdráhala se z příčin zdravotních vstoupiti do takové udírny. Co by říkal úředník, kdyby strana při jednání si zapalovala doutník? A on, strážce zákona, smí?

Zachází-li se na úradě bezohledně se stranou nevinnou, jak může býti jednáno s vinníkem opravdovým?

Nejčastěji stýká se obecnstvo s úřady poštovními a železničními, pak i s úředníky v ústavech peněžních. Co těchto se týká, u nás od založení velkých bank jako jsou zejména Zemská a Živnostenská nastal pozoruhodný obrat, dík vzornému chování a úslužnosti úřadnictva i zřízeníectva vůči obecnstvu. Ne tak je vždy na poštách, telegrafech, kde úředníci často buď nechávají obecnstvo čekati bavíce se nebo dodělávající přesnídávku, nebo odbývají je nedosti zdvořile, jakoby bylo povinností obecnstva znáti všechny předpisy, složité tarify a podrobnosti úředního aparátu, často nepochopitelně zamotaného.

Někdy hledí na vás v kancelářském bludišti jako na analfabeta, nevíte-li na př. že likvidatura je v poschodí čtvrtém a pokladna v přízemí.

Konduktéři mívají tři stupně zdvořilosti podle tříd a bezpochyby také podle toho, jak se do jejich lesa volá. Nádražní úředníci, kterým se přiblíží cestující s pozdravem, mají pozdrav odvětiti a pak dáti zdvořilou, věcnou informaci, přes to, že kterýsi návladní v Německu

tvrdil, že obecnstvo nemá práva na odvetný pozdrav se strany služebně zaměstnaného úředníka. Avšak úředník jen získá na vážnosti ukáže-li, že je také společensky vzdělán i kdyby úřední povinnosti k tomu nebylo.

Vůči obecnstvu opravdu zdvořilému i úředníci ať poštovní nebo železniční, ať orgány policejní, jsou obyčejně také zdvořilí a vůči velmi zdvořilému dokonce i velmi zdvořilí. Je-li tedy vědomí povinnosti na obou stranách, dokonce i na straně dozorčích orgánů tramvajových, není pochyby, že vzájemný styk zůstane i tady milý a příjemný.

Všecky úřady asi vydávají pro své podřízené instrukce, kterak chovati se k obecnstvu čili ke stranám, tak že tyto poznámky byly by vlastně zbytečny, kdyby neměly účelem dílem přispěti k úplnosti knihy, dílem býti radou a pokynem se strany jiné, než úřední.

* * *

Že obecnstvo někdy zbytečně úředníky, zvláště železniční, obtěžuje, jest nepochybné, ale nedivte se cestujícimu, jemuž větší nádraží vždycky je více méně Babylonem, tím spíše, jelikož zřídka mívá kdy, aby se poohlédl a rychle vyznal ve všech nápisech, které staničnímu úředníku jsou naprosto běžny. Ale proto právě úředník je zde, aby obecnstvu byl na ruku, jinak by stačily jen nápisy.⁸⁷

Avšak úředník sám také nemá zbytečně obtěžovati obecnstvo. Jistý konduktér po druhé žádal na cestujících jízdní lístek, načež cestující prohlásil, že potřetí ho už neukáže. Konduktér aby mu dokázal, že musí, poštvál naň vlakvedoucího a když cestující stál na svém, vzniklo z toho trestní udání a spor, prošetří několika instancemi, až konečně vrchní zemský soud cestujícího osvobodil, s dodatkem, že vlakvedoucí sám měl dostati důtku pro obtěžování obecnstva.

⁸⁷ Oproti nádražnímu zařízení v Německu, kde při vstupu na peron zvláštní zřízenec nádražní sám se ptává cestujících, kam jedou, a po případě ukáže jim i přímý vůz nestrkaje pasažéry tam, kam se mu hodí, jsou zase nádraží americká, kde cestující je ponechán naprosto sám sobě.

Není vyloučena možnost, že výletník, jedoucí někam za Prahu, musí ukazovati lístek na tramvaji revisorovi, zpáteční svůj lístek železniční při vstupu do čekárny, při výstupu z čekárny, konduktérovi, revisoru ve vlaku, na stanici samé; odtud do restaurace a zpět má pokoj; ale při vstupu do stanice ukazuje týž lístek po páté, konduktérovi po šesté, revisoru po sedmé a posléze při návratu do Prahy po osmé. Stihne-li ho na tramvaji nová revise, legitimoval se k oprávnění své jízdy celkem desetkrát. Cizinec nebude si vykládati tuto úřední důkladnost jinak, než jako nedůvěru k obecenstvu, které asi kde může sveze se zadarmo.

O tom, jak úřady dovedou ještě jinak obecenstvo šikanovati, dočítáme se denně v novinách historiky více nebo méně komické, ale vždycky smutné, poněvadž jsou důkazem nedostatečného společenského vzdělání i pochopení úkolu, jaký mají úřady, které jenom tenkrát mohou účinkovati s náležitým úspěchem, je-li mezi nimi a obecenstvem patřičný soulad, jako v onom městě, kde tramvaj nemá žádného konduktéra vůbec a obecenstvo hází svoje jízdné do skleněné pokladničky; nemá-li drobných, dodává kočí nebo řidič v balíčkách předem připravených.

Obecenstvo úřadu nepřeceňuj, úřad pak obecenstva nepodceňuj. V největším množství případů je opravdu úřad pro obecenstvo a nikoli naopak.

* * *

Život spolkový je mezi Čechy vyvinut více než kde jinde asi proto, že náklonnost k životu společenskému, člověku vrozená, nemá kde by se vybíjela, když jiných společností je po řídku, a pak poměry politické, sebeobrana, sebezáchrana a svépomoc nutí nás k tomu, že srážíme se v pevnější šiky, abychom si pomohli. Odtud to množství matic, národních jednot a spolků kulturních, jež obstarávají věci a záležitosti, jinde připadající státu nebo jiným činitelům veřejným. Poměry politické jsou toho příčinou, že valná většina našich spolků má, ne-li přímo účele politické, aspoň silnou příchuť politickou a národní, sloužící ku povznesení národní

myšlenky a posilnění národního bytí. Je to úkaz na jedné straně potěšitelný, na druhé smutný. Kterak závidění hodní jsou národové, kteří v pokoji a klidu, beze strachu o své bytí či nebytí, mohou pracovati přímo o své kultuře a o svých potřebách! Příslušník malého národa, – chudák mezi bohatci, my ještě k tomu opuštění, sami bez moci, bez přátel upřímných a obětavých spojenců...

Je přirozeno, že ten, kdo pojal nějakou myšlenku, získal pro ni několik stejně smýšlejících a pro její fedrování založil spolek, myšlenkou tou se kochá, žárlivě ji střeží a pro ni pracuje horlivěji než kdo jiný. Druzí, uznávající buď jeho kompetenci a způsobilost nebo nemajíce dosti pokdy, rádi přenechávají mu tu starost a tak se stane, že jedinec bývá nezřídka sloupem celého spolku, který s ním roste a po případě i padá, nenajde-li se stejně horlivý nástupce. Není neštěstím takový jedinec, ale pro zdar práce vždycky lépe, když pracovníků je víc a úkoly mezi sebou si rozdělí tak, aby po možném odchodu zakladatelově dobrá věc nepadla a mohlo v ní býti pokračováno.

Než založí se spolek, měla by přirozeně býti položena otázka, je-li opravdu nutný, tak asi jako nakladatel vydává knihu rozváží, může-li kniha býti s prospěchem a vyplatí-li se učiněný na ni náklad.

Nemíním, že jsou tak zcela zbytečny všechny ty »Karafiáty« a »Sedmikrásy«, jichž účelem není nic než zábava, neboť i touha po zábavě mladých nebo starých má svoje právo, – ale jsou i velké a nákladné jednoty rázu národního a obranného, které spojením jen by získaly a sesílily.

Nám běží však předem o život spolkový jakožto projev života společenského a jeviště velmi častého vzájemného styku. Jeť mnoho lidí u nás, kteří neznají jiných společností než spolky – bohužel, neboť podle toho pak často spolkový život vypadá.

Nehledíme-li k dotyčným paragrafům zákona spolkového, není žádných zvláštních pravidel, odchýlných od jiných slušných společností, která by platila jen pro život spolkový. Ten musí se řídit stejně vzájemnou blahovůlí všech zúčastněných, jako každá

společnost, a není potřeba připomínati nic tam, kde spolky tvoří lidé vážní, venkoncem slušní, vědomí svého cíle a kde také právě proto spolek roste a prospívá. Poněvadž spolky naše souvisí s obrozením našeho národa ne právě starým, v těchto letech slavíme teprve padesátiletá jubilea Sokola, Hlaholu, Svatobora, Jednoty matematiků a jiných toho druhu, jež jsou svědectvím vážné a účelné snahy. Slušnému člověku je pak radostí, a společenským osvěžením v takových spolkách působiti.

Každý spolek, podle našich zákonů založený, tvoří jakési embryo parlamentu, pro nějž jest výbornou školou, jakož vůbec pro život veřejný. Výbor, stále úřadující jest jaksi ministerstvem, valná hromada sněmem; nebo výbor je valnou hromadou en miniature. Záleží tedy na tom, abychom životu spolkovému věnovali pozornost, neboť ze spolků vycházejí naši řečníci, obecní starší, městští radové, veřejní funkcionáři, poslanci na sněmu zemském i říšské radě, vrcholíce skutečným posláním ministerským.

Každému spolku přejeme oposici, která jest znamením cílého života, pokud zůstává v mezích slušnosti, jinak může snadno býti jeho zkázou. Učme se ve spolkách nejdříve míti v úctě cizí mínění a nepokládati hned za člověka menší ceny nebo rýpala či osobního odpůrce toho, kdo vytasí se s jiným názorem a vykládejme svoje mínění vždy předem klidně, pak věcně a beze všech narážek i beze vší příchuti osobní.

V tom smyslu jest život spolkový výbornou školou společenskou, ač přicházíme-li tam s úmyslem něčemu se přiučiti a nikoli jen provozovati nezdobu. Učíme se tam zdržlivosti, snášlivosti, vzájemným ohledům i skromnosti, nehledě k tomu, že i řečnictví a stručnému a správnému pronášení svých myšlenek, předpokládaje, že dobré pivo a jídlo není hlavním účelem spolkové schůze. Bylo by jen s velikým prospěchem životu spolkovému, kdyby bylo možno emancipovati jej od hospod a restaurací, neboť jejich vlivem stávají se nezřídka konce schůzí zbytečně bouřlivými a nakvašenými. Zvláště mládeži nemohou býti spolkové místnosti v hospodě s prospěchem a kdyby na příklad spolky sportovní

neshromažďovaly se jen u piva, byly by poměry českého sportu daleko zdravější. Alespoň kdyby odstraněn byl předsudek, že ten člen spolku, který přichází do schůze, »musí si dát aspoň jednu«, anebo kdyby druh druhem nedával se sváděti, »aby si dal ještě jednu«... a pak aby se šlo ještě do kavárny! To jsou pak velmi stinné stránky života spolkového.

Hlavní úloha společenská v životě spolkovém připadá předsedajícimu, který vede debaty, úloha, která vyžaduje tím více taktu a rozvahy, čím více ve spolku zasedá horkých hlav. Předseda především dbej přísného pořádku a svobody slova, která záleží nikoli v tom, že každý mluví kdy chce a jak chce, nýbrž v pořadí přihlášeném, a v tom, aby řečník mluvil jen k věci a dbej stejně přísně objektivnosti a spravedlnosti, různí-li se náhledy. Nepřipustiti slušné opositorce ke slovu jen proto, že je jiného názoru, je hrubým poklesem proti spolkové slušnosti. Předseda s názorem svým ustupuje vždy do pozadí, necháváje rozhodovati výbor nebo valnou hromadu, poví svoje mínění na konec a rozhoduje jenom tenkrát, když je rovnost hlasů čili dirimuje. Jest věcí jeho přesvědčení a taktu, na kterou stranu se nakloní a v tom jest jeden z nejtěžších jeho úkolů.

V debatách nedávejte se nikdy strhnouti ke slovům ostrým; čím klidnějšími zůstáváte, tím účinek vašich slov je silnější. Uznejte několika větami to dobré, co z řečí předchozího řečníka dobrým uznati lze a tím už zmírníte jeho odpor. Požádejte pak za dovolení po případě za odpuštění, že v té věci jste podle svých zkušeností jiného názoru atd. Mluvte, jak se říká v rukavičkách a oslaďte každou hořkou pilulku. Předseda pak poukáže na shodné body vašich názorů, vy něco přidáte, protivník v něčem ustoupí a shoda je snad možná. Jenom nesmí se do toho mísiti zřetele osobní a osobní neslušnost a pak zejména zlý úmysl, vesměs rakoviny života spolkového. Vyrovnavati neshody osobní ve spolcích, vstupovati do spolku jenom proto, abychom tam tomu neb onomu »zasolili«, vyvolávati spory osobní atp. jest příznakem nedostatečné výchovy společenské. Setkám-li se při debatě spolkové s nepřitelem osobním,

zůstávám přísně při věci samé a mohu vyhýbat se přímému styku i oslovení svého nepřítele, ale musím se střežit všeho, co by připomenulo ostatním náš vzájemný nepřátelský poměr, který do spolku nepatří. Při nepřátelství, vzniklém z věci spolkových samých, rozhoduje obyčejně spolkový rozhodčí soud, jemuž nutno se podřídit. Nejsm-li spokojen s jeho rozhodnutím, nezbyvá mi než ze spolku vystoupiti. Pokud osobní nepřátelé musí zasedati v tomže výboru, jsou k sobě povinni naprostou korektností.

Je-li schůze prohlášena předsedajícím za důvěrnou, jest každý účastník její vázán mlčeti o jejím jednání, jakoby se zavázal čestným slovem. Jsou však účastníci, kteří nemívají nic pilnějšího na práci, nežli jíti s tím jako s teplým koláčem do redakce svého listu nebo do kavárny a právě proto, že jednání bylo důvěrné, tedy takové, ze kterého kouká nějaká sensace, vypravovati je kde komu. To jsou lidé nehodní, kteří nedovedli dostáti čestnému slovu a měli by býti na ráz ze slušné společnosti vyloučeni. Arci jsou společnosti, po případě spolky, ve kterých by pak po takovémto jedině správném postupu nikdo nezůstal. Nemám-li v úmyslu zachovati důvěrnost jednání, jest mou povinností odejít ze schůze nebo shromáždění, zůstanu-li, musím mlčet, tak jako po každém sdělení důvěrném.

Přirozeno, že nejvíce ruchu a života je ve spolicích nově založených a ve spolicích mladších lidí, jako jsou na příklad spolky sportovní, jichž život těch nejstarších datuje se u nás sotva ode dvacíti let. Nezkušené mladíci pokládají členství výboru a ještě více předsednictví nikoli za úřad, s nímž spojena je práce a zodpovědnost, nýbrž za osobní vyznamenání, derou se o funkce, shazují výbory staré, poněkud zapracované a volí nové a tak sotva že spolek začal výborem svoji činnost, přijdou vůdcové noví, nezkušené, a když hned nevyhoví požadavkům, zas už utvoří se nová oposice, která pracuje o jejich odstranění a tak to jde do nekonečna ve znamení samých voleb a bojů a žádné práce. Otázkou hlavní je, kdo bude předsedou, kdo jednatelem atd. ale nikoli, co se bude dělat.

Slovanská svárliivost slaví v takových mladých spolcích, neřízených rozvahou a životní zkušeností hotové orgie, spolek staví se proti spolku, ne tak z nutnosti věčné, jako z nevraživosti řídicích osob a pak také v řadě nikoli poslední z touhy po klepech klubovních a po novinářských polemikách, vítaných i nesvědomitým redaktorům, kteří stůj co stůj chtějí mít ve svém listě nějakou sensaci.

* * *

Hlízou spolkového a společenského života jsou oproti slušné, přímé a proto zdravé i vítané opozici živly řečené podvrtné, které nemajíce odvahy odporovati a říci mužně svoje mínění a hájiti je nepokrytě ve shromáždění samém, buď mlčí nebo dokonce i souhlasí, ale mimo shromáždění pracují všemi silami proti němu. Znal jsem lidi, kteří jakožto delegáti svého sdružení s usnesením jiného ústředí nejen souhlasili, ale je i podepsali a po té ve svém sdružení mluvili proti usnesení tomu. Jiní poslouchají ve výboru, souhlasí se vším, uznávají všecko atd. – a nazítří napíší obrněný článek do novin proč to a to v tom spolku se děje. Jiní vedou celou kampaň proti spolku nebo jeho výboru a na konec – prosí za odpuštění, že byli špatně informováni, ač sami ve spolku zasedají a informace všechny jsou jim k dispozici. Ještě mnohem smutnější je, když takoví lidé vlastními skutky mravně odpravení a ve slušné společnosti pro nečestné jednání nemožní, bez rozpaků nasadí si svoji uřatou hlavu, seženou honem několik jedinců stejné mravní kvality a najednou jsou zase jinde předsedy, místopředsedy a podobnými hodnostáři.

Mnoho bývá u nás stížností na opozičníky, kteří snaží se podlomiti důvěru ve svědomitého činovníka, ba i sesměšniti práci jeho, ač sami mnohdy kromě této krtčí práce nehnou ani prstem v zájmu spolkovém. »Žádný pracovník spolkový,« psal nedávno jistý spolkový časopis, »neleká se jistě správné kritiky na věcném základě založené, avšak kritika, jakou si oblíbil tak mnohý samozvaný »zástupce« členstva, v níž nešetří se ani soukromého

života a cti, jest každého příslušníka našeho spolku nedůstojnou, a to tím více, halí-li se v anonymní roucho. Tak mnohý činovník našich organizací... mohl by vypravovati o různých způsobech, jakými i v časopisech útočilo se proti němu; a není divu, když útoky tyto ztrpčí našim pracovníkům další práci tak, že raději vzdají se veškeré činnosti organizační. Což záleží útočníku na tom? Provedl svou, vypudil opět jednu oběť mnohdy nepohodlnou své »činnosti« z organizační práce a jest spokojen. Dílo se mu zdařilo, o jednoho pracovníka jest méně.«

Nelze mluvit o práci spolkové, kde není vzájemné důvěry, tím spíše, když kontrola spolková vždycky jest a musí býti možná. Byl-li funkcionář zvolen většinou hlasů, i slušná menšina se podrobí a věnuje mu důvěru. Má-li důvody proti němu, nemusí se vzdávat odporu, ale ten nikdy nevybočuj z mezí slušnosti. Princip většiny stanovami určené jest jedinou záchranou a záštitou spolkového života a dovede-li oposice po vykonaném hlasování podrobiti se většině, podává důkaz své vyspělosti. Všimněme si na příklad voleb švýcarských. Tam před tím vášnivě se agituje – nikoli bojuje, – vezdy v mezích zákona, ale když hlasováním většiny volby se rozhodnou, menšina okamžitě se podrobí, je po boji a věci jdou svým hladkým postupem dál.

Jest požadavkem i společenské slušnosti, aby také menšina měla v řízení spolkovém a ve výborech svoje zastoupení a žádná většina, které jde o prospěch spolku, nikoli jen její, nevymkne se tomuto požadavku. Vyskytne-li se oposice při volbách, je slušno, aby při skrutiniu byli vyzváni zástupci obou, po případě i několika stran, aby skrutinia volebního se účastnili kontrolující se navzájem.

Zákony spolkové dávají přesné předpisy o stanovách spolkových a o vedení spolku, policejní předpisy mají určitá nařízení spolků se týkající a rozumí se samo sebou, že předpisů těch dlužno dbáti co nejpřesněji.

* * *

Slušnost žádá, aby zástupce úřadu, fungující jakožto úřední dozorce byl vezdy ve schůzi, na valné hromadě atp. slušně uvítán a shromáždění představen, už také z toho důvodu, aby shromáždění viděli, že je přítomen. Nic nerozhoduje, je-li spolek vůči vládě v opozici čili nic. Předseda nepřipouštěj řeči, které netýkají se předmětu jednání, ale učíš tak způsobem nikoli bryskním, nýbrž dříve než odejmeš slovo »dovol si připomenouti panu řečníkovi, aby od věci jednání se neodchyloval, sice že bys ke své lítosti byl nucen vzít mu slovo,« řečník zase musíš uznati právo předsedovo, požádej za odpuštění, odchýlil-li ses od předmětu, ale nehádej se s předsedou, který konec konců má právo odejmouti slovo, kdykoli za dobré uzná. Činí-li tak neprávem, padá vina na něho.

* * *

Rozbíjení schůzí a valných hromad opozici nebo stranou nepřátelskou je smutným úkazem společenské nevyspělosti. Vím-li napřed, že nebudu souhlasiti s řečníkem některé strany a s jeho vývody, buď do schůze nejdu anebo jdu-li, přihlásím se o slovo a řeknu stejně klidně jako on, svoje mínění. Třetího nic není možno. Ale snad přece? Totiž, že nebudu připuštěn ke slovu, jakožto opozičník anebo nepřítel. Někdy také proto, že nejsem zván nebyl jsem oprávněn do schůze přijíti. Pak dobře se mi stalo, nesluší se dráti, kam nepatřím. Jsem-li však v právu, o slovo žádaje, ale předsednictvo slova mi nedá, pak padá vina zase na vedení schůze a slušnému opozičníku nezbyvá, než konstatovati fakt a klidně odejít, nikoli však tropiti povyk, dupat, hulákat, dokonce dopouštět se brachialního násilí a podobných surovostí. Zvláště politika rozehřívá krev – na schůzích veřejných, třeba ne spolkových, které jsou analogické se schůzemi spolkovými, členskými nebo valnými hromadami, – ale nesmí ji rozpalovati do varu.

* * *

Po ukončené debatě předseda resumuje stručně názory pronesené a dává hlasovati o podaných návrzích buď podle pořadu,

jak byly učiněny nebo dle toho, který je širší a zahrnuje v sobě návrhy ostatní. Po volbách do nového výboru předseda táže se zvolených, přijímají-li volbu - nepřítomných táže se písemně. Na valných hromadách četně navštívených vzájemné představování nejen že není nutné, ale zhusta bylo by i fyzicky nemožné. Hlásí-li se kdo ke slovu, buď že předloží presidiu svoji visitku nebo hlásiv se, na pokyn předsedův jmenuje svoje jméno, které zapisovatel z praesenční listiny verifikuje.

Jednání výboru, který představuje jakousi společnost uzavřenou, se nezúčastňujeme, nejsouce představeni všem členům přítomným. Nově příchozí má povinnost buď dáti se představit předsedou nebo členem sobě známým ostatním pánům nebo dámám neznámým, neb se představí sám.

Osobní nechutenství nebo nepřátelství členů výboru nesmí býti překážkou jednání; je-li, pak buď nedám se volit nebo z výboru vystoupím. Také v jednání věcném nesmím nikdy dáti na jevo antipatii osobní.

* * *

Jsou velice četní reformátoři našich spolků, kteří v horlivosti jinak chvalitebně chtějí uplatniti svoje názory. Těm snadno mohlo by býti řečeno, že o tom bylo jednáno už před tolika a tolika léty aneb že jejich návrh se již vyskytl a shledán z těch a z těch důvodů nevhodným a neproveditelným. Jiní zase chtějí zaváděti nové pořádky a čenichají všude korupci. Snaha rovněž velmi chvályhodná, se kterou každý poctivec musí souhlasiti, neboť jestli kde, tedy v životě veřejném potřebujeme čistých rukou, ale pozor, aby reformátoři nechodili na slunce, majíce sami máslo na hlavě, a aby nevystupovali se svým podezřením dříve, dokud nemají neklamné důkazy v rukou. Tak žádné podezírání, nýbrž hned holá fakta a jména. Počestný člověk nevytasí se s nimi až u soudu, nýbrž teď, hned, aby opřel svoje těžké tvrzení.

Užívati pro sebe jakýmkoli způsobem jmění spolkového nebo té korporace, jejímž jsem členem nebo hodnostářem neplaceným

a nezastávám-li v ní zároveň nějaké místo rázu úřednického, za které беру pevný plat, nesrovnává se nikdy s našim pojmem cti, a je zpronevěrou.

Známostou figurou ve spolcích a shromážděních jsou tak zvaní křiklouni, kteří dovedou mrskati jazykem, užívati »šlágrů«, několika bombastických frasí o praotci Čechovi, mučedníku Janu Husovi, o nezadatelných právech národa českého, kteří mlátí do stolu, otevírají ústa do široka a bijí se v prsa, a kteří na všem nalézají nejenom chlup, ale celý kožich. To jsou ti, kdož rozbíjejí schůze volající po práci, ale sami nedělají nic. Proti těm stojí řada tak řečených tichých pracovníků, jednatelů, pokladníků, kteří ve schůzích nemluví, nebývají obratnými řečníky, ale co řeknou, má smysl, a doma pracují často do noci o záležitostech spolků národních a obranných, odborů matičních a sokolských jednot, a těmto děkujeme za všecku tu sílu a houževnatost, která jest základem našeho života spolkového a národního. Lidé ti pracují tiše a odcházejí tiše, po nich zase přicházejí jiní, kteří sbírají příspěvky, rozdělují je účelům národním, školám menšinovým, chudině v krajinách ohrožených, knihovnám a pracím osvětovým, udržující svou tichou a obětavou práci v postupu celý ten veliký stroj kulturního života svého národa a posilující svými malými, ale četnými hřivnami národní vědomí. Vážíme si i práce těch jednatelů a předsedů zábavních výborů našich Besed, kteří svádějí společnost maloměstskou k zábavám ve prospěch věcí národních, ku přednáškám a akademiím, neboť i těm děkujeme za rozvoj a udržování národního ducha na venkově. Nic nepokládáme za malicherné, co přispívá k utužení a vzrůstu vlastenectví. Cesty k tomu jsou a musí býti rozličné a každý dle svých sil.

Obraz předsedy autokrata podali jsme již svrchu.

* * *

Ještě malý obrázek, zdůvodňující stesky na společenské chyby, jichž se dopouštíváme v životě spolkovém.

Je spolek, působící drahná léta, dokonce už jubileum překročivší, po všech českých oblastech, s naprostým úspěchem. Nelze vytýkati mu ve zlé, že se stará, aby řady jeho členstva se rozmnožily, když staří vymírají a mladí mnoho se k němu nehlásí, berouce z něho jenom užitek. Spolek tedy rozesílá poslední svoji výroční zprávu, nebo publikaci, jeho činnost ilustrující, s pozváním, aby adresát ráčil přistoupiti k němu za člena. Co žádá slušnost? Jest možná jen trojí věc: buďto pozvání vyhovím a za člena se přihlásím, - anebo nemohu z jakýchkoli příčin přistoupiti a pak sednu, poděkuji se slušně za laskavé pozvání a poprosím za omluvu, že nelze mi za člena přistoupiti, při čemž důvody buď udám anebo neudám, jak uznám za dobré, ale připojím několik vlídných slov, jimiž váženému spolku přeji v jeho záslužném konání dobrého zdaru, po případě připojím i lítost, že nemohu státi se členem; mohu se při tom poděkovati i za zaslání výroční zprávy, ale vraceti ji nemusím, neboť každé dítě ví, že taková výroční publikace má pro spolek jenom cenu jako prostředek agitační, jež spolek vždycky raději vidí jinde než ve svém archivu; - anebo posléze hodím i pozvání i výroční publikaci do koše. Tento třetí případ není sice nejslušnější, ale u mnohého, jemuž takových výzev dostává se denně, lze to vysvětliti, byť i ne omluviti. Spolek touto neodpovědí nebude uražen, ale porozumí, že »žádná odpověď je také odpovědí«. - Neslušností však je, napíšeme-li rozhorlený list, láteřící na obtěžování a vykládající široce dlouze, že pisatel už tolika a tolika spolků je členem, že prý už mu peníze nestačí atd. A výroční publikaci pošle s rozhořčením zpět. Nikdo nezapomínej, že práce spolková u nás, pokud netýká se nějakého tanečního kroužku nebo výherního společku, je práce kulturní a vykonávaná nezištně od spolkových činovníků. I kdyby z tisíce takových funkcionářů jediný měl ze své činnosti nějaký prospěch - a jaký prospěch to může býti? - neznamená to nic pro ostatních devět set devadesát devět, kteří věnují českému životu a jeho prospěchu svůj čas, svoji námahu a namnoze i svoje peníze. Hrubým takovým odmítnutím působíte jim bolest hořkost, a to není gentlemanlike.

Tak, jako každý spolek jest osobou právnickou, tak i společensky představuje jednotku, která majíc jistá společenská práva, má i jisté společenské povinnosti. Tak na příklad předsedům spolků a korporací dává se ve společnosti přednost před soukromníky, i kdyby předsedové sami společensky neznamenalí tolik, jako oni soukromníci; ale čest nepatří jim, nýbrž spolkům, což předsedové mívejte na paměti. Spolky uctíváme i společensky podle jejich práce a významu. Za to zase spolek pokládá za svoji povinnost společenskou zúčastniti se různých společenských projevů, vysílá svoje delegáty ku slavnostem, klade věnce na hroby a pomníky, tak jako jednotlivec. Vykona-li kdo spolku nějakou úsluhu, musí jemu spolek poděkovati jakožto spolek a bylo by důkazem svrchované nevyspělosti společenské, kdyby se tak nestalo. V jistém sportovním sdružení hlasoval člen dokonce se vzděláním vysokoškolským proti poděkování osobě o slavnost ve prospěch spolku zasloužilé jediné proto, že osoba ta - byl šlechtic. Jistému předsedovi zase bylo vytýkáno, že konal za spolek návštěvy zdvořilostní a jinému, že poslal protektoru spolku gratulační telegram. To všecko jsou jen smutné zjevy nedokonaného vychování.

Volby čeřívají hladinu života spolkového obyčejně jednou do roka, volby do veřejných korporací, jako do obecních zastupitelstev, také jednou do roka, volby sněmovní a do říšské rady v období delším, někdy až nepříjemně dlouhém, když je činnost sněmu na neurčito zastavena.

Budiž nám dovoleno opět vypomoci sobě citátem, tentokráte vlastním, několika slovy, napsanými před nedávnm.

»Volby, nechať do říšské rady nebo do zemského sněmu či zastupitelstva obecního neb do jiných korporací veřejných... dotýkají se těch, kteří se honosí tak řečeným volebním právem. My ve spolku X. máme také své volby, volíme předsedu ústředí nebo předsedy odborů, výbor ústřední neb výbory odborů a vždycky konáme volby tyto myslím tak, jak všechny volby konány býti mají:

volíme toho, kdo svým konáním a svou působností podává nám jistou záruku, že bude na svém místě, poctíme ho svou důvěrou. Nikdy nikdo, pokud víme, o místo činovníka ani u nás a snad v žádném spolku jiném o místo předsedy nebo výboru se neucházel, nikdo k volbám fiakry a automobily členstvo nesháněl, leda že dovolil, aby jméno jeho figurovalo na listině kandidátní, což děje se toliko pro usnadnění voleb. Kdyby kdokoli z takových kandidátů od jednoho člena ke druhému běhal a pro boha prosil, aby hlasy jeho byly mu dány, jistě vzbudí podezření a to docela oprávněné, že asi má při tom jiné spády než pouhou čest, jakou místo činovnické v tom kterém výboru vždycky je. Potom sotva který ze členů dal by jemu svůj vzácný hlas. I když tam nebo jinde vznikne oposice: ten, kdo vidí ve svém úřadě činovnickém toliko čest a důvěru voličů, řekne si dojista: »Důvěry nemám, nezbyvá než ustoupiti a bylo by nečestno čest po voličích sháněti.« A ustoupí, konec konců jsa rád, že je zbaven práce a námahy, ne vždycky oceněné náležitě. Tak tomu více méně ve všech spolcích a při všech volbách, – jenom ne tam, kde by mělo být nejvíce, ať už to je tedy říšská rada, nebo sněm zemský neb obecný. Nejenom že páni kandidáti na listinách napsaní přímo před volbami nápadně jsou zdvořilí a smekají z dálky usmívajíce se na voliče, na které ještě nedávno vyhrnovali nos, tím spíše zaujímali-li již místo, o které teď při volbách jde, ale vzkazují srdečné pozdravy, posílají posly neb aspoň psaníčka a najednou jako volič cítíš svou důležitost, o níž po celých šest let neb vůbec po období volební ničeho jsi nevěděl. Volič inteligentní přijme návštěvu kortešů ve svém domě asi jen jednou – pokud neví, oč jde. Sotva že kortešové spustí, co a jak, jistě honem je poučí o tom, že sám ví, co má dělat a jak volit, a milá návštěva za krátký okamžik kutálí se dolů se schodů, aspoň mravně. Ale bezbranným je volič proti spoustě volebních tiskopisů, kandidátních listin, jež dostává třikrát, čtyřikrát i vícekrát, visitek a dopisů litografovaných a psaných vlastní rukou vzácného kandidáta. Co zbytečných peněz stojí taková agitace, která konec konců jenom kompromituje kandidáta. Dojista že nic jiného nepovídá, nežli že tomu kandidátu asi tuze moc na tom

záleží, aby se mohl obětovati vlasti a národu nebo rodnému městu. Všecky ty výzvy k volbě, psaníčka atd. valnou většinou putují do koše nečteny a čtou se jenom skutky tvoje, kandidáte rozmilý, které jediné rozhodují – neb aspoň rozhodovati mají. Co by bylo lze dobrých věcí vykonati za ty peníze, myslím, darmo vyhozené!

Je to snad už takový koloběh života a pochybujeme, že tato slova způsobí reformu ve způsobu voleb samotném.«

Mám za to, že podle práce a spravedlnosti nikoli kandidát o přízeň voličů, nýbrž voličové o přízeň kandidáta měli by se ucházeti prosíce jej, aby úřad poslanecký nebo úřad toho druhu – předpokládáme-li, že je úřad ten čestný, – na se vzal. Myslím ovšem kandidáta takového, jehož názory z jeho působení veřejného jsou známy, neboť zřídka asi odhodlají se voličové voliti člověka, o němž nikdo nic neví a který teprve na schůzi voličské seznamuje lid se svojí individualitou. Vykonávání mandátu poslaneckého v pravém a ušlechtilém toho slova smyslu je námahou a obětí, za kterou jest nám prositi kandidáta. Prosí-li on – co v tom je? Snad jen pevné přesvědčení vlastenecké, že jenom názory jeho a jeho strany zachrání vlast anebo město – přece nikoli osobní prospěch?...

* * *

Vyvrcholením života spolkového, jeho způsobů i nezpůsobů jest parlament, ať už mu říkáme kongres nebo říšská rada neb skupština, дума, říšský sněm, zemský sněm atd.

Sám nejsem členem žádného z těchto vážných a vážených, někdy bohužel i nevážených sborů, a svoje moudrosti o nich čerpám toliko z novin, z doslechů i z kněh, sem a tam i z parlamentářů, z nichž podařilo se mi některé rozumy vytáhnouti. Byl bych býval vděčen, kdyby mi tuto stať byl napsal některý z poslanců sám, ale nemám tolik vlivu, abych byl některého z nich k tomu přiměl, a tudíž nezbude než omeziti se na některé dojmy a nepatrné úvahy a poznámky, při čemž připomínám, že to, co bylo řečeno o životě

spolkovém, platí namnoze a měrou jen přiměřeně zvětšenou i o životě parlamentárním a vice versa.⁸⁸

Pro parlament tedy neplatí žádná pravidla zvláštní o slušnosti a ani nedotknutelnost poslanecká neomlouvá chování volnější. Pripouští sice mluvit o věcech, o nichž my ostatní smrtelníci musíme mlčet, podmiňuje zatčení poslance jen se svolením sněmu a p., ale nedovoluje nikdy chovati se neslušně. Naopak, žádáme-li na obyčejném člověku slušné chování, musíme ho žádati tím více na poslanci, který stojí v čele jako zástupce svého národa, má být vzorem všech ctností občanských, k nimž náleží na místě nikoli posledním i slušnost. Slušnost nejenom v parlamentě, ale i na všech schůzích poslaneckých.

Každý parlamentní sbor má především svůj jednací řád a ten tvoří základ ku formě jednání, jemuž v zájmu jednání úspěšného nutno se podřídit.

Jinak parlamentární slušnost je tatáž, jakou zachováváme všude jinde a výraz pochodí jen odtud, že předseda kárá v parlamentě hned na místě nevhodné výrazy, výtky atp., o nichž se pak říká, že to jsou výrazy neparlamentární, jichž však nikdy neužije člověk slušný vůbec. Všimněte si také v referátech parlamentních, že důtky předsednické dostávají většinou titíž poslanci (jako ve škole dostávají učitelské napomenutí obyčejně titíž žáci). Gentleman v životě společenském ani v parlamentě nedopustí se něčeho, proč by měl být veřejně kárán, neboť ví, že může říci všecko, právě tak jako onen poslanec příliš horkokrevný, ale běží o to, jakou formou, a nedá se svésti ani beztrestností poslaneckou.

Má-li být jednání parlamentní úspěšné a omezovati se přesně na věc, aniž vybočovati z kolejí, musí poslanci být nejenom řečníky věcnými, ve svém oboru školenými, ale také a především gentlemany, na kterýžto zřetel u nás bohužel často se zapomíná. Nikoli proto, že bývají do parlamentů voleni dělníci, řemeslníci

⁸⁸ Doufám, že nedostatečnost těchto mých poznámek přiměje znalce napsati lepší úvahy o parlamentu jakožto společnosti.

živnostníci atd. – neboť stav nebo rod není žádnou závadou nebo závorou gentlemanství, – ale lidé neškolení v dobrých mravech, byť byli advokáty, profesory nebo i hrabaty. Neníť gentlemanlike ten, kdo na př. na pány voliče vyhrnuje šosy svého redingotu.

Nejméně snadný úkol z celého parlamentu má – jako v každém spolku, jakož bylo řečeno, – předseda, který musí býti nejen pohotový a dovedný řečník, ale také a přede vším nestranný a obratný ve vedení celého jednání, jakož i ve snaze udržovati důstojnost celého sněmu, pak přívětivý a vlídný ke všem stejně, nejenom ke příslušníkům své strany. Naprostá nestrannost předsedova, který vždycky se volí ze středu některé parlamentární strany, není věcí tak snadnou zvláště tam, kde strany potírají se od věků a až na nůž, řečeno obrazně i neobrazně. Proto stejně nesnadno je získati si obecné důvěry všech a asi zřídka kdy dovedou i jednotlivé strany zhostiti se jisté nedůvěry k předsedovi, zvláště tam, kde mezi stranami není ani jediného vniterného pojítka ke společnému cíli a kde je spojuje buď nutnost anebo náhodná konstelace, pouto podobné pavučině.

Předseda nesmí trpěti, aby řečník byl vyrušován, aby se mluvilo nevhodným způsobem proti vládě, proti ostatním poslancům atd., připouští poznámky a opravy toho, čemu řečník dobře neporozuměl, a volá k pořádku pro neparlamentární výrazy, jichž dnes už je pěkný slovníček. Německý profesor Seidenberger v knížce »Der parlamentarische Anstand« uvádí v pořádku abecedním výrazy a rčení, jež nenáleží (v Německu) k parlamentárním uváděje hned na doklad příslušné řeči. Tuto malá ukázka.

Poslanci nesmí se vytýkati »anarchistický postup« aniž domýšlivost, toho nesmí si dovoliti ani president; aniž mu předhazovati, že nemá smyslu pro slušnost, spravedlnost a správnost.

Tvrditi, že členové parlamentu nevědí, co jest parlamentní slušnost, jest nepřípustno.

O poslanci nesmí se říci, že se chová tak, jako slušný člověk nikdy se nechová.

Výraz »někomu něco nabalíkovat« o soudruzích poslancích jest neparlamentární; o válce, kterou vede říše, nesmí se říci, že je zahanbující; o poslancích nemá se užívati výrazu »zlomyslný«, většinou nesmí se vyčítati brutalnost; poznámka »vaše výkřiky a urážlivé poznámky nejsou na výši mého opovržení« nesluší se vůči poslancům; slovo denunziace je neparlamentární, rovněž výrazy jako drzost, nestydatost, frivolnost, sprostota, pokud užívá se o poslanci, zúmyslná protizákonnost (v témže smyslu), infamie, moralisanity, lež, atd. Výrok poslance nesmí býti označen jako klepařství, o jednáních parlamentu nemá se říkati, že to je komedie, titulovati poslance, který se objeví v parlamentě v uniformě poručíka, »pane poručíku« je sice nezávadno, ale nevhodno. Naprosto neparlamentární jsou výrazy jako »Držte hubu«, »Dejte si košík na ústa«, »Nedělejte špatných vtipů«, »To není pravda«, neřku-li jakékoli nadávky. Příslloví Quod licet Jovi, non licet bovi nelze ani v podmínečné formě ani v opise užítí na poslance, prvním úředníkům říše nesmí se vyčítati opomenutí jejich povinností, kolegu poslance je nevhodno označovati jako quantité négligeable, politika spřátelených států nesmí býti zvána lupičskou, kolegovi poslanci nesmí se říci »styd'te se!«, o straně parlamentní, že užívá »revolucionářských prostředků«; výraz že »poslanci nedají sebou jednati jako školáci«, vyprošuje si president, rovněž tak poznámku, že parlament není školní světnicí; o poslancích nesmí se říci, že chodí za školu; slovu »škandál« jest se vyhýbati, pořádku (něm. říšského sněmu) přičí se věta jako že »Polákům byla jejich vlast ukradena«, slova terrorismus nelze připustiti a řeč poslance nesmí býti označena jako zbytečná a na poslance nesmí se volati, »aby nemluvil takový nesmysl«... atd. Jak patrně, v Německu jsou v parlamentě mnohem přísnější než v Rakousku, soudě podle zpráv novinářských. Jdou tam i tak daleko, že přání jistého poslance, »aby spojenecké vlády konečně přišly k rozumu« vyvolá poznámku presidentovu, že »Spojenecké vlády mají vždycky rozum«.

V Anglii mají poslanci ve zvyku nechat v parlamentě na hlavě. Jenom jednotlivci jako Disraeli a Gladstone neholdovali tomuto obyčeji. Obvyklou pokrývkou hlavy je tam cylindr. Poslanci smekají jenom, když mluví. Starší a obřadnější páni posmeknou také, když je o nich řeč nebo když byli osloveni. Ale návštěvníci parlamentu nesmí nechat na hlavě. – Nejen v Americe se stává, že v dobách volby politickému protivníku se vyčte, že je zloděj, lump bídák, darebák atd., anebo že mu vyčítají, že něco zpronevěřil. Byť i také v boji volebním padla ledajaká rána, je takový způsob zápasu, kde útočí se za čest osobní, pokud výtky nejsou naprosto odůvodněny, svědectvím svrchovaného sesurování mravů.

XXX. Velcí páni

Definice. – Knigge a Gwazza o velkých pánech a urozených. – Styk s velkými pány. – Netřeba vyhýbati se mu. – Otázka české šlechty. – Velcí mezi velkými. – Velcí padlí. – Doslov.

Podati správnou definici velkých pánů je dosti nesnadno pro relativnost tohoto pojmu, ač-li vůbec definice nějaké je třeba zase vzhledem k tomu, že to je pojem dosti obecný.

Kdo je velkým pánem jednomu, může býti velmi malým druhému a nezbude, než spokojiti se tedy s ponětím nejobecnějším, podle kterého do této rubriky patří »velcí tohoto světa«, po stáru řečeno knížata, panstvo vysoce urozené, potom lidé boháči a snad i vysoká a nejvyšší byrokracie, tak asi od třetí hodnostní třídy nahoru. Zdálo by se tedy, že to je výkvět všech těch tří momentů, určujících moc člověka, o nichž v úvodě byla řeč, rodu, bohatství a inteligence, kdyby se třetí atd. hodnostní třídou byla vždycky a nezbytně spojena i příslušná moudrost. Snad jest, neboť podle přísloví německého s úřadem i rozum se dostavuje.

V našich poměrech do té třetí, druhé třídy dostávají se nejčastěji pánové urození, a tak tedy velkým pánem můžeme rozuměti jen urozené a veliké bohatce, z nichž zase jen málo jest anebo zůstává neurozených... Velikým bohatcem pak dlužno rozuměti nikoli podle našich pojmů jen majitele třeba několika činžáků, ale člověka, jehož roční příjmy přesahující statisíce blíží se milionům.

Slovo velmož bylo by tady přiléhavější, ale to zahrnuje v sobě nejen superlativ rodu a bohatství, ale i ducha. A tito, velmožové ducha, bývají velmi často pány velmi malými, v obecném toho slova smyslu. Leda po smrti se jejich moc a síla uznává.

Nový věk ovšem čím dále tím více nivelisuje a odstraňuje rozdíly stavovské, tíhne ku naprosté rovnosti všech lidí. Nevolnictví máme již za sebou, všeobecné právo volební smetlo mnohé staleté privilegium, stejně nové státní útvary – ale přes to ještě rozdíly jsou

a to velmi značné, byť ne tak podle práva jako podle skutečnosti.⁸⁹ K těmto faktům zatím dlužno přihlížeti a musíme uznati, že mezi nejvyššími tohoto světa, tak řečenými pozemskými bohy, vynikajícími rodem a bohatstvím, a prostým člověkem, vynikajícím jen inteligencí byť sebe větší, rozdíl jest, a veliký, jehož naprosto nedbati nebylo by správnou, ba ani nelze.

* * *

Před více než sto lety Knigge o velkých tohoto světa, »knížatech, vznešených a boháčích«, napsal toto: »Jednal by nespravedlivě ten, kdo by tvrdil, že všechna knížata, všichni lidé velmi vznešení a velmi bohatí mají tytéž společné chyby, jimiž mnozí z nich stávají se ve styku s lidmi nižšími nespolečenskými, chladnými, neschopnými pravých svazků přátelských; ale věru že se neprohřešíme, řekneme-li, že tomu tak u velké většiny z nich. Bývají ve výchově zanedbáváni, ode mládí lichocením kažení, jinými a sami sebou zchoulostivěni. Poněvadž jejich postavení chrání je před nedostatkem a potřebou všeho druhu, nepoznají, jak člověk jest užitečen člověku, jak těžko je, aby člověk nesl sám nesnáze světa, jak je sladko nalézati soustrastné a spolucítící duše a jak je důležité jiným pomáhati, abychom někdy sami k nim mohli se uchýliti o pomoc. Nenaucí se poznávati sami sebe, poněvadž ze strachu neb z naděje potlačují se před nimi nepříjemné pocity, jež vzbuzují jejich chyby a nedostatky. Pokládají se za bytosti lepšího druhu, od přírody určené vlasti a panovati, kdežto třídy nižší jsou na světě jen proto, aby holdovaly jejich sobectví a jejich ješitnosti, snášely jejich rozmary a lichotily jejich nápadům. Na předpokladu, že většina velkých a bohatých z větší části vyhovuje tomuto obrazu, dlužno zaříditi svoje chování ve styku s nimi. Tím blahodárnější jest pak pocit, najdeme-li mezi nimi některého, který s jistou ušlechtilou

⁸⁹ Vždyť i v zemi tak po výtce demokratické jako jest Švýcarsko najdete aspoň v některých kantonech (na př. Vaud) barony a hrabata, jimiž jsou ne sice před zákonem, ale tradicí, a tohoto svého rodu houževnatě se drží, zejména když vystupují v cizině méně demokratické. Podobně ve Francii.

pýchou, s větší jemností, velkomyslností a lepší kulturou (výhody, kterých ovšem může poskytnouti účelné, vznešené vychování) spojuje všechny soukromé ctnosti. -

A opakuji ještě jednou: jsou takoví, i mezi knížaty, - ale je jich naseto řídko, a ne vždycky z obecné pověsti je známe. Na tuto a na pozouny novinářů radím nespolehat. Sám jsem často s upřímnou lítostí viděl, jak docela jinak vypadal z blízka všeobecně obdivovaný, za dobrodince lidstva a fedrovatele všeho ušlechtilého, velikého a krásného vychvalovaný zemský bůh a miláček národa, a jak byl z blízka ubohý. Nejlepší knížata jsou nezřídka ta, o nichž mluví se nejméně, jak dobrého tak špatného.«

Havlík z Varvažova zase o »urozených a zemanech« pověděl: Pročež se nic tomu nedivím, že, byť větší počet nacházel se urozených bez ctnosti, to obecní domnění přece plac drží. A níže... pravím, že urozený ctností jest vyšší nad zemana prostého, anobrž mohl bych říci že urozenost rodu, za nic a bláznovství od mnohých se drží, jakož mezi jinými jeden mudřec pověděl. Urozenost myslí jest svědomí čisté, urozenost těla jest mysl šlechtná, nechťje té rodu připsati. Čehož potvrzuje jiný filosof, že jméno urozenosti jest marné a daremní, kteréžby potahovalo se na rod, nejsoucí naše, ale cizí, jakož pak blesk cizí nemůže mne osvítiti, nebude-li za toho ve mně mýho vlastního. A můžeť se sem i ono dictum našeho Gallena hoditi, že ti nemajíc vlastních ctností, utíkají se kerbům jich předkův, jenž neznají toho, že taková jich marná chloubna podobná jest jisté některé minci, platící v městě a v krajinách těch, kde jest bitá, ale jinde ji neberou ale jako za falešnou pokládají... Pravím, že šlechtnost a vzácnost urozením se nedává, ale dobrým chováním. Pravý zeman nerodí se, jako poeta, ale dělán bývá, jako orátor.

* * *

Styk s velikými tohoto světa dnes jiný jest než býval v dobách, kdy rozdílly stavů byly obecnější a ostřejší a kdy nejprostší lidská práva bývala ať tak dím nohama šlapána. Dnes ten styk je volnější a svobodnější - netřeba vykládati toho příčiny; poukážeme toliko

na jedinou: jsou země a státy, kde panovníkem, aspoň na jistou řadu let, může se dnes státi člověk naprosto neurozený a toto vědomí každého občana bezděky povznáší a uvolňuje.

Máme-li však zření k poměrům nám bližším a nejbližším, kde této volnosti není, musíme přece na chvíli obírat se poměrem k velkým pánům, s nimiž styk je různý dle toho, závisí-li na nich člověk čili nic. Závislost tato nemusí býti poměrem přímo služebným, ale poněvadž právě velcí páni jsou u nás valnou většinou držiteli moci, co chvíli ocitají se páni menší k nim v poměru nějaké závislosti.

Říkají, že v poměru závislosti nebo dokonce služebnosti, – nezbývá, než dát líbiti si všelicos; dlužno snad i násilí činiti svému přesvědčení, – pro svoji neb své rodiny existenci. Ale není-liž lépe uvolniti ten poměr a hledati své štěstí jinde a v poměrech jiných? Zákon staví nás ovšem dnes všechny na stupeň rovného s rovným. Ale jenom zákon, – urozený nikdy sebe rovným s neurozeným nepokládá, a toho dlužno všimati si ve styku s ním. Ba i neurozený bohatec žádá pro sebe všelikých výhod a výsad, jenom pro svoje bohatství.

Vzdej čest pánům velkým a urozeným, která jim přísluší, tituluj je náležitě, pokud příslušný jejich titul znáš nebo znáti můžeš,⁹⁰ zachovávej přesně všechna pravidla slušného chování a vyjdeš i s velmožem jako s každým slušným člověkem. Ale při tom měj vždy a všude sebevědomí náležité, aniž však budeš při tom nezdvořilý.

⁹⁰ Není vždycky snadno vyznati se ve spleti titulů panstva a vysokého úřednictva. Srovnej v té příčině »Společenského kaitechismu« díl I., kapitola VI. Plesy, soirées, večerní zábavy a. j. Rozumný velmož nikdy se nepozastaví nad nesprávným titulem jemu udíleným a jenom kanceláře nižší i vyšší mohou se pyšniti ješitníky, kteří po každém oslovení »pane rado« dodávají »vrchní rada, prosím...« Známo, že náš císař a král nikdy nedává opravovati titulů sebe grotesknějších, prostými lidmi jemu udělovaných, jako »Vaše Excellence« nebo i »Vašnosti«. Když jakýsi nadháněč při honu v okolí Prahy volal na nebožtíka kraveviče Rudolfa: »Pane Rudolf, pane Rudolf, tamhle je zajíc!« dostal za to pětku.

Není také správně sesměšňovati jakkoli mravy a zvyklosti velkých pánů, pokud nikomu jinému nevadí a jiných neurážejí. Vždyť každá společnost a každá třída lidí má svoje způsoby jí vlastní. Snášejme tedy některé jejich nevinné a neškodné vrtochy, tím spíše, závisíme-li na nich. Za to zase oni blahovolně snesou i rozmanité způsoby, ba i nezpůsoby naše.

Velkým pánům nikdo nikdy se nevtírej, nechceš-li, aby tě znevažovali, neboť nemají toho rádi. Hleď raději, aby oni sami se na tebe obraceli; arci čiň tak nenápadně, neboť neradi dávají na jevo jakoukoli svoji závislost.

Nechtěj buditi zdání, jakobys náležel ať pro svou zámožnost ať pro svoji inteligenci nebo pro cokoli jiného do tříd vznešených, nebo jako kdybys žil s nimi v úzkých stycích. Nechlub se jejich přátelstvím, ve většině případů pochybným, vždycky mnohem hlubším s tvé strany, jejich důvěrou nebo svým vlivem na ně neb korespondencí s nimi, – dnes tím žádné závisti nevzbudíš a zřídka kdo ti uvěří, a to ještě člověk poměrů neznalý nebo lhotejný, neboť výlučnost vysoce urozených a velkých pánů je známa více než si myslíš. Srovnej ostatně [kapitolu VII. Doma a v cizině](#).

Nebud' k nim také přes příliš ochoten ke všem službám; i když jich použijí, málokdy jich náležitě ocení.

* * *

Velkým nepřinášejte vůbec nikdy zbytečných obětí. Málokdy je dovedou oceniti, naopak domnívají se často, že oni se vám, obětující přijímající obět vaši.

Tak velkým a urozeným nedávejte darů, zvláště ne cenných. Buďto vydáváte se v nebezpečí, že dar bude odmítnut, anebo vzbudíte v obdarovaném jemu nemilý pocit závázanosti, anebo dar váš zůstane nepovšimnut. Chcete-li darem něčeho docílit, volte jinou cestu: podarujte některou dobrou nebo dobročinnou instituci, která s velkým pánem je v souvislosti, a bude z toho aspoň obecný prospěch.

V ochotě k velkým nezacházej nikdy přes hranice své cti a důstojnosti a nedávej se zneužití od nich ke skutkům a věcem nešlechetným v mylném domnění, že za to budeš odměněn. Velcí páni mají pro čest smysl velmi jemný a nemohou vážiti si člověka nedbalého své vlastní vážnosti a cti.

Jsou lidé, kteří obětují vše, jen aby se dostali do vyšších vrstev, kde nejsou pak nežli posledními; kteří nasadí všechno, aby ve svém domě uvítali vznešenou osobnost. Stane-li se, že z velkých pánů někdo vás navštíví a nastanou-li i takové okolnosti, že musíte jej pozvati ke svému stolu, pak jen žádný přepych a nic nad poměry. Nezapírejte ani svých zásad vůči němu, ani svého stavu, svého rodu a svého postavení, jenom tak získáte a zachováte si jeho úctu. Ostatně vězte, že za dobu velmi krátkou velký pán zapomene i jméno svého milého hostitele.

Titěrní jsou lidé, kteří napodobují velké pány v jejich způsobech, úboru, v řeči a zvycích, domnívají se, že tím oklamou nižší i vyšší a že získají na vážnosti. Jsou prostě směšni.⁹¹

Panská milost a víno v konvi dřevěné přes noc zvětrají. Mudrosloví nezdá se býti urozeným valně nakloněno, vděčnosti jejich vysoko neceníc. Ale asi ne vždycky právem, uvážíme-li, jak často urození dovedou býti opravdu vděční svým starým a věrným služebníkům. Ale prostý lid, poněvadž z přirozeného zájmu více si všímá urozených, všímá si více i jejich nesvětlych stránek

⁹¹ »Mnoho jest takových, kteříž nerozumějíce, co jest to urozenost, domnívají se, že býti neurozeným jest zlá věc a potupná, pročež raději v malých domcích, mezi láryněmi nežli v tovaryštví s některým neurozeným dáti se najíti« (Gwazza-Havlík.)

O neurozených, kteří urozeným se vyrovnati chtějí. »K tomu Boccattius pověděl: někdo chce ze sliny pomorančí sformovati, a z mušky malé slona udělati. Některý chce o tom psáti, čemu nerozumí, jako onen trokař v komedii: kterýž rozprávěje, kterak jeho otec byl zlatníkem, jsa otázan: jak dílo zlatnické a kterak dělal? odpověděl: že spojoval kamení vápnem. Anebo následuje onoho mezka, jenž když se ho ptali, čího rodu by byl? Stydě se pověděti, že jest synem osla, pravil se býti vnukem jednoho koně.«

a potom ať z těch nebo jiných příčin, na ně poukazoval. Pak ne vždycky byl dokonale spravedliv.

Konec konců urození a velcí páni jsou lidé jako všichni ostatní a bylo by zapotřebí přesné statistiky, aby dokázala, že jsou horší než neurození a malí páni.

Nechtějte vtírat se v důvěru velkých a nedbejte o jejich tajemství, nikdo rád nevydává v šanc jiným svoje důvěrné záležitosti, často choulostivé, tím méně velcí, kterým záleží na tom, aby nejen velkými byli, ale jimi také se zdáli.

Některým velkým pánům těžko do noty zahraješ: jsi-li zdvořilý, řeknou, že podlízáš, jsi-li sebevědomý, řeknou, že jsi hrubián; mluvíš-li s nimi po česku, vytknou ti, že jsi beztaktní, když jim čeština nejede, a mluvíš-li po německu, že nedovedeš ani hájit své národní cti.

Ale mají pravdu, opovrhují-li pochlebníky, neboť tito jen živí jejich nepěkné vlastnosti.

Bud' tedy i vůči velkým pánům při vší zdvořilosti a úctě pravdomluvný, otevřený, neříkej jim jen to, co se jim líbí, ale možno-li pravdu, byť i trpkou; ujímej se těch, proti kterým oni neprávem se staví, ale opatrně, abys nepřátelství proti nim ještě nezvětšil. A neboj se. Svou neohrožeností, pokud slušně ji projadruješ, jim jen imponuješ, neboť jsou si dobře vědomi, jak často jejich moc na hliněných nohách stojí. S poctivostí dojdeš i u nich nejdál, a kdybys nedošel, máš aspoň čisté svědomí, které za víc stojí než jejich přízeň.

Bud'te opatrní v řečech s velkými pány, neodsuzujte nikoho v jejich přítomnosti a nemluvte o nikom špatně, nemáte-li pro to vážných důvodů. Sami se tím v jejich očích snižujete, neboť oni nenávidí pomlouvače. Pak nevíte, v jakém poměru oni za krátko s pomlouvaným budou. Mimo to možná, že mají osud těch lidí pomlouvaných ve své ruce a nejsme si pak ani vědomi, jak můžeme neopatrným slovem lidem těm ublížit. – Ještě opatrněji mluvte o osobách vyšších a také o jiných velkých pánech, neboť esprit de corps je mezi nimi na vysokém stupni. Záleží-li ti na jejich přízni,

bav je nevinnými anekdotami, ale nikdy se nesnižuj tou měrou, abys jim dělal šaška.

Velcí páni jsou nedůvěřiví a neradi vidí, když jejich dvořané nebo podřízení uzavírají mezi sebou důvěrná přátelství. Tuší všude zradu a pikle proti sobě.

Nejsa tázán, nemluv s velkými pány o svých záležitostech osobních a rodinných, nesvěřuj jim svých trudů a nežaluj jim svého bolu. Ne vždy najdeš u nich porozumění. Stěžuješ-li si jim, mohli by se domnívati, že od nich něco chceš a tím na vážnosti u nich nezískáš. Vůbec od té chvíle, kdy od nich něco žádáme, pohlížejí na nás právem docela jinak než před tím. Nejvíce u nich získáš, když jim ukážeš, že od nich ničeho nepotřebuješ, aspoň pro sebe ne.

Dovede-li prostý člověk velké pány zastíniti svými vlastnostmi, svým nadáním a vědomostmi, a chce-li uplatniti se vedle nich ve veřejném životě a ve státě, učň tak s velikou opatrností. Zejména chraň se dávatí těm, kdož mají moc, veřejně na jevo, že je předčíš jakýmikoli dobrými vlastnostmi.

* * *

Nevyplývá z toho všeho, že bychom měli přerušiti všechen styk s velkými pány a jim se vyhýbati, jen když se chováme správně a korektně. Tak jako můžeme jim prokazovati drobné ochoty, jako každému jinému, tak i od nich smíme žádati všelicos, aniž tím učiníme újmu své cti a své důstojnosti.

Osvícenost nového věku začíná pronikat i do hradů a zámků – snad smím říci i českých. Neboť jsou opravdu hrady a zámky české mimo ty, které jsou v rozvalinách – a jsou, které z rozvalin povstávajíce odívají se znova rouchem novým, českým. Jsou velcí a urození páni, kteří jsou si vědomi, že pouze rodem a bohatstvím neuhájí své moci a odkládají chyby nešťastné výchovy dlouhých věků »snižují se« k lidu, který za to povýší je ku své lásce a oddanosti, tím spíše, slyší-li z jejich síní, parků a zahrad hlaholiti český jazyk...

Otázka české šlechty nepřestává býti ožehavou, a tak jako jsou snahy šlechtu získati pro práci národní, tak zase vyskytují se hrdé hlasy, že o šlechtu nestojíme. Ale nic platno, o šlechtu opravdu českou musíme státi v těch poměrech, ve kterých žijeme a ve kterých budeme asi žítí ještě dlouho. A dlouho ještě bude se nám srdce svíratí bolestí, kdykoli půjdeme mimo radnici staroměstskou kráčejíce po těch místech neblahých, na nichž 26 českých pánů padlo rukou katovou. Bezděky ptáme se pak, kde že bychom byli dnes, kdyby se tenkrát tak bylo nestalo...

Nestojíme ovšem o šlechtu cizáckou, která nejde s námi Čechy, stavíc se proti nám. Nestojíme o šlechtu, která nemluví naší řečí a jazyka našeho si neváží, hovoří mezi sebou a cítí jazykem a duchem nám cizím, ba nepřátelským. Nestojíme o šlechtu, která v chorobné touze po rovnoprávnosti je nespravedlivá k nám a snahy naše oprávněné potlačuje. Nestojíme o šlechtu, která v nás vidí rasu inferiorní a jde s námi jenom potud, pokud to vyžaduje její prospěch.

Ale vysoko musíme ceniti šlechtu českou, která cítí s námi a s naší kulturou. Šlechta dnes u nás a v naší říši, jsouc blízka trůnu a bližší než kterékoli jiné vrstvy národa, hraje v politice úlohu nad jiné vynikající i přes všeobecné volební právo, které ji poněkud vytlačilo z vůdčích posic, šlechta svým bohatstvím a svými latifundiemi vykonává veliký vliv na poli hospodářském, mohla by silně působiti i na poli kulturním a ze života veřejného vyloučiti ji nelze. Naopak dlužno ji získati pro naši věc, neboť ona bez nás obejde se snáze, než my bez ní.

Nezískáme ji ovšem chováním hrubým a odmítavým, ba myslím, že ani ne tou měrou rozdíly rodu, názorů a smýšlení dělí často šlechtu od ostatních tříd společenských, jako rozdíly chování. Vždyť co jest namnoze mezera, která dělí třídy měšťácké od dělnických? Není to majetnost, která někdy u obou může býti stejná, nejsou to názory, které díky modernímu duchu mohou je velmi sblížití, ale je to

nedostatek jemných způsobů, nikoli snad poklonkování, ale nedostatek té ušlechtilé dobroty a blahovůle, která jedině vzájemný styk lidí může učiniti milým a příjemným.

Jest ovšem málo českých šlechticů⁹² a nemůžeme tuto rozebíratí toho příčiny. Ale ptejme se upřímně, nejsme-li jednou z nich my sami? My, české třídy měšťácké, úřednické a dělnické? Tak řečený český demokratismus, který nepřihlížeje k daným okolnostem konstruuje si nějaký utopický útvar v nynějších poměrech naprosto nemožný?

Zda nebyli bychom dále ve svých národních a obrodních snahách, kdyby českých šlechticů bylo více? A což kdyby bylo českých šlechticů? Nikoliv z galantnosti kladl bych na tyto váhu větší než na jejich chotě a syny...

I mezi velkými pány jsou mnozí opravdu velcí duchem a chyby velkých nejsou obecné. Pokud takoví velcí páni cítili by a smýšleli po česku, byli by okrasou národa českého, jako mnozí z nich už bývali, a každý z nás vzhlížel by k nim s úctou i s láskou.

A z těch nemnoha šlechticů dnes opravdu českých, jež skoro na prstech bys mohl spočítati, jsou přece již mužové vynikající i mnohoslibní, kteří v mezích své působnosti udělali mnoho pro svůj národ. Kdo odvážil by se říci, že nestojí o jejich práci?

Není upřímným Čechem, kdo se zříká šlechty české.

Mezi velkými a vznešenými pány může býti mnoho velkých lidí tím spíše, poněvadž mají ode mládí nejlepší příležitost vzdělávati svého ducha, pěstovati svoje vlohy, poznávati svět i lidi, a mají příležitost konati mnoho dobra. Jejich povaha nemusí býti tísněna starostmi hmotnými a nedostatkem a ve všem svém konání mohou býti nabádáni vědomím, že jsou stále pozorováni a že každý jejich pokrok se ocení. Je pak opravdu povznášející setkati se s takovými, kteří jsou vznešenými nejen rodem a bohatstvím, ale vynikajícími i duchem.

⁹² Srv. Úvod k I. dílu »Společenského katechismu«

* * *

Stane-li se, že velký pán, tvůj dřívější ochrance a protektor, nějakým způsobem padne se své výše, nebuď z těch, kteří se vrhají na bezbranného. Buď že je hoden tvé úcty a vzdávej mu ji i nadále nezapomínaje na vděčnost, kterou jsi mu povinen, anebo není jí hoden a pak ho šetř aspoň proto, že jest opuštěn a sláb. Ani se nemsti za to, jestliže ti někdy ublížil.

* * *

Svůj katechismus nepíšeme pro velké pány a pro ně jenom citujeme svůj starý pramen, který praví: »A náleží urozeným pamatovati na to, kterak i oni poddáni jsou některým výstupkům a vadám. Mezi nimiž pejcha v zemi podjímá zemany, zvláště ty, kteříž nemají co jiného dobrého při sobě, kromě urozenosti rodu. Protož složíce marnou pýchu mají poošetřovati neurozených a prokazovati k nim vlídnost, kteráž náleží na urozeného člověka. Tou měrou získají jich k sobě volnost a hotovost, jinač činíce všeho lidu proti sobě popudí a zlého jména i s potupou svou dojdou... A krátce mluvě, nižádný nemá se chlubiti urozeností, ani kdo hanín býti neurozeností předků jeho.«

Z důvodu právě uvedeného nepokoušíme se nikterak dávatí velkým pánům svoje pokyny a rady, kterak chovati se k nižším sebe, aby styk jejich byl milý a příjemný. V té příčině oni dobře vyškoleni jsou a pokynů žádných nepotřebují. Pro naše velké pány, to jest ty, kteří mezi námi se zrodili a mezi námi žijí a s námi se stýkati musí, přece jednoho pokynu zdržeti se nemohou, pokynu, který všude jinde zněl by podivně, jenom ne v Čechách. Buďte Čechy, pánové urození, nejenom rodem, ale i smýšlením a citem, učte svoje děti nejen česky mluvití, ale i česky cítiti, vychovávejte i české šlechtičny, kterých je dosud ještě méně než českých šlechticů. Nebuďte nad námi, ale s námi. Pak také budou si vás vážití i ti, kteří dnes rozhlašují, že o vás nestojí. Neposlouchejte jejich hlasů, máte-li lásku

k rodnému království. Jsou to lidé nerozumní, kteří tak mluví, a snad i roztrpčení.

Nedostává se nám. Čechům, mnohého, čím chlubí se národové jiní, ale snad jste trochu tím vinni i vy sami. Tolik vězte, že nebude se nám nedostávati vděčnosti k vám, půjdete-li s námi ruku v ruce v těžkém našem boji o národnost a národní bytí, a že budeme pak shlížeti k vám se stejnou úctou jako k památce oněch na náměstí staroměstském padlých...

XXXI. Etiketa

Etiketa a ceremoniel. – Dvůr ve Vídni. – Český dvůr královský. – Dvorní slavnosti vídeňské. – Řády a jejich pořadí. – Dvory, semeniště jemných mravů; napodobeniny dvorů. – Jak se tam chovati. – Chování k lidem nižším. – Tituly.

Společenský katechismus velkých, vznešených a nejnuznešenějších pánů slove etiketa, »soubor jistých zvyků a obyčejů ve vnějším styku společenském, jež jsou výrazem vztahu a odvislosti, společenské hodnoty a ceny osob spolu se stýkajících«, tedy totéž, co my zahrnujeme slovy »pravidla společenského chování«, jen že výrazu »etiketa« užívá se po výtce pro společnost vyšší, najmě dvorskou. Kdosi definoval dvorní etiketu jako »přání uvedené v pevné formy, jímž ti, kdož mají denně příležitost přesvědčiti se, že panovník je právě takový člověk, jako každý jiný, mají býti donuceni jednati s ním tak, jakoby by byl bytostí jiného druhu.« Jisto jest, že hodnost panovnická bývá obkloповána jistým leskem a to bez etikety není možné. Byť i byl panovník člověkem jako všichni ostatní, stojí jakožto panovník nebo president republiky, v čele národa a přísluší mu jistá výsostní práva, jichž výrazem je také etiketa.

Ceremoniel jest soubor forem, obřadných jednání a pravidel, jež zachovávají se v obcování i poměrech představitelů veřejné moci, při slavnostních aktech veřejných a v obcování společenském, zvláště však dvorském a diplomatickém. Proto ze druhů ceremonielů vytknouti sluší ceremoniel dvorský, mezinárodní a vyslanecký.

Ceremonielem dvorským určují se funkce hodnostářů dvorských při dvorních slavnostech, obřadech, při státních výkonech vladaře, poměry a pořad těchto funkcionářů, dědičných, čestných i placených, pořad slavností samých a j. Každý dvůr vladařský i státní má svůj ceremoniel, často velmi obsažný. Tak na příklad Ceremonialbuch pruského dvora tvoří jedenáct svazků.

Ceremoniel mezinárodní jeví se ve formách obcování panovníků mezi sebou a s vyslanci cizích států, vyslanců a diplomatických osob mezi sebou, členů panovnických rodin atd.

S tím souvisí i ceremoniel vyslanecký.

Zvláštní druh ceremonielů mezinárodního je ceremoniel námořní, který záleží ve zdvořilostech a pozdravech prokazovaných od lodí loděm jiným, vynikajícím osobám, pevnostem a j.

Nynější etiketa pochází asi ode dvora byzantského: křižáci přinesli ji k nám s galantními způsoby rytířstva a snad jim Arabové při tom pomáhali, neboť slovo »kala« (gala) značí v arabštině čestný úbor. Již Konstantin Veliký měl velký počet dvorních šarží a celou armádu dvořenínů, kteří se dělili v *Illustres*, *Spectabiles*, *Clarissimi* a *Perfectissimi*, vedle nichž byli *Egregii* a *Silentarii*. Podle něho i jiné dvory zvykly si imponovati davu leskem svých maršálků, komořích a jiných více méně užitečných úředníků. Zvláště Ludvík XIV. dbal nesmírně dvorské etikety a v Evropě všude ho napodobili. Ludvík XIV. prý každého pozdravoval podle jeho hodnosti a i když potkal jenom komornou, pozvedl klobouk. Potkali vznešenou dámu, smekl a bavil-li se s ní, dal na hlavu teprve, když odcházela. Královna pozdravovala jenom bratra králova a jeho choť. Když španělská princezna Marie Terezie přišla do Francie a radili jí, aby pozdravovala bratra králova, cítila se tak poníženou, že plakala tvrdíc, že ve Španělsku byla zvyklá pozdravovati toliko krále otce a královnu matku. Titul Veličenstvo, *Majestas*, zavedl teprve Karel V. a po míru westfalském dostalo se také králům, kteří dosud byli titulováni *Královská Milosti*, titulu Veličenstva.

Otázky etiketní mají zvláště při setkání panovníků nebo jejich zástupců, pak při styku vladařů s dvořenínými, velikou důležitost a dějiny etikety ukazují nám množství směšných a malicherných zvyků, jako že ve Španělsku podávali páni i dámy králům a královnám nápoj klečíce, že ve Francii se hádali, má-li králi podati pročišťovací prostředek lékař nebo komorník, že v přítomnosti krále a královny nikdo nesměl sedět, že v Rusku, kdo nepolíbil ruku dosti

hlasitě, byl poslán do vězení a tisícero podobných věcí, dílem směšných, dílem trapných, dílem trudných.⁹³

Císařský dvůr ve Vídni v nynějším svém zařízení je teprve od počátku vlády posledního Habsburkovce císaře Karla VI. r. 1711, který vládl před tím jako Karel III. ve Španělsku a odtamtud přenesl do Vídně španělskou etiketu a španělský ceremoniel. Ten zachoval se z části dosud, zvláště ve slavnostních oblecích.

Až do r. 1848 byl vídeňský dvůr pro tento ceremoniel a z důvodů politických naprosto uzavřen oproti občanské společnosti. Teprve za

⁹³ Anekdoty z dvorního ovzduší vůbec bývají četbou velice vítanou, anekdoty o příhodách etiketních často i zábavnou, ne-li humoristickou. Jen tak pro osvěžení svých suchých poznámek některé drobnosti. Když Bedřich Veliký měl se v Nice setkat s císařem Josefem II., nemohli se diplomaté sjednotiti, který z obou mocnářů kterému má vykonati návštěvu první. Konečně smluvili, že oba vladaři sestoupí v tomže domě, ve kterém pokoje obou spojeny byly dveřmi. Když pak oba stejným časem vydali se na chodbu k návštěvě, setkali se právě ve spojovacích dveřích. Když císař František Josef I., car ruský Alexandr II. a císař německý setkali se v Berlíně, střídali se v přednosti. – Něco podobného vypravuje se i o setkání tří panovníků, rakouského, ruského a pruského v Ratibořicích r. 1813. Všichni tři prý vstoupili stejným časem do sálu, každý jinými ze tří dveří do síně vedoucích. Dosud jsou tam nade dveřmi těmi poprsí dotyčného panovníka, jimi tehda vešedšího. – S královnou Alžbětou anglickou smělo se mluvit jen kleče a i když královna neseděla u stolu, dvorní sluhové klekali, jdouce kolem jejího prázdného místa, jako když se jde kolem oltáře. – V sedmnáctém věku nechtěli se ruští vyslanci před německým císařem tříkrát klaněti, poněvadž to prý přísluší toliko svatě Trojici. – Císařovna Marie Terezie dbala ještě velice etikety, ale osvícený Josef II. se jí posmíval. Ke Kaunicovi chodil pěšky a navštěvoval ho i v jeho ložnici.

Vyslanci jako zástupci mocnářů podléhají stejně horečce etiketní. Vele vyslanec císaře Leopolda I., hrabě Öttingen, maje v průvodu 354 lidí, setkal se s vyslancem tureckým. Ale poněvadž objemný hrabě nemohl se rychle vyplést z třemene koně. na němž seděl, Turci drželi svého vyslance tak dlouho ve třemeni, dokud vyslanec císařský se z řemení nedostal. – Při míru karlovacském byla zbudována zvláštní kulatá poradní síň, ve které bylo tolik vchodů, kolik bylo vyslanců. Z těch šel každý ze svého stanu do svých dveří a všickni vstupovali do síně stejným časem. – Dříve stalo se nejednou, že průvody vyslanců dostaly se v hádce o přednost do rvačky, tak že někdy i mrtví zůstali pak na bojišti. Teď všechny podobné otázky etiketní řeší se předem cestou diplomatickou. Ale zástupcové panovníků bývají v otázkách etiketních tvrdosijnější než panovníci sami.

císaře Františka Josefa nastala změna, třeba že v posledních letech císařovna Alžběta žila v ústraní. Staříčkový mocnář sám, sklíčený těžkými ranami osudu i starostmi vládními, žije většinou prostým životem člověka práce, nejsa přítelem hlučných slavností dvorských.

Ke dvorní společnosti vídeňské náleží přesně vzato jen rodiny nejvyšší šlechty, mající předepsanou řadu předků. K nim druží se diplomaté. Rodiny nejvyšší šlechty jsou vesměs spolu spřízněny a byly již před sto lety tytéž. Vyšší úřednictvo a důstojnictvo náleží z části také vysoké šlechtě, ale i jinak má přístup ke dvoru. Ku »dvornímu plesu« má přístup jen užší kruh, ku »plesu u dvora« širší vrstvy osob ke dvoru přípustných.

Dvorní šarže jsou namnoze jen čestné úřady, jichž představitelé objevují se ve funkci jen za příležitostí zvláště slavnostních; za to generální pobočníci a křídelní pobočníci zastávají službu stále, císaře vezdy provázejíce, uvádějíce k audiencím, vyřizující dopisy atd. K úřadům těm vybírají se ovšem jen osoby zvláštní důvěry hodné.

Dvorními dámami bývají jmenovány jen příslušnice rodin šlechtických a zároveň dcery zasloužilých otců. Pro povinnosti reprezentační je služba dvorská často velmi obtížná a nepříjemná. Vzpomínám jistého německého vladaře, který k obědu ohlášenému na šestou hodinu nechával čekati celý dvůr, pány i dámy i zoufalého kuchaře někdy do osmi hodin, jindy do devíti, ba až někdy teprve o desáté se otevřela obě křídla salónových dveří a panovník vešel, arci beze slova omluvy.

Že při dvorech nerozhoduje vždy pravá zásluha, je známá věc, pro kterou se rozčiloval již Pierre de Brantôme, dvořan francouzský ze 17. století, který si dal napsati náhrobní nápis, v němž mimo jiné stojí, že »jeho druží (t. j. dvořané) se mu sice v zásluhách nevyrovnali, ale vynikali nad něj množstvím přejímaných dobrodiní, úřadů a hodností, byť i ne ctností a službami.«

Poměry pořadové mají při dvorském životě veliký význam a otázky toho druhu řeší se s byrokratickou svědomitostí. Těm, kteří stojí mimo, připadají tyto otázky malichernými, ba snad směšnými, ale kdyby žili v tom, starali by se o ně právě tak, ne-li ještě víc. Je to

výslednice všech našich společenských názorů a úřednického zařízení státního.

* * *

Českého dvoru královského není, leč jen tak řečené služby zemské, jichž držitelé konají, správněji řečeno konali úřad svůj toliko při korunovaci králově. O vážnosti či spíše nevážnosti těchto úřadů svědčí okolnost, že o tom, kdo jest dočasným držitelem toho kterého z dotyčných úřadů, nekoná se ani zvláštní evidence, nýbrž jest věcí těch, jichž se týče, aby se k funkcím svým přihlásili, jakmile nadejde k tomu příležitost. Nelze tedy ani říci, že český královský dvůr existuje jenom na papíře; ani to ne.

Při poslední korunovaci před skoro osmdesáti léty, r. 1836, byli: dědičným hofmistrem kníže Oktavian Kinský, děd. truksam kn. Frant. Colloredo, děd. číšníkem kn. Eug. Černín, děd. kráječem Kristián hr. Valdštejn z Vartemberka, děd. mistrem kuchyně Josef hr. Vratislav, děd. pokladníkem Ferd. kn. Lobkovic, děd. komorním nad stříbry Frant. starohrabě Salm z Reifferscheidu, děd. korouhevníkem stavu panského Gustav hr. Chorinský, stavu rytířského Adam rytíř Woříkovský z Kundratic, děd. strážcem vrat Adam svob. pán Mladota.

Povstanou-li někdy z hrobu tyto památné úřady české a kdo je kdy odtamtud vyvolá?

Je-li předepsáno, aby tyto české dvorní šarže uměly také česky, nevím.

* * *

Na dvorní slavnosti vídeňské je předepsán pro dámy kulatý hluboký výstřih a to bez výjimky, i pro dámy třeba stoleté. Paní mají vlečku, dívky nikoli. Důstojníci vídeňské posádky bývají k plesům komandováni, ale nemají práva tančiti, tvoříce toliko folii pestrého obrazu. Ostatní hosté, kteří nosí uniformu, objeví se v uniformě, jenom poslanci a diplomatictí zástupci Spojených obcí přijdou ve fraku. Maďarští a polští šlechtici v kroji národním.

* * *

Při pořadí řádů rozhoduje pořadí panujících domů. Pro řády téže země platí vlastní předpisy a pořadí. V Rakousku je toto:

řád zlatého rouna pro členy panovnického rodu a nejvyšší katolickou šlechtu,

velkokříž král. uherského řádu sv. Štěpána,

velkokříž rak. císař. řádu Leopoldova,

první třída rak. císař. řádu železné koruny,

velkokříž rak. císař. řádu Františka Josefa,

komandéřský kříž uh. řádu sv. Štěpána,

komandéřský kříž řádu Leopoldova,

druhá třída řádu železné koruny a komturský kříž řádu Frant. Josefa s hvězdou,

malý kříž uh. řádu sv. Štěpána,

rytířský kříž řádu Leopoldova,

komturský kříž řádu Frant. Josefa,

důstojnický kříž řádu Frant. Josefa a třetí třída řádu železné koruny,

rytířský kříž řádu Frant. Josefa.

Ostatní řády jsou mimo jakýkoli pořadí, jako vojenský řád Marie Terezie, čestný odznak pro umění a vědy a j.

Řádu českého mezi rakouskými není; při korunovaci nebo při jiných příležitostech může však král český udílet rytířství svatého Václava jakožto čestný titul, udeřiv kandidáta třikráte na levé rameno obnaženým mečem sv. Václava. Nevím, užívá-li kdo dnes tohoto titulu.

Řády panovníků bývají mnohdy mnohem drahocennější než řády jejich dvořanů. Tak prý řády císaře Viléma II. mají cenu 3 milionů marek. Na cestách císařových bývají uloženy v železné krabici a střeží je úředníci dvorního maršálského úřadu.

Některé řády nebo tituly a hodnosti spojené s řádovými odznaky, mají omezený počet svých příslušníků, ale i tenkrát, když počet ten

jest velmi značný, jako při akademických palmách francouzských, často se překročuje.⁹⁴

Po smrti se některé řády musí vrátiti, – příslušné ustanovení jest uvedeno vždy v diplomu řádovém – pokud si odznaků nekoupil majitel řádu sám, kdežto diplomy řádové smí si pozůstalí nechati na památku.

Konservativní duch a zachovávání starých tradic vysvětluje mnohý obyčej, který neodpovídá již náborům nové doby. Jiné způsoby dvorní nám nápadné, poněvadž se s našimi společenskými mravy nesrovnávají, odvozují se prostě ze zvláštního postavení knížat, s nímž spojena jsou arci také rozmanitá břemena.

V knihách německých najdeš o dvorech a jejich životě víc, protože německé dvory panovnické jsou četnější, byť i menší, a Němcům jsou daleko bližší již tím, že mluví se na nich jejich jazykem.

Jest nesporno, že dvory jsou sídlem a semeništěm jemných mravů, třeba že v novější době právě tak jako dříve na jednotlivých dvorech přiházely se věci, které nijak nesouhlasí s morálkou ani hodně uvolněnou. Les extrêmes se touchent. Ale jinak žijí tam lidé právě takoví, jako jinde a podléhají těmže slabostem, jako lidé společnosti občanské, ve které také se hřeší. Peccatur intra muros et extra.

Pokud zevních forem zdvořilosti a slušnosti se týká, pak všechny dvory civilisované jsou jejich baštou, a všechen život tam zachovává neustále svoji zevní hladkost a svůj zevní lesk a tím už také svůj zvláštní ráz. Pro nás Čechy má tento cizí život důležitost jen vedlejší, ale jsou přece velmožové, kteří život svůj rádi zařizují podle vzorů

⁹⁴ Malé upozornění k I. dílu Společenského katechismu. Je s velikou výhodou, udává-li se na pozvání jakéhokoli druhu, nutno-li nebo žádoucně vzít dekorace řádové, velké či malé, tím spíše, jelikož bývají v těch věcech v různých zemích podstatně rozdíly (tak Francouz, který přece rád se pochlubí svým řádovým knoflíkem, nebere k večerním společnostem ani minatur). S důrazem budíž připomenuto, že ani miniatury neberou se jinak než ku fraku, tedy nikdy ne ke kabátu, k redingotu nebo k žaketu.

dvorů panovnických tak, že i v Čechách jsou takové napodobeniny dvorů sem tam nám přístupné. Nepravím, že malé tyto dvory jsou české, ty asi na prstech jedné ruky, byť i schromlé, bys spočítal. Není tedy typů českých dvorů ani dvořanů. Lidé, velmože obklopující, tvoří pak jejich dvořanstvo.

Na dvorech všecko se točí kolem velmožného pána, počínaje úředníkem, zastávajícím službu dvorního maršálka, (i ti tam jsou), až po nejposlednějšího lokaje a sluhu. Jak se Jasnost nebo Excellence ráčila vyspati, co povídala nebo nepovídala, kam jela nebo pojedje, na koho se usmála nebo zamračila, to jsou denní události a s tím souvisící klepy vyplňují největší část myšlenkového okruhu celého dvora. Přízeň nejvyššího jest vůdčí hvězda, pro kterou jsou, ať tak dím, schopni skočiti do vody jako svého času v Petěrhofu, kde carevna Anna jdouc s celým svým dvorem na procházku pravila žertem, když došli před zahradní basin: »Má-li pak mne kdo z vás tak rád, že by k vůli mně tam skočil?« V okamžiku celý dvůr stál ve vodě.

Nedivme se tomu příliš, neboť přihlédneme-li blíže, vidíme často totéž i ve vrstvách občanských, jen že v měřítku o něco zmenšeném. Je-li občan bohat a vede-li veliký dům, může i tam býti on alfa i omega celého toho domu. Rozdíly tedy nejsou podstatné, nýbrž jen stupňové.

* * *

Zanese-li tě osud do jakéhokoli dvorského prostředí, dnes už působením názorů sociálně demokratických rozhodně jiného a pokročilejšího, lež bývalo před mnoha léty, pokud netýká se jen lokajů a sluhů, jdi vezdy jen svou přímou a otevřenou cestou, jak bylo naznačeno svrchu, když mluvili jsme o velkých pánech, o něž běží i tady; pokud nemusíš při tom zapíratí svoje přesvědčení, trochu s vlky výtí a najmě zevní způsoby si osvojiti nezbyvá. Všimni sis jak obcují mezi sebou dvořané, aniž třeba, abys napodobil jejich směšnosti anobrž jenom jejich dobré stránky, chovej se tak, jako oni

k tobě, a nezapírej proto a při tom vniterné své důstojnosti, charakteru a pravdy.

Nepodceňuj šmahem všecko, co má cenu jenom konvenční, jako tituly, řády a všecken zevní lesk, pokud tvoří složku našeho života, ale neboň se za tím vším úporně, nepokládaje věci ty za účel života, ač leckterá z nich může tobě a tvé vlasti tam v tom ovzduší přece býti s prospěchem. Jenom hlasitě se tomu nesměj, sice bys tam platil za člověka neslušného a nevzdělaného; nesouhlas můžeš vždycky slušně dáti na jevo. Nikoli jen z opatrnosti, ale také je tvou povinností přijmouti mravy a způsoby stavu, kterýs volil, nebo lidí, mezi kterými žiješ, ovšem nikoli na škodu charakteru. Když by ti něco podobného hrozilo, nechod' tam aneb odejdi odtamtud. Nedávej ostatním na jevo, že se pokládáš za něco lepšího, než oni. Bud' zdvořilý ke každému, i k tomu, koho jinak si nevážíš, a ve vrstvách těch nehledej přátel, nýbrž jen společníky. Můžeš-li v někom vzbuditi před sebou respekt, je ti to vždy se ctí. Veliký ten svět nezná srdečnosti a zábava tvoje záleží ponejvíce v tom, že můžeš tam mnoho nezvyklého vidět a mnoho pozorovat. A nikomu tam nedůvěřuj. Bud' opatrný nejen v řečech, ale také v poslouchání; musíš umět včas mluvit, ale ještě více i mlčeti. Zachovej chladnou krev, nikdy se nezapomínej, nerozčiluj, rozum tvůj nepodléhej srdci a opatrnost, uzavřenost, bdělost, duchapřítomnost a potlačování vrtochů jsou asi hlavní vlastnosti, které ti budou s prospěchem.

* * *

K lidem níže stojícím, – (o těch, kteří jsou v našich službách, jsme už mluvili) – bud' tam vezdy zdvořilý a přívětiv a cti pravou zásluhu a pravou cenu člověka nikoli podle hodnostní třídy nebo dle bohatství, nýbrž podle jeho skutků v okruhu jeho působení. A to nejenom tenkrát, když jich potřebuješ. Nezanedbávej jich ve přítomnosti vyšších a bohatších a nestyď se ctíti i veřejně prostého člověka, který cti a vážnosti zasluhuje.

Nechtějte se však jen honiti za popularitou vyhledávající nižší, kteří pak snadno rozpoznají váš cíl.

Prívětivost nepřehánějte. Jakmile nižší cítí, že mu nepřísluší tolik, kolik mu dáváte, nedůvěřuje a myslí, že něco za tím vězí. I venkované měšťáku příliš přívětivému začnou snadno nedůvěřovati. Se svojí přílišnou vlídností neprokazujte také nikomu žádné milosti sice se znechutíte. Také svoji řeč přizpůsobte jim, neužívající výrazů raffinované zdvořilosti, tedy žádné »rače« a »nejhlubší poklona« a podobně.

I ve vyšších vrstvách vystříhejte se důvěrnosti s lidmi, kteří nejsou vám rovni vzděláním, sice snadno zneužijí vaší dobromyslnosti.

Nechtěj klamati nižšího, který tě žádá o pomoc, ochranu nebo protekci, falešnými nadějemi. Bud' můžeš mu pomoci, pak pomoz, neb nemůžeš, pak to upřímně řekni.

Nezazlívejte lidem nižšího stupně nedostatek vzdělání, nebývá jejich vinou, že se jim ho nedostalo. Nevzbuzujte v nich nespokojenost s jejich stavem, nemůžete-li jim poskytnouti nic lepšího.

Nikdo se nestydí, ať na dvoře, ať na dvorečku za to, čím jsi, pokud tím jsi cele a plně, vykonáváve poctivě povinnosti svého stavu a povolání. Pořádný švec je i při dvoře každému milejší, než nepořádný továrník obuvi. Lepší český, poctivý sedlák, než cizokrajný ekonom, který obyčejně svému řemeslu nerozumí.

Honba za něčím lepším a vyšším je přirozená, ale nehledejme vůbec toto lepší a vyšší v pouhém jméně a nechtěj každý poctivý řemeslník býti hned továrníkem, každý kupec velkokupcem, kavárník velkokavárníkem a narážeti všecko na velké kopyto. To prý proto, pravil výborný náš Ignát Herrmann, z nejbystřejších pozorovatelů i znalců našich poměrů, že máme velkohubu. Snad se tedy dočkáme i velkospisovatelů.

* * *

S tím souvisí také honba po titulech a touha aspoň na adresách dopisů, když ne jinde, býti nejen ctěným, ale velectěným, veleváženým, vysoce váženým, ba i slovutným, jakým dnes chce

býti každý obecní starší. Věc, kterou dávno před námi vytýkali jiní, jako najmě Svatopluk Čech a Ignát Herrmann. Dnes není zapotřebí bojovati proti celému světu a pro svoje přesvědčení položit život na hranici, jako Mistr Jan Hus, stačí trochu hrát na housličky, napsat nějakou novellu a vydat svazek básní a už je člověk aspoň v nejužším kruhu známých Mistrem, což jest ovšem něco jiného než »pan mistr«, titul šéfů některého počestného řemesla.

Nic není jednoduššího a prostšího, píšeme-li jako Francouzi »Pan« s příslušným jménem beze všech zvuchých a přece hluchých epithet a přídatků; nejvýše pro uvarování možného nedorozumění přidáme hlavní titul, označující povolání, resp. titul úřední. Spolku jistě by stačilo pouhé jeho jméno bez ujišťování, že je slavný neb veleslavný atd. Co práce při psaní adres by se ušetřilo!

Nezbývá, než poukázati zde na tuto okolnost, kterou sotva změní tyto řádky bez všeobecné pomoci žurnálů, institucí veřejných a zvláště jednotlivců, kteří by tyto návrhy, nikterak nové, důsledně prováděli.

Také honba za tituly je přirozeným následkem našeho státního, společenského a byrokratického zařízení. Tam, kde jest rozlišení stavů na vyšší a nižší, rozdělení úřednictva i vojska na různé stupně a hodnostní třídy, patrně každý bude se snažit dosíci stupně vyššího.

Máme u nás šlechtu různého druhu, také zase vyšší a nižší, šlechtu úřednickou a šlechtu vojenskou, pomalu snad vedle této šlechty rodové, dědičné neb osobní přijde i u nás k platnosti šlechta peněžní, ať z průmyslu, ať z obchodu vzešla, jako v Americe, a rozdíly tyto byly, jsou a dlouho ještě budou, byť i v jiných formách i v širokých masách, které rovnost a bratrství píší na svůj štít, neboť i mezi nimi jsou vůdcové a náčelníci, kteří poroučejí, kdežto ostatní musí poslouchat. K obecnému heslu svobody, bratrství a rovnosti je sice blíže než druhdy, ale přece ještě hodně daleko.

Lidé, kteří si zakládají na stavu, hodnosti a titulech, zřídka kdy vynikají skromností.

Rozvětvení úřednictva na hodnostní třídy silně podporuje, jak řečeno, touhu po hodnostech, tím větší od té doby, kdy hodnost je spojena s povinností nositi i vnější odznaky její, totiž uniformu. Ve společenském životě občanském nelze zachovati hodnostní pořadí tak, jako se děje u dvorů, ale i tady vystupuje stavovská a byrokratická domýšlivost často příliš ostře a otázka, zda-li to neb ono zaměstnání, ta neb ona úřednická hodnostní třída stojí výše nebo níže, mívá v praktickém životě význam častější, než obecně se myslí.

Tituly, jimiž rozumí se úřední nebo čestný název, kterým v občanské společnosti osoba vzhledem na svůj úřad, stav nebo svoji hodnost od jiných má býti rozeznávána, jsou druhu trojího, buď úřední, jako ministr, odborný přednosta, dvorní rada, radové vůbec, official, profesor atd., nebo čestný, na př. Excellence, Magnificence atd., nebo stavovský, jako kníže, hrabě atd. Z některých titulů je zřejmo, jaký úřad je tím míněn, jiné, jako na př. císařský rada, nepovídají o úřadu nic; jenom takový titul, kterým označuje se úřad, má svůj oprávněný smysl.⁹⁵

Čím více se do problému titulatur zahloubáváme, tím více se zamotáváme do bludiště distinkcí a nabýváme dojmu, že titulatury a hodnosti odpovídají nevyhnutelné potřebě a že by bylo aspoň neradno otrásati základy této instituce. Jsou lidé, kterým sbíhají se sliny v ústech, mohou-li užítí oslovení Excellence a kterým je jakoby požívali sladký bonbon při slově Vaše Jasnosti, a lidé, kteří by myslili, že jich jest jen polovička, kdyby nepředaslali svému podpisu císařský nebo dokonce vládní rada.

Konec konců, nechať velectěný, nechať velevážený nebo slovatný, císařský, stavební nebo městský nebo dvorní rada, nechať Excellence nebo Jasnost neb muž jakkolivěk titulovaný, všichni tito

⁹⁵ Otázka titulů stává se ještě zavilejší v armádách, kde na př. poručík rodem hrabě musí býti osloven i ve službě »pane hrabě«, kdežto titul baron není již tou měrou chráněn, a kde pro občana je ctí býti poručíkem, kdežto pro poručíka je větší ctí býti šlechticem atd.

pánové proto, že nosí tyto tituly, mohou býti nejlepšími lidmi na světě a titul nemusí nám vadit v jejich posuzování i ocenění. Je-li titul slabostí, je celkem slabosti neškodnou, (srv. »Společenského katechismu« díl I., kapitola VI. Plesy, soirées, večerní zábavy a. j.) a titul nevadí pokroku a nevadí také charakteru. Je snad známkou ješitnosti, honíme-li se za ním příliš, ale možno-li člověku zbaviti se ješitnosti vůbec? Nejeví-li se v titulech, projeví se jinde; i skromný učenec je pyšný na to, najde-li v citátech uváděno svoje jméno. Přeji tedy ze srdce laskavému čtoucímu, aby už za svou trpělivost vůči píšícímu jmenován byl nějakým radou.

XXXII. Sport a hry

Sport a tělocvik. – Úvahy o sportu. – Sport je prostředkem k cíli. – Češtvoí ve sportu. – Sportovní život český. – O jednotlivých sportech: bruslařství; – lyžařství; – tenis; – honba; – automobilismus; – kouření na automobilu; – jízda na koni; – řízení koní; – plavectvoí. – Všeobecné poznámky. – Hra v karty. – Hry společenské. – Hry divadelní. – Hudební produkce. – Některé aforismy.

Sport a tělocvik provozujeme proto, abychom nabyli tělesné síly a obratnosti, dovednosti a upevnili svoje zdraví. Sport i tělocvik⁹⁶ činí člověka svěžím a svižným, dodává tělu pěkného držení a odstraňuje nemotornost, těžkopádnost, kterou má za následek mnohé sezení v místnostech uzavřených a nedostatek pohybu

⁹⁶ Nerad rozlišuji sport a tělocvik, poněvadž obé má cíl stejný, utužití tělo a tím i ducha, byť i prostředky někdy byly různé. Ale rozdíl ten u nás již tak se vyvinul a jeví se značným. Tělocvik obecně omezuje se na cviky jednotlivců i čet zvané nářadové v tělocvičnách, méně pod širým nebem, a cvičení prostná celých čet i velikých sborů, kdežto sport, jehož definici podáváme níže, tíhne většinou pod širé nebe a vedle toho pěstuje závody jednotlivců i družstev, jimiž snaží se docílití větší dokonalosti v tom kterém cviku. Kdežto tělocvik náš pěstuje závody spíše jen jako podívanou, velkolepou proto, že jeví se při nich velikost disciplíny, v níž jednotlivec podřaduje se celku, ač ani závodům jednotlivců se nevyhýbá, sport pořádá závody, alby se ukázalo kdo s koho. Odtud pak »honba za cenami«, která svádí snadno k tomu, že prostředek zaměňuje se za cíl. Poněvadž tělocvik u nás, soustředěný najmě v Sokolstvu, pojal ve svůj program také mravní zušlechtění člověka, docílil i pro vlastní svůj účel, tělesnou výchovu, velkolepých výsledků, a tím, že všichni členové Sokolstva mají určitý cíl, zdokonaliti se tělesně i duševně a vytvořiti tak silný celek, národ, vychoval jednolitý, imponující sbor; kdežto sport, rozdělený na skupiny podle svých druhů, ještě k tomu roztržštěně na množství klubů málo sjednocených za stejnou myšlenkou, pokulhává za tělocvikem nemoha nabýti významu s ním stejného. Nejlépe by bylo, kdyby sport s tělocvikem sloučil se v jeden harmonický celek, jdoucí za tímže cílem, tělesnou výchovou, cestou pokud možná stejnou, a když rozdílnou, tož vezdy jen ušlechtilou.

Za to sport nabyl přes krátké svoje panování značného významu společenského, čehož příčiny nechceme tuto rozebíratí, a proto věnujeme jemu i tuto pozornost více než tělocviku, nestavíce ho proto nikterak výše.

vůbec. Mimo to po stránce společenské sportem i tělocvikem přecházíme do nových vrstev a navalujeme četné známosti. Sportu děkujeme za volnější styk mezi obojím pohlavím, jaký jest ode dávna obvyklý v Americe a z části také v Anglii.

Dámy mohou provozovati četné sporty bez závady, pokud jejich ženská důstojnost a půvab tím netrpí. Mohou veslovati, brusliti, lyžařiti, sáňkovati, hráti tennis, jezdit na koni, ba i šermovati, provozovati tělocvik a některé sporty lehkooathletické, ale sotva se odhodlají k zápasům řecko-římským.

Kdežto dříve namnoze bývaly zakazovány i nevinné hry pod širým nebem, protože prý svádějí od učení, nyní škola sama nabádá podle možnosti ke všemu, co podporuje tělesný vývoj žactva, zejména tedy také ke sportu a hrám, jež rozumně jsou prováděny, dovedou odvrátiti mládež od zábav jiných, škodlivých, a pěstovati v ní vlastnosti ušlechtilé, jimž nelze se naučiti z knih. Sportem tedy mládež nejen že nezanedbává vzdělání ducha, ale učí se měrou vynikající disciplíně, správnosti, dochvilnosti, učí se konati svoje povinnosti a býti vždy na svém místě.

Tomu učí ovšem také tělocvik, ale spíše sokolský nežli školský, právě pro svoje cíle ještě vyšší, než jest pouhá tělesná výchova. Síly, jež pěstuje tělesná výchova, možno rozdělit ve tři kategorie: síly fysické předem, jak rozumí se samo sebou, a ty jsou hlavní; síly morální; posléze síly sociální. Není snad zapotřebí uváděti, že sval není jediným faktorem pokud se týče sil fysických; jeť tu ještě soustava nervová, dýchací, zažívací atd. Síly morální a intelektuální, přispívající ke zdokonalení lidského těla jsou četné. Rozvaha a pozorování mají tu svoji úlohu skoro stejně vzácnou jako vůle, odvaha a vytrvalost, – trojice, které nic nevyrovná se v mohutnosti zdokonalování. Síly sociální, jichž užitečnost jest nevývratna, jsou porovnávání, závod, duch sblížení, solidarity, esprit de corps. Žádná družnost, které člověk vezdy je nakloněn, nepůsobí naň silněji nežli družnost a přátelství sportovní: jakési nebezpečí, které tu hrozí, častá výpomoc druh druhu, veselí fysické a vliv mužné a zdravé

práce, to všecko spolupůsobí k tomu, aby družnost tělesnou výchovou vznícená byla příjemna a účinná.

Slovo »sport« je původu anglického a značí po výtce nezištnou zábavu, spojenou s vynikajícím nějakým cvikem tělesným a provozovanou ponejvíce pod širým nebem.⁹⁷

Význačnou známkou sportu jest, že ten, kdo se jím zabývá, hledí dosíci výsledků co nejlepších, a odtud časté závody, kterým však neubrání se ani tělocvik, tak že tento charakteristický znak je společný jak sportu, tak tělocviku.⁹⁸

Svrchu uvedený rozdíl mezi sportem a tělocvikem je spíše umělý nežli přirozený a zásadní a v některých zemích, jako na př. ve Švédsku ho vůbec není.

Mezi sporty vůbec čítáváme: alpinismus, jízdu na kole a motocyklu, automobilismus, boxování, dostihy koňské a sporty hippické vůbec, běh o závod, cricket, croquet, různé druhy her míčových neb koulemi (base-ball, football, tennis, hockey, baskická pelota a j.), šerm, golf, vrh diskem, koulí a kladivem, zápas, jiu-jitsu,

⁹⁷ Někdy užívá se slova toho výhradně pro sport dostihový, jindy znamená sport tolik jako »koníček«.

⁹⁸ Mnoho se mluví a píše o sportovních rekordech, to jest nejvyšších. dosažených výkonech sportovních a mnozí táží se, která že jest mez rekordů, neustále porážených a předháněných? Patrně snad lidské síly tvoří tuto hranici nadále nepřekročitelnou? Dlužno však rozeznávati povahu i původ rekordů. Pramen postupu rekordů může býti čtverý. Buďto záleží rekord na přístroji a jeho zdokonalení i ovládnání (jako rekordy při létání ve vzduchu neb automobilem), nebo na nových methodách (americká metoda boxu naproto jej pozměnila) nebo na obecném zdokonalení račy (Skandinávci) nebo a zejména na specialisaci individua. Tak akrobatický sport cirkusový jakoby vzdoroval všem zákonům tíže! – Vedle toho existují také »negativní« příčiny, souvisící se zdokonalením račy a tím i rekordů jako na př. abstinentismus. Vzrůst rekordů podporuje také obecný interes pro výchovu tělesnou jsou rekordy prostřední nebo hromadné. Tak na příklad počet žáků některé školy, kteří jsou schopni určitého sportovního výkonu (plovati 100 metrů v daném čase) lépe ozřejmí celkovou výchovu tělesnou než rekordní výkon jednotlivců, kterému dává přednost pravý sportsman. (Srov. P. de Coubertin. *Essais de psychologie sportive*. 1913., str. 123.)

turistiku, plování, bruslení, lyžařství a tobogganning, zvedání břemene, skok, střelbu, polo, water-polo, veslaření, plachtění a vůbec yachting, aviatiku, pak hru na kulečníku.

Různí spisovatelé všelijak tyto druhy sportu rozdělují.

Při cviku tělesném (plování, veslování atd.), spojovaném s pojmem »sport« jest přemáhati nebo řídit obyčejně nějakou sílu, při čemž sport pokládá se za sílu tím ušlechtilejší, čím větší a inteligentnější jest při něm síla přemáhaná neb ovládaná, jako při šermu, při sportech hippických a některých hrách míčových, vyžadujících vesměs rychlé kombinace, odhodlanosti a chladnokrevnosti, nebo při nichž podáváme svědectví vlastní síly a dovednosti jako při tělocviku, zápasech, bruslení, střelbě, horské turistice a p. (Cituji zde vlastní článek z Bartošovy České čítanky, vyd. 6., upravil Jan Kabelík.)

Ježto nezištnost jest z hlavních znaků sportu, jest ochotnictví (amatérism) nezbytnou známkou sportovce, jímž přestává býti ten, kdo sobě učinil sport pramenem výdělku nebo dokonce výživy, stávaje se takto profesionálem neboli sportovcem řemeslným. Přes tento všeobecný výklad jest pojem amatérismu značně neustálý, jsa různý v různých zemích a při různých sportech.

Již při starých hrách olympijských byl vítězi odměnou toliko věnec olivový a při uvedených hrách mezinárodních, zvaných na památku her starořeckých také olympijskými, které uvedl v život 1894 Francouz baron Pierre de Coubertin, udílejí se vítězům neprodejné medaille zlaté, stříbrné a bronzové. Proto také honba za cenami při závodech sportovních nesvědčí o pravém pochopení sportu, rovněž jako chlubí-li se jimi sportovec nebo staví-li je na odiv.

Také jednostrannost ve sportu, to jest pěstění jen jednoho druhu cviku a tudíž pěstění jen některých údů neb částí těla, jest již výstřelkem. Jako staří snažili se zavedením pětiboje (běh, diskos, skok, metání oštěpem a zápas prostý) prokázati nutnost obecného, nikoli jednostranného výcviku tělesného, tak i při závodech uvedených »all round sportsman«, t. j. sportovec zběhlý

v rozmanitých odvětvích sportu staví se nad jiné. Proto zaveden byl při mezinárodních hrách olympijských pětiboj, při kterém závodník musí vyniknouti ve střelbě, plavání, šermu, běhu a jízdě na koni. Do závodů atletických zařazuje se i desítiboj.

Jest přirozeno, že sport již sám o sobě jeví mnoho přitažlivosti, zvláště pro tělo mladé, mající ještě zásobu energie, která se uvolňuje a uplatňuje provozováním volných cviků tělesných. Při závodech sportovních vynikne i dovednost, obratnost a síla tělesná jednotlivcova, který tu snáze dobývá vavřínů než na poli práce duševní, tím spíše, poněvadž úspěchy jeho uveřejňují se i v novinách, často s velikým hlukem. A právě tento vnější lesk sportu, s nímž spojeny bývají i pěkné ceny, udělované vítězům v závodech, snadno svádí na scestí.

* * *

Sport nemůže býti sám sobě *cílem*, nýbrž toliko prostředkem k cíli jinému, vyššímu. Třeba že není to vysloveno v žádné jeho definici, ba zdá se mluvití proti ní, není ideálem sportovce ten, kdo se zabývá toliko a výhradně sportem, byť i jen jako amatér, stává se jednostranným pěstitelem těla a sil, najmě tělesných, i nemaje jiného zaměstnání; ale ten, kdo sportu užívá k souladnému vývoji tělesnému i duševnímu, chtěje otužiti tělo jenom proto, aby jeho duch tělem byl silnější.

Angličané vůbec, národ nejvíce sportovní, jsou nejlepším toho dokladem, že sport, ač mu věnují mnoho času i píce, nepěstují pro sport sám, nýbrž pro konce jiné, a nelze říci, že úroveň jejich života duševního byla by pro sport nižší než národů jiných. Ohromná jejich literatura, vyspělé i svérázné jejich umění i úspěchy obchodní a politické svědčí o opaku.

Sport tedy zůstává ušlechtilým doplňkem života a nástrojem výchovy, jen pokud jest prostředkem, zvláště u těch, kdož svým povoláním nemají dosti příležitosti k tělesnému pohybu, a jen pokud jest účinným pomocníkem při vzdělávání. Jakmile překročíme tyto hranice, sport se zvrhne, odvracuje nás od prací

vážnějších, jimiž můžeme prospěti lidstvu, kdežto pěstěním cviků tělesných prospíváme toliko sobě. A tak zůstává nám sport i tělesný cvik jenom zotavením, od kterého posílnění a občerstvení zase rádi vracíme se ke knize, k studiu a vůbec k práci.

* * *

Stopy anglického původu vedle jména nese náš sport bohužel až příliš. Sportovní řeč hemží se výrazy jako fair, handicap, half-time, goal, out atd., tak že českému člověku, který není odborníkem, sportovní referáty pomalu jsou nesrozumitelnými. Bylo by nejvýše na čase odstraniti ze sportu a ze sportovní řeči tyto cizomluvy, třeba že samo slovo »sport« už tou měrou je zakořeněno, že nelze začítí jím. Jak proti sportu v tomto vzhledě – ba i mnohém jiném – vysoko stojí český tělocvik, jehož první starostí bylo opatřiti správné české názvosloví, které dnes jest asi nejčistší ze všech názvosloví odborných.

Český tělocvik soustředěný v Sokolstvu měl by býti vzorem českému sportu také po zmíněné již stránce mravní, která je důležitější v korporacích našeho celého národa, než u kteréhokoli národa jiného, většího. Sokolstvo má svým cílem nejen vzdělávati tělesně, ale i mravně a netrpí ve svých řadách nikoho, kdo by nevyhovoval v tomto vzhledě a proto také je schopno té vzorné kázně, která dovede přivésti k cíli podniky tak velkolepé, jakými jsou sokolské slety, ani nemluvě o práci jejich ne tak viditelné, ale tím intensivější, práci uvnitř jednotlivých sokolských jednot. Jednoty tyto všechny jdou za stejným, společným cílem, mnohem vyšším, než jest zájem každé jednotlivé z nich a v tom je veliká síla Sokolstva.

Bohužel, že není tomu dosud tak v českém sportu, který klade úzké zájmy klubovní nade všechno, ba někdy i nad společné zájmy národní...

* * *

Sportovní život český zvláště v lednu a únoru, kdy rozličná ústředí i kluby a jednoty konávají svoje valné hromady, poskytuje podívanou pro bohy, zejména pro ty, kteří z nedostatku jiné práce sedíce v kavárnách shánějí se po sensacích, zaslánech a novinkách. Konec konců nesejde na tom, které ministerstvo kterého ústředí nebo spolku bylo svrženo a které nastoleno, který zasloužilý předseda byl uražen nebo poražen, – každý spolek je jako hrnek s vodou na plotně, musí to v něm vřít, a jako ministerstvo, tak i výbor sportovního sdružení přichází a zase odchází. O to tu neběží. Spíše chceme poukázat na jinou věc, která rozčiluje a bouří i širší a široké obecnstvo, otázku často se opakující ve sportovních rubrikách, otázku tak řečené samostatnosti českého sportu. Otázka zavilá, tak jako všecko, co se týká samostatnosti české, gordický uzol, který nerozetne se mluvením, ale usilovnou prací. Co znamená samostatnost českého sportu? Nic jiného, než aby cizina věděla, že Čechové v krajinách československých pěstují svůj svérázný sport, svoje cviky tělesné, ve kterých dospěli té a té výše. Pro člověka myslícího klidně a logicky znamená to tedy: Čeští sportovci, cvičte pilně, provozujte své sporty a ukažte, co v nich umíte, a ukážete-li, že něco umíte, cizina si vás všimne a bude mít před vámi respekt. – Takto klidně a logicky uvažovali a uvažují naši bratři Sokolové – a samostatnost českého tělocviku spadla jim do klína sama sebou. V některých českých kruzích sportovních je tomu naopak. Nejdříve samostatnost českého sportu a potom český sport. Ovšem, pěkně se řeční na schůzích, konstruuje se u piva samostatné české království a rozpalují se hlavy stejně zbrklé jako je řečník sám, ale zapomíná se naprosto, že ne všude možno poslouchati hlasu srdce a že samostatnost svatováclavské koruny nedělá český sport, a ještě méně některý jeho horkokrevný mluvčí, který hodí do shromáždění několik oblíbených hesel o frankofilství, o neodvislosti vůči Vídni a podobné prskavky. Bůh ví, co si takový nezodpovědný chlapec představuje pod slovem politika, ať už obecná nebo sportovní. Tedy nejdříve doma sportovní úsilnou práci a žádnou politiku. Potřebujeme-li sportovní politiku na venek, nezapomínejme, že co

můžeme dělati doma, nesmíme provozovati vždy za hranicemi, kde jsou poměry docela jiné a kde to, co se nám zde zdá jasno a samozřejmo, jest ohromným problémem a nerozřešenou otázkou jako na př. – právě české státní právo. Tady smím na příklad samozřejmě nosit nějakou uniformu, odznak atd., ale za hranicemi – ? Je to tak, jako kdybychom na veřejném plese se chtěli chovat jako doma. Co se nám strpí tady, nestrpí se nám tam. A především nepereme svoje špinavé prádlo před cizinou! Jakoby obyvatelé téhož domu chtěli vyřizovati svoje nedorozumění na onom plese! Neshody vyrovněj si každý doma, na veřejnost s tím nechod', zejména nikoli na veřejnost cizí, která má z našich hádek tady radost a vůči níž my, slabý národ, musíme spíše vyvarovati se neshod, abychom byli silni. K tomu však je zapotřebí čestných, slušných a rozvážných mužů u vesel naší bárky a především – čistých amatérských rukou! Máme-li krásný příklad spolkové práce a disciplíny i skvělých jejích výsledků ve svém Sokolstvu, jděme za ním.

* * *

O jednotlivých sportech ještě připomínáme, i na doplněnou poznámek I. dílu »Společenského katechismu« toto:

Brusle přípínej klidně, neboť ukvapení mstí se pak nepěkně. Známé dámě můžeš brusle připnouti, dáma však na tuto službu nečeká. Také neznámé dámě pomoz, vidíš-li, že její brusle uvádí ji v rozpaky a že není na blízku zřízence. Nebruslete v zimníku nebo v kožiše, dámy v pláštích, a vždy v čapce, nikoli v klobouku; páni ne v cylindru. Nezastavujte se uprostřed kluziště, abyste nepřekáželi a krasobruslařům nejezděte do cesty. Učíte-li se jezdit pomocí stolice, nekoukejte si na nohy, nýbrž před sebe na jízdni dráhu. Při kroužcích nezvedejte nohy do zadu, nevypadá to pěkně; jezdí-li pán s dámou v kroužcích, nesmí druh druhu spustiti s očí, ve vzdalování a blížení záleží půvab toho cviku. Dáma klad' větší váhu na klidné, pěkné bruslení, než na všelijaké umělé kudrlinky. Dáma sama neukazuje příliš svého umění, aby neobracela na sebe obecné

pozornosti, to slušno jen ve dvojicích a nanejvýše při veřejném závodě. Průvodu pána nepředstaveného dáma nepřijme, na kluzišti jako na plese.

Dbejte na kluzišti dětí a začátečníků, kteří také mají na ně právo.

Jezdí-li pán s dámou, nekouří. Ohořelého doutníku nebo cokoli jiného, ani sirky neházejte na led, je to nebezpečno pro bruslící. – Večerní bruslení, slavnosti kostymní na ledě a pod. nenavštěvuj dáma nikdy sama; při maškarádách nechovej se příliš bujně!

* * *

Při sportu lyžařském záleží velice na vhodném úboru a obuvi. Dáma oblékne vždy spodky a přes to sukni, nikoli příliš úzkou, pohodlnou blůzu a žádný korset. Všechny svrchní šat je zbytečnou přítěží.

Začátečnice cvičte se mimo diváctvo, neboť bezradnost a neobratnost při lyžaření činí dojem komický. Nenuť ostatních lyžařů, aby se ti vyhýbali, dávej pozor, abys jiným nezavadil nebo netlapal po špičkách lyží a stane-li se tak, požádej zdvořile za odpuštění. Nevyžaduj příliš často a měrou příliš velikou ochoty jiných, při společných vyjížděkách buď dochvilným. Vůči dámám buď ochoten, pomáhej jim vstávati a při každé nesnázi ochotně přispěš ku pomoci, i dámám naprosto cizím. Představovati se při tom netřeba, aniž po té zaváděti hovor.

Dáma přijme vděčně pomoc pánovu, hledí však příležitosti k ní se vyhnouti. Lyžařiti naučí se rychleji, není-li odkázána na galantnost pánů. Svoje lyže dáma nese sama, připíná je po možnosti sama, řemení utáhne hned pečlivě a správně. Padne-li, neohlíží se úzkostlivě po pomoci.

Při dlouhém stoupání nemluvte příliš mnoho a příliš živě, ne každý rád se tou měrou namáhá.

Skandinávce napodob v úboru a v chování jenom tenkrát, když sis osvojil také jeho dovednost. Přes pahorek, jež si jiní ke skoku zařídili, nesjížděj aniž požádáš za dovození.

Lyžaření je z nejzdravějších tělu i duchu nejprospěšnějších sportů.

* * *

Při tenisu (přídavek lawn, trávník, je zbytečný, pokud se tennis hraje skutečně na trávníku) musí všichni hráči býti si představeni, nejsou-li známi. Jednotlivá dáma může se zúčastniti partie pánské, byli-li jí všichni páni představeni.

Pánům, kteří nemají po ruce tenisového úboru, je dovoleno hráti bez kabátu. Košile pak nesmí býti propocena, než bezvadně čista.

Dámy mějtež krátké sukně a sportovní střevíce a nezapomínejte ani při horlivé hře na půvab a slušnost. Nedělejte mohutných skoků a nekrňte tělo přespříliš.

Jde-li o hru vážnou, hrejte opatrně, abyste spoluhráče nepřipravily o vítězství, jde-li o pouhou zábavu, nehrejte vášnivě.

Vůči hráči rovnocennému můžeš využití jeho slabostí, vůči hráči slabšímu, zvláště dámě, měj ohled neužívaje veškeré své dovednosti, jako při hře vůbec. Je-li dáma silnější postavy a krátkého dechu, neboň ji nemilosrdně; jakmile vidíš, že rudne, potí se a oddychuje, uvolni hru, ale nenápadně.

* * *

Při dostaveníčku k honbě buďte dochvilni. Zúčastní-li se s pánem dáma, hled' svůj oblek uvésti v soulad s oblekem pánským; a dáma zúčastní se ovšem jen tenkrát, dovede-li snášeti všechny útrapy povětrnosti i cest, abys nebyla na obtíž. Pánům honícím nic není tak odporno, jako jakákoli choulostivost, únava a nedůtklivost, jimiž se hon jen ruší. Každý má pak na jazyku: »Proč raději nezůstala doma?« – Týká se to ostatně i pánů slabší konstrukce. Lovci odcházejícímu nepřejte štěstí, pokazíte mu náladu. Jako host neopouštěj aneb nezaměňuj vykázané sobě místo. Sousedovi se ukaž nebo zapískni naň, aby věděl kde stojíš, nebo kudy jdeš.

Nevypravuj žádných nepravděpodobných historek loveckých, ale shovívavě poslouvej jiné.

* * *

Na kole závoditi dámám nesluší, aniž vůbec jízda rychlá, a na tandemu, na němž dáma sedí vzadu, jako na místě bezpečnějším, jezdí jen s blízkými příbuznými. Jede-li dáma jen v kalhotkách, učiní dobře, vezme-li pro případ sebou i sukni. Do kopce v potu tváře se namáhati není hezké ani účelné; pokud jedeš bez velké námahy, jeď, je-li pak vrch příliš příkrý nebo dlouhý, seskoč a strkej kolo. Vůči dámám buď vezdy ochoten, odeber jim aspoň část jejich zavazadel, ale dáma nežádej příliš mnoho služeb od svého průvodčího.

Připoj se ke společnosti jen když víš, že ji nebudeš zdržovati.

Tělesnou námahu přepínati až do úplného vysílení nesluší ženskému půvabu. Jezditi na kole ve smutku se nesluší. Srv. I. díl »Společenského katechismu«, kapitola VI. Plesy, soirées, Večerní zábavy a. j.

* * *

Automobil čím dále tím více se stává prostředkem dopravním, jedněmi kaceřovaným, druhými do nebe vychvalovaným. Je pravda, že cestovati v pohodlném takovém povoze, zařízeném s komfortem co možná největším, kde možno seděti jako v bavlence, voziti všecko své s sebou, řídit podle vůle směr svého vehiklu, který co do rychlosti nezádá ani rychlovlaku, – jest ideálem všech těch, kteří automobilu nemohou přijíti na jméno. Stačí, abychom jednou, dvakrát automobilem se svezli a takových 40 nebo 60 koňských sil zůstane nám přáním, buďto vyplnitelným nebo na věky zbožným. – Ale běda těm, kdož v automobilu nesedí! Kdo měl příležitost viděti z dálky automobil, uhánějící po suché silnici, zděsil se toho mračna prachu, které se táhne za každým autem v horkém létě, po délce aspoň kilometru; do toho mraku musí pak každý následující povoz nebo chodec. V městě místo prachu či aspoň místo toho množství prachu máme nesnesitelný zápach, který venku trochu snáze se rozprchne, ač bez páchně obejde se automobil málokterý. A teď by bylo možno pokračovati celou řadou výtek, od zajetých hus, vepřů,

dobytky vůbec různého druhu, až po bezohlednost automobilistů, kteří neustávají v šílené své jízdě ani ve městě, napínajíce tím nervy ubohého pěšího obecnstva až do krajní míry. Nastávají úvahy. Kterak já, člověk chudý, zasluhuji, abych po ulici chodil jen se strachem a s úzkostí, kdežto ten bohatec tam v tom autu si hoví? Či není už na tom dost, že musím neustále se ohlížeti po povozech veřejných, po tramvaji elektrické (k povozům koňmi taženým nepřihlízím; dílem kočí poněkud ostražitý má koně v ruce a pak hlavně: kůň sám často má tolik rozumu, že před překážkou zastaví), která dnes zvyšuje pouliční ruch měrou nebývalou, pokud není underground nebo elevated? Byla bouře proto v novinách, že kdesi na venkově postavili se proti automobilu nepřátelsky. Sám jsem něco podobného zkusil, jeda ještě k tomu s váženými cizinci kdesi nedaleko Prahy, kde mládež nejenom že házela po nás kamením, ale dítky obracely se k nám zády a klonily se přední částí těla svého k zemi tak, že demonstrovaly veřejně svoji bělostnou pleť, jen abychom si nemyslili, že jsme mezi černochoy. Nikdo nebude něco podobného, nebo snad horší věci, jako jsou přímé útoky na bezpečnost života, schvalovati, ale vysvětliti si možno tu nevěli zvláště méně vzdělaného obecnstva venkovského, uvážíme-li řadu těch velikých nepříjemností, zhusta i škod automobilem způsobených. Neviníme ze škod těch automobilisty, - žádný slušný člověk, jakými jistě valná většina automobilistů jest, zúmysla škody neudělá nebo náhradě za učiněnou škodu se nevyhne - ale nic snazšího, že automobilisté v šíleném svém letu nic nevědí o přejeté huse, a než vůbec její smrt možno konstatovati, automobil možná že dávno je ten tam. Leží to tak v podstatě věci samé. K tomu arcí přistupuje ještě moment morální: rozdíl majetkový se častým projížděním automobilů stále staví na oči obyvatel vesničky jindy tiché, stranou ležící, dnes rušné, zaprášené a nepříjemné, kde s nebezpečím života přecházíš silnici při její zatáčce. Tam, kde vrchnost dříve projížděla občas v kočáře pěkně vyšperkovaném, nikomu nebezpečném, hezkém na pohled, dnes co den hučí, houkají, vrčí a lomozí i práší automobily domácí i cizích hostí, jimž

takto je zámeck přístupnější, ženoucí se jako bouře, která jakoby ohlašovala zkázu a smrt, zatím co páni v širokých sedadlech líbezně sobě hoví, strašice k tomu všemu svými nezvyklými úbory děti. To všecko dohromady dává výslednici pro automobily nelibou.

Dlužno tedy automobil odstraniti? Přece těch, kdož požívají výhod auta, proti těm, jimž pro nic za nic, často jen pro libůstku bohatých pánů, snášeti jest jeho stránky nepřijemné, jest menšina dosud mizivá. Nikterak, víme dobře, že s nárokem takovým bychom neprorazili a také nám ani nenapadá. Automobil, jak patrně, čím dál tím víc, stává se a stane se v době asi nepříliš vzdálené dopravním prostředkem daleko více než dosud rozšířeným, a bude na faktorech veřejných, aby nemilé následky jeho užívání ne-li odstranili, aspoň zmírnili. Auto nehodí se jakožto nový prostředek do poměrů starých a proto nutno mu opatřiti okolnosti nové, jaksi nové prostředí, ve kterém mohl by zdomácněti. Asi tak, jako se děje ve městech opravdu velikých s tramvají elektrickou, kterou, aby chodci na ni nehubovali a aby jich neohrožovala, kladou prostě nad zem nebo pod zem, nebo které, jako na příklad na nábřeží v Pešti, vykazují zvláštní dráhy; tam ať si tramvaj lítá, jak jí libo. Něco podobného bude třeba i pro automobily: zvláštní silnice, a v ulicích měst i zvláštní tratě. Vím, že nebude to ani dnes, ani zítra, třeba že již teď o některých zvláštních tratích automobilových, na nichž se nepráší, je řeč, ale časem bude to nutno, zvláště budou-li se stroje automobilové zdokonalovati stejným tempem, jako dosud. Kde to není možné, jako na příklad v Praze, nebudeme pro automobily upravovat ulici Celetnou, nebo Karlovu, nepoboříme pro ně Karlova mostu atd., tam nutno učiniti aspoň nutná opatření a nepouštěti automobily všude, neb aspoň mírniti jich rychlost. Sunt certi denique fines. V Londýně a Paříži jsou také jisté ulice, kam nesmí elektrická tramvaj, a zůstávají při patriarchálních omnibusech, z ohledu na velikou frekvenci pěší!

* * *

Ku řízení auta je zapotřebí vedle síly a dovednosti také nutně jistých technických vědomostí, aby byla pomoc v nouzi a nebezpečí a cizí bezpečnost aby nebyla ohrožena. Jelikož dámy spíše výjimkou než pravidlem mají tyto vlastnosti, raději dávají se v autu voziti než by vozily samy.

V autu není zapotřebí oblékati strašidelné a nevkusné masky, leč na dlouhé a rychlé jízdy venku; stačí závoj nebo také kukla a čepice nebo malý klobouček. Hlavní věcí je volný, dlouhý, teplý plášť.

Automobilová neštěstí vznikají buďto nějakou havárií na stroji, chybou a neobratností řidiče a posléze také bezhlavostí obecnstva.

Se strany automobilistů dlužno dbáti následujících opatření, aby neštěstím bylo zabráněno.

1. Městy a vesnicemi s místy obydlými projíždějte rychlostí toliko 15 kilometrů i menší, zvl. v zatáčkách. Většinou bývá tato rychlost předepsána, ale tam, kde se zdá tato povinnost pochybnou, jeďte ještě zvolněji. Ztrátu času tím vzniklou lze snadno nahraditi na volné silnici.

2. Nevjíždějte, aniž prohlédnete dříve důkladně stroj ve všech jeho částech.

3. Přesvědčte se při začátku jízdy, na kterou stranu táhne prach, poněvadž často pěší ještě v poslední chvíli, když auto se blíží, přecházejí na druhou stranu, aby unikli obtížnému prachu.

4. Nenajímejte šoféra nezkušeného nebo takového, který dosud byl zvyklý na motor slabý, jelikož se silnými motory dlužno zacházeti docela jinak.

5. Dbejte každého varovného signálu kočí a kolem nepokojných koní jeďte opatrně nebo vypněte motor úplně. Pak čekejte, až kůň kus cesty poodjel, aby se hlukem spuštěného motoru znovu nepolekal. Právě ohledem na plaché a neklidné koně uspoří si automobilista mnoho zlosti a nepříjemností a je nejlepším prostředkem, odstraniti odpor obyvatelstva proti automobilu.

6. Vyhněte se všem výtržnostem a přeháněním bezvýznamných zevnějších věcí. Mnohý kámen, švihnutí bičem ne-li horší projev

nevole možno odvoditi z rozladěnosti, která vzniká tím, čemu Němec říká Sportfexerei.

7. Při suchém počasí mějte zřetel na pěší, kteří, jak řečeno, velice trpí prachem automobilem zvířeným.

Předpisů policejních dlužno ovšem dbáti co nejpřesněji.

Pěší ve velkém městě pamatujte:

Slyšíte-li signál auta nebo vidíte, že automobil se blíží, zastavte se raději. Nesnažte se ještě přeběhnouti přes cestu, vteřina vás už nespasí. Platí to stejně pro elektrickou tramvaj. U povozu obyčejného s koňským potahem snad by to bylo možno, ale nejsi-li zvyklý odhadovati rychlost auta, nedovedeš vypočítati, kdy dojede místa, na němž jsi.

Slyšíte-li signál za sebou, neohlížejte se a uskočte hned na nejbližší chodník, obracením ztrácíte času.

Zvykejte si, blíží-li se automobil, všimnouti si, kam kouká a míří šofér.

Přecházejte ulici v úhlu pravém, cestou nejkratší, nikoli šourem a krokem zrychleným, přestaňte se bavit a obraťte pozornost jediné a výhradně na povozy. V městech, kde je spořádaný jízdní řád a kde polovina ulice je vyhrazena povozům jedoucím sem, druhá pro povozy jedoucí tam, je věc valně usnadněna: v první polovině ulice koukám na jednu, ve druhé jen na druhou stranu. V prostřed ulice, i není-li tam vyvýšené křižovatky, jsem poměrně nejbezpečnější.

V Londýně je zvykem, že děti jdoucí bez průvodu vezmou prostě za ruku strážníka, který je pak bezpečně převede. Možno-li si mysliti utěšenější shodu mezi policií a obecnstvem?

* * *

Kouření v automobilu zasluhuje zvláštní svůj odstavec.

Dr. Moessinger vytáhl v berlínské »Automobilwelt« – (cituji podle Nár. Listů 26. dubna 1914) – do pole proti tomuto zvyku nebo spíše zlozvyku. Snese celou řadu námitek proti kouření na automobilu.

Především kuřák nemá skutečného požitku z kouření, neboť při rychlé jízdě nemůže klidně ssát libovolného dýmu a nemůže ho s požitkem vypouštět. To jest ovšem osobní jeho věc. Důležitější jest estetická stránka. K řízení automobilu se prostě doutnající tabákový smotek nehodí. Je to jako žluté botky ke smokingu. Pokuřující automobilista za volantem má vždy do sebe něco parvenuovského. Ti, kdož automobilism provozují jako sport, nekouří při něm, stejně jako nekouří lawntennista, veslař, plavec a opravdový jezdec – jinak ovšem sváteční jezdec.

Prohlédneme-li si šoféry, kteří jedouce s prázdným vozem, kouří, vidíme, že to jsou většinou mladí panáčkové, kteří honosně vystavují na odiv jistou nedbalost. Drží volant zpravidla jednou rukou, mnohdy i jen dvěma prsty, jezdí ve městě zásadně aspoň 40kilometrovým tempem a ohlížejí se za každou dívkou. Šofér, který se domnívá, jakmile není vrchnost ve vozu, že není ve službě a že smí kouřit, má i v jiných věcech sklon k pokleskům, z nichž nejoblíbenější jsou »výlety na vlastní pěst«.

Nejdůležitější námitka proti kouření na automobilu však jest nebezpečnost, které z toho vzniká pro jezdce a veřejnou dopravu. Řidič musí míti vždy obě ruce na volantu, jen pravá občas sáhne po pákách. Když někdo kouří při jízdě, jest v pokušení často sáhnouti po doutníku, aby oklepl popel. Jest samozřejmo, že v této chvíli méně ovládá vůz, takže při náhlé kritické situaci jí méně může čeliti.

Avšak i když jezdec podrží doutník v ústech a má ruce volně k obsluze vozu, jest přece kouření pramenem nebezpečnosti.

Pokládal bych – praví citovaný autor – za zcela správné, když soud při posuzování nehody, šoférem zaviněné, uzná za přítěžující okolnost, že kouřil při vzniku nehody. Tak zákaz kouření při řízení vozu by bylo dlužno schváliti v zájmu obecném.

Avšak i bez donucovacích prostředků možno proti zlovyku kouření při jízdě úspěšně bojovati. U šoférů postačí důtklivá výstraha, že bude propuštěn.

Páni sami ovšem musejí předcházeti dobrým příkladem. Kluby mohou k tomu velmi platně přispívati. Kouření a jízdu na

automobilu možno velmi dobře spojit, ovšem dlužno oběmu vyhradit zvláštní čas. Při polední zastávce možno si přidat klidně čtvrt hodinky a pohodlně si pochutnat na doutníku nebo cigaretě. Člověk, který jakmile spolkl poslední sousto, sedne za volant, ukousne špičku doutníku, nechá si zapálit vrátným a s otevřeným výfukem se vyřítí na cestu, není pravý sportsman přes 600 km, které ujede v jediném dni.

* * *

Jízda na koni náleží ke sportům velmi rytířským. K tomu přísluší; dobrý vlastní kůň, bezvadně vystrojený, jezdec bezvadně sedící, v přiměřeném úboru, ačkoli žádné gigrle.

Úbor pánský buď účelný, ale nesmí se podobati úboru jockeye. Cylinder nebo kulatý, tvrdý klobouk, nikoli měkký, nedlouhý, šosatý kabát, žaket, pruhovaná vesta, kalhoty jíздеcké, zvané breeches, pod kolena upevněné, vysoké boty z černé lakové kůže nebo žluté, také holeně: žlutohnědé rukavice s dogskinu (psí kůže), za chladného počasí krátký svrchník s dlouhým rozstříhem po obou stranách, ostruhy ocelové, niklové nebo stříbrné.

Dámy nosí dlouhou hladkou sukni z černého, tmavomodrého nebo tmavozeleného sukna, v levo nesahající přes ostruhu, v pravo delší a při chůzi vysoko vykasanou. Oblek jednoduchý, přiléhavý, ozdoben někdy tuhým límcem a manžetami, nesnese jiného šperku než jehlice v bílé kravatě. Boty lakové, vysoké s nízkými podpatky, ostruhy rovné a krátké, rukavice ze žluté jelení kůže. Na hlavě černý cylinder nebo šedý vysoký klobouk plstěný s barevným gázovým závojem. Klobouk slaměný je vyloučen. Vlasy buďte upraveny pevně, aby se neuvolnily.

Zvyk některých dam jezdit po způsobu pánském se neujímá a asi neujme. Není ani elegantní, ani slušný, leda u mladých děvčátek.

Dáma nejezdí na divokém koni, nesluší jí tak ukazovati sílu a odhodlanost, jako půvab a dovednost.

Jenom dobrý jezdec může provázeti dámu, jelikož musí dbáti nejen svého, ale i jejího koně.

* * *

Koně řídití sluší jen tenkrát, když spřežení, kočár a postroj tvoří bezvadný celek a činí elegantní dojem. Řídití fiakra není ani šik, ani vůbec žádný sport. Obor je asi jako jíздеcký, jen že kalhoty jsou dlouhé. Vznesený kočí vyniká elegancí v držení těla, v držení opratí a v zacházení bičem. Pozdravuje tak, že bič přitáhne kolmo k prsům a pak jeho konec skloní stranou, lehce hlavou se ukláněje. – Dáma ukáže se na kozlíku jenom tenkrát, když dovede koně řídití jistě a bezvadně.

K dostihům běře dáma elegantní vycházkovou toaletu barvy libovolné. Neopustí svého místa a nemísí se mezi pány v sedlišti. Nehraje si na přítele koní, to přenechá pánům.

Ztráty v sázkách tak jako ve hře platí se hned. Nedávejte se však strhnouti vášní a nesázejte nad své poměry.

* * *

Dámy zřídka se zúčastníávají veřejných závodů plaveckých, zejména proto, že nutno při nich obléci přiléhavý plavecký oblek, který nepokládá se za dosti šik a sluší toliko dámám bezvadného vzrůstu. V lázních společných dáma dbej vhodného, slušného a volného obleku koupacího. Dlouho pobývati v koupacím obleku na břehu bez pláště nesluší. Neflirtujte ve vodě a nedávejte se ve vodě představovati.

* * *

Tělocvik dam řídí nejlépe dáma. Prostocviky hodí se pro dámy lépe, než cviky na náradí, žádný cvik nesmí porušiti krásu a půvab.

Některé cviky pánské se před dámami nehodí a vice versa.

* * *

Všeobecně pamatuj, že při každém sportu a při každém cviku dlužno dbáti přesně pravidel předepsaných. Jsi-li členem toho kterého klubu nebo jednoty, zachovávej stanovy, čímž není řečeno, že bys neměl zachovávat přátelství s kluby stejnorodými. Možno zavoditi vespolek, učiti se z chyb jednoho i z předností klubu druhého, ale trudno jest přihlížeti k tomu, když kluby navzájem se potírají, sobě škodí a dělají si schválnosti. Je to důkaz společenské nedokonalosti a nízké mravní úrovně. V našich malých poměrech vzniká z toho nezměrná škoda zejména pro společné vystupování vůči cizině. Česká závist a nesjednocenost jeví se tu ve světle tak ostrém, že až úzko je člověku. Ostatně smutný protějšek má soupeřství sportovních klubů v poměrech politických našich stran...

V každém sportu buď vůči slabším, méně dovedným, dámám a začátečníkům shovívavý - u sportů jednotlivých zvláště na to jsme poukázali - a pomáhej, kde můžeš, ale na svoji dovednost nebuď domýšliv. Ani žádné sdružení, byť sebe více vykonalo na poli tělesné výchovy, nedomýšlej se, že jsi nepřekonatelný a pro svoje zásluhy nedotknutý tak, že ani humoristický list nesmí si na tebe dovoliti nějaký vtíp, byť sebe nevinnější. Nedůtklivost taková svědčí o nepevném podkladě a hraničí na nepřeknou pýchu, která vzbuzuje odpor.

Technické termíny sportovní, pokud nejsou české, vyslovuj správně a užívej jich vhodně. Neostýchej se zeptati na jejich význam. Nenuť se do jejich užívání, neznáš-li jich dobře a sportsman zase nevykládej nikomu ve zlé, neznáš-li výrazů odborných; ani žák od svého mistra toho nežádej. Nesmíš se domýšleti, že tvůj sport je vrcholem všeho vědění.

Úboru sportovního užívání mimo sport není vhodno, ať už sluší nebo ne, či ať je jakkoli pohodlný, sic vypadáš jako maškara.

Námahy tělesné nikdy nepřepínej. Uhnáný cyklista je nepěkný zjev právě tak jako zmořený gymnast; i životu je přemáhání nebezpečno.

Chceš-li se připojit k nějakému společnému sportu, zeptej se dříve některého ze zúčastněných, který zná tvoji dovednost neb nedovednost. Váhali s odpovědí, pak s sebou nechod'.

Při sportu provozovaném pod širým nebem můžeš se zašpinit, ale nesmíš špinavým zůstat!

Dbej přesně rozdílu amatérismu s professionalismem. Professionalismus není sice pranic nečestného, ale není správné, vydává-li se profesionál, který provozuje sport jako živnost (některé sporty z tohoto ustanovení jsou vyňaty, jako šerm) za amatéra.

Dáma přijme ráda pomoc pána z nějaké sportovní nesnáze, ale nechlubí se hned po té svojí dovedností a samostatností.

Nechtěj dělati ze sebe sportsmana zvláštními způsoby a návyky, řečí nebo hovorem, jen mezi sportsmany obvyklým. Je to nechutné.

Sport staví obecně výše výchovu svižnosti, rychlosti a dovednosti, než pěstění pouze tělesné síly a mohutnosti.

* * *

Může-li dáma hrát v karty? Dojista, má-li na to čas, peníze a chuť. Ale duševně povznášející zábava to není a přípustná toliko v užším kruhu známých. Ve veřejných místnostech to zaráží, ještě více, hraje-li dáma o peníze a o velké peníze nebo dokonce hry hazardní. Mladé dáme vůbec v karty hrát nesluší.

Ani mladík v karty nehrej; neškodí sice, vyznáš-li se v některých hrách, abys tu a tam ve společnosti starších mohl vypomoci, ale nevyznáš-li se, nikdo rozumný za nedostatek nebude ti toho vyčítati. Pamatuj, že karty jsou vynálezem ďábla. Přes to o hře několik společenských pokynů.

První povinností hráče jest věnovati hře plnou pozornost. Každá jeho roztržitost anebo nepozornost jest bezohledností vůči spoluhráčům a má za následek vlastní škodu. Občas neškodí zúmyslna dopustiti se naprosto nenápadně nějaké chyby neb aspoň nedoznati úplně své dovednosti, aby spoluhráč měl někdy potěšení výhry.

I v žertu vystříhej se při hře vši nepočestnosti.

Za hry nemluv, aspoň ne mnoho, až po hře. Hráčů neruš hlasitou zábavou a nekoukej jim do karet. Svoje rady nech si pro sebe.

Nechť máš ve všem pravdu, raději ustup i kdybys věděl, že jsi v právu, než bys dal pro hru příčinu ke sváru.

Zůstaň dobré mysli i při prohře. Jsi-li gentleman, musíš prohrávat se stejnou lhostejností, jako vyhráváš; a vyhráváš-li, nesmíš navrhovat konec hry.

Nekárej vášnivě učiněné chyby, upozorni na ni šetrně nebo si jí vůbec nevšímej.

* * *

Hry společenské bývají zábavou mezi mládeží oblíbenou, třeba že měrou menší než jindy, jelikož teď zabavuje mládež spíše sport, který jí často poskytuje ještě větší volnosti.

O volbě společenské hry rozhoduje většina, které menšina bez reptání se podrobí.

Tutéž hru nehrejte příliš dlouho, aby se vyhovělo každému vkusu.

Nedělejte vtípů na útraty jiného; pomáhejte také méně nadaným, aby se při hře uplatnili.

Hrejte vesele, ale nikoli rozpustile. Při hrách, při kterých se píše (při t. zv. tajemníku) nepiš, co by přítomní mohli vztahovat na sebe a čím by se mohli cítit uraženi.

Řid' se pravidly hry, avšak nikoli pedanticky. Ani při hře nedovoluj si ničeho proti dobrému tónu. Při zástavách nevol takových, které asi nikdo nebude ochoten provést. Co většina usoudí, tomu se ochotně podvol. Často stačí provedení jenom naznačiti.⁹⁹

⁹⁹ Citovaný již »Mravův ředitel« uvádí dvě základní pravidla o zábavách v odpovědi na otázku: »Nač má mládež pozorovat při oveselení,« jež zní: 1. Aby ty věci bez urážení bližního byly. 2. Aby ne jako púlleté kůzle skákal. – Na otázku, sluší-li, aby mladý člověk žertoval? dí se: Jest-li k tomu schopný jest; jest-li ale hloupý a neučený, do toho se pustiti nemá, sice by jeho tupej mozek na jevo přišel. (Z. Winter, Sebr. sp. II. 296.)

Při hře nikomu nedávej přednost a nikoho nepřehlížej. Přestaň, kdy hra je v nejlepším. ([Srv. kapitolu IX. Různé úvahy](#)).

Ochotnická představení divadelní působí nejpříjemněji, možno-li je provést bez valných příprav. Přijměte udělenou roli bez váhání a upejpání, cítíte-li chuť a nadání ku jejímu provedení, ale nederte se o úlohy a spokojte se i s menší. Všichni nemohou hrát hrdiny. Režisérovi hry, po případě domácímu pánovi, který hru pořádá, dlužno se ve všem podvoliti. Přijali-li jste roli, bez vážného důvodu ji nevracejte.

I menší roli sehrajte pečlivě, ale nechtějte z ní udělati roli hlavní. Hlavně dobře se ji naučte z paměti.

Dáma ze společnosti nehraje role pánské.¹⁰⁰

Zajímavá jsou Komenského pravidla při hře a zábavě, neboť v nich jakožto hry zakázané uvádí vedle kostek a karet i »zápas, šerm, plovati ve vodě a podobné věci zbytečné neb škodné.« Dále praví: Ozdobou hry bývají: mrštnost těla, veselost myslí, řád, hrátí vtípně a pravidelně, vítěziti statečností, nikoli lstí. Hyzdí hru: nehybnost, zádučivost zbojnost, křik, podskok šeredný. Výhra buďtež nikoli peníze neb knihy, psaní a jiné škodu přinášející věci, než aby poražený vykonal rozkazy vítězovy, nebo průpověď nebo historku nějakou odříkal, nebo veršik udělal, nebo něco pro zasmání, co mu bude uloženo, vyvedl. – Podstatných základů hry Komenský tak pečlivě si všímal, že dle nich chtěl, aby škola mládeži byla hrou. Tam i methoda jeho tíhou svou se táhne. – Ještě obšírnější jsou Zákony zábav v »Zákonech školy dobře spořádané« (t. 61.) kde na místě prvním Komenský dí: Tak budiž hráno, aby nestávaly se hry hlavním dílem života, než vedlejším; což tuto našim sportovcům zejména zdůrazňujeme. Stejně pravidla ostatní: aby hra neméně zdraví těla než občerstvení duchu posloužila; – aby hra životu, zdraví, počestnosti nečinila nebezpečí; – aby hry naše věci vážných byly předehtou; – aby hra skonána byla před sytostí. Bude-li všeho toho správně šetřeno, kde toho dosaženo, že hra nebude hračkou, než věcí opravdovou, t. j. buď cvičením zdraví, neb občerstvením myslí, nebo předehtou skutečného v živobytí zaměstnání, nebo vším tím zároveň. – Srov. také Komenského Uvažování o sedmi kusech, na nichž podstata hry záleží, jež 1. 1657 předložil radě Amsterodamské. Najdeš je ve »Škole a životě« 1873, 99. Viz také Škola pansofická § 87.

¹⁰⁰ Komenský přimlouvá se za to, aby hry scénické ve školách zobecněovaly. Nebo poněvadž živobytí každého člověka rozmělováním a cvičením ztráveno býti má, velmi krátce a lahodně tím způsobem, příklady a napodobováním, bývá k tomu přiváděna mládež, aby navykala rozličnosti věcí pozorovati, k rozličným otázkám

Kdo jsi vzdělán hudebně, účastni se hudebních produkcí beze zdráhání a bez prošení, ale neumíš-li dobře hrát a nemáš-li pěkného hlasu, netrap produkcí sebe ani obecenstva. Také se neprodukuj, máš-li trému; té odvykneš znenáhly vystupováním v kruzích stále širších. Ve volbě kusů řiď se dle přání i dle rázu společnosti a nevnucuj jí svůj vkus; širšímu obecenstvu, hudebně ne vzdělanému žádné těžké ryby! Zpěvák bude mítí vždycky úspěch svižnou písní národní neb komponovanou v duchu národním. Nezapomínej, že hraješ neb zpíváš nikoli jen pro svoje potěšení, nýbrž pro potěšení posluchačů.

Nejlépe působí hudební přednes z paměti.

Nehrej a nezpívej ve společnosti nikdy po někom, kdo to dovede daleko lépe než ty, ale také ne přímo po někom, kdo hraje nebo zpívá mnohem hůře. V prvním případě zahanbuješ sebe, ve druhém jeho. Obé není společensky vhodné.

Hostitelka se produkuje jenom, když jest úsilně o to požádána; spíše domácí dcera nebo syn, kteří nejlépe zahájí hudební produkci. Děti hrajte jen tenkrát, když opravdu již něco umíte. Při produkci pěvecké mějte noty v ruce, pro případ, že by paměť vypověděla, jinak nevíte, co s rukama počít.

Posluchač nepřistupuj příliš blízko k hráči nebo zpěvákovi a při hře nikdy se nebav, ani ne šeptem. Domácí paní má právo slovem nebo posunkem požádati mluvícího za klid. Za přednesu nikdo nevstupuj do salonu.

Hrajícím nedívej se přes rameno do not.

Po hře neskrb chválami a uvaž nejen výkon, ale zejména dobrou vůli přednášejícího. Hostitelka pokládej každou takovou ochotnickou produkci za pozornost sobě prokázanou, za niž musí býti vděčna.

ihned odpovídati, pohyby slušně spořádati, vzezření, ruce i celé tělo mítí v přirozené míře, hlas ohýbat i přeměňovati, slovem osobu kteroukoli počestně představovati a ve všem tom, odložit přiselštlou stydlivost, volně si vésti. (Zákony školy dobře spořádané, X.)

Za to velmi nevděčnou jest úloha upozorňovati horlivého pěvce, pianistu nebo přednášeče vůbec, že jeho umění nestačí...

* * *

Pamatuj ještě:

Dáma nepřednášej nic komického.

Uděláš-li při na klavíru nebo při přednášce chybu, hrej a přednášej dál jako by nic; posluchačstvo pozoruje chybu tu teprve, když ji hledíš opravit. Vol vždycky kus spíše příliš lehký než příliš těžký.

Doprovázející nebo druhý při hře čtyřruční hled' chyby spoluhráče krýti. Při představení divadelním nechtějte starší dámy hráti rolí příliš mladistvých; to mohou jen herečky z povolání.

XXXIII. Na cestách a na venkově

Pravidla cestování a na cestě. – Na parnicích. – Veselý tovaryš. – V hotelu. – Pravidla; aforismy, rozmanité pokyny. – Konsuláty a vyslanectva. – Podrob se mravům každé cizí země. – Pokračování v pravidlech. – Čeština v cizině. – Zavazadla. – V lázních. – Letní byt. – Špatné počasí náletníků a jich nuda. – Výlety a vycházky. – Smlouvy náletníků.

Komenský byl muž, který mnoho viděl, mnoho zkusil a mnoho cestoval a tudíž jeho pravidla života na cestách dvojnásob jsou důležitá a zajímavá. Proto hned v čelo odstavce tohoto je klademe. Komenský nechce, abychom cestovali z pouhé zvědavosti, z níž by nebylo nějakého prospěchu, neboť praví, že hory, nivy, lesy, řeky, moře, lidi nebo nová zvířata atd. i doma můžeš viděti. V ten smysl řekl dobře někdo: Kdo jednoho viděl člověka, jedno hovado, jednu horu, jeden les, jedno město atd., svět viděl; svět zajisté z takových věcí skládá se. Ovšem, aby viděl, slyšel, oslovil muže moudré a učené, a obcuje s nimi, nabyt moudrosti a ctnosti rozmnožení.

Přísný tento názor Komenského ovšem možno vysvětliti tím, že tehdejší veliké námahy cestovní byly by nestály za pouhou zvědavost. Dnes tomu poněkud jinak. Ale i dnes, chtěje jíti do ciziny, nepůjdeš jako do jiného světa, než jako do školy. (Srv. citované Drobnější spisy.)

Cestuješ-li tedy nikoli jen pro pouhou zábavu, ale také pro poučení, musíš na každou cestu připravit se lekturou a studiem knih, jednajících o cizím kraji tak, aby osvojování nových dojmů bylo snazší a dojmy ty nezůstávaly jako naprosto neznámé nepovšimnuty. Aspoň částečnou znalost domácí řeči nelze ovšem penězi vyvážit. Dobrý hospodář učiní si také přesný rozpočet cesty, ve kterém vždycky pamatuj aspoň třetinou celého rozpočtu na výdaje nepředvídané. Peněz a opatrnosti na cestě nikdy nezbývá. O tom podrobněji jednájí různé cestovní příručky.

V Čechách cestuje se teď daleko více, než kdy jindy. Ještě před třiceti léty ten, kdo navštívil severní Afriku, byl »slovutným

cestovatelem«, dnes tam jezdí naši lidé, kterým na groši nesejde, každoročně na zotavenou. Je to dobře, velmi dobře, neboť cizina nejlépe nás odnaučí domýšlivosti a přiučí nás způsobům, aspoň tenkrát, jedeme-li tam s trochou dobré vůle něco pochytit a s očima poněkud otevřenýma. Kdybych mohl, poslal bych do ciziny předem naše publicisty a pak zejména vůdce různých politických stran a poslance, ale to ne na výlet do Drážďan nebo mořských lázní, ale aspoň na několikanedělní pobyt do Francie, Anglie, Německa, Ruska, Ameriky... Neškodilo by mnoha lidem zajetí někdy i mezi divochy, jichžto parlamentní chování druhdy je velmi klidné a rozumné, odlišné od našeho.

Na cestě člověk bezděky vypadne ze zvyklostí a forem, ve kterých denní jeho život se pohybuje. Necestujeme-li ve společnosti a se známými, cestujeme, ať tak dím, incognito a nemusíme mítí těch ohledů, jež musili bychom mítí jinak. Proto však neradím v hotelích anebo jinde, kde třeba, udávati cizí jméno; mohly by z toho vzniknouti nemilé nesnáze a oplétačky.

Na cestě je každý sobě nejbližší, ovšem jen potud, pokud připouští slušnost a dobrý tón, neboť zdvořilost a jemný mrav je hlavní věcí, kterou břeš sebou a nesmíš ji nechati doma tak, jako jednotlivé formality, omezující tvoji svobodu. I tam, kde jsi naprosto cizím, nesmíš si dovolovati nic, co bys sám jinému zazlíval, byť to zůstalo i docela nepovšimnuto. Ostatně je vždycky odvážná věc spoléhati na to, že jsme někde úplně neznámí, aspoň ve střední Evropě mějme se v té příčině na pozoru. Nestalo se vám ještě, že jste v krajinách docela odlehlých a ve společnosti docela neznámé objevili ne snad známého (ač i to se stává častěji, než myslíme a každý cestovatel mohl by o tom vyprávěti zajímavé epizody), ale člověka, jemuž prostřednictvím svých známých, přátel neb příbuzných stojíte dosti blízko? Cestováním nejlépe se přesvědčujeme, jak náš svět je vlastně malý; dopravními prostředky stále se zdokonalujícími se takorčka scvrká.

Jak často na cestách obcujeme beze všeho tušení s tím, kdo jednou snad bude rozhodovati o naší budoucnosti! Ani toho není

třeba, stačí, když později osobu tu potkáme – v Čechách. Vykonal-li jsme všechny povinnosti zdvořilého chování vůči ní, byli-li jsme na příklad k ní zvláště ochotni nebo prokázali jí nějakou úsluhu, může nám býti pozdější setkání velice příjemno, kdežto v případě opačném ocítíme se v nepříjemných rozpacích a jsme pak trpce zahanbeni. Jak je potom trapno i tenkrát, běží-li o nepatrné maličkosti, na př. prositi někoho o úsluhu, jemuž sami jsme ji před nedávnem odepřeli, zkusil na cestách už asi mnohý.¹⁰¹

To jsou ovšem zřetele více nebo méně sobecké a gentleman na cestách nedává se jimi řídit, máje hledisko vyšší a vznešenější, se kterého pohlíží na všecko svoje jednání, a to jest dobrota a takt i vůči všem těm naprosto neznámým, s nimiž každá cesta nezbytně uvádí jej ve styk – předpokládaje, že i to jsou gentlemani. Odebírajíce se na cesty utíkáme před lidmi, abychom četným jiným vletěli přímo do náruče.

* * *

Jsou četné náhody a obtíže, na které cestou narážíme, a kaleidoskop, ve kterém se ocitujeme, je daleko rozmanitější, než doma. Přání cestujících a jejich nároky jsou tím odlišnější, čím různější jsou země, z nichž přicházejí a čím různější jsou jejich zvyklosti a povahy.

Jen vzájemná ústupnost a ochota pomáhá v takových případech, jako když v tomže kupé sedí rheumatik, který nesnese žádného průvanu a chce míti všecka okna zavřena a vedle něho muž, který se bojí mrtvice a domnívá se, že v uzavřeném kupé se zadusí. Jeden nesnese seděti tak, druhý zase onak, místa u oken rádi by obsadili všichni, v noci také všichni rádi by se protáhli a teď teprve nastává pro tebe zkouška trpělivosti a gentlemanství, ku které doma, kde všecko jde po tvém přání a zvyku, není příležitosti.

¹⁰¹ Jsou lidé, kteří bavivají své známé spolucestující tím, že spolucestujícímu cizímu všelicos nalhávají ať o sobě ať o jiných, nebo všelijak z něho šašky si tropí, ať zjevné, ať skryté. Věc krajně neslušná a nebezpečná, která pro posměváčka může míti následky velmi nemilé.

»Na lžíci medu nachytáš víc much, než na celý sud octa«, řekl Jindřich IV. francouzský, také gentleman. Okno, které na tvoje rázné a prudké zakročení zůstalo otevřeno, zavře se hned na vlídnou a zdvořilou prosbu, kus zavazadla, jež nedovedl odstraniti z vedlejšího sedadla tvůj hněv a tvoje láteření, zmizí okamžitě, jakmile uhodíš na strunu zdvořilé prosby.

* * *

Pokyny na cestu, které jsme dali v I. díle »Společenského katechismu«, kapitola III. Ve veřejnosti, doplňujeme radami pro cestu parníkem, nikoli ovšem vltavským, jediným reprezentantem loďstva českého. Trapný pocit, který má Čech vždy, kdykoli vstupuje na cizí velikou loď a stesk, že mohutný tento prostředek národní rozpínavosti Čechům asi navždy zůstává nepřístupen, nutno potlačiti a přizpůsobiti se okolnostem.

První třída na parnicích odpovídá asi druhé na drahách (jenom luxusní kabiny parníků transatlantických třídě první) a doporučuje se i na parnicích zámořských, třeba že tam i druhá třída poskytuje dosti pohodlí; nikoli však mezipalubí, které jen při stále krásném počasí bylo by jakž takž snesitelné.

Při plavbách delších, nikoli jen pobřežních, je zvykem k tabuli se přestrojiti, neboť v tomže obleku trávit celý den na palubě a pak i obědvati je shocking; a pak při dosti jednotvárném životě na moři je převlékání i vítanou změnou. Na lodích velkých oblékají páni frak nebo smoking, dámy velkou toaletu, namnoze s výstřihem. V oděvu turistickém při cestách delších, zvláště transatlantických a na velké elegantní lodi při večerním jídle v první třídě objeviti se nesmíš; jenom ráno, k snídani. V jídelnách se nekouří, k tomu jsou zvláštní kuřárny, zvané smoking roomy.

Sdílíš-li se s někým o kabinu, měj k němu náležitý ohled. Při první příležitosti, snad při prvním setkání v kabině, se mu představ a smluv se pak po přátelsku o pořadu při mytí a oblékání, otevírej okno a shasínej světlo nebo rozsvěcuj v souhlase s ním. Vystříhej se vsí nedbalosti v chování i v toaletě a nevyrušuj spícího.

Mořskou nemoc odbývej pokud možno tiše a nepozorovaně.

Nesedej na pohovku nebo stolicí, kterou jiný najal a svou visitkou označil a nepoužívej cizí pokrývky nebo plaidu. Z čítárny neodnášej bez dovolení knih a novin.

Rozkazu kapitánova a mužstva dlužno poslechnouti bez podmínky. Mužstvo neobtěžuj všetečnými otázkami, nejméně kormidelníka, a nediv se hlasitě všemu tobě novému a cizímu, co všem ostatním je dávno známo; nevypadáš při tom duchaplně.

Ve chvílích nebezpečí zachovej klid a pomáhej především ženám a dětem.

Na cestě delší a transatlantické bývá vydáván podrobný seznam cestujících. Těm, se kterými u tabule susedíš, představ se a za cesty jistě najdeš příležitosti seznámiti se i s jinými, tobě sympatickými a představití se jim. Kdo na tvoje představení neodpoví rovněž představením, tomu se vyhýbej a již ho neoslovuj. S dámami se baviti je dovoleno, ale dámy neberte okamžitý flirt nijak vážně nezapomínajíce, že cestující, vystoupivše z lodi, rozejedou se na všechny strany a víckrát sotva už se sejdou. Dámám nepředstavuj se sám, požádej některého jí známého pána nebo kapitána, aby tě představil.

Dovedeš-li, přispěj k zábavě lodní společnosti; ovšem jen tenkrát, jsi-li jist svou dovedností, aby ses na konec neudělal směšným. Jinak nedávej se nutiti do zpěvu, do hry a p. Srovnej o tom kapitolu předchozí ([viz kapitola XXXII. Sport a hry](#)). Vůči spolucestujícím churavícím mořskou nemocí, buď ochoten, ale nikdy nikdo se jim neposmívej; to je neslušné a bezcitné. Sám se nechlub, jak nemoci odoláváš, je-li tomu tak opravdu, není to nijak tvojí zásluhou.

Stewardům, lodním sluhům, dává se zpropitné, o jehož výši poučují cestovní příručky. Obecným měřítkem může býti sice zpropitné hotelové, ale na lodi bývají služby stewardů čtenější a soustřeďují se často na jednoho nebo dva. Větší zpropitné dáte, sloužil-li vám steward (nebo stewardess) při mořské nemoci. Na zámořských lodích dostávají stewardové po cestě z Evropy do

Ameriky v I. třídě nejméně 10 marek. Steward postará se pak také o vylovení zavazadel.

Vystupuje z lodi, neder se a počkej, až na tebe dojde.

* * *

Na cestu je zapotřebí dobré mysli, trpělivosti, zřící se denního a obvyklého pohodlí, zapomenouti všechny domácí starosti a nevšímáti si drobných i nedrobných nepříjemností jako špatného počasí, špatné stravy a pod. To zejména jest nutno, cestujeme-li ve společnosti s jiným. Nic není zajisté tak nepříjemno, jako mrzutý společník, který neustále a na všecko hubuje, při každé nemilé příhodě je hotov vyletět z kůže, láteří na věc, kterou změnit nelze, jako na déšť nebo horko, na volnou jízdu vlaku a jeho časté zastávky a všude chce míti totéž pohodlí, jaké má doma. Proč takový člověk vlastně cestuje? – Veselý na cestě tovaryš za dobrý kočár stojí.

* * *

V hotelu dle možnosti oznam svůj příchod napřed, stručně telegraficky (švýcarské a jiné hotely mají za tím účelem svoje určité zkratky) nebo písemně. Zvláště pro dámu je vždycky lépe, je-li již očekávána. Cenu pokoje vyjednej hned napřed.

Přichází-li pozdě večer aneb odjíždíš-li časně ráno, netrop zbytečného hluku na chodbách i ve svém pokoji a měj zření k sousedům ještě nebo již spícím.

Dbej také tenkých stěn hotelových a nebav se hlasitě, dílem abys nerušil, dílem aby sousedé nestali se bezděčnými tvými důvěrníky.

Ve svém pokoji, který volíš podle svých poměrů a své vůle, nikoli podle vrtochu sklepníkova, nenechávej povalovati ani peněz, ani šperků – příležitost dělá zloděje.

Nežádej pro sebe zadarmo žádných výhod proti ostatním hostům.

Vstupuje ráno do sálu k snídání určeného pozdrav lehce sklepníky se sklánějící, ale ostatní společnosti, nejsi-li s ní seznámen, si nevšímej. U table d'hôte lehkým úklonem pozdravíš jen sousedy

po pravici a po levici, ale nepředstavuj se jim, nemáš-li v úmyslu zdržeti se delší čas. Dáma od pána přijímej drobné pozornosti se skromnou přívětivostí, ale nepouštěj se s ním do zábavy, nebyl-li ti představen.

Dáma při table d'hôte (vyslov tabldót, nikoli tabl dól) nejí v rukavičkách.

Ostatně čím dál více šíří se zvyk místo jednoho dlouhého stolu rozestavovati v jídelně větší počet stolků menších, pro společnosti jen o několika členech nebo pro jednotlivce. Vstupuje do jídelny obrať se na vrchního sklepníka - který obyčejně sám přiskočí - aby ti místo poukázal. Bylo by ti nepříjemno, abys zasedna, musil slyšeti, že stůl je již zadán. Hádat se pak se sklepníkem nebudeš.

Nejsou-li ti jídla po chuti, neber si nebo nejez, ale nehubuj na ně. Dobře umístěné zpropitné odstraní mnohou nesnáz, zejména osamělé dámě.

Dámy, odcházejíce z jídelny, neděkují na pozdrav sklepníkův, jen páni tak učiní. Šéfovi nebo řediteli závodu mezi hostmi dohlížejícímu poděkuj lehkým úklonem hlavy.

Dbej, aby věci, které večer dáváš přede dveře, jako obuv a šatstvo, a vůbec věci, které dostane do rukou služebnictvo, byly slušné a nikdy ne poškozené a roztrhané, leč by tak na cestě se stalo a ty je dával spraviti. Při všem svém konání a vystupování nezapomínej, že personál hotelový snadno dozví se, jaké jsi národnosti, a pak podle tebe posuzuje nás všechny. Každý Čech v cizině reprezentuje jaksi svoji vlast. Nemusí proto vystupovati přepychově, ale vždycky slušně a i člověk nejprostší může býti své vlasti representantem důstojným.

* * *

Pravidla, aforismy a různé pokyny.

Nedopouštěj se podloudnictví, jsou z toho pak tisíce, někdy velmi vážné nepříjemnosti. Při nejmenším zadržít vás na hranici a vlak vám ujede. Do Ruska neberte knih a novin, do Rakouska a Itálie žádných doutníků, do Francie potravin (do Alžírka vám nepropustí ani pomeranče), z Belgie nevozte krajek a z Norimberka perníku. Neradujte se hlasitě brzo za hranicemi nad povedeným podloudnictvím!

V nouzi a nesnázích obraťte se na konsulát své země. Bydlíte-li delší dobu v cizím městě, ohlaste se na konsulátě nebo na vyslanectví neb odevzdejte tam svoji visitku. Toho my, Čechové, zanedbáváme, pokládáme, ať právem čili nic, zahraniční úřady rakousko-uherské za úřady nám nevalně nakloněné. Jsou dokonce naivní lidé, kteří těchto úřadů – neuznávají. Je to chyba z naší strany. Za okolností stávajících, nechať nám jsou po chuti čili nic, musíme mít úřady ty pro nás, Čechy, za jediné kompetentní za hranicemi. Kdyby Češi více jich dbali, musily by i tyto úřady více dbáti nás.

Dosud čeština při těchto instancích byla a jest popelkou, – nebyla by, kdybychom »via facti« si ji vynutili – nehledě ani ku povinnosti, kterou mají příslušné kruhy poslanecké vymáhající nám naše práva.

A zase tyto úřady, když už jsou v cizině jedinou oprávněnou reprezentací státu, jemuž náležíme, vyžadují jistých ohledů společenských, jimž nesmíme se vyhýbat, pokud chceme býti zváni slušnými. Zejména platí to o hromadných výpravách a oficiálních cestách našich, jež jsou společensky, ba i z praktických zřetelů, vázány ohledy na konsuláty a vyslanectva. Jinak ovšem zase úřady ty nevěnují nám té pozornosti, jakou bychom zasluhovali jakožto příslušníci téže, společné říše. Dbáti stávajících okolností, nejednati podle toho, jak bychom si přáli, aby věci byly, nýbrž podle toho, jaké jsou, doporučuje se i tady.¹⁰²

¹⁰² Chce-li příslušník některého státu vystupovati oficiálně za hranicemi, musí obrátiti se nejdříve na úřady státu svého, u nás postupně na policii, místodržitelství,

Nelze se někdy diviti, že konsulátní a vyslanečtí úředníci, výjimečně i Češi rodem a smýšlením, neradi se přiznávají k Čechům v cizině jsoucím, nechovají se tito tak, jak se žádá od každého slušného člověka. Jest jim bolestno znáti se ke krajanovi, za kterého musí se stydět.

Jednotlivec může se ovšem vyhnouti ohledům na úřady zmíněné, ale pak také nemá práva na jejich ochotu.

Mimo toto srovnej různá »Desatera na cestách«, jež najdeš v každé cestovní příručce a skoro v každém ročníku turistických časopisů.

* * *

Podrob se mravům každé země, jež neshledávej ani divnými, ani směšnými nebo divokými, vyjma mravy Kanibalů. Žádný mrav není směšný, na který si zvykneš. Jen zbav se svých předsudků a přihlédneš-li pak blíže, shledáš, že každý obyčej má svoje zdůvodnění, ne-li oprávnění v daných okolnostech. Angličan, kterému cestování jest jistým druhem činnosti, snaží se najít všude Anglii; Francouzovi je cestování prostým rozptýlením, proto se snaží v cizině oprostít se od Francie.

Neurážej národních citů obyvatelstva a neprovokuj. Toto napomenutí platí sice především Němcům v naší zemi – ale také Čechům v německých krajích Čech. Přes všecku jednotnost a nedílnost našeho milého království nesmíme se vzhledem ke druhé národnosti domnívati, že v jeho hranicích máme neztenčené právo jednati, jak se nám líbí. Tak jako nám není vhod, když naši krajané němečtí hajlují a roztahují se v končinách ryze českých, tak nenazdarujme a nehejslovanujme my jim pod okny a nezpívejme

ministerstvo zahraniční, dle toho, jak okolnosti toho vyžadují, a úřady ty, smluvivše se s vyslanectvím nebo s dotýčnými úřady státu cizího, oficiální vystoupení to nejen usnadní, ale i umožní. Sice mohlo by se státi, že by pak úřednímu vystoupení byly kladeny překážky v cestu. Je tedy dětinstvím, z neznalosti věci vyplývajícím, vytýkati našinci neb našim spolkům a sdružením, v cizině vystupujícím při příčinách úředních, že poklonkují zdejšími státními úřadům.

u nich písně, o nichž oni se domnívají, že jsou provokativní. Co nám je nezávadno, nemusí býti i jim. Projíždí-li žebříňák s výletníky německými českým městem tiše, neokázale, s praporky svinutými, sotva si jich kdo všimne, ale začnou-li výletníci svoje německé hymny a chovají se co možno nápadně, přirozeně se bouříme. A vice versa že by to být nemělo? Máme-li my právo na jejich území, mají oni totéž i u nás. Myslím, že mnohé srážce by bylo bývalo lze zabrániti, kdyby napřed se vědělo, že přicházejí hosté s blahovůlí a beze zlých a provokativních úmyslů; když pak krev už příliš vzkypěla, jest arci na obou stranách pozdě, a dnes skoro pochybuji, že by bylo možno s úspěchem ukazovati německým krajanům dobrou vůli... Ostatně provokativnímu chování naučili jsme se od nich, tlak vzbudil protitlak.

Stejně šetřme v cizině i náboženských citů toho i kterého národa a nenamáhejme se přesvědčiti domorodce, že jsou na falešné cestě ke svému spasení. Nejsme k tomu povoláni, pokud nejsme misionáři, a nemá to smyslu. Zůstaň tedy každý klidně při svém přesvědčení a tam, kde v chrámech smekají, smekej sebou, kde zouvají boty, zouvej také, klekej, když klekají ostatní a ničím nevzbuzuj pozornosti nebo dokonce nevole. Srv. I. díl »Společenského katechismu«, kapitola II. Události v rodině.

Na cestách nefotografujte poblíž pevností a vystříhejte se všeho zdání vyzvědačství, měli byste z toho nesmírně mnoho nepříjemností. Pro ty případy je vždycky dobrý nějaký dokument ověřující naši totožnost.

Po svém návratu nechlubte a nevynášejte se svými cestami, nenadýmejte nepatrné cestovní příhody na dobrodružství, nevypravujte jen, kde bylo dobré jídlo a pití, z toho posluchač nic nemá. A nepište feuilletony o plavbě na ostrov Helgoland neb o vystoupení na Sněžku, nevíte-li o tom říci něco nového nebo trochu vtipného. Ale hleďte poslouchati se zájmem vypravování jiného, třeba i jak se blížil v Chuchli k pevnině volaje: »Země, země!« Neberte mu radost z jeho skromných cest a neskákejte mu do řeči, hledíce zastíniti ho katarakty svatojanskými.

Doma záleží na tvém jméně a charakteru, v cizině na tvém úboru a chování.

Na cestách nevzdávej se svých práv, ale měj v úctě i práva jiných.

V cizině chval, co je chvály hodno, ale mlčky přecházej to, co se ti nelíbí. Chvála cizího místa získá vždycky srdce jeho obyvatel – ale nesmí zatemnit jejich rozum. Rádi slyšíme, když nám cizinec sem přišedší chválí Prahu a pronáší sympatie s našimi snahami, ale berme to však vždycky cum grano salis nezapomínající, že zdvořilost nemá se odvažovati do slova. Nestavme na vládném tom uznání nechť Francouzů, nechť Angličanů ani politické programy, ani naděje do budoucnosti a tu chválu jejich nepokládejme za nic víc než za to, co skutečně je, totiž za pouhou zdvořilost.

Opatrnosti nezbyvá také při všech projevech, pokud neznáme smýšlení spolucestujícího v politice, náboženství, sociálních poměrech atd. Neběží o to zapírat svoje přesvědčení, ale jaký má smysl vyvolávat hádku na tu hodinu nebo dvě, co sedím se spolucestujícím v tomže kupé? Není tím vyloučena mírná, řekl bych přátelská diskuse, opatrná, aby se nezvrhla v rozpor, kterým kazíte cestu sobě i jiným, ještě k tomu docela zbytečně.

Snášej trpělivě nevyhnutelné nepřijemnosti cesty. Není tak zlé situace, kterou by nebylo lze zlepšiti trpělivostí a dobrým rozmarem. Rád vzpomínám na epizodu z amerických cest – kterou jsem už, tuším, jinde vypravoval – kterak náš vlak pojednou zastavil uprostřed nějaké prerie. Co se stalo? – Nikdo nevěděl, jenom že trať je zatarasena a že to bude trvat – jak dlouho? – hodinu, dvě, snad víc, půl dne, den, dva dny, nikdo to neví. Z Američanů nikdo ani nehlesl. Poněvadž bylo léto, vystoupili všichni z vagonů, rozešli se po prerii a trhali tam květinčky. Široko daleko nebylo nic, ani chaloupky, ani hlídačovy budky, jenom semafor tvrdošjně trčel na znamení »zastavit«. Nikdo nehuboval, bavili se klidně – a čekali. Hodinu, dvě, pak tři, snad čtyři, již nepamatují – konečně semafor se

hnul a vlak na vedlejší koleji proti nám supající potvrdil zprávu, že trať je volná.

* * *

Nás, Čechy, netřeba napomínati jako Angličany, abychom nebyli uraženi, nemluví-li kdo v cizině naší řečí nebo mluví-li jí příliš špatně. Víme, že čeština, nám tak milá a drahá, je příliš světu popelkou, aby někdo pro ni se namáhal. Naopak musíme nejednou vyslechnouti, jak je nesnadná, jak těžko se vyslovuje a že má mnoho pádů a pod. Spíše proto se divíme a radujeme až příliš, slyšíce cizince mluvíti česky.

Není také zapotřebí své radosti dávatí průchod nad míru hlučný, setkáme-li se s krajanem. Za dnešních poměrů není nic zvláštního, když na Canale grande potkáš v druhé gondole známé z Ferdinandovy třídy. Nemusíš proto radostí nad tím pobouřit oba gondolieri a všechny ryby v kanále.

* * *

Na cestách poznají se lidé snáze a důkladněji ve svých ctnostech i nectnostech, než dlouhým, ba dlouholetým stykem v domovině.

Utěšuj se při každé nesnázi tím, že dodává cestě ve vzpomínkách zvláštního půvabu.

Zdvořilost vůči cizímu, kterého už asi nikdy neuvidíš, ctí tebe víc než zdvořilost vůči známému, u kterého můžeš spoléhati na oplátku.

Postrádáš-li pojednou peněz, nebo jen jízdního lístku, neztrácej hned myslí a nedělej povyku; hledej klidně a podrobněji dál a bezpochyby najdeš.

Cizina rozum ostří tomu, kdo se náležitě ohlížeti dovede. Avšak vrátiv se z cest nemysli, že už jsi moudřejší než všichni ostatní. Třeba že chutnější ryba na cizí míse, nechval všecko cizí a nenaříkej, že naše brynza je hořká. Jsou lidé, kterým jenom to, co viděli jinde, se zamlouvá, jenom Paříž a Francie jest jejich ideálem, jiný jest zase Angroman a hraje si na příslušníka světového národa, on, rodič ze

Zlámané Lhoty, jiný velebí Ameriku, protože tam má strýčka neb dokonce tam zajel na čtrnáct dní, a všichni dohromady jsou směšni a ubozí. Ubohý je každý, komu cizina, ať krásnější a bohatší, k srdci více přiroste než jeho vlast.

Také Komenský těžce to nesl a nejednou pověděl, že mládež, po cizině školami se beroucí, přinášela domů způsoby a mravy nenárodní, na škodu národu. Tak v »Kšaftu« 12: »A ti, co než divočinu, v obyčejích cizost, v krojích potvorství, v mozku mudrlantství a jiné vše jinak, než Kristova a předků milých sprostnost vyhledávali, s sebou přinášejíce, dělají jak dělají, až všecko z původu svého vypáchlo a k sobě podoby málo co má. –«

Pomni, napomíná Komenský (n. m. u. 93.), že, »mimo svět nikam jíti nemoha, svět všude najdeš, t. j. lidi marnivé i světské, zlého i dobrého směs. Proti jedovatým tedy střelám pohoršení a náказы obrňuj prsa svá, vezma štít nejpevnějšího předsevzetí ničeho si nevšímati ničemu se nediviti, ničeho nelitovati a domů nepřináseti, co by tobě i tvým, vlasti a církvi nemohlo býti ctností a blaženosti rozmnožením.«

* * *

Je mnoho krásných, ba překrásných institucí v cizím světě, je tam víc pořádku a bohatství, víc přepychu a nádhery, mnoho je nedostatků u nás doma, mnoho vad tu i onde, nemáme nebetyčných hor aniž širého moře, ba ani velikých jezer a nekonečných plání, – ale přes to všecko, i kdybych celý svět zjezdil a zmámily mne jeho krásy a úchvatnosti od točny na rovník a od rovníku zase na točnu protější a zpátky, přece moje vlast zůstane mi ze všech nejmilejší, přes její chyby, nejkrásnější přes její nedostatky, a shledám-li co lepšího jinde, bude mou jedinou snahou zavésti to také ve vlasti tak, aby z pobytu mého v cizině nejdříve měla prospěch a užitek moje vlast.

Na cestách poznáme nejlépe, jak je krutý osud býti příslušníkem národa malého, opuštěného, pomlouvaného, porobeného, o němž nikdo neví, a ví-li, ví věci nepěkné, z úst a novin nám krajně

neprátelských, kdyžtě hlas náš neproniká do široké ciziny, ale na cestách naučíme se také a teprv milovati tu zemi ne sice úchvatnou a podmaňující hrdou krásku, ale líbeznou, půvabnou a roztomilou, tak jako jsou její dcery, české naše ženy a dívky...¹⁰³

* * *

Cestovatel nebo turista není úplný bez zavazadla. Nemáme-li na mysli cestovatele na točnu severní nebo jižní, do středu Asie nebo do temna Afriky, pokládáme za vhodné všimnouti si i jeho zavazadel, neboť zavazadlo jest, obrazně řečeno, turistův kabát. Podle zavazadla poznáš turistu a poznávají ho tak zejména hoteloví zřízení, kteří podle toho také hosta oceňují. Srv. I. díl »Společenského katechismu«, kapitola VI. Plesy, soirées, večerní zábavy a. j. Dobré zavazadlo jest podstatnou, ať tak díme, součástí cestujícího člověka, který v zavazadle nosí všecko své. Je to část jeho úboru. Chce-li se cestující člověk representovati, musí býti representačním i jeho zavazadlo, to jest předem slušné, úhledné a pevné. Může býti také elegantní, třeba že to není nezbytným požadavkem velkých kufrů, jichžto zevnějšku v nádražním, železničním nebo lodním ruchu valně se nešetří. Každý kufr musí však býti stavěn tak, aby se pod rukou nerozpadal. – Deštníky a hole, svázané provázky, škatule papírové, obtočené mnohonásob navázanými motouzy, vyskytují se snad již jen v dopravě lokální. Do hotelů s takovými zavazadly, prosím vás, nechod'te. Nekupujte také brašen a kuffíků papírových, jaké vídáme na příklad v berlínských Dreimarkbazárech. Vypadají na oko velmi úhledně, opravdu jako z kůže, a mají dokonce i lesklé plechové kování. Ale po první cestě dostanou díry a pak se rozpadnou. Nedej pán bůh,

¹⁰³ »Čím více cestujeme, tím vřelejší stává se láska k vlasti, zvláště když tato vlast jest jako moje, bohatá na čest a slavné vzpomínky. Kdyby všichni dobře smýšlející obyvatelé země dovedli býti pyšnými na čestný titul, jehož dostalo se jim již v kolébce, totiž na to, že jsou příslušníky národa, jehož dějiny jsou z velké části dějinami hrdin, nemohla by nikdy vnější nebezpečí ohrožovati naši svobodu.« (Sven Hedin. V srdci Asie II. 496.)

aby vám takové zavazadlo zmoklo! Nešetřte penězi za dobré, kožené zavazadlo a pevný, důkladný kufr; peníz vynaložený dobře se vyplatí, a podobné zavazadlo, zvláště chráníte-li je příslušným obalem z plachtoviny, vydrží pak léta a užije ho ještě i následující pokolení. Nezáleží na tom, je-li zavazadlo staromódní – ostatně, jaká móda při zavazadle! –, jen když je pevné a mohou-li jím zřízení nádražní a posluhové házet na všechny strany bez ublížení obsahu. – Do zavazadel nedávejte věci křehkých a nebezpečných sobě i spolucestujícím.

Jest ovšem pravda, že zavazadla jsou cestujícímu člověku břemenem, avšak nevyhnutelným, a starosti o ně ztrpčují nám, kteří nemáme svých cestovních maršálků, aniž lokajů, cestování valnou měrou. Proto snažíme se právem snížit počet zavazadel na míru nejmenší, ačkoli věz, že menší je starost o umístění dvou menších zavazadel než jednoho velkého a přeplněného a že na turistu, cestujícího pouze s kartáčkem na zuby, pohlíží se ve všech hotelích s patra, třeba i nedostatek zavazadel vysvětlil a se jaksí omluvil, ba jsou i hotely, ovšem první třídy a luxusní, ve kterých se cestující bez zavazadel vůbec nepřijímá i kdyby chtěl zaplatit napřed na důkaz, že nemíní prchnouti, nevyrovnav účet. – Jsou také cestující, kteří dávají před každou cestou svoje zavazadla, zejména ruční, znovu leštit, aby vypadala jako nová. To jsou turistická gigrlata. Jiní zase dávají si nalepovat na kufry co nejvíce hotelových firem a etiket. To jsou turističtí protzové. – Rozeznáváme ovšem zavazadla turistů cestujících pěšky, kterým musí stačiti napěchovaný tlumok, a zavazadla turistů ostatních. Zvlášť důkladných a proti prachu opatřených zavazadel potřebují automobilisté. Obecně nikdo na zavazadlech nežádá přepychu, jenom pořádku a důkladné solidnosti.

* * *

Ztrávení dovolenou nebo prázdniny, byť sebe kratší mimo svoje obvyklé působíště, ať na venkově, ať v lázních nebo na cestách, není v podstatě ani tak požadavkem módy, dnes asi valně rozšířené, jako

spíše psychologickou potřebou jiného prostředí a změny. Potřebu tu podporují valně moderní prostředky dopravní, jakož i touha měšťáková po přírodě, o které ve velkých městech skoro ani neví, a poté vzmáhající se duch obchodní mezi venkovany. Poněvadž však potřeba tato zaměřuje se s módou, jsou lidé, kteří raději se zadluží, než by zůstali přes léto doma, jen aby mohli sousedy a známé po prázdninách oslňovat vypravováním, kde všude byli a čeho užili...

Je zvykem, že lázeňští hosté při delším pravidelném setkání u zřídla nebo při předepsaných stejných procházkách neb u tabule zlehka se pozdravují, z čehož snadno se vyvine při vzájemné sympatii známost. Byť společenské formy v lázních byly poněkud uvolněny, přece zase dobrý tón předpisuje jistou opatrnost při navazování známostí, při kterých právě tak jako na cestách snadno můžeme se klamati a býti klamáni; zejména, má-li známost trvati ještě přes pobyt lázeňský, nebo býti trvale zpečetěna na př. sňatkem. Proto pozor matky na svoje dcery v lázních, kam chodí nezřídka pochybní pánové hledat bohaté nevěsty!

Setkáš-li se po svém návratu do města se známými z lázní, můžeš dle okolnosti buď ve známosti navázané pokračovati nebo známost ukončiti.

Mladá dáma samotná může bez rozpaků jeti do lázní, chce-li tam pobývati pro svoje zdraví, nikoli pro zábavu, ve kterémž případě nutně musí býti pod ochranou některé rodiny. Sama lépe bydlí v pensionátě než v hotelu, neboť v lázních, kde je neznáma, musí vystříhati se všeho – záleží-li jí na dobré pověsti, – co by mohlo dáti příčinu k nepříznivým výkladům jejího konání. Toaletou i chováním musí dáma býti nenápadná a sama smí navštěvovati toliko představení pořádaná na dobročinný účel.

Při tabuli hledí dáma vždy zaujati totéž místo; najdeš-li čítárnu hotelu nebo kurhausu plnou kouřících pánů, vezmi noviny do pokoje hudebního a při delších vycházkách odmítmi pánský doprovod.

Nemůže-li otec, který je sám s dcerou v lázních, dceru doprovázeti při všech výletech a zábavách, jest mu doporučiti ji ochraně některé rodiny nebo starší dámy.

* * *

Do lázní jezdívají jednotliví členové rodin, na letní byt celé rodiny, nejvýše, že otec dojíždí buď denně na noc nebo přes neděli za svojí rodinou.

V tom případě paní, má-li nějaké neshody s domácími, počká až přijde choť. S domácími vůbec jednej zdvořile, ale vystříhej se všech důvěrností, byť i byli to lidé často velmi hodní, jakých nalézáme dost na českém venkově, v Čechách i na Moravě. Měj v úctě jejich práva, tak jak chceš aby oni respektovali tvoje. Šetři byt i věci v něm, jakoby byly tvoje, a dbej také, aby děti stejně se chovaly a netrhaly v zahradě ani květin, ani ovoce bez dovolení domácích, ač-li jsi to s nimi předem nevyjednal.

Na venkově nemusíš ani návštěv lidem domácím konati, ani jich přijímati. Kdo nemáš villy dosti prostranné, nezvi nikoho k delšímu pobytu. Přijde-li známý nebo přítel, očekávej ho na nádraží, obstarej jeho zavazadla a drobná vydání s tím spojená.

Svoji návštěvu na venkov napřed oznam. Náletníky překvapiti není vhodné, neboť v najatém a obyčejně menším bytě, není-li to vlastní velká villa, nebývají na návštěvy vždy připraveni. Při návštěvě neohlášené nemůžeš jako host činiti docela žádných nároků, jako hostitel nepotřebuješ dělati žádných okolků.

Přízpůsob se zvykům svého domácího na venku, vyptej se po domácím pořádku a neruš jej.

Neobtěžuj domácího stálými službami a nežádej vůbec nic nad míru nebo nad smlouvu učiněnou.

Nemíchej se do záležitostí svého domácího. Anebo hled' všelijak mu ulehčiti; jeho povinnosti a drobnými pozornostmi se mu zalíbíti. Že tady záleží velmi mnoho na okolnostech, rozumí se samo sebou.

Svého domácího jinde nepomlouvej; nejsi-li u něho spokojen, jdi jinam.

Děti na návštěvu ven k náletníkům neber, leč na výslovné přání, ale ani tenkrát ne, máš-li děti nezvedené. – Možno-li přenocuj raději v hotelu, zvláště pozoruješ-li, že náletníkům působíš sebe menší nesnáz.

* * *

Letní domácí neposuzuj náletníka a jeho potřeby podle sebe a chceš-li mít městské hosty, informuj se o jejich potřebách. Měšťák nežádá ani koberců, ani obrazů, ani umělých květin v bytě, aniž vůbec přepychu, ale vždycky a zvláště čistotu a pohodlí. Velké umývadlo a dostatek vody, čistou, širokou a náležitě dlouhou postel, nikoli úzkou a malou truhličku, ve které spávají naši venkované, asi po celou noc zkroucení, pohovku a lenošku a dostatek skříní, stůl a po případě i stůl psací. Ochotu domácího každý náletník vysoko si cení a jsou případy, kde náletníci s ochotnými a laskavými svými domácími, kteří nejsou jen vyděrači, uzavírají i poměr přátelský.

Vydírání náletníků svědčí jen o špatném duchu obchodním, tím více, ježto náletník sám rád zaplatí, jen má-li za co.

Všeobecný stesk na nepříznivé počasí v době dovolené! Děšť a zima pokazily ovšem mnohé plány a odtud mrzutost, ať nedím spílání – na koho? – V této příčině rozeznávejme případy dvojí: buďto že majíce kratší dovolenou vyjíždíme na cesty anebo při dovolené delší usazujeme se na místě k delšímu letnímu pobytu. Rozvážný člověk především přihlíží ke změně počasí a udělá tedy plány v podstatě dva: pro počasí příznivé i nepříznivé. Jdu-li na cesty za zábavou, nikoli za určitým cílem (při čemž tedy počasí nerozhoduje), vždycky připravím se na možnost, že zatím co jsem v Alpách, chystaje se na tu neb onu túru, stihne mne děšť, podle všeho trvalý. Tu tedy mám v záloze nějaké větší město a deštivou dobu přečkám v museích, sbírkách, galeriích. Anebo zamírím podle druhého plánu honem na jih nebo z Alp ven, kde je velká pravděpodobnost na počasí lepší. A rozvážný náletník, sedící v osamělé české vesničce, vzal s sebou pro ten případ nejen lekturu,

nebo šachy, dámu (hru!) atp., ale zejména milou jemu nějakou práci, která nejspíše nudu mu zažene. Ovšem měli by v těch případech pomoci předem naši domácí na venkově a také zařizovati byty náletnické pro tyto případy, pokojíky s verandami, krytými balkony, kde i za deště možno seděti a těšiti se ze svěžího vzduchu. Zle je, jsme-li odkázáni v tu dobu na nízkou a úzkou světničku, v níž ani pohovky není, kde okna jsou také nízká a úzká, nedovolující výhledu, zastíněna mimo to košatou hrušní neb jabloní hned před okny, kde nedaleko ještě je hnojnisko. Domáci měli by se postarati především také o pohodlný byt i jednoduchý psací stůl, při kterém za deště rádi si odbudeme korespondenci, jakož vůbec pro velkoměšťáka psací stůl je daleko větší potřebou, než pro venkovana, zvyklého spíše na práci ruční. A pak, – nebojme se deště! Dobré boty, lehký plášť a klobouk, jemuž déšť neuškodí, třeba-li deštník – a hajdy ven. Nepříteli, na kterého jsme připraveni, můžeme vždycky čeliti snáze. – Konec konců i déšť, třeba i trvalý, má někdy svoje příjemnosti a půvaby. Musíme umět je vyhledati!

* * *

Při výletech a vycházkách plat' výlohy, které připadají na jednotlivce, nebo na rodinu bez vyzvání. Ženatý pán nesmí nikdy připustiti, aby jiný platil za jeho choť. Za dámu cizí smí platiti pán její drobné výdaje, jako na př. mostné, převozné, zpropitné, platí-li je také za sebe a p., ale výdaje větší dáma splatí buď sama později nebo prostřednictvím některého příbuzného. Chce-li platiti sama, nesmí pán jí brániti.

Nenabízejte se při vycházkách za vůdce, neznáte-li cesty, od ostatní společnosti se neodlučujte, ani jednotlivci, ještě méně dvojice. Nepohodlí vycházky, špatné cesty, rozmary počasí snášejte klidně a s humorem, vystříhejte se však vší rozpustilosti, nemírného smíchu a křiku nebo výskání. Obecnému přání nutno se podrobiti.

Se smutnou tváří na výlety nechod' a s radujícími se raduj.

Nepožaduj žádné drahé zábavy.

Do památních knéh zapiš prostě svoje jméno a datum návštěvy. Chceš-li vyjádřit svoje uspokojení, stačí několik slov nebo vtipných veršů, dovedeš-li je napsati. Vystříhej se poznámek rozpustilých nebo na druhou národnost, jako dělávají Němci, kteří neštítí se ani nadávek. Mazati do knih podobných se nesluší.

* * *

Malé připomenutí. Stává se nezřídka, že společnosti, ať turistické, ať jiné, chystají se na výlet. Aby program výletu mohl být buď uskutečněn, buď hladce proveden, anebo jenom ze slušnosti ohlásí tam aneb onam, kam právě společnost vyletětí míní, svůj příští příjezd, třeba-li i požádají, aby to neb ono jim bylo přichystáno. Dostanou odpověď, aby jen přijeli, že na výletním tom místě nebo jinde se na ně těší atd. Ale však pojednou, z té neb oné příčiny, s výletu sejde. Tu je svatou povinností oznámiti onomu výletnímu místu, kde jsme byli ohlášení, že nepříjedeme a proč, s náležitou omluvou. Je-li příčinou nějaká vis major, je to sice nepříjemno pro obě strany, ale nelze nic dělat, nutno se spokojit. Ale formě a slušnosti bylo učiněno zadost. Avšak nic není trapnějšího, nežli marné očekávání těch, kterým příjezd nebyl odřeknut. Stalo se nedávno, že jistá jinak vážená korporace byla očekávaná v jistém – řekněme na příklad – starém zámku nebo klášteře, majitel ochotně povolil prohlídku a ve své laskavosti chtěl překvapiti příchozí i bohatým pohoštěním, – ale nepřišla ani vážená korporace, ani v čas nějaká omluva. Dovedeme si mysliti roztrpčení vlídného hostitele nad tou, nejmírněji řečeno, nešetrností, kterou diskreditují se pražští nebo vůbec městští hosté na venkově.

* * *

Na konec této kapitoly ještě citát z Časopisu turistů (1913, 433) kam rozhorlený náletník psal toto:

»Již v dubnu odebral jsem se do městečka X. vyjednat letní byt pro svoji rodinu – pro sebe, choť a dcerušku – a v místě, které mi bylo doporučeno, přicházeli mi majetníci bytu s velikou ochotou

vstříc. »Pokoj?« povídali, »ale ano, třeba dva... a ještě pokojíček pro služku. Nic nebudete proto připlácet. A peřiny? Těch nepotřebujete! My jich máme! O posluhu se nestarejte! Máme tři učedníky a ti si rádi vydělají nějaký ten krejcar.« Odjížděl jsem pln sladkých nadějí, po prvé... po druhé však pln trpkého zklamání. Na ten druhý pokoj vybízeli jsme ještě babičku a také služka pro pokojík byla na programu – jaké štěstí, že s toho sešlo, neboť pokoj druhý (za který ovšem nebyl bych váhal zaplatiti) najednou byl obsazen dcerami domácího, o kterých při první návštěvě nebylo potuchy, o pokoj pro služku pak jsme už ani nestáli; peřin neměli domácí žádných a učedníků teprv ne. Živnost byla taková, že mistr mohl po celý den lítat po městečku, práce nebylo a co by si byl i jen jeden učedník počal? Postele byly tak zařízeny, že za prostěradlo sloužil červený kostkovaný ubrus, ale při tom na stěnách nemožné obrazy, ovšem nikoli originály, v širokých »zlatých« rámcích, toaletní stolek, asi v nějaké vrchnostenské licitaci koupený, který nám jen překážel, a pohovka, snad jediný kousek, poskytující drobet pohodlí, byla přikryta prostěradlem, abychom si na ni nelehli.« A pisatel dodává stesk, jak jim potom v takovém bytě bylo...

Myslíme, že by se s takovými věrolomnými nájemci mělo zatočiti jinak. Jsou přece na ně ještě instance. Arci, možná dost, že by pan starosta nechtěl si pro ledajakého »luffáka« rozlít ocet s panem mistrem a že, aby neublížil domácímu člověku, nahnul by ani prstem, nebo by dělal ještě všelike obtíže. Ale věc jest jednoduchá. Když najímám byt a ve všem se s pronajímatelem shodnu, řeknu prostě: »Tak, pane, ujednáno. A teď si pěkně všechno napíšeme, k čemu se oba zavazujeme a podepíšeme...« A vytáhnu kus připraveného papíru a prostě si napíši smlouvu. – A nemohlo by pak dojít ku zjevům tak kormutlivým, jak svrchu vylíčeno. Nanejvýše, že jednou jeden v tom městečku dal by si pro nedodržení smlouvy vyprášiti frak, vícekrát by se to tam nestalo, aniž v širém okolí.

V severoněmeckých lázních, v říši pořádku a kázně, jedná se tak vždycky. To a to se ujedná a hned podepíše. Vím, co dostanu, vím, co za to zaplatím, a pak není žádných rekriminací.

Stalo-li se kdy naopak, že náletník svým povinností nedostál, ač myslíme, že případy ty jsou mnohem řidší, pak zase pronájemce chybil, proč řádnou smlouvou se nezajistil. Zkrátka, ať tu neb onu stranu, nedodrží-li v slově, popadnout bez okolků za ucho a pořádně potřepat. Ať je pořádek vždy a všude.

XXXIV. Cizinci a hosté

Vůči cizincům. – Japonci. – Angličané. – Hosté. – V kavárnách a restauracích. – Drobné pokyny a odchylky v cizině.

V zemi cizí netřeba odkládati svých národních zvláštností, pokud neurážejí tamějšího mravu a zvyklostí, ale snažíme se i v cizině chovati se co nejméně nápadně, byť i nemůžeme odložit ani vzrůstu, ani barvy pleti atp. Nevystupujme nikdy bezohledně nezapomínajíce, že jsme v cizině více nebo méně hosty. ([Srv. také kapitolu VIII. Doma a v cizině](#)).

Vůči cizincům doma budme co nejvlídnější a vmysleme se v jejich situaci, ačkoli na druhé straně nepřepínejme své vlídnosti, aby se nezvrhla v dotěrnost. Žádá-li nás cizinec na ulici o nějakou informaci, hledme mu způsobem pokud možno srozumitelným ukázati směr a možno-li i vyprovodme jej několik kroků, ale nevyprovázejme až k cíli; nevíme, jak by mu to bylo příjemno. Srv. »Společenský katechismus« I. díl, kapitola II. Události rodinné.

Žádá slušnost, abychom Němci na jeho otázku zde v Čechách odpovídali po německu? – Nikoli. Žádný cizinec, tedy ani Němec, nemá práva žádati, abychom mluvili zde, ve svém domově, jeho jazykem; jistě toho nežádá v Paříži, v Londýně, ani ne v Pešti, aniž kdekoli jinde. Proč právě v Praze nebo v Čechách? Jedině proto, že jsme dosud ochotně brali na sebe německé jho? Neprohřeším se tedy nijak proti slušnosti, dám-li i Němci, tak jako Angličanu nebo Francouzovi na jevo, arci slušným způsobem a nikoli příkře, že jeho řeči nerozumím. Jest věcí každého, chce-li užítí své znalosti němčiny ku prokázání nějaké ochoty, ale společenské *nutnosti* zde není. Nechceme poukazovati na kraje německé nikoli v říši, ale i v Čechách, jak tam bychom pochodili, kdybychom sebe zdvořileji se ptali po česku. Mně samotnému se stalo, že v Liberci i z německé otázky vycítili ze mne Čecha a poslali mne na stranu zcela opačnou. Nemůžeme nikterak spláceti zlé zlym a také nebudeme, ale nedopustíme se nikdy neslušnosti, nerozumíme-li jazyku cizímu.

Ale ovšem vynasnažíme se ukázati cizincům, zvláště Němcům, jak jsou nepravdivy zlé pomluvy o nás v cizině šířené, jakoby Němec u nás ani ukázati se nesměl, ani mluvití atd. Kdo tedy německy umíš a chceš, s pánem bohem užij těchto vědomostí ve prospěch dobré pověsti našeho národa, tak jako bys užil jiných znalostí filologických vůči Francouzi, Angličanu, Rusu, Italovi atd.

Vůči cizincům, kteří k nám přicházejí s dobrou vůlí, bud'me stejně blahovolní a vzhledem k nesnázím, v nichž každý cizinec mimo domov se ocitá, blahovlnnější a ochotnější dvojnásob. Jinak není potřebí zvláštních pravidel, běží-li o cizince – příslušníka národa kulturního. Slušnost je dnes stejná v celém vzdělaném světě, až snad na malé vnější odchylky, kterým cizinec snadno porozumí a jim se přizpůsobí.

Jenom cizincům, kteří mají nějaké doporučení od osob nám známých, můžeme s klidem vyjítí vstříc důvěrněji, jinak bud'me opatrní. Ostatek chovejme se k cizinci s vybranou zdvořilostí – bude o nás jistě dobře a vlídně souditi ([Srv. také kapitolu VIII. Doma a v cizině](#)).

* * *

S cizincem, pokud je mým hostem, snažím se vezdy mluvití bud'to jazykem jeho, ovládám-li jej, anebo jazykem, nám oběma běžným. Pokud možno, vyhovím tedy jemu, nechtěje, aby on vyhovoval mně. Nemusíme se tedy ostýchatí i u nás v Čechách na místech veřejných mluvití s hostem z Německa, po německu, ale nenápadně a bez vyzývavosti.

Za to však v Čechách, v krajinách a městech českých máme plné právo mluvití česky ve společnostech i tenkrát, když menšina jsou cizinci vědomě do české společnosti přicházející a hřešíme proti vlastní národní cti, chceme-li se přizpůsobiti cizímu jazyku, když i sami přítomní cizinci umí nebo dokonce mluví česky. Jen obraťte kartu a uvidíte!

Stává se, že přijde k nám cizinec, který rád by o nějakém zajímavém tematě přednášel, na příklad o svých objevných

cestách. Česky neumí a chce si tedy vypomoci buď svým anebo jiným, jemu běžným světovým jazykem. Kterým? Lidí mluvících francouzsky neb anglicky, jest u nás poměrně málo – německy umí asi každý druhý člověk. Tedy německy. – Není-li člověka, který by německou přednášku přeložil do češtiny a za něho přednesl, řekneme mu asi, že u nás Čechům neradno přednáseti jazykem u nás nevalně oblíbeným. Cizinec, světa zběhlý, podívá se, nechápe – ale už je to tak, buď bohu žalováno...

Jinak má se věc u národů, kteří evropskou kulturu teprve přijímají, jako Japonci, kde dlužno obyvatelstvo teprve zvláštním nařízením upozorňovati, jak se mají chovati vůči cizincům, aby byli zdvořilými. R. 1908 baron Safu, guvernér prefektury Kanagawa (v Jokohamě) vydal předpisy civilisovaného života pro obyvatelstvo svého okrsku ve 44 pravidlech, jež potom časopisy anglické a po nich jiné zlomyslně rozšiřovaly. Pravidla ta dělí se ve dvě části, první o styku s cizinci vůbec a druhou o styku s Číňany zvlášť. Je to tedy jakýsi japonský katechismus společenský a nikoli bez zájmu zvláště ethnologického, jelikož z četných zákazů poznáváme, proti kterým pravidlům dosud se tam hřeší. Pro tuto zajímavost, však zároveň také společenskou, budiž dovoleno pravidla ta uvést, tím spíše, poněvadž konec konců poučí se z nich i mnohý Evropan.¹⁰⁴

A. O styku s cizinci

Lidé nemají se shlukovati, vidí-li cizince na ulici nebo v krámě.

Obchodníci nepožadujtež vyšších cen za zboží od cizinců, než od domorodců.

Přihodí-li se cizinci na nádraží, ve vlaku, nebo na lodi nějaká nehoda, každý mu pomoz a oznam věc hned policii neb úředníku službu konajícímu.

Na psy, provázející cizince, neházejte kamením a neštvete na ně jiné psy.

¹⁰⁴ Srov. také Alois Svojsík: Japonsko a jeho lid. V Praze 1913. Str. 146.

S cizinci jedněte zdvořile a buďte k nim úslužní; zvláště v úřadovnách vládních nabídněte jim stolicí.

Pamatujte, že u cizinců není zvykem, že pán smeká v úřadovně atd. klobouk (úkaz má na zřeteli asi předem Američany); dáma ani při pozdravu nesmeká a manželé chodívají zavěšeni.

Poněvadž cizinci jsou velice citliví vůči trápení zvířat, jedněte se zvířaty přívětivě.

Vzhledem na oblek, chování a řeč cizince nikdo si nedovoluj žádných poznámek, ani posměchu nebo hrubých slov.

Na ulicích, v parcích nebo kdekoli jinde nepokřikujte za cizími nadávky jako »keto«, »akahige« nebo »ijin« (vousáč, rudovous, cizinec).

Vstupujete-li v majetek nebo do domu cizincova, požádejte dveřníka nebo sluhu, aby vás uvedl, neb alespoň zaklepejte na dveře.

Sedíte-li s cizí dámou na tomže sedadle ve vlaku, v tramvaji nebo v čekárně, sundejte kufr, abyste nezabírali místa.

Na cizince nevyvalujte očí, dívejte se naň klidně, je-li toho vůbec zapotřebí.

Vcházíte-li do cizího domu, očistěte si obuv.

Cizímu missionáři přísluší tatáž úcta jako knězi buddhistickému nebo šintoskému.

Cizinci nesmí býti rušeni při hře nebo při jízdě na kole házením kusů cihel, kamenů nebo klacků nebo shlukem dětí na ulici.

Cizímu náboženství nebo řeči se neposmívejte, ani ne narážkami na štítech nebo v divadlech.

Cizinci neradi vidí, plívá-li se všude a házejí-li se po chodnících, ve vlaku neb na parníku slupky ovoce a odpadky cigaret.

Není slušné ukazovati na cizince prstem.

V přítomnosti dámy nebo všude, kde to není slušno, nekuřte.

Vejde-li dáma do nějaké místnosti, usednou páni teprve, když jí dostalo se místa.

Ti, kdož se učí cizím jazykům, nemají zbytečně začínati hovor s cizinci jen za tím účelem, aby v cizí řeči se cvičili.

Všem závazkům dlužno přesně dostáti.

Hovory s cizinci omezujte se na nutné věci a buďte co možno krátké.

Návštěvy u cizinců konejte ve vhodnou dobu.

Oslovení »oi« vůči cizincům neužívejte.

Cizince neptejte se, kolik je mu let, není-li nezbytně nutno.

Čistí-li si kdo zuby nebo nos ve přítomnosti cizince, užívej na to kapesníku.

Ani doma, ani mimo dům nesluší ve přítomnosti cizinců obnažovati nohy nebo lýtka; také nesluší cizince okukovati, je-li nahý, koupe-li se nebo se převléká.

Ulice dlužno dle možnosti kropiti vodou, aby se písek a prach nezvířil. Potkáte-li pohřeb, prokažte mu náležitou úctu, předem však nedovolujte si žádných neuctivých výroků.

Je na čase upustiti od názoru, že cizinec platí tolik, kolik se na něm žádá.

V krámech, kde se prodávají zvláštnosti, budiž uveden cenník v některé cizí řeči.

Na místech čteně cizinci navštěvovaných buďtež uvedeny tabulky, v nichž v některé evropské řeči buďtež uvedeny znamenitosti atd.

Osloví-li vás cizinec, nemlčte, nýbrž odpovězte po japonsku, dle nejlepšího svého vědomí a svědomí, i když nerozumíte řeči cizincově.

Na ulici jděte lidé, jeďte vozy a koně klidně svou cestou.

Límce, manžety, rukavičky a boty mějte v čistotě.

Jdete-li s cizincem, zachovávejte s ním stejný krok.

Dbejte, že když se cizinec dívá na hodinky, má bezpochyby na pilno.

B. O styku s Číňany

Vidíte-li oblek Číňanů, neposmívejte se.

Potupné obrázky čínských vojáků z čínské vojny nebudtež prodávány.

Neposmívejte se Číňanům, když konají v chrámech nebo na hřbitovech svoji pobožnost.

Copu Číňana nikdo se nesmí dotýkati.

Číňanům nenadávejte slovy »chau chau«, »neu-kin« nebo »nig«.

Dbejte zejména, aby kulí a kočové nechovali se opovržlivě k Číňanům, jakož rádi činívají. –

Netřeba poznamenávati, že nejedno z těchto pravidel mohla by sobě zapamatovati naše venkovská mládež.

* * *

Častěji než dříve stýkáme se s Angličany a nebude, doufám, od místa, uvedeme-li některé odchylné jejich mravy a zvyky.¹⁰⁵

Angličan je velmi zdržlivý a nedá si ani nabídnouti ani vnutiti jakoukoli známost. Nerad zavádí rozhovor s cizincem, kterého vidí ponejprv v železničním kupé; ale při druhém setkání, nebo na dlouhé cestě transatlantické je mnohem přístupnější. Setkáte se s Angličanem v nějakém shromáždění, ve schůzi, na kongrese, debatujete s ním tam, ale mimo schůzi Angličan vás nezná, třeba ani nepozdraví. Angličan tímto způsobem se chová nejen vůči cizinci, ale i vůči krajanům, jinak neznámým.

Angličan není nezdvořilý, ale jeho zdvořilost se projadřuje tichým, málo nápadným způsobem; není nikdy vtíravý, ale požádáte-li ho zdvořile o nějakou informaci, buďte jisti, že se vám jí dostane způsobem naprosto korektním. Dokonalý gentleman,

¹⁰⁵ Zvláštnosti obyčejů francouzských neuvádíme, neboť naše mravy celkem s jejich se shodují a první díl našeho »Společenského katechismu« je sestaven z valné části na základě způsobů francouzských. – Od širšího vylíčení mravů amerických upouštíme, poukazující však znova na citovaný článek A. Plešingrové.

jakých v Anglii je mnoho, je zdvořilý proto, aby zvýšil půvab styku s ním.

Mnoho zdvořilostních forem, u nás nutných, je v Anglii zbytečno. Nepozdravuj tam nikoho ani na dráze, ani v hostinci. Zbytečně se nepředstavuj, v krámech nesmekej, aniž před někým, s nímž jednou, dvakrát jsi se setkal, za to nešetři tam slovy please, prosím a thank you, děkuji. (Srv. Th. Schwabe, Im Lande John Bulls. Ravensburg 1908.)¹⁰⁶

* * *

Obecní dům u Prašné brány, jakož všechny podobné závody jsou sice výbornou věcí, ale jedno nebezpečí skrývají v sobě: že odnaučíme se cizího hosta zváti do své domácnosti – ač-li jsme to kdy před tím dělali – a pro větší pohodlí a »kratší řízení« pozveme ho prostě do nádherných těch restaurací, kde můžeme jej hostiti ve všech stupnicích svého měšce. Ale cizinci namnoze neběží o dobré najedení jako spíše o nahlédnutí do našeho života soukromého, kam jinak jako turista by se nedostal, aby věděl, jak žijeme a dověděl se, kde nás střevíc tlačí, což možno mnohem snáze mu pověditi v důvěrném kroužku domácím, než v restauraci. Proto pohostinství domácí vůči cizím, kteří mají příslušné doporučení, má větší cenu.

Hotely jsou více méně v celém vzdělaném světě stejny, kostely, musea a obrazárny dosti podobny, – ale život rodinný a v domácnostech je všude jiný, svérázný a vždy zajímavý. V cizině je mi vždy vzácnější pozvání do rodiny mých známých anebo přátel, než k velkému banketu v hotelu.

Nebudme v rozpacích nad cizí návštěvou, které nic není trapnějšího, než pozoruje-li, že svým příchodem ruší domácnost.

¹⁰⁶ O jiných národech dobře poučují. Alfr. Franklin: La civilité, l'étiquette, la mode, le bon ton du 13. au 19. siècle Pař. Emile-Paul 1908; Sacerdote, A.: Land und Leute in Italien (Langenscheidts Sachwörterbücher); Villette. Césaire: Land und Leute in Frankreich (tamže); C. Naubert: Land und Leute in Amerika. (Tamže.) O Angličanech ještě H. Baumann a dr. J. Th. Dann: Land und Leute in England (tamže).

Přišel-li cizinec neohlášen, a nechcete-li jeho návštěvu odmítnouti, což asi sotva učiníte, musí počkati v pokoji přijímacím, než se upravíte náležitě, a pak, je-li to cizinec známého jména nebo má dostatečná doporučení, pozvete ho na oběd nebo na večeři, dnes neb zítra, jak se vám a jemu hodí. Nečiňte tak neradi nebo jen ze zdvořilosti, pak spíše od toho vůbec upustěte. Nechystejte pak hostům nad svoje poměry, aniž omezujte se na všední svůj jídelní lístek.

Hosté manželovi, i kdyby si je přivedl z nenadání a bez ohlášení, jsou zároveň hostmi manželčinými a nejsou-li jí vhod, nechat' to poví svému choti až odejdou. Host nesmí býti svědkem jakéhokoli domácího rozladění.

V pohostinství neběží tak o to, co se podává, nýbrž jak se to podává a cizinci je milejší živá, instruktivní zábava než hostina sama. Proto dlužno rozpoznati, co ten který host rád by slyšel, ale také, co nerad by slyšel, nehledě k tomu, že úlohou hostitelky jest ukázati se hostu i ukázati hosta v nejlepším světle. Nezvete však proto, aby host bavil vás, a neočekávejte pochvalu a přemrštěnou vděčnost za svoje pozvání, jinde mnohem více samozřejmé, než u nás.

* * *

Vstupujeme-li do jakékoli přeplněné místnosti, jsme vždycky trochu zaraženi a jako oslepeni.

Stejně se nám děje při vstupu do plné kavárny nebo restaurace a zejména nezvyklý venkovan jeví tu trapné rozpaky, které měl by okamžitě zaplašiti dovedný číšník, který by přispíšil a vhodné místo poukázal.

Jinak docela klidně se porozhlédni po prázdném místě nebo se obrať s dotyčnou otázkou na číšníka. Klidně pověs pak klobouk i svrchník na věšák, ale nezhlížej se v zrcadle a neupravuj si ani vlasů, ani vousů nebo dokonce nehty. Ostatně viz »Společenský katechismus« díl I., kapitola III. Ve veřejnosti.

Náhodný hovor s neznámým hostem v restauraci nebo v kavárně nezavazuje k ničemu, ale může být často s prospěchem. Není třeba člověka, s nímž v restauraci dostali jsme se do řeči aniž jsme se vzájemně představili, potom pozdravovati na ulici.

Pozoruješ-li, že známý nechce být viděn, nepozdravuj ho. Nemluv na takových místech, aniž na veřejných místech vůbec o svých záležitostech osobních, nikoho hlasitě nepomlouvaj – nevíš, nesedí-li jeho bratranec hned vedle – a nevyslovuj žádných jmen. Mají-li zdi uši, zdi kavárenské jich mají nepočítaných, neboť do kaváren chodí většinou lidé, aby se něčeho dověděli, ať z novin, ať z úst jiných lidí. Nedomnívej se nikdy, že jsi v kavárně nebo v restauraci nepozorován.

Na noviny, kterých nečteš, nesedej, chtěj si je rezervovati; také za hovoru neměj novin v ruce, snad někdo jiný na ně také čeká; chceš-li noviny, které čte jiný, obrať se v té příčině na sklepníka a s novinami, na které čeká jiný host, si pospěš. Nečti polohlasem, vystříhej se nápadných nezpůsobů vůbec při jídle a pití, nedovoluj si hlasitých hanlivých poznámek o pokrmech a nápojích a nevoli svoji nevylévej sobě na nevinném sklepníkovi, nýbrž obrať se na šéfa závodu.

Ke sklepníkům nebuď ani hrubý, ani důvěrný a kdybys byl i denním hostem, plať řádně a nezůstávej jim dlužen, a nevypůjčuj si od nich peněz, sic je po respektu.

Nekrájej chleba na ubruse, neklad' doutníku na okraj stolu a neutírej si potu ubrouskem. Vyhýbej se všem hádkám jak se zřízenci, tak s hosty podroušenými a dráždivými. Děti do restaurací a kaváren neber, zejména, neumí-li se slušně chovat. Jsou pak na obtíž ostatním hostům a vznikají z toho nemilé nepřijemnosti. Hosté, hubující na děti, hubují vlastně na tebe a proto neber děti do ochrany, nýbrž připomeň sobě, že sám jsi chybil bera je s sebou, kam nepatří.

Ve veřejných místnostech nezasedej nevyzván ke klavíru a nespouštěj fonografu neb orchestrionu bez souhlasu všech

přítomných. Vyříznouti nějaký kus novin, bráti sebou jednotlivá čísla, hraničí na sprostou krádež.

Nemysli nikdy: »Co mi je do tohoto člověka, vždyť ho neznám, nač tedy býti k němu zdvořilý?« – za půl hodiny po té se třeba dozvíš, že je to tvůj nový představený nebo poručník dámy, o kterou se zajímáš, jak jsi se už zajisté dočetl v nespočetných humoreskách. Vyhýbej se všem hádkám při kulečnicku nebo při kartách a nehrej na veřejných místech o velké peníze; hraješ přece pro zábavu a ne pro výdělek!

Pakliže jsi omylem platil méně, neopomeň omyl ihned napravit. Ve škodu by přišel sklepník. Ostatně viz »Společenský katechismus« díl I., kapitola III. Ve veřejnosti.

* * *

Smí-li si host vzíti s sebou zbylý koláč nebo cukrovinku?

Jí-li host à la carte, zaplatil ovšem všecko, a tudíž i to, co zbylo a je to pak jeho; jí-li při table d'hôte, má právo jenom na to, co skutečně sní. Vším způsobem však není slušno bráti s sebou od stolu cokoli, ať už právem či neprávem. Ani papírovou utěrku, kterou tu a tam v restaurantech dávají, nestrkejte do kapsy. Jenom letní hosté, stravující se v malých hostincích na venku, brávají si domů části oběda nebo večeře, chtějíce je dojísti později. Není to sice šik, ale zamhuřujeme vůči této volnosti oko.

Vyzvali-li jste známého, aby šel s vámi do kavárny nebo restaurace, je vaším hostem a na vás je platiti jeho řád. Kdyby přes to váš host se tomu bránil, nehádejte se s ním, ať tedy platí. V Americe rozumí se vždy samo sebou, že vyzvavší je hostitelem a urazil bys, kdybys pohostinství nepřijal, u nás zdá se býti tomu naopak, přes pohostinnost slovanskou, věru nevím proč vyhlášenou. I když jdeš se známým nebo s dámou po mostě, sluší se uspořiti jim námahu a zaplatiti za ně mostné. Z toho nevyplývá, že se domníváš, že tvůj známý »nemá ani na most«.

V některých velkých restauracích v cizině neobsluhují dam, které vejdou do místností bez průvodu pánů. U nás, pokud vím, toho není a kdyby, pak je povinností restauratérů příslušnými nápisy na tuto okolnost upozorniti, aby dáma neznající toho zvyku nepřišla do nemilých rozpaků. Je to opatření proti příliš rafinovanému polosvětú, jehož u nás není.

* * *

Na některé odchytky v cizině ještě upozornujeme. V Americe jsou v některých hotelích sály a místnosti, do kterých přístup mají páni jenom v průvodu dam; do restaurace, ve které jsou dámy, nesmíš vstoupiti s kloboukem na hlavě a Američané i v liftu, ve kterém je dáma, smekají. V Rusku hosté kloní se ikonám v rohu umístěným, v Paříži platí se v menších restauracích i za ubrousek. Ostatně každý lepší turistický průvodce upozorňuje v úvodu na tyto zvláštnosti, proti kterým cizinec nesmí se prohřešovati, aby se nestal nápadným, což vždycky slušnému člověku jest nepříjemno.

* * *

Pro domo, - které mi snad nezazlí vlídný čtenář, který až potud trpělivě sledoval moje úvahy a poznámky. Chci však uvést příklad, kterak nesprávně představují si často naši lidé obcování a styk s cizinci, do jista v nejlepší vůli ukázati svoje češství a vlastenecké svoje smýšlení. Vlastně ani dobře nevím, do které kapitoly se hodí následující můj stesk, ale nechat! - Býval jsem za mlada vychovatelem v německé rodině, kam byl jsem přijat výslovně jakožto Čech. Po dlouhých létech jsem poslal při jisté příležitosti na hrob otce svých bývalých svěrenců věnec, na jehož stuhách byl nápis německý, v řeči mého bývalého dobrého pána a chleboďárce, podpis byl český. Věnec byl položen na hrob zesnulého, na hřbitov nikoli veřejný, nýbrž rázu soukromého (náchodský hřbitov vojenský, kde se již nepochovává). Kdosi tam věnec zahlédl a tento kdosi, který zná nebo může znáti dobře moje působení a moje upřímně české, vlastenecké přesvědčení i moji českou práci, proto

rozhlašoval o mně, že jsem Němec. Kdyby témuž pánovi za jeho na příklad vynikající práci, některý, dejme tomu Francouz, poslal ať takový neb onaký dar s nápisem ze zdvořilosti a pozornosti k němu českým, - stal by se ten Francouz proto Čechem anebo by přestal býti dobrým Francouzem i pro ten případ, že chybil a měl nápis dáti svým jazykem? - Snad neměl onen pomlouvač zlé vůle, - ale jistě nevěděl, co mluví a jak jeho slova bolí toho, který nemůže se jim bránit jinak, než tímto nedostatečným způsobem.

XXXV. Miscellanea

Tanec. – Polibek. – Gratulace. – Svátky, dary. – Truchli s truchlícími. – Etiketa telefonu. – Bohêmes-Tchèques. – Česká vlajka. – Slovo ke sjezdům. – Futuristické desatero pánské módy.

Zahrnujeme do této kapitoly rozmanitosti společenské všelikého druhu, pro něž v předcházejících nebylo vhodného místa. Buďto, že jimi také doplňujeme a rozšiřujeme I. díl »Společenského katechismu«, anebo dotýkáme se palčivých některých otázek veřejného života, jak zkušenosti naše nám je vnuly do péra...

Tanec není výmyslem jedné doby neb určitého národa a úzkého nějakého kruhu: byl ode dávna a je všude, jak u divokých lidí, tak u národů kulturních, byť byl rozdíl mezi groteskními skoky a dupáním oněch a tanci více nebo méně půvabnými našich produkcí a společností. Tanec vznikl z přirozené náklonnosti člověka vyjadřovati radost živými pohyby, jakož zejména vidíme u dětí a u mládeže vůbec, a nelze tanec odbýti pohrdáním nadčlověka, byť bylo pravda, že dnešní tanečníci namnoze poskakují beze všeho cíle a určitého plánu sem a tam, nedbajíce hudby, sotva někdy taktu a nejméně půvabných pohybů a figur tancem předepsaných.

Při učení se tanci neběží pouze o tanec sám, nýbrž předem o ladné pohyby obecné, namnoze také o základy slušného chování, které zhusta vštěpují se mladým lidem v hodinách tanečních. Mladí lidé učte se tedy klidně tančit, ale nezanedbávejte pro tento prostředek k cíli svých povinností. Zda-li pozdější život poskytne příležitosti naučeného umění použití nebo vzdáš-li se ho za krátko vůbec, na tom nesejde. Dnešní společnost však tanec žádá a přes ty, kdož pohlížejí naň přes rameno, přechází prostě k dennímu pořádku.

Nestačí znáti jakž takž různé kroky, ale nutno tančiti dovedně a pěkně. Pán, který tančí špatně, činí nejen sebe, ale i dámu, se kterou tančí, nápadnou, ba směšnou. Naopak tanečnice musí

vždycky spoléhati, že dovedeš její nějakou neobratnost anebo nedostatek zakrýti a její půvab postaviti do náležitého světla.

Chceš-li tedy býti ve společnosti oblíben, nic platno, musíš tančiti rád a dobře. Nechceš-li tančit, do plesů a tanečních zábav nechod'. Četná pozvání platí nikoli tvé osobě, nýbrž tvému tanečnímu umění, ale pak se od tebe očekává, že ospravedlníš svoji pověst dobrého tanečníka a že budeš hodně tančit. Tančiti jen občas s obletovanými kráskami je skoro urážkou ostatních dam a tanečnic méně vyhledávaných, mezi nimiž najdeš často rozmilé květy. Vším způsobem rytířské tvoje chování vůči zanedbávaným postaví tvoje dobré srdce i dobré chování do nejlepšího světla. Každá dáma, která je ve společnosti cizí, bude ti velice vděčna, opatříš-li jí další tanečnický. Požádá-li tě při plesu domácí hostitelka, abys tančil s některou z dam, musíš vyhověti co nejochotněji, ale tak, aby vyzvaná dáma se domnívala, že vyzvání vychází z tvého vlastního přání.

* * *

Při plesu maškarním nedej se strhnouti dovoleným »ty« k nepřislušné důvěrnosti. Vtipkuj a žertuj podle libosti, ale nikoli víc, než bys po demaskování mohl zodpovědět. Nevol takového obleku, který odporuje tvému zevnějšku nebo letoře, a hled' se vžítí v povahu své masky. Nepoznáš-li, co ten který kostým značí, neptej se hned a přímo, ale hled' vyzvěděti oklikami. Nikoho netěš, není-li jeho kostým poznán a pochopen. Neupozorňuj na nesprávnosti neb odpory kostýmu. Dvojici jako Jeníka a Mařenku, Romea a Julii můžeš tvořiti jen s dobrými známými. Vystupuješ-li ve skupině, nežádej pro sebe žádné přednosti a podrob se svým oblekem celku.

Pamatuj:

Nesluší se stěžovati pořadateli jeho dosti nesnadný úkol úmyslnou nebo neúmyslnou nepozorností.

Zvláštní tance přenech těm, kdo je dobře znají.

Netančí sám jediný pár v sále, když ostatní již tančit přestali.

Dáma nedávej nikdy na jevo svého rozhořčení nebo roztrpčení, že málo tančíš. Pán při volence neutíkej a neukazuj ani blaseovanosti, ani příliš velikého zájmu.

Roztrhne-li pán dámě šaty, dáma usmívej se k tomu, byť i srdce jí krvácelo.

I kdybys myslil, že tvých slov, šeptaných tanečnici, nikdo neslyší, nezapomeň, že mluví také tvoje oči.

Ke gardedámám buď svrchovaně zdvořilý a pozorný. Z těch stávají se často tchyně.

Pán vystříhej se úzkostlivě všech hádek a rozbrojů s pány ostatními, alespoň tvoje dáma nesmí o tom ničeho vědět, aniž pozorovati.

Chyby nebo malé neobratnosti, jichž se dopustíš, nemusí tě uvádět v rozpaky a nebuď netrpěliv, dopouští-li se jich jiní. Ani si takových věcí nevšímej, tím méně, dopustí-li se jich dáma. Sklouzneli pán anebo dáma na hladké podlaze, nebo dokonce oba, vstaňte jakoby nic se nebylo stalo a tančete dál, pakli jste si nepolámali nohy. Pád na parketách při tanci, není-li provázen skutečným neštěstím, je sice nepříjemný, ale nic neznamená.

Do výboru nebo pořadatelstva plesu nebo taneční zábavy se neder, je to úloha nevděčná, neboť všem nezavděčí se pořadatel nikdy.

Plesy neměly by nikdy trvati déle než do jedné nebo do dvou hodin s půlnoci, tak, aby účastník měl kdy ještě se vyspat. Po žádné stránce nemá smyslu tančiti do únavy a nic není tak nepěkné, jako tanečnice ve čtyři, v pět hodin ráno, znavená, zpocená se šatem zmuchlaným... K ránu již nikdo nemůže tančiti s chutí a i párky zamilované mají pak té zábavy ve vzduchu horkém a zkaženém po krk. Posléze a zvláště mějte zření k ubohým gardedámám!

Polibek odvozuje Darwin – s odpuštěním, – z chování zvířat, která svoji kořist hledí zachytiti zuby. Odtud snad lze vysvětliti frási »já bych tě láskou snědl«. Podle srovnávacího badání u různých národů jest evropský polibek původně kousání, asijský a zvláště mongolský jen jakýsi druh čichání. Asiáté chtějí se totiž přesvědčiti

čichem, – snad také po způsobu některých zvířat – je-li dotyčná osoba hodna, aby se jí člověk přiblížil; snad to souvisí i s touhou po čistotě dotyčné osoby. Líbání ruky znali již staří, a římsí generálové a císař dali si od vojáků i od velmožů líbat ruku. Osoby nižší klekaly před císařem a líbaly obrubu jeho šatu. Po zavedení křesťanství líbali vyšším duchovním ruku, kterýž zvyk je i u nás, zvláště na Moravě, ale omezuje se většinou na školní dívky a svíčkové babičky. U papežů od dob Lva V. líbá se místo ruky pantofel.

V Německu říkají: úcta líbá ruku, přátelství tvář, otecká blahovůle čelo, láska ústa, touha oči, chtíč šiji a pokora šat.

Proti hubičkám mezi milujícími brojiti bylo by asi marno a zbytečno, ale u jiných osob nemá políbení smyslu, neboť nelze je zbaviti jisté příchuti smyslné. Zvláště mezi příbuznými nebo přáteli téhož pohlaví hubička sotva je vhodným výrazem lásky a přátelství, leč by se jí užívalo jen při zvláštních, slavnostních příležitostech, jako při loučení na dlouhou dobu, shledání po dlouhé době atp., kde polibek je výrazem překypujícího citu. Avšak i při těch příležitostech možno bez něho se obejít a žádný společenský katechismus ho nepředpisuje, leda snad etiketní zákony panovnických schůzek.

Nelíbejte nikdy cizích dětí ([viz kapitola XIII. Staří, mladí a stáří](#)) z příčin hygienických, a nabídne-li vám dítě polibek, polibte je zlehka na hlavičku nebo na čelo.

Dotýkati se vůbec a jakkoli cizího těla je neslušno, vyjma podáním ruky; nejvýše dítko pohladíme po tváři nebo spíše po vlasech.

* * *

Gratulace jsou u nás obvyklé k jmeninám, narozeninám, svátkům, obzvláště však k Novému roku, ke sňatkům, k narození dítek, k povýšení a různým ještě radostným událostem životním. Srovnej o jednotlivých gratulacích »Společenského katechismu« I. díl, kapitola I. Pravidla obecná.

Dlouhou gratulací písemnou nikdy nikomu se nezavděčíš, a ústní ještě méně, nejvýše gratulace oficiální snese trochu delší řeč.

Ku jmeninám, narozeninám, velkým svátkům církevním jako vánocům a velikonocům gratulují si navzájem jen příbuzní a intimní přátelé; k narozeninám nejméně, jelikož den tento slavívá se u nás v rodinách katolických málo, ač je daleko významnější než den svatého patrona. Gratulovati dámě k narozeninám pokládá se dokonce za jakousi beztaktnost – proč, neví nikdo, leda ženská ješitnost.

Oslavujeme padesáté, šedesáté i vyšší ještě narozeniny mužů zasloužilých v životě veřejném, ve vědě neb umění a nemusí se v tom případě rozpakovati i neznámý ctitel poslati svoji gratulaci.

Velmi dobré služby konají při gratulacích ke svátkům církevním i k Novému roku moderní pohlednice, kterých možno užití bez rozpaků, vyjma vůči představeným, kde vhodnější je stručný dopis nebo visitka.

Při gratulacích novoročních rozšiřujeme okruh těch, jimž blahopřejeme, i na známé méně důvěrné, ba jsou lidé, kteří jenom na Nový rok vyměňují písemné pozdravy chtějí takto udržovati ne-li přátelství, aspoň známost. Ústního pozdravu »prosit«-na Nový rok neužívejte: přes latinské slovo je to zvyk německý.

O různých gratulacích při svatbách a narození zmínili jsme se v prvním díle »Společenského katechismu« v dotýčných odstavcích. Jako tyto i všecky ostatní gratulace buďtež stručné; mohou obsahovati nejvýše slovo uznání, gratulujeme-li k promoci, spisovateli k nově vydané knize, umělci k jeho úspěchu atd.

* * *

Svátky církevní dlužno slaviti způsobem, který by nijak nerušil jiné; obyčejně omezují se slavnosti tyto na rodinu. Na boží hody vánoční a velikonoční i svatodušní nepořádají se ani hostiny veřejné, ani jaké společnosti a neprovozuje se v domácnostech hlučná hudba. Aniž návštěvy se konají nebo přijímají, vyjma rodinné. Stejně

v týdnu pašijovém, kde slušnost žádá zachovávatí úctyplný klid, na štědrý den, který výlučně věnován bývá nejužší rodině.

Zvyků a obyčejů při rozmanitých svátcích obecně zachovávaných dbejte i vy, nikomu tím neuškodíte; nezachovávajíce jich, nikomu neprospějete.

Kde je zvykem na štědrý večer dávatí dárky, přijímejte i sebe menší pozornost s upřímným potěšením, ceníce nejvíce dobrou vůli dárcovu a darovanému koni na zuby nehleďte. Tam, kde nelze podarovati paní domu, podarujte děti. Při daru beztakovým, ať kdykoli se dává, rozeznávej, je-li v tom úmysl nebo neobratnost.

O darech ještě pamatujte:

Nedávej darů, které přesahují tvoje prostředky. Blázen dá víc než má.

Pro přítele vol dar takový, jehož splátka neuvede ho v rozpaky.

Mysli při výběru daru více na obdarovaného, než na sebe.

Nedávej jako dar nic nepotřebného, jako nekuřákovi bedničku doutníků neb abstinentovi deset lahví šampaňského.

Nedaruj nic, co's v domě svého přítele nepřijemně postrádal, nebo co tobě samému bylo darováno.

Věci nepotřebné a brak neposílej ani do dobročinných bazarů a loterií, snadno by se mohlo státi, že bys je vyhrál zpět.

Přijetí svého daru pokládej za důkaz přížne.

Chváliti přednosti tvého daru přenech příjemci.

Přijetí daru je právě tak zkušebným kamenem společenského taktu jako odevzdání jeho. Dar v dobrém úmyslu podávaný přijmi přívětivě i kdyby byl ceny nepatrné nebo zklamal tvoje očekávání.

Za to dar, kterým někdo chce získati tvoji úřední přízeň, odmítni se vsí energií, neboť jest urážkou. Teprve jsi-li v pensi, můžeš klidně přijímati dary z vděčnosti za dřívější působení, tím klidněji, poněvadž do takového pokušení asi nikdy se nedostaneš. Lidská vděčnost tak daleko nezabíhá.

Dělej se překvapeným, i kdyby dar žádným překvapením nebyl; dárci tím radost způsobíš.

Svůj dík za dar nepatrný vyjádří tímže způsobem, jako za dar veliký. Dar rozbal ve přítomnosti dárcově, aby byl svědkem tvého obdivu a chval vše, co na daru chváliti lze.

Na hostinu na počest tvých narozenin nebo tvého jubilea pořádanou pozvi nejdříve ty, kteří tě překvapili svými pozornostmi.

Vrátiti darovaný předmět jest urážkou. Darovati jest panský, nazpět bráti cikánsky.

Kdo mi dává, učí mě dávatí.

Neptej se, co máš dáti; kdo se ptá, nerad dá.

Mimo to viz o darech I. díl »Společenského katechismu«, kapitola VII. Pohostinství.

* * *

Truchlíme s truchlícími a proto nemáš-li smuteční nálady, jakož i smutečního oděvu, na pohřby nechoď. Je společensky neslušno, aby smuteční hosté šli za truhlou jako stádo ovcí a bavili se při tom nahlas a vesele jakoby šli na výlet. Srv. »Společenského katechismu« díl I., kapitola II. Události rodinné. Nepokládejte také jízdu fiakrem na hřbitov za jízdu zábavnou, kterou podnikáte proto, abyste se projeli nebo dokonce ukázali svým známým, jak sedíte v kočáře.

Na hřbitově přese všechnu bolest vystříhejte se všech výbuchů citových, kterými poskytujete přítomným jen trapnou podívanou. Cizí hoře nebudiž lidem pro smích. Smuteční oblek vylučuje veškeru ješitnost. Dětem uspořte dojmy smrti a hřbitova, pokud to možno.

Z pouhé zvědavosti nepřistupujte nikdy k otevřené rakvi. Kdyby smrt zošklivila tvář otce nebo matky, nepouštějte děti k mrtvole – ať zachovají si milou představu rodičů, jakými byli za živa.

Netruchlí-li srdce zároveň, zdržujte se pokryteckých hlasitých nářků a žalob. V tom případě sluší vážné mlčení, jaké zachováváme vůbec při každém pohřbu, i tenkrát, když pochováváme vzdáleného příbuzného, po němž my chudí dědíme všecko jeho velké bohatství.

Bolest posuzuj nikoli podle hojných slz, ale podle paměti, jakou zesnulému zachovávají. Hluboká bolest obyčejně je němá a hlasité žaloby zapomínají se nejčastěji.

Nejkrásnější pomník, který děti staví svým rodičům, záleží v tom, že veškerým svým životem jsou ke cti jejich jménu.

* * *

Telefonicky gratulovati možno, kondolovati nikoli. Přijímatí blahopřání můžeme vždy a všude, po případě i na ulici, výrazy soustrasti však všude se nesluší. Telefonuj tedy bez rozpaků: »Čtu právě v novinách o tvém povýšení. Gratuluji!« Ovšem nikoli osobám představeným, starším, méně známým a p., jimž dlužno psáti.

Telefonicky kondolovati lze jen ve případech výjimečných, neboť telefon nesděljuje ani soustrastného tónu ani bolestného výrazu, ku sdělení soustrasti nutného, jež v dopise nahrazuje buď vhodná fráze neb už sama námaha se psaním. Za to možno se telefonicky poptati: »Slyším právě o neštěstí, které potkalo vašeho otce..., syna v autu. Jak se mu daří?« Také k poptávkám po stavu nemocného telefon se hodí.

Telefonicky děkovati za nějakou ochotu většího rázu možno jen zatímně. K díky za půjčenou knihu neb obstarání nějaké maličkosti telefon stačí, děkujeme však jen příležitostně, ne abychom proto volali k telefonu zvlášť.

Prosba za nějakou ochotu je dovolena jenom mezi sobě rovnými nebo vůči podřízeným, níže stojícím, dodavatelům a p. a to jenom tenkrát, když věc velmi kvapí, a jest jenom menšího rázu. Velkou prosbu přednes raději ústně, neboť odmítnouti telefonem lze vždycky snáze než ústně. Také uvaž, že kdyby ten, od něhož něco žádáš, byl pro tvoji; prosbu zvlášť k telefonu povolán od své práce, nebude ti pak příznivě nakloněn.

Představeného telefonicky o něco žádati naprosto nelze. Za to pro podřízené je telefon někdy pravou metlou.

Telefonické pozvání lze připustiti, jen když věc kvapí, vůči známému a můžeme-li míti za to, že se zavděčíme.

Telefonicky v posledním okamžiku odřící účast k hostině je nejhorší, co může hostitelku potrefit.

Také telefon má svoji etiketu, a při telefonu nutno býti v konversaci stejně zdvořilým, byť i zkráceně, jako kdykoli jindy. Není ovšem zapotřebí při tom se uklánět, usmívat se pokorně nebo klopit oči, šoupat nohama a uctivě přešlapovat. Při spojování telefonem jsou zbytečny dlouhé lokte jako: »Prosím, slečno, buďte tak laskavá a spojte mne s číslem 1234«, ale stačí »Prosím číslo 1234.« Při zahájení rozhovoru nutno se představití krátkým »Haló, zde továrník Novotný«, – pro větší určitost ještě: »Příčná ulice,« aby se zamezilo hovoru tohoto druhu:

A.: Haló, kdo tam?

B.: Kdo tam?

A. (silněji): Kdo tam?

B. (také silněji): Kdo tam? atd. až konečně jeden z hovořících se odhodlá říci svoje jméno. Na to zní odpověď:

»Zde Záloženská Banka, ředitel Pokorný. Račte si přát?«

A přejde se hned in medias res. Na konec resumujte ještě pro jistotu, aby nevzniklo nedorozumění: »Tedy zítra dopoledne prosím deset tisíc korun, na pět procent. Děkuji. S bohem. – S bohem.«

Ten kdo počíná rozmluvu, představí se nejdříve.

Telefonicky nedávejme nikdy výrazu své nevoli, telefonické nosy úřední jsou ještě nejsnesitelnější.

Neužívejte veřejných telefonů ke zbytečným hovorům, čekají-li venku lidé se záležitostmi snad mnohem důležitějšími. Nejste-li jisti, bylo-li vám rozuměno, požádejte, aby bylo opakováno, co jste řekli.

Nenechávejte u telefonu nikoho čekatí, nevíte, nechce-li zatím s ním hovořiti někdo jiný. Neláteřte na telefonistky, nefunguje-li hned telefon podle vašeho přání. Kdybyste měli příležitosti nahlédnouti do telefonní centrály, přesvědčili byste se, jak jejich

služba je obtížná, jak všechen aparát je složitý a jak často zevní porucha zasáhne rušivě do celého toho spleťtého soukolí, aniž telefonistka za něco může.

* * *

Bohêmes-Tchèques. Také bychom mohli nadepsati tento odstaveček, trochu národopisný, »Böhmen-Tschechen«, - česky nevíme jak, a to je právě háček v celé věci, neřku-li hák. Nejsme prvními, kteří nadhazujeme tuto otázku a sotva asi budeme posledními. Český člověk, zvláště za hranicemi, nejednou má příčinu jí se zabývati a pozná hned na ponejprv, že se ocitá na jistém rozcestí, zvláště tehda, kdy veřejné vlny zvedají se prudčeji než jindy v milém království Českém. Problém tím trapnější, když ani činitelé kompetentní se nechťejí do něho pustiti. Nechceme ovšem také rozhodovati ani my, činitel v těchto věcech nejméně směrodatný, ale tlučeme jenom na dveře, aby nám bylo odpověděno a řečeno přesně co a jak s tímto problémem. Mluvme však konkrétněji. V cizině - a jenom o tu prozatím běží - je nějaký mezinárodní sjezd, kongres, shromáždění, výstava atd., jehož účastní se také Češi. Snad si k tomu cíli sestavili také doma nějaký sjezdový výbor, komitét, který potom funguje v oficiálním seznamu všech komitétů cizích, jež o uskutečnění toho sjezdu nebo kongresu se přičinily. Teď je dvojí možnost: buď je kongres, výstava atd. mezistátní nebo mezinárodní.

Míní-li se slovem mezistátní (nebo slovem »mezinárodní« v tomto smyslu) státy jenom samostatné, pak království České nebylo by připuštěno jakožto stát a za běžných okolností politických, chtělo-li by se zúčastniti, musilo by se zúčastniti v rámci Rakouska. Kdyby se pak utvořil nějaký komitét český, představovali bychom si dojistá věc jenom tak, že by tento český výbor tvořil část souřadnou ostatním výborům rakouským, nikoli ovšem podřadnou. To se nám rozumí samo sebou. Ale nesnáze najdou se hned. Předně utvoří se německý komitét vídeňský, který sobě říká »rakouský«, ač jím není zcela, poněvadž nejsou nikdy v něm zastoupeny všechny

rakouské národnosti. Podobně by se mohli ostatní Rakušané ohrazovati proti tomu, kdyby český komitét sobě říkal »rakouský«, aniž na př. Němci rakouští v něm by byli zastoupeni. A tento komitét vyhrazuje sobě často právo jakési nadřaděnosti nad výbory ostatními, především ovšem českým. Právo toto je patrně ilusorní. Ale zde vystoupí vláda a snad ještě vyšší kruhy se svým požadavkem, aby Rakousko na venek jevilo se jako jednotný stát. Vzhledem ke stávajícím okolnostem není žádné pochyby, že dáme císaři, co jest císařovo. K tomu je zde tedy ten »rakouský rámeček«, ale, opakujeme, ve kterém jeho jednotlivé části jsou vespolek souřadny, nikoli nad- a podřaděny. Víme, že Rakousko musí se jeviti v cizině jednotným, proti tomu nebude asi u nás hlasu, ale sotva kdy bude moci se jeviti jednonárodním, nebo dokonce jednojazyčným, a heslo císařovo »Viribus unitis« nejlépe charakterisuje tuto jednotu, vyznačujíc tedy práci společnou, na které každý národ má svůj díl a chce, aby to i na venek bylo nějak znát. Věci víc nebo méně známé, často do omrzení. Dejme tedy tomu, ať vrátíme se ke svému problému, že všecko po této stránce bude podle našeho přání, to jest, že to bude vyhovovati skutečnému stavu, a že Rakousko bude zastoupeno na výstavě několika svéprávnými, souřadnými sekcemi, na sjezdech komitétů: českým, německým, polským, slovinským, italským atd. (o Uhrách tuto nemluvě). Jak označí cizina sekci českou: Böhmische nebo Tschechische Sektion? Němcům značí Böhmen království České, Čechy s Němci dohromady, ale Němci čeští v komitétu nebudou (snad po vyrovnání) a namítli by proti böhmisch totéž, co namítáme teď my Vídeňákům, dělají-li si svoje »österreichisch« komitétů. Tedy »tschechisch«? Ale toto označení perhoreckují u nás mnozí tvrdíce, že není to náš německý název oficiální, ba vytýkajíce mu i jakousi příhanu. Na druhé straně slovo Bohéme má ve francouzštině nelibý zvuk a znamená tolik, jako cikán, kterýžto význam je ve Francii skoro běžnější než význam slova toho národnostní. Kdo zná Francii trochu důkladněji, než až kam sahají styky zvané česko-francouzské, přisvědčí mi bez podmínky. Sami (byli to zvláště Sokolové) jsme se také svého času

přičiňovali o to, aby Francouzové opravili svoje názory, zavádějící název »Tchèque«, který také odpovídá naší zásadě, jinde praktikované: nepřekládati vlastních jmen a ponechávat jejich označení i v jazyce cizím. Po česku hrdě říkáme »Já jsem Čech!« – a po francouzsku, po německu –? Co namítnouti poznámce cizincově, který, hlásáte-li mu nedotknutelnost slova »Bohême«, vám řekne: Stydíte se za to, že jste ein Tscheche? – Myslím, že nejvíc nám při tom vadí komoleniny našeho Č, zaměněného v Tch, Tsch neb Cz. Pěkněji ovšem by vypadalo, kdyby Němci psali »Čeche«, nebo také jenom (v nominativu) Čech. – Nemluvím zde o nesnázích, které se vyskytují, když v důsledcích jeho rozdělení národnostního na Rakousko má připadnouti více zástupců v tom kterém shromáždění mezinárodním, než státům daleko větším a snad i důležitějším v tom určitém oboru.

Případ druhý, kde běží o shromáždění mezinárodní v národnostním smyslu toho slova, předpokládaje i souhlas vládní, vyhneme se sice problémům státoprávním, ale problém označení zůstává. Dejme tomu, že běží o zastoupení sportovní. Jak tu označovati skupinu českou? – Jsou-li ve skupině té zastoupeni Češi vůbec, tedy i Češi z Moravy, Slezska i odjinud, sluší jim název Bohêmes, jehož státoprávní příchut sotva lze odstraniti, nebo Tchèques, Böhmen nebo Tschechen? Vím, jak zní odpověď, jdoucí od srdce, které však ne vždycky v životě rozhoduje. Ale nic platno, musíme počítati s danými okolnostmi, kterým podříditi se, káže nutnost i rozum.

Problémy tyto nejsou tedy ničím novým, ale právě proto je čas, aby byly odstraněny. Nemůže to býti úkolem společenských katechismů – od toho jsou činitelé jiní, politikové naši a státoprávníci, kteří ovšem jsou zahrnuti tolika těžkými starostmi, na vrchol důležitými pro záchranu vlasti, že se skoro ani neodvažujeme prositi je, aby si všimli skromného hlasu, tuto uveřejněného. Ale je-liž tento problém, ve kterém nevíme si dobře rady, opravdu tak bezvýznamný, že by měl ustoupiti jiným, daleko důležitějším? Dříve, dokud Čechové krčili se doma a v zastoupení

Rakouska v cizině nechávali volné pole jiným činitelům, snad tato otázka nebyla tak ožehavou, ale dnes, myslím, nutno se rozhodnouti buď tak či onak. A tu rádi bychom slyšeli od osobností závažných a rozhodujících, co a jak, aby zamezeno bylo zbytečným konfliktům na straně jedné, na straně druhé abychom mohli vystupovati sebevědomě, to jest, vědomi sobě svého práva, od kterého ustupovati nemáme příčiny.

Svědčí však o podivné národní vyspělosti, když po léta bezzávadně užíváme sami názvu »Tchèque«; když Francouzové rovněž bezzávadně nám tak říkají, a my máme z toho po případe radost; když i universitní profesori, tedy forum nezdíka nedotknutelné, vydávají »Čechische Revue« atd. – a když potom na konec zrádování mají býti ti, kdož v dobrém úmyslu užívají označení téhož.

Má se to s tímto asi jako s vlajkou, o níž slovíčko níže – a jako s mnohým, co se týká českého života: tápeme ve tmách...

* * *

Vlajka je také cosi, s čím český člověk častěji setká se jinde než doma, přes to, že pojem a slovo »fángličkářství« je původu českého. Co jest vlajka? Ottů v naučný slovník definuje ji myslím ne dosti správně jako lodní prapor barevný atd. Myslím, že definice tato je poněkud úzká a že vlajka může sloužiti a také slouží i jinde než na lodi. Vlajka – není snad třeba popisovati, jak vlastně vypadá – jest symbol státu, jež státy také žárlivě střeží, přesně vymezují jeho podobu, pořadí barev, způsob užívání atd. Příslušník státu vidí-li »svou« vlajku, vidí v ní kus svého já, a je-li oním příslušníkem rád, je na ni hrd, je nadšen a rozradostněn, zejména uvidí-li ji v cizině. Je mu asi tak, jako když tam zaslechne pojednou zvuky své mateřštiny. V Kanadě povídal mi jistý Francouz-Kanaďan, tedy příslušník toho britského dominionu, jak mu srdce zatrne, když uvidí francouzskou vlajku, trikoloru, symbol evropské země mateřské, v níž sám ještě jakživ nebyl, a při tom vypravování se chvěl a slzy mu vstoupily do očí. Pohlédněme na obrázek vlajek a poznáme hned, že vlajky jsou

seřizeny tak, aby vesměs se lišily a byť barvy jejich byly stejné, přece aspoň seřazením a sestavením se různí, tu nějakým přídavkem, onde i stříhem, jako vlajky skandinávské. Vlajka nemusí představovati stát přímořský, jako na př. vlajka švýcarská. – A což vlajka česká? Symbol českého státu? Barva bílo-červená? To jsou jen »zemské barvy«, kterými se také natírají pomezní kůly a žerdě, ale není to vlajka. Jaká je česká vlajka? Ptejte se českých politiků, státoprávníků, kteří by se bili za český stát, jaká je česká vlajka, nikdo vám nepoví. Starý archivář popadne se za bílou bradu, strčí nos do starého lejstra a zabručí tajemné »Hm!«. Při slavnostních příležitostech českých vídáme fán gliček mnoho, ale rozmanitých, které všechny chtějí býti »českými vlajkami«. Jaký český prapor vlaje z královských českých budov úředních? Bílo-červený není ještě českou vlajkou, takových barev i zemských i městských je na tucty. Říkej kdo chceš, co chceš, maličkost to není, naopak budou mnozí, kteří přiznají, že tento nedostatek je věc veliká. – To jsou také myšlenky společenské.

* * *

Slovo ke sjezdům, o kterých byla řeč již v [kapitole VIII. Doma a v cizině](#). Dejme tomu, že v Praze je sjezd, ať vrstev učeneckých, ať obchodních nebo průmyslových, slovem některého velmi váženého odvětví české práce, při němž shromáždí se účastníků na sta a sta, ze všech končin českých zemí. Sjezd má vrcholný význam pro rozvoj dotyčného oboru, znamená jeho etapu, rozvíří celou Prahu a působí i na český venkov a jest vůbec českou událostí, také společenskou, a zajímají se oň nejen odborníci, ale veškera naše společnost. Zahájení sjezdu jest velkolepou slavností, které se zúčastní nejen kongresisté, ale také náčelníci všech možných úřadů a kde kdo pokládá si za čest, může-li býti slavnosti té přítomen. Formality podobného zahajování jsou známy: předseda vítá účastníky a dbá, aby vyčítaje přítomné zástupce úřadů a korporací, na nikoho nezapomněl. Potom oznamuje, kdo se omluvil a čte pozdravné příписy. A teď, dejme tomu, že mezi těmito příписy jsou

i cizojazyčné. Co s nimi? Ovládá-li jak čtoucí tak posluchači dotyčný jazyk, zdá se odpověď ležeti na snadě – přípisy se přečtou. Neznají-li čtoucí nebo posluchači oné řeči, oznámí se prostě, že ten a ten poslal přípis, který potom se snad přeloží a v záznamech sjezdových uveřejní. – A přece není rozřešení této záhady tak prosté, jak se zdá.

Opět dejme tomu, že sjezd pozdraví centrální úřady říšské, – jestliť shromáždění tak důležité, že se nemůže ani v ústředí přes ně přejít k dennímu pořádku. Pánové odtamtud napíší nebo dají si napsati přípisy sice velmi lichotivé a pěkné, ale – jinojazyčné. Má český předseda ve shromáždění docela českém společenskou povinnost čísti tyto jinojazyčné dopisy? A smí je shromáždění vyslechnouti bez jediného slova nevole a nesouhlasu? Nemá mnohem spíše onen hodnostář, jemuž přísluší respektovati všechny národy v říši, povinnost také společenskou dát svůj dopis napsati po česku? Nezasluhuje naše práce, ať vědecká, ať průmyslová, ať obchodní nebo jiná, náš jazyk a náš celý národ tolik úcty a šetrnosti, aby se k němu promluvílo aspoň při takových slavnostních příčinách jazykem českým? Smí tak učiniti pouze hodnostáři původu českého? Obraťme tu rukavičku na ruby a ptejme se, co by se asi stalo, kdyby český ministr poslal německému sjezdu přípis český? Nemyslíte, že by hned následujícího, ne-li ještě téhož dne se poroučel? – Jsou to tak otázky, které se namanou prostému českému rozumu, který se diví, že se rozčilujeme nad dvojjazyčným nápisem na pozemcích německého pána, ale tady zdáme se souhlasiti.

A ještě otázku. V učeneckém shromáždění německém přednáší mudrc na slovo vzatý, vysoko povznesený nad veškeren šovinismus, o nějaké otázce nadpozemské. Ve své spravedlnosti a při svém širokém rozhlede učeneckém zná také prameny jinojazyčné, z nichž úryvky překládá pěkně po německu, zná také i prameny české a cituje tam českého učence, ba celý odstavec z jeho práce předčítá v originále, po česku. Dovedete si představit, jak německé shromáždění poslouchá zbožně a tiše, polykajíc s gustem tento český bonbon?... A teď opět obraťte tuto rukavičku na ruby –.

Nelze naše poměry porovnávat s jinými, normálními a významnou jest u nich každá posice, která snad jinde nezasluhovala by povšimnutí. Také jiný jest na příklad francouzský neb anglický přípis, ba i přípis německý z Berlína, než německý přípis z ústředí. Nikomu by jistě nenapadlo žádat, aby německý purkmistr z Hamburku psal nám po česku; i když něco od nás chce, nu, ať si píše po německu. Ale z ústředí, od úřadů svých - či chtějí býti tam ty centrální úřady považovány za cizí? - máme nejen právo, ale i povinnost žádati aspoň (!) při takových příčinách dopis český. Toto není vysoká politika, nýbrž jenom výkřik, - ba ani ne výkřik, - toliko hluboký vzdech českého srdce. Žaludek by připojil poznámku, aby formality a přednášky s kongresy spojené, neprotahovaly se zbytečně dlouho přes hodinu oběda. Je to zdvořilost k hostem, nezdržovat jich věcmi sebe zajímavějšími. Proto se někdy kongresy zahajují až odpoledne. -

* * *

Zbývalo by říci také několik slov o vojně, jakožto o události časové a všech lidí se dotýkající. Ale vyhýbáme se thematu tomu z úmyslu, dílem proto, že věci vojenské vůbec jsme vyloučili se svého programu, dílem z toho důvodu, že úvahami o tom překročili bychom značně míru knize vytčenou. Poznamenáváme toliko, že společnost v užším slova smyslu, která neúčastní se vojny činně, má při ní úkol hlavně pomocný a humánní, - úkol velmi rozsáhlý, který připouští nejobsáhlejší činnost vlasteneckou.

* * *

Skončíme humoristicky a s výhledem do budoucna, onoho tajemná, jehož neznámo otevírají nám poněkud futuristé, jak v umění, tak i v pánské módě, kterou zakončili jsme i první díl svého Katechismu; ten podaří-li se futuristům zvítěziti, bude za krátko nejen zastaralý, ale naprosto nepotřebný. Podle nich tedy je nejvýše zapotřebí, aby páni odložili tmavé a tedy vlastně smutkové barvy svých obleků, všecy neurčité a splývavé vzorky svých látek,

všecky látky se vzorky přímočarými a symetrickými, veškeren tak řečený dobrý vkus a harmonii, všecky zbytečné knoflíky, škrobený límec a manžety atd. Dle toho pak zní futuristické desatero pánské módy takto: 1. Moda budiž »dynamická«, t. j. barva i vzor buďtež výrazný; 2. budiž nesymetrická; na př. pravý rukáv je zakulacen, levý je rohatý; 3. zvyšuj vezdy ohebnost a živost těla (angl. agilifying); 4. budiž hygienická tak, aby se pán v obleku volně mohl potiti; 5. budiž veselá, a futuristé vyžadují barvy látek: křiklavě červenou, jasně zelenou, zářivě modrou, oranžovou atd.; 6. budiž zářivá; šaty aby vyzařovaly světlo; 7. budiž bezstarostná, bezohledná; prudké barvy buďte rozumně promíšeny černí, šedí i bělí; 8. budiž povznášející; 9. nesmí se opotřebovati, a 10. budiž proměnlivá. – Místo knoflíků budou jen zapínadla, jimiž snadno a rychle možno měniti různé kusy oděvu tak, že obratem ruky z jednoho obleku stane se jiný a ten, kdo nosí takový futuristický šat »kráčí radostně rušnými ulicemi jsa sám v sobě kaleidoskopickým kolečkem barev, které v rostoucí schopnosti futurismu vzbuzují nesčetné nové abstrakce dynamických rytmů.«

Neodvažovali bychom se uváděti podobné výstřelky lidského rozumu, kdyby nevyskytovaly se analogické plody ducha nejen ve výkladních skříních vážných obchodů, ale i na výstavách, řečených uměleckých.

* * *

Kapitolami právě předcházejícími není nikterak vyčerpána všecka mnohotvárná látka, kterou k úvahám i poznámkám všelijakým poskytuje obcování s lidmi a společnost vůbec, naše česká zvlášť. Jen hlavních a zajímavějších neb i zvláště časových věcí jsme se tu dotekli a to spíše a namnoze jenom náměty, než prohloubenými statěmi, jsouce daleci domněnky, že kniha naše jest úplná.

Že mnohé věci znova se opakují, vysvětlujeme tím, že s různých stanovisek na ně bylo pohlíženo.

Když nic jiného, aspoň ku přemýšlení o různých zjevech společenských chtěli jsme pobídnouti. Kde v nepravu jsme, čtenář oprav a kritik projevuj dobrotu a blahovůli, ku které v celé knize pobízíme.

XXXVI. Doslov

Obcování jest začátek i konec všelikého umění, a učení od obcování svůj začátek bere a v obcování se dokonává. Člověk bez společného obcování nemůže pravým člověkem slouti, neboť, kdož s lidmi neobcuje, ničehož nezkusí a kdo nic nezkusil, o ničem souditi neumí, a kdož ničehož rozsouditi neumí, nehrubě se od hovada dělí...

Tak pravil náš starý spisovatel, tolikrát a teď snad už naposledy citovaný, Gwazza-Havlík, pronášeje pravdy před ním dávno známé a po něm neschetněkrát opakované, pravdy, které obcování tak vysoko staví proto, že člověku od jeho stvoření není dobře býti samotnému a že tvorem společenským, jest, byl i bude, – ač »někteří říkají, že každý toliko svého hleděti má, ale takoví tím jiného nic neobmejšlejí, než že by chtěli lidi rozumné hovadům a zvířatům k nim podobné učiniti. Jest také jistá a vědomá věc, že samotnost táhne s sebou nemálo zlého, uvozujíc lidi častokrát v zlá domnění, aniž sice co jiného při ní se nachází, mimo jakési časté přístrachy, lekání a hrůzu přirození odpornou: vedle čehož samotník obyčejně nesmělý jako ten, jenž s lidmi své obcování má, udatný a veselého srdce bývá«.

Ale nestačí jen obcování, alébrž takové býti musí, jaké v titule knihy této jsme naznačili. Pokud podařilo se nám je vystihnouti, usoudiž laskavý čtoucí, který trpělivě dospěl až k těmto posledním stránkám, na kterých ještě porozhlédnouti se chceme po našem milém světě českém.

Nejsou to chvíle utěšené, kterými prochází národ český. Všecky stesky na jeho chudobu, opuštěnost, na útoky nepřátel různých divokých epithet nebolí tolik, jako podívání na vniternou rozervanost, která tříští české lidi na frakce a strany, čím dál, tím četnější a která otravuje život náš veřejný a ba i soukromý. V ničem jednoty není, ani ve snahách politických, ani kulturních, každá strana buduje vlastní střediska výchovy duševní a tělesné, tak

jakoby každý úd chtěl míti vlastní svůj žaludek. Pro nepatrné neshody hned se odštěpují, budující nové a oslabující staré, potom na vzájem se hanobíme nepřátelům k potěše a radosti. Či je to tak údělem českého života vůbec, kdyžtě již před sta léty si stěžoval starý škrybent, že »dočkali jsme již těch nešťastných časů, že nemůžete tak upřímně pracovati, by tisících outržek a nebezpečenství vám z toho nepošlo, a to až by ne hrdlo a zdraví života (kterýž dosti nebezpečný jest) se nevztahovalo, ale však vždy o dobrou paměť a poctivé jméno běží. Tak daleko a vysoce zlost lidská vzrostla a rozmohla se, že nižádnému, buď on kníže, buď kdokoli jiný i ten nejzadnější, neodpouští: nýbrž vše, což se koli kdy dobrého stane, převráceně vykládá tak, že když pobožně a svatě živi jste a jiným lásky štědře udělujete, ihned pokrytcem slouti musíte; jste-li přívětivým a zdvořilým, nazůvou vás pochlebňíkem, učiníte-li chudé vdově v čem jakou pomoc, hned říkají: rozumíme tomu, proč se to děje, jsme na břehu, není to darmo; nepoděkujete-li příteli na potkání, když vám pozdravení dá, an vy toho nešetříte, nebude po tý s vámi více mluvit; zastanete-li koho od mocnějších utištěného: šetřte se, abyste se na rathouse neopozdili a po čtyrmecítmé hodině teprv domů nevrátili...«

Není-liž toto bezmála věrný obraz českého života i na počátku století dvacátého?

»Čechové, větev račy slovanské, jsou tak jako ona sama ideově neustálení a náchylní k anarchismu, lidé, kteří nedovedou se snášeti a milovati vespolek« – jak charakterisoval náš národ výborný znalec všech českých poměrů Louis Leger,¹⁰⁷ z jehož úst nezní tato charakteristika jako výtka, ale jako vážné napomenutí k nápravě.

* * *

Co se týká české chudoby, měli jsme svrchu příležitost vyložiti, kterak přes to, že nedostává se nám velkého počtu bohatců, přece jen vzrůst rozmanitých českých ústavů peněžních a jejich rozkvět,

¹⁰⁷ Viz Národní Listy, 11. července 1914.

šíření se obchodu a průmyslu svědčí o rozmachu hospodářském. Bylo by arci zapotřebí statistiky na doklad toho, ale my, prostí pozorovatelé, spokojujeme se s tím, co máme na očích. Stesk o chudobě týká se spíše okolnosti, že peníz, který odvádíme státu, nezůstává jenom v naší zemi.

A opuštěnost? – Jako člověk sám i bez přátel dovede protlouci se světem, jen když stojí na svém místě, aniž jest mu jen a jen spoléhati na cizí pomoc, tak i národ, jakožto národ, nemíním-li tím jeho postavení politické, nemusí se ohlížeti po žádné pomoci z venčí. Muž se probije sám, je-li charakterem, a také národ nezahyne, je-li sám charakterem, to jest, jsou-li všichni jeho příslušníci lidé pevných povah. Nerozhoduje ve významu národa, je-li velký nebo malý co do počtu, ale jeho celková mravní hodnota, je-li celý národ z kvádrů. Co všecko nevykonal hlouček apoštolů v čele s Kristem? Co počtem neveliký národ řecký, kam až vyšínuly se malé republiky římská, janovská, benátská..., kdežto velcí národové přes všecku ohromnost hynuli, jiní sténají v otroctví, jako Indové. Dnes jsou to na př. počtem nevelcí národové severní, Švédové, Norové, Dánové, kteří dovedou se uplatnit tak, že svět jich dbá.¹⁰⁸

Pokud však chceme s pýchou slouti syny svého národa, nestačí jen býti charakterem; k tomu ještě musí přistoupiti vědomí příslušnosti a povinnosti k národu, vědomí národní, cit vlastenecký, vědomí, že jsem členem celku, k jehož zdaru a slávě jest mi pracovati, a jehož zájmům jest mi podříditi zájmy vlastní i kterékoli zájmy jiné.

Nemíním tuto spouštěti tirády vlastenecké, aniž žaloby na úbytek vlasteneckého citu. K úvahám o tom nestačí kapitola, ba stačí sotva celá kniha. Aniž slzy nechci prolévat nad kormutlivými, srdcevrucími zjevy, jako jsou zrada národní, – darebáci byli, jsou a budou vždycky v prostředí kterémkoli a z jednoho, dvou případů nelze odvážit se ke generalisaci, – ale tolik myslím, že vidíme všichni, kdož máme v srdci lásku k vlasti, že máme-li se ubrániti

¹⁰⁸ Srv. také Durdík, O karakteru, str. 63 a násl.

tlaku nepřátelskému, musíme chtít, nechtít, semknouti se v jediný šik, a že této jednoty proti společnému nepříteli není.

Nejsem politikem a pronáším jenom tužbu prostého českého člověka.

Vím, že není možné, aby nebylo v národě několik stran, nechať tedy jsou. Ale předně, když bojují proti sobě, ať bojují rytířsky a slušně, jako šermíři, kteří před počítím zápasu dvorně se pozdravují, postupují přesně podle pravidel a po zápase podají si ruce. Nechať konečně vymizí z veřejného života našeho a z našich papírových bojišť surová, neuhlazená mluva, pak vzájemné, nedosti podepřené podezírání, očerňování, nezdůvodněné žaloby a sesměšňování i napadání z vlastních řad. Nechať přestane býti nejvyšším cílem »zájem strany«, pode kterým my nezúčastnění nemůžeme viděti nic, než-li snahu uloviti mandát ať do toho, ať do jiného sboru, a nechať zůstane nejvyšším a společným cílem a zářnou hvězdou všech blaho vlasti a dobro národa, pole společné, na kterém musí sejíti se i ti, kdož dosud se potírali, jsou-li opravdovými vlastenci.

Ale kletba nesvornosti, legendární ode věků, spočívá na Slovanstvu vůbec a na Čěších zvlášť. Nesvorní jsme v malém a nesvorní ve velkém, poněvadž jsme závistiví. Jak mohutným byli bychom tělesem na př. v parlamentě, kdybychom se semkli! Ale takto prut po prutu se láme, kdežto svazek byl by nezlomným...

Ti, kdož jsou proti nám, zapomínají ihned všech svých neshod, ale my proti nim společně jíti nedovedeme. Nelze jinak, nežli že musíme klesati se stupně k stupni.

Kam to spějeme!

Ale však, - ještě nikdy na světě ničeho nespravilo pouhé konstatování fakt, toliko činorodá, tvůrčí vůle může vybudovati z chaosu svět pořádku a zákona. Národ nelze vymaniti hlasitým kvílením nad špatnostmi, nýbrž rozhodným přidržením se velikých ideálů. Necht' již studium zla má se omeziti nebo ne, naše studium dobra jest nezbytně nutno uspíšiti. Jinak ztratíme všechny ideály. V dějinách lidstva činy velikých událostí nebyly nikdy érami

analyse, nýbrž érami tvůrčí fantasie. Bohužel, moderní metoda myšlení jest převážnou měrou analytickou. (Z angl. měsíčníku Atlantic. Sr. Přehled XII. 711.)

Nevytýkejme tedy ve svém životě veřejném stále jen chyby, aniž rozebírejme co se stalo, nestalo, co odpůrce učiniti měl, nebo neměl, ale semkněme se raději ke práci společné, abychom zbudovali znovu co věky nám pobouraly a obnovenou budovu zkrášlili vším tím, čím může vyniknouti moderní, vzdělaný a svobodomyšlný národ...

* * *

Vracíme se k úvodu, ve kterém jsme uvažovali o třech hybných silách lidské moci: rodu, bohatství a inteligenci, nad nimiž všemi vznáší se umění obcovati s lidmi asi jako filosofie nade všemi vědami.

Hybné tyto síly jsou silami pro naši nynější společnost civilisovanou. Jest otázkou, zůstanou-li jimi i nadále v rozsahu neztenčeném?

Společnost jest ve stálém vývoji a pokud můžeme vývoj tento stopovati jenom na základě pramenů historických, vidíme jasně, kterak se mění a sami jsme svědky velikých sociálních převratů. Není tomu dávno, co zánik roboty přeměnil nazírání na společnost valnou měrou a vidíme, kterak zas jiné vrstvy, než dříve rolnické, hlásí se ke svému právu.

Třeba že »lidstvo vezdy bude uctívati potomstvo velikých a vezdy bude se domnívati, že i ono jest velké«, jak jsme řekli v úvodu ([viz kapitola I. Úvod](#)), přece význam rodu se mění. Rod, byť stále znamenal velice mnoho ve společnosti, ztrácí na svém lesku. Státy, které aspoň de jure ničí privilegia rodová, se množí, a čím větší moc inteligence, tím více množiti se budou. Trůny se kácí, někdy způsobem až hrůzyplným a nových přibývá málo, leč všelikých dobrodružných a nejistých, uměle podporovaných. Na božskou intervenci ve věcech vrchnosti rodové přestává věřiti bezbožný náš věk, a moc čím dále, tím více z panstva přesunuje se na bedra lidu, inteligence.

Infantka Eulalie, teta španělského krále Alfonsa XIII., tedy osoba velmi blízká několika trůnům, napsala:¹⁰⁹

»Nežijeme již v časech feudálních. Peníze nastoupily na místo rodu. A hlavní raison d' être malých knížat zdá se spočívat v tom, že pošlechťují bohatství, kráčejíce po jeho boku. Proto se jim bohatí dvoří, proto se ucházejí o to, aby je mohli přijímati, voziti ve svých yachtách neb automobilech, proto se zabývají jejich zájmy na bursách a proto jim dávají i peníze, ač-li knížata je příjmou... Nemám v úctě nic než inteligenci. Žiji ve Francii proto, že je to nejinteligentnější země, kterou znám. Jsem toho svědkem, kterak svět si uvědomuje, že vláda peněz není o nic lepší, nežli vláda rodu, leda opírá-li se o inteligenci, a předvídám den, kde přednosti rodu nebudou již moci podmaniti si lidstvo.«

Bohatství jest odjakživa trnem v oku také všem chudým a snahy těch, kteří by rádi odstranili aspoň nejpříkřejší rozdíly majetkové, nalézají ohlasu mezi chudými, kterých je vždycky víc. Snad nadejde někdy doba, kdy podle fantasií romanopisců a reformátorů socialistických nebude ani chudých, ani bohatých, a kdy bohatství na svém významu jako činitel moci docela klesne.

Všichni najdou uspokojení nikoli v penězích, anobř v práci, kdy bude rovnost, volnost a bratrství všech lidí netoliko na mincích a praporech, ale také ve skutečnosti.

Ale nenadejde nikdy doba, kdy bude za nic vážena inteligence, to jest rozumnost a soudnost, která dána jest všem lidem, která ve vyšším svém stupni charakterisuje jenom člověka jakožto vládce a pána, a která čím dál více roste a sílí, zatlačujíc poněmáhlu síly ostatní. Inteligence ve svém vyvrcholení to jest, která spojuje světy parou a elektřinou, která láme a drtí všechny překážky pokroku, která otevírá brány makrokosmu i mikrokosmu, která dnes dobývá i ovzduší a která vítěziti bude nad rodem i bohatstvím.

* * *

¹⁰⁹ »J'ai voulu vivre ma vie«, Je sais tout, 1914, 581 a 592.

V úvodě jsme pravili, že nejsou tyto tři síly souřadny, – snad i z toho, co ve své knize jsme pověděli, je zřejmo, kterou z nich stavíme nejvýše, – inteligenci, práci ducha.

Z inteligence vyrůstá i umění obcovati s lidmi, kteréž jenom ve spojení s rozumností nabývá svého půvabu, s ní jde ruku v ruce a s ní se zdokonaluje. Inteligence ve společnosti je myšlenka, umění obcovati s lidmi její řeč. Umění toto, má-li býti jím opravdu, musí míti hlubší základy než pouhou společenskou formu, musí vycházeti nejen z rozumu, ale také ze srdce a z citu.

Příští svět náleží inteligentu, který dovede rozumnost svoji uplatniti způsobem takovým, aby byl všemu světu milým a příjemným.

Budoucí Společenské katechismy budou také sestrojovány na tomto hlavním základě a rod a bohatství, které dnes ještě hraje úlohu jí souřadnou, ne-li nadřadnou, budou jí podřaděny.

My Čechové máme dvojnásobnou povinnost pěstovati inteligenci a její zevní formy, náležité chování a obcování s lidmi. Neboť nemajíce mnoho vysokých rodů a velikých bohatců, ve shluku národů nejsme řazeni ani mezi národy urozené, ani mezi národy bohaté, a nezbývá nám, než inteligence, kterou jmenujeme v její dokonalosti osvětou.

Českou osvětou vyjadřuje však nejdříve a nejvíce česká řeč, jakož mluva jde vždycky ruku v ruce s myšlenkou. Čím ušlechtilější a krásnější myšlenka, tím ušlechtilější a krásnější má býti její projádření.

Mateřská naše řeč, sladký a pro nás nejkrásnější klenot, je to jediné, co nám zůstalo jako národu. Jazykem jsme, jím stojíme a trváme, a tento odkaz našich otců a našich matek jest nám pěstovati jako nejdražší květ, aby neuvadl, ale rostl a se vyvíjel co nejkrásnější naší prací duševní a osvětovou. Jedině tou dojdeme svobody.

[Bankety](#)
[Bankety](#)
- [bankety obce pražské](#)
[Banky](#)
[Básníci](#)
[Bazary](#)
[Bázliví](#)
[Belgie](#)
[Bezkarakternost](#)
[Beztaktnost](#)
[Blouznivci](#)
[Bohatci](#)
[Bohatství](#)
[Bohatství](#)
[Bohatství](#)
[Bohatství](#)
[Bohatství](#)
[Bohêmes-Tchèques](#)
[Bohêmes-Tchèques](#)
[Bosáček V.](#)
[Bolest](#)
[Bouchání dveřmi](#)
[Brantôme de P.](#)
[Bratrství při víně](#)
[Bruslení](#)
- [večerní](#)
[Bunge, dr.](#)

[Castiglione hraběnka](#)
[Ceremoniel](#)
- [dvorský](#)

- [mezinárodní](#)
- [vyslanceký](#)
- [námořní](#)
[Cestování s přáteli](#)
[Cesty, cestování](#)
- [nerovné](#)
- [s přáteli](#)
- [transatlantické](#)
[Cicero](#)
[Cit ženy](#)
[Citlivost](#)
[Citoyen, citoyenne](#)
[Cituplnost ženy](#)
[Cizina o nás](#)
[Cizinci](#)
[Cizinci](#)
- [záhadní](#)
- [v Praze](#)
- [hosté](#)
[Clara pacta](#)
[Clara pacta](#)
[Ctnost](#)
[Coubertin P.](#)
[Coubertin P.](#)
[Cti rodiče](#)
[Ctižádost](#)
- [oprávněná](#)
- [nezřízená](#)
[Ctižádostiví](#)

[Časop. turistů](#)

Děti

Děti

Děti

- cizí

- cizí

- ve společnosti

- nemocné

- sousedovy

- sousedovy

- sousedovy

- sousedovy

Diference představeného

s podřízeným

Dík telefonický

Disciplína ve škole

Diskrétnost

Dluhy

Dluhy

Dluhy

Dlužníci

Dobrodinec

- a přítel

Dobrodiní

Dobrota srdce ženy

Dochvilnost

- služebných

Domáci

Domáci

Domáci

- na venkově

- na venkově

Domácnosti malé

- dnešní

Domovník

Domýšlivost

- učenců

Donášeči

Donáseti

Dopisy přátelům

Doporučení

Doslov

Dostihy

Dovolená

Dražba

Dráždivost žen

Druhy taktu

Družnost – úřednictva

- ve sportu

Duch kastovnícký

- obchodní

Duchaprázdni

Durdík Jos.

Durdík Jos.

Durdík Jos.

Durdík Jos.

Durdík Jos.

Důslednost

- karakteru

- v chování

Důvěrnost

Důvěrnost

Důvěrnost

Důvěrnost

- v přátelství
- v přátelství
- vůči služebným
- ve schůzi

Důvěra dětí

Důvěra dětí

- velkých

Dvůr císařský

- král. český

Egoisté

Eltz

Emancipace

Emancipace

- u služebných

Emerson

Esprit - d'escalier

- de corps

Etiketa

- telefonu

Eulalie inf

Examinátoři

Feuchtersieben

Flegmatik

Flegmatik

Folprecht J.

Fotografie na cestách

Fouňové

Fouňové

Fouňovství

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

Francouzové, Francie

- o nás

- o nás

Franken

Frauenlob

Funkcionáři spolkoví

Funkcionáři spolkoví

Futurismus

Galileo Galilei

Geofrin paní

Goethe W.

Goethe W.

Grégr Ed.

Gratulace

Guarinoni

Guarinoni

Guarinoni

[Gunningovy, sestry](#)

[Gunningovy, sestry](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Gwazza](#)

[Hádky](#)

- [snoubenců](#)

- [v sousedství](#)

[Hanobitelé náboženství](#)

[Haštěřiví](#)

[Haštěřivost](#)

[Haštěřivost](#)

[Havlík z Varvažova viz](#)

[Gwazza](#)

[Hebel J. P.](#)

[Hedin Sven](#)

[Hedin Sven](#)

[Herci](#)

[Herrmann Ig.](#)

[Heymans](#)

[Hledání služby](#)

[Hlupci](#)

[Hlupci](#)

[Hněvy mezi přáteli](#)

[Honba](#)

[Honorář lékaři](#)

[Horác](#)

[Hospodářský rozmach](#)

[Hospodářství domácí](#)

[Hospodyně](#)

[Host](#)

[Host](#)

[Host](#)

[Host](#)

[- a sklepník](#)
[Hostinství](#)
[Hostinští](#)
[Hostitel vůči cizinci](#)
[Hotel](#)
[Hotelier český](#)
[Hotelier český](#)
[Hotely české v cizině](#)
[Hotely české v cizině](#)
[Hovory o počasí](#)
[- vědecké](#)
[- o cestách](#)
[- osobě](#)
[- náboženské](#)
[- politické](#)
[- o nemocech](#)
[- o hlavách korunovaných](#)
[Hra v karty](#)
[Hra v karty](#)
[Hradecký J. R.](#)
[Hrady a zámky české](#)
[Hrdost](#)
[Hrdost](#)
[Hrubost](#)
[Hry](#)
[- společenské](#)
[Hřbitov](#)
[Hřiště pro mládež](#)
[Hubička](#)
[Hudba](#)
[Hudební produkce](#)

[Humor](#)
[Humor](#)
[Chladnokrevnost](#)
[Chodounský K.](#)
[Cholerik](#)
[Cholerik](#)
[Cholericko-flegmatický](#)
[Cholericko-melancholický](#)
[Cholericko-sanguinický](#)
[Choulostivost](#)
[Chování společenské](#)
[Chování společenské](#)
[- skromné](#)
[- hrubé](#)
[- k dětem](#)
[- k dětem](#)
[- dětí](#)
[- k rodičům](#)
[- manželů](#)
[- přátel](#)
[- vůči nepříteli](#)
[- vůči nepříteli](#)
[- představeného](#)
[- v cizině](#)
[Chudoba českého národa](#)
[Chvála dětí](#)
[- ciziny](#)
[Chvastalové](#)
[Chyby cizí](#)
[Chyby cizí](#)

- [přiznati se k nim](#)
- [manželů](#)
- [představeného](#)
- [představeného](#)
- [české](#)

[Indové, Indie](#)

[Indové, Indie](#)

[Indiskretnost](#)

[Informace](#)

[Inseráty](#)

[Inseráty](#)

[Intelligence](#)

[Intelligence](#)

[Intelligence](#)

[Intelligence](#)

[Intelligence](#)

- [v manželství](#)

- [ženy a muže](#)

- [ženy a muže](#)

- [ženy a muže](#)

[Italové, Itálie](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonci, Japonsko](#)

[Japonská pravidla slušnosti](#)

[Jazyky cizí](#)

[Jazyky cizí](#)

[Jednostrannost ve sportu](#)

[Jehova](#)

[Ješitnost](#)

[Ješitnost](#)

[Ješitnost](#)

[Ješitnost](#)

[Ješitnost](#)

- [rodičů](#)

[Jihoslované](#)

[Jistota společenská](#)

[Jízda na koni](#)

[Jungmann Jos.](#)

[Kabelík J.](#)

[Kanada](#)

[Kanceláře](#)

[Kanceláře](#)

- [služby prostředkující](#)

[Kant I.](#)

[Kant I.](#)

[Karakter viz povaha](#)

[ocelená](#)

[Karakter](#)

[Karakter](#)

[Karakter](#)

[Karakter](#)

[Karakter](#)

[Karakter](#)

[Karakter](#)

[- národa](#)
[Karty](#)
[Kato](#)
[Kato](#)
[Kato](#)
[Kavárna](#)
[Klevety, klepy](#)
[- v domě](#)
[- v domě](#)
[Klíč domovní služek](#)
[Klub čes. turistů](#)
[Klub čes. turistů](#)
[Klubovní život](#)
[Knigge](#)
[Knigge](#)
[Knigge](#)
[Knigge](#)
[Knigge](#)
[Knigge](#)
[Kniha](#)
[- v manželství](#)
[Knír služebných osob](#)
[Kočí](#)
[Koedukace](#)
[Kolegialita](#)
[- mládeže](#)
[Kolegové v úřadě](#)
[Kolo](#)
[Kollár J.](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)

[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komenský](#)
[Komorná](#)
[Komorník](#)
[Konduktéři](#)
[Konduktéři](#)
[Koníček](#)
[Koníček](#)
[Konsuláty](#)
[Konversace](#)
[Konversace](#)
[Konversace](#)
[Korespondence](#)
[Korespondence](#)
[Korteš](#)
[Kostymní ples](#)
[Koš](#)
[Koupě příležitostná](#)
[Kouření](#)
[- v autu](#)
[Krajané na cestách](#)
[Krám](#)
[Krása muže](#)
[Krása muže](#)

[Krása muže](#)

[Krása muže](#)

- [ženy](#)

- [ženy](#)

[Krásnohorská E.](#)

[Krejčí J.](#)

[Krejčí J.](#)

[Krejčí J.](#)

[Krejčí J.](#)

[Křiklouni ve spolcích](#)

[Kristus](#)

[Kristus](#)

[Kritika](#)

[Kritika](#)

[Kritika](#)

[Kritika](#)

[Kritikové](#)

[Kuchař](#)

[Kuchařka](#)

[Kuchařka](#)

[Kuchařka](#)

[Kunětická B.](#)

[Kupující](#)

[Kupující](#)

[Kupující](#)

[Kvalifikace tajná](#)

[Laciné zboží](#)

[La Harpe](#)

[Lakomství](#)

[Lakomství](#)

[Lakomý a marnotratník](#)

[Lakomý a marnotratník](#)

[Lamproklos](#)

[Láska](#)

[Láska](#)

[Láska](#)

- [obecná](#)

- [k bližním](#)

- [panská](#)

- [rodičů](#)

- [opičí](#)

- [nešťastná](#)

[Lázně](#)

[Lázně](#)

[Leger L.](#)

[Leger L.](#)

[Lékař](#)

- [jeho kolega](#)

- [jeho kolega](#)

[Lekati](#)

[Lenost](#)

[Lesk falešný](#)

[Letora](#)

[Lež u dětí](#)

[Lhář](#)

[Lhostejnost v manželství](#)

[Líbání dětí](#)

[Libertin](#)

[Libovůle](#)

[Líčení](#)

[Líčení](#)

Lidé dotěrní

- špatní
- trestaní
- zlí
- zlí
- nekalé pověsti
- neopatrní
- nepřímí
- zvědaví
- hloupí a neschopní
- prostého ducha
- slabých povah
- dobří
- veselí

Lichocení

Lichotníci

Lichotníci

Liobba sv.

Literatura stará společenská

- o cizině

Londýn

Loti P.

Ložnice služebných

Lyžaření

Lyžaření

Macecha

Madame

Mácha K. H.

Máj, časopis

Majetek cizí

Manželé

Manželé

Manželé

Manželství dokonalé

Marnotratnost

Marnotratník

Marnotratník

Maškarády na ledě

Maškarní ples

Matka

Matka

Matka

Melancholik

Melancholik

Melancholicko-flegmatický

- sanguinický

Menšina ve spolicích

Město

Město

Městské obcování

Milenci

- zaslepení

Militarismus

Milost panská

Miscellanea

Místnosti veřejné

Mistr

Mistr a dělník

Mládež

Mladí lidé

Mládí

[Mluva dětí](#)
[Mluva dětí](#)
[Mluvíti o sobě](#)
[Mluvka](#)
[Mluvka](#)
[Móda](#)
[Moessinger, dr.](#)
[Monsieur](#)
[Morávek B.](#)
[Mrzoutství](#)
[Msta krevní](#)
[Mstivost](#)
[Mstivost](#)
[Murayová F.](#)
[Muž](#)
- [jeho strojení](#)
- [jeho krása](#)
- [jeho krása](#)
- [jeho krása](#)
[Muž a žena](#)
[Muž prostoduchý](#)
[Mysl veselá v manželství](#)

[Náboženství](#)
[Náboženství](#)
[Nadávky](#)
[Nadávky](#)
[Nádhera nepříslušná](#)
- [opravdová](#)
[Nakladatel](#)
[Náletníci](#)

[Náletníci](#)
[Nápadník odmítnutý](#)
[Napodobovati nepřítomné](#)
[Napomínati děti](#)
[Napomínati děti](#)
[Národ český](#)
- [malý](#)
[Národní Listy](#)
[Národní Listy](#)
[Národní Listy](#)
[Národní Listy](#)
[Národnost obchodníková](#)
[Návštěva společností](#)
- [představeného](#)
- [představeného](#)
- [cizí](#)
[Názory protivné](#)
[Nedostatky cizí](#)
[Nedostatky cizí](#)
- [pánů](#)
[Nedůtklivost](#)
[Nedůvěra](#)
[Nedůvěra](#)
- [v přátelství](#)
- [velkých](#)
[Nedůvěřivost](#)
[Němčina](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)

[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[Němci, Německo](#)
[- o nás](#)
[Němec v Praze](#)
[Němcová B.](#)
[Německé bohatství](#)
[Nemluva](#)
[Nemoc v rodině](#)
[- mořská](#)
[- mořská](#)
[Nemocný](#)
[Nemrava](#)
[Nenaříkej](#)
[Nenucenost](#)
[Nenucenost](#)
[- v obleku](#)
[- v řeči](#)
[Neobtěžujte známých](#)
[Neplete se do záležitostí manželů](#)
[- do sporů](#)
[Nepoctivost služebných](#)
[Nepořádek](#)
[Nepořádek](#)
[Nepřátelé političtí a vědeckí](#)
[Nepřátelství](#)
[Nepřátelství](#)

[- bývalých přátel](#)
[Nepříjemnosti cest](#)
[Nepřímí lidé](#)
[Nepřítel přítelův](#)
[- rodičův](#)
[Nerovné cesty](#)
[Nerozhodnost](#)
[Neshody v manželství](#)
[Neshody v manželství](#)
[Nesmělost](#)
[Nesouhlas](#)
[Nesouhlas](#)
[Nestarejte se o jiné](#)
[Nesud'te dle zevnějšku](#)
[Neštěstí automobilová](#)
[Nesvornost slovanská](#)
[Nesvornost slovanská](#)
[Neúspěch okamžitý](#)
[Neústupnost](#)
[Nevděčnost](#)
[Nevěra](#)
[Nevěsta](#)
[Nevěsta](#)
[Nezištnost](#)
[- ve sportu](#)
[Nezávislost](#)
[Noviny české v cizině](#)
[Nucení do povolání](#)
[- do sňatku](#)
[Nurses](#)

Obcování s lidmi

- sebou samým
- městské
- s kým?
- se ženami
- s dívkami
- s básníky a učenci
- s básníky a učenci
- s kritiky

Obecenstvo a úřady

Oběť velkým

Obchod mezinárodní

Obchodníci podomní

Obchodník český

Obchodník český

Obchodník český

Oblek přiměřený

Oblek přiměřený

Obtěžování známých
a příbuzných

Obviňování paušální

Odpor proti práci

- v řeči i skutcích

Odříkání

Odvaha

Ochota k velkým

- na cestách

Ochrana dělnic

Okliky

Olympijské hry

Onikání

Opatrnost ve styku
s velkými

- na cestách

Opatrovnice

Opatrovnice

Oposice

- ve spolku

Oppel

Opuštěnost česká

Orient

Osobnost vlastní

Opilci

Opilci

Ordinace

Orientalci, Orient

Orientalci, Orient

Ostýchavost

Ostýchaví

Osud

- služebných

Ošetřovatelky

Otázky zbytečné

Ottův Slovník Nauč.

Ozanam

Oznamování výletů

Palacký Fr.

Páni velcí

Paní

Paní

- a služka

[Panna](#)
[Pánovitosť](#)
[Panská milosť](#)
[Pantofel v manželstve](#)
[Parlament](#)
[Parlament](#)
[Parníky](#)
[Paříž, škola zdvořilosti](#)
[Pearsons Magazin](#)
[Pedanti](#)
[Persifláže](#)
[Persifláže](#)
[Peršané](#)
[Pestalozzi](#)
[Pětiboj](#)
[Pevnosť a neústupnosť](#)
[Pijani](#)
[Pikulík](#)
[Píle](#)
[Písenný styk](#)
[Písenný styk](#)
[Plavby](#)
[Plavecké závody](#)
[Ples](#)
[- kostymní](#)
[Plešingerová A.](#)
[Plešingerová A.](#)
[Pobratimstvo](#)
[Pobratimstvo](#)
[Počasí](#)
[Podnájemníci](#)
[Podřízený](#)
[Podřízený](#)
[- poměr k představenému](#)
[Podezřavost](#)
[Pohlavní poučení](#)
[Pohostinství](#)
[- domácí](#)
[Pochlebenství](#)
[Pochlebenství](#)
[Pochvala služebných](#)
[Pojišťování služebných](#)
[Pokárání služebných](#)
[Pokrytci](#)
[Pokyny na cesty](#)
[Polemiky novinářské](#)
[Polibek](#)
[Policie](#)
[Politika sportovní](#)
[Polovzdělanost služek](#)
[Poměr služebnosti](#)
[Poměr služebnosti](#)
[Poměry služební](#)
[Pomlouvači](#)
[- poslouchati je](#)
[Pomluva](#)
[Pomluva](#)
[Pomluva](#)
[- nepřítomných](#)
[- v přátelství](#)
[Pomsta ženy](#)
[Pořádek](#)

[Pořádek](#)
[Pořádek](#)
- [v domácích pracích](#)
[Poslanecká ochrana](#)
[Poslouchati ve společnosti](#)
[Posměch](#)
[Postavení ženy](#)
[Poučení pohlavní](#)
[Povaha ocelená](#) (viz také
[Karakter](#))
[Povalečství](#)
- [ranní](#)
[Pověra](#)
[Povinnost](#)
- [k sobě](#)
- [rodičů k dětem](#)
- [v manželství](#)
- [v manželství](#)
[Povinnosti muže](#)
[Povinnosti muže](#)
- [ženy](#)
- [ženy](#)
- [podřízeného](#)
- [představeného](#)
- [služebných](#)
[Povolání dětí](#)
- [rozmanitá](#)
[Povyšovati se](#)
[Pozdrav sousedům](#)
- [představených](#)
[Pozornosti nevzbuzovati](#)

[Pozvání za člena spolku](#)
[Požadavky zastaňkyň](#)
[ženských práv](#)
[Pradlena](#)
[Práce](#)
[Práce](#)
[Práce](#)
[Práce](#)
- [neužitečná](#)
- [svědomitá](#)
- [a vědění](#)
- [studentská](#)
- [ve spolcích](#)
- [v úřadě](#)
[Pracovníci ve spolcích](#)
[Pracovníci ve spolcích](#)
[Pragmatika služební](#)
[Praha](#)
[Praha](#)
[Prášilové](#)
[Práva společenská spolku](#)
[Pravda trpká](#)
[Pravidla biblická](#)
- [o přijímání služek](#)
- [slušnosti pro mládež](#)
- [automobilistů](#)
- [sportovní](#)
- [her](#)
- [na cestách](#)
- [na vycházky](#)
- [slušnosti japonská](#)

Pravidlo obcování s lidmi

Prázdniny

Právní přítel

Prchlivost

Prodavač

Prodavač

- prodavačky

- prodavačky

Pro domo

Produkce hudební

Profesor

- starý

- středoškolský

Profesionalism

Prostořecí

Prostředník rozvaděných

Protekce

- nemravná

- bez ní

Protektorát

Protisoubojové hnutí

Protivník politický

Provokace

Provokace

První ve společnosti

Přátelé

- na cestách

- bývalí

- bývalí

Přátelství

Přátelství

- dívčí

- muže a ženy

- jinocha a dívky

- mladých lidí

- šetřiti dlužno

- upřímně

- zrazené

- zklamané

- zneužitě

- žárliivost při něm

- k velkým

Předseda ve spolku

Předseda ve spolku

Předseda ve spolku

- parlamentu

Představení

Představení

Představení

- jich děti

- vynikající

Představení ochotnická

Předsudky

Představený

Představený

- přítel

- vyhovatelem

Představování

představeného

- žadatele

Přehled

Přenášení svých zvyků do společnosti

Přepiatci

Přepych služebnictva

Přesnost služebných

Přetvářka

Převaha

Příbuzní

Příbuzní

Příležitost k obcování s lidmi

Přímot v úřadě

Přímý k sobě

- v tirádě

Přítel domácí

- bývalý

- bývalý

- představený

- v rozloučení

- přítelův

- rodičův

Příživníci

Pseudonym

Pseudonym

Půjčky

- přátelské

- přátelské

Purkyně J. E.

Pýcha

Radosti života

Rady

Rady

Rady rodičů při sňatcích

- nápadníkům

- nevěště

Reformátoři

- spolků

Rekordy sportovní

Representace města

Restaurace

Restaurace

- české v cizině

Rieger Fr. L

Rieger Fr. L

Rieger Fr. L.

Rieger Fr. L.

Robertová L.

Robespierre

Rod

Rod

Rod

Rod

Rodina

- staří

- vůči dětem

- a učitelé

Rodokmen

Rody panovnické

Rovnocennost ženy

s mužem

Rozdíly mezi mužem
a ženou

Rozbíjení schůzí

Rozmařilost v úborech

Rozmařilost

Rozmařilost

Rozmařilost

Rozmyslnost

Rozpaky

Rozpory manželské

Roztržití

Rozvaha

Rozvod

Rusové

Rusové

Rusové

Rusové

Řády

Řeč

- sportovní

Řekové

Řekové

Ředitelé škol

Ředitelé škol

Říkadla

Řízení koní

Safu, bar.

Samostatnost

- českého sportu

Sanguinik

Sanguinik

Sanguinicko-flegmatický

Sdílnost

Sebekázeň

Sebevýchova

Seidenberger

Selfmademan

Sexuální poučení

Sexuální poučení

Shovívavost vůči nepříteli

Schránlivost

- v domácnosti

Sjezdy mezinárodní

Skandinávci

Sklepníci

Sklepníci

Skromnost

Skutky člověka

- přátelské

Slabomyslní

Slavnosti dobročinné

- dvorní vid.

Slíby tchánů

Slova přátelská

Slované, Slovanstvo

Slované, Slovanstvo

Slované, Slovanstvo

Slované, Slovanstvo

Sluha

Slušnost

- v manželství
- v manželství
- parlamentní
- Službu hledající
- Služby přátelské
- Služebné
- jejich nepoctivost
- osud
- pochvala
- pojišťování
- pokárání
- povinnosti
- přepych
- vady
- výchova dobrých služek
- výměna
- vysvědčení
- u stolu
- škody jimi učiněné
- Služebnictvo
- Služebnictvo
- Služebník dobrý
- Služebnost
- její poměr
- její poměr
- Služka
- její vlastnosti
- Služky v sousedstvu
- staré
- staré
- nové
- anglické
- Směšným činiti
- Smír
- Smířování
- Smlouva nájemní
- Smlouva nájemní
- Smutek
- Snahy o poučení ciziny
- po ryzosti jazyka
- Sňatky rovné a nerovné
- různověrců
- Snílkové
- Snoubenci
- jejich práva
- Sobci
- Sobectví
- Sokolové
- Sokolové
- Sokolové
- Sokolové
- Sokolové
- Sokrates
- Souboj
- Soud
- Soudce
- Souhlas
- Soulad v manželství
- Sourozenci
- nevěsty
- Soused
- ve městě

- [na venkově](#)
- [zlý](#)
- [jeho věci](#)
- [jeho škoda](#)
- [styky s ním](#)
- [Soustavnost](#)
- [Spisovatelé](#)
- [Spisovatelé](#)
- [Spisovatelé](#)
- [Spojené Obce Severoam.](#)
- [Společnost](#)
- [dobrých](#)
- [bez ženy](#)
- [dvorní](#)
- [lodní](#)
- [Spolky](#)
- [život v nich](#)
- [mladé](#)
- [pracovníci v nich](#)
- [Spor o nadvládu pohlaví](#)
- [Spořivost](#)
- [služebných](#)
- [Sport](#)
- [Sport](#)
- [jeho druhy](#)
- [Sportovníci, tykání](#)
- [Spory](#)
- [národnostní](#)
- [a cizina](#)
- [rozhodovati](#)
- [děti](#)
- [Spravedlnost rodičů](#)
- [ve škole](#)
- [Stálí hosté](#)
- [Stařec osvícený](#)
- [Staří](#)
- [Státní právo české](#)
- [Stevenson](#)
- [Steward](#)
- [Stránky slabé](#)
- [Strany v národě](#)
- [Strašidla](#)
- [Strážník obecní](#)
- [Strojení mužů](#)
- [žen](#)
- [Strýc](#)
- [Styk písemný](#)
- [ve městech a na venkově](#)
- [se ženami](#)
- [učitele s rodiči](#)
- [žáka s učitelem](#)
- [Styky česko-francouzské](#)
- [sousedské](#)
- [Sváděti sňatky](#)
- [Svárlivost slovanská](#)
- [Svatba](#)
- [Svátky církevní](#)
- [Svatouškové](#)
- [Svéhlavost](#)
- [Světlá K.](#)
- [Sven Hedin](#)
- [Sven Hedin](#)

Svoboda
Svojsík AI.
Svojsík AI.
Svůdnictví
Syn v domě

Šafařík P. J.
Šarže dvorní
Šašky
Šéf v krámě
Šetři přátelství
Šikanování obecnstva
Škádlení
- dětí
Škoda sousedovi
Škodolibost
Škody služebnými učiněné
Škola
Škola
Šlechta
Šlechta
Šlechta
Šlechtičny
Šofér
Šofér
Španělsko, Španělé
Španělsko, Španělé
Šplhaření
Švadlena
Švýcarsko

Table d'hôte
Tajemník
Tajemství
Takt
Takt
- jeho druhy
- žen
- žen
Tanec
Telefon
Tělesná výchova
Tělocvik
Tělocvik
- český
- dam
Temperament
Tennis
Termíny sportovní
Tety
Thiel, dr. H.
Tchán
Tchèques
Tchyně
Tchyně
Titul falešný
- paní, panna, slečna
- paní, panna, slečna
Tituly
Tituly
Tituly
Toaleta žen

[Toman H.](#)
[Tomáš sv.](#)
[Tovaryš na cestě](#)
[Transatlantické cesty](#)
[Trestání dětí](#)
[Trestání dětí](#)
[Trestání dětí](#)
[Trh](#)
[Trpělivost na cestách](#)
[Tschechen](#)
[Turci](#)
[Turci](#)
[Turci](#)
[Turisté](#)
[Turisté](#)
[Tvrdošijnost](#)
[Tvrdohlavci](#)
[Tvrdohlavost](#)
[Tvrdohlavost](#)
[Tykání](#)
- [za revoluce franc.](#)
- [služebným](#)
- [úředníkům](#)

[Úbor sluhy](#)
[Úbor sluhy](#)
- [služebné](#)
- [v autu](#)
- [při jízdě koňmo](#)
- [sportovní](#)
- [na cestách](#)

[Úcta dětí k rodičům](#)
- [ke stáří](#)
[Učenci](#)
[Účet sklepníkův](#)
[Učitelé](#)
[Učitelé](#)
- [domácí](#)
- [mimo školu](#)
- [středoškolští](#)
[Udání anonymní](#)
[Udáním hroziti](#)
[Udávati, udavačství](#)
[Udávati, udavačství](#)
[Úkoly služebných](#)
[Úloha ženy](#)
[Umělci](#)
[Umíněnost](#)
[Umíněnost](#)
[Upomínání dlužníka](#)
[Upomínka](#)
[Upozornění na chybu](#)
[Upřímnost](#)
- [dětí](#)
- [v přátelství](#)
- [v manželství](#)
- [v manželství](#)
[Urážky na cti](#)
- [v dopisech](#)
[Úřady](#)
- [berní](#)
- [a obecnstvo](#)

[- poštovní](#)
[- železniční](#)
[- centrální](#)
[Úředníci](#)
[Úředníci](#)
[Ústupnost na cestách](#)
[Úsudek o člověku](#)
[Ušlechtilost](#)
[Utrhání na cti](#)
[Útulky ženské](#)
[Uzavřenost](#)

[Vady pánů](#)
[- služebníků](#)
[Valná hromada](#)
[Valná hromada](#)
[Vděčnost](#)
[Vděčnost](#)
[- dětí](#)
[Vdova](#)
[Vdova](#)
[Věci sousedovy](#)
[Večírek »přátelský«](#)
[Vědecké otázky](#)
[Vědomosti ciziny o nás](#)
[Věk](#)
[Velcí páni](#)
[- z Veleslavína D.](#)
[Veličenstvo, titul](#)
[Velkomyslnost vůči nepříteli](#)

[Velkoobchody](#)
[Velkoobchody](#)
[Velmož](#)
[- padlý](#)
[Venkov](#)
[Venkov](#)
[Věno](#)
[Veselí](#)
[Veselí](#)
[Ve společnosti](#)
[Většina](#)
[Viersny](#)
[Vischer T.](#)
[Vlajka](#)
[Vlastnosti služby](#)
[Vlídlost vůči sousedům](#)
[Vliv ženy](#)
[Vojsko](#)
[Volba nevěsty, ženicha](#)
[- přítele](#)
[Volby](#)
[Volnost v názorech](#)
[Volnost individua](#)
[Vozíky dětské](#)
[Vrchlický J.](#)
[Vrchlický J.](#)
[Vrchnost](#)
[Vrtochy](#)
[Vrtochy](#)
[Vrtošivost viz také](#)
[Rozmarnost](#)

[Vtipkář](#)
[Vtipkář](#)
[Vůle rodičů](#)
[Výbor](#)
[Vychloubači](#)
[Vychloubači](#)
[Výchova](#)
[Výchova](#)
- [dobrých služek](#)
- [dobrých služek](#)
- [tělesná](#)
[Vykání](#)
[Vykání](#)
[Vykání](#)
[Výletníci](#)
[Výměna služebných](#)
[Výprodej](#)
[Vyrovnání urážky](#)
[Vypínavost](#)
[Vyslanectva](#)
[Vysvědčení](#)
- [služebných](#)
[Výtky](#)
[Vzdělání v manželství](#)

[Wiedová kněžna](#)
[Winter Z.](#)
[Winter Z.](#)
[Winter Z.](#)

[Xantippa](#)

[Zábava](#)
[Zábavy taneční](#)
[Zadávání místa](#)
[Zahálka](#)
[Zahaleči](#)
[Zájem o jiné](#)
[Zájezdy do ciziny](#)
[Základ manželství](#)
[Záležitosti soukromé](#)
[Záloha nakladatelská](#)
[Záloha nakladatelská](#)
[Zamilování](#)
[Zapoměnliví](#)
[Zásady](#)
[Zásady](#)
[Zásady](#)
[Zásluhy cizí](#)
[Zásoby](#)
[Zásoby](#)
[Zástupce úřadu](#)
[Zatajování](#)
[Zavazadla](#)
[Závislost](#)
[Závist](#)
[Závist](#)
[Závody plavecké](#)
[Zboží laciné](#)
[Zdvořilost](#)
[Zdvořilost](#)
- [její zásady](#)

- [pravidla](#)
 - [v úřadě](#)
 - [na dvorech](#)
 - [na cestách](#)
 - [Zhýralci](#)
 - [Zhýralci](#)
 - [Zištlost](#)
 - [Zklamání v přátelství](#)
 - [Zloději](#)
 - [Znamenání](#)
 - [Známosti vznesené](#)
 - [Zneužití přátelství](#)
 - [dobrodiní](#)
 - [Zola E.](#)
 - [Zpropitné sklepníkům](#)
 - [Zpropitné sklepníkům](#)
 - [Zrada národní](#)
 - [Zřízenci v kavárně](#)
 - [obchodní](#)
 - [Zvědavost mužů](#)
 - [žen](#)

 - [Žadatelé](#)
 - [Žádosti za místa](#)
 - [osobní](#)
 - [písemné](#)
 - [Žárlivost](#)
 - [v přátelství](#)
 - [Žena](#)
 - [Žena](#)
 - [Žena](#)
- [bezdětná](#)
 - [bohatá](#)
 - [hospodyně](#)
 - [ješitná](#)
 - [moderní](#)
 - [k muži](#)
 - [německá](#)
 - [samostatná](#)
 - [učená](#)
 - [vzdělaná](#)
 - [zlá](#)
 - [její krása](#)
 - [její krása](#)
 - [Ženich](#)
 - [Ženská aristokracie ducha](#)
 - [Ženská práva](#)
 - [Ženský svět](#)
 - [Žert](#)
 - [Žertování s dětmi](#)
 - [Židé obchodníci](#)
 - [Žítí nad poměry](#)
 - [Žítí nad poměry](#)
 - [pod poměry](#)
 - [Živlové podvratní ve spolcích](#)
 - [Život spolkový](#)
 - [dvorský](#)
 - [sportovní český](#)

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský
Společenský katechismus
Mezi lidmi a s lidmi

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 7. 8. 2015

ISBN 978-80-85041-79-8 (pdf)